

**AMAN SASPAYEV'İN HİKÂYELERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Hatice YAVUZ

**Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
2024
Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BİLİM DALI

Hatice YAVUZ

Orcid No: 0009-0001-6320-1788

AMAN SASPAYEV'İN HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

ERZURUM-2024

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum Aman Saspayev'in Hikayeleri Üzerine Bir İnceleme adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☒ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

Hatice Yavuz
06.06.2024

Aslı ıslak imzalıdır

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY danışmanlığında Hatice YAVUZ tarafından hazırlanan “Aman Saspayev’in Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 6.06.2024

		Kabul / ~~Red~~ – İmza
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Çınara SAGINBAY <i>Kafkas Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi (yedek)	Dr. Öğr. Üyesi Fatih EKİCİ <i>Atatürk Üniversitesi</i>	
Jüri Üyesi (yedek)	Doç. Dr. Mayrambak OROZOBAYEV <i>Ardahan Üniversitesi</i>	

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1
A. AMAÇ	1
B. KAPSAM VE YÖNTEM.....	1
C. AMAN SASPAYEV'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERLERİN TEMEL UNSURLARI

1.1. KİŞİLER	9
1.2. MEKÂN.....	21
1.3. ZAMAN.....	30
1.4. HİKÂYELERİN OLAY ÖRGÜSÜ	39
1.5. HİKÂYELERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	63
1.6. BAKIŞ AÇISI	67
1.7. HİKÂYELERDE KULLANILAN ANLATIM TEKNİKLERİ.....	69
1.7.1. Anlatma Gösterme Tekniği.....	70
1.7.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği	71
1.7.3. Mektup Tekniği	73
1.7.4. Leitmotiv Tekniği	74
1.7.5. Özetleme Tekniği.....	75
1.7.6. Geriye Dönüş Tekniği.....	76
1.7.7. Montaj Tekniği	77
1.7.8. Diyalog Tekniği	78

1.7.9. İç Diyalog Tekniği.....	79
1.7.10. İç Çözümleme Tekniği	79
1.7.11. İç Monolog Tekniği	80

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. AŞK	82
2.2. EKONOMİK DÜZEY	83
2.3. İHANET.....	84
2.4. KISKANÇLIK.....	85
2.5. AHLAK VE AHLAKSIZLIK	86
2.6. SINIFSAF FARKLILIKLAR.....	87
2.7. ENTRİKA	88
2.8. SAVAŞ	89
2.9. ALKOL TÜKETİMİ	90
2.10. AYRILIK	91
2.11. AİLE VE TOPLUM YAPISI	92
2.12. BASKIN YÖNETİM.....	93
2.13. CESUR KADIN.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1. YERLEŞİM YERLERİ	97
3.1.1. Çadır	97
3.1.2. Ev	99
3.1.3. Avlu.....	100
3.1.4. Kulübe	100
3.2. ULAŞIM.....	100

3.3. GEÇİM KAYNAKLARI.....	102
3.4. EV EŞYALARI	104
3.5. MESLEKLER	105
3.5.1. Traktörcü	105
3.5.2. Kütüphane Görevlisi	106
3.5.3. Yazar	106
3.5.4. Ressam	106
3.5.5. Çiftçi.....	106
3.5.6. Tezgâhtar	106
3.5.7. Asker	107
3.5.8. Bekçi.....	107
3.5.9. Akademisyen.....	107
3.5.10. Temizlikçi.....	107
3.5.11. Tüccar.....	107
3.5.12. Personel	108
3.5.13. Postacı	108
3.5.14. Pazarcı	108
3.5.15. Şoför Muavini	108
3.5.16. Avukat	109
3.5.17. Şoför	109
3.6. YİYECEK İÇECEKLER.....	109
3.7. GİYİM KUŞAM.....	111
3.8. ARGO KÜFÜR	114
3.9. HALK İNANIŞLARI.....	116
3.10. GELENEK GÖRENEK VE ADETLER	119
3.10.1. Selamlaşma.....	119

3.10.2. Komşuluk ve Yardımlaşma	120
3.10.3. Ziyaret	121
3.10.4. Misafirlik	122
3.10.5. Saygı.....	123
3.11. DOĞUM.....	125
3.12. EVLENME	125
3.13. ÖLÜM	127
3.13.1. Defnetme	127
3.13.2. Yas ve Renk.....	129
3.14. OYUNLAR	131
3.15. DESTANLAR VE EFSANELER	133
3.16. ATASÖZLERİ	135
3.17. DEYİMLER.....	137
3.18. İKİLEMELER.....	144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPTLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE HİKÂYELER

4.1. TRANSKRİPT	147
4.1.1. KANIKEYDİN ALTIN BİLERİĞİ.....	147
4.1.2. MÜRZÖGÖ ÇEYİNKİ COLDO.....	168
4.1.3. TATIM TUZ	175
4.1.4. GÜLKAYIR.....	183
4.1.5. «UURU»	186
4.1.6. TUUGAN	189
4.1.7. ŞEYŞEP	225
4.1.8. KAYNENE.....	229
4.1.9. ACIROO	239

4.1.10. MİHRİHAN.....	247
4.1.11. «KIZIR ALEYSALAM»	261
4.1.12. ULGAYGANDAR.....	268
4.1.13. DAŞA.....	278
4.1.14. İYİK SEZİM.....	287
4.1.15. KÖZDÖR, KÖZDÖR... ..	289
4.1.16. AK ÇAÇ CÖNÜNDÖ KIÇİNE TARİH	292
4.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE HİKÂYELER.....	297
4.2.1.KANIKEY'İN ALTIN BİLEZİĞİ.....	297
4.2.2. BİR TADIMLIK TUZ	319
4.2.3. MEZARLIĞA KADARKİ YOLDA.....	328
4.2.4. HATMİ ÇİÇEĞİ.....	336
4.2.5. HIRSIZ.....	339
4.2.6. AKRABA	342
4.2.7. ÇARŞAF	379
4.2.8. KAYNANA	383
4.2.9. BOŞANMAK	392
4.2.10. MİHRİHAN.....	400
4.2.11. HIZIR ALEYHİSSELAM.....	415
4.2. 12. YAŞLILAR.....	422
4.2.13. DAŞA.....	432
4.2.14. KUTSAL DUYGU	442
4.2.15. GÖZLER GÖZLER... ..	444
4.2.16. AK SAÇ HAKKINDA KISA BİR HİKÂYE	447
(BELGESEL).....	447
SONUÇ	451

KAYNAKÇA.....	454
DİZİN.....	457
ÖZGEÇMİŞ	461

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMAN SASPAYEV'İN HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**Hatice YAVUZ****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY****2024, Sayfa: X+460****Jüri: Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY****Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR****Dr. Öğr. Üyesi Çınara SAGINBAY**

19. yüzyılın yarısına kadar göçebe bir yaşam sürdüren Kırgızlar oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Bu durum edebiyatlarına da etki etmiş, sözlü kültürün yazıya geçirilme sürecini uzatmıştır. Bundan dolayı Kırgız yazılı edebiyatı 1920'li yılların sonuna doğru kendini göstermeye başlamıştır.

Kırgız edebiyatı denince ilk akla gelen Cengiz Aytmatov ve onun ölümsüz eserleridir. Aytmatov dışında Kırgız edebiyatının oluşum ve gelişimine katkı sağlayan daha birçok önemli sanatçıdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri de Aman Saspayev'dir. Saspayev'in Sovyetler Birliği Dönemi ve sonrasında kaleme aldığı eserleri Kırgız edebiyatına büyük katkılar sunmuştur.

Çalışmamızda Aman Saspayev'in hikâyeleri içerisinde on yedi hikâyesi üzerinde durulmuş, hikâyeler Türkiye Türkçesine aktararak bünyesinde barındırdığı sosyo-kültürel değerler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız edebiyatı, Aman Saspayev, Hikâye, Kültür.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

A REVIEW ON AMAN SASPAYEV'S STORIES

Hatice YAVUZ

Advisor: Prof. Dr. Mayramgöl DIYKANBAY

2024, Pages: X+460

Jury: Prof. Dr. Mayramgöl DIYKANBAY

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Asst. Prof. Dr. Çınara SAGINBAY

Kyrgyz people have a very rich culture. Kyrgyz people lived a nomadic life until the half of the 19th century. This situation also affected their literature and prolonged the process of putting oral culture into writing. For this reason, Kyrgyz written literature began to show itself towards the end of the 1920s.

When it comes to Kyrgyz Literature, the first thing that comes to mind is Cengiz Aytmatov and his immortal works. Apart from Aytmatov, it is possible to mention many other important artists who contributed to the formation and development of Kyrgyz literature. One of them is Aman Saspayev. Saspayev's works written during and after the Soviet Union Period made great contributions to Kyrgyz literature.

In our study, seventeen of Aman Saspayev's stories were focused on, and the socio-cultural values they contained were examined by translating them into Turkish.

Key Words: Kyrgyz literature, Aman Saspayev, Story, Kulture.

ÖN SÖZ

Edebiyat, bir toplumun yaşam tarzı, kültürü, gelenek ve görenekleri, tarihi hakkında geniş bilgiler veren en önemli sanattır. Edebiyat, kültür birikiminden ortaya çıkan bir üründür. Kırgız edebiyatı da bu zenginlikten doğmuştur. Kırgızların göçebe yaşam tarzı yazılı edebiyatlarını geciktirmiş olsa da ortaya çıkan ve çıkacak olan eserler oldukça kıymetlidir.

XX. yüzyılın başlarında Çarlık Rusya'ya bağlı olarak yaşayan Kırgızlar bu dönemde birçok haksızlıklara maruz kalmışlardır. 1916 yılında yapılan soykırıma, zenginlerin ve derebeylerin eziyetlerine dayanamayan halk ayaklanmıştır. Çağdaş Kırgız edebiyatının ilk romanı olan ve Mukay Elebayev tarafından yazılan *Uzun Yol*, baskılara dayanamayıp Çin'e kaçan bir aile üzerinden bu ayaklanmayı konu edinmiştir. Saspayev'in akrabaları da 1916 yılında Çarlık Rusyası'na karşı olan ayaklanmada Çin'e kaçan ailelerdendir. Saspayev'in ailesi ise bu akrabalarının teşvikiyle 1933 yılında Çin'e gitmiştir. 1933 yılında memleketinden ayrılan Saspayev, memleketine 1962'de dönmüştür. Aradan geçen yıllar onu kendi geleneğinden ayırmamış aksine o kendi kültürünü yazdığı eserlerine kadar taşımıştır.

Romana göre daha kısa olan hikâyeler halkın yaşam tarzı hakkında küçük detaylar veren bu eserler arasındadır. Hikâye ve roman her ne kadar kurmaca olsa da gerçek dünyaya yakınlığıyla bizleri içine çeker. Okuyucunun eserde kendini bulması, her an yaşanabilir vakalara tanıklık etmesi, eserde yer alan kişilerle kendini özdeşleştirmesi eserin gerçeklik payının doruk noktasıdır. Aman Saspayev'in kendisinin de işçi ve traktörcü olarak çalıştığını biliyoruz. Bu bağlamda düşünüldüğünde onun hikâyelerinde gerçek hayatı bulmak hiç de zor değildir. Saspayev'in hikâyeleri her ne kadar durum öykücülüğü çizgisinde ilerlemiş olsa da o, yazmış olduğu destan tarzı hikâyesiyle çok yönlü oluşunu ortaya koymaktadır. Manas Destanı'ndan esinlenerek yazdığı hikâyesi ise başlı başına Kırgız halk kültürü unsurudur.

Bu çalışmada Aman Saspayev'in on yedi hikâyesi Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Çalışmaya öncelikle yazarın hayatı, sanatı ve eserlerinin okunmasıyla başlanmıştır. Aktarılan hikâyelerin temel unsurları, anlatım teknikleri, muhteva özellikleri, halk kültürü unsurları incelenmiştir.

Çalışmamda yardımlarını benden esirgemeyen başta değerli danışmanım Prof. Dr. Mayramgül Dıykanbay olmak üzere, varlığını her daim hissettiğim babam Mehmet ve sabır timsali annem Firdevs Çelik'e, çalışmalarım esnasında sabır ve desteğini eksik etmeyen ve bana mükemmel bir çalışma ortamı sağlayan eşim Ahmet Yavuz'a teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2024

Hatice YAVUZ

GİRİŞ

A. AMAÇ

Kırgız edebiyatı denince hiç şüphesiz ilk akla gelen Cengiz Aytmatov'dur. Cengiz Aytmatov'dan başka Kırgız edebiyatında tanınması ve okunması gereken birçok kıymetli yazar ve şairler vardır. Bunlardan biri de Aman Saspayev'dir. Günümüz Kırgız yazarlarından biri olan Aman Saspayev yazdığı eserleriyle Kırgız edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Saspayev'in Sovyetler Birliği ve bağımsızlık sonrasında verdiği eserler Kırgız kültürü, gelenek ve göreneklerini yansıtmaları bakımından okunmaya ve incelemeye değerdir. Onun eserleri dönemin ekonomik ve siyasi yapısı, halkın yaşam tarzı, Kırgız halk inanışları, giyim kuşamı hakkında birçok bilgi barındırır.

Türk edebiyatında Çehov tarzı hikâyeleriyle tanınan Memduh Şevket Esendal gibi Kırgız edebiyatında da Aman Saspayev durum öykücülüğünün öncüsü olmuştur. Yazar sadece durum öykücülüğü yapmamış hikâyelerinde insanları düşünmeye sevk edecek olaylara da yer vermiştir.

Çalışmamızın amacı, Aman Saspayev'i yazdığı hikâyeleriyle, kullandığı dil ve üslûbuyla, olaylara bakışıyla Kırgız edebiyatı içerisinde görünür kılmak ve incelemesini yaptığımız hikâyeleri daha geniş kitlelere ulaştırarak insanların istifadesine sunmaktır.

B. KAPSAM VE YÖNTEM

Çalışma, amaç, kapsam ve yöntem, yazarın hayatı, sanatı ve eserleriyle başlamaktadır. Yazarın hayatı, sanatı ve incelemesini yaptığımız hikâyeleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm eserin temel unsurlarıyla başlayıp anlatım teknikleriyle sonlanmaktadır. Eserlerin incelemesi yapılırken Lucien Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcı Yöntemi'nden yararlanılmıştır. Goldmann'ın bu yöntemi anlama ve açıklama aşamalarından oluşmaktadır. *“Edebî bir eseri tahlil etmek için eserin iç tutarlılığına bakmalıyız. Bu anlamda eserin ideolojik ve sosyal şartlarına göre bir önceliği bulunmaktadır. Bu aşama, Goldmann'ın yönteminde anlama aşaması olarak adlandırılır. Anlama aşaması, eserin içyapısı ile ilgilidir. Bu aşamada eser metni, anlatım teknikleri, anlatı yerlemleri, siyasal, kültürel, ekonomik,*

dinsel düzeylerin oluşturduğu toplumsal durumu başlıklar altında inceler. Bu aşamadan sonra açıklama aşaması gelmektedir. Açıklama aşaması toplumu ve toplum içinde bireyi anlamlandırmadır. Yazarın yaşamı, döneminden yola çıkarak eserin kaynağına ulaşmaya çalışılır ve eserde geçen olayların tarihi gerçeklerle ne derecede bağlantılı olduğu ele alınır. İncelemenin sonunda verilen simgesel çözümlemelerde eser üzerinde soyut ya da somut kavramlar yüklenen simgeler açıklanır.” (Dıykanbayeva, 2017: 22).

1. Anlama Aşaması

1.1. Anlatının Bakış Açısı

1.1.1. Hâkim (Tanrısalsal) Bakış Açısı

1.1.2. Tekil Bakış Açısı

1.1.3. Çoğul Bakış Açısı

2. Anlatım Teknikleri

2.1. Tasvir (Betimleme) Tekniği

2.2. Mektup Tekniği

2.3. Leitmotiv Tekniği

2.4. Özetleme Tekniği

2.5. Geriye Dönüş Tekniği

2.6. Montaj Tekniği

2.7. Diyalog Tekniği

2.8. İç Diyalog Tekniği

2.9. İç Çözümleme Tekniği

2.10. İç Monolog Tekniği

3. Anlatı Yerlemleri

3.1. Zaman

3.2. Mekân

3.3. Kişiler

3.4. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

3.5. Siyasî Seviye

3.6. Kültürel Seviye

3.7. Ekonomik Seviye

3.8. Dinî Seviye

4. Açıklama Aşaması

4.1. Yazarın Hayatı ve Dönemi

4.2. Anlatının Kaynağı

4.3. Tarihî Çerçeve

4.4. Simgesel Çözümleme (Dıykanbayeva, 2017: 3).

İkinci bölüm hikâyelerin muhteva özelliklerini barındırmaktadır. Aşk, ekonomik düzey, ihanet, kıskançlık, ahlak ve ahlaksızlık, sınıfsal farklılıklar, entrika, savaş, alkol tüketimi, ayrılık, aile ve toplum yapısı, baskın yönetim, cesur kadın bu başlık altında incelenen konulardandır.

Üçüncü bölüm halk kültürü unsurlarını oluşturmaktadır. Bunlar, yerleşim yerleri, ulaşım, geçim kaynakları, ev eşyaları, meslekler, yiyecek içecekler, giyim kuşam, argo küfür, halk inanışları, gelenek, görenek ve adetler, doğum, evlenme, ölüm, oyunlar, destanlar ve efsaneler, atasözleri, deyimler ve ikilemelerdir.

Dördüncü bölümde incelemesini yaptığımız hikâyelerin transkribi ve Türkiye Türkçesine aktarımı yer almaktadır. Devamında ise sonuç, kaynakça, dizin ve özgeçmiş sıralandırılmıştır.

C. AMAN SASPAYEV'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

Aman Saspayev, 15 Ekim 1929 tarihinde Issık-Göl bölgesine bağlı Keñ-Suu köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Saspa'nın vefatından sonra annesi Bübügalıy iki çocuğunu (Aman ve ablası Cürsün) alıp ailesine geri dönmüştür. Ailesi ise Sarıbay adlı çok zengin birinin torunlarından. 1916 yılında Çarlık Rusyası'na karşı olan ayaklanmada Saspayev'in ailesi Çin'e kaçan akrabalarının teşvikiyle 1933 yılında Çin'e gitmiştir. 1937 yılında Çin'in Toguz-Toro eyaletinin Moyun-Kuzor köyündeki Uygur okulunda okumuştur. Daha sonra eğitimine Toguz-Toro'nun Cañı-Şaar köyünde ve Kulca şehrinde Uygur ve Kazak okullarında devam etmiştir. Çalışma hayatına 1945 yılında Tekes bölgesinde sekreter olarak başlamıştır. 1947-49 yılları arasında 'İnkılabı Şarkiy Türkistan' gazetesinde haberci olarak çalışmıştır. 1949-50 yıllarında Kulca şehrindeki 'Bilim Yurdu' eğitim merkezine girip orayı bitirdikten sonra bu eğitim merkezinde öğretmen olarak çalışmıştır. 1952-56 yıllarında Pekin'deki Merkezi Milletler Enstitüsü'ne giderek Çin Dili ve Edebiyatı Bölümünde okumuştur 1956'da Urumçi'ye gelerek 'El Basması'nın Kırgız bölümünde editör ve bölüm başkanlığı yapmıştır. 1962

yılında memleketine döndükten sonra 1966 yılına kadar ‘Santaş’ köyünün devlet çiftliğinde işçi ve traktör sürücüsü olarak çalışmıştır. 1967-88 yılları arasında Kırgızistan Yazarlar Birliği’nin Issık Göl bölgesinde edebiyat danışmanı olarak çalışmıştır. 1971-73 yıllarında ise Moskova’daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü’nde eğitim almıştır.

Aman Saspayev’in ilk yaratıcı faaliyetleri, 1947 yılında Kazakça şiirler ve Uygurca eserler yazıp bunları süreli yayınlarda yayımlamasıyla başlamıştır. 1966’da ilk öykü derlemesi Kırgızistan yayınevi tarafından ‘Gülkayır’ adıyla yayımlanmıştır. Saspayev, 1967’den beri SSCB Yazarlar Birliği’nin üyesidir. Yazarın bazı öyküleri Rusça, Fransızca, Çince, Letonca, Tatarca, Başkurtça, Kazakça, Uygurca ve Karakalpakça’ya çevrilmiştir. Eserlerini Uygurca ve Kazakçada serbestçe yazmıştır. Yazar, uzun yıllar Çin dilini incelemiş, elli beş bin kelimeden oluşan doksan bir sayfalık bir “Çince-Kırgızca Sözlük” oluşturmuş ve bunu 2003 yılında Kırgız Devletinin 2200’üncü yılı münasebetiyle yayımlamıştır. Aman Saspayev, Kırgız Cumhuriyeti Onur Diploması ile ödüllendirilmiş ve 1994 yılında kendisine “Kırgız Cumhuriyeti Kültür İşçisi” fahri unvanı verilmiştir. Uzun yıllar Karakolda’ki K. Tıstanov Devlet Üniversitesi’nde Profesör olarak çalışmıştır. Yazar 2015 yılında 86 yaşında vefat etmiştir..

Kırgızca Yazdığı Eserler:

Gülkayır (Hikâye), 1966.

Mayda Tolkundar (Küçük Dalgalar), (Hikâye), 1970.

Simirkuş (Masal), 1971.

Hadizat (Hikâye), 1975.

Partorg (Roman), 1977.

Murat (Hikâye), 1978).

Tadım Tuz (Bir Tadımlık Tuz), (Hikâye), 1979.

Iyık Sezimder (Kutsal Duygular), (Hikâye), 1985.

Añgemeler (Hikâyeler), 1997.

Kıyatça-Kırgızça Sözdük (Çince-Kırgızca Sözlük), 2003.

Kıtay Edebiyatının Sabat (Çin Edebiyatı Çalışmaları), 2004.

Too Çabalekeyi (Dağ Kırlangıcı), (Roman), 1989.

Şaşkedeği Kara Tuman (Ufuktaki Kara Duman), (Otobiyografik Roman), 2012.

Çığışka Nazar (Doğuya Bir Bakış), (Bilimsel Makaleler), 2002.

Rusça Yazılan Eserleri:

(Çudesniy Ptitsa Simurg), Harika Kuş Simurg, 1972.

Murat (Murat), 1979.

Utro V Novom Dome (Yeni Evde Sabah), 1977.

Aman Saspayev'in incelemesini yaptığımız hikâyeleri farklı yıllarda kaleme alınmıştır. Ayrıca hayatının belli bir dönemini Çin'de geçiren Saspayev'in hikâyelerinde Kırgız yaşamı dışında Çin, Uygur ve Kazak halklarının yaşamlarına dair ipuçları da yer alır. Yazarın eserlerinin oluşmasında farklı halkların kültürleri de etkili olmuştur. Onun hikâyelerinde dönemin şartları, siyasal durumu, insanların yaşam kalitesi, ekonomik sıkıntılar, halkların gelenek ve göreneklerini bulmak mümkündür.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerin konuları hakkında kısaca bilgi verecek olursak:

Sarı Benekli İt adlı hikâyede sarı benekli bir köpeğin hayatını ele alınır. Yazar bu köpeğin üzerinden hayattan umudunu kesmiş, yaşama sevinci tükenmiş insanlara gönderme yapar. Kendi halinde yaşayan köpek olaylar karşısında hiçbir tepki vermez. Diğer köpekler tarafından işlenen suçlar sarı benekli köpeğin üzerine yüklenir. Hikâyenin sonunda köpek bir adam tarafından vurularak öldürülür.

Kanıkey'in Altın Bileziği okuyucuya Manas Destanı'ndan bir kesit sunar. Manas Destanı'nda geçen Kırgız-Kalmuk savaşı, Kalmuk Hanı'nın Manas'ın oğlunu öldürme çabası destanın genel yapısını oluşturur. Giyim kuşam, evlilik, yeme içme, gibi birçok Kırgız gelenek ve göreneklerini bu hikâyede görmek mümkün. Destan özelliği taşıması hasebiyle durumdan çok olaylar üzerinde durulmuştur.

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyenin teması aşktır. Gençliğinde Sultan'a gönlünü kaptıran Küykö'nün aşkını anlatır. Metinde geriye dönüşler yapılarak Küykö'nün aşkı ve gençliğinde yaşadıkları anlatılır. Hikâyede olaylar eşek arabası üzerinde mezarlığa doğru yol alan Küykö ve Sultan'ın etrafında şekillenir. Yazar kullandığı kendine has üslûbıyla okuyucuyunun hayal dünyasına girmeyi başarmıştır.

Bir Tadımlık Tuz hikâyesi memleketinden ayrı yaşayan vatan özlemiyle yanıp tutuşan yaşlı Kelginbay'ın hayatını anlatır. Kelginbay hastalandığı için memleketine dönen halkına katılamaz ve geldiği bu yerde yaşamak zorunda kalır. Bu yerde hanımını ve oğlunu kaybeder. Memleketinden getirdiği bir tutam tuzdan ağzına koyarak hasretini gidermeye ve olaylar karşısında metanetini korumaya çalışır. Hikâye ismini Kelginbay'ın kutsallık atfettiği bu tuzdan alır. Hikâyenin sonunda Kelginbay da burada ölür. Bir Tadımlık Tuz hikâyesi yaşanan döneme de ayna tutmaktadır. Çin Milliyetçi Partisi olan Kuomintang'ın etkili olduğu yıllara vurgu yapar. Yazar, bu dönemde halkın gösterdiği mücadeleyi Kelginbay'ın oğlu aracılığıyla okuyucuya sunar. Yazarın da küçük yaşta kendi öz yurdundan ayrıldığını göz önüne alırsak hikâye, yazarı anlamamız açısından önem arz etmektedir.

Hatmi Çiçeği adlı hikâye durum öykücülüğünün en güzel örneklerindendir. Yazar bu hikâyesinde bir çiçeğin yaşam döngüsünü en güzel haliyle kaleme almıştır. Çiçeğin yaşama tutunması, en zor ve soğuk hava şartlarında bile gösterdiği çaba takdire şayandır. Hikâyeye bu açıdan bakıldığında çiçek, cesaretin ve azmin temsilcisi olmuştur.

Hırsız adlı hikâye sovhozun elma bahçesine bekçilik yapan Bököbay'ı anlatır. O, işini hakkıyla yapar. Sığır çobanlığı yapan yedi yaşındaki Erkin olgunlaşan elmaların güzelliğine dayanamaz ve bahçeye girer. Bunu fark eden Bököbay bahçeye bir hırsızın girdiğini düşünür ve Erkin'i suçüstü yakalamışçasına kolundan kavrar. Hikâyenin sonunda Erkin'in elmalardan yemediğini anlayan Bököbay yaptığı bu davranıştan dolayı pişman olur.

Akraba hikâyesi yazarın kendi hayatında bir dönem işçi olarak çalıştığını ve traktörcülük yaptığını hatırlatan bir hikâyedir. Diğer hikâyelere nazaran daha geniş hacimli olan bu hikâye akrabalık ilişkileri üzerine yoğunlaşır. Yazar anlatımında göstermiş olduğu üstün başarısı ile yaşadığı hayattan bir kesit sunmuş gibidir. Traktörcülük, ekim dikim işleri, iş ahlakı gibi birçok konu bu hikâyede yerini almıştır. İnsanın hayatı boyunca çabalaması gerektiğine ve akraba da olsa kimseye bel bağlamamak gerektiğine vurgu yapar. Yazar akrabalık ilişkilerine dair tercübesini hikâyenin sonunda, “Akraba dediğin sadece konuşurken var. Akrabayla konuşup söylemek, irtibatı kesmemek gerekir. Eğer akrabaya sığınıp yaşayayım dersin çok

yıpranırsın. Akraba, her gün ışığını saçan bir güneş değildir.” diyerek okuyucusuyla paylaşır.

Çarşaf adlı hikâye çarşaf olmak için kardeşini saatlerce mağazanın önünde bakleyen Cañıl’ı anlatır. Çarşaf olmayı çok arzulayan Cañıl diken üstünde mağazaya girip çıkanı kontrol ederek çarşafların tükeneceği korkusunu yaşar. Korku ve ümit arasında bekleyen Cañıl hikâyenin sonunda istediği çarşafı alır. Boşuna tedirgin olup açgözlülük yaptığını düşünen Cañıl hikâyenin sonunda yaptığı davranıştan ötürü utanır.

Kaynana adlı hikâye severek evlenen Zakeş ile Saamıy’ı konu edinir. Kültürel çatışmaya değinen bu hikâyede, kaynana geleneği temsil eder. Zakeş’in arkadaşları ise yeni neslin temsilcidir. Zakeş her ne kadar bu iki kuşağın arasında kalsa da olması gerekenin dışına çıkmamıştır. Zakeş’in davranışları üzerinden anlatılan bu hikâye, güzel ahlakın insanlar üzerindeki etkisine vurgu yapar.

Boşanmak adlı hikâye adından da anlaşılacağı üzere ayrılan bir çifti konu edinir. Karısı tarafından terk edilen adamın hikâyesi olaydan ziyade durumla anlatılır. Henüz yeni bebek sahibi olan çiftler çocuğun kime benzediği konusunda tartışırlar. Hikâyenin sonunda ortada hiçbir sebep yokken kadın adamı terk eder. Hikâye de olayların detayı okuyucunun yorumuna bırakılır.

Mihrihan hikâyesinde karşımızda güçlü ve cesur bir kadın örneği vardır. Mihrihan kumarbaz olan ve evini terk eden kocasını aramaktan vazgeçmez. Göstermiş olduğu bu çabanın neticesinde yuvasını kurtarır.

Hızır Aleyhisselam adlı hikâye yaşlı ve fakir olan İmakeñ’i anlatır. İmakeñ bir adam tarafından kandırılınca aynı şeyi o, bu kez başkaları için yapar. İmakeñ kendisini Hızır olarak tanıtır ve bir anne ile oğulu kandırarak onlardan bir takım eşya ve yiyecek alır.

Yaşlılar hikâyesi yaşlı insanların hayatını konu edinir. Arzıbek ve Sonunbala bunlardandır. Sonunbala kocası öldükten sonra evlatlarını kendisi büyütür ve evlendirir. Yaşlanınca da evlatları onu yanına alarak en güzel şekilde onunla ilgilenirler. Fatma adındaki kadın ise bu anlamda bahtsızdır. O, geliniyle anlaşılamayan biridir. Arzıbek ise kimseye yük olmak istemeyen bir adamdır. Bundan dolayı yalnız yaşamayı tercih eder. Arkadaşlarının da ısrarı üzerine Sonunbala ile evlenmeyi ister fakat Sonunbala’nın oğulları bu durumu kabul etmez. Sonunbala’ya sorma gereği duyulmasa da o içten içe bu durumu kabul etmiştir ama kimse bunu bilmez. Hikâyenin sonunda Arzıbek’i çocukları

kendi evlerine götürür. Hikâyede yalnızlığın insanı en çok bu zamanlarda zorladığına vurgu yapılır.

Daşa, kendi memleketinden uzakta kanser kocasına bakan bir kadındır. Bu hikâyede sabırlı ve güçlü bir kadın profili ile karşılaşırız. Daşa bu süreç içerisinde ressam olan yakın arkadaşı ile görüşür ve ondan yardım alır. Hikâyenin sonunda Daşa'nın kocası ölür. Farklı bir kültürün izlerini taşıyan bu hikâyede Daşa, kocasının küllerini alarak memleketine döner.

Kutsal Duygu adlı hikâye aşkı tanımlayan durum hiikayeciliğine en yakın olan ikinci hikâyedir. Kutsal Duygu'da yazar aşkın tarifini, insanda bıraktığı hissiyatı ve etkilerini ustaca kaleme alır.

Gözler Gözler'de kendisinin de bir zamanlar işçi olarak çalıştığını bildiğimiz yazarın hayatından bir takım tecrübelerin, bilgilerin yansıdığını görmek mümkün. Hikâye işçi olarak çalışan anlatıcının bir restavuranta girmesiyle başlar. Anlatıcı burada bir kavgaya şahit olur ve insanların bu olaya verdiği tepkiyi onların gözlerinden okur. Bu durum onu eskilere götürür ve anlatıda geriye dönüşler yapılır. Yazar bu hikâyesinde dönemin getirmiş olduğu geçim sıkıntısı gibi sosyal sorunlara yer vererek döneme ışık tutar. Adaletsizliğin hüküm sürdüğü bir toplumda açlığa maruz kalan halkın öfkesini yine onların gözlerinden okuyucuya aktarır.

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye İkinci Dünya Savaşı ve sonrasını konu edinir. Hikâye Orozbayev Kazak'a yöneltilen soruyla başlar. Erken yaşta saçları ağaran Kazak'ın bu saçları savaşta ağarttığı anlaşılır. Hikâye baştan sona Çin-Japon savaşını anlatır. Hikâyenin sonunda yaralı halde hastanede gözlerini açan Kazak, aynaya baktığında bir parmak kadar yer dışında bütün saçlarının ağardığını görür.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde her kesimden insanın yer aldığını ve çeşitli konularda yazılmış hikâyelerin olduğunu görürüz. Bu durum yazarın çok yönlü oluşu, hayat tecrübeleri ve kendine has üslubünün bir neticesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERLERİN TEMEL UNSURLARI

1.1. KİŞİLER

Kişiler, anlatıya bağlı metinler içerisinde en önemli unsurlardandır. Metnin olmazsa olmaz iç dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Bir roman, bir hikâye incelenirken olayın anlaşılmasında şahıs kadrosunun analizi ve kişilerin özellikleri büyük bir önem arz etmektedir. Kişiler sadece insan olmak zorunda değildir. İnsani özellikler yüklenen canlı veya cansız varlıklardan da oluşabilir.

“Romanın estetik değeri, vak’a etrafında kıvamını bulur. Vak’a, en kısa tanımla bir oluşturma, eylemdir. Bir eylemin, mutlaka bir eyleyeni (faili) olacaktır. Eyleyenin, mutlaka insan olması gerekmez. Bir romanın bünyesinde bir vak’a veya vak’alar varsa, vak’anın ortaya çıkmasında (zuhurunda) rol oynayan bir kişi (eyleyen) de -mutlaka- vardır. Bu kişinin, biraz önce belirttiğimiz gibi insan olması şart değildir: İnsan kimliği kazandırılmış (teşhis edilmiş) her şey ve -canlı, cansız- her varlık kişi olarak kabul edilir, edilmelidir. Vak’anın zuhurunda kişi veya kişilerin rol oynaması, ‘kişiler sistemi’ni meydana getirir. Bu nitelemeyi, tam karşılığı olmasada ‘şahıs kadrosu’yla karşılayabiliriz. ” (Tekin, 2015: 80).

İncelediğimiz on yedi hikâyedeki kişiler günlük hayatta sıradan insanların yanı sıra hayvanlar ve bitkiler hatta insani vasıfların yüklendiği soyut ve cansız varlıklar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Metinlerdeki şahıs kadrosunu her bir hikâye başlığı altında şu şekilde sıralayabiliriz:

Sarı Benekli İt adlı hikâyedeki kişiler:

Sarı benekli köpek: Hikâye ismini bu köpektan alır. Hikâyede olay bu köpeğin etrafında şekillenir. Kendi halinde, havlamayan, hırlamayan, sakin bir köpektir. Yaşadığı muhitin erkeklerinin umrunda olmasa da muhitin kadınları tarafından hırsız it olarak bilinir, horlanır ve genelde suçsuz şekilde kovulur. Hikâyenin sonunda bir adam tarafından suçsuz yere vurularak öldürölür.

Sarı benekli köpeğin sahibi: Sarı benekli köpeğin tepkisizliği ve kendi halinde bir köpek olmasından sıkılır. Öldürmeye kıyamadığı için onu salıverir.

Kadınlar: Sarı benekli köpeğin yaşadığı sokaktağın kadınlarıdır. Bu kadınlar sarı benekli köpeği sevmez. Kendi evcil köpeklerinin işlediği suçu sarı benekli köpeğin üzerine atarak onu hırsız it olarak adlandırırlar.

Erkekler: Sarı benekli köpeğin yaşadığı sokağın erkekleridir. Onlar köpeklerle pek ilgilenmezler.

Kanıkey'in Altın Bileziği adlı hikâyedeki kişiler:

Erlikhan: Manas Destanı'nın bir bölümüne değinildiği bu hikâyede Erlikhan bir falcı ve aynı zamanda dörgö¹ olarak karşımıza çıkmaktadır. Erlikhan aynı zamanda Koñurbay'ın akıl danıştığı bir adamdır. Yine akıl danışmak için otağa çağırıldığı bir gün gerçekleri söylemesi üzerine Koñurbay tarafından zehirlenerek öldürülür.

Koñurbay: Manas Destanı'ndaki başkahramanlardan biridir. Kalmuk hanıdır. Hikâyede ismi 'kalça²' olarak da geçmektedir. Kan dökmekten çekinmeyen zalim bir Handır. Manas'ın yeni doğmuş oğlu olan Semetey'in varlığı onu korkutur. Bebeği bulmaları için askerlerini görevlendirir. Fakat gerçekleşecek olan sondan kendini kurtaramaz.

Askerler ve süvariler: Hikâyede adı geçen asker ve süvariler, Koñurbay'ın acımasız askerleri ve Yakup Han'ın sadık süvarileridir.

Setkil: Koñurbay'ın hanımıdır. On altı yaşında Nayman boyundan ganimet olarak gelmiştir.

Manas: Manas Destanı başkahramanıdır. Hikâyede sadece ismi geçmektedir.

Mıngentseren: Erlikhan'dan önceki falcıdır.

Yakup Han: Kırgızların hanı, Semetey'in dedesidir. Koñurbay'ın askerleri eşliğinde hanın otağına götürülür. Koñurbay, Yakup Handan kendi oğlu veya torununa karşılık Semetey'i ister. Fakat Yakup Han kan döküleceğini bildiği halde Koñurbay'ın bu teklifini red eder. O, Kırgızların geleceğini düşünen bir Handır.

¹ Falcı olmasının yanı sıra üst rütbeli yönetici ve bir din adamıdır.

² Manas Destanı'nda başkahramanlardan biri olan Koñurbay'ın sıfatı.

Kırgız halkı: Kalmukların hanı Koñurbay tarafından zulme uğrayan fakat mücadeleyi elden bırakmayan bir halktır.

Aksakallılar: Önemli bir karar alınacağı zaman danışılan yaşlı ve bilge kişilerdir.

Bakdöölöt: Yakup Han'ın eşi, Çıyrdı'nın kumasıdır. Oğulları Abıke ve Köböş'ü yönlendirerek Semetey'i öldürmeleri konusunda onlara akıl verir.

Köböş: Yakup Han'ın Bakdöölöt'ten olan oğludur. Akılsız, iş bilmez ve beceriksiz biridir. Bu özelliği dolayısıyla annesinden akıl alarak hareket eder.

Abıke: Yakup Han'ın Bakdöölöt'ten olan diğer oğludur. Akılsız, iş bilmez ve beceriksiz biridir. Bu özelliği dolayısıyla annesinden akıl alarak hareket eder.

Temir Han: Yakup Han'ın dünürüdür. Manas'ın kayınpederi, Kanıkey'in babası, Semetey'in dedesidir.

Bakay: Bilgedir. Manas öldükten sonra yalnızlaşmıştır. Kırgız halkını ancak Manas'ın soyundan gelecek birinin yönetebileceğine inanır.

Semetey: Manas'tan geriye kalan tek çocuktur. Hikâyede henüz bebektir. Yaşadığını öğrenen düşmanları onu öldürmeye çalışır. Fakat ninesi Çıyrdı ve annesi onu korumak için alıp Buhara'ya dedesi Temir Han'ın yanına götürürler.

Şuutugul: Bakay'ın adamıdır. Bakay onu Kanıkey'i, Çıyrdı'yı ve Semetey'i alması için gönderir. Yolda Abıke ve Köböş'e rastlayan Şuutugul onlara hiçbir şey sezdirmez.

Cañılçak: Çıyrdı ve Kanıkey'in hizmetçisidir. Abıke ve Köböş onu yakalayıp bir ağaca bağlar ve konuştururlar. Çobanlar onu bulur ve çözer. Kurtulduktan sonra hanımlarının yanına dönen Cañılçak, Kanıkey tarafından öldürülür.

Kanıkey: Manas'ın karısı, Semetey'in annesidir. Canı pahasına yavrusunu korumaya çalışan Kanıkey, Semetey'i öldürmeye gelen Köböş tarafından göğsünden yaralanır.

Çıyrdı: Yakup Han'ın karısı, Bakdöölöt'ün kuması, Semetey'in ninesidir. Kanıkey ve Semetey'le birlikte Yakup Han'dan ayrı yaşamaktadırlar.

Kel Baymat ve İhtiyar Kırgıl: Manas'ın önceki vezirleridir.

Çıybit, Adıbay, Kölbay ve Koçkor: Köböş'ün askerleridir. Semetey'i öldürmek için giderler.

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyede kişiler:

Koysun Nine: Sultan'ın karısıdır. Yaşlı, olur olmaz her şeye söylenen bir kişidir.

Sultan: Koysun ninenin kocasıdır. Yaşı sekseni aşkındır. Gençliğinde gittiği yaylada bir kızıdan hoşlanır fakat daha sonra ona rastlayamaz. Yıllar içerisinde unuttur gider. Bu kız Küykö'den başkası değildir. Gençliğinde Küykö'nün kocası Sopyu dövdüğü için Küykö'den dayak yer. Küyköyle mezarlığa giderken geçmiş anıları yad ederler. Küykö'den dayak yediği için utanır. Küykö'nün bir zamanlar kendisine âşık olduğunu hiçbir zaman bilemez.

Gri Eşek: Sultan'ın eşegidir. İyi yürüyüşü, güçlülüğü ile köyde tanının bir hayvandır. Köylülerden biri istediğinde Sultan çekinmeden onu verir. Sultan ve Küykö mezarlığa giderken bu eşek arabasını kullanırlar.

Küykö: Bir kuş kadar küçük ve zayıf biridir. Küykö on beş yaşlarındayken annesiyle Arçaluu-Ayrık yaylasına dayısının yanına gider. O zamanlar nişanlıdır. Yaylada Sultan'ı görür ve içten içe ona karşı bir sevgi beslemeye başlar. Sonraları Sultan'la her ne kadar rastlaşmışsa da onun gözlerinde bir sıcaklık bulamaz. Aşkını içinde yaşar. Daha sonra Sultan'ın köyüne gelin gider. Kocası Sopyu'nun Sultan'dan dayak yediğini gören Küykö'nün gözü döner ve o da Sultan'a saldırır. Mezarlığa giderken geçmiş anılar gözünün önünden geçer.

Sopyu: Küykö'nün kocasıdır. Gençliğinde Sultan'dan dayak yer.

Kazak: Küykö'nün ölen dünürüdür.

Bir Tadımlik Tuz hikâyesinde kişiler:

Kelginbay: Su havzasında yaşayan Kırgızlardan biridir. Hikâyenin başkahramanıdır. Oymokçon'un kocasıdır. Otuz beş yaşındayken tifo hastalığına yakalanır. İyileşen Kelginbay memleketine gidenlere katılmak istediğinde çok geç olmuştur. Kelginbay yaşadığı yer olan su havzasında kalarak buraya dört ev daha inşa edip uzun yıllar burada yaşar. Kendi ata yurdundan getirdiği tuzun kutsallığına inanır. Huzursuz olduğunda veya bir olay karşısında bu tuzdan bir tutam değdirir ağzına. Hikâye

ismini buradan almıştır. Memleketine özlemi ve karısının ölüm acısı üzerine oğlunun da ölüm haberini alan Kelginbay bu yerde defnedilir.

Oymokçon: Kelginbay'ın karısıdır. Bir kız ve iki erkek doğurur. Çocuklarının ikisi vefat eder. Diğer Kırgız aileler memleketlerine gitmek için yola düştüklerinde o, yaşadığı yer olan su havzasında kalarak kocasına bakma görevini üstlenen vefakâr bir eştir. Kendisi de tifo hastalığına yakalanır ve ölür. Kocasını Kelginbay, mezarcı ve yakın komşusu tarafından defnedilir.

Eşbol: Kelginbay ve Oymokçon'dan geriye kalan tek çocuktur. Oğlunu çok seven babası onu 'Eşen' diye çağırır. Öğretmen olduktan sonra ilkokulda çalışmaya başlar. Fakat üçüncü yılında Gomindan polisleri tarafından tutuklanıp hapse atılır. Hapisten kaçıp devrimcilere katılır. Devrim başarıyla sonuçlandığında komiser olur. Gomindanlara karşı başlatılan bu büyük mücadele de hayatını kaybeder.

Gomindançılar: Çin'de Milliyetçi Partisidir. Halk bu parti yöneticileri ve taraftarları tarafından zulme ve haksızlığa uğrar. Bunun neticesi olarak halk, Gomindan ordusuna karşı isyan eder. İsyan başarıyla sonuçlanır.

Caparov: Askeri üniformasıyla Kelginbay'ın evine gelerek oğlu Eşbol'un yaşadığı haberini veren gençtir.

Yaşlı Uygur: Kelginbay'ın komşusudur. Daima üzüntüsünde, sevincinde Kelginbay'ın yanındadır. Kelginbay karısını defnederken ve sonrasında onu hiç yalnız bırakmayan vefalı bir dosttur.

Hatmi Çiçeği adlı hikâyedeki kişiler:

Hatmi çiçeği: İsmi bir çiçekten alan hikâyenin tek kahramanı bir bitkidir. Hatmi çiçeği narin, zarif ve etrafa yaydığı hoş kokusuyla dikkatleri üzerine çeker. Devamlı çiçek açan yapısı onun cesur ve yaşam enerjisini göstermektedir. Dağın tepesine düşen ilk karlara rağmen çiçek açmayı ihmal etmeyen bu bitki, azmin simgesidir.

Hırsız adlı hikâyedeki kişiler:

Bököbay: Kolhozun elma bahçesinin bekçiliğini yapar. Tüm zamanını bu elma bahçesinde geçirir. Bir gün bahçede küçük bir çocuğun olduğunu farkeder. Gidip çocuğu kolundan yakalar. Hırsız olduğunu düşünerek çocuğu azarlar. Sonradan bu yaptığına pişman olur.

Erkin: Yedi yaşında bir erkek çocuğudur. Sığır otlatırken bahçedeki elmaları görür. Kendisini tutamaz ve elma bahçesine girer. Elmalardan bir tane bile koparamadan bahçenin bekçisi olan Bököbay'a yakalanır. Bekçiden kurtulduktan sonra koşarak bahçeden uzaklaşır.

Akraba adlı hikâyedeki kişiler:

Ermek: Hikâyenin başkahramanıdır. Usta bir traktörcüdür. Akrabalarından uzakta sovhoz için çalışmaktadır. İyi kalpli, yetenekli birisidir. Akrabaları onu da yanlarına almak isterler. Bundan dolayı çok ısrar ederler. Ermek sonunda kararını verir ve akrabalarının yanına taşınır. Yeni taşındığı yerde edindiği bozuk traktörü tamir ederek iş tutar ve akrabalarının yanında yaşamaya başlar.

Kerimbek: Ermek'in babasıdır. Savaştan geldikten sonra kendi eceliyle ölür. Ermek henüz doğmamışken akrabalar arasındaki bir tatsızlıktan dolayı akrabalarına darılıp taşınır. Kendisi makine ustası ve idealist bir sosyalisttir.

Ekip başı: Sovhoz ve kolhozda işçilerin başındaki kişidir.

Mihail İvanoviç: Sovhozun müdürüdür. Ellili yaşlarda, zayıfça, ak saçlı bir adamdır. Sosyalist emek kahramanıdır. Kırgızca bilmektedir.

Ermek'in karısı: Hikâyede Ermek'in karısının ismi verilmez. Akrabalarının yanına taşındıktan sonra boş durmaz süt sağma işine başlar.

Yengeler: Ermek'in akrabalarındandır.

Aksakallılar: Akrabalar arasındaki büyüklerdir. Ermek'e teselli verip uzakta yaşayan Ermek'e kendi yanlarına taşınması konusunda nasihat verirler.

Camankul: Ermek'in üvey amcasıdır. Kendilerinden uzakta yaşayan yeğeni Ermek'in onun yanına taşınmasını ister. Sonunda istediği olur.

İvan ve Stefan: Ermek'in Kızıl Oktyabr'daki komsomol dostlarıdır. Taşınma konusunda onlara akıl danışır. Hikâyede sadece isimleri geçmektedir.

Cusuy: Camankul'un oğludur. Sovhozda çoban olarak çalışmaktadır. Ermek'in akrabalarının yanına taşınması konusunda çekimser kalır. Çünkü o akrabalarıyla birlikte yaşadığı için onları çok iyi tanır. Bundan dolayı akrabaları tarafından pek sevilmez.

Depo görevlisi: Hayvan çiftliğindeki ambardan görevli kişidir.

Çiftliğin postacısı: Yaşlı ve merhametli bir adamdır. Ermek bu yaşlı adamdan akrabaları ve babası arasında yaşanan olayın gerçeklerini öğrenir. Ama Camankul'un kendisine göstermiş olduğu hürmetten dolayı anlatılanları ona yakıştıramaz.

Misafirler: Camankul ile birlikte Ermek'in evine gelen kişilerdir. Ermek'i taşınması konusunda ikna etmek için gelirler.

Komsomol komitesindeki kız: Komitedeki kütüphane, kitap işlerine bakan kızdır.

Dükkânda çalışan kadın: Ermek halkla vedalaşmak için gezinirken girdiği dükkânın sahibidir.

Şeker alan kadın: Ermek'in girdiği dükkândaki müşteridir. Ermek'in taşınacağını duyunca onun için iyi dileklerde bulunur.

Çiftlik başkanı: Ermek'in yeni taşındığı sovhozun başkanıdır. İyi niyetli, insanları nasıl yöneteceğini bilen, halkı seven birisidir.

Traktör ustabaşı: Traktörleri kimin kullanacağını tayin eden kişidir.

Almasbekov: Kazaktır. Ermek'in yeni taşındığı yerde tanıştığı traktörcülerden birisidir. Almasbekov'un traktörü Ermek'e tayin edilir fakat Almasbekov işsiz kalacağından Ermek bu durumu kabul etmez. Ermek tamir etmek için bozuk bir traktörü alır. Almasbekov, traktörün çalışması için gerekli olan parçayı bulur ve Ermek'in ona göstermiş olduğu iyiliği karşılıksız bırakmaz.

Çarşaf adlı hikâyedeki kişiler:

Cañıl: Çarşaf hikâyesi başkahramanı Cañıl düğün hazırlığı telaşındadır. Cañıl kardeşiyle dışarı çıktıkları bir gün mağazadaki çarşafı görür ve almak ister. Yanına para almadığı için kardeşini para alması için eve gönderir ve mağazanın önünde onun gelmesini bekler.

Mariya: Cañıl'ın eski sınıf arkadaşıdır. Mağazanın önünde Cañıl ile karşılaşır ve onunla ayaküstü sohbet eder. Mariya da bir çarşaf alır.

Kaynana adlı hikâyedeki kişiler:

Saamy: Askerliğini bitirip döndükten sonra Zakeş'e âşık olur ve onunla evlenir. Annesiyle beraber yaşarlar. Zakeş'e yapılan muameleyi görünce dayanamaz ve annesiyle

kavga eder. Evi ayırmayı düşünen Saamıy, Zakeş'in güzel ahlakı sayesinde bundan vazgeçer.

Zakeş: Saamıy'ın sevdiği kızdır. O da Saamıy'ı sever ve evlenirler. İyi niyetli, uyumlu bir gelindir. Evlendikten sonra kaynanası ve kayınpederiyle birlikte yaşar. Saamıy'ı sevdiği için annesinin yaptıklarını görmezden gelir.

Kükün: Zakeş'in arkadaşıdır.

Kaynana: Saamıy'ın annesi, Zakeş'in kaynanasıdır. Hikâye ismini buradan alır. Kaynana otoriter ve gelenekselci bir kişidir. Zakeş'i baskı altında tutar. Yeni gelin olduğu için dışarıya çıkmasına, başkalarıyla görüşmesine izin vermez. Zakeş'in arkadaşları eve geldiğinde bile onların Zakeş'i baştan çıkaracaklarını, aklını çeceklerini düşünür. Ama Zakeş'in güzel huyu ve iyi niyetini fark edince yumuşar ve ona karşı bir annelik şefkati peyda olur.

Zakeş'in arkadaşları: Zakeş evlendikten sonra evine onu ziyarete gelen iki arkadaşıdır. Genç ve toydurlar. Bu yüzden Zakeş'in evine geldiklerinde birçok şeyi alay konusu ederler. Bu durumdan dolayı Zakeş'in kaynanasının canı sıkılır.

Kayınpeder: Saamıy'ın babası, Zakeş'in kayınpederidir. Kendi halinde, mülayim biridir.

Komşu: Saamıy'ın komşusudur. Saamıy annesiyle kavga edince avluya atılan yatak-yorgani görür ve yavaşça kavganın olduğu eve girer. Akıl vermeye, nasihat etmeye çalışır fakat bu durumdan Saamıy çok rahatsız olur ve ona çıkarır.

Boşanmak adlı hikâyedeki kişiler:

Başkahraman: Eserin başkahramanı ve anlatıcısıdır. Eserde ismi geçmez. Bir kadına âşık olur ve evlenir. Karısı sekiz aylıkken bir erkek çocuğu dünyaya getirir. Çiftler esmer olmalarına rağmen çocuk sarı tüylü ve beyaz tenlidir. Karısı bunu bahane ederek adamı terk eder.

Başkaramanın karısı: Eserin kahramanlarından. Eserde ismi geçmez. Başkahramanla evli olan kadın sekiz aylık dünyaya getirdiği çocuğunun kime benzediği konusunda kocasıyla tartışır. Araları düzelmeye başlarken kadın kocasına hamile olduğunu söyler. Kocasına yalan söyleyen kadın daha sonra onu terkeder.

Sarı kafa: Başkahramanın bebeğidir. Çocuğun sarı saçları olduğu için başkahraman onu ‘sarı kafalım’ diye sever.

Başkahramanın yengesi: Kadın, kocasıyla tartıştıktan sonra yengesinin evine gider. Yenge, çiftleri sakinleştirerek aralarını yapmaya çalışır.

Mihrihan adlı hikâyedeki kişiler:

Anlatıcı: Eserde ismi geçmez. Olayları anlatan kişidir. Araştırmacıdır. Kaşgar’daki Uygurların dili üzerine yapılan bir araştırma gezisinde ismi çıkar ve Kaşgar’a gider. Urumçi’ye dönmesi gerektiği üzerine bir telgraf alan araştırmacı yola çıkar. Yolda Aydar’la tanışır. Daha sonra gittiği bir meyhanede Mihrihan’la tanışır. Bir otobüs seyahatında Mihrihan ile tekrar karşılaşan araştırmacı yolculuk bitene kadar onun hayat hikâyesini dinler.

Mihrihan: Hikâyenin başkahramanıdır. Hikâye ismini bu kişiden alır. Anlatılan hikâye onun hikâyesidir. On sekiz yaşlarında güzel, genç bir gelindir. Olayı anlatan kahramanımız ve Aydar’la ilk tanışması bir meyhanede olur. Daha sonra Urumçi’ye gitmek için bindikleri otobüste karşılaşırlar. Mihrihan onlara hayat hikâyesini anlatır. On altı yaşındayken Mahammet adında biriyle evlendirilir. Kocasını içki ve kumara başlar. Evi terk eder ve geri dönmez. Mihrihan kocasını aramak için yollara düşmüştür. Gerçekler hikâyenin sonunda ortaya çıkacak, kocasının masum olduğu anlaşılacaktır.

Mahammet: Mihrihan’ın kocasıdır. Mihrihan ile evlendikten sonra kumarbazcının biri Mihrihan’a göz koyar. Onu elde etmek için Mahammet’i kumara ve içkiye alıştırır. Kumarda kaybeden Mahammet son çare olarak karısı Mihrihan için oynar fakat kaybeder. Karısını vermeye kıyamayan Mahammet ortalıktan kaybolur. Karısı Mihrihan onu bulur. Gerçekleri öğrenir.

Mihrihan’ın babası: Mihrihan’ın kocasını ararken onu yalnız bırakmayan iyi niyetli bir adamdır.

Muzat: Kumarbazcıdır. Evli olan Mihrihan’ı elde etmek için kocasına türlü türlü oyunlar kurar fakat muvaffak olamaz. Mihrihan’ın şikâyeti üzerine yakalanıp yargılanır. Birçok kişinin hayatını mahveden kötü karakterli birisidir.

Aydar: Anlatıcının Kuçar’a giderken yolda tanıştığı Kırgız gencidir. Birlikte yolculuk yaparlar.

Kuçar'ın kadınları: Aydar'ın anlattığı Kuçar'ın meşhur kadınlarıdır. Diğer şehirlerden Kuçar'a ticarete gelenler bu kadınlara uğramadan dönmezler. Böyle böyle kadınlar servet biriktirirler.

Muavin: Yolcuların bilet numaralarını söyleyip onları sırayla arabaya alan kişidir.

Anlatıcının arkadaşı: Anlatıcı/kahramanın Urumçi'de halk mahkemesinde çalışan arkadaşıdır. Mihrihan'ın davasına bakar.

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyedeki kişiler:

İmakeñ: Fakir bir adamdır. Akrabası ona bir şapka alır. Karşısına çıkan ihtiyar bir adam kendisini Hızır Aleyhisselam olarak tanıtır ve İmakeñ'i kandırarak akrabasının aldığı şapkayı alır. Kendisi de aynı şekilde karşısına çıkan diğer insanları kandırır.

İhtiyar adam: Hikâyede kendisini Hızır Aleyhisselam olarak tanıtip insanları aldatan kişidir.

Uygur tüccarlar: İmakeñ'in yol üzerinde rastladığı tüccarlardır. İmakeñ onları aldatmaya çalışsa da onlar İmakeñ'i meczup zannedip yollarına devam ederler.

Kadın ve çocuk: İmakeñ'in yol üzerinde rastladığı diğer kişilerdir. İmakeñ kendisini Hızır Aleyhisselam olarak tanıtip onları kandırarak yiyecek ve birkaç eşya alır.

Yaşlılar adlı hikâyedeki kişiler:

Sonunbala: Hikâyedeki yaşlı kadındır. İki oğlu vardır. Küçük oğlu Keñeş'in evine gelerek burada yaşamaya başlar. Kocası İkinci Dünya Savaşı'na gider ve bir daha dönmez. Sonunbala'yı Arzıbek için isterler. Oğullarının bu duruma rızası yoktur. Fakat Arzıbek'te gönlü olduğunu kendisinden başka kimse bilmez. Sonunbala büyük oğlunun yanına bir aylığına gider. Geri döndüğünde eskisi gibi değildir.

Keñeş: Sonunbala'nın küçük oğludur.

Turar: Keñeş'in karısı, Sonunbala'nın gelinidir. İyi niyetli, mütevazı bir gelindir.

Arzıbek: Köyde yalnız başına yaşayan yaşlı adamdır. İki kızı ve bir oğlu olmasına rağmen gidip onlarda kalmak, onlara yük olmak istemez. Arkadaşlarının onun için uygun gördüğü Sonunbala'yı ister fakat oğulları bunu kabul etmez.

Arzıbek'in arkadaşları: Arzıbek'in yalnız olmasına takılıp onunla şakalaşırlar. Bir gün Arzıbek'e onun için bir hayat arkadaşı bulduklarını söylerler. Bu yaşlı kadın Sonunbala'dır. Sonunbala'yı istemek için görücü olarak Keleş'in evine giderler.

Batma: Bu yaşlı kadın halk arasında 'bahtsız kadın' olarak bilinmektedir. Geliniyle arası iyi değildir. Torunlarına düşkün bir kadındır.

Dosberdi: Keleş'in sevdiği ihtiyar bir adamdır. Annesini Arzıbek'e istemek için gelen görücülerden birisi de odur.

Keleş'in abisi: Gururlu birisidir. Annesi için gelen görücüleri duyunca çok sinirlenir ve buna müsaade etmez.

Arzıbek'in oğlu: Babasını götürmek için karısı ve çocuklarıyla birlikte Arzıbek'in evine gelir.

Arzıbek'in gelini: Kocasıyla birlikte Arzıbek'in evine onu götürmek için gelirler. Gelin, kayınpederinin yatağını toplarken yastığın altında bir kâğıda sarılı fotoğraf ve bir de mendil bulur ve kocasına gösterir. Bu fotoğraf kaynanasının fotoğrafı ve işlemiş olduğu mendildir.

Daşa adlı hikâyedeki kişiler:

Daşa: Hikâyenin başkahramanıdır. Yazardır. Yirmi beş yaşlarında beyaz tenli, koyu kahverengi gözlü bir gelindir. Altı yıllık evlidir. Kocasını çok sever. Kocasını kansere yakalanır. Daşa ona bakmaktadır. Kocasını öldüğünde kocasının yakılmış cesedinin küllerini alıp memleketine döner.

Daşa'nın kocası: Doktora tezine yeni başlamıştır ki kanser hastalığına yakalanır. Karısı Daşa ile birlikte Avrupa'ya, Afrika'ya, Japonya'ya seyahatler yapmıştır. Boğazına sokulan lastik bir hortumun yardımıyla nefes alır. Hastalığı ilerler ve ölür.

Anlatıcı: Eserde ismi geçmez. Olayları anlatan kişidir. Ressamdır. Daşa'dan yirmi beş yaş büyük, yakın arkadaşıdır. Daşa'nın dert ortağıdır. Daşa'ya karşı bir şeyler hissetmektedir fakat kendisini Daşa'nın yanına yakıştıramaz. Daşa'nın kocası öldüğünde hastane işleri için ona yardım eder, onu yalnız bırakmaz. Daşa'yı memleketine uğurladıktan beş gün sonra geri dönmek istediğine dair Daşa'dan mektup alır.

Kutsal Duygu adlı hikâyedeki kişiler:

Kutsal Duygu hikâyesindeki kişi aşktır. Bu hikâyedeki başkahraman soyut bir kavram olan ‘aşk’ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gözler Gözler adlı hikâyesindeki kişiler:

Anlatıcı: Olayı anlatan kişidir. Eserin başkahramanıdır. Hikâyede ismi geçmez.

Kırgız kadın: Lokantada masaları temizleyen hizmetçi kadındır. Gelen genç bir müşteriyle kavga eder.

Genç: Yemek yemek için lokantaya gelen iyi giyimli, hoppa ve kibirli bir gençtir. Yemeğini yedikten sonra yağlı ellerini kalan ekmeğe sildiği için Kırgız kadından azar yer. Utancından başını yere eğer ve kalabalığın arasından sıyrılarak dışarı çıkar.

Rus şoför: Lokantaya yemek yemek için gelen şofördür. Lokantadaki kibirli genç, Kırgız kadına sinirlenip yumruğunu havaya kaldırdığında Rus şoför onu bileğinden yakalar.

Kırgız şoför: Lokantaya yemek yemek için gelen diğer şofördür. Yaşı kırka yakın yuvarlak yüzlü, top çehreli bir şofördür.

Uygurlar: Hikâyede geçmişe gidilerek anlatılan Şal efsanesinde tarlada çalışan Uygurlardır.

İşçiler: Hikâyede anlatıcı geçmişe giderek başından geçen bir olayı anlatır. Kendisiyle birlikte çalışan işçilerdir.

Askerler: Konvoy halinde ilerlerken işçilerin gördükleri askerlerdir. Askerlerin araçları erzak yüklüdür. Bu durum açlıkla mücadele etmek zorunda kalan işçileri öfkelerir.

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye adlı hikâyedeki kişiler:

Orozbaev Kazak: Hikâyenin başkahramanıdır. Henüz kırk yaşına girmiş olmasına rağmen saçlarının büyük bir bölümü ağarmıştır. Kazak’ın saçları savaşta ağarmıştır.

Samuraylar: Japon savaşçılarıdır.

Savin: Neşeli birisidir. İki samuray tarafından öldürülür.

Yoldaşlar: Kazak’ın savaştaki arkadaşlarıdır.

1.2. MEKÂN

Anlatmaya bağılı edebî eserler içerisinde kişi ve zaman kadar mekân da anlatının en önemli unsurlarından bir diğeri. Mekânın gerçekliğı ve tasviri okuyucuyu içine çeker ve okuyucuyu metne bağlar. Eser, mekânla birlikte ayaklarını tam olarak yere basar. Mekân anlatıyı kuşatan bir çerçevedir. Okuyucu tüm olaylara bu çerçeveden bakar.

İnsan yaşadığı çevreden soyutlanamaz. Çevrenin insan üzerinde büyük bir etlisi vardır. İnsanı kuşatan çevre aslında onun varlığını, kültürünü, kendi hayat felsefesini yansıtır. İnsan farketmeden yaşamaya alıştığı çevreden, mekândan bağımsız düşünülemez. Bir ev bizim ona anlam yüklediğimiz ölçüde sıcak bir yuva olabilir. Tam aksine içine hiç girmek istemeyeceğimiz dört duvardan oluşan bir hapishaneye de dönüşebilir.

Mekân, kahramanlar üzerinde de büyük etkiye sahiptir. *“Mekân unsuru kahramanların çiziminde de önemli bir role sahiptir. Bazı romanlarda, bazı kahramanları kişisel özelliklerinden çok içinde yaşadığı çevreyle hatırlarız. Bu kişiler, içinde yaşadıkları çevreyle adeta özdeşleşmiş gibidirler.”* (Tekin, 2015: 144).

İncelediğimiz hikâyeler olay öyküsünden ziyade durum öyküsü çizgisinde yazılmıştır. Bundan dolayı kişi tasvirlerinden çok mekân tasvirlerinin daha yoğun olduğu görülür. *“Olayın mahiyeti, mekân tasvirlerine ayrılan satırlarda sezdirilir. Bu bakımdan mekân tasvirlerinin sinemada film başlamadan önce çalan müziğe benzer bir fonksiyonu vardır.”* (Aktaş, 2022: 68).

Çevirisini yaptığımız hikâyelerde açık ve kapalı mekânlar kullanılır. *“Açık mekân (ülke, bölge, deniz, şehir, dağ, park v.s) vaka parçalarının yaşandığı diğer mekânları kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Kapalı mekânlar (ev, oda, hastane, fabrika vs.) bazı şahısların içinde yaşadıkları diğer şahısların giremedikleri “kapsanan” mekânlardır.”* (Narlı, 2002: 100). Metinde geçen mekânlar gerçektir. Olay öykücülüğünden çok durum öykücülüğüne yönelen yazarın hikâyelerinde mekânlar sıradan, günlük yerler olarak karşımıza çıkar. Bu mekânlar ibadethane, mağaza, lokanta, fabrika, otobüs, havaalanı, çadır, ev gibi dar ve kapalı alan olabileceğı gibi avlu, oba, yayla, vadi, bahçe, mezarlık, savaş meydanları gibi daha geniş ve açık alanlar da olabilir.

Sarı Benekli Köpek hikâyesinde açık ve kapalı mekânlar kullanılmıştır. Açık mekân, hikâyenin konusu olan sarı benekli köpeğin sıklıkla dolaştığı sokak, avlu ve köyün çevresidir. Bu durum metinde şu şekilde verilir: “O hiçbir zaman aynı yerde uzun uzadıya durmazdı. Onu bazen sokakta, bazen avluda, bazen de köyün sırtında görürdük.” (Saspayev, 1991: 32). Ahır ve ev kapalı mekânlara örnek verebileceğimiz diğer yerlerdir. “Odun almak için ahıra giren kadın ay ışığından beyaz eleçekli birinin bir bakıp kaybolduğunu fark etti. Odunla beraber kendini unutan kadın tir tir titreyerek içeri yani evine koşar.” (Saspayev, 1991: 33).

Sarı benekli köpeğin yiyecek aramak için sık sık uğradığı bir diğer alan çöplerin arasındır. Kümes, hikâyede geçen kapalı mekânlardandır.

Kanıkey’in Altın Bileziği’nde hikâye tapınakta ibabet eden Erlikhan’ın askerler tarafından çağrılmasıyla başlar. “O, akşam tapınağa giderek ateşin önünde Latmanat’a ibadet edip zühural yapmak niyetiyle oturdu.” (Saspayev, 1991: 298).

Metinde Koñurbay’ın ikamet ettiği yeri açık ve kapalı mekân olarak şu şekilde verebiliriz: “Gün ikindiye vardığında Koñurbay, Gobi Çölü’nün ılık havasında bir vadideyken serin rüzgâr esmeye başlamıştı. Çin’in sarı ipeğiyle kaplı çadır direklerinin bağlanmış yerleri ak gümüş ile işlenip yere ayı postları döşenmişti. Köşedeki kaplan postunun üzerinde düşünceli bir şekilde oturan Koñurbay, öğleden beri hiç yerinden kımıldamamıştı.” (Saspayev, 1991: 298).

Manas Destanı’ndan esintiler sunan bu hikâyede mekânın kutsallığına değinilmiştir. Hikâyede Koñurbay’ın askeri tarafından Yakup Han’ın, Han çadırına götürülüşüne yer verilmiştir. Han çadırına kadar ki yol açık mekân örneğidir. Varılan yerin kutsallığı ise şu şekildedir: “Uzanıp başının yettiği yeri çiziceksin ve olduğun yerde duracaksın. Sonra yatıp, başının yettiği yeri işaretleyerek, yine o yere gidip yine yatacaksın. Bu yürüyüşü Hünkârın otağına varıncaya kadar tekrarlayacaksın. Muhafız belli bir ses mesafesi yakınındaydı. “Biz bu kutsal mekâna bu şekilde gideriz. Bırak kamçını... Çabuk, yat!” (Saspayev, 1991: 304).

Köy, orman, oba, Tört-Kül, dağ ve ova, Buhara yolu hikâyede ismi geçen diğer açık mekânlardır.

Mezarlığa Giden Yolda adlı hikâyede asıl olay bu yol üzerinde anlatılmaktadır. Yaşlı adam Sultan kolhoza gitmek için yola çıktığında yolda Küykö adındaki yaşlı kadına

rastlar. Küykö ölen dünürü Kazak'ın defni için mezarlığa gitmektedir. Sultan, yaşlı kadını mezarlığa bırakmak için eşek arabasına alır. Yol boyunca geçmiş, mazideki yaşanmışlıklar yad edilir. Kolhoz yolu ve bu yol üzerindeki mezarlık metinde şu şekilde betimlenmektedir: “Kolhoz buraya üç kilometre uzaklıktaydı. İnşaatçılar tam da oradaydı. Oraya gitmek için dağ eteğindeki yol daha elverişliydi. Hem yakın hem de yolcu arabalarına uzaktı. Yol çalılıkların dibinden ekili tarlalar boyunca doğruca dağ sularıyla buluşarak ortaya döşenmiş bir şekilde ilerliyordu. Köyün eteğinde eskiden beri var olduğu bilinen mezarlar vardı. Başka bir deyişle yol kenarındaki bu mezarların adı sanı unutulmuş, izleri kaybolmuş, toprağa gömülü pek çok hayata kapı aralıyordu.” (Saspayev, 1991: 321).

Hikâyede Sultan ve Küykö'nün gençliğinde tanıştıkları Arçaluu-Ayrık yaylası ve çevresi okuyucuya şu şekilde aktarılır: “Arçaluu-Ayrık yaylasına çıkanlar haziranın ortalarında yerleşmişlerdi. Bele kadar uzayan otlar, pınarın başına kadar sıra sıra dizili çadırların dumanı gökyüzüne doğru yükselmiş taze biçilen otlar iplere bağlanmış balyalar yapılmıştı. Atlar kişniyor, böğüren sığırların, meleyen kuzuların, havlayan köpeklerin sesi uzaktan duyuluyordu. İhtiyarlar hazırlık yapıyor şerine³ işine girişmişlerdi. Gençler eğlenmek için köknar ağaçlarının dibine altı bakan⁴ kurup yemek pişirmek için ocakları hazırladılar. Gece eğlence başladığında kızlar anne ve babalarına nazlanıp “baş tañuu”⁵ için evlerinden et, yağ ve kaymağı kaplara koyup taşımak için onlara danışıyordu. Köknarların dibinde yengeler yemek hazırlıyor, kızlar, delikanlılar salıncakta sallanıyor, ağız kopuzların sesi etrafa yayılıyordu. Daha sonra “dümpüldök”⁶, “şabiyet tebüü”⁷ ve “ak söök”⁸ denen oyunlar oynanırdı.” (Saspayev, 1991: 324-325).

Küykö'nün evlendikten sonra geldiği ev yine kapalı mekân olarak verilmiştir.

Bir Tatımlık Tuz hikâyesinde mekân su havzası ve çevresidir. “Su havzasına yakın sazlıklar arasından çıkan ince uzun bitkiler arasında saklanan yalnız bir Kırgız ailesi yaşırdı. Eskiden beri yerli Uygur çiftçiler buraya yerleşmiş, yamaçta daima ayakta kalan

³ Kırgız yemeği.

⁴ Kırgız milli oyunudur.

⁵ Kırgız milli eğlencesidir.

⁶ Kırgız milli oyunudur.

⁷ Kırgız milli oyunudur.

⁸ Kırgız milli oyunudur.

evin kalıntılarından başka bu yerde bu güne kadar korunan dört eski Uygur evi vardı. Kent kasabası buraya daha uzakta kalıyordu.” (Saspayev, 1991: 327).

Kelginbay eşi Oymokçon’u defnetmek için komşusu ile birlikte mezarlığa gider. Eşini defnettikten sonra evine gelir. Mezarlık ve ev diğer mekânlardır. “Güçlü ve yaşlı adam mezarın başında bir süre durup eteğini silkeleyip kalktıktan sonra gözyaşlarını avuç içiyle sildi ve evine doğru yürüdü. Yaşlı adam evine döndükten sonra evin dört tarafına göz gezdirdi. İlk önce onun gözü çivide asılı duran eşinin mavi kumaş gömleğine ilişti. “Ey Rabbim! Şu dünyada benim kadar bahtsız biri var mı? İnsanları yiyip tüketen bu hastalık benden neden çekiniyor?!” diye düşündü yaşlı adam. Bu soğuk görünümlü evde kendisinden başka kimsenin olmadığını hatırlayınca zavallı ihtiyar adam oturup ağlamaya başladı.” (Saspayev, 1991: 328-329).

Hatmi Çiçeği hikâyesinde mekân tabiatın kendisidir, topraktır. Yazar, hikâyede çiçeği diktği yeri okuyucuyla paylaşır: “Böylece onu berrak dağ sularının fişkirip aktığı derenin kenarına diktim.” (Saspayev, 1991: 343). Çiçeğin doğayla bütünlüğü şu şekilde verilir: “Gökyüzüne doğru uzayan hatmi çiçeğimin yazın ilk çiçek açışı dün gibi aklımda.” (Saspayev, 1991: 343).

Hırsız adlı hikâyede olay elma bahçesinde geçmektedir. Başkahraman Bököbay elma bahçesinin bekçiliğini yapmaktadır. Yedi yaşındaki Erkin sığırları otlatırken elmaları fark eder. Dayanamayıp çitleri aşarak bahçeye girer. Bököbay bahçeye birisinin girdiğini anlar. Hikâyede elma bahçesi açık mekân olarak geçmektedir. Bu mekân şu şekilde aktarılır: “Bu sırada Bököbay bahçeyi boş bıraktığına gönlü el vermemiş olsa gerek ki geri bağa doğru yürüdü. O her bahçeye girdiğinde ortadaki tümseğe çıkar bahçeyi kolağan ederdi. Tümseğe çıkıp baktığı an da bahçede birinin olduğunu fark etti.” (Saspayev, 1991: 354, 355).

Akraba adlı hikâyede yer sosyalist siteme hizmet eden sovhoz ve kolhozlardır. Başkahraman Ermek sovhozda çalışan bir traktörcüdür. Hikâyede tarla, çiftlik gibi açık alanlar göze çarpmaktadır. Çiftliğe giden yol şu şekilde aktarılır: “Hayvan çiftliğine yaklaştığında yol dağın eteklerinden geçiyordu. Hava yumuşak olmasına rağmen yağın karlar yol boyunca uzanmış duruyordu. Ermek buna alışkındı. Ahşap evler ve hayvan barakaları, tv ve radyo alıcıları, antenleri net olarak görünmeye başlamıştı.” (Saspayev, 1991: 364).

Ermek akrabalarından uzakta yaşamaktadır. Akrabalarının yanına taşınan Ernek, onların evinde kalmak zorunda kalır. Hikâyede ev ve avlu kapalı mekânlar olarak karşımıza çıkar: “Bizde hazır iki avlulu ev var. Oğlum çiftçilik yapıyor. Buraya gelip ev-bark olana kadar bizim evde kalabilirsin. İki baş kişiyi ağırlamak zor değildir, dedi.” (Saspayev, 1991: 360).

Ermek’in taşınması konusunda ikna etmeye gelen Camankul ve diğer yakınları Ernek’in evinin bahçesini inceler. Hikâyedeki verilen bu açık mekân örneği şöyledir: “Akrabaları Ernek’in bahçesini inceliyordu. Ahırda koyun ve tavukları vardı. Hatta mahzeninde kışlık için sebzeler bile vardı. Yıgılı hayvan gübresi, kütükler öylece duruyordu. Fakat ev, bark sovhoza aitti. Avludan çıkıp gelip köknar ağacından olan kütüğün üzerine oturan Camankul.” (Saspayev, 1991: 370).

Metinde Ernek’in taşınmadan önceki çalıştığı sovhozun özellikleri şöyledir: “Diğerlerine göre burası en gelişmiş sovhozdu. Üretim planını daima fazlasıyla yerine getiriyordu. Bunun sebebi nedir? Bu çoktan beri bilinen çok açık bir meseleydi. İyi organize olup başkalarını kayırma durumu yoktu bu sovhozda. Personelin çoğu eğitilmiş ve onlar her işçinin görevini kendi görevi gibi görür. Kişisel ve ortak sorunların üzerinde durup, meseleleri ölçüp tartıp öyle karar verirler. Onun müdürü Sosyalist Emek Kahramanıdır. Takımlara ayrılmış gruplar zaten oluşturulmuştur. Farklı milletlerden oluşan bu sovhoz tek bir ailenin üyeleri gibi uyum içindedirler. Bunun gibi düzenli, sevimli karışık ekibimiz az değildir.” (Saspayev, 1991: 371).

Anlatmaya bağlı edebî eserlerde yapılan mekân tasvirleri kişinin ruh hali ve dönemin sosyo/kültürel yapısı hakkında da bilgiler sunmaktadır. Ernek taşınmadan önce kasabanın eteklerindeki mezarlığa anne ve babasıyla vedalaşmaya gider. Hikâyede yapılan mezarlık tasviri dönemin sosyal ve siyasi yapısı hakkında izler taşımaktadır: “Ernek aceleyle çıkıp kasabanın eteklerindeki mezarlığa geldi. Zenginlerin yaptırdığı bu mezarlıklar heybetli görünüyordu. Mezarlıkların çevresi demir çitlerle çevriliydi.” (Saspayev, 1991: 374).

Mekânın kişi üzerindeki etkisini *Akraba* adlı hikâyede görmekteyiz. İnsanın doğup büyüdüğü, birtakım alışkanlıklar edindiği çevreden kopması kolay değildir. Yeni bir çevreye uyum sağlamak, yeni ilişkiler kurmak hikâyenin başkahramanı olan Ernek için de zor olmuştur. “Akrabaları onun gönlünü her ne kadar hoş tutmaya çalışsalar da “Kızıl

Oktyabr” onun aklından hiç çıkmadı. Küçüklüğünden itibaren büyüdüğü köyü ve oradaki insanları avucunun içi gibi biliyordu. O şimdi burada birtakım yeni duygular edinmiş, pek çok şey öğrenmiş, birçok kişiyle yeni ilişkiler edinmek zorunda kalmıştı.” (Saspayev, 1991: 379, 380).

Evin önemi ve insanda bıraktığı çağrışım önemlidir. Ermek yeni taşındığı yerde akrabalarının evinde kalmaktan rahatsız olur. Akrabaları arasında ona en yakın gelen Cusuy’un evine taşınmaya karar verir. Cusuy’un eşi ve Ermek’in karısı taşınacakları evi temizler. Ermek bu odayı gördüğünde kendi evini hatırlar ve bir nebze olsun özlemini giderir: “Ermek akşam saat yedide geldi. Eli kolu simsiyah, burun delikleri de yağlıydı. Eve girer girmez gönlü açıldı birden. Aynı kendi evi gibiydi. Belki ondan da daha fazlası. Masada bir de televizyon vardı.” (Saspayev, 1991: 385).

Hikâyede Ermek’in taşınmadan önce vedalaşmak için gittiği yerlere kısaca değinilir. Buralar komsomol komitesi, geçerken uğradığı dükkândır. Traktör merkezi, hurdalık, avlu, traktörlerin çalıştığı bahçe ve tarlalar kısaca isimleri geçen diğer açık ve kapalı mekânlardır.

Çarşaf adlı hikâyede olay mağaza, mağazanın önünde ve sokakta geçmektedir. Kahraman dışarı çıktığında mağazadaki çarşafları görür fakat yanında parası yoktur. Evden para getirmesi için kardeşini eve gönderir. Kardeşi gelene kadar mağazanın önünde beklemek zorunda kalır. Karşılaştığı sınıf arkadaşıyla birlikte mağazaya girer. Bazen de mağazanın önünde, karşısında, sokakta çarşafların tükeneyeceği korkusuyla gelen gideni gözler. Metinde bu durum şu şekilde anlatılır: “Geçen ayın ortalarında mağazanın önünde kardeşimi elli dakika beklemek zorunda kaldım.” (Saspayev, 1991: 394).

Hikâyede kahramanın sokaktaki bekleyişi ve kardeşi gelince çarşaf almak için mağazaya girişi şöyledir: “Kardeşimin geleceği yöne tekrar tekrar baktım. Saniyeler, dakikalar saate dönüştü. Biraz önceki kadın da mağazanın önünde o taraf bu taraf bakıp duruyordu. Sokaktan geçenler öfkelenip sanki dalga geçer gibi acele etmeden yürüyorlardı.” “Kardeşimle ikimiz mağazaya nefes nefese girdik.” (Saspayev, 1991: 396).

Kaynana adlı hikâyede hem açık hem kapalı mekânlar karşımıza çıkmaktadır. Olaylar genellikle köydeki evde geçer. Birbirlerini seven Zakeş ve Saamıy evlenirler. Zakeş kaynanasıyla birlikte yaşamaya başlar. Olaylar Zakeş’in arkadaşlarının eve

gelmesiyle başlar. Evin düzeni, eşyaları ve evde hüküm süren hava şu şekilde okuyucuya aktarılır: “Beyaz tenli kız evdeki süslü eşyalara etraflıca bakıp elbise askısının üzerindeki işlemeye gözleri takıldı.” “Böylesine sessiz bir evde kimin hüküm sürüp kimin yönettiğini kızlar tam anlamıyla anladılar.” (Saspayev, 1991: 411).

Hikâyede kapalı mekân dışında açık mekân olarak avlu geçmektedir. Zakeş arkadaşlarını avluda karşılar ve onları yolcu etmek için tekrar avluya çıkar: “Bir ara kızlar: “Artık gidelim” diye fısıldaştılar ve yerlerinden kalkıp hızlıca avluya çıktılar. Havadar, etrafı geniş, açık yere çıktıklarında kızlar nedendir kahkaha atarak güldüler.” (Saspayev, 1991: 411).

Boşanmak adlı hikâyede kapalı mekân olarak ev kullanılır. Olayı anlatan başkahraman âşık olur ve evlenir. Evlendikten sonra çocuğu dünyaya gelir. Çocuğun kime benziyor oluşu sorun haline gelir. Bunu bahane eden karısı hikâyenin sonunda adamı terkeder. Hikâyede evin durumuyla ilgili çok kısa tasvirler yapılır. Bir ara araları düzelen çiftin durumunun eve yansıtıldığı görülür: “Ertesi gün işten geldiğimde ev temizlenmiş, mis gibi kokuyordu. Avlu süpürülmüş, her yer tertemizdi. Önceki işlerin hepsi kendiliğinden unutulmuştu. Karıma minnettar olduğumu sizlerden de saklayamam.” (Saspayev, 1991: 422). Çocuğun dünyaya geldiği doğumhane diğer kapalı mekân örneğidir.

Mihrihan adlı hikâyede birçok açık ve kapalı alan kullanılmıştır. Bunlar: şehirler, otobüsler, posta arabaları, oteller, mola yerleri, meyhane, kumarhane, otogar gibi birçok farklı mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Olay, anlatıcının Kaşgar’a Uygur dili üzerine inceleme yapmak için yola çıkmasıyla başlar. Kahraman anlatıcı Kaşgar’ın Beşgirem köyünde çalışmalarına devam eder. Sonrasında yaşanan mekân değişikliğini şu şekilde sıralayabiliriz: “Fakat işe başladıktan üç gün sonra benim Urumçi’ye dönmem gerektiğine dair acil bir telgraf aldım. İşlerimi teslim edip yola çıktım. Kaşgar şehrine hemen dönerim diye düşünüyordum. Fakat hemen giden bir araç bulamadığım için üç gün mahsur kaldım. Sonunda çaresiz Kuçar şehrine kadar posta arabasıyla gitmek zorunda kaldım.” “Posta arabası yol üzerindeki duraklarda durup bizi oldukça bunaltmıştı. Yolda Aydar adında bir Kırgız genciyle tanıştım.” “Posta arabası Taklamakan çölünde üç gün boyunca yol aldı.” “Kuçar şehrine vardıktan sonra posta arabasından indik. Çünkü postacı başka bir arabayla yola devam edecekmiş. Bu yüzden

tekrar nakliye aracına binmek zorunda kaldık. Arabanın üç gün sonra Urumçi'ye gideceğini öğrendik. Çare yok üç gün daha çekecektik bu çileyi. Otelin iki katlı odalarından birini tuttuk ve Aydar ile beraber gelecek olan arabayı bekledik.” (Saspayev, 1991: 425).

Kahraman anlatıcı Aydar'la birlikte Kuçar pazarına daha sonra şarap içmek için meyhaneye giderler. Pazar yerinin tasviri metinde şu şekilde yer alır: “Ben Aydar olmasa da şehir halkını tanımak ve şehri görmek istiyordum. Aydar'ı takip edip pazara kadar gittim. Yağmurdan çamura bulanmış sokağın kenarlarında sıra sıra dizilmiş kadınlar kaymak, süt, ayran satıyorlardı. Çoğusu yalın ayaktı.” (Saspayev, 1991: 426).

Meyhanenin tasviri ve kişi üzerindeki etkisi ise şu şekildedir: “Bahçe kapısının yerine konulan küçük kapıdan geçtikten sonra yirmi adım kadar yürüyüp avluya girdik. Küçük avlu üzüm yetiştirmek için yapılmıştı. Üzümün avuç içi kadar olan yaprakları güneşin sıcaklığını kesiyor böylece su serpilen avluyu serin saklıyordu. Avluyla ev arasının her iki tarafına yarım metre yükseklikte bir sedir konulmuş, onun üzerine bir parça eski yolluk serilmişti. Duvara doğru bir dutar asılmış, onun diğer yanında yolluğun kenarında dört döşeli masa duruyordu. Şarap içenler o masanın etrafına oturup eğleniyor olsalar gerekti. Bu sahne bana Kulca'da boza yapan Kırgızları hatırlattı.” (Saspayev, 1991: 427).

Kahraman anlatıcı ve Aydar ertesi gün Urumçi'ye gitmek için yola çıkarlar: “Ertesi gün erkenden kalkıp horozlar öterken serin sokaklardan geçerek otogara vardık. Yolcular aracın etrafına toplandı. Henüz gün ışımamıştı. Muavin yolcuların bilet numaralarını söyleyip onları sırayla arabaya almaya başlamıştı.” (Saspayev, 1991: 429).

Hikâyede kahramanların arabayla geçtikleri yerler tasvir edilerek okuyucu bilgilendirilir: “Kara şehre varmak üzereydik. Sol tarafta Tanrı dağlarının buzullarla kaplı tepelerini görüyorduk. Sağ tarafımızda ise Taklamakan Çölü'nün efadra bitkilerinden oluşan kumlu çalıları yüksek tepeler oluşturmuş, bir sıra halinde uzanıyordu. Bizim gaz durmadan işliyordu. Hâlâ daha gidecek çok yolumuz vardı. Havaysa sıcaktı.” (Saspayev, 1991: 431).

Mihrihan hikâyesi mekân açısından oldukça zengindir. Metinde aracın mola verdiği yerlerden birisi de Toksun'dur. Toksun'un sıcaklığı abartılı bir şekilde anlatılır: “Ona dikkatli bakınca yanıp duran kızıl bacaklı bir canavar zannedilebilirdi. Canavar derken

Toksun o kadar sıcaktı ki burada gökyüzündeki yıldızı bile böyle şeylere benzetebiliyordu insan.” (Saspayev, 1991: 436).

Hikâyede kahraman anlatıcı, Aydar ve Başkahraman olan Mihrihan’ın otobüs yolculuğu Urumçi’de son bulur. Mahkeme salonu kısaca denililen diğer kapalı mekân örneğidir.

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyede kapalı mekân yok denecek kadar azdır. Olay sokakta eşeğiyle ilerleyen yaşlı İmakeñ’in etrafında şekillenir. Akrabasının ona hediye ettiği şapkayı alıp yoluna devam eden İmakeñ yolda yaşlı bir adama rastlar. Adam kendisini Hızır aleyhisselam olarak tanıtır ve şapkasını alır. Durumu çok sonradan fark eden İmakeñ’in ilk işi önüne çıkan insanları aynı şekilde aldatmak olur. Hikâyede bir kabristan, bir kasaba ve bir yer adı geçer. Yerin insanlar üzerinde bıraktığı tesir, halk arasında bilinen bir rivayetle aktarılır: “Yol boyunca Gör-Cılga, Şaytan-Say olarak bilinen muhteşem yerler vardı. Bu yerlerle ilgili bazı ilginç ve korkutucu hikâyeler halk arasında oldukça yaygındı. Rivayete göre bir seyyah orada şeytanı görmüş. Bir başka seyyah ise oraya buraya yuvarlanan at başı kadar altın görmüş. Bu nedenle bu çevrede yaşayan halk bu yerleri anlatırken korkuyla ağızlarına alırlar.” (Saspayev, 1991: 443).

Yaşlananlar adlı hikâyede yaşlıların yalnızlıkları konu edinilir. Olay çocuklarının yanına gitmeyip eşi öldükten sonra kendi evinde yalnız başına yaşayan Arzıbek ve çocuklarıyla birlikte yaşayan yaşlı kadın Sonunbala’nın hikâyesidir. Hikâyede olay genellikle kapalı mekân olan evlerde geçer. Bunun dışında avlu diyebileceğimiz kapının yanı, sokak ve bahçe açık mekân olarak karşımıza çıkar: “Her gün yaşlı Arzıbek kapının yanındaki kütüğe oturup düşüncelere daldı. Sokaktan geçenler ona selam veriyor o da onların selamını alıyordu” (Saspayev, 1991: 471).

Daşa adlı hikâye mekân tasviriyle başlar. Hikâyenin başkahramanı Daşa kanser tedavisi gören eşine bakmaktadır. Hikâyenin başında yapılan mekân tasviri sanki bu huzursuz duruma işaret eder: “Şehrin üzerinde yoğun sis olduğundan yakındaki evler bile puslanmış, keyifsiz görünüyordu. Ufuk çizgisi sarıya dönüp nerdeyse kirli su rengini almıştı. Evlerin çatılarında sokak kenarlarında boylu boyuna karlar vardı. Yüksek bacalardan yükselen dumanlar kuzey doğuya doğru kıvrılarak ilerliyordu. Hava soğuk, nemli, huzursuz ediciydi.” (Saspayev, 1991: 475). Hikâyede mekân genellikle evdir. Diğer kapalı mekânlar hastane, krematorya, otobüs ve havaalanıdır.

Gözler Gözler adlı hikâyede olay seyahat eden kahramanın yemek için girdiği bir lokantada başlar. Bazı hikâyelerde mekân insanın davranışının şekillenmesinde önemli rol oynar. Bu durum hikâyede şu şekilde aktarılır: “Seyahat ederken gidip ‘H’ kasabasının küçük virane lokantasına girdim. O taraf bu taraf geçip gelenler sürücüler burada karnını doyurmak için dururlar. Lokantanın viraneliği bu yol üzerinden geçen sürücülerin sıradan kıyafetleriyle kabaca şakalaşıp serbestçe oturmalarına olanak sağlıyor gibi. Sadece şoförler değil böyle bir yere kim girse nezaket duygusunu kaybeder. Bizim kültürümüzde topluluk içinde sigara içmek hoş karşılanmaz. Fakat mavi duman burada mutfağın tavanını daima kaplardı.” (Saspayev, 1991: 485). Bunun dışında kahraman geçmişe giderek gözlerle ilgili çağrışım yapan olayları anlatır. Bu olaylar Çin’in bir köyünde tarlada ve karayolunun yanındaki arkta geçmektedir.

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye adlı metinde konu İkinci Dünya Savaşı ve sonrasıdır. Olay bir savaş gazisi olan Kazak’ın anlatısıyla başlar. Savaşı konu edinen hikâyede genellikle açık alanlar kullanılmıştır. Mançurya, Japonların Kvanton ordusunun yenildiği yer olarak verilir. Vadi, tepe, bahçe, avlu, yol ve kulübe savaş halinde olan askerlerin uğradıkları veya geçtikleri yerlerdir. Çatışma esnasında Kazak el bombası kullanır. Bu şiddetli patlamadan dolayı yara alır. Savaştan birkaç gün sonra Kazak askeri hastanede gözlerini açar. Hikâyede hastane kapalı mekân olarak karşımıza çıkar.

1.3. ZAMAN

Zaman tanımlanması zor bir kavramdır. Günümüzde zamanı en küçük parça olan saliselerden en büyüğüne, yüzyıllara bölerek idrak ederiz. Olaylar, değişimler bu zaman kesitleri içerisinde meydana gelir.

Anlatmaya bağlı edebî metinler de bir zamana tabidir.

“Anlatı, ister söz ister yazıyla sunulsun, inşa edilmiş bir yapıdır. Doğal olarak, belli bir amaç doğrultusunda inşa edilen bu yapı, zamana bağlı olarak asıl değerini bulur ve zaman içinde idrak edilir. Bu nedenle bir romanda hikâye, mutlaka –belirli veya belirsiz- bir zamanda cereyan eder. Yine bu hikâye, belli bir süre sonra öğrenilir/duyulur ve belli bir süre içinde de kaleme alınıp anlatılır. Hâl böyle olunca. “zaman” unsuru romanın genel

yapısını meydana getiren temel elemanlar arasında yer alır. Bir romanı, zamandan soyutlamak mümkün olamaz.” (Tekin, 2015: 123).

Zaman, hikâye edilen olayın yaşandığı dönemin sosyal ve zihin yapısı hakkında bilgi verir. Bir bakıma romanın ruhudur denilebilir. Tekin, zamanı vaka ve anlatma zamanı olarak iki aşama da ele alırken Çetin, nesnel, öykü ve öyküleme zamanı olarak üç başlık altında inceler. İçerisinde yaşadığımız genel zaman, nesnel zaman olarak adlandırılır. Olayın yaşandığı zaman öykü zamanı, sonradan olayın kaleme alınıp okuyucuyla buluştuğu zaman ise öyküleme zamanı olarak karşımıza çıkar. *“Dolayısıyla olayların cereyan ettiği bir dış zaman dilimi (nesnel zaman) var, bir bu geniş zaman diliminin bazı anlarında, bazı günlerinde, bazı aylarında, bazı yıllarında geçen olaylar var (vaka zamanı) bir de olaylar olup bittikten sonra romancı tarafından yazılırken, kâğıda aktarılırken ilave zaman dilimleriyle ya da zamanda kırpmalarla, yani yazar tarafından yapılan tasarruflarla yeniden kurgulanan bir zaman (anlatma zamanı) var.”* (Çetin, 2021: 133).

Çalışmamızda incelediğimiz hikâyeler yukarıda tanımını yaptığımız üç zaman dilimini içerisinde ele alınmıştır.

Sarı Benekli Köpek hikâyesinde nesnel zaman 1900’lü yıllardır. Vaka zamanı hikâyenin başında geçen belirsiz bir zamanla verilir. “Önceleri her zaman gördüğüm sarı benekli köpeği hayatımın son zamanlarına kadar unutmadım, unutamadım.” (Saspayev, 1991: 31). Asıl vaka zamanı ise şöyledir: “Bir gün yoğurdunu kaybetmiş kadının kümesteki yumurtasını köpek yemiş.” (Saspayev, 1991: 34). Hikâyede bir gün, ertesi gün, günlerden bir gün gibi belirsiz zaman ifadeleri kullanılmıştır. Net bir tarih verilmez. Hikâyenin anlatı zamanı ise net değildir.

Kanıkey’in Altın Bileziği adlı hikâyenin nesnel zamanı Sovyetler Birliği Dönemi sonrası bağımsızlık dönemidir. Vaka zamanı ise bir ikindi vaktidir. “Gün ikindiye vardığında Koñurbay, Gobi Çölü’nün ılık havasında bir vadideyken serin rüzgâr esmeye başlamıştı.” (Saspayev, 1991: 298). Aman Saspayev’in bu hikâyesi diğer hikâyelere nazarla daha çok olayların yer aldığı bir hikâyedir. Destan havasında yazılan bu metinde net bir zamandan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü destanda zamandan çok olayın akışı önemlidir. “Askerler bulundukları yerde bu yazı rahat geçirmişlerdi.” (Saspayev, 1991: 298) şeklindeki ifade net bir tarih vermez. “Tan ağarıp Gobi Çölü’nden esen soğuk

rüzgâr dikenlerin başını okşarken, tabiat canlanmıştı.” (Saspayev, 1991: 305) derken bir bahar veya yaz havası hissedilir. Bu hikâyede zaman, “Bu yıl, gece yarısı, bu yaz, şafak sökmeye başladığında, güneş yükselmeye başladığında, iki günden sonra, obadan uzaklaştıktan sonra, akşam, güneş batmak üzereyken, sabah, birkaç gün, şuan, yarın, öğle vakti, dün gece, kısa bir vakit içerisinde, gecenin karanlığında” gibi ölçütler kullanılarak verilmiştir.

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyede nesnel zaman Sovyet dönemidir. Hikâyede vaka bir kuşluk vaktiyle başlar. “Sabah güneş ışıklarının yayılmaya başladığı kuşluk vaktinde Koysun nine kocasını izliyordu.” (Saspayev, 1991: 320). Asıl vaka ise geçmişe gidilerek herhangi bir haziranın ortasında gerçekleşir. “Arçaluu-Ayrık yaylasına çıkanlar haziranın ortalarında yerleşmişlerdi.” (Saspayev, 1991: 324). Hikâyenin esas olayı geçmişte yaşandığı için geriye dönüş yapılarak olay aktarılır ve vaka zamanına tekrar dönülür. “O zamandan bu zamana yıllar geçmişti. Bu arada çok önemli tarihi olaylar yaşandı. O zamanlar açıklanamaz gibi görünse de zaman ve hayat yavaş yavaş sırları açığa vurmuştu. Yaşlanan Sultan şimdi bile küçük bir şeyin sırrını dahi açıklığa kavuşturamıyordu.” (Saspayev, 1991: 326).

Bir Tadımlık Tuz hikâyesinde nesnel zaman 1970’li yıllardır. Eser 1979’da yayımlanır. Bu bağlamda düşünüldüğünde hikâyenin anlatma zamanı 1979’dur. Vaka çok geçmiş yıllarda gerçekleşmiş ve hâlâ devam eden bir durumla başlar. “Halkın söylediğine göre geçmiş yıllarda birçok Kırgız buraya tekrar göç edip yerleşmişler. Bunlardan biri de Kelginbay adında bir ailedir. O vakitler Kelginbay otuz beşinde genç bir delikanlıyken ağır tifo hastalığına yakalanmış. Yolculuk vakti geldiğinde onun hanımı Oymokçon halktan ayrılıp eşini iyileştirmeye karar vermiş. Böylece onlar bu uzak diyarda yaşamak zorunda kalmışlar.” (Saspayev, 1979: 327). Anlatıda verilen zaman dönemin siyasi yapısına da ışık tutmaktadır. “Gomindanlık⁹ döneminde zalimler yönetimdeyken o zorlu yıllarda ülke genelini tifo hastalığı sardı.” (Saspayev, 1979: 328). “Bağımsızlık hareketi o kadar çabuk yayıldı ki bir ay geçmeden İle bölgesi tamamen bağımsızlık ordusunun eline geçti. Bu, dünyadaki faşizm merkezinin yıkılışının şanlı kırk beşinci yılının başıydı.” (Saspayev, 1979: 332). Hikâyede Çin toprakları olan Urumçi’de yaşanan

⁹ Kuomintang: Çin Milliyetçi Partisi.

katliama da değinilmiştir. “Sonunda Urumçi’nin büyük kapısı açıldı ve Cinhı Gomindan taraftarlarından temizlendi.” (Saspayev, 1979: 334).

Metinde yer alan dönem ve siyasi yapının hangi yıllarda gerçekleştiğinin okuyucuya hissettirilmesinin yanı sıra belirsiz zaman ifadeleri de kullanılmıştır. “Aylar gelip geçti.” (Saspayev, 1979: 334). Kuşluk vakti, birçok gece, gece geç saatlerde, bir yıl gibi ifadelerde bu duruma örnektir. Başkahraman Kelginbay’ın durumu ise hikâyenin sonunda şu zaman dilimiyle verilir: “Uzun yıllar kaygı ve üzüntü, özlem ve hasretle tükenen gariban yaşlı adam ıstıraplı hayatına sonsuza kadar veda etti.” (Saspayev, 1979: 335).

Hatmi Çiçeği adlı hikâye bir çiçek türü olan hatmi çiçeğinin büyüme evrelerini anlatır. Hikâyenin nesnel zamanı Sovyetler Birliği Dönemi’dir. Vaka zamanı, anlatıcının çiçeğin yanına gitmesiyle başlar. “Bir gün sabahleyin arkın berrak suyunda güzelce yıkandıktan sonra her zamanki gibi hatmi çiçeğinin yanına gittim.” (Saspayev, 1966: 344).

Çiçeğin büyüüp gelişmesi, çiçek açışı belli zaman dilimleri arasında gerçekleşir. “Birkaç gün geçtikten sonra köpüren yeşil yapraklar arasında dalları boyunca açılan çiçekler çoğaldı. Her taraf açılan çiçekler, narinliğiyle tüm canlıları mest etmeye başladı.” “Yaz ortalarında çok daha fazla seramik kâseler çoğalıp, dalların ucunda uçuşuyorlardı.” (Saspayev, 1966: 344). Çiçeğin gelişimi hakkındaki bilgiler, bir gün, başka bir gün, güz ayları gelip soğuklar başladığında, ilk kar dağın tepesine düştüğünde, sonraki mevsimlerde, önümüzdeki birkaç kış gibi zaman ifadeleri kullanılarak verilir. Hikâyenin kaleme alındığı dönem yani anlatma zamanı 1966’dır.

Hırsız adlı hikâyede nesnel zaman Sovyetler Birliği Dönemi’dir. Vaka zamanı hikâyenin en başında aktarılır. “Kolhozun elma bağının tüm sorumluluğu üstlenen ve buranın bekçiliğini yapan yaşlı Bököbay, tüm zamanını bu bağda geçiriyordu.” (Saspayev, 1991: 353). Hikâyede tüm olay bu elma bahçesinde gerçekleşir. Tan ağarırken, yarın, güz ifadeleri bu hikâyede kullanılan zaman dilimleridir.

Akraba hikâyesi sovhoz, kolhoz ve çiftlik kavramlarının sıkça geçtiği Sovyetler Birliği Dönemi’ni anlatmaktadır. Nesnel zaman Sovyetler Birliği dönemidir. Hikâyede vaka zamanı metnin birçok yerinde de geçen “Kızıl Oktyabr” ifadesiyle kahramanın geçmişi hakkında verilen bilgiyle başlar. “Onun akrabaları uzakta yaşıyordu. Nedendir

bir sebepten dolayı Ermek'in babası Kerimbek akrabalarına darılıp taşınmıştı. Ermek'in kendisi de başka bir yerde doğmuş, bebekliği-gençliği "Kızıl Oktyabr" a denk gelmişti. Bundan dolayı yaşça büyük kim varsa ona akrabaymış gibi gelirdi." (Saspayev, 1991: 356). Hikâyenin anlatma zamanı ise 1991'dir.

Ermek soğuk bir kış günü hayvan çiftliğine yem götürürken aklına babası gelir. Hikâyede, zamanda geriye dönüş tekniği kullanılarak anlatı da genişletmeye gidilir. *"Roman kişisi, bir zaman dilimi içerisinde konuşurken, bir iş yaparken ya da boş otururken çağrışım ve hatırlamalarla geçmiş ve gelecek zamanlara dalar gider."* (Çetin, 2021: 132). "Bundan on yıl önce yemlerin atlı arabalarla taşındığını hatırladı Ermek. O zamanlar on dört yaşlarında bir çocuktur. Kerimbek de hayattaydı. O, savaştan geldikten sonra kendi eceliyle ölmüştü." (Saspayev, 1991: 364). Ermek hayvan çiftliğinden dönerken yaşlı bir postacı ona eşlik eder. Postacı, Ermek'in babası Kerimbek'in arkadaşıdır. Ermek'in akrabaları ile babası arasındaki tatsızlığı anlatır. Hikâyede, geçmiş zamana gidilerek dönem hakkında okuyucu bilgilendirilir. "Kolhozlar yeniden kurulduğunda Camankul amcanızın dayısı zengin olduğu için malı-mülkü devletin eline geçti. Senin baban köyde yönetici pozisyonunda olduğu için bu olayda geri duramamış. O vakitler haddi aştığını söyleyenler oldu. Camankullar babanı suçlayıp dilekçe verdiler. Fakat hükümet denetim yapıp babanın suçsuz olduğunu ispatladı. Kerimbek de rahatlayıp Sovyet yönetimi için canı pahasına çalışmaya başladı." (Saspayev, 1991: 365).

Ermekler akrabalarının yanına taşındıktan sonra gelen misafirlere ikramda bulunurlar. Gelen misafirler eskilerden konu açıp konuşurlar. Birisi Ermek'in babası Kerimbek hakkında konuşur. Bu konuşma 1933 yılına işaret eder. "Otuz üçüncü yıl olsa gerek, ambardan bir çuval arpa çalıp götürüyordum karşıma merhum Kerimbek çıktı. Ah ne kadar utanmışım, dedi Moğol bıyıklı biri." (Saspayev, 1991: 375, 376).

Bir gün, ertesi gün, sonbahar, kış, geçen yıl, bu yıl, öğleden sonra, beş yıl önce, ertesi gün, önceki gün, öğle vakti, güneş bakmak üzereyken, akşam saatlerinde, geçen yıl, geçenlerde, uzun zamandır, saniyeler içerisinde, günler gelip geçti gibi ifadeler hikâyede yer alan diğer zaman kavramlarıdır.

Çarşaf hikâyesinde nesnel zaman Sovyetler Birliği Dönemi'ne işaret eder. Hikâyenin vaka zamanı anlatıcının, "Geçen ayın ortalarında mağazanın önünde kardeşimi elli dakika beklemek zorunda kaldım. Saatimi kardeşimin bileğine bağlarken:

- Sana kırk dakika veriyorum. Saat bir de parayı burada hazır et duydun mu, diye tembihledim,” demesiyle başlar.” (Saspayev, 1991: 394). Hikâyede çarşaf almak için kardeşinin para getirmesini sabırsızlıkla bekleyen Cañıl için zaman çok önemlidir. Metinde bu durum şu şekilde aktarılır: “Kardeşimin geleceği yöne tekrar tekrar baktım. Saniyeler, dakikalar saate dönüştü. Fakat hayatta iki şey arasında kalındığında saniyenin binde birinden daha az bir sürenin geçtiğini fark ettim.” (Saspayev, 1991: 396).

Kaynana adlı hikâyenin nesnel zaman Sovyetler birliği dönemidir. Hikâyenin kaleme alınıp yazıldığı zaman, anlatma zamanı 1991’dir. Hikâyenin vaka zamanı Saamıy’ın askerden dönmesinden sonraki zamandır. Hikâyede kesin bir tarihe yer verilmez. Saamıy ve Zakeş’in evlenmesi şu şekilde aktarılır: “Aradan üç, dört ay geçti. Saamıy, Zakeş’le evlendi.” (Saspayev, 1991: 409). Asıl olay ise, “Bir gün Zakeş’in bekâr arkadaşları geldi.” ifadesiyle başlar.” (Saspayev, 1991: 410).

Boşanmak adlı hikâyenin nesnel zamanı Sovyetler Birliği Dönemi’dir. Hikâye, anlatıcının gençlik yıllarında başından geçen bir aşk macerasına kısaca değinmesiyle başlar. “Çünkü gençlik yıllarımda böyle bir güzele eski bir volkan gibi alevlenip söndüm.” (Saspayev, 1991: 417). Hikâyede karısı tarafından terk edilen adamın hayatı anlatılır. Bu olay geçmişte yaşanmıştır. Zamanda geriye gidilerek önce geçmişteki olaylar nakledilip en sonunda adamın şimdiki durumu hakkında bilgi verilir. Asıl olayın yaşandığı vaka zamanı ise “Bir gün beklenmedik ve şaşırtıcı bir olay oldu,” şeklinde verilen herhangi bir gündür. Olayın üzerinden geçen süre metinde şöyle aktarılır: “Çocuğum benim tabirimle sarı kafalım bir yaşına geldiğinde güçlkle emeklediği bir gün karım hamile olduğunu söyledi.” (Saspayev, 1991: 422). Terk edilen adamın ahvali hikâyenin sonunda şöyle verilir: “Uzun bir süre tamamen bizi terk ettiğine inanmadım. Fakat gitmişti! O zamandan bu yana uzun yıllar geçti. O kadına hiçbir yerde rastlamadım. Sarı kafalım büyüdü. Hiçbir şey bilmiyor. “Alevlenen ateş öyle kalır mı?”. Acıma dayanamayıp hemen evlendim. Şimdiki eşim bana uyum sağlayan yumuşak huylu biri. Ondan da çocuğum oldu.” (Saspayev, 1991: 424).

Üç ay sonra, bir zaman sonra, üç gün boyunca, bir gün öğle vakti, birkaç saniye, sekiz ay geçtikten sonra, ay dolunay olduğunda gibi ifadeler metinde geçen diğer zaman dilimleridir. Hikâyede net bir tarih verilmez.

Mihrihan adlı hikâyenin nesnel zaman Sovyetler Birliği Dönemi'dir. Hikâyenin kaleme alındığı anlatma zamanı 1991'dir. Vaka zamanı ise 1955'tir. "Şansıma doktora girdikten bir yıl sonra 1955 yılında bilimler akademisinin dil araştırma şubesi tarafından Kaşgar'daki Uygurların dili üzerine bir araştırma gezisi düzenlendi. Keşif gezisine katılanlar listesinde isminin yer aldığını duyduğumda çok mutlu oldum." (Saspayev, 1991: 424). Hikâyede anlatıcı Kaşgar'dan Urumçi'ye otobüsle seyahat etmektedir. Aradan geçen süreyi metinden alıntılar yaparak şu şekilde sıralayabilir: "Fakat işe başladıktan üç gün sonra benim Urumçi'ye dönmem gerektiğine dair acil bir telgraf aldım. Posta arabası Taklamakan çölünde üç gün boyunca yol aldı. Arabanın üç gün sonra Urumçi'ye gideceğini öğrendik." (Saspayev, 1991: 425). Kuçarda üç gün beklemek zorunda kalan anlatıcı ve seyahat esnasında tanıştığı Aydar daha sonra tekrar yola çıkarlar. Bu durum metinde şu zaman dilimiyle aktarılır: "Ertesi gün erkenden kalkıp horozlar öterken serin sokaklardan geçerek otogara vardık." (Saspayev, 1991: 429). Hikâyede sıkça geriye dönüş tekniği kullanılarak zamanda genişletme yapılır. "Gomindanlık zamanında Kuçar çok kötü haldeydi. Nerde kaçak var bu şehre toplanırlardı." (Saspayev, 1991: 426).

Güneş ışıkları yere düştüğü vakit, dün gece, berrak sabah havasında, üç yıl önce, bir yıl kadar, tam bir buçuk yıl geçtikten sonra, bir gün, bir zaman geçtikten sonra, sabahın alaca karanlığı gibi ifadeler metinde yer alan diğer zaman unsurlarındandır.

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyenin nesnel zamanı Sovyetler Birliği Dönemi'dir. Hikâyenin vaka zamanı metnin girişindeki, "Bundan yıllar önce şehir "kalaa" olarak adlandırılırdı. O zamanlarda bugünkü gibi asfalt sokaklar, sürekli akıp giden arabalar yoktu," (Saspayev, 1991: 429) gibi belirsiz bir zamansal ifadedir. Hikâyede net bir tarih yoktur. Olay hikâyenin kahramanı olan İmakeñ'in tozla kaplı olan araba yolundan çıkıp gelmesiyle başlar. Bir gün boyunca farklı yerlerden geçerken karşılaştığı olayları konu edinir. Hikâyede bir günlük bir süreden bahsedilir.

Yaşlılar adlı hikâyede nesnel zaman Sovyetler Birliği Dönemi, İkinci Dünya Savaşı sonrasıdır. Hikâyede mart ayı, vaka zamanı olarak geçer ve devamında nesnel zaman hakkında da okuyucu bilgilendirilir. "Mart ayının sonunda Sonunbala adında yaşlı bir kadın en küçük oğlu Keñeş'in evine geldi. Kocası İkinci Dünya Savaşın'na gittiğinden beri bu kadın hayvanlarla uğraşıyor, erkeklerden geri kalmıyordu. İki çocuğunu

evlendirip barklandırıp, büyütüp, tek başına mücadele edip alnı ak bir şekilde bugünlere getirdi. Kocasıysa savaştan geri dönmedi.” (Saspayev, 1991: 465).

Metinde Sonunbala hakkında verilen bilgiden sonra yaşlı Arzıbek’in hayatı anlatılır. Bu iki farklı yaşam arasında herhangi bir zaman dilimi yoktur. Yazar sonrasında bu iki olayı birbiriyle bağlar. Her gün, bir gün, şafak atıp yere ışıklar düştüğünde, bir ay kadar gibi belirsiz ifadeler hikâyede kullanılan diğer zamansal ifadeler olarak karşımıza çıkar.

Daşa adlı hikâyede nesnel zaman Sovyetler Birliği Dönemi’dir. Hikâyede vaka zamanı nisan ayı olarak verilir. “Nisan ayının ortalarıydı. Şehrin üzerinde yoğun sis olduğundan yakındaki evler bile puslanmış, keyifsiz görünüyordu. Ufuk çizgisi sarıya dönüp nerdeyse kirli su rengini almıştı.” (Saspayev, 1991: 475). *Daşa* kendi memleketinden beş bin kilometre uzakta yaşamakta ve kanser olan kocasına bakmaktadır. Günden güne kötüleyen kocası bu hastalığa daha fazla dayanamaz ve ölür. Bu süre metinde net bir şekilde verilmez. *Daşa*’nın kocasıyla birlikte geçirdiği süre metinde şöyle verilmiştir: “Altı yıl birlikte yaşadık. Bir kişiyi bile kırdığını görmedim. Avrupa’da, Afrika’da dolaştık. Japonya’da bile... Doktora tezine yeni başlamıştı.” (Saspayev, 1991: 479). Asıl vaka bir mayıs ayında geçer. “Kentte güzel bir mayıs ayı havası esmeye başlamıştı. Böyle zamanlarda insanın içi dolup taşar, yaşama sevinci artar. Hatta bir süreliğine dünyaya hâkim olduğunu düşünür. Masmavi gökyüzüyse yumuşak bir altın tabak gibi nur saçıp altında sevinen insanlara muziplikle güler. Böyle günlerin birinde *Daşa* çıkıp geldi yine. Yüzünden düşen bin parçaydı.” (Saspayev, 1991: 480).

Metinde verilen bilgiler doğrultusunda vaka bir aylık bir süre zarfında gerçekleşmektedir. Hikâyede net bir tarih verilmez.

Kutsal Duygu adlı hikâyede nesnel zaman Sovyetler Birliği Dönemi’dir. Eserin anlatma zamanı 1985’tir. Metin, soyut bir kavram olan aşk teması üzerinde durur. Vaka zamanı ise şu şekildedir: “Tam yerin altından filizlenip çıkıp her gün gökyüzüne uzanan hayranlık uyandıracak kadar görkemli olsan da sende eski insanların sıcak yüreklerinden saf izler var...” (Saspayev, 1985: 483-484).

Gözler Gözler adlı hikâyede nesnel zaman 1990’lı yıllardır. Hikâyenin vaka zamanı anlatıcının seyahat esnasında bir lokantaya girmesiyle yaşanan olaydır. “Seyahat ederken gidip ‘H’ kasabasının küçük virane lokantasına girdim. O taraf bu taraf geçip gelenler

sürücüler burada karnını doyurmak için dururlar.” (Saspayev, 1991: 485). Anlatıcı lokantadan ayrıldıktan sonra yola çıkar. Yol boyunca lokantada yaşanan hadiseyi düşünürken bu olay onu eskilere götürür. Metinde zamanda geriye dönüşler yapılmış, anlatı içinde anlatıya yer verilmiştir. “Buna benzer gerçekten dik dik bakan gözleri ben bundan beş, altı yıl önce görmüştüm. O zamanlar (Çin’de) yaşadığımız köy kayalık tepeciklerden oluşuyordu. Nasıl olmuşsa bir zamanlar yıkıcı sel felaketinden sonra devasa bir kanalla çevrilmiş. “Gomindan” bir yerlerden eşekle toprak taşıyıp çakıl taşlarının üzerine ekinler için kanallar yapmışlar. Sonra o toprakları erozyondan korumak için ekin arazilerinin yanlarını yarım metre kadar kaldırmışlar. Bu bana çoğu zaman “Şal (çukur) efsanesini hatırlatır.” (Saspayev, 1991: 487).

Metinde, sık sık zamanda geriye dönüşler yapılmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde hikâyenin, dönemin sosyo-siyasi yapısı hakkında da izler taşıdığı görülür. “Bir gün öğleden sonra ‘gomindan’larla karayolunun yakınlarındaki arkta doğuya doğru geçip giden araba konvoyunu izliyorduk. Hepimiz ondan on dakika önce elimizde tuttuğumuz eski bir kâseye konulan siyah çaya covendeni batırıp yiyorduk. Çovende dediğimiz şey beyaz darının ununa biraz buğday unundan katılarak yapılan ekmektir.” (Saspayev, 1991: 488).

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Tarih adlı hikâyede nesnel zaman Sovyetler birliği dönemi, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasıdır. Hikâyede olay bir savaş gazisi olan Kazak’a sorulan bir sorunun cevabıyla başlar. Bu aynı zamanda hikâyenin vaka zamanıdır. Metinde bu durum geriye dönüş tekniği kullanılarak şu şekilde aktarılır: “Mançurya’da Japonların Kvanton denilen ordusu yenildiğinde... Kırk yıl ömür sürüp sivil halkın kanını su gibi akıtan fakat ne var ki iki hafta içinde yok edilen bu ordunun tarihini bana sorun.” (Saspayev, 1991: 489).

Hikâyenin başında Kazak kırk yaşındadır. Savaşa katıldığı zaman ise yirmi beşlerindedir. Hikâyede olay ortalama 15 yıllık bir süreyi kapsar.

Savaşın yılı ise metinde açıkça verilir. “Bu arada II. Dünya Savaşı Avrupa’yı kasıp kavururken 1945 yılında Kvanton ordusunun bir milyon askeri vardı ve onu destekleyen kukla Mançur hükümetinin yüz yetmiş bin askeri, yaklaşık iki yüz bin iyi silahlanmış polisleri vardı.”/ “Kırk beş yılının ağustos sekiziydi.” (Saspayev, 1991: 490).

Bunun dışında hikâyede ‘saat gecenin on ikisi, dokuz ağustos gece saat bir’ gibi savaş havası estiren zaman kavramlarına da yer verilir.

Hikâyede Kazak’ın savaştan sonraki durumu ise şu şekilde aktarılır: “Eylül ayının ikinci gününde kulakları öncekinden daha iyi olan Kazak hoparlörden Japon emperyalistlerine kayıtsız şartsız diz çöktürüldüğünü ve milyonlarca insanın kanının dökülmesine sebep olan II. Dünya Savaşının sona erdiğini kendi kulaklarıyla duydu.”(Saspayev, 1991: 492). Hikâyede olaylar net ve ayrıntılı bir tarih verilerek anlatılmıştır.

1.4. HİKÂYELERİN OLAY ÖRGÜSÜ

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olay belli bir düzen içerisinde verilir. Bu düzen art arda dizili bir zincirin halkalarına benzer. Hikâyede de olaylar dış dünyadan bağımsız yazarın oluşturduğu kurgusal bir yapıdır. Yazar, okuyucuyu hikâyedeki akışa dâhil etmek için olayları kendine göre sıralar. Bu durum olay örgüsünü meydana getirir.

“Olay örgüsü, roman olaylarını anlamlandırma, aralarında birtakım bağlantılar kurma, ilişkilendirme faaliyetidir. Dolayısıyla olay örgüsü, romanı meydana getiren bütün unsurlar arasında organik ve anlamlı ve anlamlı bir irtibata dayalı yapı kurmaktır yani romanı kurgulamaktır. Olay örgüsü ya da kurgu, romanın bir bütün olarak ulaştığı estetik güzelliği sağlayan, kendi içinde parçalanamayan ve olması gereken son şeklini almış, tamamlanmış, mükemmel yapıdır.” (Çetin, 2021: 190).

Hikâyelerin epizotlarına göre özetleri aşağıdaki gibidir.

Sarı Benekli Köpek

1. Anlatıcının, davranışlarıyla hatıralarında yer edinen, sarı benekli bir köpeğin hayatına dair bazı hadiseler anlatması.

2. Köpeğin yaşamının, gezintisinin ve bulduklarıyla karnını doyurma şeklinin diğer köpeklerden farklılık gösterdiğinin nakledilmesi ve hayvanın hangi bahçeye, avluya girerse girsin insanlar tarafından itilip kakılarak kovulması.

3. Bir gün bir kadının, ahırdan odun almaya gitmesi ve orada albastı gördüğünü korkuyla kocasına anlatması üzerine, adamın bahçeye çıkınca sarı benekli köpeği görmesi ve aslında albastının köpek olduğunu anlaması.

4. Albastı hadisesinin ardından civardaki yuvalardan yumurtaların kaybolması, süzölmek için asılan yoğurt torbalarının parçalanması üzerine tüm bunların sarı benekli köpeğin üzerine yıkılması ve hayvanın halk arasında iyice dışlanıp hayvana nefretle bakılması.

5. Yoğurdu kaybolan kadının kümesindeki yumurtaları kendi evcil köpeğinin yemesi, kocasının bu durumu fark edip karısına anlatsa da kendi köpeklerinin böyle bir şey yapmayacağına inanmaları ve suçu yine sarı benekli köpeğe yüklemeleri.

6. Bu hırsızlık durumuna dayanamayan adamın öfkeyle av tüfeğini alıp çöplerde yiyecek arayan sarı benekli köpeği bularak alnından vurduğu anda sarı benekli köpeğin ilk ve son defa hırlaması ve oracıkta can vermesi.

7. Kendi sahibinin yumurtasını yiyen köpeğin koşarak sesin geldiği yere yönelmesi ve ölen sarı benekliyi görüp havlaması.

8. Hırsızlık olaylarının, sarı benekli köpeğin ölümünden sonra da devam etmesi.

Kanıkey'in Altın Bileziği

1. Erlikhan'ın Latmanat'a giderek orada ibadet ederken askerin gelip Han Koñurbay'ın kendisini çağırdığını söylemesi ve atına atlayıp han çadırına gelmesi.

2. Erlikhan'ın Koñurbay'ın savaşta babasını öldürdüğü bir çocuk olduğunu ve bu çocuğun on iki yaşına bastığına dair bir kehanetten bahsetmesi üzerine Koñurbay'ın geride kalan bu Kırgız çocuğundan korkması ve onu öldürmenin şart olduğu kanaatine varması.

3. Koñurbay'ın Erlikhan'dan tekrar bu çocuğa dair birtakım şeyler sorması ve bu çocuğun kendi sonunu getireceği cevabı üzerine öfkelenen hanın, Erlikhan'ı ölümle tehdit ettiği sırada, çadıra Koñurbay'ın karısı Setkil'in girmesi ve bu duruma şahit olması.

4. Koñurbay'ın bu sırlı kehanete kendisinden başka kimsenin şahit olmasını istememesi, Koñurbay'ın şarap istemesi üzerine zehirli olduğu bilinen bu şarabı Setkil'in getirmesi, Erlikhan'ın ölümüne şahit olması ve ağlamaya başlaması.

5. Bu vahşet karşısında hanın en sevdiği karısı olan Setkil'in, hana sitem etmesi ve hanın sabırla onu dinledikten sonra Setkil'i susturarak Erlikhan'ın cesedini atına yükleyip manastırdaki keşişlere teslim ettirmesi.

6. Koñurbay'ın yüreğindeki endişe ve korkuyla çadırında otururken Kırgız hanı Yakup Han'ın süvarileriyle geldiğinin bildirilmesi.

7. Yakup Han'ın, Koñurbay ile görüştürülme isteği üzerine onur kırıcı bir şekilde, Koñurbay'ın çadırına sürünerek gitmesinin istenmesi üzerine sürünerek ve onuru kırılarak çadıra gelen Yakup Han'ı gören Koñurbay'ın, bir torunu olup olmadığını sorması ve Kırgız hanı Yakup Han'ın bilmediğini söylemesi.

8. Yakup Han'ın torununun nerede olduğunu bilmediğini söylemesi üzerine Koñurbay'ın, "Manas'ın oğlu Han otağımızda büyüsün, öz oğlum gibi yetiştirmek istiyorum, eğer kabul etmezsen bir tane bile torunun kalmaz," diyerek Yakup Han'ı tehdit etmesi ve kendini güvenceye almak istemesi.

9. Teklifi kabul etmeyen Yakup Han'ın perişan ve bitkin bir halde süvarilerinin yanına döndüğünde Koñurbay'ın kendilerine saldıracağını söylemesi.

10. Koñurbay'ın dediğini yapması ve civardaki bütün Kırgız obalarına baskın vererek beşikteki erkek bebeklere varana dek onları yakıp katletmesi ve Yakup Han'ın bu vahşete dayanamayan ihtiyar bedeninin hastalanıp Yakup Han'ın yatağa düşmesi.

11. Yakup Han'ın karısı Bakdöölöt'ün, kocasının hasta düşüp yatması üzerine çocuklarının yanına varıp Manas'ın oğlu her neredeyse onu bulmalarını istemesi ve böylelikle bu çocuğu kendi öldürerek geride kalan tüm Kırgız obalarını güvence altına almak istediğini söylemesi.

12. Abike ve Köböş'ün kendilerine söyleneni yapması ve Manas'ın oğlunu bulduklarını anneleri Bakdöölöt'e biraz da abartarak anlatmaları.

13. Abike ve Köböş'ün Manas'ın oğlunun yaşadığı yeri Kanikey'in hayvanlarının çobanlığını yapan köleden öğrenmeleri üzerine Kanikey'in bu durumu sezinlemesi.

14. Diğer tarafta Kanıkey'in, çadırında oturup Manas'ın yasını tutarken gördüğü rüyada sol bileğimndeki altın bileziği çıkarıp köle Cañılçak'a verdiğini annesine anlatması ve Bakdöölöt'ün oğullarının torunu Semetey'e zarar vermelerinden korkması.

15. Semetey için endişelenen Kanıkey'in çadırına hizmetçisinin girmesi ve şüpheli atlıların obaya geldiğine dair haber vermesiyle Kanıkey'in bebeği beşikten çözmesi, kısa süre içerisinde Abıke ve Köböş'ün çadıra dalması.

16. Çıyırdı'nın onları engellemeye çalışması ancak Abıke'nin kılıcıyla beşiği ortadan ikiye ayırdığı anda yere kanın akması ve Kanıkey'in Abıke'ye saldırdığı esnada Köböş'ün mızrağı ile Kanıkey'in sağ göğsünden yaralanması.

17. Kanıkey halsizleşip yerde baygın yatarken bebeğin parçalanmış vücudunu gören Koñurbay'ın adamlarının ve Köböş ile Abıke Manas'ın çadırının çitalarına varana kadar obayı yağmalayıp gitmeleri.

18. Çıyırdı'nın Kanıkey'in yüzüne su serpip uyandırması ve o esnada gökyüzünde uçan bir kartalın, iki kez çadırın içine girip Kanıkey'i selamlayıp havalanması.

19. Çıyırdı'nın Semetey'i sakladığı hizmetçinin çadırından alıp gelmesi ve annesinin bebeğin karnını doyurması.

20. Üç atlının gecenin karanlığında Buhara'ya doğru yola çıkarken basiretli falcı Erlikhan'ın kehanetinin gerçekleşecek olması.

Mezarlığa Kadarki Yolda

1. Koysun ninenin ve kocasının bahçede birtakım işlerle meşgul olmaları ve kadının, kocasına sinirlenip söylenmesi.

2. Yaşlı adamın yeni yaptığı ev için tuğlanın yetmemesi üzerine uzak akrabalarından birinin onlara kerpiç vermesi, yaşlı adamın bu kerpiçleri almak için eşek arabasıyla yola koyulması.

3. Yaşlı adamın yolda giderken Küykö adındaki ihtiyar bir kadını arabaya alması ve sohbet başlamları.

4. İhtiyar kadın Küykö'nün, gençliğinde bu ihtiyar adamı dövdüğüne dair sohbetin açılması ve ikisinin de mahcubiyetle karışık bazı duygu ve düşüncelerle yola devam etmeleri.

5. Küykö'nün eski hatıraları anımsayıp henüz on beş yaşında bir kızken Arçaluu-Ayrık yaylasına dayısının yanına gittiğinde tüm gençlerin köknar ağacı altında geleneksel oyunlar oynamaları ve bu eşleşmede Küykö'nün gönlünü Sultan'a kaptırması, o gecedен sonra Sultan'ın bir zaman sonra Küykö'yü unutması fakat Küykö'nün bu aşkı hiç unutamaması ve Sultan'ın köyünden olan Sopa adında bir başkasıyla evlenmesi.

6. Bir gün Küykö evde yalnız otururken, Sultan'ın gelip Küykö'nün kocasını sorması ve ilgisizce çıkıp gitmesi üzerine Küykö'nün yüreğindeki karşılıksız aşkın yerini kinin alması.

7. Başka bir gün Küykö'nün evde otururken dışarıdan gelen seslerle bahçeye çıktığında Sultan'ın, kocası Sopa'yu kamçıyla dövdüğünü görmesi üzerine Küykö'nün eline geçirdiği bir sopayla Sultan'ın alnına vurması.

8. Eşek arabasının mezarlığa doğru yaklaşması ve bu iki ihtiyarın sırlarla dolu yüreğiyle yolculuğa devam etmesi.

Bir Tadımlık Tuz

1. Anlatıcının Kelginbay ailesinin evinin kent kasabasından neden uzakta olduğuna dair birtakım bilgiler vermesi.

2. Rivayete göre Kelginbay adında otuz beş yaşında bir adamın göç esnasında tifoya yakalanması ve anne-babası da dâhil hiç kimsenin onun bu hastalıktan kurtulamayacağına inanmalarına rağmen karısı Oymokçon'un onun iyileşeceğine inanması.

3. Oymokçon'un kayınpederinin, gelininden oğlunun yadigârı olarak henüz bebek olan torununu istemesi ve gelinin ağlayarak evladını verirken, kayınpederinin de ona içerisinde tuz olan bir bohça vermesi.

4. Oymokçon ve Kelginbay'ın kaderlerine terk edilip göç kafilesinin yola devam etmesinin ardından bir süre sonra Kelginbay'ın kendine gelerek gözlerini açması.

5. Hastalığı yenen Kelginbay'ın kafilere yetişmek istese de bunun mümkün olamayacağını anlayarak su havzasına dört ev daha inşa etmesi ve bu hadisenin üzerinden otuz yıla yakın bir zamanın geçecek olması.

6. Gomindanlık döneminde 'tifo' hastalığının patlak vermesi ve halkın birçok yönden çaresiz kaldığı bir zamanda Oymokçon'un da bu hastalığa tutularak vefat etmesi.

7. Eşini defnedip evine perişan bir şekilde dönen yaşlı Kelginbay, bu hastalığın neden kendine bulaşmadığına dair söylenip ağlarken, gözünün duvarda asılı duran, eşinin mavi gömleğine ilişmesi.

8. Yaşlı Kelginbay'ın bir süre onları gözünde canlandırıp ağlayarak kendine gelmesi üzerine, kalkıp evi derleyip toplaması ve cebinden çıkardığı bohçanın içindeki tuzdan biraz yalaması.

9. Kelginbay'ın bu su havzasına yerleştikten sonra üç evladının dünyaya gelmesi, ancak bunlardan ikisinin vefat edip Eşbol edindeki bir evladının hayatta kalarak öğretmen olduktan sonra propaganda yaptığı gerekçesiyle silahlı güçler tarafından tutuklanması.

10. Eşbol'un tutuklandığı gece yaşlı ve hasta annesinin ağlayarak sarılıp veda etmesi, babası Kelginbay'ın metanetini koruyarak, oğluna bir bohçada 'tuz' uzatarak 'bu tuz atalarımızın tuzu'diyerek tuzdan vermesi ve bu tuzun oğlunu geri getireceğine inanması.

11. Eşbaol'un, babasının bu inancına saygı duyarak onu kırmamak için tuzdan yalaması, Eşbol gittikten kısa bir süre sonra annesinin vefat etmesi.

12. Oymokçon'un cenazesini Uygur bir dostunun yardımıyla defneden Kelginbay'ın oğlunun döneceğine dair inancını diri tutması.

13. Oymokçon'un ölümünün ardından olayların hızla değişmesi ve Gomindan ordusunun bertaraf edilmesi.

14. Bir gün Kelginbay'ın, evinde yalnız otururken bir askerin çıkagelmesi, kendisine bir fotoğraf gösterdiğinde bu fotoğrafın Eşbol'a ait olduğunu görüp oğlunun binbaşı olduğunu öğrenmesi.

15. Bu mutlu haber karşısında gelen askere de bu tuzdan veren Kelginbay, oğlunun gelip kendini görmesini istediği haberini göndermesi.

16. Aradan ayların geçmesi, Urumçi’de büyük bir katliamda Eşbol’un hayatını kaybetmesi üzerine bu acı haberi alan Kelginbay’ın ağır bir çöküntü yaşayarak görme yetisini kaybetmesi ve Uygur komşusunun onu kendi evine götürüp bakımını üstlenmesi.

17. Gözleri görmez halde olan Kelginbay’ın elinden tuz bohçasını bırakmaması ve bir gün oğlunun gelip kendisini alarak ata yurduna döneceklerine dair inancını diri tutması.

18. Bu tuzun ata yurdundaki Issık Gölü’nün tuzu olduğunu; kutsal, iyileştirici olduğunu, insanın yurdundan ayrı kalmasının ne denli zor olduğunu söyleyen Kelginbay’ın üç günün sonunda yatağında ölü bulunması ve ağzında öz vatanından bir tutam tuzun olması.

Hatmi Çiçeği

1. Yazarın özenle bakıp büyüttüğü hatmi çiçeğinin tomurcuklarını fark ederek, çiçeğin yerini değiştirip dere kenarına dikmesi.

2. Çiçeğin bakımını her gün bıkmadan yapması ve hatmi çiçeğine dair okuyucuya bilgiler verilmesi.

3. Hatmi çiçeğinin bir gün yaprakları arasından beyaz çiçekler çıktığını görmesi ve bu çiçeği kendi doğduğu gün dağ yamacındaki evlerinin etrafında açan hatmi çiçeğiyle bağdaştırarak kendisinin de adeta yeniden doğmuş gibi bir hisse kapılması.

4. Günler geçtükçe çiçeğin yaz ortalarına doğru daha fazla beyaz çiçekler açması ancak bir süre sonra hatmi çiçeğinin günden güne solduğunu fark etmesi.

5. Anlatıcının çiçek solsa da ondan ümidini kesmemesi ve ruh dünyasında çiçek ile bağ kurarak her canlının nazarında çiçeklerin farklı bir yere sahip olduğuna dair aktarımında bulunması.

6. Kıymetli hatmi çiçeğinin açmasının üzerinden dört, beş ay geçmesi ve bu süreçte çiçek sahibinin, çiçeğin her evresinde kendi hayatına dair birtakım ipuçları yakalayarak daha da mutlu olması.

7. Hatmi çiçeğinin anlamı, anlatıcının gözünde bambaşka hisler uyandırmış olması ve belki de bu çiçeğe bakan herkeste güzel duygular meydana getirecek olsa da, çiçeğin açtığı o ilk anı sahibinin görmesi ve bu anın eşsiz bir anı olarak onda kalması.

8. Çiçeğin, havaların soğumasına rağmen yenilenen tomurcuklarının mücadeleci bir ruhu yansıtması.

Hırsız

1. Bököbay'ın elma bahçesinin bekçiliğini yapması ve bu vazifeyi yaparken de gülerek yeni neslin hırsızlık yapacağına dair zerrece şüphe duymaması.

2. Bököbay'ın her sabah erkenden, herkes uykudayken bahçeyi kolaçan etmek için yola düşmesi ve etrafındaki güzelliklere, bahçeye, çiçeklere kayıtsız kalamaması.

3. Yaşlı bekçinin elma ve insan arasında bir bağ olduğuna kanaat getirmesi ve insanı da bu dünyanın bir meyvesi olarak nitelendirmesi.

4. İlkbaharın son bulması ve sonbaharla birlikte elmaların iyice olgunlaşması.

5. Bököbay'ın bir güz vakti evde yapacak işinin olduğunu hatırlaması ve -hiç yapmamasına rağmen- o gün elma bahçesinin bekçiliğini bırakıp eve gitmesi.

6. Yedi yaşındaki sığır çobanı Erkin'in elma bahçesinin çitlerine yaslanarak bahçeyi izleyip, elmaları yediğini hayal etmeye başlaması.

7. Erkin'in dikkatlice etrafı kontrol edip, bekçinin olmadığını anlayıp bahçeye girmesi.

8. Erkin'in türlü hayaller kurarak bahçede ilerlemesi ve esnada ardında Bököbay'ın sesini işiterek kendine gelmesi.

9. Bököbay'ın çocuğun elmaları kopardığını düşünerek hiddetlenmesi ve sığır çobanının çantasını hatta ağzını açtırarak kontrol ettikten sonra çocuğun elma koparmadığını anlayıp sığır çobanını azarlayarak salıvermesi.

10. Çocuğun korkuyla ve hızla koşarak bahçeden ayrılması ve arada bir bahçeye bakmasının ardından Bököbay'ın bu manzara karşısında içinin burkulması ve çocuğa kızdığı için pişman olması.

11. Bököbay'ın çocuğa seslenerek ona elma vermek istediğini ifade etmesi ancak sığır çobanı çocuğun korku ve endişe ile istemediğini dile getirmesi üzerine Bököbay'ın pişmanlık yaşaması.

Akraba

1. Anlatıcının Kırgızların akrabalık değerlerinin ne kadar önemli olduğunu nakletmeye başlaması ve Kızıl Oktyabr sovhozunda makinist olan Ermek'in akrabalık bağı hakkındaki düşüncelerini aktarması.

2. Ermek'in babası Kerimbek'in akrabaları ile dargın olup taşınması ve Ermek'in başka yerde dünyaya geldiğinin nakledilmesi.

3. Ermek'in çalıştığı Kızıl Oktyabr sovhozundaki ekip başının Ermek'e işe yaramaz bir traktör vermesi ve aslında Ermek'e ait olan traktörü ise öz yeğenine vermesi.

4. Ermek'in bu duruma sinirlenmesi ve çalışmayacağını söylese de sürekli arıza çıkaran bozuk traktörle güz ekim-dikim zamanına kadar güç bela işleri sonlandırması üzerine müdürün, kendisine yeni bir traktör vereceğini söylemesi.

5. Sonbahar işlerinin sona ermesi üzerine düğün sezonunun gelmesiyle Ermek'in baba tarafından akrabalarından bir düğün daveti alması ve karısıyla birlikte yanlarına hediyelerini alıp yola çıkmaları.

6. Ermek'in kendi ata topraklarında çok iyi karşılanıp izzet, ikram görmesi ve yaşlı akrabalarından Camankul'un kendisine burada, ata toprağında kalmasını teklif etmesi.

7. Camankul'un oğlu Cusuy'un, Ermek'i otobüs durağına kadar yolcu ederken, Ermek'in ata topraklarında kalmasından yana olan düşüncelere soğuk bir tepki göstermesi.

8. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Ermek'in akrabalarının yanına taşınıp taşınmaması konusunda fikri netleşince, Kızıl Oktyabr'da kalacağına dair akrabalarına bir mektup yazması.

9. Bu mektubun üzerinden bir ay geçtikten sonra Ermek yem dolu traktörü karlı ve fırtınalı bir havada depoya naklederken, yol boyunca babası Kerimbek'e dair ve kendi hayatına dair düşüncelere dalarak buzlu yolda ilerlemesi.

10. Ermek'in yemi teslim edip dönüş için yola çıkarken çiftliğin postacısının da Ermek'ten kendisini gideceği yere bırakmasını istemesi ve yaşlı postacının Ermek'in babasının dostu çıkması üzerine Ermek'in babasının neden akrabalarını bırakıp gittiğine dair bir takım sorular sorması.

11. Yaşlı postacının Kerimbek'in bir üvey annesi olduğunu ve Ermek'in dedesi vefat ettikten sonra bu üvey ananın Kerimbek üzerinde baskı kurmaya çalıştığından bahsetmesi.

12. Ermek'in Kızıl Otyabr'a geldiğinde üvey amcası Camankul'un ve iki akrabasının daha kendi evlerine geldiğini görmesi ve Ermek'in onları en iyi şekilde ağırlamasının ardından ertesi gün Camankul'un yeğeni Ermek'i kendi ata topraklarına dönmeye ikna etmek için uğraşması ve gerekirse kendisine bir ev tahsis edileceğini söylemesi.

13. Ermek ve karısının bahçeye çıkarak istişare etmesi ve Kızıl Oktyabr'dan, ata topraklarına, akrabalarının yanına taşınma kararı almaları.

14. Ermek'in Kırgız geleneğine uyup kaldığı yerdeki dostlarıyla vedalaşmak için üvey amcası Camankul'dan on gün müsaade istemesi ve sovhozdakilerle teker teker vedalaşması.

15. Ermek'in vedalaştıktan sonra eve geri döndüğünde bütün anılarının gözünde canlanması ve taşınmanın vermiş olduğu bir huzursuzluğun tüm ruhunu sarması, evde duramayıp mezar ziyareti için kabristana giderek anne ve babasıyla duygusal bir veda gerçekleştirmesi.

16. Ermek'in ata topraklarında, amcası Camankul tarafından şaşalı bir törenle karşılanması, içkili bir yemek masası kurularak herkesin düşüncelerini samimi bir şekilde ifade etmeye başlaması.

17. Sofrada babası Kerimbek'in hatıralarına dair bir takım şeyler söylenmesinden canı sıkılan Ermek'in avluya çıkınca Camankul'un karısını görmesi üzerine tekrar içeri girmesi ve Ermek'in ne iş yapacağına dair konuşmaların başlaması.

18. Kalabalığın dağılmasının ardından Ermek ve karısının kendileri için hazırlanan odada uyumaları ve ertesi gün Cusuy'un onları ziyarete geldiğinde yine mesafeli ve soğuk davranması üzerine Ermek'in bu durumdan rahatsız olması.

19. Ertesi gün amcasının karısının Ermek ve eşini kendi evlerine yemeğe davet etmesi ve bu davete çiftlik başkanının da gelerek kendisine Kızıl Oktyabr'da hangi işi yapıyorsa çiftlikte de onu yapmasını teklif etmesi.

20. Ermek'e, Almasbekov adında sovhozda traktör kullanıcısı olan kişinin traktörünün verilmesi ve Almasbekov'un bu işten azad edilmesi üzerine Ermek'in bunu kabul etmemesi ve Almasbekov'un traktör işinde devam etmesini, kendisinin tarlada işçi olarak çalışacağını söylemesi.

21. Durumun Camankul'un kulağına gitmesi ve Ermek'e kızması üzerine canı sıkılan Ermek'in eve geldiğinde karısının da üzgün olduğunu görmesi ve karısının; Camankul'un karısının bazı şeylere müdaale ettiğini söyledikten sonra buraya taşındıklarına pişman olmaya başlamaları.

22. Ermek'in traktörü kabul etmediği söylentilerinin yayılması.

23. Amcasının oğlu Cusuy'un, Ermek'i bir gün yemeğe davet etmesi ve o esnada çalışıp kendisine bir ev yapması, kimseye yük olmamasına dair birtakım söylemlerde bulunması üzerine Ermek'in birçok noktada Cusuy'u haklı bulması ve samimiyet kurması.

24. Ermek'in akrabalar arasında "merhametsiz" olarak nitelendirilen Cusuy'un aslında hiç de öyle biri olmadığını anlaması ve ikisinin birbirlerine dosthane davranmaları ve Cusuy'un Ermek'e kendi evinde kalabileceğine dair teklif götürmesi.

25. Ermek ve karısının aklına bu fikrin yatması üzerine Ermek ve Cusuy'un karısının kalacakları odayı temizleyip buraya taşınmaları ve iki kadının da birbirlerine kız kardeş gibi davranmaları.

26. Öte yandan Ermek'in tarlada çalışmayan bozuk bir DT traktör olduğunu öğrendikten sonra onu tamir için kolları sıvaması ve akşam eve geldiğinde evinin tıpkı Kızıl Oktyabr'daki evine benzediğini fark edip mutlu olması.

27. Aradan günler geçerken Ernek'in karısının da çiftlikte süt sağma işine başlaması, öte yandan Ernek'in bozuk traktörü epeyce derleyip toplaması, ancak bir parçayı bulamaması.

28. Ernek'in bir akşam evinde oturken üvey amcası Camankul'un çıkagelmesi ve traktör işinden vazgeçip kendisi için kantin bekçiliği işi ayarladığını söylemesi, Ernek'in bu teklifi reddetmesi üzerine Camankul'un, Ernek'in babası hakkında birtakım sözler israf etmesi ve o gece Ernek'in Kızıl Oktyabr'ı düşünmesi.

29. Ertesi gün Ernek'in traktör merkezine giderek traktörün eksik parçasını bulamadan dönmesi, yalnız otururken Almasbekov'un yanına gelerek ona kağıda sarılı, traktöre lazım olan parçayı uzatması.

30. Ernek'in 'hurda' denilen traktörü çalıştırmasının ardından herkesin gözünde itibarının birden bire artması, insanın isterse her şeyi başarabileceğine dair inancının çoğalması ve traktörü tarlaya sürerken; "Akraba, her gün ışığını saçan bir güneş değildir," kanısına vararak işine dört elle sarılması.

Çarşaf

1. Cañıl, kardeşini de alarak dışarı çıktığında para almayı unuttuğunu farketmesi üzerine kardeşinin para alması için eve göndermesi ve onu beklerken mağazaya girip çarşafı bakması.

2. O esnada mağazaya iki kadının daha girip çarşaflardan bir tane alması üzerine son iki çarşafın satılmaması için Cañıl'ın satıcıya kaparo teklif etmesi ve teklifin reddedilmesi.

3. Kardeşini heyecanla bekleyen Cañıl'ın mağazada durmayıp dışarı çıkması ve o esnada bir kızın hızla mağazaya girdiğini ve çarşafa baktığını görünce kıskançlıkla kendisinin de mağazaya girip aynı çarşafa bakması.

4. Mağazaya giren kızın eski sınıf arkadaşı olan Maria çıkması ve onun çarşafı satın almaması için konuşarak mağazadan çıkarıp zaman kazanmaya çalışması.

5. Arkadaşının tekrar mağazaya girip Cañıl'a kalan son iki çarşaftan birini seçmesini teklif etmesi ve çarşaflardan birinin de Maria'nın satın alması ve oradan ayrılması.

6. Son kalan çarşafa da bir başka kadının bakması, bu kadının birini bekler gibi dışarıda sağa sola bakıp gezinmesi, kardeşini bekleyen Cañıl'ın moralinin bozulması, çarşafı almaktan vazgeçerek eve yönelmesi üzerine kardeşinin yolun başında belirmesi ve mağazaya hızlıca dönüp çarşafı almak isterken bir adamın kalan son çarşafı satın aldığını görmesi.

7. İki kardeşin birbiriyle mağazada tartışmaya başlaması ve Cañıl'ın ağlaması üzerine mağaza çalışanı çarşaflardan bir top daha açarak Cañıl'a uzatmasının ardından Cañıl'ın sergilemiş olduğu açgözlülüğünden ötürü kendisinden utanması.

Kaynana

1. Köyün gençlerinden Saamıy ve Zakeş'in birbirlerine âşık olmaları ve aile büyüklerinin bu aşka pek de sıcak bakmamaları.

2. Saamıy ve Zakeş'in aile büyüklerinden gizlice bir süre görüşmeleri, buluşmaları ve dört ay sonra evlenmeleri.

3. Bu evlilik üzerine Saamıy'ın annesinin geleneklere göre Zakeş'e ev işlerinde bir şeyler öğretmek için onlarla beraber yaşamaya başlaması.

4. Zakeş'in, kaynanasına hürmet göstermesi, öğrettiği ve söylediği her şeyi eksiksiz yerine getirmesinin ardından kaynanasının bir süre sonra gelininde kendi istekleri, düşünceleri, hevesleri olabileceğini gözardı etmeye başlaması ve bu davranışını kendince olumlu görmesi.

5. Günler geçtikçe Zakeş'in bu durumdan rahatsızlık duymaya başlaması ve kaynanasının onu daha çok disiplin altında tutmaya çalışması.

6. Zakeş'in iki arkadaşının aniden onu ziyarete gelmeleri ve kaynanasının gelinin arkadaşlarıyla iğneleyici sözlerle konuşması üzerine kızların bu evde kimin hüküm sürdüğünü anlayıp evden gitmek istemeleri.

7. Zakeş arkadaşalarını avluda yolcu ederken kızlardan birinin kaynanayı taklit etmesi ve yüksek sesle gülüşüp konuşmaları.

8. Arkadaşları gittikten sonra Zakeş'in evde bir şeylerin ters gittiğini, bazı şeylerden huzursuz olduğunu fark etmesi.

9. Saamıy'ın öğle yemeği için eve geldiğinde Zakeş'teki durgunluğu ve mutsuzluğu fark etmesi, onu neşelendirmek için sarılmaya, öpmeye çalışması ve bu durumu iç odadan çıkıp gelen kaynananın görmesi.

10. Çay içtikleri esnada kaynananın gelini sürekli azarlaması ve mahcup etmesi üzerine Saamıy'ın bu işte bir terslik olduğunu ve annesinin, eşini sürekli, gereksiz bir şekilde eleştirdiğini anlaması üzerine annesini kırmayacak bir şekilde eşini incitmemesi adına onu uyarması.

11. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Zakeş'in işe gitmek istediğinin ve ailesi, kardeşlerini de ziyaret etmek istediğini kaynanasına söylemesi üzerine kaynanasının bu duruma rıza göstermemesi.

12. Zakeş'in kayınpederinin bu duruma son vermek için karısını uyarması ancak kadının eşini bastırarak susturması.

13. Saamıy'ın, annesinin Zakeş'e böyle davranmasını hazmedememesi ve evi ayırma gibi bir düşüncesi olduğunu eşine söylemesi üzerine Zakeş kötülük çıkmasını istemediği için bunu reddetmesi fakat yine de Saamıy'ın bu konuyu annesine açması.

14. Kaynananın, Zakeş'i ne işe ne de annesinin evine göndermeyeceğini net bir şekilde söylemesi, oğlunu azarlayıp işi kavga boyutuna getirerek olay çıkarması.

15. Saamıy, annesinin bu tavrı üzerine iyice galeyana gelerek evdeki bazı eşyaları avluya atıp eşi Zakeş'e hemen hazırlanmasını, bu evden biran evvel gitmeleri gerektiğini ifade etmesi.

16. O esnada komşu kadının bu hadiseye şahit olup Saamıy'ı yatıştırmak için avludan içeri girmesi, Zakeş'in ise Saamıy'a hiçbir yere gitmeyeceğini söyleyerek koşup kaynanasına sarılması üzerine kaynana kendi yaptığı hatayı anlasa da yine alttan almayıp gitmeleri için ısrarcı ve kindar bir tutum sergilemesi.

17. Zekeş'in kaynanasına kendi annesi gibi sarılıp yine bu evden gitmeyeceğini söylemesi üzerine yaşlı kadının gönlünün yumuşayıp ağlamaya başlaması ve hatasını fark etmesi.

18. Ertesi sabah kaynananın gelini için çay hazırlaması ve onu annesi gibi gören gelinine karşı merhametle karışık minnet duyması.

Boşanmak

1. Yazarın evlilik ve güzel bir kadına aşık olmaya dair fikirlerini beyan etmesi ama nihayetinde güzellik baz alınmayıp “bir hayat arkadaşım olsun” düşüncesiyle erkeklerin evlendiğinden bahsetmesi.
2. Kendisinin, gençliğinde bir kadına tutulduğunu fakat sonrasında farklı bir kişiyle evlenmesi ve bu evlilikten sekiz ay sonra karısının bir erkek çocuk doğurması.
3. Aslında dine inanmayan adamın çocuğunun dünyaya gelmesi neticesinde Allah’a şükretmesi, sevinmesi ve eşinin bebekle beraber bambaşka bir güzelliğe büründüğünü ifade etmesi.
4. Kadının hastaneden eve getirilmesi ve doğumdan bir süre sonra kadının tamamen toparlanıp iyileşmesi.
5. Adamın, eşi ve bebeğinin rahatı için daha ilgili davranması ve ikisinin de esmer olmasına rağmen bebeğin sarışın olarak dünyaya gelmesi sonucunda kadının çocuğu eşine benzetememesi ve bu konuya dair kocasına birtakım sorular sorması.
6. Çiftin bebeğin kime benzediğine dair tartışmaya girmeleri ve adamın yanlış anlaşılmaya sebebiyet verecek bir cümle kurması üzerine kadının kapıyı çarpıp dışarı çıkması.
7. Bir süre sonra bebeğin karnının acıkması ve süt istediği için ağlamaktan sesinin kısılmasıyla beraber uykuya dalması, adamın eşinin gözleri kızarmış bir şekilde eve tekrar gelmesi.
8. Kadının evden çıkınca eşinin yengesinin evine gitmesi ve yengesinin onunla beraber gelip çifti yatıştırarak arabuluculuk yapmaya çalışması ve ardından evine dönmesi.
9. Çiftin karşılıklı olarak birbirlerinden şüphe duymaları ve kadının ani bir kararla bebeği kundaklayıp kapıya doğru yönelmesi.
10. Kadının akşam eve tekrar dönmesi ama aralarındaki soğukluğun devam etmesi sonucu adamın bir sessizliğe bürünmesi ve bu sürecin üç gün boyunca devam etmesi sonucu aralarındaki soğukluğun yavaş yavaş geçmesi.

11. Kadının eşine kendisi hakkında ne düşündüğünü açık yüreklilikle söylemesini istemesi üzerine adamın yeni bir gerginlik istemediğini ifade etmesi.
12. Adamın ertesi gün işten geldiğinde evi temizlenmiş, yemeği pişmiş huzurlu bir ortam görerek eşine minnettarlık duyması.
13. Aradan geçen bir süreden sonra bebek bir yaşına basmaya yakın adamın eşinin tekrar hamile olduğunu öğrenmesi.
14. Bu haber üzerine adamın bir gün işten tekrar eve geldiğinde eşinin bir bavula bir şeyler doldurduğunu görmesi, kadının bu esnada neşeyle şarkı mırıldanması ve kocasının sorduğu tüm sorulara lakayt ve umarsızca cevaplar vermesi.
15. Kadının bavula bir şeyler yerleştirme işini bitirmesi ve o esnada sürekli kocasıyla tartışarak en sonunda hamile olmadığını söylemesi, çocuğu da bırakıp evi terk etmesi.
16. Adamın uzunca bir süre eşinin kendisini terk ettiğine inanamaması, ancak bu acısı üzerine yumuşak huylu, merhametli bir kadınla tekrar evlenmesi ve ondan da bir çocuğunun olması.
17. Aradan uzun yıllar geçmesi ve “sarı kafalım” adını verdiği ilk karısından olan çocuğunun büyümüş, kendisinin de başka bir kadınla evli olmuş olmasına rağmen adamın kendini eksik hissetmesi ve eski karısını hâlâ özleyor olduğunu itiraf etmesi.

Mihrihan

1. Anlatıcının Uygurca hakkında araştırma yapmak için Kaşgar’a gitmesi.
2. Araştırma için gittiği Kaşkar’da acil bir telgraf alarak geri dönmesi ve dönüş yolunda Kırgız olan Aydar adındaki bir gençle tanışması.
3. Araştırmacı ve Aydar adlı Kırgız gencin yol boyunca birbirleriyle sohbet ederek kaynaşmaları.
4. Bu sohbet esnasında Aydar’ın Uygur’un güzel kadınlarının Kuçarlılardan olduğuna dair birtakım şeylerden bahsetmesi.
5. Araştırmacı ve Aydar’ın araç bulana kadar birkaç gün Kuçar’da kalmak zorunda olmaları ve Aydar’ın Kuçar kadınlarına dair -bir nevi hayat kadını gibi oldukları-

verdiği bilgilerle araştırmacının bu kadınları merak etmesi ve Aydar'dan kendisini bu kadınların bulunduğu muhite götürmesini istemesi.

6. Bir gün sonra araştırmacının hayatı boyunca hiç kırmızı şarap içmediğini söylemesi üzerine Aydar'ın onu bir meyhaneye götürmesi ve ikisi birlikte bahçeyi incelerken içeriden on sekiz yaşlarında alımlı bir gelinin çıkması.

7. Gelinin Aydar ve araştırmacıya birer şişe şarap vermesi ve Aydar'ın tek seferde şarabı içerek biraz şarhoş olması üzerine gelinle sohbet etmeleri ve araştırmacının bu genç gelinin sözlerinden onun çok akıllı biri olduğunu sezinlemesi.

8. Araştırmacının, Aydar'ın bu genç geline karşı olan zaafını hissetmesi üzerine onu alıp meyhaneden uzaklaşması ve beraber kaldıkları pansiyona dönmeleri.

9. Ertesi gün Aydar ve araştırmacının erkenden otogara gidip yola çıkmaları ve otobüste bir süre uyuduktan sonra araştırmacının uyandığında dün meyhanede gördüğü genç gelinin yanındaki koltukta oturduğunu fark etmesi.

10. Gelinin diğer yanında yaşlı bir adamın oturması ve araştırmacının bu yaşlı adamı gelinin babası olduğunu düşünmesi.

11. Araştırması ve gelinin bu yolculuk esnasında sohbeta başlaması ve Aydar'ın gelinden gözünü ayırmadan onu süzmeye başlaması.

12. Araştırmacının, gelinin adının Mihrihan olduğunu öğrenmesi ve kendinden hayat hikâyesini anlatmasını rica etmesi.

13. Mihrihan'ın evin en küçüğü olduğundan başlayıp, Muhammet adında bir genç ile henüz on altı yaşındayken evlendirilip bir buçuk yıl iyi süren bu evliliğin eşinin içmesiyle, eve geç gelmeye başlamasıyla birlikte evliliklerinin kötüye gittiğine dair bazı kesitleri araştırmacıya nakletmeye başlaması.

14. Otobüsün kısa bir mola vermesinin ardından herkesin tekrar yerlerini alıp oturmaları, Mihrihan'ın kendi hayat hikâyesini anlatmaya devam etmesi ve eşi Muhammet'in Mihrihan'a bir şey söylemeden aniden ortadan kaybolup bir yıl sonra Kuçar'da olduğunu öğrenip, kocasını bulmak için çalışıp para biriktirerek en nihayetinde Kuçar'a geldiğini araştırmacıya anlatması.

15. Mihrihan'ın Kuçar'da eşini üstü başı yırtık, perişan halde bulduğunu araştırmacıya nakletmesi ve hikâyesinin burada sonlandırmasının ardından otobüslerinin Karaşar'da mola verip geceyi burada geçirmeleri.

16. Ertesi gün araçlarının tekrar hareket etmesiyle birlikte Mihrihan'ın bu hikâyeye kaldığı yerden devam ederek kocası ile tekrar Kuçar'da bir hayat kurduklarından, iki ay gibi kısa sürede toparlandıklarından bahsetmesi ve kocasının onu tekrar bırakıp gittiğini söylemesi.

17. Mihrihan'ın bu sıkıntılı sürecini anlatmasının ardından otobüslerinin Toksun'a varması.

18. Mihrihan'ın, eşini aramak için babasıyla birlikte tekrar yola düştüğünü, annesini kısa bir süre önce kaybettiğini araştırmacıya nakletmesi.

19. Aydar ve araştırmacının Mihrihan'ın bu hazin hikâyesi üzerine onu kız kardeşleri gibi görmeye başlamaları ve bu yolculuğun sona ermesi.

20. Bu yolculuğun Urumçi'de sona ermesinin ardından aradan üç ayın geçmesi ve araştırmacının bu süreçte Urumçi'de halk mahkemesinde çalışan bir arkadaşının yanında kalması.

21. Araştırmacının arkadaşının elinde olan garip bir davaya baktığını anlatmaya başlaması.

22. Araştırmacının arkadaşının davada geçen hadiseye göre Urumçi'de zorbalığıyla ün salmış olan Muzat adında bir adamın evli bir kadına âşık olduğundan ve kadını elde etmek için kocasını kumara alıştırmasından bahsetmesi.

23. Araştırmacıya anlatılan bu hikâyenin tanıdık gelmesi ve bu kumarbaz genç kocanın karısının Mihrihan olduğunu anlaması.

24. Mihrihan'ın zorba Muzat'a kumar borcuna karşılık verildiğini anlayan araştırmacının, hikâyenin devamında Muzat'ın yakalanıp hapse atıldığını, Mihrihan'ın kocası Muhammet'in kurtulduğunu ve sonunda eşiyile kavuştuğunu öğrenmesi, Mihrihan'ın hayat hikâyesinin araştırmacıda bıraktığı derin iz.

Hızır Aleyhisselam

1. Yoksul biri olan İmake'nin yola düştüğü bir gün şehirli bir akrabasının ona bir şapka hediye etmesi.
2. İmake'nin akrabasının yanından ayrılıp tekrar yola düşmesi ve yolda sakalı bembeyaz, yaşlı, adeta masal kahramanına benzeyen bir kişiye rastlaması.
3. Yaşlı adamın kurnazca İmak'yi süzmesi ve seslenerek onu durdurup, “dur evladım sana dua edeyim” diyerek ellerini açması.
4. Yaşlı adamın mırıldanarak İmake'ye dua etmesi ve bir takım komutlar vererek -sözde- bazı dini ritüeller yaptırdıktan sonra İmak'nin gönlünde bu adamın Hızır olabileceği düşüncesinin uyanması.
5. Kendini ‘Hızır’ olarak tanıtan kurnaz adamın gözünün İmake'nin heybesine ilişerek şişkin duran heybedeki kalpağı dua karşılığı istemesi ve safça olan İmake'nin şapkayı bu dolandırıcıya vermesi.
6. Biraz yol giden İmake'nin şapkayı ihtiyara kaptırdığı için pişmanlık duyması.
7. İmake'nin de aklına aynı yöntem ile başkalarını kandırarak onlardan bir şeyler alabileceği fikrinin gelmesi ve kendisi bir derviş tavrı takınarak yolda ilerlerken üç Uygur tüccar ile denk gelmesi.
8. Tüccarların, İmake'yi görselerde hiç aldırış etmeden yollarına devam etmeleri ve bu duruma canı sıkılan İmake'nin bir süre daha yol giderek bir kadın ve çocukla karşılaşması.
9. İmake'nin ‘hızır’ diye düşündüğü yaşlı dolandırıcının kendisine yaptırdığı birtakım uydurma dini ritüelleri kadın ve çocuğa yaptırmasının ardından onlardan bu sahte dualar karşılığında gümüş ve değerli eşyalarla birlikte pişmiş bir koyun budu alması.
10. Kadın ve çocuğun kendilerine ‘hızır’ göründü düşüncesinin verdiği iç huzurla yollarına devam ederken İmak'nin kendine verilen etle karnını güzelce doyurması.

11. Ertesi gün halk arasında bir kadın ve çocuğun ‘hızır’ı gördükleri ve bu sebepten adaklar adayıp kurban kestikleri söylentisinin İmake’nin kulağına da gelmesi.

Yaşlılar

1. Sonunbala adında yaşlı bir kadının eşini İkinci Dünya Savaşı’nda kaybedip iki oğluna da babalık yaparak evlendirmesi ve tek başına her şeyle mücadele etmesi.

2. Sonunbala’nın artık bu sorumlulukları gelini ve oğlunun üstlenmesini istemesi ve kendi evinde gelininin yanında sığıntıymış gibi birtakım duygulara kapılması.

3. Sonunbala’nın diğer bir gerekçesi ise; yediği-içtiği şeylerden dolayı bile kendisini gelini tarafından göz hapsinde hissetmesi.

4. Sonunbala’nın küçük oğlu Keneş’in evine gelince mutlu, huzurlu, saygıda kusur edilmeyeceğini biliyor olması ve olayların tam da Sonunbala’nın tahmin ettiği gibi ilerlemesi.

5. Anlatının sonunda Sonunbala’nın birkaç ay gelininde kalması ve onun bu düşüncelerinin tam aksi şekilde ilerleyerek Sonunbala’nın küçük oğlu Keneş’in evine ilk geldiğindeki hürmet, saygı ve ilginin tamamen değişerek her şeyin sıradanlaşıp, gelin-kaynana diyalogunun kötü yönde ilerleyerek devam ettiğini fark edip uykuya dalması.

6. Anlatının Arzıbek adında başka bir yaşlıyı konu alarak ilerlemesi ve Arzıbek’in iki kızı, bir oğlu olmasına rağmen onlarla birlikte yaşamak yerine yalnız yaşamayı tercih ettiğinin nakledilmesi.

7. Arzıbek’in yalnız yaşamasından dertlenen arkadaşlarının, ona şakayla karışık takılarak canını sıkmaları ve Arzıbek’in halinden memnun olduğunu dile getirmesi.

8. Arzıbek’in arkadaşlarının evlatlarına gitmiyorsa da Keneş’in annesinin oğlunun yanına geldiğini, eğer kabul ederse Sonunbala ile evlenmesini teklif etmeleri.

9. Yaşlıların kararlaştırıp Keneş’in evine giderek konuyu açması ve Keneş’in şaşkınlıkla bu konuyu ağabeyi- ablaları ve annesine sorması gerektiğini ifade etmesi.

10. Keneş’in konuyu ağabeyine anlatması ve ağabeyinin sinirlenerek buna onay vermemesi üzerine Keneş’in Dosberdi’ye cevaplarının olumsuz olduğunu iletmesi.

11. Arzıbek'in bu haber üzerine sanki kendini daha bir yalnız hissetmesi duygusuna kapılarak evinin önündeki kütükte otururken bir gün Batma adlı köyün en pis-pasaklı ve düşkün olan yaşlı kadının çıkagelmesi.

12. Batma ve Arzıbek'in hallerinden şikayetlenmeleri ve Batma'nın gelininin eline bakmaktan duyduğu acizlikten usandığını söylerken Arzıbek'in, Batma'nın elini tutup onunla evlenip onunla yaşamasını teklif etmesi üzerine Batma'nın bunu reddederek oradan uzaklaşması.

13. Arzıbek'in, Dosberdi'ye konuyu açarak Batma'yı istemelerini söylemesi ve bundan olumsuz cevap alan Arzıbek'in bir gün bahçesindeki sedirde uyurken oğlu ve gelininin geldiğini fark ederek uyuduğu yerden kalkması.

14. Arzıbek'in oğlunun ve gelininin kendisine bir şey sormadan apar topar kendisini evlerine götürmeye geldiklerini anlaması üzerine artık oğlunun evinde yaşamaya başlaması.

15. Öte yandan Sonunbala'nın da oğlu Keneş'in evinde birkaç ay kadar kalması ve yaşlı kadının davranışlarında birtakım değişiklikler olmaya başlaması.

Daşa

1. Daşa adında henüz yirmi beş yaşlarında genç bir kadının memleketinden uzakta kanser olan kocasına bakması ve yaşadığı bu yerde kendisinden yaklaşık yirmi yaş büyük olan –aynı zamanda hikâyenin anlatıcısı olan- ressamın odasına ara ara gidip onunla kocası hakkında dertleşmesi.

2. Daşa'nın on gün sonra tekrar ressamın odasına gelmesi ve eşinin durumunun ağırlaştığından bahsetmesi ve eşine dair birtakım anılarını ressamla paylaşması.

3. Aradan bir ay geçtikten sonra Daşa'nın eşinin vefat haberi ile ressamın odasına gelmesi ve ressamdan eşinin eşyalarını hastaneden toplamak için yardım istemesi.

4. Eşinin ölümünün üzerinden üç gün geçtikten sonra Daşa'nın hastalanması ve ressamın ona çorba yaparak yardım etmeye çalışması.

5. Daşa'nın, kocasının küllerini alıp perişan bir şekilde kendi memleketine dönmesi.

6. Daşa'ya bu süreçte yardım eden ressamın bu hadiselerin etkisi altında kaldığı bir zamanda, Daşa'nın kendisinin yanına geleceğine dair duygusal bir mektup alması.

Kutsal Duygu

1. Anlatıcının kutsal duyguyu sonu görünmeyen yüksek bir doruğa benzetmesi ve bu duyguyu eski insanların sıcak yüreklerindeki saf izlere benzetmesi.

2. Dünyaya insan olarak gelmenin ne kadar kıymetli bir armağan olduğuna değinilmesi.

3. Anlatıcının “kutsal duygu” adını verdiği ve kendi ruh dünyasında onu narin bir çiçeğe benzeterek tıpkı bir çiçeğin tazeliği, hoş kokusu ve güzel görünümüyle insanda uyandırdığı o eşsiz hislerden bahsetmesi.

4. Bu duygunun rengini “kadife kırmızısı” olarak nitelendirmesi ve aynı zamanda çiçek benzetmesi yaptığı “kutsal duygu”nun yazarın nazarında basit bir çiçek değil de hisli bir çiçek olarak bahsetmesi.

5. Kutsal duygunun sağlamlık ve dürüstlük değerleri ile bağdaştırılması şayet aksi olursa ışıltısının yitirileceğinden bu duygunun azgın bir denize dönüşeceğinin vurgulanması.

6. Yazarın bu duyguyu renklerle anlamlandırması ve bu duygu denizinin önce beyaz köpükler saçması, ardından renginin koyu kahveye dönüşmesi, ağır gri kümeler ve en nihayetinde siyah dumanlar şeklinde betimlemesi.

7. Renk betimlemesinin ardından bu duygunun yıkıcı, olumsuz ve insanı parçalayan etkileri olduğundan bahsedilmesi.

8. Yazarın bu kutsal duygunun adının “aşk” olduğunu ifade etmesi.

Gözler Gözler

1. Anlatıcının “H” adlı bir kasabada virane bir esnaf lokantasına girmesi.

2. Lokantada oturan anlatıcının o esnada lokanta çalışanı olduğu anlaşılan bir kadın ve bir delikanlı arasında yaşanan tartışmaya şahit olması.

3. İyi giyimli gencin -sırf giyiminden ötürü- orada bulunanlar tarafından haklı, çalışan kadının ise haksız ve arsız olarak değerlendirilmesi.

4. Lokanta çalışanı kadının iyi giyimli gencin kirli ve yemekli ellerini ekmeklere sürdüğünü söylemesi ile lokantada bulunan diğer insanların bu iki kişiye karşı bakış açılarının tamamen değişmesi ve kadının haklı gencin ise aslında hovarda bir tip olduğunun anlaşılması üzerine; lokanta müşterilerinin bakışları ile iç dünyalarını yansıtmaları,

5. Lokantada bulunan kırklı yaşlarda bir Kırgız şoförün nefret ve kin dolu bakışlarla gence bakması, uzun zamandır yaşadığı zorluklar ve açlıklar savaştığına dair izler taşıyan bakışlar arasında kabahatli ve kibirli gencin kalabalıktan sıyrılıp dışarı çıkması.

6. Anlatıcının da lokantadan ayrılması ve yol boyu bu hadiseyi gözünün önüne getirerek düşünmesi ve yaşadığı bu olayın anlatıcıya çok eski bir “Şal (çukur)” efsanesini hatırlatması.

7. Ekinlerin özenle yetiştirilmesi ve toplanır toplanmaz depolara gönderilmesi, bu ekin tarlalarında çalışan insanların ise çok zor şartlar altında yarı aç yarı tok bir durumda bulunmaları.

8. Bu zor şartlar altında tarlada çalışan anlatıcının karayolundaki ağır arabaların kabinelerinde makineli tüfenk tutan askerlere dikkat kesilmesi ve askerlerin brandayla kaplı araçlarında yiyeceklerle dolu çuvalları görmesi üzerine dönüp yanında bulunan çiftçilere baktığında bu durumun onlarda uyandırdığı öfke dolu bakışlarına şahit olması.

9. Askeri araçların, yolun kenarında duran çiftçilere aldırış etmeden geçip gitmesi ve yoksul çiftçilerin gözlerinde kalan öfke dolu bakışların altında mutsuzluk ve çaresizlik duygularının hissedilmesi.

10. Bütün bu hadiseleri nakleden kişinin çiftçilerin gözlerindeki bakışları, yol kenarındaki esnaf lokantasında bulunan müşterilerin hovarda gence öfke ve nefretle bakmalarıyla bu hadiseyi bağdaştırması.

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye

1. Anlatıcının Keñ-Suuluklu eski savaşçı Orozbayev'e saçlarının ne zaman bu kadar ağardığını sorması ve Orozbayev'in saçlarını bir savaşta ağarttığını söylemesi.
2. Orozbayev'in Mançurya'da Japonların Kvanton adlı ordusuna dair bilgiler vermesi ve tarihi yaşanmışlıkları anlatmaya başlaması.
3. 1905 yılında Mançurya'nın güneyindeki Liaod adasının yarısının Japon İmparatorluğuna kiraya verilmesi ve Japon diplomatların Mançurya'da bir Japon askeri karargâhı inşa ederek bu orduya "Kvanton Ordusu" adının verilmesi.
4. Orozbayev'in kendisine soru soran kişiye bu Kvanton ordusu hakkında hem askeri hem de siyasi birtakım bilgiler aktarması.
5. Orozbayev Kazak'ın bu savaş esnasında yirmi beş yaşlarında olduğunu nakletmesi ve savaşta vazifesinden bahsetmesi.
6. Orozbayev'in Kvanton ordusunun mağlubiyetinin yakın olduğunu söylemesi, arkadaşı Savin ve Kızıl Ordu askerleri ile ilerlemesi.
7. Orozbayev'in arkadaşı Savin'in bu savaşta vazifesini kendi ifadesi ile 'limon' olarak adlandırdığı el bombasını patlatmak için düşmanın kulübesine girmeye çalışırken iki Japon askerin kulübeden çıkıp Savin'i Orozbayev'in gözleri önünde öldürmeleri.
8. Orozbayev'in sürücülüğünü yaptığı mühimmat dolu at arabasına gece düşman askerinin aniden saldırması ve Orozbayev Kazak'ın Savin'in yarım bıraktığı, samuralara 'limon verme' işini üstlenip canlı bomba olması ve suikast düzenlemesi.
9. Orozbayev'in birkaç gün sonra hastanede gözünü açması ve patlamadan sonra ağır işiten kulaklarının iyileştiğini fark ederek hoperlörden İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiğini duyması.
10. Heyecanla yatağından kalkıp aynaya bakan Orozbayev'in sadece tepesinde bir parmak kadar saç dışında bütün saçlarının ağardığını görmesi ve pişmanlık yaşayarak bu savaşta binlerce arkadaşının öldüğünü, bu ak saçların da Orozbayev'e Kvanton ordusunun yok edilşinin bir hatırlatıcısı olarak kalacağına kanaat getirmesi.

1.5. HİKÂYELERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde dil ve dilin ifade kabiliyeti kazandığı üslup anlatımdaki en önemli araçlardan biridir. Anlatıda geçen yer, zaman, kişiler, mekân, olay gibi tüm kavramlar dilin işlenmesiyle anlam kazanır ve kullanılan üslupla okuyucuyu kendisine bağlar.

Dil, bilindiği gibi insanlar arasındaki iletişimi sağlayan unsurdur. *“İnsanı toplum haline getiren, bir toplumu da ulus yapan en önemli, en güçlü bağ dildir. Kuşaktan kuşağa aktararak gelen dil, bireyleri yurduna, ulusuna, geçmişine bağlar.”* (Demir, 206: 111). Milletler oluşturdukları dille varlıklarını sürdürmektedir. Dil aynı zamanda bir milletin kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasında en büyük rol oynar. Bu büyük rol dilin korunmasıyla, günlük yaşamda konuşulmasıyla kendi varlığını devam ettirir. Konuşulan dilin edebî metinlere yansması ve edebî yatla bütünleşmesi edebî üslubu ortaya çıkarır. *“Üslup, dilin mecazi gücünü, renk ve eylem zenginliğini, kısacası dilin anlatım dağarcığını kişisel beceriyle söze veya –özellikle- yazıya dökmek, dile hayatiyet (canlılık) kazandırmak demektir.”* (Tekin, 2015: 185). Sözü ettiğimiz edebî üslup ise kendisini oluşturan yazarın onu kullanabilme becerisine bağlıdır. Çalışmamızda ele aldığımız hikâyelerde Aman Saspayev’in edebî üslubu inceliyle işlediğini görmekteyiz.

Yakın dönemde yerleşik hayata geçmiş olan Kırgızların bu durumu edebî yatlarına da yansır. Kırgız edebî yatının temelleri 1920’li yılların sonuna denk gelir. Bu bağlamda Çağdaş Kırgız edebî yatının halk kültüründen beslendiğini söyleyebiliriz. İncelemesini yaptığımız Saspayev’in hikâyelerinde de bunun etkisi görülür. Saspayev, yazarlık hayatına Çin’de başlar. Çin’den Kırgızistan’a döndükten sonra ise ilk hikâyelerini yayımlamaya başlar. Hikâyelerinde günlük, sıradan insanların hayatları anlatılır. Bunlar aşk, boşanma, yaşlılık, hastalık, akrabalık ilişkileri, yolculuk gibi bireysel konuların dışında dönemin siyasal yapısı ve savaş gibi temalardır. Manas Destanı’ndan esintiler bulabileceğimiz hikâyesinin yanı sıra, yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısına da değinir. Yer yer olayların akışını keserek okuyucuyu düşünmeye, olayları analiz etmeye, sorgulamaya sevkeder. Onun hikâyelerinde dönemin Çin sosyo-kültürel yapısını, Uygarların yaşamlarını, komşuluk ilişkilerini, kültürel değerleri görmek mümkün. Yazar tüm bu konuları anlatırken bizzat olayların içerisindeymiş gibi bir gerçeklik hissiyatı uyandırarak okuyucusuyla buluşturur. Durum hikâyeciliği çizgisinde ilerleyen yazarın

somut bir kavram olan aşk temasını ele alıp işlemesi onun yazarlıktaki ustalığını da ortaya koymaktadır. Ayrıca yazar, hikâyelerinde uzun cümleler kullanarak anlatıyı basit ve sıradanlıktan kurtarmıştır.

Hayatının bir bölümünü Çin’de geçiren yazarın incelediğimiz hikâyelerinde Uyurca ve Çince terimler kullandığı ve hikâyelerinde yabancı kelimelerden, atasözü, deyim ve ikilemelerden yararlanarak anlatının içeriğini zenginleştirdiği görülür. Ayrıca Sovyetler Birliği Dönemi’ni anlatan yazar, Rusça kelimelerden de yararlanmıştır. İncelemesini yaptığımız hikâyelerdeki yabancı kelimeler şu şekildedir:

1. Zulhural: Bir ibadet şeklidir. Kelimenin cümle içerisindeki kullanımı *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede şu şekilde yer almaktadır. “O, akşam tapınağa giderek ateşin önünde Latmanat’a ibadet edip zulhural yapmak niyetiyle oturdu.” (Saspayev, 1991: 298).

2. Manibatmah: Mani dinindeki Tanrı’nın adıdır. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede geçen bir kelimedir. “Dörgö ve aynı zamanda bir falcı olan Erlikhan “Ey, Manibatmahum” deyip elinin desteği ile ayı postundan doğruldu.” (Saspayev, 1991: 298).

3. Gomindan: Çin Milli Partisi’dir. Kelimenin aslı ‘Kuomintang’ şeklindedir. Fakat hikâyelerde ‘Gomindan’ olarak yer alır. Bu kelime *Bir Tadımılık Tuz* adlı hikâyede “Gomindanlık döneminde zalimler yönetimdeyken o zorlu yıllarda ülke genelini tifo hastalığı sardı” (Saspayev, 1991: 328) ve *Gözler Gözler* adlı hikâyede “Bir gün öğleden sonra ‘gomindan’larla karayolunun yakınlarındaki arkta doğuya doğru geçip giden araba konvoyunu izliyorduk” (Saspayev, 1991: 488) şeklinde kullanılmıştır.

4. Oktyabr: Eylül ayı için kullanılan bu Rusça kelime *Akraba* adlı hikâyede Ekim Devrimi’ne işaret eder. Hikâyedeki kullanımı şu şekildedir: “‘Kızıl Oktyabr’ sovhozu birçok farklı milletten oluşuyordu.” (Saspayev, 1991: 356).

5. Sovhoz: Sovyetler Birliği Dönemi’nde kurulan, devlet mülkiyetindeki tarım işletmeleridir. Bu kelime Sovyetler Birliği çatısı altında yaşayan Türklerin de edebî yatlarına girmiştir. Bu kelimeye *Akraba* adlı hikâyede rastlıyoruz. “Eğer Ermek bu sovhozda çalışmasaydı da bu tür şeyler yine başına gelirdi.” (Saspayev, 1991: 358).

6. Kolhoz: Sovyetler Birliği Dönemi’nde kurulan, köylüye kiraya verilen devlet çiftliğinin adıdır. “Kolhozun elma bağının tüm sorumluluğu üstlenen ve buranın

bekçiliğini yapan yaşlı Bököbay, tüm zamanını bu bağda geçiriyordu.” (Saspayev, 1991: 353).

7. Traktor: Traktör.

8. Traktorist: Traktörcü demektir. Traktör ve traktörcü kelimeleri *Akraba* adlı hikâyede yer alır.

9. Avtobus: Otobüs demektir. *Mihrihan* adlı hikâyede geçen bu kelimenin cümle içerisindeki kullanımı şöyledir. “Burada otobüs firmasının bir oteli vardı.” (Saspayev, 1991: 435). *Akraba* ve *Daşa* hikâyeleri bu kelimenin kullanıldığı diğer hikâyelerdir.

10. Komsomol: Genç Komünistler Birliği’nin kısaltmasıdır. Sovyetler Birliği Dönemi’nde kurulan genç politik örgütün adıdır. Bu kelime *Akraba* adlı hikâyede yer almaktadır.

11. DT: Bir traktör çeşidi.

12. Televizor: Televizyon

13. Radio-priemnik antenna: Radio-alıcı antenleri.

14. Kommunist: Komünist

15. Mehtesh: Traktör merkezi

16. Stolovoy: Kantin

17. Zavhoz: Bekçi

18. Mekanizm: Mekanizma

19. Lapka: Dişli

DT, televizor, radio-priemnik antenna, kommunist, mehtesh, stolovoy, zavhoz, mekanizm ve lapka kelimeleri Sovyetler Birliği Dönemini en iyi yansıtan *Akraba* adlı hikâyede geçen kelimelerdir. Hikâyede bulunan bu ve bunun gibi Rusça kelimeler günlük hayata dâhil edilmiştir. Bu durum Sovyet sisteminin hâkimiyetini gösterir.

20. Kino: Sinema. *Kaynana* adlı hikâyede geçen bu kelimenin cümle içerisindeki kullanımı şu şekildedir:

“-Neredeydin? diye sordu.

- Çocuklarlaydım. Sinemaya gittik, diyerek geçiştiriyordu.” (Saspayev, 1991: 408).

21. Maşina: Araba anlamına gelen bu Rusça kelime *Boşanmak* adlı hikâyede geçer. “Doğumhaneden çıkarmak için köyden birinin Moskviç arabasıyla karımı eve getirmesi konusunda anlaştım.” (Saspayev, 1991: 418).

22. Kuzova: Römork demektir. *Mihrihan* adlı hikâyede karşımıza çıkan bu kelimenin cümle içerisindeki kullanımı şu şekildedir: “Römörktan eşyasını atarken Aydar’ın yorgana sarılı battaniyesi çiviye takılıp yırtıldı.” (Saspayev, 1991: 435).

23. Garderob: Gardırop, elbise dolabı. Bu kelime *Yaşlılar* adlı hikâyede kullanılmıştır. “Turar gardıroptan yepyeni kadife bir palto çıkarıp giydirdi annesine.” (Saspayev, 1991: 467).

24. Operatsiya: Ameliyat anlamına gelen bu kelime *Daşa* adlı hikâyede kullanılır. “Yakın zamanda kocası ağır bir ameliyat geçirdi.” (Saspayev, 1991: 475).

25. Gazeta: Gazete. *Akraba* ve *Daşa* adlı hikâyelerde kullanılan bir kelimedir.

26. Balzam: İlaç anlamına gelen bu kelime *Daşa* Adlı hikâyede yer almaktadır. “Saçını taradıktan sonra dolaptan ilaç aramaya gitti.” (Saspayev, 1991: 477).

27. Krematorya: Ölülerin yakıldığı yer olarak karşımıza çıkan bu kelime *Daşa* adlı hikâyede kullanılır. “Acısına rağmen başından aşağı kara giyinip krematoryaya¹⁰ gitti.” (Saspayev, 1991: 482).

28. Covende: Beyaz darının ununa biraz buğday unundan katılarak yapılan ekmek. Bu kelime *Gözler Gözler* adlı hikâyede karşımıza çıkar. “Hepimiz ondan on dakika önce elimizde tuttuğumuz eski bir kâseye konulan siyah çaya covendeni batırıp yiyorduk.” (Saspayev, 1991: 488).

29. Avgust: Ağustos ayı için kullanılan bu kelime *Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye* adlı metinde kullanılır. “Kırk beş yılının ağustos sekiziydi.” (Saspayev, 1991: 490).

Yazar hikâyelerinin büyük bir kısmını Sovyetler Birliği Dönemi’nde yazmıştır. Hikâyelerde kullanılan Rusça kelimeler bu durumun neticesidir. Sovhoz ve kolhozlar, kommunist, komsomol gibi kelimeler dönemin siyasi ve sosyal yapısını yansıtan, günlük

¹⁰ Ölülerin yakıldığı yer.

hayatta kullanılan kelimelerdendir. Bundan dolayı yazar bu ve bunun gibi kelimeleri olduğu gibi kullanmıştır.

1.6. BAKIŞ AÇISI

“Bakış açısı anlatmaya bağlı edebî metinlerde olay örgülerinin ve bu örgülerin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, kişiler gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevap olarak değerlendirilebilir.” (Aktaş, 2022: 75).

Bakış açısı anlatıcı ile anlayan arasındaki ilişkidir. Bakış açısı romanın bütününü kapsar. Bakış açısının değişmesi kusur olmamakla birlikte yazarın doğru kullanıp kullanmadığı incelenir. Eser incelenirken yazarın kullandığı bakış açılarının niye ve nasıl kullandığına bakılır. Bakış açılarını dört alt başlık altında ele alabiliriz.

1. Hâkim (Tanrısalsal) Bakış Açısı: Hâkim bakış açısı romana, destandan miras kalmıştır. Gelecek, şu an ve geçmişini bildiği için bu adı almıştır. Cümleler “-dı,-di,-du,-dü,-tı,-ti,-tu,-tü” geçmiş zaman kipi ile kurulur.

“Tanrısalsal bakış açısında anlatıcı romandaki kişilerin yaratıcısı konumundadır ve onlar hakkında söz sahibidir. Tanrısalsal anlatımda konuyu ve kurmaca dünyayı okuyucuya aktaran, romandaki bu kurmaca dünyanın dışından birisidir. Bu anlatıcı olaya müdahale eder ve yorumlar yapar.” (Adıgüzel, 2001: 25).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Destan niteliğinde olan *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyeden örnek verecek olursak;

“O, akşam tapınağa giderek ateşin önünde Latmanat’a ibadet edip zühural yapmak niyetiyle oturdu.” (Saspayev, 1991: 298).

“Bu zaman diliminden faydalanarak, inançlı kişiliğini ortaya çıkarıp, gelecek hakkında kitapta söylenen bu saçma şeylerin gerçek olup olmayacağını düşünüyordu.” (Saspayev, 1991: 301).

“O esnada, gökyüzünde süzülüp dolaşan kartal tam da ak çadırın tepesine konup, çınlayarak öttü ve tekrardan havalandı.” (Saspayev, 1991: 163).

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâye de hâkim bakış açısıyla yazılmıştır.

“Semaveri üfleyip söndürdükten sonra içeri götürmekte olan kadın ve kocası başlarını, eşeğe taraf çevirip baktılar. İki büklüm olup dar omuzlarını kaldırmakta eziyet çeken ihtiyarın boynu karısının kalbini yumuşattı. “ Yaşlandı” diye düşündü o.” (Saspayev, 1991: 320).

Hırsız hikâyesinde de hâkim (tanrısal) bakış açısı kullanılmıştır. “Öğle vakti nasılsa eve gidesi geldi. Avludaki dışkıyı demir kürekle oradan çıkarması gerekiyordu. Sonraları çevirse de kurumayabilirdi.” (Saspayev, 1991: 353).

Hakim bakış açısıyla yazılan bir diğer hikâye *Akraba*’dır. “Ermek kendi sülalesi hakkındaki sözleri dinleyip duygulansa da elinden gelen saygıyı gösterip akrabalarını yolcu ederdi. Onlar her ne kadar etkileyici sözler söyleseler de burada rahat olduğunu da düşünmüyordu.” (Saspayev, 1991: 356-357).

2. Tekil Bakış Açısı: Romanı ya da hikâyeyi birinci tekil şahıs iyelik ekleriyle anlatan kahramanın gözlemleri, bilgileri ön plandadır. Tutarlı bir bakış açısı için anlatıcı hâkim bakış açısında olduğu gibi kahramanın bilgisi dışındaki unsur ve ayrıntılara girmez.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerden biri olan *Hatmi Çiçeği* adlı hikâyenin tekil bakış açısıyla yazıldığı görülür. “İnsanlarda olan yüce merhametin gereği olarak her sabah serin havada özenle yetişen hatmi çiçeğime bakmayı kendime görev edinmiştim. Hatmi çiçeğine bundan birkaç gün önce, açacağı çiçeklerini yeşil yaprakları arasına sakladığını görmüştüm.” (Saspayev: 1991: 343).

Tekil bakış açısıyla kaleme alınan bir diğer hikâye ise *Boşanmak* adlı hikâyedir. “O beni gördü ve sonunda tebessüm etti. Dudaklarım ne kadar uzadıysa o kadar uzatıp ağzım ayrılacak kadar açıp kahrkaha attım.” (Saspayev, 1991: 418).

Sarı Benekli Köpek, Mihrihan, Çarşaf, Daşa, Gözler Gözler hikâyeleri de tekil bakış açısıyla kaleme alınmıştır.

3. Çoğul Bakış Açısı: Anlatıyı renklendirmek, hareketlendirmek, hikâyeyi tekdüzelikten kurtarmak amacıyla birden fazla bakış açısı kullanılabilir. Tanrısal ve tekil bakış açıları bir arada kullanılır. Bunlar kimi zaman sırayla birbirini takip ederken kimi

zaman da gelişigüzeeldir. Böylece metinde birçok bilince ve birçok anlatıcıya müracat ederek monotonluk önlenir, metin akıcı hale getirilir.

İncelemesini yaptığımız hikâyeleri arasında *Kaynana* adlı hikâyenin çoğul bakış açısıyla yazıldığı görülür. “İnsan isterse en katı yüreği yumuşatabilir. Merhametin üstün geldiği sayısız dakikaların olduğunu unutma okuyucum! Kenardan olup bitenleri izleyen komşusunun yüreği ferahladı.” (Saspayev, 1991: 416).

Çoğul bakış açısıyla yazılan diğer hikâye *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyedir. “Eğer insanoğlunda ümit diye bir şey olmazsa o vakit hiçbir şeye sabır gösteremez. Hayat insana her ne kadar kaygı, tasa verse de ümit ve zaman karşısında onlar her zaman çaresizdir. Yaşlı adam Kelginbay kendini yakan bu derdi gözyaşıyla yıkar gibiydi.” (Saspayev, 1991: 329).

Bunlardan başka *Hızır Aleyhisselam*, *Yaşlılar* adlı hikâye de çoğul bakış açısıyla yazılmıştır.

1.7. HİKÂYELEDE KULLANILAN ANLATIM TEKNİKLERİ

Anlatmaya bağlı edebî metinler oluşturulurken birçok teknik kullanılarak anlama derinlik ve zenginlik katılır. İncelemesi yapılan bu teknikler yeni oluşumların, yeni ufukların kapısını aralayarak metni anlamamızda bize yardımcı olur.

“Roman sınırları çok geniş olan ve edebî yat incelemelerinde araştırmacılara yeni kapılar açan, diğer edebî türlerin aksine gelişimini çok hızlı sürdüren bir yazım türüdür. Bu nedenle romanlar üzerine yapılan incelemelerde tıpkı roman türünün kendisi gibi araştırmacısına sürekli yeni açılımlar sunar.” (Adıgüzel, 2013:1).

Tekin’e göre ise anlatım teknikleri romanın dilini yoğuran ve biçimlendiren bir yapıdır. Esere kattığı estetik yapısının yanı sıra yerinde kullanılan bu teknikler, insanı anlama yolunda araştırmacıya birçok kolaylıklar sunar. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde birçok anlatım tekniğine başvurulduğu görülür.

1.7.1. Anlatma Gösterme Tekniği

Tahkiyeli her metinde anlatma-gösterme tekniği kullanılır. Anlatmaya bağlı edebî metinlerde daima anlatıcı ön planda olmuştur. Sözlü edebî yatta destanla başlayan bu süreç yazılı edebî yatta da varlığını devam ettirmiş, oluşturulan edebî eserlerde yerini almıştır. Anlatmaya bağlı her metinde bir anlatıcı vardır. Anlatıcı olayı, zamanı, mekânı kendi tasarrufuna göre şekillendirir ve okuyucuya nakleder. “*Bir olay, ya anlatıcı tarafından anlatılır (diegesis), yahut olay, aracısız canlandırılır.*” (Tekin, 2015: 207). Anlatma yönteminde okuyucunun olaylar üzerinde mutlak hâkimiyeti varken gösterme yönteminde anlatıcı aradan çekilerek okuyucuyu olaylarla baş başa bırakır. Bunu bazen diyaloglarla yapar bazen de eylem biçiminde okuyucuya sunar. Anlatma tekniğinde okuyucu kendisini bir olayı dinlerken bulur fakat gösterme tekniğinde okuyucu artık olayın içerisindeymiş gibi hisseder kendini.

Bu durum aşağıda örneğini verdiğimiz *Kaynana* adlı hikâyede diyaloglarla sağlanmıştır.

“-Sen bilirsin, saygınlığımı kaybedebilirsin!

-Sen önüne konulanı ye gerisine karışma. Yoksa kimsesiz kalırsın! Onlar giderse bende giderim. Dikkat et!

-O bize saygı gösteriyor bundan memnun olman lazım. Kim dedi onların gideceğini?

-Kapa çenenî?

-Eh Allah var... dedi yaşlı adam ve dönüp uyudu.” (Saspayev, 1991: 414).

Boşanmak adlı hikâyeden bir örnek:

“- Ben öyle mi dedim?

- Konuşmandan anlaşılıyor, burnu benzemiyor diyorsun.

- Allah aşkına, yalan mı söyleyeyim? Allah çarpmaz mı? Çocuğun burnu benim burnuma benziyor mu?” (Saspayev, 1991: 419).

Mihrihan hikâyesinden örnek:

“- İşte şimdi gördüm. Bir peri gibiydi kendisi. Fakat akılsızdı biraz.

- Deli mi demek istiyorsun?
- Yok, öyle değil. Önce bizi sözle ölçüp tarttı. Biraz yaklaşınca kendinden uzaklaştırdı.
- Belki de o senin düşündüğün kadınlardan değildir.
- İyi olsa meyhanede ne işi var. Senin bildiğin okumuş kadınlardan değil bunlar, kültür nedir bilmezler!
- Okuyan, kültürlü kadınlar melek mi demek istiyorsun?
- İçen kişi delirmiş, aklını kaybetmiş demektir. Biraz daha otursaydık sohbet ederdik.” (Saspayev, 1991: 429).

1.7.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği

Anlatımı dil üzerine inşa edilmiş olan eserlerde tasvir, roman ve hikâyelerde dekor inşa etmeden ibarettir. Tasvir tekniğinde kişinin ruh hali ve dış görünüşü; vakanın ve mekânın ayrıntılı veya gelişigüzel betimlemeleri yapılır.

“Tasvir, betimlemedir. Gözlenen bir varlığın, çevrenin, kişilerin, olayların yani görülen her şeyin bütün özelliklerinin, şekillerinin, unsurlarının, oluş biçimlerinin belirtilmesi, ifade edilmesidir. Tasvir, görüntünün yazıyla tekrar resmedilmesi, okuyucunun gözü önünde canlandırılmasıdır ve daha çok görülen şeylerin dış yönlerini ele alır.” (Çetin, 2021: 139).

Kanıkey’in Altın Bileziği’nde geçen birkaç tavsir (betimleme) örneği şu şekildedir:

“Bilge, kapıya yaklaşarak çömelip yaşlılığın verdiği ıstırapla inledi ve köşeden mavi ipeğe sarılı kalın bir kitabı zorlanarak aldı.” (Saspayev, 1991: 298).

“Çadırın kapısı açıldı ve güzel Setkil iki tarafı çizgili, gümüş ağızlı, altın işlemeli kapağı olan kabı sağ eline, gümüş kâseyi sol eline almış vaziyette içeri girdi.” (Saspayev, 1991: 302).

“Önde sallanarak gelen Yakup Han’a eşlik eden kızıl atlı, bıyıkları dudaklarının her iki yanına düşmüş askerler siyah yüzlü, sert ve heybetli görünüyordular.” (Saspayev, 1991: 304).

Mezarlığa Kadarki Yolda hikâyesinde yapılan tasvir örnekleri şu şekildedir:

“Yol çalılıkların dibinden ekili tarlalar boyunca doğruca dağ sularıya buluşarak ortaya döşenmiş bir şekilde ilerliyordu.” (Saspayev, 1991: 323).

“Elbiselerinin göğüs kısmındaki gümüş düğmeler, inciler, boncuklar birbirine vurup yavaş yavaş şingirdiyordu. Gelinlerin saçındaki boncuklar ile küpelerinin şingirtısı onların peşini bırakmıyordu.” (Saspayev, 1991: 325).

Hırsız hikâyesinde yapılan tasvir örneği: “Dallardan aşağı doğru sarkan elmalar sessiz bağın içinde göz alıcı görünüyor güneş gibi parlıyordu. Bazı elmalar kızararak veya sarıya dönmüş halde taptaze görünüyor.” (Saspayev, 1991: 354).

Akraba isimli hikâyede geçen mekân ve kişi tasvirlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

“Akrabaları Ermek’in bahçesini inceliyordu. Ahırda koyun ve tavukları vardı. Hatta mahzeninde kışlık için sebzeler bile vardı. Yıgılı hayvan gübresi, kütükler öylece duruyordu. Fakat ev-bark sovhoza aitti.” (Saspayev, 1991: 370).

“Müdür ellili yaşlarda zayıfça, ak saçlı adamdı. Kırgızca’yı iyi bildiğinden onun yanına gelen Kırgızlar Rusça konuşsa da o Kırgızca cevap veriyordu. Herkesin kendi lisaniyla içindekileri daha iyi anlatabileceğini o iyi biliyordu.” (Saspayev, 1991: 371).

“Mezarlıkların çevresi demir çitlerle çevriliydi. Birçoğunun yeri belli değil, boş toprağı doldurmuşlar gibiydi. Zengin olduğunu iddia eden biri o kadar ahmak ki mezarına kartal, aslan figürü oydurmuş.” (Saspayev, 1991: 374).

Kaynana hikâyesinden bir tasvir örneği verecek olursak:

“Takım elbise giyip başına kareli bir eşarp bağlayan beyaz tenli kız ileri atlayarak cevap verdi.” (Saspayev, 1991: 410).

Boşanmak adlı hikâyede ise kişi tasviri şu şekilde yapılmıştır:

“Fıldır fıldır oynayan gözleri, kara kaşları, ince hareketleri boynu, yalnızlığı, siyah tenli genç kadın oltama takılmıştı.” (Saspayev, 1991: 417).

Mihrihan adlı hikâyede geçen mekân ve kişi tasviri örneği sırasıyla şöyledir:

“Bahçe kapısının yerine konulan küçük kapıdan geçtikten sonra yirmi adım kadar yürüyüp avluya girdik. Küçük avlu üzüm yetiştirmek için yapılmıştı. Üzümün avuç içi kadar olan yaprakları güneşin sıcaklığını kesiyor böylece su serpilen avluyu serin

saklıyordu. Avluyla ev arasının her iki tarafına yerim metre yükseklikte bir sedir konulmuş, onun üzerine bir parça eski yolluk serilmişti. Duvara doğru bir dutar asılmış, onun diğer yanında yolluğun kenarında dört döşeli masa duruyordu. Şarap içenler o masanın etrafına oturup eğleniyor olsalar gerekti.” (Saspayev, 1991: 427).

“Tam o esnada evden, tahmini on sekiz yaşlarında genç bir gelin çıkıp geldi ve sedirin kapıya bakan tarafına yaslanarak oturdu. Elinde büküp oynadığı üzüm yaprakları vardı. O oldukça şirin ve sevimli görünüyordu. Üzerinde küçük çiçekli beyaz pamuklu elbisesi vardı. Koyu mavi şalvarının yamalanmış bacağı, elbisesinin etek kısmından serbestçe çıkmıştı. Yalınayak yavaşça hareket ediyor ve bizden çekiniyor gibi görünüyordu. Siyah satenden dikilen dış kıyafetinin düğmeleri özellikle açılmış gibi görünüyordu. İki dolgun göğsü dış kıyafetiyle elbisesini tümüyle dışa doğru itiyordu. Gelinin beyaz tenli yüzü oldukça sempatik görünüyordu. Onun sade kıyafetleri güzelliğiyle uyum içerisindeydi. Gelinin her bir hareketi doğal ve kendine özgüydü.” (Saspayev, 1991: 427-428).

1.7.3. Mektup Tekniği

Anlatıma farklı bir boyut kazandıran bir diğer anlatım tekniği de mektup tekniğidir. Bu teknik, anlatıda yer alan kişilerin duygu ve düşüncelerinin daha rahat ifade edilmesine olanak sağlamaktadır. “*Mektubun romana bir anlatım tekniği olarak girmesi anlatıcının kişilerinin duygu ve düşüncelerinin aktarılmasında işini oldukça kolaylaştırmıştır. Ayrıca mektubun romana sokulmasıyla birlikte anlatının bakış açısında da farklılaşma olur. Olayların aktarılmasında ve yorumlanmasında mektubu yazan kişinin görüşleri devreye sokulur.*” (Adıgüzel, 2001: 29).

Bir metin sıralı veya gelişigüzel mektuplardan oluşabilir. Mektup kahramanın psikolojisini ve iç dünyasını anlamamızda bize yardımcı olur. Mektup metninin olduğu yerde tekil bakış açısı vardır.

Daşa adlı hikâyede kullanılan mektup tekniği şu şekildedir:

“Daşa not defterini tekrar aldı ve ilk cümleyi okudu: “Daşa, canım ben epey bir zamandır kendimi iyi hissetmiyorum. Bugün uyuma!” Bu ilk yazdıklarıydı. İkincisini ise yarım saat sonra yazmıştı. “Çok kötü ağrım var. Acı çekmek böyle bir şeymiş, hiç böyle düşünmemiştim! Böyle yaşamaktansa ölmeyi yeğlerim!” (Saspayev, 1991: 482).

“Beş gün sonra Daşa’dan mektup aldım. Tam olarak iyileşemediğini yazmıştı. Kağıtta ayrıca şu ifadeler vardı: “... Bazen kendimi her şeyden vazgeçmiş biri gibi yapayalnız hissediyorum. Tüm her şeyi bırakıp, satıp iyi kalpli, merhametli insanların yanına, sizin yanınıza gelmek istiyorum...” (Saspayev, 1991: 483).

1.7.4. Leitmotiv Tekniği

Leitmotiv bir müzik terimidir. Roman ve hikâyelerde ise tekrar eden jest ve mimikler, yaratılış özellikleri, yöresel ağız ya da şiveler, tekrar edilen cümleler ve ifadeler leitmotivdir.

Kanıkey’in Altın Bileziği’nde, “Manas, Manas’ın çocukları, Kırgız, Kırgız çocukları” gibi ifadeler sık kullanılmıştır.

“O köpek yavrusu ölmeli

O köpek yavrusu ölmeyecekmiş, dedi.

“İhtiyar köpek”, diyerek öfkelenen Koñurbay’ın çene kemikleri titredi.” (Saspayev, 1991: 300-301).

“Ey yalan dünya! Meğer kaplan Manas ölmüş! Ölmeyeydin Manas, ölmeyeydin! Ey ölümü yenemeyen Manas! Bizi böylece sahipsiz bıraktın. Ey kahraman Manas, kardeşim Manas, bundan sonra rahat yat!” (Saspayev, 1991: 309).

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyede başkahraman Küykö’nün Sultan’a olan duyguları bazı kelimelerin tekrarlanmasıyla şu şekilde okuyucuyla buluşur: “Küykö ise o ilk hissettiği sıcaklığı yüreğinde korumuş uzun süre onu içinde saklamıştı. Onunla ne kadar rastlaşmışsa da Sultan’ın gözlerinde böyle bir sıcaklık bulamadı. Kadınlık gururuyla sabretti. Sultan’ın köyüne gelin olup gittikten sonra da ona karşı alevlenen yüreğinin ateşi sönmedi. Sultan’ın yabancı gibi bakan gözlerini gördükçe gelinin yüreği sızlayıp içindeki duygunun yerini nefret duygusu kaplamaya başlamıştı. Onun Sultan’a olan duygusu kalbinde saklı olduğu kadar onun için işlenen mendiller de evin bir köşesinde kimsenin bilmediği bir yerde yıllarca saklı kaldı.” (Saspayev, 1991: 174).

Akraba hikâyesinde “Kızıl Oktyabr” çokça zikredilen bir yer ismidir. Kahraman büyüüp çalıştığı, çevresinin olduğu Kızıl Oktyabr’a özlemini dile getirir. Yeni yaşadığı yerde karşılaştığı bazı durumları Kızıl Oktyabr’la kıyaslayarak okuyucuyla paylaşır.

Metinde ayrıca kadeh kaldırmak, içki içmek, eğlenmek veya kutlama yapmak tekrarlanan eylemlerdendir.

Kahramanın babası herkes tarafından bilinen iyi bir komünisttir. Bu durum birçok yerde vurgulanır. Mezar taşında bu durum, “Mezarlar taş kilitli sovhoz tarafına koyulmuştu. Bir metre kadar olan beyaz taş: ‘Burada komünist Kerimbek Caynakov yatıyor’ diye sonuna da onların doğum ve ölüm yılları yazılıydı,” (Saspayev, 1991: 374) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Camankul ismi samimi bir anlam ifade etmek için ‘Camake’ şeklinde kullanılması da bir leitmotiv örneğidir.

Lakaplar da birer leitmotiv örneğidir. *Kaynana* hikâyesinden örnek verecek olursak: “Kızın göbek adı Zayrakan’dı. Büyüyüp yetişkin olduğunda herkes ona Zakeş diyerek onu şımartıyordu.” (Saspayev, 1991: 408).

Bir diğer örneği *Mihrihan* hikâyesinden verebiliriz. “Burada yöre halkı tarafından ‘Eşek’ diye adlandırılan sarı akrep çoktu.” (Saspayev, 1991: 436).

“Uygurların en güzelleri Kuçarlıdır. “Turfan’ın üzümü, Karaşehrin atı, Kuçar’ın kadınları” diye söylenen türküler boşuna mı söylenmiş sanıyorsun, diyerek Aydar bana anlatıyordu.” (Saspayev, 1991: 426).

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye adlı hikâyesinde orduyu güldüren neşeli Savin samuraylara alınan limon olarak adlandırılan el bambalarını hazırlıyor ve onlara ulaştırmak istiyor. Limonları veremediği için fakat bu çabası hikâyede birkaç defa tekrarlanır. “Savin’in veremediği ‘limonları’ Kazak’ın verdiğini anladılar.” (Saspayev, 1991: 493). Nihayetinde Savin olmasa da limonlar askerlere Kazak tarafından ulaştırılır.

1.7.5. Özetleme Tekniği

Anlatı itibarıyla uzun olan bir edebî metinde okuyucuyu sıkmamak ve asıl anlatacağı konudan kopmamak adına özetleme tekniğine başvurulur. “Özetleme tekniği vakanın sunumunu kolaylaştıran bir tekniktir. Yazar tekrara düşmemek ve hacmi denetim altında tutmak için özetleme tekniğine başvurabilir. Dolayısıyla fazla detay vermekten kurtulur.” (Dıykanbayeva, 2017: 56).

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Tarih hikâyesinde kahraman savaşta başından geçen olayı anlatmadan önce savaşın sebeplerini, nasıl ortaya çıktığını özetler. Metinde bu durum şöyle geçer:

“Kırk yıl ömür sürüp sivil halkın kanını su gibi akıtan fakat ne var ki iki hafta içinde yok edilen bu ordunun tarihini bana sorun.

1905 yılında Pekin’de kurulan eski Çin ile Japonya arasındaki antlaşmaya göre Mançurya’nın güneyindeki Liaod adasının yarısı Japon imparatorluğuna kiraya verilmişti. Savaş stratejisi için önemli olan bu yerden eski Rusya’nın gücünü nasıl kaldıracağını ve kara harekâtlarını nasıl gizleyeceğini bilen Japon diplomatlar Güney Mançurya demir yolunu “korumak” maksadıyla on altı bin asker yerleştirdiğini de hukuken duyurdu. Böylece Mançurya’da bir Japon askeri karargâhı inşa edildi ve bu orduya “Kvanton ordusu” adı verildi. Mançurya’da Guandun “Kvanton” diye bir isim önceden de vardı. Çünkü Mançurya Sanhayguan’ın doğusunu aldığına ona “Guandun” (Sanhayguan’ın doğusu) denirdi. Bu ordu 1931 yılında eski Çin hükümetine iftira atıp savaş açtı ve bir yıl sonra da tüm Mançurya’yı kuşatıp aldı. Kukla bir Mançur hükümeti oluşturuldu. Bu durum ordunun sayısını yüz bine çıkardı.

Bu arada II. Dünya Savaşı Avrupa’yı kasıp kavururken 1945 yılında Kvanton ordusunun bir milyon askeri vardı ve onu destekleyen kukla Mançur hükümetinin yüz yetmiş bin askeri, yaklaşık iki yüz bin iyi silahlanmış polisleri vardı. S.S.C.B’ye göre dezavantaj olan şey bu üç silahlı gücün aynı anlamı taşıyor olmasıydı. Kısacası doğuda patlak veren faşizmin tamamen ortadan kaldırılması için Kızıl Ordu’nun payına düşen silahlı düşmanın sayısı bir buçuk milyon civarındaydı. Fakat birilerinin topraklarında gelişip-kalkınan, büyüyen bu yıkıcı güç şanlı Kızıl Ordu’muza karşı yirmi gün bile dayanamadı.” (Saspayev, 1991: 489, 490).

1.7.6. Geriye Dönüş Tekniği

İngilizce “flash back” tekniği olan geriye dönüş tekniği mazi, müstakbel ve müzari olmak üzere geriye dönüş yapılır. Yazar bu zamanlara bağlı olarak yer yer vakayı açmak için geriye dönüş tekniğine başvurur.

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyede Küykö'nün yolculuk esnasında geçmişe gidip sevdiği insanla karşılaşmasını anlatması. Onu yıllarca unutamayışı ve sonra başka biriyle evlenmesini hatırlamasıyla geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Kahraman geçmişini hatırladıktan sonra kendisini arabanın üstünde yolculuğuna devam ederken bulur.

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Tarih adlı hikâyede Orozbaev Kazak'a saçlarının bu genç yaşta nasıl beyazladığı sorulunca, savaş yüzünden genç yaşta ağardığını söylüyor. Savaşta nasıl beyazlandığını geriye dönüş yaparak anlatıyor.

1.7.7. Montaj Tekniği

Roman veya hikâye gibi anlatmaya bağlı edebî metinlerde kullanılan bu teknikte tarih, felsefe, müzik, resim, folklor gibi farklı ilim ve sanat dallarından alıntılar yapılır. Önemli olan metnin, eserle uyum içerisinde olmasıdır. Montaj tekniği, hikâyeye yeni anlamlar katarak asıl başarısına ulaşır.

“Filmde, şiirde, roman ve tiyatro eserlerinde uygulanan bir anlatım tekniğidir. Gerçekliğin çeşitli alanlarından alınma parçaların doğrudan doğruya, biçimci görüşler esasında, bir araya getirilmesi. Amaç ya bir yabancılaştırma sağlama ya da yeni bir bütünlüğe ulaşmak ve sarsmak, düşündürmektir.” (Aytaç, 1997: 155).

Gözler Gözler adlı hikâyede anlatıcı çocukluğunda, köyünde bir sel felaketinden sonra insanların arazilerini eşeklerle çakıl ve toprak taşıyarak tarıma verimli araziler elde etmelerini anlatır. Bu durum ona Şal (çukur) efsanesini hatırlatır ve efsaneyi anlatır.

“Bu bana çoğu zaman “Şal (çukur) efsanesini hatırlatır. Güneşin kavurucu sıcağında şarkı söyleyen Uygur kadınlar sabahtan akşama kadar çukurlarda gübre yayarlarmış. Kuyut gübre demektir. Eşek süren yaşlı Uygurlar sokaklardan güçlkle topladıkların yeni tezeklerin birazını o çukurlara dökermiş. Ekim dönemi öküz eksikliğinden her bir ark için insanlar gruplara ayrılıp yan yana dizilerek çapayla parçalayıp çevirmeye başlarlarmış. Tohum ekilir ekilmez bir yandan da gübreyi yayarlarmış. Sulama vakti geldiğinde ise çalışanlar arktaki sudan çömlek ve kovalarıyla su alıp sulama yapmaları gerekirdi. İş gereği çalışan kadın ve erkeklerin hepsi çömleklerden başka herhangi bir yere küçük abdestlerini yapmazlarmış.” (Saspayev, 1991: 487, 488).

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye adlı hikâyede ise Kazak, saçlarının savaşta beyazladığını söylüyor. Savaşta başından geçenleri anlatmadan önce 1905 yılında Pekin’de kurulan eski Çin ile Japonya arasındaki antlaşmadan, Rusya’ya karşı savaş stratejilerinden bahsediyor. İkinci Dünya Savaşı’nın Avrupadaki yansımalarını anlatarak o dönemin tarihsel panoramasını çiziyor. Böylece tarihi bir konu metin içerisine montaj ediliyor.

1.7.8. Diyalog Tekniği

Diyalog, tasvir kadar önemli bir tekniktir. Tasvir, kelimelerle resim yapma sanatıdır. Tasvir edilen kişinin konuşarak hayat bulmuş haline diyalog denir. Anlatmaya bağlı edebî metinlerde diyalog olaya hareket katar. Olaya bir başka kişinin gözünden bakılmasını sağlar. Olayın akışını etkiler.

Roman ve hikâyeler tahkiye usulü ile yazılır. Aşırı tahkiye bir süre sonra okuyucuyu bunaltacaktır. Bu nedenle yazar eserde kahramanı konuşturur. Sırasıyla *Kanıkey’in Altın Bileziği* ve *Mihrihan* hikâyesinden birer örnek verecek olursak:

“Bakdöölöt’ün rengi değişmişti:

- O hizmetçiye ne yaptınız, sizleri tanıyor muydu, dedi.
- Tabi tabi tanır her zaman gördüğümüz köleydi.
- Ormana götürüp kavak ağacına bağlayıp ağzına başındaki başörtüsünü tıkip gittik.
- Hımm, dedi Bakdöölöt rahatlayarak.
- Biliyorduk ki, böyle yapmazsak asker gelene kadar gidip kadına her şeyi anlatır, kadın da çocuğunu saklardı.” (Saspayev, 1991: 314).

“-Dün gece sizi bir yerlerde görmüş olmalıyım, dedim geline.

- Evet dün görüşmüştük. Siz Urumçulusunuz galiba?
- Kulcalıyım. Siz nerelisiniz?
- Biz Urumçuluyuz.” (Saspayev, 1991: 430).

Mezara Kadarki Yolda hikâyesin’den örnek:

“-Hey Küykö iyi misin?

Yaşlı kadın iki büklüm ağrıyan belini doğrultarak:

-A bu da kim diyordum. İyilik, ne olsun, dedi.

-İyi, nereye?

-Sevgili dünürümüz Kazak vefat etti. Bütün gün oradaydım. Bugün defnedecekler. İhtiyar adam düşünceli bir şekilde:

-Hımm, imanı ona yoldaş olsun! İyi bir adamdı. Gel otur, dedi.” (Saspayev, 1991: 322).

1.7.9. İç Diyalog Tekniği

Kahraman karşısında biri varmış gibi konuşur. İç diyalogda daha düzenli cümleler kullanılır. Kahramanın biriyle yaptığı hayali konuşmalardır. Bu tekniğe *Akraba* hikâyesinden örnek verebiliriz.

“Ermek: “Ne yapmalı”, diye soru sorup yine kendisi cevap verdi içinden. “Bildiğim traktörücü işini yapayım, traktörümü kullanayım da!” (Saspayev, 1991: 377).

1.7.10. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme, kahramanın psikolojisinin dışa aktarımıdır. Yazar, hâkim bakış açısıyla oluşturduğu bu gibi anlatılarda kahramanın kafasının içindeki her şeyi bilir. İç çözümlemede tarafsızlık söz konusudur. Anlatıcı/yazar tarafından yapılan yorum olayın inandırıcılığını yitirmesine sebep olabilir.

“Anlatılanlar yahut kahramanla ilgili verilen bilgiler, kahramanın, roman dünyasındaki çizgisine, kişiliğine ve konumuna ters düşmemelidir. Kısacası yazar anlattıklarına kendi kişisel duygularını katmamaya özen göstermeli, elinden geldiğince yansız (objektif) bir tutum takınmalıdır. Böyle bir yaklaşımla gerçekleştirilen “iç çözümleme” yöntemi, hem tanıtıma hem anlatıma “sahihlik” kazandıracak, dolayısıyla romanı güçlü kılacaktır.” (Tekin, 2001: 285).

Hızır Aleyhisselam hikâyesinde bu durum şu şekilde aktarılır: “Fakat İmakeñ şapkanın yazdansa kışın daha gerekli olduğunu düşünüp kalpaktansa kış şapkası almayı istedi.” (Saspayev, 1991: 439).

1.7.11. İç Monolog Tekniği

Kahramanın psikolojisini çözümleyen tekniklerden birisidir.

“Roman kişisi ile okuyucunun arada anlatıcı olmadan karşı karşıya geldiği ve roman kişinin iç dünyasında kendi kendisiyle konuşturulduğu anlatım tekniğidir. Roman kişisi içinde bulunduğu psikolojik durumu yine kendisi aktarır. İç diyalogda olduğu gibi temel, söz üzerine kurulur. Cümleler iç diyaloga göre daha düzensizdir.” (Adıgüzel, 2001: 33).

Roman kişisi oluşturduğu cümleleri ağızla kurmaz, tamamen hayal âleminde kurar ve konuşur. Böyle cümlelerde dil, konuşma diline daha yakındır. Böylece kahraman yaşadığı olayı kendine itiraf eder. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede bu durum şu şekilde verilir: “Yürürken o: “Yine kan dökülmeye başlayacak Ey Manimatmahum!” diye düşündü. (Saspayev, 1991: 299).

“Demek Kahraman Manas’tan geriye bir çocuk kalmış, sonunda ecelim ondan olacak!” diye alaylı bir düşünce Koñurbay’ın göğsüne iğne gibi saplandı. “Kırgız dediğin hafife alınmaz. Manas’ın yönetiminde kimseye boyun eğmemişlerdi. Yöneticinden ayrılıp bize mecbur kalan sıkıntı da yaşayan bir milletin küçücük bir yavrusundan mı olacak ecelim? O zaman yedi sülaleye rezil olacağım” (Saspayev, 1991: 300).

Hırsız adlı hikâyede ise bu duruma şu örneği verebiliriz:

“Günümüz insanları “Bir elma için kim kötü bir işe kalkışıp bağa girsin?” diye düşünebilir. Elmaları çuvalla çalmak kimsenin aklının ucundan bile geçmez. Bunu düşünmeye bile gerek yok. Çocuklar da okulda okuyup eğitim alıyorlar. Onlar bu dünyanın bariz koruyucularıdır. Onlar bizi değil kendilerini korurlar. Zira biz zamanı geldiğinde elmayı da bahçeyi de bırakıp gideceğiz. Dolayısıyla hiç kimse el uzatamaz,” diye düşünüyordu Bököbay.” (Saspayev, 1991: 353).

Akraba hikâyesinde şu şekilde verilmiştir:

“Tekrar babası hakkında düşünmeye başladı. “Neden göçüp gelmişti? Başka insanlarla geçinebilen babam nasıl oldu da akrabalarıyla geçinememişti. Babam sözünün eri bir insan olduğu için herkes ona saygı duyuyordu. Ben bunu nasıl hissedemedim!” (Saspayev, 1991: 364).

Kaynana hikâyesinde bu duruma şöyle örnek verebiliriz:

“O, tuzun kutusunu annesine doğru iterken: “Çay daha nasıl yapılabilir?” diye düşündü.” (Saspayev, 1991: 412).

Boşanmak adlı hikâyeden bir örnek:

“Bunu görünce içimden: ‘Ah anneler, annelikten daha kutsal bir görev var mı? Onlar dünyaya birer insan getiriyor, insan!’ dedim.” (Saspayev, 1991: 419).

Mihrihan hikâyesinden örnek:

“Bu yüzden ‘Bir içip de tadına bakalım’ diye düşünüp Aydar’a danıştım.” (Saspayev, 1991: 427).

Hızır Aleyhisselam hikâyesinden örnek:

“İmakeñ ise: ‘Ey Allah’ım lütfen bana bir iyilik ver. Bu Hızır Aleyhisselam olmalı’ diye içinden yalvardı.” (Saspayev, 1991: 440).

Yaşlananlar adlı hikâyeden örnek:

“Haylaz torununun kulağını çekip yaramazlık etmemesi konusunda uyaracağını düşündüğünde elini çocuğun kulağına götürüp kulağını çekeceği zaman kendi kendine şöyle düşünüyordu: ‘Sabırlı ol, onların kulağını kendi anne- babası çeker. Sen vakti zamanında gerekeni yapmış kendi çocuklarının kulağını çekmişsin zaten!’ Buna benzer bir düşünce aklına gelince uzattığı eli istemsizce titremeye başlıyordu.” (Saspayev, 1991: 466).

Daşa adlı hikâyeden örnek:

“ ‘Ağla zavallım, ağla. Belki ferahlarsın!’ dedim içimden.” (Saspayev, 1991:479).

Gözler Gözler adlı hikâyeden bir örnek:

“ ‘Lokantanın bir tek eksiği sanki buydu!’ diye düşündüm ben.” (Saspayev, 1991: 486).

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. AŞK

Aşk kavramı genel anlamda beşeri ve ilahi aşk olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşkı bir saplantı olarak niteleyende var, bir delilik olarak adlandıranda. “*Arapça aslı ışk olup sözlükte “şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” anlamına gelir.*” (Uludağ, 1991: 11-17).

Saspayev’in incelediğimiz hikâyelerinde aşk konusu sıkça karşımıza çıkmaktadır. Öyleki hikâyelerden birisi sadece aşkı anlatır. *Kutsal Duygu* adını verdiği bu hikâyede yazar, aşkı sonu görünmeyen bir doruğa, sihirli bir kayaya, narin ve hisli bir çiçeğe ve azgın bir denize benzetir.

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyede başkahraman olan Küykö’nün gençliğinde yaylada tutulduğu aşka anlatılır. Onun Sultan’a olan platonik aşkı metinde şu şekilde verilir: “Sultan’ın yabancı gibi bakan gözlerini gördükçe genç kadının yüreği sızlayıp içindeki duygunun yerini nefret duygusu kaplamaya başlamıştı. Onun Sultan’a olan duygusu kalbinde saklı olduğu kadar onun için işlenen mendiller de evin bir köşesinde kimsenin bilmediği bir yerde yıllarca saklı kaldı. Üzerindeki işlemler özlemlerin, hasretin bitmeyen arzusunun görüntüleri idi.” (Saspayev, 1991: 325).

Kaynana adlı hikâyede Zakeş ve Saamıy’ın birbirine olan aşkı işlenmiştir. Zakeş, Saamıy için kaynanasının baskılarına tahammül gösterir. *Mihrihan* hikâyesinde ise eşi kumara başlayan Mihrihan, kocasından biran olsun vazgeçmez ve evini terk eden eşini aramaktan usanmaz. Bu aşk sayesinde yuvasını dağılmaktan kurtarır. *Boşanmak* adlı hikâyede ise anlatıcının aşkı şu şekilde okuyucuyla buluşur: “Çünkü gençlik yıllarımda böyle bir güzele eski bir volkan gibi alevlenip söndüm.” (Saspayev, 1991: 417).

Görüldüğü gibi incelemediğimiz hikâyelerde toplam dört hikâyede aşk konusu ele alınmıştır.

2.2. EKONOMİK DÜZEY

Ekonomik düzey insanların yaşam kalitesi hakkında ipuçları verir. Bazı yaşamlar ekonomik açıdan refah içindeyken bazıları yokluğun acımasız yüzüyle karşılaşabilir. İncelediğimiz hikâyedelerden biri olan *Gözler Gözler* adlı hikâye tam da bu konuya açıklık getirmek için yazılmış gibidir. Hikâyede anlatıcı, olaylar karşısında insanların vermiş olduğu tepkiyi onların gözlerinde okur. Anlatıcı adeta kişilerin psikolojisini onların gözleriyle okuyucuya aktarır. Metinde yarı aç yarı tok halde çalışan işçilerin yanından erzak yüklü arabalarıyla geçen askerlerin durumu ekonomik düzey hakkında bilgi verir. “Karayolundaki ağır arabaların kabinelerinde makineli tüfek tutan askerleri gördük. Onları izleyip duran çekinen çiftçileri görmezden geldiklerini fark ettim. Brandayla kaplı gövdesinde yiyecek dolu kısa çuvallar açıkça görülüyordu.

Yanımdaki yarım çuval hayvan yemi olan çiftçilere baktım. Bütün vücudum titredi. Hayatımda hiç böyle gözler görmemiştim. Araçlar karayolundan istemsizce kıvrılarak gelip gidiyorlarmış gibi geldi bana. Sessizleşen yüzler taş kesilmiş gibiydi. Onlar yiyip içtikçe kasları titreyip alınlarındaki damarları çatlayacakmış gibi oluyordu. Bu öfkeli gözlerin kudreti arabaları buhara çevirip yok etseydi yeri ydi. Aksine sıradan insanların gözlerinden çıkan olağanüstü kıvılcımlar buhara dönüşüp, havaya karışarak kayboldu.

Ben onların öfkelenerek nefes alış verişinden sonraki hüznü dolu gözlerini bir daha görmek istemiyordum. Çünkü mutsuz gözler her vakit cesaretsizliği başka bir deyişle boşluğa bakan gözler demektir. Arabaların geçişi esnasındaki öfkeli gözler benim hafızama sonsuza dek kazındı.” (Saspayev, 1991: 488, 489).

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyede yoksul olan İmakeñ’in yemek bulmak için insanları kandırdığı görülür. *Daşa* hikâyesinde ise bu durumun tam tersi söz konusudur. Zamanında Avrupa’yı, Afrika’yı seyahat eden çiftin ekonomik seviyelerindeki refahlık göze çarpar. *Boşanmak* adlı hikâye de ekonomik açıdan rahatlığın yansıtıldığı bir diğer hikâyedir. “Bir ay kadar buzdolabından eti eksik etmedim.” (Saspayev, 1991: 419).

Hikâyelerde ekonomik açıdan her kesimden insan bulmak mümkündür.

2.3. İHANET

İhanet, insanları hayal kırıklığına uğratmak, aldatmak ve insanlara kötülük etmektir. İhanet her ne şekilde olursa olsun neticesi kötü olan üzücü bir durumdur. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde yazar, insanın insana ihanetinin yanı sıra devlet malına veya bir kuruma yapılan ihanetlere yer verir. *Kanıkey'in Altın Bileziği* adlı hikâyede hizmetçinin hanımına ihanetine şahit oluruz. Kanıkey'in hizmetçisi Cañılçak Semetey'i öldürmek için gelen Abıke ve Köböş'e onların yerlerini söyler.

“-Sonra o anlatmaya başladı. Semetey ak otağda gümüşten kaplı beşikte yatıyormuş. Sart yenge çocuğun yanından ayrılmıyor ve sürekli ağlıyormuş. Köyde karşı gelecek erkek de yok, dedi.

Heyecanlanan Abıke:

- İlginçti! Ucu sivri kamçı ile omzunun üzerine bastığımda sırtüstü düşüp yere serildi. Hemen yakalayıp aldım, çığlık atıp, beti benzi sarardı ve size anlatacağım ağalar, vurmayın diye yalvardı, dedi.

- Meğerse Sart yengenin kölesiymiş!” (Saspayev, 1991: 314).

Metinde ihanetin affedilemez bir şey olduğu açıkça dile getirilir. “Köle de olsa bir kardeş gibi ona değer veren Kanıkey bunu duysaydı, onun ihanetini asla affetmezdi. Bu Manas obasının kuralıdır.” (Saspayev, 1991: 316).

Abıke ve Köböş tarafından yakılarak konuşturulan köle Cañılçak obasına döndüğünde Kanıkey tarafından cezası kesilir ve o bunun bedelini canıyla öder. “Kanıkey geregeye dayadığı baltasını alıp, çığlık atan hizmetçinin başını ikiye ayırdı.” (Saspayev, 1991: 318).

Akraba hikâyesinde ise devlet malına karşı yapılan ihaneti görürüz.

“- Otuz üçüncü yıl olsa gerek, ambardan bir çuval arpa çalıp götürüyordum karşıma merhum Kerimbek çıktı. Ah ne kadar utanmıştım, dedi Moğol bıyıklı biri. O görür görmez: ‘Bu ne?’ dedi. Ben aşağıya baktım. Dilinin ucuna bir şey geldi ama söylemekten vazgeçti. Boynumu büktüm, öyle azarladı ki. Korkuyordum şimdi ne olacaktı. Beni ofise getirip çuvalı indirip yoluna devam et deyip kendisi gitti.” (Saspayev, 1991: 376).

Hikâyede, yapılan bu davranışın çirkinliği başkahraman Ermek'in ağzıyla okuyucuya aktarılır.

“Ermek, ‘Babam doğru yapmış’ dememek için kendini zor tuttu. Dürüst insandı babam” diye ekledi.” (Saspayev, 1991: 376).

Hızır Aleyhisselam hikâyesinde ise İmakeñ'in insanları aldatması söz konusudur. İmakeñ kendisinin ‘hızır’ olduğunu söyleyen yaşlı bir adam tarafından aldatılır. “‘Aldatmaktır bu’, diyerek üzülen İmakeñ pişman oldu. ‘Gitti güzelim şapka. Bende bir vakit bir hadisi şerifi değiştirmemiş miydim?’” (Saspayev, 1991: 442). İmakeñ aldatıldığını anlasa da kendisi de aynı şeyi yoldan geçen diğer insanlara uygulayarak onlardan bir takım eşya ve yiyecek alır. “O olduğu yerde ‘Ya Pirim’ diye bağırdı. Onun şimdiki işi önüne çıkan ilk kişiyi kandırmaktı.” (Saspayev, 1991: 442).

İhanet her ne şekilde yapılırsa yapılsın ahlaka ters düşen bir durumdur. Hikâyelere konu olan aldatmaların bazıları affedilemez bir hâl almış ve cezası verilmiştir.

2.4. KISKANÇLIK

Doğuştan her insanda olan kıskançlık duygusu, insanın içinde bulunduğu aile veya toplum yapısına göre değişkenlik gösterebilir. Kıskançlık bazen insanların birbirine üstünlük taslaması olarak algılansa da bu durum eşler arasında ise bir tür sahiplenme duygusu olarak da düşünülebilir.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerden biri olan *Kanıkey'in Altın Bileziği*'nde yazar, kuma olan Bakdölööt'ün, Yakup Han'ın diğer karısı Çıyırdı ve onun oğlu Manas'a olan kıskançlığına değinir. Bakdölööt kendi beceriksiz ve akılsız oğulları ile kahraman Manas'ı kıyaslar. “‘Çelimsiz bir kadının tek oğlu Kırgızların başına geçip, düşmana karşı durdu. Benim çocuklarım bunu yapamadı.’” (Saspayev, 1991: 311).

Bir çiçeği konu edinen *Hatmi Çiçeği*'nde ise anlatıcı ve çiçek arasındaki duygusal bağın kıskançlık boyutuna ulaştığını görürüz. “O ince yumuşak uzantılar bir şeyleri benden kıskanıyor gibi küçük yapraklarıyla ortasına saklanıp duruyordu.” (Saspayev, 1991: 344).

Hikâyelerde kıskançlık, insanı bazen en umulmaz kötülüklere götürmüş bazen de naif bir sevgi haline büründürmüştür.

2.5. AHLAK VE AHLAKSIZLIK

Ahlak ‘iyiyi’, ‘güzeli’ ve ‘doğru’yu içerisinde barındıran bir kavramdır. Doğru olanı yapmak çirkin ve yanlış olan şeyden uzak durmaktır. *“Ahlak, bir sosyal bilim dalı olarak toplum içerisinde oluşmuş örf ve adetlerin, değer yargılarının, normların ve kuralların oluşturduğu sistem bütününcü inceler. Bu sistem bütününcü; bir bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun doğru ve yanlış davranışlarını belirler ve yönlendirir.”* (Aktan, 2009: 39). Ahlaksızlık ise ‘iyi’ ve ‘doğru’ diyebileceğimiz davranışların tam aksini ifade eder.

Ahlak kuralları, toplumların oluşturduğu değer yargılarına göre şekillenir. Bu kurallar yazılı olmayan normlardır. Normlar toplum tarafından kabul görmüş tutarlı, iyi olan davranışlardır. Kişi bu kurallar dışına çıkarsa toplumda da hoş karşılanmaz. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde de güzel ahlak kavramı karşımıza çıkar. *Akraba* adlı hikâyede Almasbekov’un traktörünü Ermek’e vermek isterler. Böyle bir durum karşısında Almasbekov işsiz kalacaktır. Ermek’in gönlü buna razı gelmez ve kendisi işsiz kalmak adına Almasbekov’un traktörünü almayı reddeder. *“Almadım. O kendisi çalışıyor ve onun yerine başka bir traktör vermedi. O da bizim gibi işçi sonuçta, dedi.”* (Saspayev, 1991: 383).

Gözler Gözler’de ise halk arasında hoş karşılanmayacak bir davranış sergilenir. Anlatıcı girdiği restoranda hoş olmayan bir olaya tanık olur. Hikâyeye, restorantta masaların temizliğiyle ilgilenen kadın ve genç bir müşteri arasındaki kavga ile başlar. Kavganın sebebi ise genç adamın ellerinin yağını ekmeğe silmesidir. Kadının ve restoranttaki müşterilerin tepkisi metinde şu şekilde aktarılır: *“Arsız... Bu yaptığınla insanları rahatsız ediyorsun. Tüh sana yemeğini yiyip yağlı elini kalan ekmeğe siliyor, ahmak.”*

Mesele şimdi anlaşılmıştı. Aslında masanın üzerinde kirli ellerle yağ sürülmüş ekmeğin parçaları duruyordu. Biz ne diyeceğimizi bilemeden öylece kalakalmıştık. Ekmek kırıntılarından ayrılan gözler hoppa ve kibirli gence çevrilmişti. Böyle uzun uzun bakan gözlere dikkat kesildim ben. Bir anda gerilen bedenler, somurtkan yüzler ve kızgın gözler ortaya çıktı. Yaşı kırka yakın yuvarlak yüzlü top çehreli Kırgız şoförün gözleri iç dünyasını her şeyden çok daha net anlatıyor gibiydi. Böylesine nefret duygusu uyandıran kin dolu bir bakışla karşı karşıya gelmiştim.” (Saspayev, 1991: 486).

Ahlak kavramı toplumdan topluma farklılıklar arz etse de genel geçer ahlak kavramlarının varlığı herkesçe malumdur. Yukarıda bahsi geçen hikâye, genel geçer ahlak kavramının herkesin üzerinde aynı etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

2.6. SINIFSAF FARKLILIKLAR

Sınıfsal farklılıklar hemen hemen her toplumda görülebilen bir durumdur. Bu farklılıklar gelir, eğitim, meslek gibi sosyal sınıflardan oluşur. Sınıfsal farklılıklar tarihi süreç içerisinde gelişen ve değişen bazı ekonomik veya siyasi yapıya dayalı olarak birçok sebeplere dayanır. Saspayev'in hikâyelerinde de bazı sınıfsal farklılıkları gözlemlemek mümkün. Bu farklılıklar aynı zamanda hikâyelerin yazıldığı döneme işaret ederek dönem ve toplum hiyerarşisi hakkında da bilgi verir.

Hızır Aleyhisselam hikâyesinde karnını doyuramayacak kadar fakir olan İmakeñ'e bir akrabası hediye olarak şapka alır. "Yoksulluktan dolayı yırtılan koyu mavi ipek kabanını yolda yürürken sırf gömlekle görünmek için giyinmemiş, omzuna ilıstırmıştı. Zamanında kalpak olarak yapılmış başındaki şapkası şimdi ise eskimiş, perişan hale gelmiş. Şehirli akrabası bu şapkayı elinin ucuyla tutup o taraf bu taraf evirip çevirip baktı ve başını sallayarak çok üzüldü ve ona bir şapka almaya karar verdi." (Saspayev, 1991: 439).

Yazar, sınıfsal farklılığın en bariz örneğini *Gözler Gözler* hikâyesinde sergiler. Anlatıcının yemek yemek için mola verdiği virane restoran sınıfsal farklılığın değer yargılarını ve olaylara verdiği tepkiyi net bir şekilde ortaya koymaktadır. "Kibirli genç adam kimsenin gözüne bakamıyordu. Başını yere eğerek kalabalığın arasından sıyrılıp kapıya çıktı. O çıkıp gittikten sonra arkasından: "Birinin böylelerinin kulağının dibine yapıştırırsa iyi olur!" diye düşündükleri belliydi. Dik dik bakan gözler için onun sıradan bir çiftçi veya profesör olması hiçbir şey ifade etmiyordu. Bu durum hiçbir unvanı önemsemeyen insanların gerçek meselesiydi aynı zamanda. O gittikten sonra arkasından konuşan olmadı. Çünkü böyle toplumsal normlara aykırı olan bir şeyi düşünmenin anlamı ne olabilirdi ki onlara göre?" (Saspayev, 1991: 487). Yine aynı hikâyede geçen fakir çiftçiler ve diğer yanda refah içerisinde olan askerlerin durumu dönemin sınıfsal farklılığını gözler önüne sermektedir. "Güneyden gelen kavurucu sıcak ve içme suyu eksikliği sadece dışarıdan gelen beni değil aynı zamanda yerli çiftçileri de yakıp

kavuruyordu. Karayolundaki ağır arabaların kabinelerinde makineli tüfek tutan askerleri gördük. Onları izleyip duran çekinen çiftçileri görmezden geldiklerini fark ettim. Brandayla kaplı gövdesinde yiyecek dolu kısa çuvalar açıkça görülüyordu. Yanımdaki yarım çuval hayvan yemi olan çiftçilere baktım. Bütün vücudum titredi. Hayatımda hiç böyle gözler görmemiştim.” (Saspayev, 1991: 488).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde sınıfsal farklılıklar insan psikolojisiyle beraber ele alınmıştır.

2.7. ENTRİKA

Entrika, “*Bir işi sağlamak veya bozmak için girişilen gizli çalışma, oyun, dolap, düzen, dalavere, desise, hile dek.*” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011: 803-804) demektir. Hikâyelerden biri olan *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Bakdöölöt Semetey’i öldürmek için oğullarıyla birlikte gizli bir plan yapar. Bakdöölöt önce içinden düşünerek bir plan kurar. “Han Yakup bugün yarın bu dünyadan göçüp giderse, hanlık boş mu kalacak? Kendim oturmasam bile geleneğe göre çocuklarımdan biri oturacaktır. Zavallı Kırgızlara bir baş gerekir. Bunun için aralarına karışma ve fark edilme zamanı, Koñurbay’ın gönlüne girmekten başka yol yok. Bakdöölöt kendince böyle gizli bir karar aldı.” (Saspayev, 1991: 311). Daha sonra zihninden geçenleri oğullarıyla paylaşır. “Özetle içimizi yakan ateşi söndürmek için size söylemek istediğim bir sırrım var. Ancak bunu başka birinin duymaması iyi olur. Artık büyüdüğünüz çocuk denilecek yaşı geçtiniz ama aynı zamanda akıllı da sayılmazsınız. Halkın menfaatini düşünme çağındasınız. Püsküllü mızrak tutup, kılıç sallayıp, yay çekmese, Manas’ın bir üstünlüğü yoktu.” (Saspayev, 1991: 311, 312).

Mihrihan hikâyesinde ise Mihrihan’ı elde etmek isteyen kumarbazcı adamın Mihrihan’ a tuzak kurduğu anlatılır. Sonradan anlaşılan bu durum metinde şu şekliyle verilir: “O uysal, yetim bir çocukmuş. Kumar öğrendiği gün zorba adam çocuğa çok para kazandırmış. Ertesi gün daha fazla daha fazla, onun ertesi günü daha derken kısacası beş, altı gün içinde çocuk zorbayı kumarda yenmiş, donuna kadar almış.

- İyi ama o çocuk aptalın “hile yaptığını nereden bilsin.” nereden bilsin de...

- Evet, “Ben gerçekten çok kazanıyorum ve daha çok kazanacağım” diye düşünerek daha çok kumar oynar. Aradan on gün geçer. Parası çoğalmaktadır. Zorba, çocuğa

verdiklerini geri almaya başlar. Çocuğu ortadan kaldırmaya niyetlenir. Olup biteni anlamasın diye bir, iki kez kaybetmiş gibi yapar.” (Saspayev, 1991: 437).

Hikâyelerde, kendince hain planlar yapanların sonunun iyi olmadığı, kötülüğün insana bir şey katmadığı vurgulanmıştır.

2.8. SAVAŞ

Savaş, “*Milletlerarası münasebetlerde krizlere yol açan anlaşmazlıkların diplomatik girişimler, ara buluculuk ve tahkim başta olmak üzere barışçıl yollarla veya misilleme, abluka, ekonomik ambargo gibi yaptırımlarla giderilememesi durumunda söz konusu olan en şiddetli ilişki biçimidir.*” (Yaman, 2009: 189-194). Saspayev’in hikâyelerinde karşımıza çıkan diğer bir konu savaştır. Destandan bir kesit sunan *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde yazar, Kalmuk ve Kırgızlar arasındaki savaşa değinir. Kalmuk hanı Koñurbay Manas’ın oğlu Semetey’i bulamayınca çevre obalardaki Kırgız erkek çocuklarını öldürtür. Bu saldırı hikâyede şu şekilde okuyucuya aktarılır: “Oy kurban olduklarım, Kırgız mısınız? Bize saldırdılar, soyumuz kurudu! Kurban olduğum yurdum, bu nasıl bir felaket! Erkek çocukları beşikleri ile yaktılar. Bunları da mı görecektik. Koşup gelen adam olanları içi sızlayarak, güçlkle anlattı:

-Çocuğunu yangının içerisinde kurtarmaya çalışan kadınları ateşe sürükleyip onları da çocuklarıyla birlikte yaktılar. Aman Allah’ım, Manas’ın çocuğunu vermezseniz bütün Kırgız çocukları ateşe atarız, dediler. Obanın çocuklarını büyük-küçük demeden yaktılar!” (Saspayev, 1991: 309).

Saspayev, *Bir Tadımlık Tuz* hikâyesinde ise Çin İç Savaşı’ndan bahseder. Yazar, Çin Milli Partisi olan Gomindan taraftarlarının bertaraf edilmesine yer verir. “Zulüm ve haksızlık sona erdiğinde halk zulme karşı isyana başladı. Gomindan taraftarları inine giren yılan gibi kalelerine girip saklanmışlardı. Fakat tarihte halkın gücünün karşısında hiçbir şey duramamıştır. İnsanların tümü bu mücadeleye katıldı! Topuz-gürz kullanan bir grup halk yeni silahlanmış olan Gomindan ordusunun yolunu kesip perişan etti. Halkın askerleri düşmanın silahlarını, teçhizatını ele geçirip muzaffer bir şekilde ilerledi. Bağımsızlık hareketi o kadar çabuk yayıldı ki bir ay geçmeden İle bölgesi tamamen bağımsızlık ordusunun eline geçti. Milli ordu kurularak Altay, Tarbagatay bölgelerinde zulme maruz kalan kardeş halkı hürriyetine kavuşturmak için mücadeleye başlandı. Bu,

dünyadaki faşizm merkezinin yıkılışının şanlı kırk beşinci yılının başıydı.” (Saspayev, 1991: 332).

Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye adlı hikâye Orozbayev Kazak’ın savaş anısından oluşmaktadır. Hikâye Çin-Japon savaşını özetler niteliktedir.

Yazıldığı dönem itibarıyla savaş konusunun hikâyelere yansıdığı görülür.

2.9. ALKOL TÜKETİMİ

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde alkol tüketimi karşımıza çıkan bir diğer konu başlığıdır. *Akraba* hikâyesinde alkol, misafir geldiğinde sofrada eksik edilmeyen içeceklerden biridir. “Kahkaha atan yengeleri ‘bizim oğlan’ diyerek kadehlerini tokuşturuyorlardı.” (Saspayev, 1991: 359). *Mihrihan* hikâyesinde anlatıcı ve onun yolda tanıştığı Aydar birlikte meyhaneye giderler. Burada Mihrihan’la tanışan Aydar ve anlatıcının içki hakkında bilgilendirildiği görülür.

“İçelim. İkişer tane alalım, diyordu.

- Belki başka bir yerde de vardır. İyisini bulup içelim, dedim sonunda. Aydar kırmızı şarap satan eve doğru yürüdü. Gelin gülümseyerek:

- En iyisi bu. İçip denemeniz gerekir, dedi.

- Bunun iyi mi kötü mü olduğunu nasıl anlayacağız?

- Anlarsınız, biz de anne karnında öğrenmedik ya.

O sırada Aydar bir şişe koyu kırmızı şarabı içip kendinden geçmişti.

- Ağır değilmiş, ağır olsaydı daha iyi olurdu, dedi o.

- Bunun da insanlar gibi çeşitleri var. Ağır olanı da var fakat onun kötü yanı insanı sarhoş eder, dedi gelin.

- O daha iyi değil mi, dedi Aydar üstü kapalı. Genç, geline taraf gülümseyerek baktı.

- Sonra onun tadını alamazsınız. Bu insanın aklını başından almaz. Tüm lezzetini ayıkken hissedersiniz.” (Saspayev, 1991: 428,429).

Daşa adlı hikâye içki konusunun geçtiği bir diğer hikâyedir. *Daşa* kanser olan kocasına bakmaktadır. Bunaldıkça rahatlamak için kendisinden büyük olan ressam arkadaşının yanına gider ve burada alkol kullanır.

“-Çay içer misin?

O başını salladı. Fakat:

- Şarap varsa, biraz... dedi.

Rom koyup verdim, içti.” (Saspayev, 1991: 481).

Kanıkey’in Altın Bileziği’nde ise falcı Erlikhan’dan istediği cevabı alamayan Koñurbay, zehirli şarabı falcıya uzatır. “Koñurbay kabı eline aldı ve sinirden moraran yüzünü Erlikhan’a çevirdi. Daha sonra zehirli şarabı dökerek tekrar bilincini kaybetmeye başlayan dörgönün önüne koydu.” (Saspayev, 1991: 302).

Ele alıp incelediğimiz hikâyelerin bazılarında alkolün çok basit bir içecek gibi tüketildiğine şahit oluruz.

2.10. AYRILIK

Ayrılık neticesi üzücü olan bir durumdur. İnsan bazen en sevdiğinden ayrılmak zorunda kalabilir. Kişi eşinden, annesinden, babasından, kardeşinden, evladından, yurdundan bir takım sebepler dolayısı ayrılr. Bu sebepler ölüm, hastalık, çalışma hayatının getirmiş olduğu zorunluluklar, eğitim şartları gibi birçok nedene bağlanabilir. Yazarın hikâyelerinde de ayrılık teması göze çarpan bir diğer konudur. *Boşanmak* adlı hikâyede başlığından da anlaşılacağı üzere boşanan iki çifti anlatır. Karısının, eşini sudan sebeplerle, bir takım ele avuca sığmayan bahanelerle terk ettiğine değinilir. Çiftin bebekleri doğduktan sonra kadın, eşine bebeğin kime benzediğini sorar. Yapılan kavganın bir zaman sonra kadının evi terk edişiyile sonuçlanır. “O, ‘Bilmiyorum,’ diyerek omuzlarını silkeleyip pardesünü giymeye başladı. Farklı biri vardı karşımda sanki. İşte o zaman içimde küçük de olsa bir merhamet kırıntısının kalmadığını onun yüzüne bakınca fark ettim. Endişeyle:

- Nereye gidiyorsun? dedim. Karım ters ters bakarak yabancı biriyle konuşuyormuş gibi sertçe:

- Gidiyorum. Yanındakine iyi bak, dedi.” (Saspayev, 1991: 423).

Bir Tadımlık Tuz hikâyesinde ise vatanından ayrı yaşayan, yurt özlemiyle yanıp tutuşan yaşlı Kelginbay'ın hayatı ele alınır. Tifo hastalığına yakalanan Kelginbay, iyileşse de bir daha memleketine dönemez. “Hastalığı hafiflemişti, memleketine yetişmek için yola çıkmak istediğinde artık çok geçti. Sınırlar kapanmış, Kelginbay mecburen burada kalıp su havzasına dört ev daha inşa edip çaresiz uzun yıllar burada yaşadı.” (Saspayev, 1991: 327). Onun memleketine olan özlemi ise şu şekilde ifade edilir: “Halktan ve yurttan ayrılıp özlem çekmekten daha acı bir şey yokmuş! Ben Issık Göl'den gelip burada cefa çektim. Zenginlerin zulmünü, yoksulların horlandığını gördüm bu yüzden ölmekten korkmuyorum. Öz vatanımı görmeden ölürüm diye korkuyorum! Gördüğüm aşağılanmadan dolayı değil halktan, yurdumdan ayrı kalmış olduğuma üzülüyorum.” (Saspayev, 1991: 335).

İncelediğimiz metinlerde boşanan çiftin ve vatanından ayrılan birinin durumu yer verilmiştir.

2.11. AİLE VE TOPLUM YAPISI

Aile, toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır. Bir milletin geleceği o ailede yetişen bireylere bağlıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde aile, aynı zamanda kültürün koruyucudur. Aile yapısının korunması kültürün korunması demektir.

Türkler aile kavramına ve aile olmaya büyük önem verir. Bunlardan biri olan Kırgızlar Türk aile ve toplum yapısını koruyan en eski Türk topluluklarından. Kırgızların yerleşik hayata geç geçmeleri bu yapının korunmasında etkili olmuştur. 1920'li yıllarda yazılı edebiyatlarını oluşturmaya başlayan Kırgızlar, Türk toplum yapısını eserlerinde sergilemeye başlarlar. İncelemesini yaptığımız Aman Saspayev'in hikâyelerinde de bu yapı bariz bir şekilde kendisini göstermektedir. Genel anlamda Saspayev'in hikâyelerinde toplumsal yapıya ayırık karakter bulmak zordur. Onun hikâyelerinde hata yapan kişilerin sonrasında pişmanlık yaşadığına tanık oluruz. Türk aile yapısı, toplumsal dayanışma, evlilik kurumu, eşler arası münasebetler, aile içi ilişkiler, akrabalık bağları, çalışma ahlakı, gelin kaynana ilişkisi, büyüklere saygı, küçüklere sevgi gibi birçok toplumsal konular hikâyelere yansımıştır.

Kaynana adlı hikâyede gelinin kaynanasına karşı göstermesi gereken saygıdan bahsedilir. “Biz eski toprağız gelinlerin büyüklerine saygılı olması gerekir, dedi

kaynanası.” (Saspayev, 1991: 409). Yine aynı hikâyede yazılı olmayan sosyal normların geçerli olduğunu görürüz. “Kız kısmının utangaç olması iyidir. Yetişkin kızların sokağın başında kahkahayla gülmesi de nedir? Kadınlara edepli olmak yakışır. Kötülükleri için mi söylüyorum sanki!” (Saspayev, 1991: 413). *Hırsız* adlı hikâyede ise toplumsal bir ahlak seviyesi karşımıza çıkar. Bu ahlak düzeyi yedi, sekiz yaşların sığır çobanlığı yapan Erkin adlı çocuğun davranışıyla okuyucuya iletilir. Erkin olgunlaşan lezzetli elmalara dayanamayıp elma bahçesine girse de elmlardan koparıp yemez.

Terbiye, ahlak gibi kavramlar ailede öğrenilen bir kavramdır. Daha sonra bu durum insanın yaşadığı çevreyle, toplumla birlikte şekillenir. Hikâyelerde verilen aile ve toplum yapısı bunun bir neticesidir.

2.12. BASKIN YÖNETİM

İncelemesini yaptığımız hikâyelerin bir kısmı Sovyetler Birliği Dönemi veya Sovyetler Birliği sonrası konu edinir. *Akraba*, *Hırsız* hikâyelerinde sovhoz ve kolhozlarda çalışan veya çalışmak zorunda kalan insanlar vardır. *Akraba*’da sistemin getirdiği zorunluluklar ve adam kayırma durumu söz konusudur. “Güz ekim-dikim işleri de başlamıştı. Birkaç yıldır Ermek’in sahip olduğu traktörü bu yıl ekip başı bu sefer kendi yeğenine tahsis etmişti. Oyalansın diye Ermek’e bozuk olan eski traktörü verdi. Bu traktörle iş de olmaz bir şey de kazanılmazdı. Ekip başı neden böyle yapmıştı? Çünkü o kendi yeğeninin daha çok kazanmasını istiyordu. Bu yerde Ermek’le hiç kimse amca-yeğen değildi. Ermek, ekip başına:

- Ben bu traktörle çalışamam, dedi. Benim çalıştırdığım traktörü yeğenimize ne sebeple verdiniz? dedi.

Başkan onu daha da kızdırmak istercesine:

- Bu benim işim değil, çiftlik yöneticisinin bileceği iş, dedi ve yürüyüp gitti. Ermek’e de işin aslını öğrenmek düştü.

Ermek çiftliğe varıp sinirli bir şekilde:

-Bu eski traktörü kullanmak istemiyorum! dedi. Çiftlik yöneticisi:

- Kararını ver ve çalış. İyi traktörle herkes çalışır, çok iyi bir makine ustası olduğun için bu traktörü sana verdik. İşine dön! dedi. Çiftliktekiler kendi işlerini bırakıp dönüp Ermek'e baktılar. Ermek elini sallayıp:

- Çalışmıyorum, deyip evine doğru yönelen Ermek sinirlenerek: "Bir de iyiymişim söylediklerine bak. Gönül almak için bulduğu saçmalıklara da bakın. Benim traktörümü başkan başka birine vermedi mi, ne de olsa kendi yeğeni o!" diye söylendi.

Yine de Ermek ertesi gün kendisi için belirlenen traktöre gitmeye karar verdi. Akşama kadar yatakta yatarken bu karara vardı. İşini bırakmayacaktı. Olduğu kadar çalışmam lazım." (Saspayev, 1991: 357).

Ayrıca hayatının büyük bir kısmını Çin'de geçiren yazarın hikâyelerinde Çin yönetim şekli ve politikasının yansıdığı da görülür. *Bir Tadımlık Tuz* hikâyesinde Eşbol, Çin milliyetçi partisi olan Gomindan taraftarlarınca tutuklanır. "Gomindan askerleri içeri girdiğinde yaşlı Kelginbay çocuğunun canlı canlı ölümüne gittiğini hissedip onu okuttuğu için kendine lanet ederek yatağında sessizce oturdu.

Askerler koku alır gibi iz sürüp, evdeki tüm kâğıtları toplayıp aldılar. Sonra emir vermeye başladılar:

- Kalk, giyin!

Subay bu iki söze oldukça aşınaydı." (Saspayev, 1991: 330).

Hikâyede, sistemin dayatmasının diğer bir örneği şu şekildedir: "Öğretmenler için yürütülen bir kumpas vardı ki hepsi olmasa da arada sırada birisi bu tuzağa düşerdi. Onların yerine tecrübesiz, bilgisiz kişileri veya mollaları, sofuları koyarlardı. Gomindançılar halka iyi olarak gösterdikleri eğitim sistemini böyle yaparak mahvediyorlardı. Öğretmenin evine gece geç saatlerle silahlı kişiler saldırdığında öğretmeni iz bırakmadan ortadan kaldırırdılar." (Saspayev, 1991: 330)

İncelemesini yaptığımız hikâyeler Sovyetler Birliği Dönemi'ni konu edindiğinden dolayı dönemin getirdiği baskıcı politikalarıda bünyesinde barındırdığı görülmüştür.

2.13. CESUR KADIN

Saspayev'in hikâyelerinde kadın, kadının cesurluğu ve fedakârlığı en güzel şekliyle anlatılmıştır. *Kanıkey'in Altın Bileziği'nde*, Kanıkey Türk destanlarında karşımıza çıkan

alp tipini yansıtan cesur bir kadındır. O gerektiğinde vatani, milleti ve oğlu Semetey için savaşmaktan geri durmayan biridir. “Fakat daha önce at sırtından hiç inmemiş bu kahraman kadın halkın ve kocasının namusu için son nefesine kadar mücadele etmeye hazırdı.” (Saspayev, 1991: 317).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerdeki kadınlar tüm olumsuzluklara rağmen mücadele etmekten vazgeçmeyen, sabırlı, onuru ve gururu için, ailesi için savaşan güçlü kişilikler olarak karşımıza çıkar. “*Aman Saspayev’in öykülerinde kadınlar genelde olumlu olarak anlatılır. Mesela, Kaynana öyküsünde Zakeş, sadık, vefalı, kendi sorumluluklarını yerine getiren bir gelin karakterindendir.*” (Sasykulova, 2011: 1825). Bu durum metinde şu şekilde yer alır: “Gelininin alçak gönüllü, hürmetkâr, evi çekip çeviren birisi olduğunu gören Saamıy’ın annesi başkalarının yanında gururlanıyordu.” (Saspayev, 1991: 409). “*Mezarlığa Kadarki Yolda öyküsünde de yazar eşine sadık olan kadının karakterini anlatır. Öykünün başkahramanı Küykö’dür. İstemeyerek evlendiği halde kaderini kabullenip sevdiği kişiye karşı eşini savunan bir öykü kahramanıdır.*” (Sasykulova, 2011: 1825). Mihrihan adlı hikâyede ise Mihrihan’ın kendi gayreti ve azmiyle yuvasını kurtardığına şahit oluruz. O, kumara bulaşıp ortadan kaybolan kocasını aramaktan vazgeçmez. Parası olmayan Mihrihan kocasını bulmak için değişik işlerde çalışarak yol parasını çıkarır. “Çamaşır yıkamaya başlayıp yol için para biriktirdim.” (Saspayev, 1991: 433). *Daşa*’da ise vefakâr ve sabırlı bir kadının hikâyesiyle karşılaşırız. Daşa, kanser hastası olan kocasına bakmaktan yüksünmeyen, metanetini koruyan, geleceğe umutla bakan bir kadındır. “Daşa’nın da parlak bir hayatı vardı. O zamanlar böyle bir şeyin başına geleceğini bilemezdi. Yıllar geçiyor, yarının her zamankinden daha mutlu yaşamaya çalışıyor bugünü unutuyordu.” (Saspayev, 1991: 479).

Kadının, Türk toplumunda kıymetli bir yeri vardır. Türk kadını cesur, savaşçı, vefadar ve cefadardır. Hikâyelerde geçen Türk kadının gerektiğinde her şeyin üstesinden geldiği vurgulanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Kültür, Türk Dil Kurumu’nun açıklamalı sözlüğünde, “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan bütün meddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin.*” (TDK, 2023: 2199) olarak geçer.

Kültür, bir toplumun gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimini ortaya koyan, toplumların sosyal yapısı hakkında bilgi veren ve sürekli kendini geliştiren canlı bir yapıdır. Toplumlar tarih boyunca oluşturdukları kültürleriyle varlıklarını sürdürürler. Kültürü olmayan bir toplum düşünülemez. Kültüründen, özünden kopan bir toplum ‘bir başkası olmaya, yabancı olmaya, yok olmaya’ mahkûmdur.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerin yazarı Aman Saspayev çok küçük yaşta memleketi olan Kırgızistan’dan ayrılır ve uzun yıllar Çin’de yaşar. Saspayev, memleketinden uzakta yaşasa da onun hikâyelerinde Kırgız kültürünün ve memleket özleminin izleri vardır. Destan özelliği taşıyan *Kanıkey’in Altın Bizleziği* adlı hikâyesi bunun en güzel örneğidir. Bir diğeri ise memleket hasretini konu edinen *Bir Tadımlık Tuz* hikâyesidir. Hikâyelerde geçen giyim-kuşam, yiyecek, dini inanışlar, ev eşyaları, ölüm anı, yerleşim türleri gibi birçok kavram, bize dönemin sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi verir.

Saspayev, incelemesini yaptığımız hikâyelerinin çoğunu Sovyetler Birliği Dönemi’nde oluşturmuştur diyebiliriz. “*Sovyet dönemi yazarları eserlerinde halk kültüründen azami ölçüde yararlanmışlardır. Bunun nerdeyse XIX. yüzyılın ortasına kadar göçebe tarzı yaşayan Kırgızlarda sözlü kültürün çok çok zengin ve canlı olarak devam etmesine bağlayabiliriz. Dolayısıyla XIX. yüzyılın 20’li yıllarından sonra şekillenmeye başlayan Kırgız yazılı edebiyatında halk kültürünün etkisi devam etmiştir.*” (Dıykanbay, 2021: 83). Bu durum incelemesini yaptığımız söz konusu hikâyeler için de geçerlidir.

3.1. YERLEŞİM YERLERİ

Yerleşim yeri, insanların yaşadığı alanları kapsamaktadır. Bu alanlar mezra, köy, kasaba gibi küçük kırsal muhitler olabileceği gibi metropol, diğer adıyla anakent dediğimiz devasa alanlar da olabilir. Yerleşmeyi etkileyen doğal ve beşeri birçok faktör vardır. İklim, su kaynakları, bitki örtüsü, yeryüzü ve toprak şekilleri, ulaşım olanakları, ekonomik faaliyetler, göçler, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler bu faktörlerdendir.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde yazar, yerleşim yerleriyle ilgili bilgileride okuyucuyla paylaşır. Bu yerler insanların genellikle korunak olarak kullandıkları evlerdir. Bunun yanı sıra avlu, kulübe diğer yerleşim yerlerindendir.

3.1.1. Çadır

“Orta Asya’da yaşayan Türk ve Moğol kavimleri arasında en yaygın olan çadır tipi “yurt”, “topak ev” veya “kiyiz üy” (keçe ev) denilen ve çok eski bir geçmişi olan kubbeli çadırlardır. Bu çadırlar biri çevre duvarı, diğeri üst örtüsü olmak üzere iki kısımdan meydana gelir. Çevre duvarının iskeleti, sıırımla birbirine çaprazlama bağlanan ve “kanat” veya “kerege” denilen 2-2,5 m. kadar yükseklikteki ince ahşap kafes panolardan oluşur. Bu kanatlardan altı veya yedi tanesiyle 5-6 m. çapında bir daireyi çeviren yuvarlak bir kafes meydana getirilir. Çadır kurulurken kolaylık sağlaması için kanatların sayısına göre daire çizecek ölçüde bir ip bulundurulur; bununla yere çizilen daire üzerine kanatlar dizilerek birbirine bağlanır.” (Bozkurt, 1993: 158-162).

Destan niteliğinde yazılan ve bu özelliğinden dolayı diğer hikâyelerden ayrılan *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde yerleşim yeri olarak Han otağı yani çadır karşımıza çıkmaktadır. Kırgızlar üzeri keçe ile kaplı bu çadıra ‘boz üy’ der.

“Göçebe hayatın önemli şaheserlerinden biri olan boz üy yerleşik hayata geçilmesine rağmen Kırgızlarda halen kullanılır. Boz üy kışın sıcak, yazın serin olması; bir ailenin yaşayabileceği bir mekân olması; kolayca kurulup toplanabilmesi; toplandığında sadece bir develik yük olması gibi özelliklerle hayatı kolaylaştırmıştır. Çıkış tarihi çok eskilere dayanan boz üy,

göçebe hayat yaşayan Türk boylarının yaşadıkları bir mekândır. Dolayısıyla doğayla sürekli iç içe yaşayan, geçimini hayvancılıkla sağlayan Kırgızlar da çok eskiden beri boz üyü kullanmış ve değer vermişlerdir. Konargöçer hayata uygun olan boz üy bir gereksinimden ortaya çıkmıştır. Boz üyün yapımında demir kullanılmamış olması da onun tarihinin çok eskilere dayandığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.” (Dıykanbayeva, 2017: 217).

Destana konu olan çadır ve aynı zamanda bir diğer yerleşim yeri olan köy metinde şu şekilde yer alır: “Köyün ortasında on iki kanatlı ak çadır, onun yakınlarında yer alan Manas’ın en yakın kıymetli adamları, askerleri, çadırın yanında hizmetçilerin, kölelerin, çobanların küçük çadırları (yurt) vardı.” (Saspayev, 1991: 315). Hikâyelerde çadırlar renkleriyle beraber yer akmaktadır. Bu konu “yas ve renk” başlığı altında ayrıca açıklanacaktır.

Ayrıca *Kanıkey’in Altın Bileziği’*nde çadırın bölümleri ayrıntılı olarak ele alınır. “Kanıkey keregeye dayadığı baltasını alıp çığlık atan hizmetçinin başını ikiye ayırdı.” *Kerege*, çadırın duvarını oluşturan ağaç kafes şeklindeki yapıdır. Çadırın diğer bir bölümü olan *uuk* ise hikâyede şu şekilde yer alır: “Kanıkey’in bilincinin yerinde olmayışından yararlanan Köböş ile Abıke, telaşlanıp yalnız kalan Çıyırdı’dan çekinmeden Manas’tan kalan araç-gereçleri, silahları talan ettiler. Dahası, ak çadırın çıtalarını ve keçe kısmını söküp alıp uuklarını bıraktılar.” (Saspayev, 1991: 318). *Uuk*, çadırın keregesiyle tündüğünü birleştiren kısımdır.

“Boz üyün yapımı usta çırac ilişkisine bağlıdır. Çünkü boz üyün ağaç kısmını yani iskeletini yapmak kolay bir iş değildir. Genelde boz üyün iskeletini erkekler yapar. Eğik olması gereken kerege ve uuk kısımları hazırlanırken mevsimlerin de dikkate alınması gerekir. Eğilmesi gereken ağaçlar Şubat ayının sonu Mart ayının başlarında kesilmeli ve eğilmelidir. Sonraki aylara kalırsa eğilmesi zor olur, hatta kırılır.” (Dıykanbayeva, 2017: 218). Çadırın diğer bir parçası gökyüzüne açılan penceresidir. Kırgızlar bu pencereye ‘tündük’ der. “Kırgızlar yaşadıkları mekân olan boz üyün penceresini tepesine yapmışlar ve buna tündük adını vermişlerdir. Dolayısıyla boz üyün penceresinden yani tündüğünden direkt olarak güneşi görmüşlerdir. Pencerenin tepede bulunması Gök Tanrı inancı ile

açıklanabilir. Kırgızların eskiden Güneş Tanrısına tapmış olmaları bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Ayrıca yakılan ateşin dumanı tündükten göğe yükselir, temiz hava ve aydınlık içeri girer. Tündük en tepededir, bir anlamda evin direğidir. Tündük sıradan bir ağaçla değil ardıç ağacıyla yapılır.” (Dıykanbayeva, 2017: 223).

Tündük hikâyede şu şekilde geçer: “O esnada, gökyüzünde süzülüp dolaşan kartal tam da ak çadırın tündüğüne konup, çınlayarak öttü ve tekrardan havalandı.” (Saspayev, 1991: 317). Kırgızlarda tündük evin çatısı anlamına gelir. Tündük evin direğidir. ‘Tündüğün düşsün’ demek evin direği anlamına gelen ‘babın ölsün’ demektir. Bilindiği gibi Kırgızistan bayrağında tündüğün resmi vardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Kırgızlar tündüğe büyük önem verirler.

3.1.2. Ev

“Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer; bark, ev bark, beyit, dar.” (TDK, 2023: 1232).

Bir Tutam Tuz adlı hikâyede yerleşim yeri olarak ev karşımıza çıkar. “Evdeki dağınıklığı toparlayıp eski bir hurca bastı. Böylece bir şeyler yapmış oldu. Evi topladıktan sonra eski minderine yayılarak oturdu ve cebinden küçük bir bohça çıkarıp dikkatlice düğümünü açmaya başladı.” (Saspayev, 1991: 329).

Akraba’da ise ev ve evin kime ait olduğu açıkça dile getirilir. “Akrabaları Ermek’in bahçesini inceliyordu. Ahırda koyun ve tavukları vardı. Hatta mahzeninde kışlık için sebzeler bile vardı. Yıgılı hayvan gübresi, kütükler öylece duruyordu. Fakat ev-bark sovhoza aitti.” (Saspayev, 1991: 370).

Kaynana, Boşanmak, Yaşlılar adlı hikâyelerinde de yazarın, yerleşim yeri olarak ev başlığını sıkça kullandığı görülür. Yukarıda saydığımız hikâyelerde bahsi geçen ev konusu, Türkistanda Sovyet hükümeti kurulduktan sonra Kırgızların yerleşik hayatla tanıştığının bir göstergesidir.

3.1.3. Avlu

“Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan: hayat (II), hanay, sahn.” (TDK, 2023: 299).

Avlu *Akraba* adlı hikâyede geçen diğer bir yerleşim yeridir.” Avludan çıkıp gelip köknar ağacından olan kütüğün üzerine oturan Camankul:

-Koyun kısır mı, dedi.” (Saspayev, 1991: 370).

Kaynana adlı hikâyede ise başkahraman Zakeş, evine gelen arkadaşlarını avluda karşılar ve onları yine avluda yolcu eder. Metinde avlunun nasıl bir yer olduğu da okuyucuya sezdirilir. “Bir ara kızlar: ‘Artık gidelim’ diye fısıldaştılar ve yerlerinden kalkıp hızlıca avluya çıktılar. Havadar, etrafı geniş ve açık yere çıktıklarında kızlar nedendir kahkaha atarak güldüler.” (Saspayev, 1991: 411).

Bunların dışında *Mezarlığa Kadarki Yolda*, *Mihrihan*, *Boşanmak*, *Yaşlılar*, *Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye* adlı hikâyelerde avlu kullanılan bir yer olmuştur.

3.1.4. Kulübe

“Kerpiç, saman veya ağaçtan yapılmış küçük, basit, ilkel ev.” (TDK, 2023: 2154).

Kulübe başlığına, *Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye* adlı hikâyede rastlanız. Kulübe metinde Japon savaşçıların saklandığı yer olarak verilir. “Komutan askerlere kulübeyi kuşatmalarını emretti. Her zaman en önde olmayı arzulayan Savin genel birliğin görkemli ilerleyişinden heyecanlanıyor, samurayların yüzüstü sürünerek kaçamayacaklarını biliyordu. Hemen kulübeye ulaşip kapıyı açtı. O esnada bir tabanca ateşlendi ve Savin yere yığıldı. Askerler kulübeye ok yağdırdılar.” (Saspayev, 1991: 491). Metinde geçen bu yerleşim türü kulübe veya fanzala diyebileceğimiz küçük bir yerdir.

3.2. ULAŞIM

Ulaşım, eski çağlardan beri toplumların hayatını etkileyen, dönem dönem zorlaştıran ve kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Teknolojinin gelişmediği ilkel zamanlarda insanlar yaya olarak veya binek hayvanlarını kullanarak bir yerden diğer bir yere yolculuklarını gerçekleştirmişler. Türkler ulaşım aracı olarak daha çok atı, atlı arabaları

kullanmışlardır. Kaşgarlı Mahmut, Divanı Lügati't-Türk'te "At Türk'ün kanadıdır," diyerek atın Türklerdeki önemini vurgular.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ulaşım araçları da değişmiş ve ulaşım imkânları artmıştır. Öncesinde bir ay kadar süren uzun yolculuklar yirminci yüzyıldan sonra daha da kısalmış bu süre bir haftaya ve hatta bir güne düşmüştür. Günümüzde ise kara ve demir yolu ulaşımına deniz ve hava ulaşım araçları da eşlik etmiş, insan hayatına birçok kolaylıklar getirmiştir.

İncelemesini yaptığımız Aman Saspayev'in hikâyeleri de bu konu bakımından çeşitlilik arz etmektedir. *Mezarlığa Kadarki Yolda* adlı hikâyesinde Sultan üç kilometre uzaklıktaki kolhoza gitmek için eşek arabasıyla yola çıkar. Yolda, mezarlığa giden yaşlı Küykö'yü de arabasına alır. Hikâyede, mezarlığa kadar yapılan küçük bir yolculuğa tanık oluruz. "İhtiyar adam arkasına tekrar dönüp baktıktan sonra gri eşeğini dehledi. Demir tekerlek taşlara vurdukça araba zıplamaya başladı. Tekerlek zıpladıkça oturanlarda onunla beraber sallanıyordu." (Saspayev, 1991: 322). Aynı hikâyede yazar, diğer bir ulaşım aracı olan kara yolu ulaşımına da kısaca değinir. "Otoyoldan gelip geçen arabaların gürültüsü çok duyulmuyordu." (Saspayev, 1991: 323).

Akraba adlı hikâyede ise dönemin getirmiş olduğu şartlara bağlı olarak sovhoz ve kolhozlarda çalışan insanların daha çok traktör kullandığını görürüz. "Ermek kalın giyinmişti. Motora gaz vererek el freninden elini çekmeden devam ediyordu. Yüz metreden sonra yol görünmüyordu. Fakat tecrübeli makine ustası yolu tahmini olarak hesap ediyor, traktörünün yönünü değiştiriyordu. Kar gittikçe artıyor ve bazı yerlerde yol tamamen görünmez hale geliyordu. Ermek arkasını dönüp baktığında çuvalların karla kaplandığını gördü. Eğer bir atlı böyle bir yolda yürüseydi çoktan ölmüştü. Ermek, bundan on yıl önce yemlerin atlı arabalarla taşındığını hatırladı." (Saspayev: 1991: 363). Bu hikâyede traktör, Sovyet sisteminin getirdiği bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer bir hikâye olan *Mihrihan*'da ise daha çok kara yolu ulaşımı tercih edilir. Anlatıcı, değişik araçlarla birkaç yolculuk gerçekleştirir. Bu araçlar otobüs olabileceği gibi bazen de posta aracı olarak karşımıza çıkar. "Posta arabası yol üzerindeki duraklarda durup bizi oldukça bunaltmıştı. Yolda Aydar adında bir Kırgız genciyle tanıştım. Onun konuşkanlığı, gülümseyen gözleri hâlâ aklımda. Genelde böyle bir insanlarla kolay kolay anlaşılamam. Fakat sıkıcı olan bu yolculukta ikimiz de anlaştık." (Saspayev, 1991: 425).

Daşa'da ise diğerlerinden farklı olarak hava yolu ulaşımının kullanıldığını görürüz. Daşa, ölen kocasının küllerini alıp memleketine dönmek için uçağı kullanır. “Daşa ağlayıp sızlayarak kocasının külünü alıp memlekete dönmeyi kabul etti. Acısına rağmen başından aşağı kara giyinip krematoryaya¹¹ gitti. O gece uçmak için bilet aldılar.” (Saspayev, 1991: 482).

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyede İmakeñ, bir yerden bir yere eşeğiyle giderken, *Gözler Gözler* adlı hikâyede kara yolu ulaşımının kullanıldığını görürüz. Görüldüğü üzere hikâyelerde dikkat çeken ulaşım araçları kara ve hava yolu ulaşımıdır. Bunların dışında ulaşım, binek hayvanlarıyla sağlanmıştır.

3.3. GEÇİM KAYNAKLARI

İnsanlar yaşamlarını idame ettirebilmek için bir takım geçim yolları aramak zorunda kalmışlar ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mevcut kaynaklardan yararlanmışlardır. Bu kaynaklar doğal, ekonomik, beşeri, sosyal ve fiziksel kaynaklar olabilir.

Bozkırda yaşayan ve göçebe bir topluluk olan Türkler, geçimlerini daha çok hayvancılık ve tarım üzerine inşa etmiştir. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde daha çok kırsal yaşam söz konusudur. Hâl böyle olunca karşımıza ilk çıkan geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bahsettiğimiz bu iki geçim kaynağına *Akraba* adlı hikâyede oldukça sık rastlarız. Hikâyenin başkahramanı Ermek sovhoz ve kolhozlarda çalışan iyi bir traktörcüdür. Hayatını traktörcülük yaparak geçirir. “Fırtınalı bir kış günü Ermek uzaktaki bir hayvan çitliğine yem taşıyordu. O yepyeni bir “DT” almıştı. Diğer traktörler tamirde olduğundan değil bu görevin yalnızca Ermek’e ait oluşundandı. Çünkü zorlu hava şartlarında traktör sürücüleri içerisinde sadece Ermek’e güvenilebilir ve traktörü sadece Ermek güvenli bir şekilde kullanabilirdi.” (Saspayev, 1991: 362).

Camankul’un oğlu Cusuy ise hayvancılık yapmaktadır. Onun hayvanlarına bakmak zorunda olduğu bilgisi okuyucuya şu şekilde aktarılır: “Camankul:

- Cusuy’da gelecekti. Hayvanlara bakan adam çocuğu olan kadınlara benzer öyle değil mi? Görünüşe göre ona izin vermediler, dedi.” (Saspayev, 1991: 367). Ayrıca yazar,

¹¹ Ölülerin yakıldığı yer.

hikâyesinde çiftçilikle ilgili tabirler kullanarak halkın geçimi hakkında bilgi verir. “Ermek misafirleri ve yakınlarıyla bu yılki çift sürme, yerlerini kaybeden mal sahipleri, yeni ekipmanlar hakkında konuşup sohbet etti.” (Saspayev, 1991: 367). Ermek’in sahip olduğu geçim kaynaklarına değinilir. “Akrabaları Ermek’in bahçesini inceliyordu. Ahırda koyun ve tavukları vardı. Hatta mahzeninde kışlık için sebzeler bile vardı. Yığılı hayvan gübresi, kütükler öylece duruyordu.” (Saspayev, 1991: 370).

Akraba adlı hikâyede traktörcülerin ekim dikim işleriyle meşgul oldukları, geçimlerinin bu şekilde sağladıkları anlaşılmaktadır. Tarım karşımıza çıkan diğer geçim kaynaklarından. “Güz ekim dikim işleri sona erdi. Güç bela traktörün tadilatı halledilmişti. Ermek kendini rahatlamış hissetti.” (Saspayev, 1991: 358).

Diğer bir geçim kaynağı olarak hizmet sektöründe çalışan kişilerden bahsedebiliriz. Bunlar: müdür, bekçi, avukat, akademisyen, tezgâhtar, asker, şoför, postacı, personel, kütüphane görevlisi gibi hizmet sektöründe çalışanlardan oluşur. *Hırsız* adlı hikâyede Bököbay kolhozun elma bahçesinin bekçiliğini yaparak geçimini sağlar. “Kolhozun elma bağının tüm sorumluluğu üstlenen ve buranın bekçiliğini yapan yaşlı Bököbay, tüm zamanını bu bağda geçiriyordu.” (Saspayev, 1991: 353). *Mihrihan*’da halk mahkemesinde görev yapan bir avukat, *Çarşaf*’ta tergahtar, *Gözler Gözler*’de şoförler geçimleri için çalışan insanlardan sadece birkaçıdır. Ayrıca yazar, *Gözler Gözler* adlı hikâyesinde kısaca değindiği Şal efsanesinde Uygur kadınların geçimleri hakkında bilgi verir. “Güneşin kavurucu sıcaklığında şarkı söyleyen Uygur kadınlar sabahtan akşama kadar çukurlarda gübre yayarlarmış. Kuyut gübre demektir. Eşek süren yaşlı Uygurlar sokaklardan güçlkle topladıkları yeni tezeklerin birazını o çukurlara dökermiş. Ekim dönemi öküz eksikliğinden her bir ark için insanlar gruplara ayrılıp yan yana dizilerek çapayla parçalayıp çevirmeye başlarlarmış. Tohum ekilir ekilmez bir yandan da gübreyi yayarlarmış. Sulama vakti geldiğinde ise çalışanlar arktaki sudan çömlek ve kovalarıyla su alıp sulama yapmaları gerekirdi.” (Saspayev, 1991: 487).

Anlaşılabacağı üzere yaşam şartları ve dönemin getirdiği zorunluluklara göre geçim kaynakları farklılık göstermektedir.

3.4. EV EŞYALARI

Eşyalar, insanların temel ihtiyaçlarını gidermede kolaylık sağlayan araç ve gereçlerdir. İnsanların kullandıkları eşyalar dönem ve toplum hakkında bilgi veren önemli detaylardır. Kurganlardan çıkan eşyalar buna örnektir. Bir toplumun yeme içme kültürünün yanı sıra kullanılan şekil ve boyasıyla da el sanatlarını anlamamızda yardımcı olur. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde kullanılan ev eşyaları üzerindeki motifler ve desenler, kullanılan renkler hikâyeleri çözümlememizde yol gösterici niteliktedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi *Kanıkey'in Altın Bileziği* adlı hikâye destan tarzında yazıldığı için daha çok Kırgız halk kültürü unsurlarını içerisinde barındıran bir yapıya sahiptir. Mutfak eşyalarına dâhil ettiğimiz kap kaçaklardaki dikkat çeken işlemler yazar tarafından özellikle kaleme alınmıştır. “Çadırın kapısı açıldı ve güzel Setkil iki tarafı çizgili, gümüş ağızlı, altın işlemeli kapağı olan kabı sağ eline, gümüş kâseyi sol eline almış vaziyette içeri girdi.” (Saspayev, 1991: 302). Post, yapılışı itibariyle ayrıntılı bir şekilde hikâyede karşımıza çıkan diğer ev eşyalarındandır. “Köşedeki kaplan postunun üzerinde düşünceli bir şekilde oturan Koñurbay, öğleden beri hiç yerinden kımıldamamıştı. Dikkatlice çadırın kapısından süzülerek içeriye giren Erlikhan'ın avuç içleri ayı postunun üzerinde, alnı yerde hareketsiz kaldı.” (Saspayev, 1991: 298, 299). Koñurbay gelecek hakkında falcı Erlikhan'dan istediği cevabı alamaz. Onu öldüreceği kesinleşince zehirli şarabı koymak için at, deve derisinden yapılmış bir kap olan *köökör* ister. “Dörgönün durumu kedinin ağzındaki canlı bir fareye benziyordu.

-Köökör! diye bağırdı kalça.” (Saspayev, 1991: 301).

Hikâyede mutfak eşyalarından olan ibrik ve bardaklar şu şekilde yer alır: “Gümüş ibrikler parlatılmış, düz bellerine kızıl ipek kuşanmış kızlar, gülüşüp, tepsiler ile gümüş bardaklar taşıyarak sarı çadıra girip çıkmaya başladılar.” (Saspayev, 1991: 304). Tulum metinde *saba* olarak geçen diğer bir eşyadır. *Saba*, kımız koymak için büyükbaş hayvan derisinden yapılan tulumdur. “Sabadaki henüz olgunlaşmış kımızdan Çin'in seramik kâseleriyle ikişer kez içen kardeşler, babalarının kötü durumuna üzülmüş gibi görünüyordular.” (Saspayev, 1991: 311). Diğer bir ev eşyası olarak minder ve tepsi metinde şu şekilde geçer: “Bir iki adım öteden yavaşça yaklaşan Bakdöölöt'ü gören gelinlerden biri aceleyle, başköşedeki kadife minderi hazırladı. Onlar çekinerek kapıyı açıp, gümüş ibriğe su doldurup, bakır tepsiyi hazırladılar.” (Saspayev, 1991: 311).

Bir Tadımlık Tuz hikâyesinde ise yorgan ve çarşaf kısaca ismi zikredilen ev eşyalarındandır. “Kefen bulamayınca yorganların yüzleri çıkarılıyor, yurttan çarşaf kalmayınca kimi cansız bedenler kamıştan yapılan hasıra, kimilerinininki ise yaş yoncaya sarılıp öyle gömülüyordu.” (Saspayev, 1991: 328). Semaver, *Mezarlığa Kadarki Yolda* adlı hikâyede geçmektedir. “Semaverin bacasına üfleyince uçuşan küllerden dolayı yüzünü buruşturan koca karı:

- Oh ne iyi... Hazır şeyi, diyerek ahır tarafına baktı. İşe çoktan başlamış olmalı, dedi.” (Saspayev, 1991: 320).

Bir diğer eşya olarak kürek *Hırsız* adlı hikâyede karşımıza çıkar. “Öğle vakti nasılsa eve gidesi geldi. Avludaki dışkıyı demir kürekle oradan çıkarması gerekiyordu.” (Saspayev, 1991: 353). Hikâyeye ismini veren *Çarşaf* adlı hikâye baştan sona bu eşyayı satın almak isteyen Cañıl’ın çabasını konu edinir. “Fakat ne olsa beğenirsiniz, yetişemedik. Bir adam kalan son çarşafı alıyordu.” (Saspayev, 1991: 396). *Kaynana* adlı hikâyede ise Zakeş’i ziyarete gelen arkadaşları evdeki süslü eşyaları inceler. “Beyaz tenli kız evdeki süslü eşyalara etraflıca bakıp elbise askısının üzerindeki işlemeye gözleri takıldı.” (Saspayev, 1991: 411). Aynı hikâyede yer alan diğer eşyalar şu şekildedir: “Öğle yemeğine gelen Saamıy girişteki odaya geçmişti. Zakeş yemek takımlarının koyulduğu dolapta bir şeylere bakıyordu.” (Saspayev, 1991: 411).

Bu eşyalardan farklı olarak yatak, buzdolabı, beşik, bebek kıyafeti, bavul, masa, sedir, sepet, hasır, battaniye, şapka, baston, heybe, kumaş, kâğıt, gazete, elbise askısı hikâyelerde geçen diğer eşyalardır.

3.5. MESLEKLER

İncelemesini yaptığımız hikâyelerdeki meslek gruplarını şu şekilde sıralayabiliriz.

3.5.1. Traktörcü

“*Traktörle taşıma işi yapan kimse.*” (TDK, 2023: 3325). Bu meslek, *Akraba* adlı hikâyede sıkça geçmektedir. Hikâyenin başkahramanı olan Ernek, sovhoz ve kolhozlarda çalışan bir traktörcüdür. Onun gibi çalışan birden çok traktörcü vardır.

3.5.2. Kütüphane Görevlisi

Kütüphanede kitapların düzeniyle ilgilenen bu kişiye kütüphaneci diyebiliriz. Kütüphanecinin sözlükteki ilk anlamı “*Kütüphanede görevli kimse; bibliyotekçi*”dir. (TDK, 2023: 2209). *Akraba* adlı hikâyede bu meslek grubu karşımıza çıkmaktadır. Başkahraman Ermek taşınmadan önce herkesle vedalaşmak ister. Vedalaşmak için gittiği yerlerden birisi de komsomol komitesinin kütüphanesidir. Hikâyede Ermek, kütüphane görevini üstlenen kızla konuşur. Sovyet hükümetinin eğitimleriyle reforması 1917’de kazılmasından sonra bir kolhozda bile kütüphanenin olduğunu görüyoruz.

3.5.3. Yazar

“*Bilim, edebiyat, sanat alanlarında kitap yazan veya kitap hazırlayan, bir eseri ortaya koyan ve eserin sahibi olan kimse; kalem, kalem erbabı, yazıcı, musannıf, müellif.*” (TDK, 2023: 3581). Yazarlık mesleğine *Daşa* adlı hikâyede rastlarız. Hikâyeyede ismini veren başkahraman *Daşa* bir yazardır.

3.5.4. Ressam

“*Resim yapan sanatçı.*” (TDK, 2023: 2779). *Daşa* adlı hikâyede rastladığımız bir diğer meslek çeşididir. Hikâyedeki ressam, *Daşa*’nın ara ara gidip dertleştiği kişidir.

3.5.5. Çiftçi

“*Geçimini toprağı ekerek sağlayan kimse; fellah.*” (TDK, 2023: 836). *Akraba* hikâyesinde sovhöz ve kolhozlarda ekim, dikim işleriyle meşgul olan bir halk tabakası vardır. Yazar, *Gözler Gözler* hikâyesinde ise Uygur çiftçilerden bahseder. Bunun dışında hikâyede, anlatıcının da içinde bulunduğu karayolunun yanındaki arkta çalışan çiftçiler vardır.

3.5.6. Tezgâhtar

“*Kahve, gazino, mağaza vb. yerlerde tergâhta duran, satış yapan kimse.*” (TDK, 2023: 3280). Tezgâhtar, *Çarşaf* adlı hikâyede karşımıza çıkar. Başkahraman *Cañıl*’ın çarşaf almak için girdiği mağazada iletişime geçtiği kişidir.

3.5.7. Asker

“*Orduda görev yapan erden generale kadar herkes; leşker.*” Bu meslek grubuna bir destan özelliği gösteren *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde rastlarız. Ayrıca bu hikâyede süvari ve muhafız terimlerinde kullanılmıştır. Çin-Japon savaşını konu edinen *Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye*’de kahramanlar askerlerdir. Japonya’daki soylu asker sınıfı için kullanılan samuray terimi de hikâyede yer verilir.

3.5.8. Bekçi

“*Bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse.*” (TDK, 2023: 462). Bekçi, *Hırsız* adlı hikâyede sovhozun elma bahçesine bakan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5.9. Akademisyen

“*Öğretim elemanı.*” (TDK, 2023: 95). Saspayev’in, hikâyelerinde birçok mesleğe yer verdiğini görürüz. Bunlardan birisi de akademisyenliktir. *Mihrihan* hikâyesinde anlatıcı konumunda olan kişi Uygur dili üzerine araştırma yapan bir akademisyendir.

3.5.10. Temizlikçi

“*Ev, iş yeri vb. yerlerde ücret karşılığı temizlik işleri yapan kadın.*” (TDK, 2023: 3247). İncelemesini yaptığımız hikâyelerde, toplumun birçok kesiminden günlük hayatta her an karşılaşabileceğimiz kişilere yer verildiği görülür. Bunlardan biri olan temizlikçi kadına *Gözler Gözler* hikâyesinde rastlarız. Bu hikâyede restoranın masalarını temizleyen kadın ile genç bir müşteri arasında yaşanan tatsız bir olaya şahit oluruz.

3.5.11. Tüccar

“*Ticaret yapan, ticaretle uğraşan kimse; tacir, tecimen, bezirgân.*” (TDK, 2023: 3348). Bu meslek grubu *Hızır Aleyhisselam* ve *Mihrihan* hikâyelerinde karşımıza çıkar. *Hızır Aleyhisselam*’da kendisini ‘hızır’ olarak tanıtan İmakeñ’in kandırmaya çalıştığı yoldan geçen Uygur tüccarlardır. *Mihrihan*’da ise Aydar’ın bahsettiği tüccarlardır.

3.5.12. Personel

“Bir hizmet veya kuruluşun görevlileri, bir iş yerinde çalışanların tümü.” (TDK, 2023: 2688). Yazar, *Akraba* hikâyesinde sovhozda çalışan personel kadrosuna değinir. Sovhozda çalışan personelin eğitilmiş, işini hakkıyla yapan kişiler olduklarına vurgu yapar. Ayrıca *Mihrihan* adlı hikâyede dil üzerine araştırma yapan Kırgız personelinden bahsedilir.

3.5.13. Postacı

“Mektup, gazete, havale, paket vb.ni gönderilen yere ulaştıran posta idaresi görevlisi: *çapar*.” (TDK, 2023: 2726). *Mihrihan* ve *Akraba* hikâyelerinde postacıya rastlarız. *Mihrihan* adlı hikâyede anlatıcı konumunda olan başkahraman posta arabasıyla yolculuk yapar. *Akraba*’da ise hikâyenin başkahramanı Ermek postacıyı kendi traktörüne alarak yolculuk yapar. Ermek, babası ve akrabaları arasında geçmişte yaşanmış olan hadiseleri bu postacı vasıtasıyla öğrenir.

3.5.14. Pazarcı

“Değişik günlerde kurulan pazarlarda mal satan kimse.” (TDK,2023: 2674). Pazarcıya *Mihrihan* hikâyesinde rastlarız. Hikâyede, anlatıcı ve Aydar’ın Kuçar’da gittikleri pazardaki satıcı kadınlardır. İkili pazarlık yaparak bu kadınlardan iki kap ayran alırlar.

3.5.15. Şoför Muavini

“Genellikle otobüs, kamyon, minibüs vb. kara taşımacılığı yapan araçlarda şoföre veya yolculara yardım eden kimse; muavin.” (TDK, 2023: 3121). Bu meslek, anlatıcının birkaç gün seyahat ettiği *Mihrihan* hikâyesinde karşımıza çıkar. Anlatıcı ve Aydar otogara vardıklarında muavin yolcuların bilet numaralarını söyleyerek sırayla onları otobüse alır.

3.5.16. Avukat

“Hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse; savunucu, müdafî.” (TDK, 2023: 301). Mihrihan hikâyesinde anlatıcının arkadaşı bir avukattır. O, Urumçi halk mahkemesinde görev yapmaktadır. Mihrihan’ın kocasını uğradığı zulmün karşısında durarak Mihrihan’ın evliliğini kurtarır.

3.5.17. Şoför

“Sürücü.” (TDK, 2023: 3121). İncelemesini yaptığımız hikâyelerden biri olan *Gözler Gözler* adlı hikâyede olay, sürücülerin durduğu restoranın başları. Temizlikçi kadın ve genç delikanlı arasında yaşanan tartışmada, genç sinirlenip masadan kalkmak üzereyken Rus bir şoför genci bileğinden yakalar. Anlatıcı, yaşanan bu olay sonrası halkın duygularını bir Kırgız şoförün gözlerinde beliren öfkeyle okuyucuya aktarır.

3.6. YİYECEK İÇECEKLER

Kadim bir tarihe sahip olan Türkler gelenek ve göreneklerini, kültürlerini günümüze kadar taşımayı başarmış güçlü bir millettir. Bir milletin yiyecek ve içecek konusu da o milletin kültürünün bir parçasıdır.

“Türklerin, Türkistan’da coğrafyanın da etkisi ile hayvan sürelerine bağımlı olması, beslenme anlamında da daha çok hayvansal gıdalardan faydalandıklarının önemli delillerindendir. Hatta henüz Türkistan’da yerleşik hayatı benimseyerek tarımla uğraşan Uygur Türkleri için bile et ve et ürünlerinin önemi eksilmemiştir. Bununla birlikte et ve et ürünleri toplum içinde statüsü ya da ekonomik durumu fark etmeksizin her bireyin rahatlıkla elde edip tüketeceği besin kaynaklarıydı.” (Çolakoğlu vd., 2021: 272).

Et, incelmesini yaptığımız hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan bir yiyecektir. *“Kırgız kültüründe misafir ağırlamada çay, önemli bir ikramdır. Kırgız kültüründe çay içmek, dostluğun göstergesidir.”* (İşcanoğlu, 2017: 109). İçecek olarak daha çok çay, içki ve şarap tercih edilir. *Akraba* hikâyesinde gelen misafirlere genelde et ikram edilir. Ermek

ve karısı uzaktan gelen akrabalarına hangi etten vereceklerini düşünürler. “Çay içtikten sonra mutfakta karısıyla beraber koyun mu yoksa sogum etinden mi koyalım, içki hangisinden olsun diye bunun gibi misafir ağırlama meselelerini planladılar. Sonunda misafirlerden başka kimseyi çağdırmamayı ve kurutulmuş tuzlu etten pişirmeye karar verdiler.” (Saspayev, 1991: 367). Devamında ise misafirlere sunulan içeceklerden bahsedilir. “Etler pişerken misafirlerin önüne üçüncü kez sofraya açıldı ve yüz gramlık kadehler büyük sofranın yanına dizildi. Hem çay hem de içki koyuldu.” (Saspayev, 1991: 367).

Kaynana adlı hikâyede içecek olarak yine çay karşımıza çıkar. “Zakeş arkadaşlarını yolcu ettikten sonra eve girip öğle çayını hazırladı.” (Saspayev, 1991: 411). *Boşanmak* adlı hikâyeye yiyecek ve içecek konusunda et ve çayın yer aldığı diğer bir hikâyedir.

Mihrihan hikâyesinde ise şarap ve ayran içecek olarak tercih edilmiştir. Anlatıcı ve onun otobüs seyahatı esnasında tanıştığı Aydar adlı genç önce pazara giderek pazarcı kadınlardan ayran alırlar. “Biz kadınlarla özellikle uzun uzadıya pazarlık yaptık ve iki kap ayran aldık.” (Saspayev, 1991: 427). Ertesi gün bu ikili şarap içmek için meyhaneye gider. “Ben bu güne kadar şarap hiç içmemiştim. Bu yüzden ‘Bir içip de tadına bakalım’ diye düşünüp Aydar’a danıştım. Sora sora kırmızı şarap satıcısının yerini bulduk.” (Saspayev, 1991: 427).

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyede kendisini Hızır olarak tanıtip insanlardan bir şeyler isteyen İmakeñ’e et verildiğini görürüz. “Onlar uzaklaştığında: ‘Oh neyseki kimseye denk gelmedik, bu iyi oldu’, diye düşünen İmakeñ uyluk kemiği yağından şapırdatarak yedi. Ete doyduktan sonra aceleyle atına bindi.” (Saspayev, 1991: 445).

Yaşlılar adlı hikâyede eve gelen dünürlere içecek olarak yine çay ikram edilir. “Çay önlerine geldiğinde ihtiyar Dosberdi konuyu açtı.” (Saspayev, 1991: 470). Komposto hikâyede geçen diğer bir içecek türüdür.

Daşa adlı hikâyede yine çay ve şarap tercih edilen içecekler olmuştur. “Çay olana kadar pencereleri, kitapları da bir bir silip tozlarını almayı da ihmal etmedi. Bardaklara balzam damlatıp üstüne şarap döktüm.” (Saspayev, 1991: 477, 478).

Gözler Gözler adlı hikâyede ise bir yiyecek olarak covende karşımıza çıkar. “Hepimiz ondan on dakika önce elimizde tuttuğumuz eski bir kâseye konulan siyah çaya covendeyi batırıp yiyorduk. Covende dediğimiz şey beyaz darının ununa biraz buğday

unundan katılarak yapılan ekmektir. Gri yüzölçü bulanık renkli olup çiğ pişi olarak bilinen bu küçük şeyin bir parçası bize yarım günlük işe gitme gücü sağlıyordu.” (Saspayev, 1991: 488).

Mezarlığa Kadarki Yolda adlı hikâyede ise içecek olarak kımız rastlarız. “O geceki oyundan sonra Sultan Arçaluu-Ayrık köyüne kımız içmek için geldi. Fakat sessiz ve konuşmayan bu kızla hiç karşılaşmadı.” (Saspayev, 1991: 325). “*Geçmiş oldukça eskiye dayanan bir Türk içkisi olan kımız, geleneksel olarak at derisinden hazırlanan torbalara konan kısırak sütünün fermentasyonu sonucu elde edilen fermente bir süt ürünüdür.*” (Oğuzhan, 2013: 124). Kımız, Orta Asya topluluklarınca üretilen ve tüketilen bir içecektir. Kımızın mideye, kansızlığa, hazımsızlığa, yorgunluğa, kalp-damar hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir.

Akraba adlı hikâyede yine çay ve içki tüketilen başlıca içeceklerdir. “Ermek içkileri döküp şingirdatarak tepsiye koydu ve uzatıp ikram etti. Herkes içiyordu. İçmeyen tek bir kişi bile yoktu.” (Saspayev, 1991: 376).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde, yiyecek olarak etin, içecek olarak ise en çok çay ve içkinin tercih edildiği gözlenmiştir.

3.7. GİYİM KUŞAM

“Bilindiği üzere kıyafet, insan vücuduna toksinlerin ve mikropların girmesini engelleyen, vücudun bir kısmını yahut tamamını kapsayan kıyafet ve aksesuardır. İnsanların sosyal hayatında ve özel hayatında giydiği kıyafetler bizlere yaşamış olduğu toplumun gelenek ve göreneklerinden, değer yargılarından, ait olduğu coğrafyadan haberler verir. Coğrafyanın yalnızca insan üzerindeki etkisi söz konusu değildir. Coğrafya insanların giyim kuşamlarını da etkileyerek toplumların kültür harmanlarını yeniler.” (Çebi, 2022: 97).

Saspayev’in hikâyelerinde betimlenen kıyafet detayları bizi doğrudan Kırgız halk kültürüyle buluşturur. *Mezarlığa Kadarki Yolda* adlı hikâyede Sultan’ın giyimi Kırgız erkek kıyafetlerine en güzel örnektir. “İhtiyar adam ahırın üstündeki merdivenlerden iniyordu. Üzerinde omuzlarına attığı siyah kadife nevgürlü cepken, başında Kırgız işlemeli ak şapkası vardı.” (Saspayev, 1991:320). *Nevgürlü cepken*, bazı Orta Asya

halklarının kullandığı uzun kollu geniş biçimde kesilen pamuk veya yün ile kaplanan bir veya iki milimlik pilesi olan bir erkek giysisidir. Ak şapka ise yuvarlak bir şapka biçimidir. Kırgız üst giysilerinden olan tebetey ve kalpağın altına giyilen ince bir şapkadır. Kalpak ise hikâyede geçen diğer bir erkek baş giyimidir.

“Kırgız halkının, tarihini, geleneklerini ve kültürünü yansıtan erkek başlığı kalpak, beyaz keçeden üretilerek üzerine geleneksel Kırgız desenleri işlenmektedir. Kırgızistan tarihi boyunca Kırgız erkeklerinin vazgeçilmez aksesuarı olmuştur. Her kalpak, rengi ve desenleri ile farklı bir mânâ taşımaktadır. Kalpakta kullanılan beyaz renk, fikir hürriyetini temsil eder. Farklı renkleri ve şekilleri bulunmaktadır. Özellikle günümüzde siyah renkle kombine edildiği görülmektedir. Kırgız erkekler düğünlerde, cenaze törenlerinde ve ananevî bayramlarda mutlaka kalpak takarlar. Ancak yalnızca düğün ve cenazelerde değil, günlük hayatta da Kırgızistan sokaklarında kalpakla gezenlere rastlamak mümkündür. 2011 yılından itibaren her yıl 5 Mart ta “Kalpak günü” düzenlenmektedir.” (Tanrısever, 2015: 863).

Metinde dışarı gitmek için hazırlanan Sultan karısından kalpağını getirmesini ister. “İhtiyar adam: ‘Kalpak ile kamçıyı getir!’ dedi.” (Saspayev, 1991: 321). Kalpağın geçtiği diğer bir hikâye *Hızır Aleyhisselam*’dır.

Takı kadınların vazgeçilmez bir süs eşyasıdır. Tüm dünyada olduğu gibi Kırgız kadınlarının da kendilerine has takıları, aksesurları mevcuttur. Takılar aynı zamanda kıyafetlerle bütünleşen, kıyafetleri tamamlayan küçük ayrıntılardır. Aksesurlar kullanım yerlerine göre değişiklik gösterir. *Mezarlığa Kadarki Yolda* adlı hikâyede nişanlı gençlerin kıyafetlere ve bununla birlikte kullanılan inci boncuklara, küpelere yer verilir. “*Küpe, Kırgız kültüründe hem süs eşyası hem de nişanlı kız göstergesi olarak görülür.*” (İşcanoğlu, 2017: 135). “Elbiselerinin göğüs kısmındaki gümüş düğmeler, inciler, boncuklar birbirine vurup yavaş yavaş şıngırdıyordu. Gelinlerin saçındaki boncuklar ile küpelerinin şıngırtısı onların peşini bırakmıyordu.” (Saspayev, 1991: 325). 1917 Ekim Devrimi’nden önce kızlar on beş yaşından sonra evlenirlerdi. Nişanlanacak olan kızların kırk örgü şeklinde olan saçlarını yengeleri çözer ve iki örgü yapar. Daha sonra bu örgilerin ucuna ‘*çaçpak*’ denilen boncuklardan takarlar. *Çaçpak* gümüşten yapılmış bir saç

tokasıdır. Diğer adı ‘saç bağı’ ve ‘çolpu’ olan çaçpaklar saçı aşağı doğru çekerek daha güzel görünmesini sağlar.1930’lu yıllara kadar yaygın olarak kullanılmıştır. Önceleri Kırgızlar çaçpak, bilezik, küpe gibi süs eşyalarını gümüşten yaparlarmış. Kırgızlar için gümüş, aşkın, koruyuculuğun, güzelliğin simgesi olmuştur. Çaçpakların yapımı, saçla bağlanma tarzı bölgesel özellikler arz eder. Çaçpak, evlendikten sonra gelinlerin taktığı bir süs eşyasıdır (Dıykanbay, 2021: 132).

Mihrihan adlı hikâyede ise Mihrihan’ın giyimi tasvir edilir. Onun çiçek desenli gömleği ve dinginliği, sonsuzluğu çağrıştıran mavi renkli kıyafeti dikkat çeken detaylardandır.

“Gömlek, Kırgız kadınlarının hem günlük hayatlarında hem de önemli günlerinde giydikleri en önemli üst giyimin ismidir. Gömlek Kırgız kadın kıyafetlerinin temelini oluşturur. Gömlekler sade olabileceği gibi, farklı nakışlı, yakalı, süslü, şeritli de olabilir. Sadece gömleklerde değil, Kırgız kadınların pek çok kıyafetinde nakış ve süslemeleri görmek mümkündür. Nakışlar yüzyıllardan beri kullanılan, Kırgız kıyafetlerini belki de diğer toplumların kıyafetlerinden ayıran en önemli özelliklerdendir.” (İşcanoğlu, 2017: 126).

Kırgız kıyafetinin kendine has desenleri ve renkleri okuyucuya aktarılır. “Üzerinde küçük çiçekli beyaz pamuklu gömleği vardı. Koyu mavi şalvarının yamalanmış bacağı, elbisesinin etek kısmından serbestçe çıkmıştı. Yalınayak yavaşça hareket ediyor ve bizden çekiniyor gibi görünüyordu. Siyah satenden dikilen dış kıyafetinin düğmeleri özellikle açılmış gibi görünüyordu.” (Saspayev, 1991: 428).

Kanıkey’in Altın Bileziğin’de Koñurbay’ın üzerine giydiği Han kıyafeti olan kaftana işaret edilir. Kaftan, “Çoğu ipekten yapılan, bir tür uzun, süslü üst giysisi.” (TDK,2023: 1812) olarak tanımlanır. “Koñurbay üzerine giydiği han kaftanını düzeltti.” (Saspayev, 1991: 308). Hikâyede ayrıca eleçek, Kırgız kadınlarının kullandığı baş giyim olarak karşımıza çıkar. “Bakdöölöt kunduz yakalı kürkünü giyinip, hizmetçilerin yardımıyla yüzünü yıkayıp, eleçekini düzeltip dışarı çıktı.” (Saspayev, 1991: 310). *Eleçek*, beyaz kumaştan yapılan, beyaz ve yüksek kadın başlığıdır. Eleçeğin yapımı ailenin ekonomik durumuna göre değişiklik gösterir. Zengin aileler dokuz kat sararak yaparken yoksul aileler yedi kat yaparlar. İmkânlar dâhilinde düşünüldüğünde pahalı

taşlarla süslenen eleçeklerin yanı sıra sade, hiçbir şey takılmadan yapılan eleçeklerde vardır. Eleçekin yapılış şekline göre Kırgız kadınının hangi aşiretten olduğu anlaşılabilir. Yaş gruplarına göre de eleçekler farklı isimlerle adlandırılmıştır. Genç kadınlar için ‘koluktu eleçek’, yaşı daha da ilerlemiş olan kadınlar için ‘kazanbak eleçek’ kullanılır. Eleçekler düğün, bayram, misafirlik gibi özel günler dışında göç esnasında da kullanılan bir baş giyimidir. Eleçekler birer kefen olarak düşünüldüğünden kimseye hediye olarak verilmez. Kırgızlar için eleçek önemli ve kutsaldır (Dıykanbay, 2021: 203,204).

Hızır Aleyhisselam adlı hikâyede ise yine eleçek takan bir kadın söz konusudur. Metinde ayrıca ‘beldemçi’ olarak geçen kelime bir çeşit kemer yerine kullanılmıştır. Beldemçi, kadife veya çuha gibi kumaşlar kullanılarak, içerisine yün, pamuk veya bunun gibi sıcak tutacak malzemeler dikilerek yapılan kemerden daha kalın bir kadın giysisidir. Bundan dolayı daha çok soğuk havalarda kullanılır. “*Beldemçe sadece evli kadınlar tarafından kullanılır. Onu bekâr kızlarda görmek mümkün değildir. Evli kadınlar beldemçeyi ev ve dışarı işi yaparlarken soğuktan korunmak amaçlı olarak kullanmışlardır.*” (İşcanoğlu, 2017: 128). “Kadının başında bir eleçek, üzerinde kadife bir elbise, belinde işlemeli bir kemer vardı.” (Saspayev, 1991: 443). Hikâyede, Kırgız çocuk giyimine de yer verilmiştir. “Çocuğun başında yeşil kadifeyle kaplanmış kırmızı renkle karışık siyah tüylü bir tebetey ve kahverengi bir kadife kaftan vardı. Beline siyah ipe işlenmiş kemer bağlanıp, onun üzerine kara akbaba tüyü konulmuş.” (Saspayev, 1991: 443). “*Kırgızlarda tipik ve en yaygın olan şapka tebetey idi. Şapkanın tepesi dört peşten oluşur ve geniş şerit olarak tilkinin kürkü veya siyah-kahverengi koyun postundan kenar çekilirdi.*” (<https://gungorname.com/kirgizlarda-giyim-kusam/>).

3.8. ARGO KÜFÜR

İnsan, konuşarak meramını karşı tarafa iletebilen, konuşarak kendini ifade edebilen bir varlıktır. Bu konuşma bazen yaşanan duruma bağlı olarak normalin dışına çıkabilir. Söz konusu konuşma, “*Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim*”e (TDK, 2023: 226) dönüştüğünde bunun adı argo olur. Eğer bu konuşma tarzı “*Sövmek için söylenen söz; sövme*” (TDK, 2023: 2194) olursa bunun adı küfür olur. Böyle konuşmalarda sağlıklı bir iletişim kurulamaz.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde küfür dediğimiz konuşmalara rastlanır. *Kanıkey'in Altın Bileziği*'nde, kendi sonunu getirecek çocuğun yaşıyor olmasına sinirlenen Kalmuk hanı Koñurbay çocuk için, “O köpek yavrusu ölmeli!” (Saspayev, 1991: 301) der. Falcı Erlikhan'ın söylediği sözler Koñurbay'ın hoşuna gitmez. Falcı için, “İhtiyar köpek” (Saspayev, 1991: 301) tabirini kullanır. Kırgızların düşmanı olan Kalmuk hanı Koñurbay Kırgızlar hakkında düşünür. “Kırgızlara inanan birkaç ahmak çıkmasın!” (Saspayev, 1991: 304).

Hırsız adlı hikâyede elma bahçesinin bekçiliğini yapan Bököbay, bahçeye birisinin girdiğini farkeder. Kendi kendine söylenir. “Kahrolasıca! Hırsız girmiş. Tezeğiyle yere batasıca! Yere batasıca, diye söylendikten sonra yaşlı adam hızlıca bahçeye daldı.” (Saspayev, 1991: 355). Bahçeye giren yedi yaşındaki Erkin'in elmalardan hiç almadığını, çocuğa boşuna çıkıştığını anlayan Bököbay pişman olur. “Yaşlı Bököbay'ın içi rahat etmedi. Koparıp aldığı elmayı bağın dibine atıp devam ederken: ‘Tezeğin batsın! Keşke buradan ayrılmasaydım.’ dedi.” (Saspayev, 1991: 356).

Akraba'da ise Ermek akrabalarının yanına taşınmadan önce anne ve babasının mezarını ziyaret eder. Burada gördüğü bir mezarlık dikkatini çeker ve mezar sahibi hakkındaki fikirlerini ağır bir ifadeyle dile getirir. “Zengin olduğunu iddia eden biri o kadar ahmak ki mezarına kartal, aslan figürü oydurmuş. Ermek o mezarın önüne geldiğinde alaycı bir şekilde güldü. Onun içinde yatan kişi hiç de dışındaki mezar taşına layık olmasa gerek. Bu değirmenin suyu nereden geliyor? Hepsi belli ki namussuz! Öldüğünde bile yüzüzlüğünün işaretlerini başına koydurmuş.” (Saspayev, 1991: 374).

Çarşaf adlı hikâyede ise çarşaf almak için kardeşinin evden para getirmesini bekleyen Cañıl çarşafların tükenmesinden korkar. Kardeşi geldiğinde çarşaf almak için mağazaya girdiğinde kardeşi konuşmak istediğinde onu susturur. “Kapa çeneni! dedim ben. Bu kez sesim yüksek çıktı. Kardeşim korkudan ağzını açıp da tek bir kelime edemedi.” (Saspayev, 1991: 396).

Bir diğer hikâye olan *Boşanmak*'ta ise kahraman anlatıcı karısıyla tartışır. Ne diyeceğini bilemeyen anlatıcı olayı kabullenir ve susar. “İt olayım bir daha bu konu hakkında bir şey dersem!” (Saspayev, 1991: 421).

Hikâyelerde küfürden ziyade argo ifadelerin daha çok olduğunu söyleyebiliriz.

3.9. HALK İNANIŞLARI

İnsanoğlu yaratılışı gereği bir şeye inanma dürtüsünü benliğinde taşıyan bir canlıdır. Din, bu inanma dürtüsünü karşılayan bir kavramdır. İnsanlar bazen bir yere, bazen belli gün ve zaman dilimlerine, bazen rüyalara bazende canlı veya cansız bir takım nesnelere anlam yüklemişlerdir. Tüm bunlar halk inanışlarını meydana getirmiştir. Halk inanışları, insanın kendisini ve doğayı tanımasıyla birlikte sergilemiş olduğu hayat algılayışıdır diyebiliriz.

“Bu bağlamda halk inanış ve uygulamalarında yer alan zengin içerikte; insan yaşamındaki önemli geçiş dönemleri olarak bilinen doğum, evlilik ve ölüm etrafındaki inanış ve uygulamalar yanında insanın tabiatla gördüğü ve kutsalla ilişkilendirdiği kutsal mekânlar, yatırlar, türbeler gibi ziyaret yerleri, kutsal nesneler, kutsal zamanlar, kurban, ruh, çeşitli manevi varlıklar, büyü, sihir, tılsım, sayılar, rüya, fal, burçlar, nazar, muska gibi hususlar, sağaltım, ocak ya da halk hekimliği uygulamaları ve çeşitli inanışlar bulunmaktadır.” (Eroğlu, 2017: 14).

Kırgızlar, halk inanışlarına bağlı bir topluluktur. Halk inanışlarının oluşmasında kendi ifadeleri ile ‘Asırları kocaltan tecrübelerin’ büyük payı vardır. Eğer Kırgızlara bu inanışların dışında bir harekette bulunulduğunda ne olacağını sorarsanız ‘Caman bolot’ (Kötü olur) cevabıyla karşılaşma ihtimaliniz yüksektir. İmandıkları bu halk inanışlarının bazıları tecrübeyle sabitlenmiş ve doğrulanmıştır (Polat, 2002: 557).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde halk inanışları çeşitlilik gösterir. Dini inanışlar bunlardan biridir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyeye falcı Erlikhan’ın dua etmek üzere tapınağa gitmesiyle başlar. “Dörgö ve aynı zamanda bir falcı olan Erlikhan ‘Ey, Manibatmahum’ deyip elinin desteği ile ayı postundan doğruldu. O, akşam tapınağa giderek ateşin önünde Latmanat’a ibadet edip zühural¹² yapmak niyetiyle oturdu.” (Saspayev, 1991: 298).

Fal ve fala baktırmak hikâyede geçen diğer halk inançlarından. Metinde Kalmuk hanı Koñurbay kendi geleceği hakkında fal baktırır. Ecelinin bir çocuk tarafından

¹² Maniheizmde bir ibadet şekli.

olacağını duyan Koñurbay bu duruma sinirlenir. Hikâyede hanın, halk inançlarına bağlılığı da özellikle vurgulanır. “Geleneksel halk inançlarına bağlı olan Hünkâr, sonunda kendini tutamamış, nefes alışığı hızlanmış, burun deliklerinden hışırtilar çıkmaya başlamıştı.” (Saspayev, 1991: 301).

Yine *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde karşımıza su ve atalar kültü çıkmaktadır. Su İslamiyet öncesinde de Türkler için kutsal sayılan tabiat unsurlarından biriydi. Suyu hayat veren, temizleyen, arındıran potansiyel bir güç olarak mitolojilerde ve inanç sistemlerinde sıklıkla görürüz. “*Potansiyel gücün ve ayrışmamışlığın ilkesi, evrenin içerisindeki her türlü maddenin temeli, bütün tohumların taşıyıcısıdır. Aynı zamanda dönülecek ilk özü simgeler.*” (Uçar, 2020: 26). Metinde geçen su kültü örneği şu şekildedir: “Başından çok işler geçmiş olan yaşlı hatun Çıyırđı bu sözlerden sonra daha da sessizliğe gömüldü. Bir şeyler olacağını hissetti. Bir süre sessizce oturduktan sonra, yerinden kalkıp bir kâse soğuk su alıp, çocuğun beşiğıyle, Kanıkey’in başında gezdirip, suya tükürüp, kâseyi suyla birlikte kapıdan dışarı fırlattı.” (Saspayev, 1991: 316). “*Atalar kültü ise baba hukukunun inanç sahasına yansıması olarak görülür ve temelinde ölmüş büyüklere gösterilen saygı vardır.*” (Uçar, 2020: 25). Hikâyede, Manas’ın ruhuna duyulan saygı ifade edilir. “Kanıkey ağlamaktan kuruyan gözyaşını akıtıp, Semetey’in beşiğine başını koymuş hıçkırır hıçkırır ağlıyordu. Onun içi yanıyor, nefes yerine alev çıkıyor gibiydi.

- Nasıl edeyim, yüce Kırgız halkımdan, yurdumdan, bereketli yerimden, nasıl ayrılırım! Kahraman kocamın yüce ismi mi unutulur? Ben talihsizi Manas’ın ruhu çarpmaz mı?” (Saspayev, 1991: 317). Ayrıca hikâyede rüyalarla ilgili halk inanışına da rastlanır. Kanıkey gördüğü rüyayı Çıyırđı’ya anlatır. Çıyırđı bu rüyayı pek hayra yormaz. Bundan dolayı Kanıkey’e akıl verir. “Bu bir işaret, rüyanda gördüğün ip sana yol olacak. Tanrı sizi korusun, kazasız-belasız ulaştırсын. Bu biricik yavrum sağ salım büyürse vatanına geri dönecektir, dedi.” (Saspayev, 1991: 316).

Bir Tadımlik Tuz adlı hikâyede ise tuza kutsallık atfedilmiştir. Memleket hasretiyle tutuşan yaşlı Kelginbay kendi öz vatanından getirdiğı tuzun iyileştirici bir özelliğı olduğuna, bu tuzun tüm belaları def ettiğıne inanır. Oğlu Eşbol, Gomindanlar tarafından yakalanıp götürölmek üzereyken Kelginbay oğluna bu tuzdan uzatır. “Yaşlı adamın eli titreyerek:

- Eşen, bu tuzdan biraz al, ye. Atalarımızın tuzu bu tuzda saklı. Kendi toprağımızın tuzu! dedi.

Bu sözler ağzından çıktıktan sonra yaşlı adam biraz sakinleşti. Gerçekten bu kutsal tuz Eşbol nereye giderse gitsin onu koruyacak ve geri getirecek gibiydi. Vedalaşmadan önce babasının bu eski inancını kırmak istemedi. Tuzdan çok az eline döküp ağzındaki yumruyu dilinin üzerine koyup yuttu.” (Saspayev, 1991: 331).

Hızır Aleyhisselam’da hikâyenin başlığından da anlaşılacağı üzere kendisini Hızır olarak tanıtan bir adam ele alır. İmameñ yaşlı bir adam tarafından kandırılır. Sonrasında İmameñ de ben Hızır’ım diyerek başka insanları kandırır. “Yavrum merhametli birine benziyorsun. Ben Sultaniyvayıs mezarlığından geliyorum. Dua edeyim sana!

İhtiyar böyle söyledikten sonra bastonunu eyere sıkıştırıp dua için elini açtı:

- Amiiiiinnn!” (Saspayev, 1991: 440).

“İslam âlimleri Hızır’ın peygamber, veli veya melek olduğu konusunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.” (Çelebi, 1998: 406-409). Yazar bu hikâyesinde, yerlerle ilgili halk inanışlarına da değinir. “Yol boyunca Gör-Cılga, Şaytan-Say olarak bilinen muhteşem yerler vardı. Bu yerlerle ilgili bazı ilginç ve korkutucu hikâyeler halk arasında oldukça yaygındı. Rivayete göre bir seyyah orada şeytanı görmüş. Bir başka seyyah ise oraya buraya yuvarlanan at başı kadar altın görmüş. Bu nedenle bu çevrede yaşayan halk bu yerleri anlatırken korkuyla ağızlarına alırlar.” (Saspayev, 1991: 445).

Sarı Benekli Köpek adlı hikâyede ise olağanüstü bir varlık olan *albastı* karşımıza çıkmaktadır.

“Türk halk kültüründe varlığına inanılan bir başka olağanüstü varlıkta “alkarısı”, “al anası” veya “albastı”dır. Albastı genellikle sarışsın ve uzun boylu bir kadın olarak tasavvur edilmekle birlikte farklı görünüşlerle de görünebildiğine inanılır. Bunlar arasında, insan-hayvan karışımı bir görünümde, uzun boylu, uzun parmaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, al gömlek giyen bir yaratık olarak da tanımlandığı görülmektedir.” (Çobanoğlu, 2015: 134).

Alkarısının daha çok تنها, virane yerlerde, samanlıkta, ahırda, su kenarlarında, kayalık yerlerde görüldüğü söylenir. Halk arasında albastının, lohusa ve kırkı çıkmamış kadınlara musallat olduğu inancı yaygındır. Bundan dolayı eğer bir kadın doğum yapmış ve kırkı çıkmamışsa evde yalnız bırakılmaz. Kadının bulunduğu odaya genellikle bir Kur'an Kerim konulur. Bazen de kadının eşinin bir kıyafeti bir köşeye bırakılır. Hikâyede, sarı benekli köpek albastı olarak algılanır. “Günlerden bir gün evleri köy eteğinde olan bir karı kocanın avlusunda ak eleçekli albastı görünmüş dedikodusu halkı çok güldürmüştü. Odun almak için ahıra giren kadın ay ışığından beyaz eleçekli birinin bir bakıp kaybolduğunu fark etti. Odunla beraber kendini unutan kadın tir tir titriyerek içeri yani evine koşar. Kocası ise bismillah, bismillah diye dua okuyarak unuttuğu yerleri de kendisi uydurarak avluya çıkar. Çıkınca avlunun köşesinde kendine bakmakta olan o sarı benekli köpeği görür. İşte o zaman çocuksuz olan adam “Allah’a şükürler olsun. Ya karım hamile olsaydı, korkudan düşük yaparmış,” diye geri evine girer. Beyaz eleçek giyenin albastı değil de sarı benekli köpek olduğu anlaşılınca karısının bu zamana kadar içine biriktirdiği ne kahrını, gazabı varsa köpeğe bağışlanır.” (Saspayev, 1991: 337).

Halk inanışları bir arada yaşayan halkların kültürleri ve yaşamlarını yansıtmaları bakımından büyük bir öneme sahiptir. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde bu inanç sisteminin dünden bugüne korunduğunu ve günümüzde de yaşatıldığını görmekteyiz.

3.10. GELENEK GÖRENEK VE ADETLER

3.10.1. Selamlaşma

Selamlaşma, karşılaşılan insana esenlikler dileme anlamı taşımaktadır. Her toplumda olduğu gibi Kırgızlarda da selamlaşma, küçüğün büyüğe selam vermesi, insanların birbirlerine hâl hatır sorması hoş karşılanan bir durumdur. İncelemesini yaptığımız hikâyelerden biri olan *Akraba*'da selamlaşmaya şu şekilde yer verilir:

“Yaşlı adam:

- Oo kurban olduğum biriciğim, dedi. Ellerini açarak gelip Ermek'i bağrına bastığında nedense çocuğun morali bozuldu. Gözlerinin ucuna gelen yaşını saklayarak amcasına sarıldı.” (Saspayev, 1991: 367).

Hikâyelerde Kırgızların kullandıkları ‘Assolom Aleyküm’ veya ‘Sana tınçtı kalayım’ yani esenlikler dileyen söz kalıplarına yer verilmemiştir.

3.10.2. Komşuluk ve Yardımlaşma

Türkler komşuluk ilişkilerine büyük önem vermişler ve bu ilişki boyutunu günümüze kadar taşımışlardır. Öyleki ‘Ev alma komşu al’ atasözü bu ilişkiye verilen önemden ileri gelir. Komşuluk aynı zamanda sosyal ilişkileri pekiştiren bir durumdur. Kurulan bu güzel muhabbetin neticesi olarak ortaya yardımlaşma kavramı çıkmıştır. Günümüzde hâlâ devam eden imece usülü yardımlaşma bu durumun en güzel örneklerindendir. Saspayev’in hikâyelerinde de komşuluk ilişkileri ve yardımlaşma dikkat çeken konu başlıklarından biridir. Onun, *Bir Tadımlık Tuz* hikâyesinde memleketine gidemeyip eşini ve oğlunu kaydeben yaşlı Kelginbay’a Uygur komşusu yardım eder. Öyleki o, eşini bu komşusunun yardımıyla toprağa verir. “O, mezarıcı ve bir yakın komşusu ile birlikte bir mezar kazıp toprağa verdi hanımını.” (Saspayev, 1991: 328). Kimsesi kalmayan Kelginbay’a evini açar ve onun bakımını üstlenir. “Ertesi gün Uygur komşusu gariban yaşlı adamı kendi evine götürüp ona evin sağ tarafında rahat edebileceği bir yer ayarladı.” (Saspayev, 1991: 334).

Akrabalar arası yardımlaşmaya ise hikâyeye adını veren *Akraba* adlı hikâyede rastlarız. Ermek yeni taşındığı yerde bir müddet işsiz kalır. Bu durum evinde kaldığı bazı akrabalarının canını sıkır. Ermek’in diğer bir akrabası olan Cusuy ise ona yardımcı olur ve işini kolaylaştırır. “Ayrıca yiyecek içecek masrafları hakkında da söz olmuş, çay, tezek hakkında da laf etmişlerdi. Kısacası evin içersinde doğal ama hoş olmayan bir hava hüküm sürüyordu.

Ermekler gitmek isterken Cusuy şöyle dedi:

- Yarın yengen gitsin, evi temizlesinler gelinle beraber. Temizleyip benim evime taşın.” (Saspayev, 1991: 384, 385).

Daşa’da kocası ölen Daşa’ya hastane ve cenaze işlemleri için arkadaşı yardım eder. *Kaynana* adlı hikâyenin sonunda ise gelin Zakeş’in ev işlerine kaynanası el atarak onun yükünü hafiflettiği görülür. Yardımlaşma her toplumda insanları raharlatan, yalnız olmadıklarını fark ettiren, insanların stresini alan erdemli bir davranıştır. Hikâyelerde de küçük veya büyük yardımlaşma kavramının vuku bulunduğu görülür.

3.10.3. Ziyaret

Ziyaret insanlar arası ilişkileri pekiştiren bir olaydır. Ziyaretler olayın durumuna göre farklı şekillerde adlandırılır. Bunlar: hasta ziyareti, hac ziyareti, bebek görmesi, büyüklerin ziyareti, akraba ziyareti, kabir ziyareti, anne-baba ziyareti gibi çeşitli isimler alır.

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde akraba ve kabir ziyaretleri dikkat çeken başlıklardandır. *Akraba* adlı hikâyede akrabalarından uzakta yaşayan Ermek ve karısı akrabalarını ziyarete giderler. Metinde ziyarete verilen önem ve hediyeleşme göze çarpan bir detaydır. “Mektubu eline alan Ermek karısına danıştı. Karısı:

- Geçen yıl da düğünleri vardı, gidemedik. Bu yıl da gitmezsek ayıp olur. İyisiyle kötüsüyle akraba sonuçta, dedi.

- O vakit gidelim. Ne lazımsa hazırla. Karısı:

- Diğer dayıya da uğrar mıyız? diye sordu. Onları da görmek gerek. Oraya kadar gittikten sonra onlara uğramazsak ayıp olur, dedi.

- O vakit onlar için de bir şeyler hazırlayın, dedi Ermek.

- Eli boş gidilmez, hediyeye almak gerek. Sandıktaki otuz metre kumaşın yirmisini alalım. Yanımıza da iki yüz som alalım. O kadar gitmişken... dedi karısı.

- Peki, sen Kırgız geleneğini, akrabalık ilişkilerini benden daha iyi bilirsin.

Karısıyla birlikte ikisi de hazırlandıktan sonra tüm akrabalarını ziyaret etmek için iki yüz kilometreden fazla yol kat ederek eski ata topraklarına geldiler.” (Saspayev, 1991: 358, 359). Akrabalarının yanına taşınmaya karar veren Ermek gitmeden önce anne ve babasıyla vedalaşmak için kabristana onları ziyarete gider. “Ermek nefret ettiği mezarlığın yanından geçerek ana-babasının mezarlığına geldi. Mezarlar taş kilitli sovhöz tarafına koyulmuştu. Bir metre kadar olan beyaz taş: “Burada komünist Kerimbek Caynakov yatıyor”, diye sonuna da onların doğum ve ölüm yılları yazılıydı. Ermek gururla babasının kilit taşındaki yazıları okudu. Sonra taştan gözünü ayırmadan uzun uzun baktı. Yarın o gidecek fakat onlar sonsuza kadar burada kalacaklardı değil mi? ‘Onlar geldi bizi büyüttü. Biz yine gidiyoruz, onlar kalacak!’ diye mırıldandı Ermek. Bu onun anne ve babasının sonsuz mekânlarıyla vedalaşmasıydı.” (Saspayev, 1991: 374).

Kaynana adlı hikâyede ise taze gelin Zakeş ailesini ziyaret etmek ister. Önceleri buna müsaade etmeyen kaynanası daha sonra yumuşar ve Zakeş'e izin verir. *Mihrihan*'da ise Urumçi'ye giden anlatıcı uzun yıllar görmediği avukat arkadaşını ziyaret eder. *Yaşlılar*'da ise tek başına yaşayan Arzıbek'i oğlu, gelini ve torunlarının ara ara uğradıklarına vurgu yapılır. Hikâyenin sonunda oğlu onu kendi evine götürür.

3.10.4. Misafirlik

“Kırgız halkının ‘Kılımları karıtkan’ (asırları kocaltan), edep-ahlak, geleneklerinden biri de misafirperverliktir. Kırgızların başka milletlerden misafirperverliği ile ayrıldığı, bu özellikleri ile tanındıkları iddia edilmektedir. Kırgızlarda ‘Konok’ (Misafir) ‘Allah’ın bir adı’ olarak kabul edilmekte, böylece misafir ağırlama da ulu ve kutsal olmaktadır.” (Polat, 2002: 554).

Akraba adlı hikâye misafirperverlik konusunun sıkça geçtiği bir hikâyedir. Ermek'in uzaktan gelen akrabalarına gösterdiği intizam, ilgi ve alaka Kırgız geleneğine örnek teşkil etmektedir. “Çay içtikten sonra mutfakta karısıyla beraber koyun mu yoksa sogum¹³ etinden mi koyalım, içki hangisinden olsun diye bunun gibi misafir ağırlama meselelerini planladılar. Sonunda misafirlerden başka kimseyi çağırmamayı ve kurutulmuş tuzlu etten pişirmeye karar verdiler.

Etler pişerken misafirlerin önüne üçüncü kez sofraya açıldı ve yüz gramlık kadehler büyük sofranın yanına dizildi.

Hem çay hem de içki koyuldu.” (Saspayev, 1991: 367). Ermek akrabalarının yanına taşındığında ise onu da büyük bir ziyafetle karşılarlar. Ermek de yeni taşındığı bu yerde yakın akrabalarına hizmette kusur etmez. “Ermek içkileri döküp şingirdatarak tepsiye koydu ve uzatıp ikram etti. Herkes içiyordu. İçmeyen tek bir kişi bile yoktu. Olması gerektiği gibi kadehlerini rahatlıkla kaldırıp koyuyorlardı.

Camankul kocaman çakısını bileyip odada oturanların yanına girip çevresine sevecenlikle bakarak:

¹³ Kış için hazırlanan büyükbaş hayvan eti.

Hey millet, çocuk için sakladığım bir koçum vardı, dedi. Oturanların burnuna önceden hazırlanmış taze çorba kokusu geldiğinde içten içe sevindiler.” (Saspayev, 1991: 375).

Misafir ağırlamada ikramda bulunmak Kırgızlar için oldukça önemlidir. Hikâyeden anlaşılacağı üzere gelen misafire et ikram edilir veya koyun kesilir. Sofra tek bir kez değil ikinci, üçüncü kez hazırlanarak gelenler memnun edilmeye çalışılır.

3.10.5. Saygı

“Saygı kavramı insanlar tarafından farklı şekilde ele alınmakla birlikte genel olarak bakıldığında saygı; değeri, üstünlüğü, faydası, kutsallığı vb. gibi nedenleri ile herhangi bir kimseye ya da bir şeye karşı dikkatli ve ölçülü davranmaya yol açan tutum ile başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusunu kapsamaktadır. Esasında saygının özünde hürmet etme vardır.” (Kıral, 2018: 5).

Saygı, sağlıklı bir iletişim için önem arz etmektedir. Kadim bir tarihe sahip olan Türkler de saygıya önem vermiş ve insani ilişkilerde saygının yerini korumuşlardır. Türkler büyüklere saygıyı, küçüklerine sevgiyi eksik etmemiştir. Ele alıp incelediğimiz hikâyelerde de saygı konusuna oldukça sık rastlarız. Destan özelliği taşıyan *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede aksakallılara danışılması onlardan akıl alınması onlara gösterilen saygının bir neticesidir. *Bir Tadımlık Tuz* hikâyesinde Eşbol’un babasına olan saygısını metinde verilen şu küçük ayrıntıdan yakalayabiliriz: “Vedalaşmadan önce babasının bu eski inancını kırmak istemedi. Tuzdan çok az eline döküp ağzındaki yumruyu dilinin üzerine koyup yuttu.” (Saspayev, 1991: 331). *Akraba* hikâyesinde saygının toplumla bütünleştiğini görürüz. “Ermek dayılarında da diğer akrabalarının yanındaki gibi saygı gördü. Saygı denince bizim halkımız en iyisini yapardı.” (Saspayev, 1991: 359). *Kaynana* hikâyesinde ise gelin Zakeş’in kaynanasına olan saygısı aileyi bir arada tutar. “Gelininin alçak gönüllü, hürmetkâr, evi çekip çeviren birisi olduğunu gören Saamıy’ın annesi başkalarının yanında gururlanıyordu.” (Saspayev, 1991: 409).

Saygı, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Kırgızlarda da gelenek halini almıştır. Büyüğüne saygı gösteren bir çocuğun iyi bir aile terbiyesi aldığı düşünülür. Büyüklere saygılı olmayı öğretmek en başta anne ve babanın sorumlulukları arasındadır. Çocuk

büyüdüğü ailede ve daha sonra yaşadığı toplumda bu geleneği daha da pekiştirir. Anne ve babaya hürmet etmek, birisiyle karşılaşıldığında selam vermek, yaşlı birisi içeri girdiğinde ayağı kalkmak ve yer göstermek, konuşanın sözünü kesmemek gibi davranışlar saygı çerçevesini oluşturan birkaç örnektir.

Kırgız kültüründe hâlâ daha tazeliğini koruyan saygı kavramları vardır. Bunlardan biri de gelinin davranışları ile ilgili saygı geleneğidir. Kırgız geleneğinde kadın, kocasının ve akrabalarının adını söylemez. Bazen de farklı bir şey söyleyerek çağırır. Kırgızlarda bu duruma “*tergöö*” adı verilir. Bu durum günümüzde kırsal kesimlerde devam eden bir gelenektir. (Dıykanbay, 2021: 106). *Akraba* adlı hikâyede karşımıza çıkan bu saygı ifadesinin örneği şu şekildedir: “Cusuy’un karısı:

- Deminki, diyerek kocasının adını söylemeden söze başladı.” (Saspayev, 1991: 385).

“Gelinin davranışlarıyla ilgili çeşitli geleneksel yasaklar mevcuttu. Gelin, eşinin akrabalarının ismini söyleyemez, onlara sırt çevirip ve onların bulunduğu ortamlarda ayak ayak üstüne atarak oturamaz, yüksek ve sert şekilde konuşamaz, başörtüsü ve yalın ayak dolaşamazdı. Ayrıca eşinin yaşlı akrabalarıyla görüşmekten kaçınırdı.” (Sadıkov, 2002: 547).

Bu durum incelemesini yaptığımız hikâyelerden *Akraba* adlı metinde geçer. “Kahkaha atan yengeleri ‘bizim oğlan’ diyerek kadehlerini tokuşturuyorlardı.” (Saspayev, 1991: 359). Metinde Ermek’in yengesinin ona ismiyle hitap etmemesi dikkat çeken bir detaydır. Bunun gibi ince düşünülmüş geleneksel saygı kavramları öncesinde Anadolu da vardı. Fakat günümüzde gelişen ve değişen toplum yapısına bağlı olarak etkisini yitirmektedir.

Her insan saygıyı hak eder. Saygı birçok açılmaz kapının aralanmasına sebebiyet verir. Hikâyelerde saygı konusu ihmal edilmemiş, insanları iyileştirici yönüne de değinilmiştir.

3.11. DOĞUM

Doğum insanoğlunun neslinin devamını sağlayan bir evredir. Doğumlar genelde mutlulukla karşılanır. Doğum öncesi, doğum esnası ve doğumdan sonra gerçekleştirilen bazı inanışlar veya ritüeller vardır. Bunlar toplumdan topluma değişiklik gösterebilir.

Boşanmak adlı hikâyede çocuğun dünyaya gelişi ve yaşanan mutluluğa değinilir. Anlatıcı inançsız biri olmasına rağmen bu muzicevi olay karşısında Allah’a şükreder. “Doğumhanenin kapısı önünde sevincimden o taraf bu taraf dolaşıp heyecanla şu sözleri tekrarlardım:

- Kudretine kurban olayım Rabbim. Çocuğumu erkenden kucağıma verdiğin için ne kadar şükretsem azdır. Ben dine inanmıyorum. Allah’ın bu kudretine hamd etmek ağzıma nasıl geldi bilmiyorum.” (Saspayev, 1991: 418). Anlatıcı, çocuk dünyaya geldikten sonra göz aydınlığı olarak çikolata dağıtır. “Göz aydınlığı için hemşirelere konyak, çikolata alırken mutluluktan ellerim titriyordu.” (Saspayev, 1991: 418).

Doğum gerçekleştikten sonra eve gelen misafirlere ikramlarda bulunulur. “Eve kadınlar gelmeye başladı. Ne yapmak gerek onu da bilmiyordum. Elimden geldikçe onlara içki ve şarap ikram ettim.” (Saspayev, 1991: 418).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde doğum başlığı altına alabileceğimiz örnekler bu kadarla sınırlıdır.

3.12. EVLENME

Evlilik, aile kurmanın ilk basamağıdır. Evlilik, ciddi ve sorumluluk gerektiren bir müessesedir. “*Evlenme gelenekleri dünyanın hemen hemen her tarafında görülmekle birlikte eş seçimi, eş sayısı, evlilikte yapılan törenler toplumlara göre değişmektedir. Kırgızlarda evlenme kelimesi erkekler için “üylönüü” kızlar için “turmuşka çıguu” olarak ifade edilmektedir.*” (Dıykanbayeva, 2013: 131).

Yapılan evlilikler türlerine göre farkı isimlerle anılır. Kırgızlarda *bel kuda* veya *beşik kuda* olarak adlandırılan evlilik türleri bizdeki ‘beşik kертmesi’ni karşılar. Farklı bir evlilik türü olan ‘*levirat*’ ise yakın zamana kadar Anadolu’da da varlığını sürdüren bir evlilik çeşidiydi.

“Kırgızlarda çok eskiden beri süregelen Levirat ve sorarat evlilik türleri de vardır. Bunların arasından levirat Kırgızlar arasında yaygındır. Levirat Kırgız Türkçesinde Amangerlik, Kazak Türkçesinde Amengerlik, Türkmen Türkçesinde Dakılmak olarak geçmektedir. Levirat, kocası ölmüş kadını kocasının erkek kardeşi ile evlendirme türüdür. Kırgızlarda dul kalan kadını alacak kayın, ölmüş kardeşinden küçük olmalıdır. Çünkü kocanın büyüğü gelin için kayın baba yarısıdır. Baba ölürse onun yerine ağabey kalır ve baba görevini üstlenir, geriye kalan küçükleri korur, kollar. Bu gelenek göçebe hayat yaşayan bütün Türk boylarında çok yaygın bir gelenektir.” (Dıykanbayeva, 2013: 135).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerden Manas Destanı’na atıfta buluna Kanıkey’in *Altın Bileziği*’nde levirat türü evlilik karşımıza çıkmaktadır. Manas öldükten sonra kardeşi Köböş Manas’ın karısı olan Kanıkey ile evlenmek ister. “Köböş öfkeyle:

- Ne akılsızsın, ne konuşuyorsun? Bir beklesene ne her lafa atlayıp yerli-yersiz konuşuyorsun? dedi.

- Ne, sen kendini akıllı mı zannediyorsun? Ne zamandan beri? Daha dün Sart boyundan olan o yengeyle evlensem mi, bir kızla değiştirilemeyecek dul kadın var, diye benden tavsiye istememiş miydin? Senin ne kadar akıllı olduğunu görürüz. Abıke derin bir nefes aldı, annesinin yanında ağabeyinden işittiği lafları gurunun yediremedi.” (Saspayev, 1991: 312).

Evlilik türleri dışında bu başlık altına alabileceğimiz diğer bir kavram *köşögödür*.

“Kırgızlarda gelin gelmeden önce evin bir odası gelin için hazırlanır. Odaanın bir köşesine “köşögö” adlı bir kumaş parçası asılır. Gelini köşögönün içine alırlar. Köşögönün içine erkekler girmez. Sadece kadınlar girer. Düğün bitene kadar gelin köşögönün içinde oturur, yanında küçük görümceler ve komşunun küçük kızları oturur. Gelinin sıkılmaması için şarkılar, türküler söylerler. Gelinin ilk geldiği gece gelin ile kocasının yatağı yengeler tarafından köşögöye hazırlanır. Köşögö kırk gün boyunca asılı kalır, gelin kocasıyla kırk gün orada yatar. Köşögö rengi de Kırgızlar için çok önemlidir. Açık renk olmalıdır. Koyu renk köşögö olmaz. Çünkü açık yani beyaz iyiliğin simgesidir.” (Dıykanbayeva, 2013: 139).

Köşögöye, incelediğimiz hikâyelerden biri olan *Kaynana* ‘da rastlarız. “Saamıy’ın ailesi bu yeni çift kalmaları için girişteki odada köşögö hazırladılar.” (Saspayev, 1991: 409). Anlaşılabacağı üzere hikâyede köşögö hakkında detaylı bir bilgi verilmez sadece ismi zikredilir.

3.13. ÖLÜM

Ölüm, canlılar için kaçınılmaz bir sonudur. Ölüm, “*Bir insan hayatının tam ve kesin olarak sona ermesi; ahiret yolculuğu, son, ebedi uyku, son yolculuk, emrihak, irtihal, memet, mevt, vefat.*” (TDK, 2023: 2594) anlamlarına gelmektedir. Ölüm ve sonrası insanoğlunun merak ettiği ama tam anlamıyla çözemediği bir bilmecedir. İnsanlar ölümü ve sonrasını din veya farklı inanç sistemleri doğrultusunda anlamaya çalışmış ve buna bağlı olarak ölüm öncesi, ölüm anı veya ölümden sonra bir takım ritüeller gerçekleştirmişler. Türkler de ise bu durum İslamiyet öncesi Gök Tanrı inancına, İslamiyetten sonra ise İslam dinine göre şekillenmiştir.

3.13.1. Defnetme

“*Cenaze töreni birkaç aşamadan oluşurdu: defin töreni, ölüm hakkında duyuru, “kabaaytuu”, ölen eşin tasviri (resmi) (tul kötör), yas elbisesi giyme “kara kığı”, ağıtlar “ökürü”, misafirlerin karşılanması ve yerleştirilmesi “konok aluu”, cenazenin yıkanması “söök juu”, cenazenin kefene sarılması “kegindöö”, uğurlama (uzatuu) ve defin merasimi “sööktü koyuu”, defin töreni sonrası merasimler-meazrlıktan dönenlerin ağıtları “ökürü üçülüğü”, merhumun elbise ve özel eşyalarının paylaşılması “mıçö”, ayrıca küçük ebatlı (50×50cm) ebatlı kumaş parçaları (jirtış) dağıtılması ve anma yemeği (kara aş).*” (Koçkunov, 2002: 548).

Defin, cenaze törenlerinden biridir. Ölen kişiyi toprağa vermek demektir. Defin gerçekleşmeden önce de yapılması gereken bazı işlemler vardır.

Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce doğa ve doğadaki bazı unsurların ruhları olduğuna inanırlardı. Bunlardan biri eski Türk inançlarından biri olan ateş kültüdür. Eski inanç sisteminde Türkler ateşin kötü ruhlardan arındırdığına inanırlardı. Ergenekon Destanı’nda ateş özgürlüğün simgesi olmuşken Manas Destanı’nda ateşe bakarak gelecek

hakkında bilgi edinirdiler. İncelediğimiz hikâyelerden biri olan *Kanıkey'in Altın Bileziği*'nde definden önce cenazenin çevresine yedi mum yakıldığına tanık oluruz. “Ses etmeyen Kanıkey, yola çıkmak için hazır sayılırdı neredeyse. Yola çıkmadan önce Cañgılçak'ın cesedine göz atıp, hüznünlendi. Sonra cesedi başköşeye yatırıp, üstünü ipek bir kumaşla örttü. Cesedin etrafına yedi kandil yaktıktan sonra annesinden kalan altın bileziği çıkarıp cesedin göğsüne yerleştirdi. Gömmeye bir hayırsever çıkacaktır. Bundan dolayı evden güçlükle ayrıldılar.” (Saspayev, 1991: 319). Bu durum ateşin kutsal sayıldığı dönemlere kadar uzanmaktadır. Kanıkey'in cesedin göğsüne yerleştirdiği altın bilezik dikkat çeken diğer bir detaydır. Kanıkey bu bileziği ölüyü defnedecek olan kişi için bırakır.

Diğer bir hikâye olan *Bir Tadımlık Tuz*'da ise tifo hastalığına yakalanan halkın defin işlemlerinin zorlukları anlatılır: “Ölümler arttıkça iki kişi sedyeyle cansız bedenleri taşıyıp rastgele bir yer kazıp onları gömüyorlardı. Kefen bulamayınca yorganların yüzleri çıkarılıyor, yurttan çarşaf kalmayınca kimi cansız bedenler kamıştan yapılan hasıra, kimilerinininki ise yaş yoncaya sarılıp öyle gömülüyordu.” (Saspayev, 1991: 328). Vatan hasreti çeken ve memleketine gidemeden ölen yaşlı Kelginbay'ın defni ise metinde şu şekilde verilir: “Onu defnedenlerin söylediğine göre yaşlı adamın ağzında öz vatanından bir tutam tuz varmış.” (Saspayev, 1991: 335).

Daşa'da ise definden önceki süreç, misafirlerin gelmesi ve ağırlanması kısaca anlatılır. “Kocasının ceketine yapışıp ağlayıp durdu. Ertesi gün memleketinden hemşehrileri geldi. Saygımı ve şefkatimi onlardan da esirgemedim. Yatacak yer, yeme-içme işini kendisi hazırladı daima. Hemşehrileri ölünün ufak-tefek işleriyle meşguldüler.” (Saspayev, 1991: 482). Bu hikâyede diğer defin işlemlerinden farklı olarak ölünün yakıldığını görürüz.

“Eski Türklerde ölüleri gömme çeşitlilik arz eder. Bununla birlikte cenaze törenlerinde cesedin ne yapılması gerektiğine ilişkin üç temel yöntemin uygulandığı görülmektedir. Bu yöntemlerden biri de cesedin yakılmasıdır. İnsan cesedin yakılmasının en büyük sebebi, ateşin ölüleri temizlediği ve insanı günahlardan arındırdığına dair eski Türk inanç anlayışıdır. Bu inanıştan ötürü M. Ö. 1200 yıllarından itibaren eski Türklerin cesedi yakmaya başladıkları görülmektedir. Bu adet daha sonraları Hunlar,

Göktürkler, Uygurlar, Kırgızlar, Hazarlar, Peçenekler ve bazı Türk topluluklarında görülmektedir. Ancak Türklerin İslâm dinin kabul etmeleriyle birlikte ölü yakma âdetine tamamen son vermişlerdir.” (Yaşa, 2019: 275).

Hikâyede bu durum şu şekilde yer alır: “Daşa ağlayıp sızlayarak kocasının külünü alıp memlekete dönmeyi kabul etti.” (Saspayev, 1991: 482).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde defin ve defin işlemleri toprağa gömme ve yakarak defnetme olarak iki şekilde yer aldığı gözlemlenmiştir.

3.13.2. Yas ve Renk

Yas tutma, ölen insanların ardından duyulan derin üzüntüdür. Bu tarif edilemez acı çoğu zaman yakılan ağta gözlerden süzülen yaşların eşlik etmesiyle kendini gösterir. Bu hüznünlü durum birkaç gün sürebileceği gibi aylarca, yıllarca devam edebilir. Önceleri bu durum daha da abartılı bir şekilde yapılırdı. Kadınlar bellerine yaş deriden yapılmış eti bağlayarak her gün biraz daha sıkarlardı. Yapılan bu ritüel ölümle de neticelenebiliyordu. Günümüzde bu gibi yas tutma ritüelleri varlığını yitirmiştir.

“Kırgızlarda da başka milletlerde olduğu gibi, ölenin ardından “yas tutma”, “ağıt yakma” âdeti vardır. Yas süresi zaman dilimiyle sınırlanmaktadır. Bu süreç, ölünün gömülmesinden başlayıp, bazı bölgelerde kırkına, bazı bölgelerde bir yıla yani “ölü aşına” kadar devam etmektedir. Yas süresinin belirlenmesi ölenin yakınlığına, uzaklığına; genç, yaşlı, erkek ve kadın oluşuna bağlıdır. Kırgızlar genelde kırk gün yas tutar. Bu süreçte eğlenceye, düğüne gitmez, süslenmez, hep kara giyerler. Eğer yas tutan kadın ise başına daima kara örtü örter, hiç gülmez. Kadınlar erkeklere göre daha fazla yas tutar. Ölenin karısı bir yıl boyunca yas tutar, renkli giysiler giymekten, makyaj yapmaktan, dışarıda topluma gözükmekten kaçınır. Buna “karaluu kadın” (karalı kadın) derler. Kırk gün geçmeden dışarı çıkmak zorunda kalırsa başını önüne eğerek yürür. Kırk gün boyunca sabah akşam ters dönmüş bir şekilde oturarak ağıt yakar.” (Dıykanbayeva, 2009: 95, 96).

Renklerin taşıdığı anlam toplumdan topluma farklılık arz etse de bu durum bazen paralellikte gösterebilir. Renklerin simgesel anlamları efsanelere, destanlara kadar uzayan bir süreci kapsar. Yas tutma esnasında kullanılan renklerden biri olan kara/siyah aynı

zamanda ölümün rengi olmuştur. İncelemesini yaptığımız hikâyelerde yas tutma âdeti göze çarpan diğer bir başlıktır. *Kanıkey'in Altın Bileziği* adlı hikâyede Manas'ın ölümünden sonra karısı Kanıkey'in yas tutma eylemi söz konusudur. Destan özelliği taşıyan bu hikâyede yas tutan Kanıkey'in karalara büründüğünü görürüz. “Görkemli ak çadırın sağ iki tarafına Manas'ın ucu sırlı mızrağı, ak keltesi¹⁴, miğfer, kalkan, kılıç ve hançerleri asılmıştı. Bunların altında yiğitlikten kalan eyer takımı Kırgız geleneğine göre yapılmıştı. Kanıkey tepeden tırnağa siyah giyinip, bu kutsal eşyaları düzelterip, günde üç kez ağıt yakıyordu. Bu koca çadırda sadece üç kişi yaşıyordu. Çıyırdı, Kanıkey ve beşikteki Semetey. Kanıkey öğle ağıdını yaktıktan sonra, derin bir iç çekerek: “Fani dünya!” dedi. Diğer tarafa dönüp ağıt yakarak, elini, yüzünü yıkadıktan sonra gönlü hüznü dolu bir şekilde hizmetkâr kadının hareketlerine baktı.” (Saspayev, 1991: 316). Örnekten de anlaşılacağı gibi karalar giyen Kanıkey günün belli vakitlerinde, yan tarafına dönüp ağıt yakarak yasını tutar.

Daşa adlı hikâyede ise farklı kültür olmasına rağmen kahramanın yine karalara büründüğünden bahsedilir. “Daşa ağlayıp sızlayarak kocasının külünü alıp memlekete dönmeyi kabul etti. Acısına rağmen başından aşağı kara giyinip krematoryaya¹⁵ gitti.” (Saspayev, 1991: 482).

Hikâyelerde ak ve kara renklerinin yerleşim yerleri için de kullanıldığını görürüz. Çadırın ak veya kara olmasının anlamları vardır. *Kanıkey'in Altın Bileziği*'nde geçen ak çadır bu duruma örnektir. Diğer tüm renklerin anası olan ak renk, ‘ululuk, siyasi hâkimiyet, itibar saygınlık, meşruluk, dini/mitolojik olumluluklar, kutsallık’ gibi anlamlar taşımaktadır (Toker, 2009: 98-100). Aynı zamanda ak çadır Manas'ın çadırının rengidir. Manas'ın oğlu Semetey'in bulunduğu ak çadır ise metinde şu şekilde verilir: “Kırgızların yılmaz kahramanları hakkında çokça şey duyan ve kendi de hiçbir şeyden korkmayan kızıl atlı Kalmuk askeri, Manas'ın ak çadırının önüne vardığında kalbi yerinden fırlayacakmış gibi olup, atın dizginlerini çekip yalpalayarak durdu.” (Saspayev, 1991: 318).

Kara çadır kullanılan diğer renklerdenidir. “Kara ya da siyah, renk olarak hikâyelerde çokça geçen renklerden olup genellikle çağrışım alanı bakımından kötü,

¹⁴ Manas destanında anlatılan Manas'a ait kerametli bir tüfek.

¹⁵ Ölülerin yakıldığı yer.

uğursuz, zor, hain gibi anlamları içinde barındıran bir olumsuzluk ögesi olarak kullanılsa da birkaç yerde ise makbul, nadir bulunan anlamında olumluluk unsuru olarak da kullanılmaktadır.” (Alay, 2022: 203). Kanıkey’e ihanet edip saklandıkları yeri Köböş ve Abike’ye söyleyen hizmetçi Cañılçak’ın çadırı kara olarak simgelenmiştir. “Çıyırdı, hizmetçinin kara çadırına gidip, eskimiş bezler arasında, beşiğe sığmayıp ayağı dışarı fırlayan, terleyip yatan bal yanak Semetey’i getirdi.” (Saspayev, 1991: 319). Kırgızlarda ak çadır zenginliği ifade ederken kara çadırı ise fakirler kullanır. Çadır, Kırgızlar henüz yerleşik hayata geçmemişken ev olarak kullandıkları yerleşim türlerindendi. Bu açıdan bakıldığında çadır, mutluluğun, hüznün paylaşıldığı, misafirlerin ağırlandığı, aile sırlarının konuşulduğu önemli bir yapıdır. Aynı zamanda çadır, Kırgızların değer yargıları, kültürü ve gelenekleri hakkında bilgiler sunmaktadır.

3.14. OYUNLAR

Bu başlık altında eğlence amacı güden halk oyunlarını inceleyeceğiz. Halk oyunları kültürün alt tabakasını oluşturan unsurlardandır. Kırgızların da kendi ulusal oyunları vardır. İncelediğimiz hikâyelerden biri olan *Mezarlığa Kadarki Yolda* adlı hikâyede birden fazla Kırgız ulusal oyununa yer verilir. Hikâyede yaylada oynanan oyunlar şu şekilde sıralanır: “İhtiyarlar şerine¹⁶ işine girişmişlerdi. Gençler eğlence yapmak için köknar ağaçlarının dibine altı bakan salıncak kurup yemek pişirmek için ocakları hazırladılar. Gece eğlence başladığında kızlar anne-babalarına nazlanıp, “baş tañıp” için evlerinden et-yağ ve kaymağı kovalarla taşımak için onlara danışıyordu. Köknarların dibinde yengeler yemek hazırlıyor, kızlar, delikanlılar salıncakta sallanıyor, ağız kopuzların sesi etrafa yayılıyordu. Daha sonra “dümpöldök”, “şabiyet tebüü” ve “ak söök” denen oyunlar oynanırdı. Böyle gecelerde insanın tüm hayatına yön verecek bir takım duygular ortaya çıkardı.” (Saspayev, 1991: 324, 325).

Yukarıda verdiğimiz örnekte geçen ulusal oyunları sırasına göre açıklayacak olursak:

Diğer adı *selkinçek* olan *altı bakan* gençler arasında yaygın olan bir salıncak türüdür. Ağaçlık alanlarda halatların ağaçlara bağlanmasıyla yapılır. Bozkır veya

¹⁶ Bir grup arkadaş, aile veya akraba sırayla birbirlerini yemeğe davet ederler. Bu davet yemeğinin adına ‘şerine’ denir.

yaylalarda ise uzun altı direğin halatla üçer üçer bağlanarak yere dikilmesiyle kurulur. Altı bakan, salıncak dediğimiz çocuk oyununun devamı niteliğindedir. Mani ve türküler söylenerek eğlenilen bir oyun türüdür. Salıncak hemen hemen her millette karşımıza çıkabilecek bir oyun çeşididir.

Baş tañıp, kızlar ve gelinlerin bir araya gelerek yemek yiyip şarkı söyleyip, çeşitli oyunlar oynayıp eğlenmelerinin genel adıdır. Metinde kızların yaylada baş tañıp için topladıkları görülür.

“Dümpöldök oyunu, gençlerin geceleri oynadığı oyunlar arasına girer. İki gruba bölünen gençler, getirdikleri kabanlarını üzerlerine örtüp yatarlar. Urganın bir ucunu yatanlardan biri tutar. Güçlü, tez canlı, iyi koşan biri bekçi, urganın bir ucunu tutar ve yerde yatan kendi grubuna öbür grubun saldırmasına engel olur. Bekçi bunu yaparken karşı gruptakilerden birini yakalayıp kendi grubuna katmaya çalışır. İkinci gruptan biri bekçiye yakalanırsa yere yatarak korunarak onların tarafına geçer.” (Dıykanbay, 2021: 99).

Şabiyet tebüü, Kırgız çocuk oyunlarından biridir.

Ak söök olarak geçen, gece karanlığında gençlerin oynadığı bu oyunun diğer adı *ak çölmök*'tür. Hikâyede yazar, *ak çölmögün* hangi vakitlerde oynandığı hakkında kısa bir bilgi verir. “Yarım ay yaylada serin bir esinti bırakarak yüzünü gizlemişti. Genellikle ay ışığında oynanan “*ak söök*” oyunu bu kez ayın karanlığında oynanmıştı. Kemiği ararken Küykö komşu köyden gelen Sultan isimli gencin yanından ayrılmıyordu.” (Saspayev, 1991: 325).

*“Ak çölmök. Kızlar ve gelinler yiğitlerden bölünürler. Çiftler halinde türküler söylerler. Çevik, tez canlı ve cesur yiğidi seçmek için sınanırlar. Bu arada yiğitler kısrağın tutmaya uygun olan kemiğinden *ak çölmögü* hazırlarlar. Sonra iki gruba bölünürler. Biri kısrağın önceden hazırlanmış kemiğini yani *ak çölmögü* uzağa atar. Bu oyun gece oynanır. Ay ışığında parlayıp yere düşen kemiği bulmak için iki grup yarış yapar. Bulan kişi belli etmemeye çalışır. Kendi etrafındaki hızlı koşan kişiye ulaştırır. Alan kişi koşarak belirlenen yere kadar kimseye vermeden getirebilirse, zafer o grubuundur.”* (Dıykanbay, 2021: 99, 100).

Bir diğerk hikâye olan *Kanıkey'in Altın Bileziği*'nde ise âşık oyununda kullanılan âşık kemiğinin bu kez fal bakmak için kullanıldığı görülür. Âşık oyunu için kullanılan kemiğin dört yüzü vardır. Diğerk milletlerde farklı isimlerde adlandırılaln âşık kemiğinin bu dört yüzü Orta Asya Türklerinde *alçı*, *tava*, *bök* ve *çik* olarak adlandırılır. Hikâyede âşık kemiğinin alçı ve çik olan yüzünün isimleri geçer. “Fal bakmak için kullanılan âşık kemiği, alçı değil çik düştüğünden dolayı ihtiyar kalçanın (Koñurbay'ın) nefesi kesildi.” (Saspayev, 1991: 302).

Kırgızlarda âşık kemiğinin kulağa benzer dik yüzüne *alçı*, âşık kemiğinin düz dikey yüzü, alçı yüzünün karşısına *taa* denir. Bök, Kırgızlarda pök, bögö, bögö olarak da adlandırılır. Bök, âşık kemiğinin yumru, tümsek (dışbükey) tarafı, çik tarafının karşısıdır. Çige olarak da karşımıza çıkan *çik* ise âşık kemiğinin çukur tarafı, bök tarafının karşısıdır (Alımov, 2019: 158-176).

Metinde kökü çok eskiye dayanan oyunların da yer aldığı görülür. Bu bağlamda düşünüldüğünde hikâyeler, geleneksel Kırgız eğlence kültürü hakkında bilgi vermektedir.

3.15. DESTANLAR VE EFSANELER

“Milletlerin yaşayış, düşünüş ve inanışlarını araştırırken milli destan, menkıbe ve efsaneler bazen tarih vesikaları arasında birinci derecede ehemmiyet kazanır. Bunlar yalnız tarihin eksikliklerini doldurmakla kalmaz; içtimai ruhun akislerini, düşünce ve inançlarını meydana koymak bakımından da çok mühim bir mevki işgal ederler.” (Turan, 2018: 97).

Yaşanmış olayların etkisiyle oluşturulmuş olan destanlar, bir milletin yaşam tarzı, gelenek ve görenekleri, giyim-kuşamı, yeme-içmesi hakkında birçok bilgi barındırır. İnsanların neye sevinip neye üzüldüklerini, neye inandıklarını, düşmanlarını, dostlarını, vermiş oldukları mücadeleleri bir milletin destanlarına bakarak öğrenebiliriz. Bu bağlamda düşünüldüğünde Kırgız tarihini, kahramanlıklarını anlatan ve günümüze kadar taşıyan Manas destanı oldukça önemli bir yere sahiptir. Manas Destanı'nda Kırgızların ailevi yapısı, evlilikleri ve birçok gelenek ve göreneklerini bulabiliriz. İncelemesini yaptığımız *Kanıkey'in Altın Bileziği* adlı hikâye aslında Manas Destanı'nın bir parçasından alınmıştır. Destanda Oyratlarla (Kalmuklarla) yapılan mücadele, Manas'ın

ölümünden sonraki süreç ele alınmıştır. Kalmuk hanı Koñurbay'ın Manas'tan geriye kalan tek çocuğu Semetey'i öldürmek için dedesi Yakup Han'dan Semetey'i getirmesini ister. Yakup Han bunu kabul etmeyince Koñurbay Kırgız obalarına saldırır. “Güneş batmak üzereydi. Şimdi onların karşısına dumanı göğe yükselen bir Kırgız köyü çıktı. Yaklaştığında onların Kırgız olduklarını anlayan biri koşarak onlara doğru geldi. Çadırlar boşaltılıp, kadınlar etraftaki şeyleri toparlayıp, aceleyle hareket ediyorlardı. Ağıtlar yakılıyor, hüngür hüngür ağlama sesleri duyuluyordu. Oba ortasında kötü koku yayan yangının etrafında dolaşan üç-dört adam külden bir şeyler çıkarıyordu. Obanın çevresinde koşuşan köpekler, insanların başına gelen belaya içlenir gibi uluyorlardı.” (Saspayev, 1991: 309). Destanın sonunda falcı Erlikhan'ın, Koñurbay'ın hazin sonu hakkında söylediklerinin gerçekleşeceği ve Koñurbay'ın her ne kadar çabalarsa çabalasın kendi sonunun bu çocuktan olacağı vurgulanır. “Böylece basiretli falcı Erlikhan'ın ölmeden önce söylediklerinin gerçekleşeceğini Koñurbay ve hatta Bakdöölöt'ün haramileri de bilemediler.” (Saspayev, 1991: 319).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde, anlatmaya bağlı edebî bir tür olan ve destanlara göre daha bireysel özellik taşıyan efsaneye de yer verilir. Yazar *Gözler Gözler* adlı hikâyesinde, Şal (çukur) efsanesine değinir. Metinde yer alan efsane şu şekildedir: “Bu bana çoğu zaman “Şal (çukur)” efsanesini hatırlatır. Güneşin kavurucu sıcaklığında şarkı söyleyen Uygur kadınlar sabahtan akşama kadar çukurlarda gübre yayarlarmış. Kuyut gübre demektir. Eşek süren yaşlı Uygurlar sokaklardan güçlkle topladıkları yeni tezekerlerin birazını o çukurlara dökmüş. Ekim dönemi ökü z eksikliğinden her bir ark için insanlar gruplara ayrılıp yan yana dizilerek çapayla parçalayıp çevirmeye başlarmış. Tohum ekilir ekilmez bir yandan da gübreyi yayarlarmış. Sulama vakti geldiğinde ise çalışanlar arktaki sudan çömlek ve kovalarıyla su alıp sulama yapmaları gerekirdi. İş gereği çalışan kadın ve erkeklerin hepsi çömleklerden başka herhangi bir yere küçük abdestlerini yapmazlarmış.

Özenle yetiştirilip büyütülen ekin toplanır toplanmaz bazı depolara gönderilir. Sonra sonra yine yoğun bir çalışma başlar. Buğday yerine bu seferde akdarı (mısır) ekmeye başlarlar.” (Saspayev, 1991: 487, 488).

Yazar, hikâyeleri arasına destan ve efsaneyi de katarak zengin bir anlatım ağı oluşturmuştur.

3.16. ATASÖZLERİ

Atasözleri, bir milletin yaşam serüveni boyunca edindiği deneyimlerin ve bu deneyimler sonucu ortaya konulan fikirlerin günümüze kadar ulaşmış halidir. *“Atasözleri zamanla çok defa gerçek anlamları yerine mecazlı bir mâna kazanarak sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılan ve halk hâfızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir.”* (Oy, 1991: 44-46).

Kırgız atasözleri ve deyimlerinde Kırgız tarihe, insanların birbiriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerine, halkın hayatı algılayış biçimine dair birçok bilgi bulabiliriz. Kırgızlar atasözleri ve deyimler için *“sözün çiçeği”*, *“fikrin kaymağı”* ifadelerini kullanırlar (Dıykanbayeva, 2017: 115).

İncelemesini yaptığımız hikâyelerde atasözleri aşağıdaki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

1. *“Kızga bergis cuban bar.”* “Bir kızla değiştirilemeyecek dul kadın var.” Bu atasözü dul kadınların değerini artırmak için kullanılır. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede levirat türü evlenme söz konusudur. Manas öldükten sonra onun kardeşi Köböş yengesi Kanıkey ile evlenmek ister. Dul kalan yengesi için Köböş bu atasözünü kullanır. “Daha dün Sart boyundan olan o yengeyle evlensem mi, bir kızla değiştirilemeyecek dul kadın var, diye benden tavsiye istememiş miydin?” (Saspayev, 1991: 312).

2. *“Booru ooruca boorgo tebet”* “İyiliğe kötülükle karşılık vermek” anlamına gelmektedir. Fazlaca yapılan iyiliğin insanlar tarafından suistimal edileceğini anlatır. Türkçe karşılığı “Merhametten maraz doğar” şeklindedir. *Akraba* adlı hikâyede Camankul yeğeni Ermek için bu atasözünü kullanır. “Merhametten maraz doğar dedikleri şey bu olsa gerek.” (Saspayev, 1991: 387).

3. *“Törkünü cakındın töşögü cıyılbayt”* atasözü “Akrabası yakın olanın evi toplanmaz” anlamını taşımaktadır. Akrabadan alınan kızın baba evine sürekli gideceği düşüncesiyle söylenen bir atasözüdür. Böyle bir durumda kız kendi evine zaman ayıramaz ve eviyle ilgilenemez. Bu atasözü *Kaynana* adlı hikâyede evlenecek olan çiftler için söylenir. “Çünkü dünürlerin uzaktan olması daha iyidir. Üstelik akrabası yakın olanın evi toplanmaz, derler öyle değil mi?” (Saspayev, 1991: 408).

4. “*Balanı caşınan, kelindi başınan*” şeklindeki atasözünün Türkçe karşılığı “Çocuğu küçüklüğünde, gelini gençliğinde terbiye etmek lazım” anlamına gelir. Ataerkil bir toplumdan gelen Türkler için gelin ve gelinin evdeki konumu önemlidir. Gelinin yeni gelen eve uyumlu olması için o evin fertleri tarafından terbiye edilmesi gerekir. Atasözü bu anlamda kullanılmıştır. Bu atasözü, *Kaynana* hikâyesinde gelenekselci kaynananın ‘gelin’ hakkındaki düşüncelerini yansıtmaya bakımından önemlidir. Hikâyede bu atasözü Zakeş’in kaynanası tarafından kullanılır. “Çocuğu küçüklüğünde gelini gençliğinde terbiye etmek lazım, diye bir atasözü var.” (Saspayev, 1991: 409).

5. “*Buudaydın barar ceri tegirmen*” atasözünün Türkçesi “Buğdayın varacağı yer değirmendir” şeklindedir. Bu atasözü Kırgızlarda kızların mutlaka evlenmesi gerektiği, eninde sonunda kocaya varacağı anlamını taşır. *Kaynana* adlı hikâyede Zakeş’in evine gelen bekâr arkadaşları için söylenir. “Buğdayın varacağı yer değirmendir! Kızlar bunu bilmiyor değildi.” (Saspayev, 1991: 410).

6. “*Cetimgе cõtöldün emne keregi bar*” şeklindeki atasözünün anlamı “Benim/Senin neyine” demektir. Bu atasözü *Boşanmak* adlı hikâyede evli çiftler arasındaki tartışmada kullanılır. “Aslında nazlanmak benim neyime. Böyle bir kibarlığın gereği yok diye düşündüm.” (Saspayev, 1991: 421, 422).

7. “*Kızıl ot kısır kalmak bele*” atasözü “Alevlenen ateş öylece kalır mı” anlamına gelmektedir. Bu atasözü yine *Boşanmak* adlı hikâyede terk edilen adamın yeniden evlenmesi üzerine söylenir. “Alevlenen ateş öylece kalır mı? Acıma dayanamayıp hemen evlendim.” (Saspayev, 1991: 424).

8. “*Ar kürök öz alına caraşa alat.*” Türkçesi “Her kürek kendi hakkını alır” şeklindedir. Atasözü, *Mihrihan* hikâyesinde anlatıcının yolculuk esnasında tanıştığı Aydar adlı genç tarafından kullanılır. “Her kürek kendi hakkını alır. Sizler gibi bilimle uğraşmasam da kendi payıma düşen halk hizmetini yapmaya çalışıyorum.” (Saspayev, 1991: 425).

9. “*Koldo bar altındın barkı cok*” şeklinde kullanılan atasözünün Türkçe karşılığı “Altın eldeyen kıymeti bilinmez” demektir. İnsan elinde olan şeyin kıymetini bilmez. Bir şeyin kıymeti, o şeyin yokluğunda anlaşılır. Sağlık gibi, insanın sevdiklerini kaybetmesi gibi. Kaybedildiğinde anlam kazanan her şey için bu atasözü kullanılır.

Atasözü, *Mihrihan* hikâyesinde Aydar tarafından kullanılır. “Altın eldeleyen kıymeti bilinmez, diyerek söylendi.” (Saspayev, 1991: 433).

3.17. DEYİMLER

Deyimler de atasözleri gibi atalara ait olan kalıplaşmış ifadelerdir. Deyimler anlatının gücünü artıran ve anlatıyı zenginleştiren bir diğer önemli unsurdur. “*Deyimler, anlatım gücünü artırmak için kullanılan genellikle gerçek anlamlarının dışına kayarak mantık dışı hayaller, düşünceler taşıyan kalıplaşmış sözlerdir. Deyim kalıpları da atasözleri gibi eskilere, atalara aittir. Kalıplar, olduğu gibi kullanılır.*” (Demir, 2006: 612).

Çalışmamızda edindiğimiz deyimler şu şekildedir:

1. “*Közdörün süz-*” Türkçesi “Göz ucuyla bakmak” demek olan bu deyim *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Kalmuk Han’ı Koñurbay için kullanılır. “Koñurbay, çadırın köşesinde eskiyip duran fakat kendine özgü olan savaş aletlerine, Manas’ın başına vurulmuş ay baltasına göz ucuyla bakarak oturdu.” (Saspayev, 1991: 301).
2. “*Oynoy tur-*” deyimini “Hafife almak” anlamına gelir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Kırgızlar için söylenir. “Kırgız dediğin hafife alınmaz.” (Saspayev, 1991: 300).
3. “*Baş iy-*” deyiminin Türkçesi “Boyun eğmek” anlamına gelir. Yine *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Kırgızlar için kullanılır. “Manas’ın yönetiminde kimseye boyun eğmemişlerdi.” (Saspayev, 1991: 300).
4. “*Kan tögüü*” deyiminin Türkçesi “Kan dökmek” anlamına gelir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede falcı Erlikhan içinden geçenleri dile getirir. “Yürürken: ‘Yine kan dökülmeye başlayacak Ey Manimatmahum!’ diye düşündü.” (Saspayev, 1991: 299).
5. “*Teñ-tez dem al-*” Türkçesi “Derin nefes almak” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* hikâyesinde Koñurbay için kullanılır. “Derin bir nefes aldı ve kelimeleri dişlerinin arasından zorla çıkardı.” (Saspayev, 1991: 300).

6. “*Ölümgö çektel*” deyimini “Ölümle burun buruna gelmek” anlamını taşımaktadır. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Koñurbay’ın kaçınılmaz hazin sonu için kullanılır. “Bu kural eskiden beri belli olsa da insanoğlu ölümle burun buruna gelince yeni bir şeymiş gibi oluyor.” (Saspayev, 1991: 301).

7. “*Can cüyö sizda-*” deyiminin Türkçesi “Yüreği sızlamak”tır. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Koñurbay’ın karısı Setkil tarafından kullanılır. Setkil Han çadırında zehirlenerek ölen insanlara şahit olur ve buna dayanamaz. “Yüreğim sızlıyor ve artık dayanamıyorum” (Saspayev, 1991: 303).

8. “*Oozunan sütü ketelek bala*” Türkçesi “Ağzı süt kokmak” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde henüz bebek olan Semetey için kullanılır. “Ağzından süt kokan bir Kırgız çocuğunun kafasını kesmek ne demek!” (Saspayev, 1991: 303).

9. “*Öz etin özünün mayına kuur-*” deyimini ‘kendi kendine yetebilme, idare etme’ anlamlarına gelir. Türkçe tam karşılığı “Kendi yağıyla kavrulmak” demektir. Bu deyim *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Kalmuk Han’ı Koñurbay Kırgızlar için kullanır. “Bunlar böyle bir halk. Kendi yağında kavrulsalar da yine de bir şeyler olması mümkün. Kırgızlara inanan birkaç ahmak çıkmasın!” (Saspayev, 1991: 304).

10. “*Kañırığı tütö-*” deyiminin Türkçe karşılığı “İçi sızlamak” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Yakup Han’ın duygu dünyasını betimlemek için kullanılan bir deyimdir. “Çadırların ortasına atılmış gereksiz eşyalar gibi duran ve aç oturan Yakup Han etrafına göz gezdirip, kesilmiş kır bitkisinin başını büküşü gibi içi sızlayarak düşünüyordu.” (Saspayev, 1991: 305).

11. “*Köz çaptır-*” veya “*Köz cügürt-*” olarak geçen deyimlerin Türkçesi “Göz gezdirmek” anlamına gelir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede bir örenke vererek olursak: “Koñurbay’ın kan kokan otağına yaklaştıkça Yakup Han’ın bütün vücudu titriyor, dağa taşla korkuyla bakıyor, etrafa dalgın dalgın göz gezdiriyordu.” (Saspayev, 1991: 303).

12. Bir diğer “Göz gezdirmek” anlamına gelen deyim “*Köz taşt-*”dır. Bu deyim, *Bir Tadımılık Tuz*’da “Yaşlı adam evine döndükten sonra evin dört tarafına göz gezdirdi.” (Saspayev, 1991: 328), *Hırsız*’da “Erkin bağın çitine yaklaşıp içerideki elmalara göz gezdirdi.” (Saspayev, 1991: 354), *Mihrihan*’da “Bir ara başını kaldırıp

alnına düşen saçlarını düzeltti ve sonra kaşlarını çatıp nereye vardığımızı görmek için etrafa göz gezdirdi.” (Saspayev, 1991: 430) şeklinde geçmektedir.

13. “*Cüröğü bolk et-*” yüreği hoptamak anlamına da gelen bu deyimnin Türkçe tam karşılığı “Yüreği ağzına gelmek” şeklindedir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Koñurbay’ın ruh halini tasvir etmek için kullanılır. “Han yasalarına itaat edip alnını yere sürerek gelen ihtiyar Kırgızın giyimi Koñurbay’ın yüreğini hoptattı.” (Saspayev, 1991: 306).

14. “*Aza boyu tik tur-*” deyiminin Türkçesi ise “Tüyleri diken diken olmak” şeklindedir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Yakup Han’ın ruh halini tanımlayan bir deyim olarak karşımıza çıkar. “Gürültüyle çıkan bu acımasız ses karşısında Yakup Han’ın tüyleri diken diken oldu.” (Saspayev, 1991: 307).

15. “*Öñ aletten ket-*”/“*Üröyü uç-*” “Beti benzi atmak” anlamına gelen bu iki deyim yine *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede aynı cümle içerisinde Yakup Han’ın süvarileri için kullanılır. “Beti benzi atan Yakup Han’ı böyle gören askerin yürekleri yandı.” (Saspayev, 1991: 308).

16. “*Korduk menen kek aloolo-*” şeklinde olan deyimnin Türkçe karşılığı “İntikam ateşiyle yanıp tutuşmak” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Yakup Han’ın ruh halini tasvir etmek için kullanıldığı görülür. “Rüzgâr yerdeki tozu havaya kaldırdığında Yakup Han kendine geldi. İntikam ateşiyle yanan kara gözleri at üstünde sessizce, dik dik bakıyordu.” (Saspayev, 1991: 309).

17. “*Añğırıp ıylap cat-*” Türkçesi “Avazı çıktığı kadar bağırarak ağlamak” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Kalmuklar tarafından saldırıya uğrayan halkın durumuna açıklık getirmek için kullanılır. “Onlar dumanı tüten obaya bakıp, avazları çıktığı kadar bağırarak ağlıyorlardı.” (Saspayev, 1991: 309).

18. “*Bir köynök murun cirt-*” olarak *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede geçen deyim görmüş geçirmiş, tecrübesi olan insanlar için söylenir. Türkçe karşılığı “Bir gömlek fazla eskitmek” şeklindedir. Köbüş kendisinin kardeşinden daha tecrübeli olduğunu vurgulamak için bu deyimini kullanır. “Senden bir fazla gömlek eskitmişliğim var, diyerek kardeşini azarladı.” (Saspayev, 1991: 312).

19. “*Akıl sal-*” “Akıl danışmak” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Bakdöölöt oğullarıyla bir takım gizli planlar yaparken bu deymi kullanır. “Aslanlarım, ben size akıl danışmaya gelmedim. Sizi zorlu bir işe salmak için geldim, dedi.” (Saspayev, 1991: 312).

20. “*Közün tazala-*” deymi *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde Koñurbay’ın Semetey’i öldürmek için kullandığı bir deyimdir. Türkçesi, “Yok etmek, ortadan kaldırmak” demektir. Hikâyede bu deyim şu şekilde geçer: “Gönderdiğim askerlerin gözü önünde Manas’tan geriye kalan çocuğu yok edin.” (Saspayev, 1991: 313).

21. “*Col çalıp gelgile*” deymi “Kolaçan etmek” anlamına gelir. *Kanıkey’in Altın Bileziği*’nde geçen bu deyim, oğullarına akıl veren Bakdöölöt tarafından kullanılır. “Başka çare yok. Bugün sizler gidip kolaçan edin.” (Saspayev, 1991: 313).

22. “*Salmaktuu bol-*” deyiminin Türkçesi “Ağırbaşlı olmak” anlamına gelmektedir. Yine *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede karşımıza çıkan bir deyimdir. Bakdöölöt’ün oğlu Köböş için kullanıldığı görülür. “Annesi gibi ağırbaşlı olmaya gayret gösteren Köböş.” (Saspayev, 1991: 314).

23. “*Şimşip cür-*” deyiminin Türkçesi “İz sürmek” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede karşımıza çıkar. “Şuutugul, Tört-Kül taraflarında haramilerin iz sürdüğünden şüphelenmişti.” (Saspayev, 1991: 315).

24. “*Belin bekem tañ-*” deymi “Metanetli olmak” anlamına gelmektedir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Çıyırkı gelini *Kanıkey*’e yapması gerekenleri sıralarken bu deymi kullanır. “Metanetli ol, Tanrı’ya sığın, Temir Han dünüre git.” (Saspayev, 1991: 316).

25. “*Bir butu kördö*” Türkçesi “Bir ayağı mezarda olmak” demektir. Bu deyim, *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Çıyırkı’nın *Kanıkey*’e teselli amaçlı söylediği cümlede geçer. “Bana gelince, bir ayağım mezarda, bana bakma.” (Saspayev, 1991: 317).

26. “*Cüröğü muzga aylan-*” deyiminin Türkçe karşılığı “Yüreği buz gibi olmak”tır. *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyede yaşlı Kelginbay için kullanılır. “Yüreğinin buz kesen tarafı Gomindan taraftarları ile birlikte geçip gitmiş gibiydi.” (Saspayev, 1991: 332).

27. “*Canın saba-*” deyiminin Türkçe karşılığı “Canını dişine takmak” demektir. Bu deyim *Bir Tadımlık Tuz* hikâyesinde kocasına bakan Oymokçon’un durumunu ifade etmek için kullanılır. “Oymokçon canını dişine takarak hasta kocasının etrafında dört dönüyor ne yapacağını bilmiyordu.” (Saspayev, 1991: 327).

28. “*Medet tap-*” “Medet ummak” anlamına gelir. *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyede yaşlı Kelginbay’ın ata toprağından olan tuza bel bağladığı yani bu tuzdan medet umduğu görülür. “Ne kadar zor olsa da bu bir tutam tuzdan yalayıp medet umarak gönlünü avutuyordu aslında.” (Saspayev, 1991: 329).

29. “*Köz caşın tök-*” deyiminin Türkçesi “Gözyaşı dökmek” anlamına gelir. *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyede eşi ve çocuğunu kaybeden Kelginbay’ın durumu için kullanılır. “Yanıdakiler gözyaşı dökerek acı kaderinden kurtulamayan bu kulun derdine ortak oluyorlardı.” (Saspayev, 1991: 334).

30. “*Kusa bol-*” Türkçesi “Özlem çekmek” demektir. *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyede yurdundan ayrı kalan yaşlı Kelginbay tarafından kullanılır. “Halktan ve yurttan ayrılıp özlem çekmekten daha acı bir şey yokmuş!” (Saspayev, 1991: 335).

31. “*Köz imdaş-*” Türkçesi “Göz kırpmak” demektir. Bu deyim *Hırsız* adlı hikâyede elmalar için kullanılır. “Kızarmış, çok tatlı elmalar daha ötede göz kırparak Erkin’i devamlı kendine doğru çekiyordu.” (Saspayev, 1991: 354).

32. “*Çırağına may tamu-*” deyiminin “İçten içe sevinmek” anlamı vardır. Bu deyim birisinin başına gelen olumsuz bir durumdan dolayı içten içe sevinmek anlamıyla karşımıza çıkar. *Akraba* adlı hikâyede Camankul’un karısı için kullanılır. “Ermek’in karısı, Camankul’un karısının içten içe sevinip “Babasına çekmiş o, onlar ezelden beri bize karşı iyi niyetli değillerdi!” dediğini duymuştu.” (Saspayev, 1991: 384).

33. “*Kölökösünö it catpa-*” Türkiye Türkçesine gölgesinde köpek yatmayan olarak çevrilen kölökösüne it catpagan deyimi birine iyilik yapmayan, kötü insanlar için kullanılır. İncelemesini yaptığımız hikâyelerden biri olan *Mihrihan*’da kötü yönetici için kullanıldığını görürüz. “Hey yoldaş, bizim ‘gölgesinde köpek yatmayan’ bir yöneticimiz var. “Git” diyor, gidiyorum. “Gel” diyor, geliyorum.” (Saspayev, 1991: 425).

34. “*Tınbay süylö-*” “Nefessiz konuşmak, durmadan konuşmak” anlamlarına gelir. *Mihrihan* adlı hikâyede anlatıcı, yolculuk esnasında Aydar’ın nefessiz konuştuğuna

vurgu yapar. “Öyle olacakmış, diyen Aydar durmadan konuşuyordu.” (Saspayev, 1991: 425).

35. “*Közü cet-*” deyiminin Türkçesi “Emin olmak” demektir. *Mihrihan* hikâyesinde geçen bu deyim Aydar tarafından kullanılır. “Artık yağmur yağmayacak bundan eminim, diyerek güldü Aydar.” (Saspayev, 1991: 436).

36. “*Canga bat-*” “Canına tak etmek” anlamına gelir. *Hızır Aleyhisselam* adlı hikâyede yaşlı ve fakir İmakeñ için kullanılır. “Bu canına tak eden fakirlik kimleri kimleri düşündürmesin.” (Saspayev, 1991: 440).

37. “*Bak kon-*” deyimini “Bahtı açık olmak, şansı yaver gitmek” demektir. *Hızır Aleyhisselam* hikâyesinde İmakeñ yoldan geçen anne ve oğlu kandırır. Çocuğun bahtının açık olduğunu söyler. “Senin bahtın açık, itibarlı bir çocuksun.” (Saspayev, 1991: 444).

38. “*Terisi tar-*” deyiminin Türkçesi “Kıskanmak”tır. *Yaşlılar* adlı hikâyede Sonunbala’nın gelini için bu deyim kullanılır. Gelinin kıskançlığı üzerinde durulur. “Kaynanasının yemeklerini bile kıskanırdı. Bazen yaşlı kadının yemek istediği yemeklere bile kıskanarak bakar hatta dedikodusunu yapardı.” (Saspayev, 1991: 466).

39. “*Baş-köz bol-*” ‘ilgilenmek’ anlamına gelen bu deyim Türkçe tam karşılığı “Göz kulak olmak” demektir. *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyede kocasına bakmak zorunda kalan Oymokçon için kullanılır. “Yüzü moraran, dudakları kuruyup inleyen Kelginbay, ona göz kulak olacak olan çaresiz hanımı Oymokçon’a kalmış.” (Saspayev, 1991: 327).

40. “*Kara kiy-*” deyimini “Karalara bürünmek” demektir. *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede Kanıkey’in kullandığı bir deyimdir. “Karalar giyip, kan yutup otururken bu haramiler çocuğa bir kötülük ederler diye korkuyordum, dedi.” (Saspayev, 1991: 316).

41. “*Taş bol-*” şeklinde yer alan deyim Türkçe karşılığı “Taş kesilmek”tir. Bu deyim *Gözler Gözler* adlı hikâyede geçen çiftçilerin tasvirinde kullanılır. “Sessizleşen yüzler taş kesilmiş gibiydi.” (Saspayev, 1991: 488).

42. “*Kursak tok, kıyım bütün*” deyim Türkçesi “Karnı tok sırtı pek olmak” demektir. *Akraba* adlı hikâyede Ermek, akrabalarının yanına taşınma konusunda arkadaşlarının fikirlerini alır. Bu deyim Ermek’in arkadaşları tarafından kullanılır.

“Karnın tok sırtın pek. Burada edindiğin dostların var akraba da olsa kimse kimsenin ağzına ekmek koymuyor.” (Saspayev, 1991: 326).

43. “*Çabarmandın kamçıсын ce-*” Türkçesi “Cefa çekmek” demektir. Cefa çekmek, birçok eziyete, derde, sıkıntılara göğüs germek demektir. *Bir Tadımlık Tuz* adlı hikâyede yaşlı Kelginbay ıstırapla geçen hayatını bu deyimle dile getirir. “Ben Issık Göl’den gelip burada cefa çektim.” (Saspayev, 1991: 335).

44. “*Ubara bol-*” Türkçesi “Zora sokmak” demektir. Yapılacak bir iş veya eylem konusunda birisine güçlük çıkarmak anlamını taşıyan bu deyim, *Akraba* hikâyesinde traktörcü Almasbekov için söylenir. “O geçen yıl işi kaytararak bizi zora sokmuştu.” (Saspayev, 1991: 380).

45. “*Tişin tişine bas-*” Türkçesi “Dişlerini sıkamak” demek olan bu deyim *Daşa* adlı hikâyede kocası kanserden ölen Daşa’nın çektiği ıstırap için kullanılır. “Dişlerini sıkıyor ve dayanılmaz yükün altında kıvranıyordu.” (Saspayev, 1991: 481).

46. “*Üşkür-*” “Of çekmek, iç çekmek.” *Çarşaf* adlı hikâyede “İçindeki sıkıntısını tam olarak ifade edemedi için oflayıp” (Saspayev, 1991: 395), *Mihrihan* adlı hikâyede ise “Bomboş faydasız oflayıverdi.” (Saspayev, 1991: 432) şeklinde yer alır.

47. “*Sözün böl-*” deyiminin Türkçesi “Sözünü kesmek” anlamına gelir. *Çarşaf*’ta “Sonunda onun sözünü keserek” (Saspayev, 1991: 395), *Mihrihan* da ise “‘Sakin o olmasın!’ düşüncesiyle arkadaşımın sözünü kesip şöyle dedim.” (Saspayev, 1991: 438).

48. “*Köñülsüz bol-*” Türkçesi “Keyfi kaçmak” olan bu deyim *Hırsız* adlı hikâyede Bököbay için kullanılırken “Yaşlı Bököbay’ın keyfi kaçtı” (Saspayev, 1991: 356) *Kaynana* adlı hikâyede ise Zakeş için kullanıldığı görülür. “İçeride keyifsiz bir şekilde oturan Zakeş’in morali bu sözleri duyduktan sonra daha da bozuldu.” (Saspayev, 1991: 412).

49. “*Kabagı açıl-*” deyimini “Gönlü açılmak, keyfi yerine gelmek” demektir. *Akraba* hikâyesinde depo görevlisi Ermek’in hayvan çiftliğe yem getirdiğini görünce sevinir. “Ambarcı hepsini yerleştirdikten sonra gönlü açılıp keyfi yerine geldi.” (Saspayev, 1991: 364).

50. “*Köönü buzul-*” Türkçesi “Morali bozulmak” anlamına gelir. *Akraba*’da karşımıza çıkan bu deyim Ermek için kullanılır. “Ellerini açarak gelip Ermek’i bağrına bastığında nedense çocuğun morali bozuldu.” (Saspayev, 1991: 367).

3.18. İKİLEMELER

İkilemeler de anlamı pekiştirmede kullanılan Türkçenin önemli özelliklerindendir. “*İkileme yoğunlaştırılmış bir ses ve anlam gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu, kavram inceliğini karşılamak üzere sözcük kurar gibi türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.*” (Demir, 2006: 592). İncelemesini yaptığımız metinlerdeki ikilemeleri birer örnekle şu şekilde sıralayabiliriz:

1. “*Too-taş*” “*Dağ taş*” demek olan bu ikileme *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede geçer. “*Koñurbay*’ın kan kokan otağına yaklaştıkça Yakup Han’ın bütün vücudu titriyor, dağa taşa korkuyla bakıyor, etrafa dalgın dalgın göz gezdiriyordu.” (Saspayev, 1991: 303).

2. “*Bir-eki*” “*Bir iki.*” Bu ikileme *Akraba* adlı hikâyede şu şekilde yer alır: “*Akrabalarıyla tanışsın, bir iki ay dinlensin.*” (Saspayev, 1991: 377).

3. “*Birin-serin*” “*Tek tük/Seyrek*” anlamına gelen bu ikileme *Kanıkey’in Altın Bileziği* adlı hikâyede şu şekilde geçer: “*Altın Dağ zirvelerine yerleşen kümeleşmiş tek tük bulutlar göze çarpıyordu.*” (Saspayev, 1991: 315).

4. “*Iylay-sıktay*” “*Ağlaya sızlaya*” anlamına gelir. *Daşa* adlı hikâyede bu ikilemenin kullanımı şöyledir: “*Daşa ağlayıp sızlayarak kocasının külünü alıp memlekete dönmeyi kabul etti.*” (Saspayev, 1991: 482).

5. “*Carak-cabdıktar*” Türkçesi “*Araç gereçler*” anlamına gelen ikileme *Kanıkey’in Altın Bileziği*’de geçer. “*Kanıkey*’ın bilincinin yerinde olmayışından yararlanan Köböş ile Abıke, telaşlanıp yalnız kalan Çıyırda’dan çekinmeden Manas’tan kalan araç gereçleri, silahları talan ettiler.” (Saspayev, 1991: 318).

6. “*Üç-tört*” “*Üç dört*” demek olan ve sayı ifadesi taşıyan bu ikilemeye *Kaynana* adlı hikâyede örnek verecek olursak: “*Aradan üç, dört ay geçti.*” (Saspayev, 1991: 408).

7. “*Bala-çaka*” “Çoluk çocuk” anlamına gelen bi ikilemeye *Yaşlılar* adlı hikâyeden örnek verebiliriz. “Onun kocaya verdiği iki kızı ve çoluğa çocuğa karışmış bir oğlu olmasına rağmen yaşlı adam onların yanında yaşamak istemiyordu.” (Saspayev, 1991: 467).

8. “*Karı-caş*” “Genç yaşlı” demek olan bu ikileme *Mihrihan* adlı hikâyede şu şekilde kullanılır: “Genç yaşlı, kadın erkek arabada toplam yirmi dört kişi vardı.” (Saspayev, 1991: 429).

9. “*Kadır-kımbat*” “Kadir kıymet” demektir. *Akraba* adlı hikâyede bu ikileme şu şekilde yer alır: “Ermek, bir yerde uzun yıllar birlikte yaşayan akrabalar birbirlerinin kadir kıymetini ne kadar bilebilir ki diye düşündü.” (Saspayev, 1991: 360).

10. “*Kolu-konşu*” “Konu komşu” anlamına gelen bu ikileme *Yaşlılar* adlı hikâyede “Bir kuzu kesip konu komşuyu çağırıp bir yandan da annelerini şımarttılar.” (Saspayev, 1991: 467) şeklinde geçer.

11. “*Boloor-bolbos*” Türkçesi “Olur olmaz” demek olan bu deyim *Daşa* adlı hikâyede şu şekildedir. “Daşa olur olmaz sözlere gülüp dikkatlice dinliyormuş gibi yaparak bana dik dik bakıyordu.” (Saspayev, 1991: 478).

12. “*Biliner-bilinbes*” Türkçesi “Belli belirsiz” demektir. *Mezarlığa Kadarki Yolda* adlı hikâyede bu ikileme kullanılır. “Görünüşe göre yaşlı kadın da “eskileri” hatırlamış ama bu durumdan hoşnut olmamış olsa gerek yüzünü buruşturmuş, yüzü belli belirsiz kızarmıştı.” (Saspayev, 1991: 322).

13. “*Kenen-kesir*” Türkçesi “Aşağı yukarı/Yaklaşık olarak” anlamına gelen ikileme *Daşa* adlı hikâyede karşımıza çıkar. “Aramızda aşağı yukarı yirmi yaş vardı.” (Saspayev, 1991: 477).

14. “*Anı-munu*” Türkçesi “Onu bunu/İvır zıvır” demektir. *Yaşlılar* adlı hikâyede eşyalar için ıvır zıvır anlamında kullanılır. “Gel eve gir de ıvırı zıvırı toplayalım, dedi.” (Saspayev, 1991: 474).

15. “*Tamak-aş*” “Yeme içme” demek olan ikileme *Daşa*’da kullanılır. “Yatacak yer, yeme içme işini kendisi hazırladı daima.” (Saspayev, 1991: 482).

16. “*Sıy-urmat*” Türkçesi “Saygı hürmet” demek olan ikileme *Akraba* adlı hikâyede yer alır. “Ermek kendi sülalesi hakkındaki sözleri dinleyip duygulansa da elinden gelen saygı hürmeti gösterip akrabalarını yolcu ederdi.” (Saspayev,1991: 357).

17. “*Ayak-tabak*” Türkçesi “Tabak çanak” demek olan bu ikilemeye ise *Gözler Gözler* adlı hikâyede karşılaşıyoruz. “Kadın sabahtan beri masaları temizleyip tabak çanağı topluyordu.” (Saspayev, 1991: 486).

Yazar, hikâyelerinde atasözleri, deyimler ve ikilemelerden bolca yararlanarak anlatının içeriğini zenginleştirdiği görülür. Her kesimden yaşamın anlatıldığı hikâyelerde kullanılan bu söz kalıpları Kırgız halk kültürüne katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPTLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE HİKÂYELER

4.1. TRANSKRİPT

4.1.1. KANIKEYDİN ALTIN BİLERİĞİ

Uluu daracaluu balger, dörgö Erlikhan «O, manibat- mahum!» dep kolun tayana ayuu talpagınan turdu. Keçinde al çadan-butkanaga barıp, şam түбүндө Latmanatka sıynıp, zultural casoogo niettenip oturgan. Çakıra kelgen cooker iymenip, bosogodon cılğan cok. Dörgö бүкүрөнө basıp, eşikke cakındaganda, karılık azabınan kışıldap, buçkaktağı kök cibekke orolgon kalın kitepti zorgo aldı. Cooker cardamdaşmak boldu ele, dörgö közün cuump, sol kolu menen cay gana «Tiybe!» degen işaret körsöttü. Anın:

- Han calgızbı? - dedi al tilin şılıpıdata.

- Uluu daracaluum, anı bilbeymin, - dedi cooker cabıkkan tür menen.

Mamıda turgan küröñ-sarı corgogo Erlikhandı sööp mingizgenden kiyin çañı uyulgup catkan han ordosun közdöy cönöştü bular. Kün ekintige tayap, Gobi çölünön cıluu aba Koñurbay caylagan öröndö salkın cel payda kılğan. Kıtaydın sarı cibegi menen kaptalğan çatır cıgaçtarının tüyülüşkөн cerleri ak күмүş menen kadalıp, cerge ayuu talpaktarı töşölgөн. Tördögü colbors talpagında oyluu oturgan Koñurbay түş beşimden beri bir da kozgolup koygon cok. Al, öz tagdırına baylanıştuu oor kıyalga çökkөн. Cookerdik örүү bıylı cazdı alaarı bışıк ele. Antkeni, handıktın tegereginde baş kötөрөр uruular kalgan cok. Kanduu kыргындар alardı tize бүгүүгө macburladı. Han Koñurdun eñ kiçuu tokoluna suluu Setkil gana çatırda arı-beri kıymıldap, ookatın iştep cüröt. Caşı on altıga cañıdan tolgon Setkil Nayman uruusunan tartuuga kelgen.

Som altından casalğan түпөктүү nayza karmagan eki cooker çatırdın eşigi aldında kakkan kazıktay katıp kalgan. Çatırdan alısıraak, birok, tegerete tigilgen coruk çatırlarında noendor, nökörlөр cookerçilikte olcogo түşүрүлгөн, köçmөн uruularının kızdarı menen şarap içip, көñүл açışuuda. Alardan tışkarı, oolagıraak kerilgen kermelerde capız kaştuu, kök celdik eer tokulğan külük mörүндөр örүүдө turuşat. Çatırlardan, attardan alıs cerde ulandardın cүздүктөрү attarın kara terge sala, çaңызgıta arı-beri çaap

cürüşöt. Tışınan karaganda, Han ordosu -aylana-çöyrösü bir çakırımday alıs, ses körsötüüçü cookerdik kıymıl menen kurçalğan.

Erlikhan arı-beri çaap cürgön cüzdüktörgö cakındaganda ulandar atta attan tüşüşüp, cerge çıkanak, tizelerin tiygizişip, koendoy böğüp kalıştı. Cooker koştogon küreñ-sarı corgo açık kaltırılğan aralık menen, özünö baş koygon cookerlerdi aralap ötü çıktı. Altın- kümüş menen açekeylengen sarı çatırğa - ordogo cakındaganda dörgö atınan tüşüp, eñkeygen boydon cöö bastı. Kökürögünö kısa karmaganı ıyık kitep. Al ötü zarıl iş bolbogondo ordogo çakırılıuçu emes. «Dagı kan töğüü baştalat, o, manibatmahum!» dep oylodu al kele catıp.

Dörgö çatırğa on kadam kalganda, bögülüp cerge cıgıldı da, emgektep eptep eşik aldına cetti. Altın nayzaluu cookerler baştarın iyıştı. Caş suluu Setkil aldınan cıgıp, iyilip cügündü da koñşu çatırğa ketti. Çatırdın serpe salma eşigin süzüp kirip, Erlikhan ayuu, talpaktarga alakanı urunaarı menen mañdayın cerge tiygizip, cansız katıp kalgansıdı.

- Kel! - dep kargıldangan kartañ ün uguldu.

Dörgö emgektep üç-tört kadam ilgeriledi da mañdayın köldölöñgö takadı. Erine çıkkın salkın ün kulagına dagı uguldu:

- Başındı kötör, Erlikhan. Sen cañkı, tigilgen sarı kagazdarıñ menen süylöş... Coop tak bolsun!

«Manibatmahum!» dep kübüröp cürögü şuuldadı dörgönün.

- Men... bıyıl kaçaga keldim?

- Uluu hanım, bıyıl Cılan cılı, Siz toksongo keldiñiz.

- Im-m,- dep kanaattangan ün uguldu. - Dagı kaçça cıl çaşaym, baarın ayt.

Çabuulga attanaarda, ceñip çıgaarın ce bir kırsıkka uçuraarın kitebine karap tak aytıp, abıdan işendirip alğan dörgö közün cuump, taramış koldoru menen kitepti töbösunö koyup, içinen birdemelerdi kübürödü. Akırı, al bal kitebinin bir betin mancasının uçu menen belgiledi da, tömön tüşürüp tizesine koydu. Konurbay kısık közdörün süzüp, coop kütö oyluu oturdu.

- Burut... ım-m,- dedi da Erlikhan kürmölö ketti, biroq, kayradan boyuna kayrat cıynap sözün uladı, bala çonoygonço dagı on eki cıl bar eken...

Han kısık közdörün süzüp, balgerdin sözünö tüşünböy kıcırlana karadı:

- Kaydagı bala? Sen menin kalgan çaşımı tap!

- Oşol, - dedi Erlikhan kayradan kitebine üñülüp, -Siz dagı bir müçöl çaşaysız...

- «Burut, bala...» degenderiñ emneñ?

- Atasın siz öltürgön buruttun balası on ekige tolgondo...

- İ? – Koñurdun ünü öktöm çıktı.

- Sizdi... Başıñızdı... Kitepte ayılışınça...

- Keset beken? - Koñurbay oñ butun akırın çoydu. Caltanuunu bilbegen kankor saal üröy alğanın butun sunuu menen sezdi.

- Oşondoy... -Erlikhan kaygıluu ün kattı.

«Manas baatırdan tukum kalgan eken go, akırı acalım oşondon tura!» degen maskara oy kalğanın kökürögünö iynede kadaldı. «Burut degen oynoy turgan el emes. Ondogon cıldar kan tögüşüp, Manastın kayratı menen baş iybegen nemeler da, Korgooçusunan ayrılıp, bizdin közdü karap, münküröp turgan eldin bir küçügünön acalım cetse, el aldında, ukum-tukumum aldında maskara bolot turbaymınbı!»

Koñurbaydın öñü tüksüyüp, caak etteri titirey başadı. Ulgayıp kalğanına karabastan bilek bulçuñdarı tüyülüp, ceñine batpay çıktı. Teñ-tez dem ala, sözdü tişinin arasınan sızıltı çıkardı:

-Küçük ölüügö tiyiş!

Erlikhan selt ete tüştü, tişi kalbagan oozun şılıpılatıp, çındıktı ayıp salğanına katuu ökündü. Mınçalık kaardanganda Koñurbay biröönün kanın içpey tınç alçu bele!

Kagazıñ menen dagı süylöş, kuturgan albarstı! Men balanı ölot dep catam!

Dörgö kitebine kaltıray üküldü.

-Al çöndölöy ölböyt eken...

- Al emne, kудay beken? Tübölüktüü çaşayt beken?!

-Kitepte oşondoy...

«Kargan döböt, kıcırlana oylundu Koñurbay caak etteri bülküldöp,- Seni uşul kelciregen sarı kagazıñ menen koşo kudayına cönötöyün!»

Añgiça, suluu Setkil çatırdın eşigin kıygaç açıp, handın kara-küreñ tartkan öñün körüp çoçup ketti. Eşikti kayra caap ketip da kalgan cok. Nesi bolso da, minday uçurda özünün kerek ekenin sezip, bosogodo katıp kaldı. Dörgödön kötörülgön cırtkıc közdör suluu Setkilge kadaldı. Kence tokol bul sürdüü közdörgö köpkö karay algan cok. Bürüşüp, agat ketirgeni üçün ökünüp, calooruy caltaylagan Erdikhanga közü tüştü anın. Balger kiçireyip, kunçuyup, adamdık aletinen ebak ketip, kalçıldap oturgan. Dörgönün abalın mışık oozundagı tirüü çıçkanga okşotuuga boloor ele.....

-Köökör! - dep kürr etti kalça.

Çatırdın eşigi şırp cabılıp, zıpılday basıp alıstagan ayak dobuşu uguldu. Kart kalça kıygaç kısık közdörün süzüp, çatırdın kaptalındagı eskirgen, birok, özüne sırdana kural-caraktarına Manastın başına urulgan aybaltasına karap oturdu, Çatırdın içinde kişi cokatoy tıp-tınç. Akırı, ırımçıl, kankor özün basalbay, dem aluusu tezdegen sayın tanoolorunan çıyıldagan ün çıga başadı, Uşu bir saam möönöttön paydalanıp, ırımçıldığın karmatıp, boloçok tagdırı cönündö kitepte ayılğan kelcirekter çındıkka çıgabı, cokpu özünçö sınap, birotolo işenimge kelüünü çeçken ele. Biylik koldo turganda pendeçilik kılıp, adam balası ar kanday akmakçılıkka baraarı belgilüü emespi. Anın bul sınıosu özünö eski kural bolgon menen ölümgö çektelgen ar bir adam üçün cañı boluçı. Antkeni, sınaktan ötkönü da, ötpögönü da bul cönündögü sözdördü elge taratalbay ölügü menen koşo ala ketüüçü

-Bul kagazdarıñ menen senden başka kim süylöşe alat? - Koñurbay saal cumşargansıp.

- Batur dörgö, -ile coop ayttı Erlikhan.

- Im-m, - kırıldadı kalça. Anan özünün ırımı cönündö: «Eger bul karı döböt suroogo coop tapsa, kiteptegi kelcirek çinga aylanganı, bul anın ölümü. Tappay kalsa, demek men al küçüktön ölböym, munun acalı cok bolgonu!» - dep çeçti.

-Saga bir suroom bar, coop ayt. Senin tagdırıñ oşonu menen çeçilsin. Uk, adamdın özündö, bilinbegen üç duşmanı bar, oşonu tap?! - anın ününön, dürt ete kalgan açuusunun taraganın baykoogo boloor ele.

Bul suroo Erlikhandan mурdagı balger Mirgentserenge da berilgen. Belgisiz şum tagdır, uşu ele çatırda dagı kaytalanıp oturat. Erlikhan munu kaydan bilsin. Cılt ete kalgan çaşoonun aldamçı ümütünö işengen kart dörgö közünün kıcıgına kelgen açuu çaştı kirpiklerin irmöö menen tarattı da oylono oturup, şaşpay coop ayttı:

- Uluu han, adamdın özündögü bilinbegen üç duşmanı -til, köz, kulak. Uşul üçöö...

İrim üçün ökçöngön çükösü alçı emes çige tüşken kart kalçanın lemi içine tüşüp ketti. Dörgö anın oyundagı tabışmagın taasın candırgan ele. Kayradan tanoolor oor çayıldap kirdi. Akırı acalı buruttun balasınan bolooru anıktaldı. Bolgondo da anın küçügünön! Koñurbay sungan oñ butun cıynap, büt denesi muzdap baratkanın sezdi. Bul maskara közü açtık eç kimge bilinböögö tiyiş!

Çatırdın eşigi açıldı da suluu Setkil eki böyrögü çiyamelengen, kümüş ooz, altın alkaktuu kapkağı bar kürön köökördu oñ koluna, kümüş çöyçögün sol koluna karmap kirip keldi.

Koñurbay körkördü koluna aldı da, kara kürön tartıp çınalğan öñün Erlikhanga burdu. Anan, uu çılangan şaraptı kuyup, kayradan es-uçunan ayrıla baştağan dörgönün aldına koydu:

- İç!

Erlikhan azır ölöörün sezdi. Antkeni, bul şum tagdırdı Koñurbaydan başka eç kim bilbestigi kerek ele. İlgerden ele handardın sıırı uşul. Han özünün başına keleer kataal kündördü bukarasınan çaşırat. Dörgö çöyçöktü kolu kaltıray aldı da, ayanıçtuu eki cagın karandı. Kankor aldında calgız, cardamsız ekenin kañırığı tütöy oylundu. Biliner-bilinbes çaypalğan çöyçöktün eerdine takay kele tüşköñün sezip oozun açtı. «O, manibat-mahum!» dörgö içip ciberdi, anan çöyçöktü şaşpay cerge koydu. Handın ıyık tilegin orundatkandagı cönündögü cıluu sezim boyun çarpıgansıdı. Ölüm aldında da, özün öltürüp catkan handın cüzün karay alğan cok al. Karı dörgö bargan sayın büküröyüp, ayuu talpakka başı menen tik sayıldı da çirene çalkasınan oodarıldı. Oñ közünön çıkkın çaş saamayga cete berbey toktop kaldı. Beecinden ala çıkkın bul elde calgız özündö gana saktalğan kıtaydın sındalğan uusu, dörgönün sezimin çört kesip tüşköñ ele!

Bul mıkaaçılıktı baştan ayak karap turgan suluu Setkil köz çaşın tögüp, kaygısın çaşıralbay bışaktap ciberdi:

- Kargaşaluu uşul çöyçöktü karmagandan ciyirkenem. Eerdin tiygizgen cüzdegen adam, közübüzçö zamatta can üzüştü. Alardın içinde ayaldarıñız, baldarıñız, noendoruñuz, nekörlörüñüz, başka uruulardın handarı bar. Baarı sizge ak neeti menen berilgenin aytıp oturup ölüştü. Baarın kördüm. Can cüyöm sızdap, mından arı çıdaar alım kalgan cok. Emne üçün bul şorduular öz acalı menen ölö alışpayt? Men cindi bolup ketet okşoym, tüşünböym, bul kılık-corugunuzga...

Cakşı körgön caş ayalının sözün ayagina çeyin kıcırlana ugup oturgan Koñurbay: «Antkeni sen katınsıñ!» dep öküm ün menen kürr etti da Setkildin caagin cap kıldı. Nazik kelin korkkonunan ıyın da toktoto koydu.

Kün kılkıldap batıp bara catkanda Erlikhandın söögü özü minip kelgen küröñ-sarı corgogo cüktöldü. Andan arı söök tsadandagı keçilderdin koluna tapşıırıldı. Mınday okuya tsadandagılarga cañılık emes boluuçu.

Kırgızdın hanı Cakıpkan atkoşçuları menen Koñurbaydın ulandarının kurçoosunda suut cürüp kele catıştı. Kan cıttangan kalçanın ordosuna cakındagan sayın Cakıpkandın bütkön boyu dürküröp, too taşka alaktap, oysuz köz çaptırat.

Erlikhandın söögü alınıp keteeri menen kart kalça tün boyu «Manastan kalgan küçüktü kantip cogotoorun oylonup çıktı. Azır anın boloçok tagdırının emne menen ayaktalaarın özünön başka eç kim bilbeyt. Emi, «küçük» coyulsa, uluu tenirdin mandayına cazmışına karşı, iş oydoguday ayaktayt. «Bir uuç kırgızdın ene sütü oozunan ketelek balasına başın kestirüü degen emne tamtık?! Birok, kırgızdar Nayman, Kurutkan emes! Bulardın uçkul attarga mingen şamdagay cookerleri cüzdüktörübüzdü dalay taptap ötpödübü. Intımahtuu, bir oozduu curt. Birok, başınan acıragan. Cayloosu cakın, malga cay cerlerinen kuuldu. Bir ömür baş kötörgüs boldu. Kırgızdardın başın mikçıp, alman-salık alıp, baş kötörgönün kırkıp turuu gana kerek. Oy dünüyö-ay!

Er Manastan tukum kalgan eken. Şerden şer gana tuulat, çöndölöy tuulmak emes! Oy kırgızdar-ay, kırgızdar! Bizge kerek «küçüktü» körsötpöyt da, bilgizbeyt. Men buga işenip turam. Bular uşunday el. Al emi, öz etin özünün mayına kuursa gana, eptep birdeme boluşu mümkün. Bir ulus kırgızdan kantip bir-eki akmak çıkpasın!...»

Cakıptan atkoşçuları menen ordonun çegine ilingende ele ses körsötüp, attarın buloolonto terdetip, cön ele çaap cürgön cüzdüktör colun torgodu. Muruttarı caak ıldıy çubalgan kara sur eki noen Cakıpkandı attan tüşürüp, hanga coluguunuy şartın ayttı:

- Catasın, teben cetken cerdi çiesiñ da, ordunan turup oşol çenge barasıñ. Anan dagı catasıñ, töbeñ cetken cerdi belgilep, dagı al cerge barıp, dagı catasıñ. Uşul cürüştü ordogo cetkiçe aytalay beres beresiñ. - Noen çakırım alıstagıa candadı, biz Zuuga ıyık cerge uşunday barabız. Taşta kamçındı... Kana, cat!

- Men kırgızdardın hanımın,- dedi Cakıpkın cüröksünö ün katıp, - Koñurbay han munu cakşı bilet. Alman-salık keçöö cakında ele töögö cüktölüp cetkirildi. Men karıgan adamın, mintip cer boorlop baralbaym...

Caşıruun tapşırmanı atkaruu üçün Cakıpkandın aldın uturlay çıkkın muruttuu noyöndör, kumsarıp biri birine karap alıştı.

- Bul cerde kırgız cok. Söz alman-salık cönündö emes. Bizdin miyzam ordogo kalgenderdin caş, karısın ılgap oturbayt. Aytkandı iştebesen...

- Ölösün! - dedi bark etip ekinçi noen. Anan büktölgön kamçısın Cakıpkandın kecigesine takap, «cat!» degendi bilgizip basıp koydu. Bozala bolo tüşkön Cakıpkın butu aldındaki catuuçu cerine köz cügürttü da çek tüşö kalıp, içi tolgon ıza-korduk menen sunalıp cata ketti,

- Emi tur!

Kataal eki noyondun közömöldöösü menen catıp, turup ordo cakka bağıt algan Cakıpkandı karap turgan at- koşçuları attarınan tüşüp, çıdagıs korduk içinde eerlerine betterin takaştı. Baarı öksük cutup, duşmanga bilgizbey içterinen şoloktop ıylap catkan ele...

Cakıpkın terdep, kışıldap tün ortosu degende çatırğa cakındadı. Emi tañ atkıça al cerde kütüp oturuşu kerek. Amal cok! Adam degen oz biyligi kolunda turganda gana kıyınınıt. Biyligi başka biröögö ötse, aniy tabılat, kordolot. Bul ezelden uşunday. Kordukka çıdabagandar özün ölümge kıyat. Azır han Koñur emes, mına bul noendoru Cakıpkandın başın kıya çapsa da öz erki!

Tañ süzülüp, Gobi çölünön sokkon muzdak cel çöl talaa şıbaktarının baştarın kıymıldatıp, aylana candana ketkensidi. Cakıpkın çarçap, çaalıkkın denesinin çırıkkına karabastan oozu kurgap, tandayı katıp turganın sezdi. Sarı çatırdı tegerete tigilgen birine biri okşoş, coruk çatırlarınan uzun çapan camıngan noendor birlep-carımdap çıgıp, daarat uşatışıp ordo kıymılga kele baştadı. Ar cerden tütün kökkö

çubalcıdı. Añgıça, alıstan atçandardın dübürtü ugulup, elüügö cuuk cooker cakın kelip, attarınan tüşüşüp, eer tokumdarın ondoşup, özünçö kulduraşıp, koyurtmak, tarta ketiştı. Çatırğa cakın soksoyup oturgan, başkaça kiyingen karıyaga alar karap da koyuşkan cok. Kün kılayıp çıgayın degen uçurda, cakın ele çatırdan bir noen carak-cabdığın asınıp, çaykala çıga keldi da atçandardı közdey bastı. Cetektegi kızıl at aldına tuura tartıldı. Al üzöngünü teep, ırgalıp minip bolguça tigiler şamdagay kıymıldaşıp, at üstündö dayar boluştu. Bakıldagan buyruk uguldu. Andan arı, at soorularına sogulgan kamçı ündörü möndür sabagan boz üydöy dıbradı. Atçandar Cakıpkandar kelgen bağıtkı tekireñ-taskak menen cönöp ketiştı. Zülküldöşkön köpkölön cookerler alıstaarı menen, kaydan-caydan cüzdüktör payda boldu da, at tuyatı tıtmalagan şıbak tüptörün köçöküdüy kurulay çapkılaşıp, çañızgıtıp kiriştı. Adepsiz katkırgan, bakıldagan, sürögön ündör, ulamdan ulam küçöp, ordo tegeregi zamatta ele adattagı ızı-çuusuna bölönö ketti.

Çatırlar ortosuna taştap koygon kereksiz buyumdan beter aç özek olturgan Cakıpkan tegeregine köz çaptırıp, sındırıp algan şıbaktın başın çıyratıp, kañırığı tütöp oylonot...

Kümüş kumgandar carkıldap, kındırdıy belderine kızıl cibek kurçangan kız- kelinder şınkılday külüşüp, da köökör menen kümüş çöyçöktörün taşıp, sarı çatırğa kirip çıga baştaştı. Kün arkan boyu kötörülgöndö gana köçökü murutçan eki noen payda boldu.

- Burut han, uluu hanga emgektep barasıñ. Çatırdın eşiginen kirgende mandayındı cerge takap coop küt... Cönö!

Kolu-butu saygılaşıp arañ oturgan Cakıpkan, ölsem 305da ertereek ölöyün, degen oy menen çatırdı közdöy emgektedi.

Kidan cergesinen tartuuga kelgen colbors terisinde oyluu oturgan Koñurbay çatırdın eşiginen cer çiygen kalpaktın töböşün, andan kiyin töö cününön sogulgan çepkendin iyinderin kördü. Kalpaktı köröörü menen: «Şümşük Burut, men öltürgön arstandın atası!» dep oylodu. Ordo miyzamına moyun sunup, mandayın cerge sürüp kele catkan çaldın kırgız kiyimi kalçanın cürögün bolk ettirdi. Al özünün түbünö cetüüçü, Manastan kalgan balanı körgendey bolo tüşkön ele. Cakıpkandın murduna talpaktın çanduu açuu cıtı kelip, başın cündördön bir elidey kötördü..

- Dağı kötör başındı, han Cakıp, kirildegan kartañ ün uguldu. - Ordogo cetkiçe baatır uulun Manastı colu olu estegendirsiñ! Al adamdın bereeni, çınıgı er cürek, key

kaşka boluçu. Öltürüp koyup ayıp turganın kör, dep oylonoorsuñ. Men anı öltürbösöm, özüm uşul ordodo tirüü oturat belem...

Cakıpkan öödö boldu. Birok, kalçanın sürünö tik batalbay eki sanına eki çıkanagın koyup, öböktöp kaldı.

-Murda, ıntımahtuu konşu çaşagan elek. - Koñurbay alıştan kep kozgodu, Tentek uuluñ, ar eki caktan esepsiz kan tögülüügö sebepçi boldu. Basa, anın balası bar da, ırasıp?

- Alar bizden alıs çaşayt,- dedi Cakıpkan suroonun tegine tüşünböy. - Bilbeym, men başka ayalım menen turam.

-Im-m, Manastı tuurap caa tartkan, nayza sundurup, aybalta şiltegen baldarın barbı?

-Cok.

- Im-m, bul silerge da bizge da cakşı. Sen Manastan kalgan tukumdu çaşırıp catkan cokuñbu? Anı bilüügö tiyişsin!

Cakıpkan öböktöy oturgan boydon başın kötördü:

- Bilbeym.

«Mına, oylono ketti Koñurbay surdana kozun süzüp, aytışpayt. Anın kayda ekeni tügül bar ekenin çaşırışat. Anı saktap kaluu üçün süzdü, miñdi sayuuga dayar. Kek bet, nemeler!» Birok, içki sezimni basa bildi:

- El içindegi er cürök baatırlar menen daanışman ulamalardı ordogo cıynoo atababızdın ezelki saltı, adatı, Ordo oşonusu menen dañkka bölönöt, -kart kalça, akılı tunuk eldin hanı aldında baykoos kalet ketirbeyin dep sözün toktoto koydu. Çımındı öltürüü üçün da ık kerek emespi. Han ordosu akılduular menen, baatırlardı çoğultsa, zarıl bolgondo közden tazaloogo onoyluk tuuduruunu, artınan el eerçip küç toptolbostugu üçün anı elden oolok karmoonu közdögön el başkaruunun bayırkı kıtaylık ıkmasın cıtırata sırdap, cagımduu tüşündüröyün degen ele al. Birok, han katarı carım coldo kürmelüünü da ep körgeñ cok. Koñurbay cötöldü da cibek çapanının maylangan etegi menen oozun aarçıp, sözün cay uladı, - Manastın uulu bizdin ordodo çoñoysun, öz uulumday östüröyün. Anın bodosuna ordodon bir uulumdu, ce bir neberemdi berüünü oylop catam... Im-m, eger buga könbösöñ anda ordo tışında bir da baatırdın tukumu çaşabastığı kerek ekenin

özün bilesiñ da. Sen kol kabış et, ordodon kaalaganındı al. Manastın uulun bizge bersen boldu. Oşondoo-o siler da biz da tıñ bolobuz. Kan tögüüdön tacay elekpizbi? Cok, menin akılıma könbösöñ anındı da ugayın...

Cakıpkan Koñurbaydın oyun emi toluk tüşündü, bala ordogo alınsa da ölot, ordo tışında bolso da ölot öñdöndü. Makul debese, kankordun kataal ökümü menen cüzdögön, miñdegen adamdardın kanı suuday agat. Taloonçu- lukka uçurayt. Cakıpkan oydon başın kötörüp, kayra eñkeydi da sakalın sılap üşküründü:

-Han,- dedi al özünö özü kay kayrat berip, - öz kılıçınan ölgön baatırdın naristesine kol saluu erdin karkına catpas. Eger al carık düynödö bar bolso, sizdin keñ peyildüülügünüzgö bir kezde alkışın aytaar...

Koñurbay zilduu bırs küldü. «Netken akmak neme ele!» dep oylonup algandan kiyin, tike kaçırbasa bolbosun bildi. Anın caak bulçuñdarı bülölönüp, ken tanooloru çayıldap, öñü kara-küröñ tartıp, dem alışı kıcırdı kışıldakka aylanıp bara cattı. «Buruttardı kan tögüü menen gana köñöldögödöy biylöögö bolot!» dep aytkan Erlikhandan murdakı balger Mirgentseren kitebine karap, Koñurbay uşunu esine aldı.

- Eki kündön kiyin noen barat. Böltürük oşol noendun közüñçö öltürölöt. İş uşunu menen bütöt! - dep ciberdi açık ele, Koñurbay özün basalbadı.

Küröldöy çıkkın kataal üydön Cakıpkandın aza boyu tik turdu.

- A dese, toogo camınasıñar,- dedi kart kalça emi ayanarım cok degensip sözdörün tişinin arsınan sızılta çıkarıp, bu, baş iyüünü kaalabagandıktın belgisi. Duşman izdep tabat silerdi. Tüz cerge konuş tepken el duşmandın tamanında kalaarın ezelden bilesiñer. Oşol üçün da bizdin el köp kırıldı. Silerdin şumduktuu oyunaardı men bilem. Bir kırgız aykırık salsa cüz kırgız dayar bolot. Korkkonuñardan gana baş iyimiş bolup turganıñardı bilbeyt deysinbi! Kudayıñardı taanıtıp, elinardi tıp-tıypıl çabayınbı? Erkeginerdi bittetip, tukum kurut kılúu gana kerek silerdi. «Naristege kol saluu baatırdın narkı emes!» dep koet kelciirep. Bar, bilgenindi kıl. Eki kündön kiyin noen barat. Andan arkısın dagı saga aytıp oturbaym! - Konurbay handık tonun ondop camındı da, epke kelbes karı döböt! - dep ciberdi.

Añdıp turgansıp baerteñki eki noen Cakıpkandın eki butunan süyröp çatırdın tışına çıgardı. Basalbay muunu şaldiragan çaldı kıylaga cetelep barıştı da:

- Kete ber! - deşti.

Cıgılıp kala cazdap sendelgen Cakıpkın, atkoınçularına bir et bışımında arañ cetti. Atkoşçular attarın çılbrınan karmap, üy ordunday cerge ottotup, tünü boyu cana erteñ menenden beri üyrülüp turuşkan. Öñ aletten ketken Cakıpkandı körüşüp alardın üröylörü uçuşup, attarın tuura tartıp, kötörüp mingizişti da ordo tegereginen ketkiçe şaşıştı...

Kırızdar ordodon uzap alğan soñ, özdörün erkin sezişti. Birok, Cakıpkın corgo üstündö teñsele tolkup, körgeñ bilgeñi, ukkanı cönündö bir ooz da söz aytkan cok. Handın kaş-kabagına karaşıp, atkoşçular da tuncuray cürüp oturuştı.

Kırızdar mekendegen aymaktın çekarasına cete berişkende kün keç beşim ele. Bulardın aldılarının celdire cortup, çañızgıta kele catkan atçandar tobu çıga tüştü. Aldıda baerten Cakıpkın körgön kızıl atçan noen. Muruttarı camacaylarınan eegine tüşkön kara sur cookerler kataal, narı sürdüü köründü. Alar cakınday bergende berkiler col boşotup çetke çıga berişti. Koñurbaydın atçandarı col boşotup gup ıktala tüşkön adamdarga etibar berbesten, tizgin uçu ötö çığıştı. Noendun kancıgasında akak çögörülgön kümüş at cabdık carkıldayt. Ayrım cookerlerdın kancıgasında kümüş kemer, kümüştelgen ala bakan, kımkap ayakkap, şırdak, köşege öñdüü buyumdar şaşıp baylangandıktan attın soorusun koygulap bara cattı...

Col çañı köölgüy tarap, cer boorloy şamal ıgına köçköndö Cakıpkın esine kелgensidi. Korduk menen kek aloolongon kara közder tım-tırs at calın tiktep turuşkan, an colun uladı. Eç kim ooz açıp un katkan cok.

Kün batıp bara cattı. Emi bulardın, aldınan bıķşıp tütögön çakan kırız ayılı çıga keldi. Cakındap kелgende, kıyazı, kele catkandar kırız ekenin bilişti körünöt, biröö dalbaktap çurkap cetti bularga. Boz üylör cılanaçtanıp, katın-kalaç ar cerde birdemelerdi cıynaştırıp, karbalas cürüşkönsüyt. Sozolongon koşok öksügön ıy ugulat. Ayıl ortosunda koñursugan ört, anı tegerene çurkagan üç-tört adam küldön birdemelerdi çıkarıp cattı. Ayıl çetinde it, ulup, adamdardın başına tüşkön kırsıkka naalıp catkansıyt...

-O-o, aylanayındar, kırızsıñarbí? Çap ketti, tukum kurut bolduk! Aylanayın el-curt, bul emne degen şumduk? Erkek baldardı beşigi menen alıp çıgıp, örttep ciberiştı. Uşunu körmök ekenbiz... çurkap cetken adam kayırığı tütep, aran bayandadı, - balasın er örtten alam degen katındardı otko türtüp koşo örtteştü... O-o tenirim, Manastın balasın

berbeseñer bardık kırıgızdın baldarın örttöybüz, deşti... Az ayıl elek, bala kaltırbay örttöp saldı! Bul korduk, aylanayındar, buga kantip çıdaybız?! Emne unçukpaysıñar?

Cakıpkın küyüttön ten tensele tüşüp, attın calına oop baratkada atkoşuçuları karmap kalıştı. Kırıgzdardın tüksüygön öndörü kök menen çınalıp, közdörü calın bürküp catkansıyt. Colooçular handın abalına karap, üyge tezireek cetüünü oyλονuştı. Bular unçukpay bastırıp keteeri menen calgız kalgan ayıl adamı başıya koygulap ötürüp cattı:

- O-o, calgan duyno! Kabılan Manas ölgön tura! Ölböy kal Manas, Manas, ölböy kal! Ol ölümgö cetpegir Manas! Bizdi uşintip taştamak ekensiñ... O berenim Manas, bir boorum Manas, mından körö ala cat! Ölgönüñ emi bilinbedibi!.. - al bıkşıp tütögön aylına karap, ańgırap ıylap cattı...

Cakıpkın üyünö keleeri menen töşök tartıp catıp kaldı. Kart denesi küyüp catkansıp aldaştadı. Sakalduular çakırılıp, ak-sarı başıl mal arnap öpkösü kağıldı...

Katuu azaptangan Cakıpkın el taragan tün ortosu çende gana esine kelip, sagaalagan baldarın, kelin-keseakterin, tuugan-tuuşkandarın üylörünö ketirdi da, kempirine bolgon işigi tökpöy-çaçpay aytıp, töşögünde ontop cattı. Erteñ el çoğulganda, kırıgzdın caman-cakşısı top kurganda emne deşi kerek, kanday çeçim cakşı? Narı köp, narı küçtüü kankorlor basıntıp, emne kılam dese oşonu kilaarı bışık emespi!

Meer çöptün tamırınan kırındı salınıp, açıtılga al-kubat berüüçü kımızdan altın ayakka kuyulup, Cakıpkanga sunuldu.

Bir-eki uurtaçı bayım, öz tukumundun azabın tartuu üçün caralğan turbaysınbı! - dedi Bakdöölöt kabattap koyulğan kuş cazdıkkı söönö ontop oturğan abışkasına, Teñirim-ay, mınça ne azap. Baarın kılğan cankırı kara kempirdin balası! Tıñ çaşap catkan du eldi bülünçülökkö saldı. Kayran el, kayran cer. Saydasanıbız, kumda izibiz kalğan cok! Koñurbay akmak emes. Kek saktap, kün kuup çıgaar tukumdun çaşap turuşu al üçün korkunuç. Manas cokto dele kırıgz kırılбай çaşagan. Bergile suraganın. Antip kutulbasak, eldi dağı bülüntüpp alabız. El saga naalat aytat... Bay, Koñurbaydın tilegin orundatıp, kaygı çekpey ele balanı koluna salıp bergile... Kırıgzdın bir balası çıkaktan dele ölböybü! El namısı, eldin erkindigi dep cürüp körgön künübüz bul!

Mınday sözdü süybögön Cakıpkın, demigip kapşıt cakka oodarıldı. Tışkı küyüt az kelgensip, içten bilgizbey ünüp cep catkan kurt da bar tura, körse! Künüülük, kürmöögö

kelbegen akıl-es onoy coo bolgonbu? Bütkül kırgız sıymıktanaar er azamat töröp bere albagan Bakdöölöt, ilgerten ele Çıyırdını köröyün degen közü çok bolucu. Manastın tukumun üzüü cönündö al Koñurbaydan kem oylonboynt emespi. Mına azır eñ sonun saati tüşüp, oyundakısın tartınbay aytın oturat...

Cakıpkandın nookası salmaktana tüştü. Anın töşöktön turbay bir neçe kün catıp kalaarın oylogon Bakdöölöt işke özü kol salıp kirişti

Tün boyu kırpık közün irmebey çıkkın cakındarı kün çıga, han cay alıp uktap ketkende, közdörün uşala üydön çığıştı. Bakdöölöt kunduz cakaluu kımkap tonun camınıp küñdörünün kol kabışı menen cüzün cayıp eleçegin, oñdop salıp, eşikke çıktı.

Kün çayıtay açık ele. Toodon artılğan kün nurları zakımdap çık baylagan calbıraktardı bernet çaçılğanday cıltıdatat. Tañdın salkın, narı tunuk abasınan dem alıp, Bakdöölöt celbegey tonun kımtilana alıskı celeelerde beelerdin okuranganın ugup, kulundardın çirelep baylatpay catkanın karap turdu. Anın aylana çöyrögö karagan közdörü oysuz ele. Tünde Cakıpkandın canında oturganın unutkan uçuru da bolgon... Çıkanaktay kara kempirdin calgız uulu kırgızdın başın koşup, duşmanı menen teñ ata boldu. Menin baldarım anday işti koldoruna alalğan çok. Çındığında, alardın koldoruna tizgin tiybedi. Mına emi, kıyazı, baldarımdın kezegi. Han Cakıp erteñ arkı düynögö attansa, handık tak tul kalabı? Özüm oturbatsam da anı salt boyunça baldarımdın biri eeleyt. Baykuş kırgızdarga baş kerek. Al üçün azırtan aralaşuu, közge tüşüü. Koñurbaydın könülün uloodon başka col çok... Bakdöölöt mına uşul çeçimge tımızın kelgen ele.

Sabadagı alide bışıla elek kögültür kımızdan kıtaydın fayans keseleri menen ekiden tartıp ciberişken bir tuugandar, atalarının naçar abalın keyiştüü tür körsötüügö urunuştı. Birok, kögültür kımız açkarın içilgendikten köñüldörü boloor-bolbos serpile tüşkön ele. Alıstan bir basıp, eki basıp cay kele catkan, Bakdöölöttü köre koygon kelinderdin biri şaşıp, törgö tukaba töşögün caya saldı. Alar iymenip eşik açıp, kümüş kumganga suu tolturup, cez ilegenin kamdaştı. Balkim, eneleri erteñ menenki çaydı Köböştün üyündö içeer... Bakdöölöt eki uulunun ten uşul cerde ekenine içinen kubandı. Baarı oydoguday baştalğanı turat!

Özünö arnap salınan dört kavat töşökkö barıp oturgandan kiyin, sunulğan erteñ menenki kımızdan ooz tiyip kayra berdi Bakdöölöt. Andan arı bolso, kımkap tonun

kımtılanıp, kelin-kesegin tışka çıga turuuga buyurdu. Köböş menen Abıke enesinin aybatınan bir az aybıgıp, baştarın cerge salıp söz kütüştü.

-Baldarım, atanardın çikirtin körüp turasıñar.- Bakdöölöt üşkürdü, — rcaman aytıpay cakşı çok degen- dey, atanardı arkı düynögö uzatıp kalsak, atıpay aldında narktuu, uzatuu mildeti turat. Birok, üstökköbstok can keyitken iş çıga kalıp, ayla ketip turgan uçur... Eger handın sırası karaga karaga bel belgilüü bolso, anda opdodo, handıkta, handın üy-bülösündö park bolmok emes. Özökkö tutangan örttü öçürüü üçün özüñerge gana aytayın degen sıırım bar. Al adam balasına bilinbegeni tüzük. Camandığıñar bolboso, çaştığıñar kalgan çok, kaldayıp ösüp çoñoyduñar. El kamın oyloor çağıñar. Tüpöktüü nayza sunup, kılıç sermep, caa tartkanı bolboso, Manas silerden artık emes...

Enesinin maktoo sözdörünö eelikken Abıke kupşuñdap, tınç oturalbay cete ugalek çatıp aralaşa ketti.

-Korkponñuz ene, al oñoy. Özüñüzdü baş kılıp, katın-kalakça kara kiygizip, cıl boyu koşturup ıylatabız. Kırğızdın alıskı uruularına, batışı Kıpçak, çığışı Konurbaydı baş kılıp bardık noendorun, hanına çeyni, tüştüğü Temirkan kudaga kabar ciberebiz. Eç kaçan bolup körbögöndöy at çaap, baygesine üyürü menen cılkı, koroosu menen koy sayabız...

Bir köynök murun cırtkanın bilgizip Köböş inisin kakmaladı:

-Koyö turçu, degi sözdü ayagina çeyin uksañ bolo!

- Emne, enem sen eköobüzdön akıl surap oturat. Bilgenimdi...

- Baldarım, - dedi Bakdöölöt keyiştüü ün menen,- Men silerden akıl suraganı kelgenim çok. Oroyu kelip turgan oyronduu işke cumşaganı oturam.

Söz törkününön irmem seldee tüşkön baldarı kayradan, boyloruna kayrat cıynadı.

-İ, aytınız anda... Bizdin koldon baarı kelet, -dedi Abıke.

- Oy bir esi çok neme ekensiñ. - Köböş kıcırlandı, Aytıp baratıpaybı. Kiçine küysöñ bolo, daynı çok çeçensinbey.

- Emne, sen estüü bolup kaldınbı? Kaçantan beri? "Keçöö ele tigi sart ceñeni özüm alsambı, kırkka çık sada kızga bergis dep menden akıl surabadıñ bele. Körbüz senin estüülügüñdü. Abıke eptige dem alıp, enesinin aldında agasınan ceme ukkanına namıstana tüştü.

Enesinin oyun bilüügö ıntızarlanganı menen Köböştün akıl-esi Abıkenikinen ayırmalançu emes. Kanıkey cönündögü çaşıruun oyun enesine bilgizip koygonuna katuu namistangan Köböş buulugup: «Bas caagındı!» dep kıykırıp cibere, cazdadı. «Baldarım-m!» degen keyiştüü konur ün kayradan uguldu:

-Baldarım-ım, siler miñ-san colu ukkan bir sözdü kaytalayın. Birine biri eregişip, birinin sözün biri cönötpöy, birin biri aındıgan elde bereke bolboyt. Köböş Kanıkeydi algısta kelse, agasının cesirine inisinin egederçilik kılui kırgız saltı. Bul cakşı iş. Birok, aga cetüü üçün aldıda öto algıs aska-bel catat. Mayda baratka alaksıp, böyröktön şıyrak çıgarıp, alagüü nemelerçe cürsönör alakanıñardagı altın taktın, örüşüñördögü san-miñ maldın emne kasieti bolmok! Silerdin cönü çok kıcıñdaşkanıñardı mindan arı körbös boloyun... Emi ugup turgula, Bakay elge coloboy at tizginin oolok saldı. Anın oyunda, Manastan kiyin elde söönör adam çok kaldı. Siler emne, tatıbayıñar bı aga? Közge tüşüp, oozgo ilinse, bardık adam aga tatıktuu. Kıymıldagıla. Azır, Kırgız eli bardık baltır beşik erkek baldarınan acıraganı turat..

Köböş menen Abıke bul sözgö tüşünböy birin biri karap koyuştı. Bakdöölöt sözün ulanttı:

-Koñurbay atañardı çakırtıp, kırgızga bir bala kerekpi, ce miñ bala kerekpi, deptir. Men cibergen noendun közüñçö Manastan kalgan balanın közün tazalagıla. Eger antpeseñer, Kırgız ayıldarın çaap, baltır beşik bala kaltırbay örttöybüz, deptir. Kayra kele catıp atañar çetki bir ayıldı kalmaktar çaap ketkenin, baldarın örttöp salıñkanın körüptür...

-Basa, atam emne oorup cıgıldı deym... Atkoşçuları kelgenden beri bir kişi menen süylöşkön çok. Kabaktarı bürköö!

-İ, akılğa oturup, Manastın uulun kelgen noendun közüñçö... ım-m, cogotolu dedik. Andan başka ayla çok. Bugün siler kol çalıp keligile Sart kelin ayılı menen Tört-Küldün kaysıl cerin cayladı, üyün taktagıla. Balanın bar, cogun bilgile. Canagı men aytkan oyronduu iş uşul!

Köböş menen Abıke ceñildene tüşüştü. «Oşol elebi!?» degenişip, kubanıçtuu iyinderin küyşöp, bir birine karap alıştı.

- Abaylagıla, baldarım! Manaska kancar şiltegen sart kelin silerdi mayıp kılıudan kayra tartpayt...

-Tigi-i, noenu kaçan kelet eken?

-Erteñ.

Keçkurun, «çalgından» kelgen eki ergul körgön bilgelerin enesine bayandaşıp, carışa süylöp catıştı:

-Taptık... Bildik, baarı cayında!

-Şaşpay süylögülöçü, Köböş sen aytçı?

Köböş tamagın kırınıp, aytuuga kam urganda:

-Oy bul bilbeyt, beri cakta turgan. Çalgında men... Men boldum. Kolgo tüşürüp turup baarın bildim!

-Kimdi?

-Sen koyö turçu, - Köböş enesi öñdüü salmaktuu boluuga arakettenip inisin tıyp taştadı. -Bioz Tört-Külge cetkenibizde kün beşim bolup kalgan. Tokoy arasındaki baktın kölökösünö tüşüp, açık cerdegi ak örgöösü bar ayıldı birden ele taanidik. Attarımızdın oozdugun çıkarıp, cılıbırlarınan karmap, caşıl tulanga ottogup turduk. Eköübüz teñ ne bar ne cok dep, uçun korgoşun uyutulgan börü til kamçılarımızdı alıp alğanbız. Eki közübüz ayıl cakta. Bir kezde tokoy aralda ketken beelerdi çogultup cürgön kundu kördük...

- Men... Men birinçi kördüm!

Bakdöölöt kımızın üşkürüp koyup, keyiştüü uguuda. «Atañdın körü-ü, arman düynö. Bazarluu caş kezimde tukum aluuga elden akıl-estüü bir erkek tabılbagansıp...» degen ökünüç oygo ketken ele al.

- Anan, anı karmadık da baarın suradık.

- Unçukpayt, börü til menen...

- Anan ayttı. Semetey ak örgööde kümüştölgön beşikte catat. Sart ceñe balanın canınan karış cılbay köz caşın köldödüp oturat, deyt. Ayılda karşılaşaar erkekter da cok, deyt..

-Kızık! - dedi Abıke delöörüp, -Börü tilmenen iyinden aşıra basıp kalğanımda çalkasınan ketip, butu sırayıp kaldı. Cuka çapka basıp-basıp aldım ele, çıñırıp alaktap, öñ aletten ketip, aytıp bereyin abakeler urbagılaçı, deo calındı...

-Dal ele oşol sart ceñenin küñünö coluguppuz!

-Andan da kızığı, Abıke kızuulana tüştü, sasıyt ele sasıyt, körsö, börü til menen takımın ayra çapkanda, dambalın tolturup salıptır...

Köböş uyalımış bolup, cer karap kıtıladı.

- Al kündü emne kıldıñar? - Bakdöölöttün önü özgörö tüştü. - Silerdi taanıçu bele?!

-Ta-anıyt, körüp ele cürgön küñ.

-Çer tokoygo alıp kirip, terekke tañıp, oozuna başındagı coolugun tıgıp, ketip kaldık...

-Im-m- dedi Bakdöölöt es ala tüşüp.

-Bilebiz da-a, al barıp aytıp koyup, noen kelgiçe balasın çaşıırıp koyobu dedik!

- İ-i,- dedi hanışa kımkap tonun kımtilanıp. - emi, erteñ sıy tamaktardan alıp, noendun colun tozup çıkkıla, «Atam katuu ooruluu, biz Manastın ayılına eerçitip barıp işinerdi bütürüp berebiz!» degile. Anan, kalmaktardın kaalaganın iştep colgo salaarsınar...

Bakdöölöt ketüügö kamındı. Birok:

-Anan, dagı bir kızık,- dep enesin Abıke toktotup kaldı Tört-Kül den beri çıga bererdegi taşakta Şuutugulga colugup kaldık...

-Üzüktöy kalpak şuutugul, toluktadı Köböş.

«Barakelde, Bakdöölöttün baatırları emnege soroktop çaap kalgansıñar?» dep çekmeledi. Men... mına “soroktoso” dedim da börü til menen basıp alğanımda...

-Üzüktöy kalpağı başınan ırgısa, özü celmayanınan ırgıp ketti! – dep kalp aytışıp eköo teñ kıtkılıktaştı. Kalp aralaşpasa, akmakçılıktın daamı bolmok bele!

«Üzüktöy kalpak şuutugul» dep atalgan adam Manastın eñ cakşı çorolorunan ele Tört-Kül cakta aramdardın şımşıp cürgönün şekşıp, Manas ölgenden beri el çetin mekendegen Bakaydı közdöy celmayanın celdire cönögön boluuçu.

Kün çankay tüş mezgili. Altın too çokuların bayırlagan birin-serin tüydök, appak buluttar gana közgö urunat. Köp-kök asmanda çalgının kere cayıp, kaalgıgan бүркүт sızıp bara catıp, kokus tömöngö şuñgudu. Kayradan atıp biyikke kötörölüp «şank!» etti. Tömöndö, bulbulu bezelenip, küküğü tañşıgan tokoy tuncurayt. Kök kaşka özen şookum

taratıp, tokoydun birde ceegine, birde ortosuna oonap, kündün altın nurları menen azildeşe oynop, ağıp catkansıyt. Bul caşıl öröön Manastın söögü çıkkın ıyık konuş boluuçu.

Ayıldın orto çeninde on eki kanat ak örgöö, anın aylanasına alıs-cakın konuşkan Manastın tirüü kezindegi kıybas adamdarı, nökörlörü, örgönün canında kul-kutandardın, kündördün, malçılardın alaçıktarı. Tokoy canındagı kenen ayantta kulun baylangan celeeler. Cılkı üyürlörü ısıda çetin, dolonolordun kölkölerün ıktap, bardığı tokoygo caşıringan.

Akırkı celeede bee saap cürgön küñ menen kul tokoy çetinen ileelep, beri çıga berip, kayra badalga caşıngan sölököttü körüştü.

-Cañılçak! - dedi köynögün tizesinen түşürüp, celeenin çetine baskan küñ.

Kulundun sagagın bekitip catıp, tokoy cakka erine köz cügürtkөн kul:

- Al emnege sandalıp cüröt? — dedi da coop kütpöstön, beelerdi taş ırgıtıp kayırıp, tokoy cakka baştantıp koydu, — daynı çok kılıktangan esi çok neme!

“İleelegen sölököt» koyçular boşotup cibergen keçöökü Abıke, Köböş baylap ketken küñ boluçu. Emçegin süt teep, sızdap, alaçıktı kalgan balasına kele albay tündön beri tokoydo. Açıktı, can cegen içki azap kündü esinen adaştıra cazdadı. Küñ bolso da, bir tuugan ecesindey kam körgön Kanıkey ukça, anın çıkkıncılığın eç kaçan keçirmek emes. Manas ayılıнын cookerlik saltı uşunday!

Zor ak örgönün on cak kapşıtına Manastın sır nayzası, ak keltesi, tuulga, kalkan, kılıç, kancarları ilingen. Bulardan tömön berenden kalgan eer-tokum kırgız saltı boyunca tuldangan. Kanıkey baştan ayak kara kiyip, mına uşul ıyık buyumdarga betin tüzöp, kündö üç ubak zañırap koşok aytat. Kenen boz üydö üç ele can caşayt. Çıyırdı, Kanıkey, beşiktegi Semetey.

Kanıkey түşkü koşogun koşup bolgon soñ, kökürögü kars ayrıla üşküründü. Opoosuz düynö! Anan al beri karap, beti-kolun çayıp, emne üçündür eensiregen köñül menen kızmatker küñdün kıymıl araketine oysuz köz cügürttü. Al çıgıp ketken soñ, tördö oyluu oturgan Çıyırdığa karadı:

- Ene, tündö ukmuştuu түş kördüm. Coorup beriñiz. Başka kelgendi tartpaska çarabız barbı? - al oñ bilegindegi altın bilerigin çıkarıp tegeretip, şaşpay karay baştadı, -

Bakdöölöttün aramdarı ayıl arasın coylop öttü, atçan, alduu-küçtüü köründü. Kolumda cibek arkan bar eken. Abıkege çalma ırgıtıp tüşürö albadım. Andan arı dağı birdemkeler aralaşıp ketkensidi. Mina bul bilerikti küñ Cañılçakka berip catıpmın... Bul markum enemdin kereezi boluuçu. Çoçulap oygondum okşoyt. Manastın kaza bolgonuna cıl aylana elek. Kara kiyip, kan cutup mintip oturganda tigi aramdar balaga kastık kılalı dep korkom...

Başınan köp iş ötkön kart kanışa Çıyırdı bul sözdördön kiyin andan beter tuncuray tüştü. Nesi bolso da aldıda bir nerse boloorun al sezdi. Kıyla unçukpay oturgandan kiyin, ordunan turdu da bir çını muzdak suu alıp, beşigi menen balanın, Kanıkeydin başınan tegetetip, suuga tükürtüp, çınınu suusu menen eşikten arı ırgıtıp ciberdi. Kayra orduna kelip oturgan soñ, kunduz ceektüü beldemçisinin etegin karmalap sözge kirdi:

-Kulunum, neeti caman körkoolor kastık kılbay koyboyt. Manastan kalgan calgızımdı teñirim saktasın. Belıñe bekem tañıp, teñirge sıyınıp, Temirkan kudaga ıktaganıñ durus. Al Manastı küyöö balam dep cakşı körgön. Ceen neberesin ayarlap çonoytoor. Akırkı karmanaarımız uşul. Calgızımdı aramdardın kastıgınan korgogun, kulunum! Menin bolso, bir butum körde, maga karaba. Bakay menen kabarlaşıp, Bukarga sapar tart. Cankı, sen tüşündö körgön arkan - col bolot. Teñir koldop aman-esen cetip alğıñ bardır. Calgızım çoñoyso elin izdep kelbey koyboyt...

Kanıkey ansızda kurgabagan köz çaşın kuyultup, Semeteydin beşigine başın koyup öksüp cattı. Anın tütünsüz örttöngön özögünön dem emes calın çıgıp catkansıyt.

-Kantip, kaldaygan kırgız elimdi, mekendegen kutman cerimdi, kantip taştaym?!... Aykölümdün atı öçöbü? Men beybaktı Manastın arbağı urbaybı!

Mına oşondo, köktö sızıp aylangan Bürküt dal ele ak örgönün tündüğünö şungup, şańk etip sayradı da kayradan kökölödü. Oy-kıyalı menen mayışıp oturgandarga al dem bergen ele. Anın şańk etkeni «Namıs, el namısı üçün!» degendi tuyundurdu. Erdikti erdik kozgoyt. Arstandın, Bürküttün, adamdın erdiginde tabıgıy tutumdaş bir özök catat. Biri kozgolso ekinçisi, üçün çüşü düülügöt. Bürküt ününön Kanıkey serpile tüşkönsüdü. Çındığında ıylap-sıktap, mayışuu anın dartına dabaa emes. Kanıkey kayratına kelip, akırın ordunan turdu da karaluu kiyimin çeçip, ak tintesi asılğan altın kemerin beline baylandı. Ezelten ele cookerlik kam erte körülöt. Salgılaş bolboy kalgan kündö da, anın

zıyanı çok. Caşınan cookerlikke maşıkkın kan kızı üydöğü Manastan kalgan kuraldarga köz cügürtö, zarıl uçurda andan kaday paydalanaarın kökürögünö tüyüp catti...

Kanıkey oydon serpile elekte, kolunda bee saagan könöğü bar küñ ak örgögö şaşıp kirip keldi:

-Aylanayın eceke-ay, ayıldın tuş tarabınan şoykomduu atçandar çaap kele catışat!

-At keltirilsin! -Kanıkey kataal buyurdu da, at keltirüüçülör çok ekenin estep, «uşunday bolmok!» degensip Çıyırđını bir karap aldı. «Kapıda kaldım ee, az bolso da şıbış bilsek emne?!» Birok at üstünön aldırıp körböğön ayaldın köykaşkası el menen er namısı üçün akırkı demine çeyin karmaşuuga dayar ele. Aybaltanı koluna ala koygon Kanıkey kadaydır irmem oylono kaldı da, kayradan anı keregege sööp koyö saldı. Anan, tez kıymıldap kümüştölgön beşikte caktan Semeteydi ççe başladı...

Ayıldın tokoy cak çetinen kızıl at mingen noen baştağan Abıke, Köböş, Manastın murdakı çorolorunan Baymat taz, Kırgıl çal dağı ongo cuuk kalmak atçandarı tike ele ak örgöönü közdöy çaap kele catıştı. Too caktan cana tömöntön da bir top kol ayılga lap koygon boluuçu. Köböştün cigitteri Çıybıt menen Adıbay bee baylangan celeelerge cetip, kulundardı agıtıp kirdi. Kölbay, Koçkor baştağan bir top kol kırkada, altıgana arasında cürgön töölördü, bir tobu örüşto cuuşan catkan koylordu ürkütüp, karışkır tiygendey çuu kötördü. Kırgızdın kaytpas baatırı cönündö köp ugup, özü da çet-buçkagın körüp kalgan kızıl atçan noen, Manastın ak örgöösünün aldına cete kelgeninde cüröğü bolk etkenin seze, tizgin tartıp teñsele toktodu. Attarınan sekirip tüşüşkön Köböş menen Abıke can algıçtay -şımalanıp, örgögö kirip barıştı.

-Tokto, aram kakşaaldar!... - Çıyırđı baltasın calañdatıp beşik cakka çurkagan Abıkenin colun torgodu. Abıke kempirdi çalkasınan türtüp ciberip, kümüştölgön beşikte kak ortosunan ekige böle çaptı. Çır etken balanın ünü ugulup, cerdegi asıl kilemge kan caya berdi...

-Uşunu kılmak ekensiñ, aram... - Kanıkey ak tintesin kınınan suurup, Abıkege umtuldu. Birok, uçunda salmaktuu korgoşunu bar Köböştün börü tili iyinden artıla tiyip, anın oñ emçegin tilip tüştü. Kanıkey taluu cerge tiygen kamçıdan, esinen adaşıp barıp cökkö cölöndü. Birok, «kulunum!» dep çıtsırgan Cañılçaktın ünün ugaar zamat esine kele tüştü. Emçegi sütkö tolup, sızdagan Cañılçak, topolondon paydalanıp alaçığına kirip

çıkkın boluçu. Kanıkey keregege sööp koygon aybaltasın ala koyup, çıñırgan kündü başın böle çaptı:

-Mına kankorlor, baarın öltürüp bereyin! O-o, zalimder, bul öçpös kek! Naalat bassın silerdi!... - Kanıkey kayradan alsırap cükkö söönö kuladı.

Kızıl-ala kanga boyolgon kümüştolgön beşikti, balanın içegisin çubalta kötörüp çıgıp noendun aldına taştı. Koñurbaydın tapşırması uşunday ayaktaluu ga tiyiş ele. Kanıkeydin esi oop kalganınan paydalanıp, Köböş menen Abıke, bezelengen calgız Çıyırını közdörünö ilbey Manastan kalgan carak-cabdıktardı talap alıştı. Anısı az kелgensip, ak örgönün cabıgın sıyrıp, uuktarın cılañaç kaltırdı. Bir çay kaynatım ubakıt içinde ele alar buzuku oylorun işke aşırıp, ayılga çıkak ulak kaltırbay, duşmandan beter çaap, colgo tütüştü. Bul Bakdöölöttün tapşırması ele.

Tuytungan aramdar ayıldan oolaktap, ulugan itter seyrektep, ızı-çuu basılayın degende. Çıyırkı Kanıkeyge suu bürküp esine keltirdi. Katuu çımırkanuu, çoçuloo anın darmanın kaktap ketken ele. Anın üstünö duşman dübürtü basıla elekte Kanıkeydi esine keltirse, mert bolot, dep oylogon. Oñ emçegindegi carakat üstündögü köynögün koomay karmap, sütü tolgon sol emçegin uşalap, bir az dün-man oturdu Kanıkey. Aramdarga kancar şiltey albaganına katuu ökünüp, cabıgı sıyrılgan uuktar arasınan kök asmanga köz cügürttü al. Ali da köktö sızıp cürgön bürküt seze koygonsup, eki colu tömöngö şungup, Kanıkeydin akıl-esine taazim kılıp kayra biyigine kötörüldü.

-Ene, - dedi Kanıkey akırın gana, - balaga cete alçu türüm cok. Kursagı açtı go! Çıyırkı künden kara alaçığına barıp, eski kurumşular arasınan, beşikke batpay butu çıgıp, borguldana terdep catkan balkanaktay Semeteydi kötörüp keldi. Eç nerse menen işi cok nariste enesinin emçegine carmaştı.

Kaş karayganda Bakay cibergen Şuutugul eki at koştıp cetip keldi.

Kanıkey ün katpastan, azdır-köptür col kamın kılımış boldu. Attanaar aldında bolso, Cañılçaktın ölügünö köz cügürtö kelip içinen teren ulutundu. Anan, sööktü törgö catkızıp, üstünö kımkap köşögösün captı. Ölük tegeregine ceti çırak cakkandan kiyyin, enesinen kalgan altın bilerigin çıkarıp, sööktün kökürögünö koydu. Kömüügö bir soopker çıgıp kalaar. Ulam kılçaktaşıp bular üydön arañ çığıştı. Çıyırını sööp atkargandan kiyyin, Kanıkey üzöngügö butun koydu, eerge başın sööp, köz caşı aralaş kübürödü:

-Koş, elim! O-o, oposuz düynö! Canım tirüü bolso, berenimdin tuusun bir celbiretermin! Koş, mekenim! Üç atçan tün karañgısında zamatta kayıp bolgonsudu. Alar Bakayga, andan arı col bilgen adam alıp, Bukarga sapar tartkan ele... Mına uşundayça, körögöç balger Erlikhandın ölüm aldında aytkandarı taasın keleerin Koñurbay, al tügül Bakdöölöttün aramdarı da bilbegen boydon kalıştı...

4.1.2. MÜRZÖGÖ ÇEYİNKİ COLDO

Erteñ menenki kün cadırap tiyip turgan şaşke mezigilde, Koysun çoñ ene abışkasına kadala ketti. Samoordun kerineyin üylöp, çañ ızgıgan küldön beti-başın tırıştırgan kempir:

-Emne degen cakşılık... Dayar nemeni, - dep saray caktı karap koydu. Kıyazı iş mından erterek kozgolgon öñdönöt. Abışka saraydın üstünön tepkiç arkıluu tüşüp kele catti. Üstündö celbegey camıngan kara çiybarkut çepken, başında kırgızça şırıma ak topu. Al cerge tüştü da ilinüü turgan «sur corgonun» cügönün közdöy ilbidi. Caşı seksenden aşkan karıya saal eñiş tartıp, çeberdep basıp bara catkansıyt.

-Kudaya tob-o... - dedi kempirdin kıcırı kelip, - Baskanın karasañ! İ, oşol cerge cıgılıp, mürt keteer künüñ kayda! Çal kiçinekey közdörün barmagının uçu menen sürttü da, kempirine kırdana karap açuulandı:

-Bas caagındı! Erten menen kacançu emes.

-Kacançu emes dep koyot, senden başka biröö bolso alıp almak. Al berem dep bir ele aytat, bilbeysiñbi.

- Bir aytkan bolso, dağı aytat, - dedi çal tabalap. Andan arı könümüş adatı menen küñküldöy ketti: - Kirpiñ menen cerge kir, degi can koyor bolbodu go.

-Alıp kel!

-Mına barganı catpaymbı, - çal saal cüdöy süylödü. -Karıgan sayın kuday ura baştağı munu!

Çalı arkandaluu eşegine ketkenden kiyin, samoorun kötörö üyünö kirip bara catkan kempir, çalı menen eşek caktı karadı. Küypüyüp, kuuş dalısın kötörö cabırkap bara catkan çalının kecigesi kempirinin boorukerdigin kozgodu. «Karıdı, - dep oyloğu al, bir kezde munun aldına cigit çıktı bele!» «Sur corgo» kıdıñdagan cakşı basıgı, küçtüülüğü menen

ayılga belgilüü eşek. Kık taşuu, otun süyrötüü, çömölö tartuu, un artıp kelüü cagınan bir da bir üydü kuru kaltırgan emes. Cadagalsa, may ayında baldar ışkınga baruu üçün da çaldan «sur corgonu» surap kelişet. Eşek kança iştetse da eç nerseni korobos kazınadan beter, çal baarının iyrin candırbayt. Tokto gana: «tiginde arkandaluu turat» degensip, eegi menen eşek caktı candayt. Keede aga uydan aşkan cem-cum berilçü. Çal cakındaganda sur eşek uzun kulaktarın tikçiytip aga karadı. Ebak takırayta, kırça tiştep cep bolgon «kırmandan» temir kazıktı suurup aldı da, çal üyün közdöy ceteledi. Alardı koroodo temir döngölöktüü kiçine araba kütüp turgan. Munu sezgen eşek saal kıyal kütüp, çuñapdayın dedi, birok, çal arkan menen moyunga artılta çaptı.

-Aram it!

Çaldın cañı salıngan tört bölmölüü üyünö meş saldıruu üçün eki cüz kızıl kirpiç cetpey kaldı. Kuruluştı iştep catkan kıyır tuugandarının biri kirpiç alıp berüügö makul bolgon. Çal mına uşuga baruuga tiyiş. Kolhozdu ortolugu mindan üç çakırımday alıska caygaşkan. Kuruluşçular da oşol cerde. Aga baruu üçün too etegindegi col ıñgayluu. Narı cakın, narı cürgünçü maşinalardan oolak. Col altıgana öskön töştün tübün, caykalgan egindin ceegin boylop, tuura kesip ötkön too suularına ulam töşölö kalıp ortoluktu közdöy iyrelendeyt. Kıştaktın çetinde atam zamandan berki mürzölör bar. Col azır mürzölördü, başkaça aytkada, izsiz cogolsun üçün topurakka kömülgön köp tagdırlardı aralap ötöt. Çal küypöndöp cürüp arabasın koşup büttü.

-Arkı kızga da bara kel,- dedi kempir eşik aldındagı taktayga oturup catıp. - Şaarga barabı, bile kel, -al çalının bardık kıymılına köz sala oturdu.

-Kalpak menen kamçıını alıp çık! Koysun çoñ enege bul söz cagımduu uguldu. Al ordunan turdu da saal ayaldap algan soñ, sol kolun beline koyup, cay basıp üyünö kirip ketti. Çal caman terdikti astına salıp, arabasına oturdu da bocunu karmay kempirin küttü. Kalpak menen kamçıını arkasına karmagan kempir üydön çıgıp kele catıp, emne üçündür ilgerki cookerçilik kezinde cigitin attandırgan caş kelindey sezdi özün. Birok, kolundakıların arabaga ırğıta saldı da uü kattı:

- Bat kel! Araba kıldıradı. Colgo çıgıp algan soñ «sur corgo» kulagın erkinçe taştap, başın çaykap, bar önörün ıgarıp degendey, bir kalıpta kıldındap kele cattı. Basıgına caraşa, kulagının tüptörü almak-salmak bulöölönöt. Araba ceñil, eşek köñüldüü. Alıstan karaganda conunda kara tagı bar boz cörgömüş cörgölöp bara catkansıyt.

Çal töökuyruktuu tumşuktu ayrana bergende cöö ketip baratkan Küykö degen kempirdi kuup cetti. Küykö dese, küyködöy kiçine, narı arık. Araba kempirden öt berip toktodu. Ee-caa berbegen corgo menen kız-kelinderdi canday ötü berip, zorgo toktogon kebete bildirdi çal.

-O, Küykö, amanbı! -Bu kim deym, - dedi kempir toktop kakaya tüşüp, oorugan belin tüzöp,-amançılık.

-İ, kayda!

-Cañkı Kazak kudabız kaza bolgon. Keçee keçke oşondo cürdüm sandalıp, bugün koyöt.

-Im-m,- dedi çal oylono ketip,-ıymanı coldoş bolsun! Cakşı kişi ele... otur.

Küykö kara tukaba köynögünün etegin kastarlap kötörün, arabanın döñgölögünö butun koydu. Çal artına kayrılıp karap, kempirdin cap-cañı kölöş-maasisına köz cügürtüp öttü. Anan özü da ordunan turup, terdiktin bir kaptalın cayıp, Küykögö orun kamdadı. Kempir arabadan orun algan soñ, eki kolun booruna kısıp, mompoyup oyluu oturdu. Bul türü menen al carık düynögö kempir boyunça caralgandığın dalildep turgansıyt. Çal artına kayrılıp dağı karap algan soñ «sur corgosun» bocu menen sooruga çaptı. Temir döñgölök mayda taştardan sekire baştı. Döngölök sekirgen sayın arık cambaştar künöösüz tokmoktolup caktansıyt.

Coldun kee ceri taştak, kee ceri cumşak-kara topurak. Araba kalıñ kendirdi aralay kirgende coldun cumşak tamanına ilindi. Çımın-çirkeyler ızıldap, col ceegi özünçö şanduu öñdönöt. Eki arkan boyu kötörülgön boz torgoy kanattarın dirildete, töbödü çuldurayt. Büt aalamda Küykö menen gana ketip bara catkansıp, mınday köñüldüü coldo emnegedir birdeme esine tüşö ketken çal közün kıbındatıp, eegin kozgop aldı da copcoş oturgan kempirge birden söz baştı:

-Bayakını bilesinbi!

«Bayakısı» kempirdin da esinde okşoyt, anıy bırış baskan acarsız betin biliner-bilinbes calın çarpıp ötkönsüdü. Birok, özün bat ele kolgo aldı.

-Emneni?

Çal eşegin bocunun uçu menen soorudan arı bir salıp öttü da beti-başın tırıştıra, kempirge kuulana karadı. «Unuttuñbu, kantip ele?»

Ömürdö ötö seyrek nerseler gana unutulbayt. Keede: «munu unutpaym!» dep kargış bergen kişinin özü da unutulup kalat. Birok, unutulsa da, ebepten-sebep çıgıp, eske tüşö turgan nerseler adatta köp. Küykö «bayakısın» çını menen unutkan kebete bildirip sözdü başkaga burdu:

-Sen emne barıp köz körsötpöysüñ?

-Barbaganda,- dedi çal tıñ süylöp, topurak salbasam uyat boloor. Maga kabarlaşkan cok.

-İlgerkidey at menen çabagan ciberüü kayda-a!? - dedi Küykö oyluu kebetesinen cazbay. - Murdaa künü kaza boloru menen matasekilbi, oşonusu menen cetip keliptir kiçüü balası.

Çal buga unçukkan cok.

Birok «ilgerki» cönündö eskerüüsü çaldın «bayakısına» kandaydır ündöşö ketkensidi. Bir az cürgön soñ eşek arıktığı suuga başın salıp turup kaldı. Oozdugu menen şimirip köngön «sur corgo» eki camacayınan suusun burtuldatıp, aşğa cutup cattı. Çal bocuyu boş taştap, caylanıp kempirge karap oturdu.

Alıskı şosseden karşı-terşi ötüp catkan maşinalardın gürülü köp ugulbayt. Çegirtkelerdin çırıldaşı menen kuştardın ışıkrığı aga koşulup, astındagı suunun şıldırığı gana öküm sürüp turgansıyt. Alkımı kızıl, tatınakay çımçiktar kuuraydan kuurayga kuuşup uçuuda. Suu ceegindegi taşka cer boorloy uçup kelip kongon suu çımçık, eşek arabaga kooptono, kınır karayt da kuyrugun selkildetet. Arık ceeginin kumduu nımında mayda kök köpölöktör uçup-konup, tabiyat tartuulagan tiriçiligi menen alek. Kün tabı kızıy tüzüp, tegerek koozduktan ıksıragansıyt. Bülk ete kalgan cel argı bularga ermendin kermek cıtın keltirdi.

«Sur corgo» suu içip bolgon soñ teren ulutunup, kulagın şalpayta cabırkap, ordunda tura berdi. Çal ilgerkiler cönündö oylonup, eşektin suu içip bolgonun da unutkan. Öz kezinde tüşünüksüz kalgan bir sır emne, üçündür azır baş kötörüp, çaldın kökürögündö tuylap catkansıyt. Al Küykege saal kıyşaya karadı da:

- Anı sen unutkanın menen men unutkanım çok,- dedi. - Caş kezde cindi ekenbiz. Oşondo öñütün keltire albay koydum. Ölüp kalaar belen menin koluman...

Küykö dağı ingaysızdana ketti. Birok, azır emne, iş ötkönü kaçan! Çaldın aga caman aytaar alı barbı.

- Sen cindi bolsoñ, men da cindi bolçumun, - dedi Kuyke basmırt ün menen, Emne kılımışı üçün anı sabadın? Azırkı kez bolso, eki butundu bir konçuna tıgat elem.

Çal külüp, etegin kımırıp arı karadı.

-Oy aydabaysıñbı eşegindi!

-Hi, -çal ünün kötörö taştadı bocunu silkip, -Uruşkan kişi aylanayın dep uruşabı? Al da sabadı, men da... karap turganım çok.

-Al markum cooş boluçu,- Küykö küyöösün azır da korgoorun bildirdi. - Unutpay cürgönün oşolbu?

-Unutpay kalayın, erkekten tayak ceseñ bir cön, katın cıga çaaptır degen söz oñoybu!

-Sen birdi körgönü cürgönsüñ oşondo, - dedi kempir. - Caman köpkön eleñ. Oşol uruştan kiyin akıl kirdi saa, bilseñ.

-Tigini, tigini, - demiş boldu çal içi küyüp. Oşondon kiyin közümö bir körünbödüñ!

- Körünsöm emne kılát eleñ, seniki cakşıbı?

Çaldın andan beter içi küyüp namısı kozgoldu. Uyattuu körünüş köz aldına elestedı. Al darttuu kişiçe kempirge tikiree karap başın çaykap-çaykap aldı.

Mende emne öçüñ bar ele? - kıyladan kiyin ün kattı çal. - Eki ay boyu eldin közünö körünö albadım.

Küykö bul nazduu suroogo coop berbegeni mınday tursun içinen tabası kanıp, ceñi menen oozun tumçulay oturdu. Birok, oşol albuut kezdegi okuyalar dal ele keçee bolup ötkönsüp, eköönün teñ köz aldına dapdaana elestep cattı. Eköö ten oyluu. Ökünüş, taarınçı, tüşünböstük aralaşkan zildey oy kurçadı. Küykö bırıştuu, narı kektüü közün çaldan ayırbayt.

Arçaluu-Ayrık cayloosuna çıguuçular kulca ayının orto çeninde kelip konuştaniştı. Çöbü belge orolgon bulak başı sayın boz üylör çoçoyup, tütündör tike asmanga çubalcıp, celeler, kögöndör tartılıp, tulandar capırıldı. Okurangan cıkının, möörögön uydun, malragan kozunun, ürgön •ürgen ittits unu alıs-cakından ugula baştı. Ulgaygandar ankap-çankap şerinesine kirişti. Caştar oyun-tamaşa saluu üçün karagay ceegi de selkinçek teep, altı bakan kurup tamak bışırıu üçün kemegeler kazıp çatıştı. Tünkü oyun baştalanda bolso, kızdar ata-enelerine erkeleşip, «baş tanıp», üyle rünön et-may, kaymaktı könöçögü menen «körsötpöy» sural kelüügö tiyiş. Karagay tübündö ceneler tamak dayın dap, kız-ulandar selkinçek teep, ıskırılta kagılga temir komuz ünü zuuldayt. Andan arı «Dümpöldök», «Şabiet tebüü», «Ak söök» degen oyundar baştalat. Mınday tündördö keede, adamdın büt ömürünö bağıt bergen sezimder caralat. Tündö törölüp, tün camıngan oşol cönököy, narı ıyık sezimder adam ömürünün caynap açılğan kaytalangıs bayçeçegin elestetet.

On beş caşar Küykö enesi menen Arçaluu-Ayrık cayloosundagı tayakelerine kelip tüştü. Ayıl caştarı dal oşol künü karagay ceegine cıynalışıp, oyunga kamınıp çatışkan. Keçinde boygo cetken tayacesi Külüypa menen Küykö da selkinçek tübündö payda boldu. Eköo teñ kayındüü, erke kezi. Köküröktöründögü küböktüü topçu kümüş tıyın, akak, şurular biri-birine tiyip, erine şıldırdayt. Kelinderdin çaç monçoktoru menen söykölörünün şıldırı andan kalışaar emes. Ulandardın katkırığı, kelinderdin cıldırma azili kulakka kelet. Ketik ay cayloogo salkın cel kaltırıp cüzün çaşırdı. Adatta ay carığında oynoluuçu «ak söök» oyunu bul colu ay karañgısına tuura keldi. Çölmöktü izdegende Küykö konşu ayıldan kelgen Sultan degen cigittin canınan çıkkan cok. Eköönö teñ can adam bilbegen, kudureti küçtüü şirin sezim uyalagan. Kız Sultandı cakşı taanıdı. Birok cigittin esinde bolso, orto boyluu, nazik, narı unçukpas kızdın calındagan ısıq demi gana kaldı. Oşol tünkü oyundan kiyin Sultan Arçaluu-Ayrık aylına kımız uulap neçen keldi. Birok «unçukpas» kızdı bir da colu keziktire alğan cok. Al cüktün burçunda tımızın oturgan kızdın bir da birin aga okşoto albadı. Kaçandır bir kezigişip, aloolono küygön ıyık sezimderdin kaltırgan tağı al kızdardın közdöründö cok boluçu. Akırı aylar, cıldar öttü, bir körgön cakşı tüş öñdüü, Sultandın esinen kız çıgıp ketti. Küykö bolso, oşol ele cılıuluktı kastarlap, uzakka saktap cürdü. Kança kezikse da Sultandın közünön bir belgi baykabadı. Calpı ayaldık namısköylük menen bardığına tiştene çıdadı. Sultandın aylına kelin bolup tüşkön soñ da cılıldagan cürök otu aloolonup calınga aylanıp kete alğan cok.

Sultandın catsıragan közdörün körgön sayın kelindin cüröğü sızdap, aylasızdan cek körüüçü da boldu. Anın Sultanga degen süyüü ıntızarlığı cürögündö katıluu catkanı az kelgensip, aga arnalıp sayılğan cuzaarçılar da üydün adam bilbes koñulunda cıdar boyu saktaluu turdu. Andagı Andagı saymalar sagınıçtın, kusalıktın, çeksiz eñsöönün süröttörü boluçu. Bir künü Küykö üydö calgız oturganında Sultan kelip atın mamıga baylap cattı. Küykö örtkö tüşkündöy calındap, tura kalıp kayra oturdu. Emne kılúu kerektigin bilgen cok. Kamçısın süyrey kirgen Sultan kelinge kaydıger karadı.

-Sopu kayda ketken? Küykö özün zorgo basıp, tik karay albay coop kattı:

-Atka mingen, cana ele...

Kelindin munayım kebetesine, cardamsızdığına Sultan nazar salgan cok. Tik turgan boydon keregenin baştarın tegetere karap alğan soñ artına çegindi:

-Sultan kelip ketti de, özü bilet. - Cigit buruldu da şaşpay bosogodon attay berdi. Küykö bul ortodo ayran ooz tiygizüü üçün çoñ keseni koluna alıp, çıgdan cakka ıñgaylana bergen. Tigi anısına da etibar bergen cok. Şalp etip kiyiz eşik cabıldı da Küykö cıgılıp kala cazdap bosogogo sööndü. Añğıça kolundagı kese iregege tuşup, ortosunan kak bölündü. Bul kezdeşüü albette, Küykönün Sultanga degen cıluu cürögün tübölökkö muzga aylanıtı. Sultan attuu erkek bütököndün baarın cek körüp tımızın tişin kayray cürdü. A tügül anı mülde körgüsü kelgen emes.

Birok, körüü mümkündüğü boldu.

Kündördün birinde, eşikte bolup catkan kıcı-kucuga karap çıga kalğan Küykö, küyöösün kamçı menen karsıldatıp sabap catkan Sultandı körö koydu. Zamanası kuurula tüşkön kelin, dartı ötüp cürgön nemege atırılıp çurkaganın özü da sezbey kaldı. Arı-beri kaysalap, koluna ilingen nemeni ala çurkadı. Emne bolgonun özü da bilbey çoçup ketti. Çetin bakan çekesine şak dey tüşkündö Sultan öböktöp barıp at calın kuçaktap kaldı. «Barakelde, balam!» degen ündü ugup Küykö artına karasa, kaynatası turuptur. Bakandı taştay salıp kaça cönögön boluçu oşondo.

Andan beri ondogon cıdar öttü. Bul ortodo tarihıy zor okuyalar cüz berdi. Öz kezinde tüşünüksüz körünsö da alardın sırın ubakit menen turmuş akırın-akırın aşkerelep ülgürdü. Al emi Sultan çal bolgondo da kiçinekey nersenin sırın surap bile albayt, oylop da tabaalbayt.

Eşek araba mürzölörgö cakındap kele cattı. «Sur corgo» kaparsız, kulagıñ şalpandatıp kıpındayt. Sultan da, Küykö da unçuguşpayt. Aldı cakta mürzölördün kulpu taştarı, korgondoru üçün munduu mülgügönsüyt. Bardan nerseni tımızın özünö keltirip, siñirip alıp catkansıp tomsoruşat. Temir döñgölök taştan taşka sekirip, çarım kuyruktardı ekçegeni ekçegen. Arabada sekirgen, ceñil-celpi eki sandık kele catkansıyt. Birine añkooluk aralaşkan aralaşkan tüşünböstük çaldıkuydu şıkalgan. A birine bolso, bir da canga ayılбай turgan sırlar tatınıkay cıynaştırılган.

4.1.3. TATIM TUZ

Suu ayırığına cakın, saz dakka çıkkın kıyak çöptü ıktap calgız tütün kırgız çaşadı. Ezelden ele cergiliktüü dıykan uyğurlar konuş teep, töşkö takay sokkon koruk tamdın kaldığınan başka al cerde dağı bul küngö çeyin tört tütün uygurdun eski tamı saktalıp kalğan. Uezddik şaar mından alısıraak cerge caygaşkan. Birok, köndüm adat katarı, aga kattagan cöö bazarçılar köp dele kıynalçu emes.

Eldin aytımına karaganda, ilgerki bir cıldarı köp kırgızdar uşul cakka oop kelip kaytkan imiş. Oşolordon Kelginbay attuu bir tütün kırgız uşul cerdi mekendep kalıptır. Al kezde Kelginbay otuzdun orton beline kelip kalğan cigit eken da, oor kelte oorusuna kirepter boluptur. Saparga şayı kelbegendikten anın zayıbı Oymokçon elden bölünüp, küyöösün ayıktırıp aluuga bel baylayt. Oşentip alar çet cerdi mekendep argasız boluşat. Kelginbaydın tuugandarı ıgım-çıgım, kepin akiretin dayardap berip:

-Oo, Oymokçon! Er dep eteginen karmap kaldıñ. Kor bolbossun. Atababalarıbızdın arbağı koldop erdi eline koş! - dep çurkurap bata berişet.

Kelginbaydın tagdırı Oymokçongo tapşırılğandan kiyin, kaynatası sakalınan çaşın kuyultup turup köptün aldında mınday dedi:

-Car düynödö calgız balam ele, al saga amanat! Maa topurak öz el, öz cerden buyursun. Karıya kalğan kezimde kuday elden acıratpasın. Nebiremdi enendin, etegine salıp ber, balam, cıttap cüröyün...

Oymokçon emçektegi balasın kaynenesine karmatıp, köz çaşın elden çaşırıp sıktı.

- Mobu tüyünçöktü katıp koy, - dep tapşırdı kaynatası akırkı colu, - kokus arı burulup ketse, suuga ezip oozuna tamız. Ayıgıp mal-boluçu bolso, koluna ber.

Sürdükkön kırgızdar cöö-calañ mekenine sapar çegişti.

Öñü kögültür tartıp, erdi kebersip, çıñalıp ontogon Kelginbay, can küyöörü calgız Oymokçondun kolunda kaldı. Oymokçon canın sabap, sirkooluu küyöösün tegerendi... Koygult közünön caşı möltüldöp, küyöösünün başın kuçaktap, dalay tündör uktabadı.

Alektüü kündör öto berdi...

Çaçı cılma tüşüp, caak eti şılına baştaganda Kelginbay esin cıydı. Kününö bir çaydoos kaynagan suu içip, tamırı tışına tepken içke mancaların karap koyup, töşöktö uzak catıp kaldı. Oorunun zardabı abıdan ayıgıp, eline ketmekçi bolgondo öto keç kalgan ele. Çek ara bekidi. Kelginbay mıyzamga baş iydi da uşul suu ayrığına tört tamdın başın kurap, argasız uzak cıdar çaşap kaldı.

Ortodon otuz cılga cuuk ubakit ötüp, Kelginbay abışka atangan kezde anın başına arılgıs oor kaygı tüştü.

Gomindandık celdetter biylep turgan oor cıdarı kalıñ curtka kelte oorusu taradı. Ölüm citim köp boldu. Dalay üydön tübölökkö tütün çıkpay kaldı. Uezddik şaardın tegeregindegi döbölör kalıñ mürzögö aylandı. Ölüm küçögön sayın, zambilge salgan ölüktü eki kişi kötörüp çıgıp, tuş keldi cer kazıp ele kömö baştaş- tı. Kepindik ak tabılbay cuurkandın şeyşebin iştetişti, elde şeyşep attuu cogolgon soñ kee biröölör ölüktü kamaştan tokulgan boyrogo orop, kee birleri çaş bedege orop kömö turgan boluştu. Bul apaat dinge da taasirin tiygizdi. Nazırçırak, köñül aytuular mülde unutuldu!

Dal uşul oor alaamat Kelginbey çaldın kempiri Oymokçondu da calmap colgo tüştü. Şorduu çal kempirin şeyşebine orop kömdü. Kör kazıp can bakkan kişi menen çaldın koşunası cana özü bolup Oymokçondun söögün üç ele kişi cerledi. Kempirin köömp, topuragın ço- çoytumuş bolgondon kiyin çal mürzö başında küngürenüp uzak oturdu. Kırk cılga cuuk birge çaşagan carı menen tübölökkö koştoşuu oñoybu? Can şeriginin бүткүл coruktarı çaldın köz aldınan birinen sala biri ötüp cattı. Çındığında al calgız kempiri menen gana emes, turmuşun cıluu koynu menen da koştoşup catkan ele.

Kayrattuu çal topurak başınan turgan son etek-ceniya kagıp, çolok caşın alakanı menen aarçıdı da üyün közdey bastı.

Çal kayra kelgen soñ üydün tört burçuna köz taştadı. A degende ele anın közü kazıkta ilinip turgan kemperinin kek mata köynögünö tüştü. «Oo, caratkan! Calganda

mendey şorduu bar beken?! Eldi cutup catkan kelte menden nesine tartındı eken?!» dep oylodu çal. Uşul suuk körüngön üydö emi özünön başka eç kim cok ekenin esine keltirgende baykuş çal bozdop koe berdi:

-Oo, kuduret, tart amanatındı! Emi kor kıla körbö! - çal közünün çaşın sakalınan kuyultup een üyde uzak ıyladı. Botosu ölgön kaymal gana uşunday bozdomok.

Eger kişilerde ümüt degen nerse cok bolso, anda boygo eç kaday kayrat bütmeök emes. Ömür özünün kançalık kaygı kasıretin berip koyso da ümüt menen ubakit aldında alar ar kaçan darmansız. Kelginbay çal özegün örttögön dattı köz çaşı menen cuup ketirgensidi. Azdap boyu sergip, es toktotup özün-özü cubattı. Özünö özü köñül aytıp, kayrat berdi.

Ar kaday baktısız kişiler da özünün tiriçiligi cönündö oylonboy koyboyt emespi. Kelginbay çal da bolumsuz ookatına köz kırın saldı. Üy içindegi çaçılğan birdemelerdi cıynap, eski kurcunga şıkap taştadı. Anan dağı birdemelerdi iştemiş boldu. Üy için cıynagan son caman talpagına caylanıp oturdu da, çöntögünön kiçine tüyünçök alıp çıgıp, çeberdep çeçe baştadı. Tüyünçök içinde barmaktay tuz bar ele. Kelginbay tuzdu alakanına salıp, bir neçe iret tilin tiygizip, öto bir şerbettüü daam tatkinday tuzduu şilekeyin kumarlana cuttu. Eçen kıyın kıstoo körgön uçurlarda uşul barmaktay tuzdu calap medet taap, kam köñülün cootkoto algan da. Öz cerinin bir tatım tuzu Kelginbay çaldın ömürlük coldooçusu, ümüt menen işenim berüüçüsü, sagınuu menen kusadarlıktın tarkatuuçusu bolup kalgan...

Ata konuşka kayta albay, çet cerde argasız calgız tütün kalgandan kiyin Oymokçon bar bolgonu bir kız eki erkek törödü. Anın ekoo cerge kömüldü da tagdır kasırettüü çalga ermek bolsun dep birin tirüü koydu. Balanın atı Eşbol ele. Al uezddik şaardan okup cürüp mugalim bolgon soñ baştalğıç mektepte iştey baştadı. Birok, üçünçü cılı ele Gomindandık politsiya cagınan karmalıp türmögö cabıldı. Oşondogu anın kılması: özünün ata mekeni cönündö baldarga eki colu, öz tüşünügünçö añgemelep bergen «Sovet cerinde silerdey baldar caykı dem alışta Kırım degen cerge barıp oynoyt. Moyundarına kızıl cagoo baylanışat», degen. Bul dağı çaş mugalimdin curnaldan gana körgön sürötünün tüşünügü ele. Gomindandık tıñçılar oşol kezde tak ele oşondoy sözdördü aytkan kişilerdi izdep, al cönündö maalumat cetkirip, al kesipti kün körünün aylası kılıp algan. Eşbol sovet eli

cönündöğü oşol «lektsiyasınan» kiyin beşinçi künü tün içinde kuralduu celdetter cagınan oygutuldu.

Al kezde mayda elderdin eñ cetilgeni ele mugalim boluuçu. Birok oşol kızmattın özün Gomindandık kıtaylar iştey albaganı üçün gana öz ulutunan koyuuçu. «Malınardı bağıp, eginiñerdi salıp cata bergile. Mekteptin silerge keregi emne? Adamdar agartuusuz dele ömür surup kelişken!» degen ügüttör açıktan açık ayılıuçu.

Mugalimder üçün kadam sayın kuruulu kapkan bar ele da çanda biröö bolboso köp mugalim aga tüşüp turgan. Alardın orduna tacrıybasız, bilimsiz kişilerdi ce moldo, sopulardan koyuuçu. Gomindañılar betterine karmagan el agartuusun uşundayça teskeri ketirgen ele. Tün içinde mugalimdın üyün közdöy kuralduu celdetter bastı degiçe, al şoru katkan mugalim izsiz cogolup da tınuuçu.

Gomindandık celdetter kirip kelgende Kelginbay çal balasınan tirüü ayrılaar saati tüşkönün sezip, anı okutkanı üçün özünö naalat ayıp, töşögündö ünsüz oturdu.

Celdetter maşkedey şimşip, üydöğü kagaz büt köndün baarın çogultup alıştı. Anan buyruk bere başadı:

-Tur, kiyin!

Ofitser bul eki sözgö kanık ele. Eşbol şaşa koybodu. Caybarakat kiyindi. Al öz mugalimderinin artınan «barsa kelbeske» ketip bara cat kanın tımızın sezgen boluçu. Al: «Men emi carık düynö menen koştosuı üçün, azırkı saattan baştap ata-enemdi kayrılıp müldö körö albas bas cerge baruu üçün dayardanıp catam!» dep oylodu. Kantse da al kiyimin ki-yip bolup eşikti közdöy bastı. Töşöktön başın çıga rıp ölüktön alsız catkan şorduu Oymokçon bakırıp ıylap ciberdi.

-Eşen! - dedi Kelginbay çal şaşıp, al balasın uşunday atap erkeletüüçü. - Koe tur!

Canatan cüröksüp turgan baykuş ene çaldın ünün medet kılıp, çınırıp ciberdi da çurkap cetip Eşbol dun moynuna taramış koldorun orop kaldı. Üydün içi emi kişi turup bolgusuz zar menen munga tolup ketti. Kayrattuu çal arı karap köz caşın aarçadı. Eşbol da uçurda emne kayrattuu, narı estüü cigit ele. Kanday kılaarın cakşı bilüüçü.

-Kagılayın eneke, ıylaba, canım aman bolso kayra kelem, - dep enesinin köz caşı menen cuulgan betinen çopuldatıp öbö başadı. Kurgan enesinin ogo beter muunu boşolu.

-Koy, muup-cüünü boş kудay urgur dese, amandığın tile anın. Kele bayakı tüyünçögün kayda? Tuzdan uluk eç perse cok. Tuz-daam buyrup kayra kelgisi bardır, Kelginbay çal caşın sakalınan kuyultup turup süylönüp koe berdi. Birok, tüyünçögün kupuya cerinen özü turup barıp aldı.

- Eşen,- dedi çal kolu kaltırıp, mına bul tuzdan bir kemirip alıp, tatıp cürçü. Atabababızdın muunu uşul tuz menen katkan. Öz cerindin tuzu!

Uşul sözder oozunan çıkkandan kiyin çaldın öz köñülü da tok bolo tüştü. Çını menen ele kasiettüü tuz Eşboldu kayda cürsö da koldop, kayra alıp keliçüdöy sezildi. Eşbol acıraşaar aldında atasının eski işe niminen attap etkisi kelbedi. Tuzdu koluna algan çon çetinen bir ketip alıp, oozunda kalgan kübünçügün tiline saldı da cutup koydu.

Şorduu enenin kolu alide Eşboldun moynunda boluuçu, al ıylap turgan enesin özünön alıstatıp, caşın alakanı menen aarçıdı da Gomindançılardın aldına tüştü. Butun zordop şiltep bosogodon attadı. Üy içinen bozdogon ündör kıylaga ugulup turdu.

Oşondon bir cıl ötüp ele uezddik cer kölümü menen cugumtal kelte dartına kirepter boldu.

Mına emi kurgan Kelginbay booruker kempiri Oymokçondu kelte dartına berip salıp, angıragan üyündö calgız özü kaldı.

Çal kempirdi kömüşkön uygur koşunasının üygö kirgenin da sezbesten oylonup oturgan. Koşunası da özü öñdöö karasakal meerimdöö kişi ele.

-Elhukmi lilla! - dep koşunası çok tüşüp otura kalıp. - Kayrat kıl, Kelginbay. Kordukta korduk mal cokçulugunda emes, baş cokçulugunda körünöt. Kудay Eşbolundu körüügö nasip kılgay, Koldo öskön bala ele, aman bolso, kırsıktan tışkarı bolso, kündördün birinde şap etip kirip keleer. Kayrat kıl da suundu kayna tıp içip, belindi bekem buup, calgızındın amandığın tilep cüre ber. Kir koguñ bolso bizdin bala-çakaga çaykatıp alarsıñ. Ölgöndün artınan ölmek cok. Irıskıy kötörölsö eline barıp da koşularsıñ.

Kelginbay çal içi tolgon kaygı menen uşul sözdördü ugup otura berdi.

Bakıtsızdıktın da özünçö çegi bar. Kezegi kelgende al da öz erki menen bakıtka ordun boşotup bermeks Ömürdün bir sırı uşunday. Kelginbaydın kempiri ölgöndön kiyinki cılı ele kırdaal tañ kalganday özgörüp ketti. Iza menen kegi çegine cetken az ulut kalkı ulut tuk ezüügö karşı kötörölö baştağı. Gomindançılar sepil sogup iyinge kirgen

cılanday bekinişti. Birok, ta rıhta kalktın küçün eç kaçanda korgon tosup kalgan emes da. Butu menen basıp murdu menen tıngandın baarı küröşkö attandı! Ayrı, çokmoor kötörgön kalk tobu cañıça kuraldangan Gomindan armiyasın torop aylasın ketirdi. Kalık koşundarı duşmandın kural cabdıgına ee bolup ceñ iştüü ilgeriledi. Boştonduk kıymılı tez kulaç cayganı şonço, ayga cetpey ele İle aymağı tolugu menen erkindik koşundun koluna öttü. Uluttuk armiya kurulup Altay, Tarbagatay aymaktarındağı ezilip catkan boordoş kalktı boştondukka çıgaruu üçün cortuulga attandı. Bul düynö cüzündö faşizm oçogu talkalangan dañktuu kırk beşinçi cılının başı ele.

Kelginbay çaldın kiyinki ömürü özü calgız çaşasa da öto tez ötüp catkansıdı. Kaygı kapasınan azdap arıla baştağı. Anın cürögündöğü katıp kalgan çerler gomindañılar menen koşo ketkendey...

Uşunday cakşı kündördün birinde Kelginbay abıška öto bir kubanıčka bölöndü. Kün şaşke maal boluçu. Asker formasın kiygen bir beytaanış cigit üygö şıp kirip keldi.

-Kelginbay abışkanın üyü uşulbu?

-Ooba, aylanayın, - dep baykuş çal ordunan tura kaldı. Anın üyün kiyinki cıdarı eç kim mınday su ramcıláp kelgen emes. Karılık kurusun, kaysı bala eleñ, balam?

-Caparov bolom.

-Basa, kırgızsıñgo...

Kelgen cigit töş çöntögünön bir süröt suurup çıgıp çalga sundu:

-Taaniysızbı?

Şordu çal çal süröttü körö koyup ökürüp ıylap ciberdi. Al Eşboldun sürötu boluçu. Esinen adaşkan abış kay surettu karap alıp, çaş baladay başın kötörüp ıylay baştağı.

-İylabañız, ake. Mayor Kelginbaev Eşbol azır komissar. Gomindañılardıñ sazayın berip cüröt. Maydandan men beri cüröördö uşul sürötün berip salam aytkan ele. «Atam tirüü bolso, sürötümdü öz koluna tapşır. Eger cok bolso, enem bardır, oşol kişiğe tapşır», dep tabıştagan,- dedi Caparov.

Abışkanın alcıy baştaganına baylanıştuu balasına degen sagınıçı başın tuman çalğan askaday daldaalangan ele, azır bolso bir keremet cel çıgıp tumandı türdü da çaldın

cürögündöğü sagınıçtı aydan açık körsete başadı. Murda ümütsüz ele, azır ümüt menen işenimdi koluna katar tüşürüp, bul sezimdi şorduu çal kötörö algıs daracaga cetti.

-Aksakal, - dedi cigit caylap kana, köp alagdı bolboñuz. Balañ ızdın tirüü ekenine kubanıñız. Men dagı Eşbol öndüü gomindañılar cagınan karmalgandardın birimin. İçinde Eşbol bar onçaktı künökördü butuna kişen, koluna koozu salıp aydap bara catkanda bizdi alıp bara catkan üç çerikti öltürüp, kişenderin çağıp toogo kaçıp ketkenbiz. Kiyin barıp kötörölüşçölörgö koşulduk. Oşentip, emi, gomindañılardan öç alıp cüröbüz. Bizdin cagday uşul. Al emi koş boluñuz!

Kelginbay çal şaşkan boydon Caparovdu şap koldon karmay kaldı:

-Oozuñan aylanayın, tuz daam ooz tiyip ket. Kay- ra aylanıp keleerine cakşı.

Muunu kalçıldagan abışka cegidey bir deme karıştırı cürüp suroolor koe başadı.

-Eşen bir kelip ketpeyt beken?

-Azırınça kele albayt.

-Uruuñ kaysı, balam? İ, bizdin köldük turbaysıñbı. Eşen menin tirüümdö bir kelip körünüp koyup ketsin,- dep catıp cigitke tokoç ooz tiygizdi.

Birok, balasının köönün ulap, kempiri cönündö ooz açpadı. «Ata-eneñ aman-soo eken degin calgızıma...»

Anan cookerdi uzata çıktı.

«Oo, kasiettüü cerimdin tuzu, Eşenimdi koldop tirüü saktagan tura! Ölgönüm tirilip, öçkönüm canganı çın bolso eken! Oo, kasiettüü cerimdin tuzu, emi calgızımdı kesepetterdin ogunan saktay gör! Mandaykı cıldızım tuup, şorduu abışkanın başındaki kaygı menen kasiretti arıltaarı ıras boldu beken? Köp cıldık ömürdün kordukta ötkön kündörü unutular beken? Oo, öz cerimdin tuzu, emi calgızımı öz eline aman esen koşo gör», dep baykuş abışka calgız üydö kurun moynuna çalıp, eki kolu menen cakasın muunta karmap, uzak küngüröndü...

Ordunan turgandan kiyin, kaygısına ortok bolo cürgön koşunasın mınday kubanıçtan kuru kaltırğısı kelbey, Kelginbay uygur çaldın üyün közdöy bastı.

Aylar ötüp cattı.

Cemek-içmek, kiyim-keçekke kenele tüşkön el canıruuda. Nöşörlüü kara buluttay kaptagan karangılık söğüldü. Boştonduk menen koyundaşkan kalın bukara koldoruna kural alıp maydandı közdöy agıldı. Boştonduk üçün er azamat maydanda kanın töktü. Gomindançılar bekem ornogon Cınhı degen cerde esepsiz kan töğüldü. Uluttuk armiya kalktın boştondugu üçün bir adam çeginbesten ilgeriledi. Akırı Ürümçünün çon darbazası açılıp Cınhı Gomindançılardan tazalandı. Mına uşul çon kırıgında Eşbol da kurman boldu. El boştondugu üçün küröşüp, boştonduk çegin. Cınhıga çeyin cetkizişti da özü oşol cerge tübölük karooldo kalıp koydu. Eşboldu бүткүл batalon uzatıp, kömdü. Ondogon miltıktan ok atılıp, komissarga katuu kaygırgandık bildirişti.

Şorduu çal balası cönündökü şum kabardı ukkanda esinen tanıp, kulap tüştü. Koşunası suu бүркүп esine keltirgende, adam körgüsüz түргө kirip, aldastap ordunan tura kaldı.

-Calgızım, kulunum! çınırıp ciberip kayra kuladı çal.

Canında turgandar köz caşın bulap, şoru arılbagan pendenin kasiretine ortok boldu. Uzak cıldar kaygı menen kapadan kacıgan abışka bir kün içinde ele alcıp çıga keldi. Buurul çaçı agarıp, caak eti soolup, murdakıdan beter töşöktö tomolonup kaldı. Bagaar köröörünön ayrılıp, kaygı baskan karı kişinin körgen künü kurusun!

Ertesi uygur koşunası musapır çaldı öz üyünö kirgizip alıp, tamdın on cak kapşıttınan orun berdi. Köröörü бүтүп, kömööörü kalgan abışkanın tiriçiligine booru oorubagan kişi kalgan cok. Kelginbay birde soo bolso, birde alcıp süylödü. Birok, tatım tuz tüyülgön tüyünçөгүн kolunan tüşürgön cok.

-Keçee Eşenim kelip bugün muunum kirip kalıptır. Elge ketet okşoybuz. «Ata, cür emi elge keteli, kaygı menen kapadan kutulalı. Tuzundu emi bölüp cep koelu» dep Eşenim canıma kelip aytpadıbı, sadaga keteyinim,- dep süylödü çal.

Al emi, keede cöölүгөн sözdörgö aralaş özünün ömür cönündөгү korutunduların da kadimkidey aytıp oturdu:

-Menin çoñ armanım ele - Eşendi kolunan cetelep barıp eli curtuna koşoorum boluçu. Emi, özümdün kindik kanım tögүлүп, kirim cuulgan cerime baratam, - dep caldıray kalat da kolundakı tuzdu körsötöt. - Mınabu Isık-Köldün - men tuulgan cerdin tuzu. Oo, kağılayın, uygur tuugandar, Eşenim eköobүздү uzatı koygula. Bizdi öz

ceribizdin tuzu tartıp baratat. Eçen colu aç kalğanımda uşunu calap toyungam, eçen colku oor kündördö canıma alıp cürüp köñ ülümö tötöp, boyuma kayrat tapkam. Uşul tuz canımda cürgöndö eli curtumdun, bir tuugandarımdın canında cürgöndöy bolom. Men cerimdi sagınıp, kusa bolgonumda uşul tuzdan calap alıp sagınıçımdı taratkam. Maa düynödö mından kımbat nerse bolgon emes. Elden, cerden acırap, aga kusa boluudan artık azap çok eken! Men Isık-Köldön kelip çabarmandın kamçısın cedim. Baylardın zordugun, çokçuluktun kordugun kördüm, oşondo ölüp kalambı dep korkpodum, öz cerimdi körböy kalambı dep korktum! Men körgön korduguma ızalanbadım, elden, cerden adaşıp kalğanıma ızalandım! Oo, tuugandar, uzatıp koygulaçı. Öz cerimdin tuzu tartıp, bizdi ata konuşubuzga alıp baratat...

Uşintken Kelginbay kirpik kakpadı, daam tatpadı. Aradan üç kün ötpöy ele çalda kuru gana söök kaldı.

Bir künü erteñ menen Kelginbay töşögündö cansız catkanı bilindi. Uzak cıldar kaygı menen kasiret, sagınuu menen kusalık mülçüp bütkön musaapır çal azaptuu ömürü menen tübölökkö koş ayttı. Karmagan soopkerlerdin aytımına karaganda, çaldın oozunda öz cerinin tatım tuzu bar eken!

4.1.4. GÜLKAYIR

Ar kaçan, erten menenki salkın abada özümdün kunt koyup östürüp catkan Gülkayırma, kişilerde boluuçu zor meerimdüülüktön paydalanıp, emgektenüünü mildetime aldım. Gülkayır mından kıyla murda capan tüzdö calbıragın kılıtıyıp, boloçok güldörün özögünö caşırap turganın körgöm. Çeginen çıga cazdagan özümçöldüğüm, anı mında köçürüügö macburlagan. Oşentip, aga tunuk too suularım şıldırıp agıp catkan arıgımdın kırınan orun berdim. Alda neçe sabaktar çıkarıp, erkin gül açsın dedim.

Köğü uzara tüşkön uşul Gülkayırımdın cay mezgilinde birinçi gül açkanı esimde.

Kütüüsü cetilgen Gülkayırdın gül açuusunan murda (tabiyattın çeberdigin karañ ız!) uzarıp kalgan sabagına bütkön tegerek tarmal caşıl calbıraktarının tübünö birinçi tüyüldüktör payda bolo baştağı. Al kudu nandı oozuna toltura sugunup algan kiçine balamdın erinderin elestetüüçü. Ariyne, bul Gülkayır ömüründöğü eñ maaniluu iş! Kündö kelip anın gül açuusun taakatsız kütköndüğümön canına ösö kalgan capayı çöptördü culdum, otoguç menen tübün boşottum. Eger tim koyso insanga paydaşız-tez köktöp,

gölümdün tiriçiligine ortoktoş bolo ketüüçü - kadimki aram çöptördün kaparsız öse bererin cakşı bilem. Çındığında da aram çöpkö karaganda paydaluu çöptör kütümdü alda kança artık talap kılrat emespi.

Kün sanap çoñoyup kele catkan tüyüldük, közümö narı tirüü, narı calınduuday körünçü. Al tügöl, al birdemeni menden kızganıp, kiçine calbırakçaları menen ortosun caap, caşırıp turuuçu.

Bir künü erteñ menen arıktın tunuk suusuna kumarım kangıça cuundum da, adatım boyunça Gülkayıırma keldim. Oo, düynö! Anın bayakı tüyüldüğünün uçunan ak gül bulayıp çıgıp kele catıptır. Bul men için ayta kalgıday cañ ılık boldu. Ötö bir nazik buyumdan kıldattık menen casalgan uşul ak gül, menin emgektengen Gülkayıırdın birinçi cenişindey sezilip, ebak unutulgan nerselerdi esime tüşürdü. Mümkün men uşul too etegindegi özümö eñ kımbat bolgon cañı düynögö cıpcılañ aç kelip catkanımda, bizdın üydün tegereginde güldörün bulayıp uşunday Gülkayıırlar caykalıp turgandır. Mümkün bul, oşol Gülkayırdın ürüm-butagıdır. Bul ıras, eç kaday katası cok! Men törölüp «carık düynösü uşul turbaybı», dep kiçine közdörüm menen eki cagımdı karagam. Mina oşondo, appak güldörü menen uşul Gülkayırdın aldıñkı muundarı maga dapdaana körüngen.

Bulayıp çıgıp turgan oşol birinçi Gülkayıırdı asteydil karap çıkkanımdan kiyin, aga murdakıdan da küçtüü aşık bolup kaldım. Antkeni, al özünö degen ümütümdü aktaarın dalil dedi.

Akırı, Gülkayıırdın birinçi gülü da toluk açıldı. Çeti koozdolgon fayans çınıların elestetken narı nazik, narı meerimdüü gül koorugumda eldin köönün bölüp caykalıp turuuga tiyiş. Men aga degen emgegim di ayabastığım kerek. Alide kopşutuum, alide aram çel törün culuum zarıl.

Kıyla kündör ötköndön kiyin bıcığır caşıl calbıraktar arasında sabaktı boyloy açılğan güldör sansız bolup ketti. Çar taraptı karagan gülder özünün naziktiginen bardık canduulardı baarman kıla baştı. Başka kence sabaktar da gülüp açıp, oşol orunda toonun erkin celine teñ selgen tabıgıy güldeste payda boldu. Alar bargan sayın candanıp tabiyat düynösündö tü bolukko çaşoonu közdöp kulpunup, tolukşuy tüştü.

Cay mezigil ortolop kaldı, bargan sayın fayans çınılar köböyüp, sabaktın uçup közdöy talpına açılıştı. Birok, özüm süyüp kimbattagan birinçi gül, çaşoosuna kacet

bolgon bardık persesin tabiyat aldına tarta tursa da, emnegedir eskire baştaganın baykadam. Oşondo da anın birinçi bolup açılğandakı köñülümdü tolkutkanı alide öz kımbatın saktap cürögümdö turat. Al özü, eç kanday kuduret küçü acıratıp kalalbagan tabiyattın sırn cakşı tüşüngöndüktön bolso kerek, güldörünün soluganına karabastan, tiriçiligi mülde taştap koygonu cok. Anda kayrattın, ulanduu çaşoonun tımızın kıymılı cürüp cattı.

-Men güldördün kanday açıla turgandığın elge birinçi bolup körsöttüm. Emi güldör açıla bersin. Güldün koozdugunan naar alam deseñ, menden cogoru kara! - degensip körünöt.

Menin köñülümdö arine:

-Saga çın cüröktön ırakmat! Sen gülge degen mookumumdu birinçi bolup kandırdıñ,- degen pikir payda bolot.

Bul pikirdin calpı emes ekenin da özüm sezem. Gülden bal sorguçtardın menin oyum menen esepteşip oturuu- ga ubaktısı bar beken? Adatta uçup cürgön bir aarı özü kongon gülünün şiresin sorup bolgon soñ, anda emi lazzat kalbaganın menden cakşı bilet. Anı en kudurettüü ügütçü bolup da özüm süygön gülgö keltire albaymın.

Bir künü karasam, caynagan fayans çınılardın en tömönkü - bayakı birinçi gülüm bürüşüp mülde soluptur, anın tiriçiligi emi toktogonun bildim. Oşondo da al maga kadırman!

Dagı bir künü emgektenüügö kelgenimde, birinçi gül eñ akırkı mezgili cetip cerge tüşüptür da, anın orduna töötapandın tübündöy tegerek «topçu» kalıptır. Bir kezderi güldün tübünö söönç bolgon kiçine calbırakçalar emi dagı birdemesin menden çaşırap, içine katıp turdu. Anı tınç koydum, al akırkı colu bir asılın kızgangansıyt. Al emi sabaktın baş cagında bolso, caynagan fayanstar carışa açıla berdi.

Küz ayları kirip kün suuy başadı, sabaktın eñ uçundakı tüyüldüktör da çonoyup gül açuuga enteledi.

Birinçi karlar too başına tüşköndö da Gülkayırlarım, banestep bakkan cerimde appak güldörün açıp caynap turdu. Bul körünüş maga kee bir kişilerdin çaçına ak kirip, tegeregi suuk tartsa da, köñülü gülkayırdıy caynap turarın elestetüüçü. Suuk cel sogup, möndür aralaş caan caagan tündün ertesi da Gülkayırlarım kadimkisindey kulpuna açılıp,

alıstan köz tartıp turdu. Kermek ermender calbıragınan acırap, sarı kuurayları gana kaldı. Erteñ menen boz kıroo turup sagızgandar şakılıktay baştağı. Aga karabastan Gülkayırmıdın akırkı tüyüldüktörüda güldörün açtı.

Eñ birinçi açılğan kimbattuu fayanstan beri tört- beş ay ötsö da, sabaktın boyuna bütökön tüyüldüktör ulam cogorulap ulanduu gül açtı. Gülkayırdın koozdugunan men da ulanduu baarman boldum!

Kiyinki mezgilderde, birinçi açılğan kadırman Gülkayırdın tübündö kalgan tegerek «topçusu» bışıp cetilgendikten ondogon canı uruktarın çar tarapka tırsıldatıp çaçıp ülgürdü. Al birinçi köñ ül kubanıçı boluunun tışında, kelerki cayında alda neçelegen Gülkayırlardıñ carık körüşü üçün da kam cegen, en meerimdüü «fayans» bolgon tura!

Al emi sabaktın eñ uçundakı tüyüldük özünün çaş gülün açıp alide caynap turat. Bul menin emgegimdin cemişi. Alda neçe kış kelse da uşul Gülkayıır tübölükkö tozboçuday. Kelerki cılı cayında da Gülkayırlar açılats, el içinen men öñdüü gül süygöndör da tabılat, birok, özümün kindik kanım tögülgön cerimden körgön birinçi Gülkayıım — ömürümdün akırına çeyin köz aldım da caynap, kulpuna bererine kümönüm cok!

4.1.5. «UURU»

Kolhozdun alma bağına sakçı bolup, cogolso, citse coop berüü mildetin aldı da, Bököbay abışka bardık ubaktısın baktı ötkörüp kaldı.

«Azırkı kişiler tüşünöt, kantip ele karasanataylık kılıp bir alma üçün çarbaktan sekirsin? Müşöktöp uurdo cönündö oylonup da kaceti cok. Baldar da mektepte okup, tarbiya alıp catıшат, bul dünüyönün açık korgooçuları oşolor. Alar biz üçün emes özülörü üçün korgoşot. Antkeni, biz -karı-kartandar ubaktı de almanı da, bağın da taştap kete ubaktı kelgen- berebiz... Demek, kim da suuk kolun salbayt», dep oylonuuçu Bököbay. Birok bul oy çınıgı turmuşka şaykeşpi, cokpu anı me- nen abışkanın işi bolgon cok.

Baktağı almalar kızarıp, şaktarga salmagın taştap, ali bışa elek bolso da körgön kişi kızıkkıday ele.

Tañ zaarınan turup alıp, baktı kızıruu üçün, sakçı abışka ketip bara catkanda el ali uykuda. Al emi, kee bir üylördön sozolonup tütün çıga baştaganda kün çıgıp kalgan bolot. Alıs-cakından koroozdor tınımsız çakırıшат. Bul kezde taliñ kedey beti sarı güldüü kün

karamalar kunge betin tosüp da ülgürüşöt. Arıktarda kök kaşka suular şıldırıp agıp catat. Salkın aba - suu boyunan betke urunat.

Bököbay munu kündö körsö da erteñ dağı körgüsü kelet. Kumarlanat. Bizdey karılarga can tattuu deşet, cok, çındığında cer tattuu, el tattuu! Kezegi kelgende mına uşulardı kıyuu kıyın. Kişi oşolordun cemişi, mındayınça aytkanda, bir alması emespi.

Küz keldi. Alma çoñoydu. Bul kezde abışka da bakka catuuçu boldu. Uuru cok, cok bolso da kaytaruu kacet. Antkeni, atayın baksın, karasın dep al kişiğe kolhoz emgek kun beret.

Şaşke çende anın kandaydır üygö bargısı keldi. Koroodogu köndü temir kürök menen teep koyuşu kerek. Kiyinçereek oodarsa kurgabay da kalışı mümkün. Küzgü caan başalat emespi. Abışka almalarđı karap bara catıp uşulardı oyloodu da artka kayttı. Al karooldo cürüp bir da colu baktı taştap üyünö ketip kalgan emes. Al baktan çıga bergende, kandaydır bir uuru kelip, almalarđı üzüp, al tügül şaktardı sındırıp da ketçüdöy kümöndönö kaldı. «Kaydan antsın, bışkan kezde ele bışığıraak karap alsam da ceteer. Uuru emne dayar turup-turbu? İlgeri uurular mal uurdayt deşçü ele. Emi almaga kimdin ele camanattı bolgusu kelsin!»

Bököbay uşul oydu oylongon son alma baktın eşigin bekemireek caap, köndüm adatı boyunça ar cak, ber cagın karagılap üyünö ketti.

Şağı iyilgen almalar tımtırs bak içinde köz artıp, küngö çağılışat. Kee bir almalar kızarıp ce ak sar- gıl tartıp dapdaana körünöt. Al emi, kee bir almalar: «Men bışkanda özüm ele «top» etip üzülüp tüşöm. Tapkanıñ ceersiñ !» degensip calbıraktardıń arasına çaşırganan. Bul amalduu almalar dep atalat. Antkeni, kişilerdin tişi alarga baarınan kiyin tiyet emespi.

Muzoo kaytarıp cürgön ceti caşar Erkin baktın koosuna cakın keldi da içindegi almalarğa köz taştadı. Uşunçalık köp alma Bököbay abışkanın baguusunda turat. İçinde çımçıktar da uçup cüröt. Erkin çımçık bolo kalsa, azır uçup kirip sakçı emes başkarmanı da közgö ilbesten almanın tattuuılarının sabagın tiştep üzüp, kuuraydın arasına uçup barıp toyguça cemek. Mında şokoladdan da tattuu almalar bar da... Erkin koonun tuura cıgaçına kökürögün süyöp almalarđı karap tura berdi. Muzoonu unuttup koydu. Tee, alıstan bir alma baarınan çoñ körünüp turat. Özü da kıpkızıl. Oşo kızarıp turgan cerinen «bart» dedire bir tiştep alsa, tattuu şiresi uurtuna çaçırayt. Kezek- kezek şimip koyup çaynay

beret. Anı cutkan son dağı kuşarlana tiştep alıp, başka caktardı karap çaynay baştayt. Erkin uşulardı oylop, şilekeyin dembe-dem cuttu. Bökebay ata kaerde, kaysı almanın tübündö cüröt boldu eken? Bala moynun sozup, eñkeyip baktardın tüptörünö köz cügürttü. Birok, kolunda tayagı bar sakçı körüngön cok.

Mına uşul uçurda Erkindin buttarı kıymılga kelip, koonun içine teşiginen zamatta ele ötü çıktı. Emi beş ele attasa boldu, özü almanın tübündö bolot. Anı aldı menen katuu kök almalar tosup aldı. Bular küzdük almalar. Kızarıp turgan, çınıgı şirin almalar içkeri cak tan köz ımdaşıp, Erkindi ulam özünö tarta berdi. Al bir basıp, eki basıp oturup ukmuştay kalıñ almaların arasına bardı. Emi kolun sunuu gana kaldı. Erkin üçün emi çımçık boluunun kaceti cok ele. Eger, moberegi çon kızıl almanı üzüp alıp uça, kötörö albay cerge tüşürüp ciberişi da mümkün. Tigi alma çımçıktan alda kança çoñ turbaybı!

Bul kezde Bököbay baktı karoosuz taştaganınan bolso kerek, köñülü kandaydır birdemeni sezgensip teep catkan köñün kırdabastan ele baktı közdöy cönöp kaldı. Al dayıma bakka kele catkanda orto coldogu döngö çıgıp baktı bir colu közü menen çolup koyuuçu. Al döñgö çıgıp karadı ele bakta bir karaan cürgönün baykadı.

- Kara baskırdıkı! Uuru kirgen tura. Köñüñ menen cerge kirgirdiki, - dep süylönüp alğan soñ, abışka ıldamday basıp bakka kirip bara cattı. Erkin özün közdöy kele catkan sakçını körgön cok. Bir almanı culup alıp, bul ubakka çeyin cep da koymok. Birok, almaga közü menen toyup, anın köptüğünö suktanıp, ulam arılap bara cattı.

-Ay bala!

Erkin çoçup ketip kaç cönömök boldu ele, kutula albasın sezip kayra turup kaldı Bököbay cetip keldi da balanı şap bilekten aldı. Al üçün bul kütülbögön okuya ele.

-Emne kılıp cürösüñ?

-Alma izdep cüröm,- dedi şaşıp kalgan bala cañılışıp.

-Emne, alma cogottun bele, ıya! Kana alma uurdagan baştıgıñ? Atandı sotko bergizem! - Abışka balanı cetelep koonu közdöy cönödü.

- Muzoo izdep cüröm, - dedi Erkin dagdandap kele catıp.

Balanı süyröy lıpıldap basıp kele catkan abışka orto coldo tura kaldı da balanı bulkup özünö karattı:

-Üzgön almalarıñdı kayda ırgıttıñ?

- Üzgönüm cok!

-Aç oozundu!

Bala korkkonunan oozun açıp asmandı karap kaldı. Çal anın oozun tekşere karap almanın kıpınday bölügün körö albadı. Balanın oozunan almanın cıtı da bilinbeyt.

- Emnege kirdiñ mında?

-Cön ele siz cok ekensiz...

-Men cok bolsom ele alma uurdasın deptirbi!

-Men uurdaganım cok.

-Anan kim?

-Bilbeym...

-Bas cogol! - Abıška balanın kolun silkip koyö berdi. Emi közümö körünçü bolsoñ körgülügüñdü körösüñ!

Boşongon bala çımın-kuyum bolup koonu közdöy çurkadı.

Abıška balanın tomurandap çurkap bara catkanın, artınan karap turup köñ ülü cibiy tüştü. «Balkim başka baldar bolso, almadan üzüp, cep da cibergen boloor ele!»

Erkin koodon artıla bergende çal anı kayra çakırdı. Bala almaga sonurkabasa mında kelmek bele.

-Ay tokto, me alma bereyin! — abıška tuş keldi çaldın kolundakı almanı körö tursa da, koodon ötüp alıp bezgen boydon kete berdi.

Bököbay abıška içinen köñülsüz bolo tüştü. Üzüp algan almasın baktın түbünö taştadı da arı bastı: «Könün menen kurup kal! Kaydan da ketip kaldım ele...»

4.1.6. TUUGAN

Tuugan cönündögü түşünük, azır birinde tereñ, birinde tayız. Kee biröölördün tuugan cönündögü түşünügü mülde cok. Kantse da bizde tuugandarın kadırlap, bir ıret işke tarta bilet. Belgilüü çenemi menen ısıgına küyüp, suuguna toñot. Bul bizdin eldin

ezelten beri kele catkan cörölgösü. Birok, ar kanday ıyık cörölgölör da koomduk önügüü baskıçtarına baylanıştuu şarttuu ömür süröt emespi. Buga ečkanday küç coltoo bolo da albayt.

«Kızıl Oktyabr» sovhozunda kurama el çaşayt. Alardın kee birleri turmuşun onop alğan soñ ele tuugan izdöögö kirişet. Köbünçö kolunda bar kezinde, tuugandarı menen alıstan katışıp turuu anın mookumun kandıra albayt. Kayra ebak uktap kalğan tuugandık sezimin oygotup, özülörün ubaraga salat.

Mına uşunday bir okuya çaş mehanizator Ermektin başına tüştü. Anın tuugan cönündöğü tüşünüğü kagazdan da cuka boluuçu. Al tuugansız. çaşoo mümkün ekenin öz turmuşunda dalildep cürgönün bilüüçü emes.

Anın tuugandarı alısta çaşooçu. Kandaydır bir sebep menen bir kezderi Ermektin atası Kerimbek tuugandarına taarınıp köçö kaçkan. Al tügül Ermektin özü da başka cakta törölüp, «Kızıl Oktyabrge» baltır beşik kezinde kelgen. Oşon üçün aga kim ele bolso bir tuuganday körünçü.

-Markum Kerimbek çaşıraak kezinde düynödön kaytıp, sen eçtemeni baykabay kaldıñ,- deşe turgan alıskı tuugandarınan kalgender, biz dağı özübüzçö çoñ uruubuz... Ermek öz eli cönündöğü sözdördü uga oturup çaş bolso da kolunan kelgen sıy-urmatın körsötüp, tuugandarın colgo saluuçu. Alar kañçalık taasirdüü söz taap aytpasın, bul cerde özünün cakşı çaşap catkanıy oyuna alıçu emes.

Bir künü oylonbogon cerden anın içine çok tüştü. Eger ceñ il-celpireek kişi bolso, küybögön ceri kül bolup kalmak. Küzdük aydoo baştalıp kalğan. Bir neçe cıldan beri Ermek eelep cürgön cakşı traktorgo brigadir bul colu özünün ceenin bekitti. Al emi bir aylansa alda neçe buzula turgan eski traktordu Ermekke beriştı. Bul traktor menen iş da arbıbayt, kireşe da az bolot. Emne üçün brigadir mintip koydu? Antkeni, al özünün ceeninin kireşesi arbın boluşun kaaladı. Ermek bolso, bul cerde eç kimdin da taeke-ceeni emes.

-Men bul traktor menen iştey albaym, - dep kesip ayttı Ermek brigadirge. - Menin özümdün iştep cürgön traktorumdu ceeniñ izge kandayça alıp beresiz?

Brigadir andan beter için küygüzöyün degensip:

-Bul menin işim emes, ferma bilet, - dedi da arı bastırıp ketti. A Ermekke iştin sebebin anıktap aytıp berüügö da erinet öñdöndü.

Ermek fermanı colukturdu da burk etti:

-Eski traktordu aydabaymın!

-Belgilep koygondon kiyin işte, - dedi ferma başçısı. - Cakşı traktordo ar kim ele cakşı iştey alat. Mıktı mehanizator dep işengendikten atayın oşol traktordu saga berdik. dik. Bar, bara goy! Ferma dağı başka cumuştarga aylanıp arı karap ketti.

-İştey albaym! - dedi da Ermek kolun şiltep koyup üyün közdöy tarttı. «Mıktı imişmin, - açuulanıp kele cattı al,- köñüldü aluu üçün ar kim bir söz taba koyot da. Menin traktorumdu brigadir başka kişige karatıp turup tartıp berip catpaybı, bolgondo da özünün ceenine!»

Oşentse da Ermek ertesi belgilengen traktorgo baruuga bel bayladı. Al keçke çeyin krovatında namıstanıp catıp oşol çeçimge keldi. İşti taştap koyuuga bolboyt. Boluşunça cürgüzüü kerek. «Baarı bir men ayday albagan cerdi özölörü aydayt!» degen oygo keldi al.

Al işke da kırıştı. Traktorist bolup mınçalık capa çekpegendir. Kışında tuş keldi biröö sapatsız remonttogo traktor caylı-caylata buzula-tüzöle cürüp Ermeğin koluna küzündö öttü. Al küzdük aydoo bütkönçe, traktordun astında cata kalıp, üstünö öböktöy kalıp oñdoo menen alek boldu. Çının aytkanda iş dele arbıgan çok. Asirese al tacagan minutalarında traktorgo cakındasa boldu, özün kimdir biröölördün «kordogonu» esine kıl tüşö kalıçu da traktordu cek körüp, içinen söğünüp aluuçu. Eger uşul caman traktor bolboso, mınçalık capa çekpes elem, degen oydo ökünöt.

Mehanizator bolup işteğenden beri al dalay ele colu brigadir menen ferma başçısının til ukkan. Anın baarın kaparına da algan emes. Antkeni, başçılardı keede işke baylanıştuu oolugup ketmesi murdatan ele köndüm iş. Çala-çarpı bolso da kılmış moyunga tüşüp turganda, ar kim ele başçılardı tilin ukmaksanga salat da, aga irencibeyt. Ermeğin başına tüşkön iş, eger al uşul sovhozdo çok bolso, bolboy koyuuçu da iş emes. Akırı bir mehanizator buzuk traktor menen ondogon kün alpuruşup, Ermeğin körgönün körmök. Uşulardı al bile tursa da kandaydır başçılardı cektep koygonsugan işi kökürögünö katkan birdeme payda kıldı. Bul menin eskire baştağanımdakı, çoñ

oygonumdaki turmuştuk şarttardı bayagı ele caştıgım boyunça oylop, kesip-bıçıp kirgendigimendir. Mümkün iş tabigıy uşunday boluuga tiyiş ııgaar, dep al altın akılına kele alğan cok. Akıl degen çöntökkö salıp cürüp, kerek kezinde suurup ııguuçu buyum emes da, ömür colunda akıldı sezim biylep ketüüçü uçurlar sansız emespi...

Küzgü aydoo ayaktadı. Arancan traktorun kapitaldık remontko coldop, Ermek özün cenil sezdi. Direktor anın kıynalğanın eske alıp, bıyl cañ ı satıp almakçı bolgon «DTnı» aga berüünü çeçti. Buga Ermek abdan kubandı. Al kubanganınan brigadirdin ceenin koldogonun, buzuk traktordo capa çekkenin esinen ııgarıp da taştadı. Anda uşunçalık tubasa ak köñ üldüülük bar ele. Alide kele elek traktoru cönündö tattuu oylorgo çömülüp, aarçıp-tazalap, ubagında maylap, cakşı kütüm menen keminde beş cıl remontsuz iştetem dep dostoruna maktanıçu boldu. Canı traktor koluna tiygenden kiyin eç kimge anın bir buramasın karmatmak emes. Antkeni, traktor anın emgek siñ irüüdökö, özünün kün körüüsündökö kuralı da. Ermektin miktılıgın el oşondo köröt.

Küzgü karbalas cumuş ayaktaarı menen ele elde toy, aş baştalat. Ermektin atalaş tuugandarı da toy berip alıstan çakırık kagaz coldodu. Kattı koluna alıp Ermek kelinçegi menen keñeşti.

-Bıltır da toy berişıp, baralbay kaldık. Bıyl barbasak uyat ııgaar, - dedi kelinçegi, -tuugan uşul, caman cakşıda gana.

-Anda barsa baralı. Kerek-caragın kamda.

-Arkı taekege da bara kelebizbi? - dep suradı kelinçegi. - Alardı da körüp koyuş kerek. Mınça bargan son alarga kezikpey ketsek uyat boloor.

-Anda alarga da birdeme dayında.

-Kuru barmak belek, sandıktağı otuz metr buldun cıyırmassın alalı. Eki cüz somdoy akça alalı,- dedi kelinçegi. - Barganga caraşa...

-Meylin, sen kırgızçılık-tuugançılıktı menden cakşı bilet emessiñbi?

Kelinçegi eköo öz aldınça kamdanıp alğan soñ, calpı tuugandardı bir aralap kaytuu maksatında eki cüz çakırımdan aşuun col cürüp, ilgerki ata konuşuna kelişti.

Tuugandarı anı tik turup kütüp aldı. «Es tartat degen uşu, el izdeyt degen uşul!» deşip, sakal deşip, sakalduudan köküldüügö çeyin bularga ıraazı boluştu. Bir kündö eki-

uç kişi konokko çakırıp, ızaattap sıylaştı. Karıyalar markum Kerimbek cönündö söz kozgop, balanın köönün eritişti. şaraktagan ceñeleri «bizdin uul» deşip ryumkalardı řıñgırata kağışıp cattı.

Mına uşunun özü carık düynödö tuuganılıktın ömür sürüp turuşu kol cetpegen bir sıymık öñdöndü... Ermek «Kızıl Oktyabrde» cürgönündö özün mınçalık kadırluumun dep oylogon emes. Körsö, anın kadır-barkı alıskı bir cerde katılıp catkan tura. Adam uşunday kadırluu, barktuu da caşaşı kerek ele!

Ermek taekesinikinde da berkilerden kem sıy körgön cok. Sıy cagınan bizdin el candı eritip ciberet emespi. Alar tuugandarında altı kün turdu. Uşul kıska möönöt içinde al alda neçe korgoşunday balkıp, közünö caş aldı. Keteer künü bolso, sakalduular cıyılıp Ermekke keñ eş berişti:

-Balam, erden kettibi, ce elden kettibi, markum atañ cakşı kişi ele boluçu. Tuugan ara ır-atak bolo beret. Kerimbektin bizge taarınıp kököñü ıras. Al kezde sen törele elek boluuusuñ. Emi çoñoyup azamat bolgonuñda bizdi izdep kelipsiñ. Saga çoñ ırakmat. Can bar cerde kaza bar, birö ölsö törtö çıgıp kömmök bar. Artınan ökürüp uzataarı bolgon cakşı. Azır bardık ele cer birdey. «Er tuulgan cerinde» deyt ilgerkiler. Balam, tuugandarıña köüp kelüügö kandaysıñ?

Ermekte minday oy cok boluuçu. Karılar arasında sıy körö oturup, bul sözdördü ukkandan kiyin anın bul cönündö oylonuşu zarıl boldu.

-Balam, köüp kelüü oñoy iş. Maşına alıp barabız da köçürüp kele koyobuz. Birok, öz akılıña salıp, arcak-bercagın salmaktap, bir cagina ötüüñ kıyınıraak. Biz azır ele coop bere koy debeybiz, akıldaş. Eger kelüünü kaalasan anda bizge kabar kıl, - deli atasının tuuganı.

-Makul, - dedi Ermek bir caagin tayanıp oylono oturup. — Özüm da oylop köröyün. Biz tigi cerde da cakşı caşap catabız. Bul cerde üy maselesi kaday boloor eken?

-Al cagınan kam cebe, - dedi atalaş tuuganı Camankul degen karıya, - Bizde azır eki koroo-cay bar. Uulum mal bağıp bazda turat. Mında kelip uy salıp alganına bizdin üydö tura ber. Eki baş kişini oordomok belem. - Al uşul ubadasınan kiyin tegerete oturgan karıyalardı karadı. «Alıstan kelgen calğızcarım tuugandı kütüp alaarıma silerdin da közünör cetet emespi», değısi keldi.

Ermek keteerinde uşul Camankuldun üyünön uzadı. Camankuldun uulu Cusuy sovhozdo çaban bolup iştoöçü. Al, eköönü avtobus toktooçu cerge uzatıp kele catti. Köçüp kelüü cönündö söz kozgop, Ermek agasının pikirin ukkusu keldi.

-Men kelsem cañı traktor alıp bere alasıñ arbi? - dep suradı Ermek, bet açaar iretinde.

-Saga kaysı cerde bolso da kızımat tabılat, - dep köñülsüz coop berdi Cusuy.

-Traktoristter köp tapsa kerek, mında...

-İşine karay.

«Menin kelişimdi bul kaalabaybı?» dep oylogon Ermek kese suroo berdi:

-Deği menin köçüp kelgenim cakşıbı, ce oşol cerde cürö bergenim cakşıbı?

-Men buga pikir aytalbaymın. Antkeni, kaerde bolson da iştep öz turmuşundu özüñ oñoysuñ.

Ermek bolgon az kün içinde cakındarı: «Tuugandı bilbeyt, kara mürtöz!» deşip Cusuydu caman körö turganın baykap kalgan. Azır da anın cooptorunan oşol uşaktın cıtı çıgat. «İrasında bul tuugandın kadir-kımbatın tüşünböso kerek. Mendey bolup alıstan kelip sıy körsö, barktalsa oşondo tuugan cönündö tüşünük alat. Bir cerde uzak cıdar birge çaşap turgandardın biri-birine bolgon kımbatı kançalık? - dep oyloodu Ermek.

Avtobuska oturuşaki son, «kat cazıp amandığındı bilgizip tur»,- dedi Ermeğin kolun kıskan agası. Anan, - «Koş bol, sadaga. Cakşı bargıla!» dep Ermeğin kelinçegine karap koydu da, avtobustan tüşüp kaldı.

Ermek «Kızıl Oktyabrge» köñüldüü keldi. Tuugandarı belek kılğan daamdardan berip, coldoştorun sıyladı. Özün kaday kütüp alğanın aytıp, calgız emes ekenin bildirgisi da keldi. Söz arasında: «Ermeğin açuusu kelse, köçüp da ketet» dep tamaşa aralaştırıp soktu. Brigadir menen ferma başçısı colukkanda mançırkamış bolup, özün körsötö süylödü:

-Cañı traktorunar emdigiçe kelbeptir, keltiriş kerek da. Eger canı traktor berbeseñ er menden acıradım dey bergile.

Ermek mıktı traktoristlerden ele. Keede anın artık-ooş sözü keçirimdüü. Başçılar mehanizatordu iştete bilişi zarıl. Al üçün mehanizatorun ılayıktuu kee bir talaptarın

kanaattandırıp, ruhiy cagınan da kolgo aluu kerektigin ferma cakşı bilet. Anın üstünö, tuugandarı Ermekti abıdan celpintip cibergenin baykap:

-Bir cakka ketkiñ kelebi? Uşul cer ele cakşı. Azırkı kezde tuugan degen emne, bir ele çöögün çay, - dedi ferma başçısı.

-Küzündö körgön kündü körüünü kaalabaym, - dedi Ermek köñülsüz turup. — Calgız-carımsıntıp, basmırlatıp ketmener bar ekenin bilgen emesmin murda.

-Ermek, seni men ini katarında cakşı köröm, - ferma başçı başçı cürögünön çıkarıp süylödü. Sen cakşı cumuşçusun. Küzündö al traktor saga berilbegen bolso, ondogon hektar cer aydalbay kalat ele. Biz atayın saga işenip bergenbiz. Mında eç kaday tuugançılık bolgon çok. Al cumuş talabı.

-Men ceenimen seni artık köröm,- dedi brigadir sözge aralaşıp. -Anın calkoolonup kalması bar. Eger, aga sen aydagan traktordu bersek işti arbıta albayt bolçubuz.

Ermek cüyöölüü ayılğan cıluu sözdör aldında içinen boşop tursa da, birden makul bolo koygon çok.

-Cañı traktor sözsüz saga berilet. Bul Mihail İvanoviçtin öz pikiri. Viz traktordu işke sala alğan kişige gana berebiz.

Degen menen Ermektin oyunda çok nerse oyuna tüşüp, kıykım tapkıç bolup kaldı. Munun sebebi, tuugandarının sıy-urmatı, barktap kütüşünön başka eç nerse emes ele. Al olku-solku oygo berilip kalgan bardık kişiler öndüü ele birde «Kızıl Oktyabrde» kaluunu oyloso, birde tuugandarına köçüp ketüünü oyop ırgılın bolo berdi.

Akırı al bir künü özünün dostoruna akıl salıp, keñeşüğü macbur boldu. Özünön başka da iş bilgender bar emespi.

-Çınında da, - dep sıırın añtarıp cattı Ermek dostoruna. Tuugan degen cakşı ele eken. Birok, bul cerge abıdan könüp kalıpmin. Maga bul cerdeginin baarı ele bir tuuganımday sezilet. Oşondo da köçüp ketsem degen oyum basmırtıraak turat...

Anın dostoru özülörün karmay bilgen, arkı-berkini baamdagan cigitter boluuçu.

-Azır bardık cer okşoş, — dedi dostorunun biri.- Sen tuuganga kañçalık söönö alasıñ? Bul cerde seni eç kim cektep catkanı çok.

-Kursak tok, kiyim bütün. Özüñ dün iştep cürgön cakşı kesibiñ bar. Agayin, dostoruñ bar degendey, azır kimdin oozuna kim aş salıp beret? - dedi dagı biri.

-Komsomolsuñ,- dedi üçünçü bir komsomolets dosu. -Biz kayda bolso da elge işteybiz. Calpı özümö kaysı cer bolso da okşoş. Ketüü-koyuu öz erkiñ...

-Kıyazı, siler menin tuuganıma köçüp ketüümö koşulbayt okşoysuñ ar. Oşondoy emespi?

-Taptıñ, - deşti dostoru.

Mına uşul keñ eşten kiyin Ermek tuugandı oylogondu kemitti, Çınında da «Kızıl Oktyabr» sovhozunda al camandık körüp catkanı cok. Cıluu ordunan kozgolup, kıştın çildesinde köçüp cürüü da oñoy emes. Azırınça köçüp bara albaymın, dep tuugandarına kat cazıp ciberüünü çeçti. Akırı uşunday iştedi. Buga kelinçeği da koşuldu. Tuugandarı kütkön coop kat da ciberilip, iş bir cañsıp boldu.

Kat cibergenden kiyin bir ay ötüp, kıştın burganaktuu kündörünün birinde Ermek alıskı mal fermasına cem taşıp cürüp kaldı. Al capcañı «DTsın» ötkörüp algan. Başka traktorlor remontto bolgonduktan emes. Bul mildet Ermekke gana taandık boluuçu. Antkeni, trak toristter içinen Ermek kana mınday aba ırayı tataal mezgilde avariyasız, işenimdüü iştey alat. Al adatındakıday traktor süyrögön çanasına bir tonna cem bastı da, kün kötörülö kampa aldınan cönöp ketti.

Burganak katuu ele. Bul öröndö burganaktuu kün bolso, ayazduu kün bolot. Burganaktuu kündün coldon adaştırması bar. Ayazduu kündün bolso, kün açık turganı menen kişinin kolu-butun üşütüp cibermesi bar. Kar caap turganda cel kardı boroşoloyt, birok, kandaydır cıluuraak kelet.

Ermek cıluu kiyinip alıp, motorgo gazdı kadırese berip koyup, rıçagdan kolun üzböy cürüp oturdu. Cüz metrden arki col körünböyt. Birok, tacrıybaluu mehanizator coldun tomoosun gana baykap, traktorun başkarıp bara cattı. Kar bargan sayın küçöp, kee bir cerde col mülde bilinbey kalıp cattı. Ermek artına burulup karap, meşoktorun kar basıp kalganın kördü. Mınday coldo atçan kişi cürsö ebak buyugup can bermek. Mından on cıl murda ele araba menen cem taşılğanın estedi Ermek. Al kezde al on dört çaştığı bala boluuçu. Kerimbek da tirüü çak. Al soguştan kelgen soñ öz acalınan öldü. Al atası cönündö oygo battı. Oy degen keede şaktan şakka sekirgen çımçık öñdüü emespi.

Kerimbek turmuştun dalay boroşolorun köküröğü menen cirep ötkön kommunistlerden ele. El içiedeki kee bir adiletsizdik menen eldeşçü emes, akırına çeyin küröşüüçü. Al özünün kara çeçekey calgız balasın ömürü ötküçö bardık akılın iştete oturup tarbiyaladı.

-Sen çoñoesüñ, - deçü al kiçine uuluna, - turmuştun dalay çıyır coldorun basasıñ . Birok, balam, calakaylanba. Ömürdö çaşoo üçün salıp koygon dañgır col cok.

-Turmuştı kişini kızıkıtruuçu nerse köp, -degen atası dağı, - Sen adamça çaşaym deseñ, alarga aldana berbe. Irakattın da başı, ayagı bar!

Ermek bul sözdörgö tereñ tüşünböso da esine saktap kalgan. Kiyinki kündörü atası kaza boldu da, üybülönün oor salmagı öz moynuna tüştü. Uşuga baylanıştuu asker kızmatına da bara albadı. Andan kiyin okuu cayın bütürüp mehanizator boldu, kelinçek aldı. Köönü bir cañsıl bolgonsup, enesi da düynödön kayttı. Birok, özünün doscarları düynödö çaşap turgandıktan Ermek da esin cıyıp aluuga macbur boldu. Mınday iş kimdin gana başına tüşpösün. Ermek uşulardı esine tüşürüp, oylono cürüp oturdu.

Kap basañdap kaldı. Birok, too celi küçödü. Col boyundagı caagan karlardı şamal uçurup, ar bir kalpıs cerlerde kasabalar kaldaydı. Ermek saatına karap alide saattay col cürörün oylodu.

On minutadan kiyin alıskı toolor kadimkidey körünüp, kün açıldı. Al artına burulup karadı ele, meşoktordoku karlardı şamal eçak şıpırıp ketiptir. Emi, tüştön kiyin bul cerde çıkıragan ayaz baştalat. Döñsöö cerdin baarı cılañ açtanat. Coldun ığına tura kalgan kulaç biyik karlardı traktorunun tumşugu menen süzdürüp, Ermek colun ulanta berdi. Al atası cönündö dağı oygo ketti. «Emne üçün köçö kaçtı eken? Başka cerge batkan atam öz tuugandarına kandayça batpadı eken? Atam tuura cürgönü üçün bardıgı kadirlooçu ele go... İlgeri buga emne üçün könül burbadım!» Tuugandarı da caman emes ekenin al öz közü menen körüp kelbedibi.

Mal fermasına cakın kalganda col too etekteyt. Mına azdap cıluu, kıştay caagan karlar öz boyunça catat. Ermek köñüldönö tüştü. Cıgaçtan salıngan turak üylör menen mal bazdarı, televizor menen radio-priemniktin antenna maçtaları daana köründü.

Cem cetkizgen traktor kampanın aldına kelip toktogondo kutup turgan kampaçı birden ele açuulanıp kirdi:

- Mal cemden öksügönü eki sutka boldu. Egerde bugün kelbeseñ, Frunzege radiogramma sogot elem, -kampaçı açkıçtarın kamdaganda malçılar meşoktorun kamdap da ülgügüştü.

-Aksakal, künöö özünüzdö, - dedi Ermek motordur tekşerip catıp. - Cem degendi küzündö ceterlik kamdap aluu kerek. Kampa cetişpese saldıruu kerek...

Kampaçı buga coop berbesten meşoktordur malçılar dın iynine koyuşup cattı. Kampaga az ele meşok kirdi, köbü tıştan ele malçılarga bölündü. Kampaçı baarın caygaştırıp bolgon soñ köñülü orduna tüşüp, kabagı açıldı. Ermekti üyünö baştap, aldına daam koydu.

-Bürsügünü dağı kelişin kerek.

-Ciberse kelem da, -Ermek çayın içe oturup. Col caman...

Ermek cılınıp, tamaktanıp alğan soñ, dağı kelüügö makul boldu da boş çanasın süyrötüp colgo tüştü. Fermanın poçtalonu paketteri menen kelip kabinadan orun aldı. Çal öto meerimdüü, başınan köptü ötkörgön kişi. Ermek coldoş tapkanına kubandı. Motordun ünü toonu cañırtıp fermadan alıstagan soñ, enişti közdöy «DT» ölçe ölçömdüü gaz menen cörgölöp kele cattı.

-Mından beş ele cıl murda, - dedi poçtoçu çal, kış kündörü bul fermaga kattay albay kalıçubuz. Azır eki kündün birinde kattoogo tuura kelet.

-Ee, ata, azır iş başka-a...

-Atañ ökööbüz köp coldoş bolduk, - dedi çal, beker oturgança col kıskartalı degen oy menen. - Öto kataal kişi ele. Tuura bolbogon işti körgöndö kanı kaynap ketüüçü...

-Siz kaydan bilesiz? - Ermek coldu akmalap aldın karadı. Kantip bilbeyin. Kerimbek menin eski coldoşum. Bul örööndö men bilbegen kişi az çıgar. Özü kommunist boluuçu.

Ermek colgo çıkkandan beri çalga birinçi colu burulup karap koydu.

- Atam tuugandarınan kadayça köçö kaçkanın bilesizbi?

-Bilbegendeçi, maga alda neçe colu aytıp bergen...

-Oşol cönündö ayta oturbaysızbı. Tameki tartçu beleñiz?

Çal papiros çıgardı. Ermek birdi tiştedi da, rıçagdı koe berip anı tez tamızıp aldı, anan çaldın sözün uguuga dayar ekenin bilgizip dağı karap koydu.

-Atandın aytımına karaganda, tuugandarına taarınıp köçsö kerek.

-Anı bilem, talaş emnede?

Çal tamekinin tütünün buruldata çıkarıp, oylonup kaldı.

-Camankul degen tuuganıñ bar,- dedi çal motordun ününön aşıra kattu süylöp, — anın atası menen senin atañ bir tuugan. Birok, küñü katından bolso kerek ele...

-Bilem.

-Kolhozdor cañıdan uyuşulup catkanda oşol Camankul agandın tayakesi kulak bolup, mal-mülkü calpının eeligine ötöt. Senin atañ ayıldakı aktiv bolgon soñ bul işke katışpay koe almak bele! Camankuldun enesi buga katuu naarazı bolot. Kañça kılğan menen bir tuuganı da. Eregiştik oşondon baştalsa kerek ele. Akırı öz tuugandarı (içinde Camankulu da bar) atañdı karalap, arız ötkörüşöt. «Kününün külü coo!» deşet emespi. Oşol kezde aşıra şiltööçülör degender bolgon. Camankuldar atandı oşogo takaşat. Birok, ökümöt tekşere kelip, atandı aktap ketişet. Kerimbek da ergişip, Sovettik biylik üçün can kıyarduuluk menen iştey берет. İç küygön tuugandarı: uşul bir eneden calgız nemeni cok kılıp salbaylıbı, deşip öltürmökçü da boluşsa kerek. Aylı aktivderi korgop kol tiygizdirişpeyt. -Poçtalon çal ötköndü köz aldına keltirip oylonup kaldı.

-M-m,- dedi Ermek.

-Bir padişanın tüzümün coyup, cañı tüzüm ornotuu - bul oñoy bütö turgan iş emes! Anın üstünö eldin meesine siñgen eskilikti buyruk menen çıkarıp taştay albaysıñ. Buga uzak mezgil, köp küç zarıl bolot turbaybı,- dedi çal, Dalay azamattar bizdın uşul küñdörübüz üçün çoñ kazanda kaynaşpadıbı!

-Anan kadayça köçö kaçıptır? - dep çıdamsızdana suradı Ermek.

Çal aşıkpay tamekiden birdi tamızdı da, anı sorup kaldı.

-Kıyazı kodulay berse kerek go...

-Tüşünüktüü!

Mından kiyin eköo unçuğuşpay, ayazdın ızıldagan ünün gana kıyaldana ugup oturuşkansıdı.

«Koduloo!» munu Ermek ali başınan keçire elek. Demek, anın da özünö küçtüü taasiri bar eken da. Bul karañgılık, cetilbegendik ele bolso kerek. Azır kimde kimdin emne işi bar? Özgördü da. «Kantse da atam alsızdık kılğan eken, - bardık ele azırkı çaştır öndüü oyloodu. - Eger tigilerdin koduloosun kapaarına albagan bolso, köçö kaçpas ele. Ce, ilgerki şart oşondoy boldu beken?!»

-Bul cerde cakşı iştep, cakşı turdu markum, - dedi çal oylonup oturgan boydon.

-Kimdi aytasız?

-Senin atandı aytam, - çal tamekisinin kaldığın taştap tamanı menen öçürdü. Al mında köçüp kelgen soñ türdüü kızmattarda iştedi. Bat ele bir tuuganday bolup ketkenbiz...

Ermek çaldı cakşı körüp kaldı. Çaldın meerimdüü cüzünö ulam-ulam karap koyup kele cattı al. Degen menen Kerimbekov özünö zarıl bolgon bir nerseni anık tüşüngön öndöndü. Oşondoy bolso da, özü körüp kelgen tuugandarının cıluu sezim oygotuşu menen bul tüşünük köp kabışpay turganın da baykadı. Camankuldun kebetesinen ançalık dele kara niettik körüngön emes da...

Bul kezde karşı aldınan «Kızıl Oktyabrdın» bak- daraktarı açık körünö baştadı...

Ermek mal fermasına cem cetkizip kayra kelgeninde, koroosunda cük maşinasının turganın kördü. Anın şofer coldoşturu da bar, oşolordun biri kelip anı kütüp turuşu da mümkün.

Birok, Ermek traktorunun suusun agızıp catıp, celbegey çoñ içik camıngan bir kişi kooruk caktan beri çıkkanın körüp kaldı. Bul özünün alıstağı agası - Camankul boluuçu. Ermek anı birden ele taanıdı.

-O, sadaga keteyin calgızım, - dep çal kuçagın cayıp kelip, Ermekti booruna kiskanda, emnegedir balanın köönü buzula tüştü. Közünün kıcıgına kelip kalgan caştı caşırap, agasın kuçaktap kaldı. Ermek boo- ruker cigit bolup öskön, anın antişine cürögü gana ayıptuu.

-Amansıñbı, ata körü dese...

Ermek başın iykedi da çaldı üygö baştadı. Camankuldan başka dağı eki kişi keliptir. Alar dağı tuugandardan. Ermek konoktor menen büt uçuraşıp, alardı cıluu küttü.

Tuugandarın kantse da bir oy menen keldi go dep oylogon Ermek özünün turmuşunun kenendigin körsötküsü keldi. Anın üstünö tuugançıláp barganında uşul ele çaldardın üyündö kançalık köñüldüü oturbadı. Al kiyimin çeçip, tıyakta kalgan tuugandardın amandığın surap bildi.

- Cusuy da kelmek ele, - dedi Camangul. - Mal bakkan kişi azır balaluu ayalday ele emespi. Çoñdoru uruksat berbedi körünöt.

Ermektin kelinçeği konoktordun aldına ekinçi ıret dastorkon caydı.

Konok-tuugandarı menen Ermek bıyılık koş aydoo cönündö, ordunan tüşkön düköñçülör, cañı tehnikalar cönündö angemeleşip oturdu. Çay içilip bolgondon kiyin oozgu üyde kelinçeği menen koy soelubu ce sogumdun etinen ele salalıbı, arak cagı kanday eken, degen öndüü kütüünün masiletin kurdu. Akırı, konok üstünö kişi çakırbay ele koyolu, sür etten ele salalı, degen çeçimge kelişti.

Et kaynap kalgan kezde konoktordun aldına üçünçü ıret dastorkon cayıldı da, cüz gramdık ryumkalar dadastorkon çetine tizildi.

Çay da, arak da koyuldu.

Konoktordon Camankuldan başkası ıretin ketirbey «ışkırtıp» cattı. Et bışkıça alagüü bolgon içüüçülör başına emne kelse oşonu aytıp catıştı. Birok, mında emne üçün kelişkeni cönündö bir da biroo ooz açpadı. Ermek üçün mına uşunu bilüü kerek ele. Konoktor çekesi nımşıp oturuşup, et tuuroogo da kirişti. Et artınay dağı bir samoor çay içip, catuuga kam uruştu. Tuugandarının oyun bile albagan Ermek mümkün erten aytaar degen oygo keldi. Bul kelgender çımında da ceñil-celpi kişilerden emes ele. Ertesi Ermek oylogondoy bolup çıktı. Erteñ menenki çay içilip catkanda negizgi iş cönündökü sözdü birinçi bolup Camankul başadı:

-Balam, Ermek, sen beri canıma kelip oturçu. Kelinim sen da cakınıraak kel, - dep çal olturgandar- dın zeyinin özünö burdu. Anan alakandarın uşalay oturup ayta başadı. - Ermek senin atañ menin bir tuugan inim, al bir eneden calgız boldu. Sen bolsoñ anın artında kalgan calgız tuyaksıñ. Sen alista bolup, menin köñülüm tolboy cüröt. Mına bul kuttuu dastorkondo oturam, sen emi başka cerge bölöktönüp cürbö, Sen da menin balamsıñ... Çaldın közünön çaş aktı.

Oturgandar:

-Ooba, çın, balasıñ! dep Ermekke karaştı. bıyakta cürgöngö bölündü bolgondoy körünüp, köñülü böksö emespi...

-Cibergen katıñdı ebak ele alğanmın, - dedi çal cüz aarçısı menen köz caşın aarçıp.
- Anday oyundu maga aytpağın, karaldım. Can bar cerde kaza bar, caşım bolso kelip kaldı, erteñki künü arı togolonsom, sen maga topurak da sala albay kalasıñ. Caş uluk emes, acal, uluk deyt, kokus siler siler birdeme bolup ketseñer biz kantebiz. Arı-beri oylonup, agayın-tuugandar menen akıl- daşıp, seni kantsek da öz canıbızga köçürüp almay bolduk. Üydü özübüz salıp berebiz. Degi bir cılga çeyin senin bardık ıraskotundu biz tuugandarıñ öz moynubuzga almay bolduk. Iras emespi ıya? - Camankul canındakılarga karadı.

-Ooba, ıras, Ermekti koldop ala albasak bizdin tuugan bolgonubuz kaysı?! - deşti kalgandarı.

Ermek kelinçeği eköo unçuguşpay, içinen oylonup turuшту. Alar ceke-ceke kañçama orundu coop tabıssa da, ortodo bir keñeş ötkörmöyünçö ayta salıspayt. Mınday orçundu maselede akıldaşuu kırıgzardın adatı.

-Saga arnap bir üydü boşotup koyduk. Murda künü baldar akitaş menen maylap catışkan, - dedi Caman kul, kara küçkö cötölüp, üy cagınan kam sanaba!

Ortoto bir minutaday upçuguşpay kalıştı.

Oturgandardın biri «keñeşmenii» bul tanapisine daneker bolgulay söz taptı:

-Keçöo biz beri cüröördö cañkı Cusuydun kiçine balası «Ermek abamdı alıp kelesiñerbi?!» dep takıp bolboyt. Oytoboo, deym, uşul caş baldardın da cüröğü birdemeni sezet eken. Bir tuugan degen oñoy emes-ov!

-İ, kantip sezbesin, mobu kökürök baykuş caşta da, karıda da boor tartuunu bilip turat emespi.

-Ermek,- dep cañı çabuulga öttü Camankul, - seni dep uşul appak sakalım menen kelip oturam. Barbaym dep meni cer karatpa, balam!- Al sakalın sıladı.

Ermektin dağı unçukpay otura berişine bolbodu. Al kelinçeğin bir karap aldı da:

-Makul, ança-mınça akıldaşalı. Tuugandardan kete koybospuz. Birok, azır ele köçö koyuu kanday boloor eken? dedi.

Bul coopko oturgandardın köñülü cibiy tüştü. «Es- tüü bala debedik bele», degensişip biri birine karap kalıştı.

-Irakmat aylanayın. Degi baş koşoor künübüz bolso eken. Bul düynödö alıstağı bir tuugandın küyütü caman, Camankul dağı caşıp ketti.

-Bizdin tigi sovhozdogular bay turuşat, - dedi konoktun biri, ar bir üy muzooluu uy, bur neçe koydon eeleşet. Tuugandarıñ mal da kurap berişet.

Ermekek alardın bay turarın öz közü menen körgön.

Emki iş akıldaşuu. Tüşkö çeyin bir coopko kelişi kerek. Al uşunu oylogondo kandaydır bir sovhozdogu işteri, özünün turmuşu mazmunun cogotup koygonsudu. Iras, anı bir cañı düynö kütüp turat emespi. Mından murda uşul ele maselede coldoştoru menen keñeşkeniide köçüp ketüü sezimi mınçalık basım bolo alğan emes. Bul colu anı kandaydır birdeme sıykırlap koygonsudu.

Konoktor çayın içip bolup, eşikke atayın çıgıp ketişken son Ermekek kelinçegi menen calgız kalıp akıldaşa baştı.

-Küzündö barganıbizda taeke da köçüp kelgile lebedi bele,- dep Ermekek közün karadı kelinçegi. Tuugandan alıs...

Uşul ele söz anı cıga türtkönsüp, Ermekek şırdakka cantaya ketti.

-Emne kılış kerek?

-Murda köñüldengen emesmin,- dedi kelinçegi, - ooz uçunda gana kel dep catsa kerek dep oylogom. Emi maşına alıp kelgen soñ... Meyli özüñ bil.

Ermekek şırdaktan ırıp turdu.

-Keteli, - dedi al birden çeçimge kelip, -tuugandardı taarıntıp koyboydu. Köptön beri cürögün öyüp cürgön işi bir cansıl bolgon son, Ermekek ceñildene tüştü. Büttü iş, emi bet alğan caktan bak beresiñ.

Al eşikke cenil çıktı. Tuugandarı anın çarbaçılığın körüp cürgön. Emerekte koy bar, tooktoru da bar. Al tügül pogrebinde kışka dep saktagan caşıłçaları da bar. Üyülgön köndör, çon kuuraylar özüñçö turgan. Birok, üy-cay sovhozduku boluçı.

-Koyuñ kısır emespi? - dep koroodon çıgıp keke catkan Camankul karagayga otura ketti.

-Ooba, kısır kalıptır, - dedi Ermek agasına cakındap, - tegeregimdin baarı orus bolgon soñ, mayda çarbanı da östürgöm, -al tooktordu karadı.

Ak leggorinder küröndüdön cem izdep cürüşkön,

-İ, kaz-ördök bakpagan orus balası bolboyt emespi.

-Bizdin üy uşular menen koşuna bolgonu on neçe cıl boldu. Ayabagan cakşı kişiler. Aramdıktı biliş- peyt. Cayında maga bal çelek bölüp beriştı, - dep İvan menen Stepandı maktadı Ermek.

-Orustar cakşı, ak niet kelet, - dep koştodu çal, anan, - kana balam, biz da kaytalı. Keliñegin eköñ emne coopko keldiner, oşonu aytçı?

-Emne coopko kelmek elek, tuugandarga barıp koşu labız da...

-Oy, ırakmat aylanayın, - çal ordunan tura kaldı, - ay, sen barıp düköndön birdeme alıp kele koyçu,- dedi şoferdu cumşap.

Samoor kaynap dastorkon dağı cayıldı. Şofer alıp kelgen araktı içişip, kanday köçüü işi talkuulandı. Maşına dağı on kündön kiyyin kelip, alıp ketmey boldu. Añgıça Ermek mindakılar menen kırıgız saltı boyunça koş aytışuusu kerek. Buga tuugandarı da makul boldu.

Ermektin «Kızıl Oktyarde» kalıp catkan coldoştoru üçün bul cañılık köp taasir berdi. Birok. emi anı aynıta albay turganın alar da oylonuştı, öz aylına köçüp ketip catkan calgız ele Ermek beken? Dalay cakşı cumuşçular ketpedibi. Al tügül alardan kayra kalgenderi da boldu. Başkaga karaganda bul eñ tıñ sovhoz. Öndürüştük planın dayıma aşıra orundatıp catat. Munun sebebi emnede? Bul köptön beri belgilüü açık masele: emgekti cakşı uyumdaştırır, başkaruuda eç kanday kıltn-sıltn çok. Kadrlardıñ köbü bilimdüü, alar ar bir cumuşçunun tüyşügün özünün tüyşügündöy köröt. Ceke menen calpı mürdöönü aykaştıra oturup, maselelerdi dayıma oylonup çeçişet. Anın direktoru - Sotsialisttik Emgektin Baatırı. Mında komplekstüü mehanizatsiya ebak colgo koyulgan. Köp ulut cumuşçula- rınan kuralgan bul sovhoz, bir üy-bülöönün kişilerindey ıntımaqtuu çaşayt, minday tıkan, süykümdüü kollektiv bizde az emes.

Ermek bardık işin maşına kayrılıp kelgençe bütürdü. Köñdörün, çöp, kuurayların sattı. Al emi dostoru menen koñşularına «acıraş ayagın» berdi da kelgen maşınaga üy mülkün basıp, anı menen koşo keliñegin colgo salıp da ülgürdü.

Maşına dagı keleerge bir kun kalganda, Ermek koştoşuu üçün direktorgo kirdi. Direktor caşı elüülörgö kelip kalgan, arık ıray, ak çaç kişi ele. Kırgız tilin cakşı bilgedikten, anın aldına kelgen kırgızdar orusça süylösö da al kırgızça süylöp oturup aluuçu. Ar kim öz tilinde köñüldökünü cakşı ayta ala turganın al cakşı bile turgan.

Ermek kirip kelgende al cıluu tosup aldı:

-İ Kerimbekov, sen ketkeni catat dep uktum. Mın- dan seni kim kuudu?

-Eç kim kuugan cok, tuugandar candı koer emes.

Direktor külümsürödü:

-Kaerde tuugançılık köp bolso, oşel cerde bilimsizdik keñiri orun algan. A bizde adamdar biri birine dos. Bargın, bargın... Birok bizdi bir cakşı mehanizaterdon acıratıp kettiñ.

-Anda da barıp köröyün. Men siz menen koştoşoyun dep gana keldim.

-Oşondoybu, anda boluptur. Bargan cerinde da iygilitüü işte.

-Albette, Mihail İvanoviç.

Direktor ordunan turup Ermekke cakındadı. Anın cıluu meerimi cüzünön baykalıp turdu.

-Men baarın bilip turam,- dedi al,- menin atam şahter, Rossiyadagı birinçi kommunistterden. Al sovet biyligi ornogondon kiyin mında - Kırgızstanga kelip şahtalar açkan. Birok, al azır cok. Bilesiñbi, Ermek izgi tilekter da muras katarında tukumuna keteerin al az toktolo tüştü. - Senin atañdı cakşı bilem, Al estelikti özübüz turguzbadıkpı. Al emi, senin işine iygilikter kaalaym. Bar, bara goy...

Ermek mınday boloor dep oylogon emes. Orus cüre günön çıkkan kırgız sözdörü anı tolkutup ciberdi Direktordun arkı kolun kısa karmap, Ermek koş ayttı da çıgıp ketti.

Emi erteñkige çeyin emne kılış kerek? Azır aga ubakıt ötkörüü gana kalbadıbı. Al kele catıp komsomol komitetine kire ketüünü ılayık kördü. Anda bir kız kitep okup olturgan. Ermek akırın basıp bardı da, cötölümüş bolup koydu. Çoçugan kız calt karap külüp ciberdi.

-Koş bolgula, men köçtüm.

-Kayda? - dedi kız al ukkan emes eken.

-Ayga.

-Sen ayga barsañ, men başka galaktikaga baruuga bel baylaym, — dedi kız külüp.

-Galaktikanı koyup, mınabul kızıl üyündü cak- şıraak karmap al.

-Emne eken? - dedi kız. - Bul öröndön mendey kızıl üy karmagandar az...

Ermek komsorgdun kayda ekenin suradı.

-Kık tökkön cerde. - Iras, bugünkü künü Ermek «DTsı» menen anızga tonnalap kık taşımak ele. Al munu esine tüşürdü.

-Kitepterindi erteñ alıpkelip bereyin.

-Aytmaqçı saga cogorudan kelgen belek bar,- dedi kız ordunan turup. Anan al basıp şkaftan bir buuma kitep çıgardı.- Keçöö keldi.

Kızıl üy kitep okugandardı esepke alıp, eldin bilim aşırusuna küzötüü cürgüzö turgan. Al emi, kitep okuuçulardın pikir almaşuu çoguluşunda ayırım kitepten alğan taasirattar süylönüp, kızıktuu maseleler talkuulançu. «Bul kitep üstöldögü oy!», «Bul kitep bizin ömürgö cakın!» din deşip, kitepterdegi okuyalardı öz başınan ötkörgöndör kızıgıp süylööçü. Anan buga cakşı katışkandarga, okugan kitepterinin sanı köptörgö belek kılıunu uyuşturuşkan.

-«Bizdegi aldınkı caştardan» dep, direktor köçürbös, - dedi kız.

-Azır ele al kişiden bata alıp çıktım.

Kız kayradan kitebine üñüldü.

-Aldık belekti köptün aldında beriş kerek ele, dedi kız kitepten başın kötörüp.

Ülgürö albaybız. Çoguluşunda eskertip koersuñ.

Ermek andan çıgıp, kitebin koltuktan boydon düköngö keldi. Düköndö kişi cok, baarı cumuşta ele.

-Köçkönü catasıñarbí? dep suradı dükönçü ayal.

-Im,- dep koydu Ermek. Acıraş ayak kana?

-Alçı birdi, özüm kandaydır zerigip turam.

Ernek bötölkö menen stakandı kötörüp eşikke çıktı. Birok, el körünbödü. Al amalsız kayra düköngö kirdi da, cüz gramm kuyup içip kalganın düköñçügö karmata saldı. «Bir az koyup koy!» dedi.

Ernek üyünö keldi ele, tooktoru cem surap, kukuldap eerçip aldı. Al cem çaçıp catıp, tooktordun birin biri çokup catkanın, bularda da kızganuu sezimi bar ekenin körüp oturdu. Al tooktordu içinen caman körüp turdu. «İnsapsızdar, talaşpasa da çaçkanım cetet da!»

Emi emne kılış kerek? Ernekke bardık nerse zerigerlik tuyuldu. On neçe kün murda ele anın ömürü öz colunda dürküröp bara catkan. Al emi azır bolso, buruluş üstündö. Erteñ emne boloru aga belgisiz. Eldin barı cumuşta. Alar: «Mına, sensiz dele bizdin işibiz toktotop kalgan çok!» deşkensiyt.

Al tooktorunun canınan turdu da, koylorun sugarıp, çöp saldı. Birok, bul dele anı alaksıtıp kete algan çok. Al üygö kirdi da krovatka catıp kaldı. Mandayında bayakı ele üydün tört burç şıbı. Uktap kutulayın degen ele, teskerisinçe cumgan közdörü açılıp, tüydektölgön oy artı artınan kele berdi. Birde Camankul çal, birde meerimdüü Mihail İvanoviç cana özünün tıyakta kızuu iştep catkan kurbu-coldoştoru tartılat. «Eh, men kaday sonun adamdardı taştap baratam!» Al ordunan ırgıp turdu da, eşigin bekitip, düköndü közdöy bastı.

Düköndö bir ayal şeker alıp catkan.

-Berçi, cañkındı, - dedi Ernek, - içkim ele kelet...

Düköñçü çotun sogup, artık tıyındarın ayalga berip bolgon soñ, arcaktan aragın alıp berdi. Ernek stakandı carımday kuyup tartıp ciberdi:

-Me, kalganın siler içkile,- dep karmata berdi da cönödü.

-Bul bala mintçu emes ele,- dedi düköñçü ayal. Köçkönü catatdeşet.

-Oy, azır köçüp emne kılat? dep şeker algan ayal stakandı tak kötörüp taştadı da, alkap ciberdi. - Barga cerinde baktıluu bolsun!

Ernek şaşa basıp oturup, kışaktın çetindegi mürzölörgö keldi. Kolunda barlar saldırgan kümbözder zatskayat. Ortoçoloru mürzölördü temir tosmo menen kuragan. Köbü eç kaday belgi çok, kuru topuraktı dömpöytüp kana koygon. Kolunda bar

degendin biröö uşunçalık akmaktanıp, kümbözünö bürküttün, arıstandın köçötün oydurgan. Ermek anın aldına kelgende mıskıldap külüp koydu. Anın içinde catkan kişi eç kaçan da tışkı kümbözünö ılayık bolboso kerek. Bul kaydan kelgen akça? Bardığı belgilüü da, namıssız! Ölgöndö da özünün arsızdığın körsötüüçü belgilerin başına koygon. Ermektin mınçalık küygönünün sebebi, bul oymoçıymesı köp sonun kümbözdün içine katılğan ölük bir kezderi mindegen somdu kulk ettirip koygon tovar skladçısı boluçu. Bir tañ kalarlık iş, tölömör bolgondon üç sutka ötpöy bardık akçasın tölöp bütüp, sotko da sokturbay candap ketken. Akırı al uurdagan akçasına akı- retik üy saldırıp da ülgürüptür. Eldin aytımına karaganda kümböz eski akçaga on miñden aşık somgo toktogon!

Ermek cek körgön kümbözünön ötüp taanım al cerdegi ata-enesinin mürzösünö keldi, Mürzögö kulpu taştı sovhoz cagınan koygon. Bir metr kelgen ak taşka: «Bul cerge kommunist Kerimbek. Caynakov catat!» dep kelip ayagina anın tuulğan cana kaza bolgon cıldarı cazılğan. Ermek sıymıktanıp atasının kulpu taşındaki cazuulardı okup çıktı. Anan taştan közün albay köpkö karap turdu. Erteñ al ketet, a bular mında tübölökkö kalat emespi! «Özülörü keldi, bizdi östürdü. Biz kayra kettik, a özülörü kaldı!» dep kübürödü Ermek. Bul anın ata-enesinin cayluu cayı me menen koştoskonu ele.

Eresi alide koştoso elek coldoş-coroloru menen koştosup, maşına kütüp koroosunda cürdü. Maşına bugün kelmek. Al koroonu cana üydü taza şıpırıp, koroonu iretke keltirdi. Eşik aldında özü saygan baktardı karap çıktı. Akırında kelip üydün terezelerin sürtüp, tazaladı. İş kılıp kıbırıp, ubakit ötkörüp cattı.

Tüşkö maal bolgondo taanış cük maşına koroogo kirip toktodu. Tooktorun tündö ele kürkösünön karmap, cipke tizip koygon. Bardık alıçu nersesin, malın bir saat içinde kuzovaga cüktöp boldu da akırkı iret üyün kayrılıp karap alğan soñ Ermek colgo çıktı. Uzatıp kalğan koşunalarına da ıraazı.

Ermekter Camankuldukuna kelgende kün batayın dep kalğan. Ermektin kelişin gana kütüp turgan tuugandarı bir-bir bötölkö aragın koynuna katıp alıp, Camankuldukun közdöy agıla baştı. Alar:

-Oo, beşik boon bek bolsun,- deşip Camankulga. Anan Ermektin kolunan karmap, beri tartıp betinen ööp catıştı.

-Kelgile, aylanayındar, - dep Camankul aşkere maktana kubanıp, eşik aldında arı-beri basıp turdu. - Elden aylanayın, curtan aylanayın...

Cük tüşürölüp, baarı cayğaştırılğan soñ el üygö kirişti. Ermek kubanıp, çeçinip taştadı da, dastorkon cayıp, kuyulğan çaydı elge suna baştadı. Üydün kiçüüsü öñdönüp, kızımat kılğanına boyuna cıluu kan çurkap özü da ıraazı bolup turdu.

-On altı, - dedi tördö oturgandardın biri.

Eldin baarı aga karap kalıştı:

-Biz emi on altı tütün bolduk, - dedi aligi kişi calpıga uguza sıymıktanıp.

-Me, uul, munuñdu kuybaysıñbı, - dedi bötölkönü saal ıybaa kılıp berip catkan caşıraak ceñesi külö bagıp.

-İ, munu da kuyalıbı?

-Kuy, kuya ber, - dep ciberdi tördögülördün biri. Senin kolunan daam içebiz dep oylooduk bele? Bul bir kubanıç emespi, toy.

Ermek aragın kuyup, batnozgo şıgırata koydu da, çetinen sunup kirdi. Baarı ele içet eken. Bir da bir kişi ötközüp cibergen cok. Uşunday boluuga tiyiş deşken- sip, ryumkalardı erkin gana alıp koyup catıştı.

Camankul kileygen bakisin bülöögö canıp, el oturgan üygö kirdi:

-Oo, curt. Balaga saktap baylagan bir borugum bar ele, - dedi tegerete külö karap. Oturgandardın murduna azırtan ele caş sorpo cıttanıp, kımın ete tüşüştü.

-Kana emese, - dedi ozungan biri. - Ermektin aman-esen eline kelip koşulğanı üçün içip koyolu. Oy, Camake, sizdin koldo birdeme cokko.

-Mına, mına,- dedi da Camankul bakisin arı koyup, bir ryumkanı koluna aldı.

Ryumkalar kagılışıp barıp, oozdorgo kömkörüldü.

Oturgandar emi Ermektin urmatına arnalgan cıluu pikirlerdi coburat baştaştı. Köpçülüktön emneler gana tabılbayt. Neçen bir sözdör ayılıp cattı:

-Otuz üçünçü cılı bolso kerek, ortonun kırmanınan bir kap arpanı uurdap alıp öñörüp baratsam, markum Kerimbek aldıman çıga keldi. Oy, uyalğanımdı kanteyin,- dep külüp mongol murut koygon biröo aytıp cattı. - Köre salıp: «bul emne?» dedi. Men tömön

karadım, Tildep bir cüröt kelip, artına salıp eerçitip aldı. Korkup baratam, emne kılaar eken, deym. Keñsalarga alıp kelip tüştürtüp aldı da «bar emi», dep özümdü kuup ciberdi.

-Carıktık kataal kişi emes bele. Birok, elge köp karasanataylık kılucu emes, - dep koştodu biri. Ermek: «Tuura kılğan atam», dep cibere cazdap, özün aran toktotup kaldı.

-Anan, ertesi surakka tartpadıby...

-Oşondo baarımız ele iştep cürdük ko, anday ak cüröktü bul öröndön tabuu kıyın ele. Biz ante alıçu emespiz. Biröö kelet da «kantesiz, aylanıp sadagañ kete- yin!» dep calına baştayt, kırıgızçılık da...

-Biz andaylardı kıyıçu emespiz, - dep dağı biri sözgö aralaştı. Bir küny kim ele, esimde cok aytoor, uşul ayıldan biröönö bir at bere koyupmun, anda briga- dir emes belem, al eñsesin kötörö çalkalap koydu. - Kerimbek markum açeyke boluçu. Kaydan ukkanın bil- beym, «sen baydın tukumuna seöñç bolup, at beresin», dep kelip cerden alıp körgö salbadıby. Oy, baylarga cen ele tişin kayrap turuuçu.

-Ee, dalaydı bildik ko, kудay emi uşul zamandı kut kılısın! Azır eldin baypagı manat kezi, katındar krepdeşin degeni bolboso başkasın kezde me sanabay kalbadıby...

Söz törkünü emi azırkı zamanga oodu. Ermek sözgö aralaşkısı keldi. Birok, özün kañçalık zordoso da ılayıktuuraak birdeme oozuna tüşpödü. Bar bolgonu, başın iykep makulday berdi.

Ryumkalar üçünçü colu şıñgıragandan kiyin çay kuyu toktotuldu. Dastorkondun kocosu emi arak bolup kala berdi. Ermek dalanga çıktı ele, anda calan caş kelinder oturuşuptur. Baarı ele Ermeği karap kalıştı. Ermek taanıbagan ayaldardın tekşere karoosunan sürdey tüşkündüktön, eşikke bat ele ıgıp ketti. Eşikte sa moor kaynatıp cürgön bayagı caşıraak ceñesi külö karap:

-Oozgu üydöğü kelin-kızdardı kördüñbü, bizdin ayıldın çolpondoru oşolor,- dep Ermeğtin büçülüğünen karmap alıp, ilgeren ele kaynisi menen sırdaşsınıp süylödü.

Ermek ıñgaysızdanıp, ayaldar cagın baykabaganın aytıp arı ketti. Kayra kirip bara catkanında:

-Ay, uul, baykay kir,- degen ceñesinin ünün ugup kaldı al.

Ermek oozgu üyge kupun raloşun çeçip catkanda oturgandardı üstürt bir çolup öttü. Birok, öz kelinçeginen başka öñdördü baykay albadı. Tike karagan bir kança közdör andan basmırt çıktı.

Köñüldüü minutalar ötüp cattı.

-Emi sen tıyaktan go köçüp keldiñ, mında emne cumuş kılaar ekensiñ? Koy бага alasıñbı?

-Ee, bir cumuş tabılaar,- dep başka biri anın sözün caratpay taştadı. Tuugandarı menen taanışsın, bir-eki ay es alsın. Andan kiyin dele cumuş özü izdep kelet.

-Cok, deginkisin aytam da, - dep tigi tim boldu.

«Emne kılmak elem, - dep içinen coop berdi Ermek, - bayagı ele traktorumdu aydaym da!»

Bul künkü köñüldüü bolgonun al eç kaçan unutupayt. Antkeni, al özün baktıлуу sezip oturdu. Özü da sıy körüp, özünün arkası menen köp kişi sıy körüp oturganın sezgen kişi tabıgıy türdö içinen cırgap kalat emespi. Birok, kandaydır catsıraganı da bir cagınan başbaktap turganın baykayt. Cañı keldi, köp taanışa elek da. Uşunun öz ele anın catsıraganına çoñ sebepker da.

El etin cep bolup, üy eesine ırakmatın aytışıp tarkaştı. Bir da biröö arakka kızıgan cok. Bul emne degen siñirüü! Ermek buga tañ kaldı.

Ermek kelinçegi eköo oozgu üygö catıştı.

-Kana bayagı bizge aktap dayardagan üyü? - dep koydu al kelinçegine.

Kelinçegi carıktı öçürüp catıp, küyöösün karap başın çaykap koydu. Al abıdan çarçagan ele, kelgenden beri ilgerki kelin öndönüp unçukpay iştey bergen.

-Sen kelgiçe zerigip ölgüdöy boldum, — dedi al şıbırıp, anday dayar üy cok okşoyt.

Ertesi al erte turup meşke ot caktı. Ötö bir sıpaalığın saktap, arı-beri abaylap basıp cürdü. Kelin- çeginin mınday coruguna Ermek içinen kıcırlanıp oturdu. Mınday kılıunun müldem kaceti cok boluuçu.

Erteñ menenki çaydı içip bolgon soñ Ermek özünün priemnigin terezege ornotup catıp çoñ ceñesine kayrıldı:

-Ceñe, tok kaysı ubaktarda bolot?

-Keçinde bir ele maal kelet ko, - dedi kempir, anan meni ceñe debey ele ene dep cür, çaşıraak ceñelerin köp sadagañ - dep koştı.

Ermek oylonbogonuna az kısılip kaldı.

Uşul uçurda Cusuy kirip keldi. Tün içinde koygo küzöt kılğandıktan keçöö uçuraşuuga kele albaptır. Anın üstünö al başkalar öñdüü bir bötölkö arak kötere kelgen cok. Cusuydun salmaktuu cüzün körörü menen ele amandaşuudan murda Ermektin oyuna «Kara mürtez, tuugandı bilbeyt» degen eldin uşagı kıl kele kaldı. Oşondo özün uzata çıkkın Cusuy «Kelüü-koyuu cönündö men pikir aytalbaymın» dep köñül koş aytpadı bele. Budagı Ermektin esine tüşö kalıp, ayabagan çındık söz öndöndü. A azır bolso, dal oşol çındıkka karşı iştey koygon kişidey baykooston özün ayıptuu sezdi.

-Cakşısıñarby, aman-esen keldiñerbi? - dep kelip Cusuy Ermek menen kol alıştı da törgö çıkpay şırdaktın çetine tizesin tartıp oturup kaldı. Üydün için tegetere karadı, terezede payda bolup kalgan priemnikti körüp Ermekti bir karap kaldı. Kıyazı, köptön beri kelbese kerek.

Al agasına emne söz aytaarın bilbey turdu. Ce al agası bireer söz kozgop cibere algan cok. Kıyla unçu guşpay oturgandan kiyin gana:

-Cakşı-ı, - dep külüp koydu Cusuy.

-Dagı ele koydosuzbu? - dedi Ermek.

-Ooba, azır tuut kezi. Kol köp boşoboyt. Meştin arcagında catkan kempir sözgö kirdi:

-Baldarıñ sak cüröbü?

-Cakşı, özünüñ kadaysıñ? - dep Cusuy enesin karadı.

-Men emi ayıkmak belem, - dedi kempir naalıp, cürök oorum kozgolup cüröt. Cañkı tseylon çay alıp kelip bereyin dedi ele... - al kınkıstay baştağı.

Dagı bir az oturgandan kiyin «koy, emi keteyin» dep ordunan turdu Cusuy.

-Çay iç, - kempir başın kötördü da coolugun on dop salınıp, ontolop ordunan turdu. Şkaf cakka barıp maylıkka orolgon muzdak etti alıp Cusuyga sundu.

-Cañkı emçektüü nemege berçi, cesin.

Etti alıp Cusuy çıgıp ketti. Ermek uzata çıktı. Bul coluguşuu Ermekke da caman taasir kaltırdı. «Kızıl Oktyabrden» beri cürördökö zerigüü anı kayradan kurçap algansıdı. Azırkı köz aldınan ötkön agasının kelip ketişi öto ele cansız, mazmunsuz-kak daydır supsak köründü. «Cusuy abam çınında da elge cakpagan, bir bölek kişi okşoyt. Munun bilgeni emne boldu eken?»

Oşentip cañı konogubuz öz cerinde birinçi kündü aran ele batırdı. Keçke cuuk keçeeki çaşıraak cenesi bulastap basıp keldi da: «Uul, bugün bizdin üydö bol- gula!» dep saltanattuu ün menen konokko çakırdı. Anın ülü cakın bolgonduktan Ermek keçireek baruunu çeçti.

Tok kelgen son al priemnıktin işteşin tekşerip kördü da tuş keldi bir muzıkanı koyup ugup oturdu.

-Kaş karayıp, emi konokko barsa bolot degen uçurda Ermek kelinçegi menen çakırgan cerge kelişti. Üy eesi:

-Kel, aylanayın, - dep ordunan tura kaldı.

Ermek üydün içinde köz sala oturup turmuşu caman emes ekenin bildi. Bir azdan kiyin ferma başçısı menen brigadir da keldi. Tışınan karaganda cooş körüngön, etkel kara kişi özünün elge abdan cagaarın bilgendikten cemsöösün saal kötörö oturganın Ermek baykadı. Bul kişi cönündö al köp ukkan: öto kayrımduu, karasanataylığı çok, kişilerdi işte bile, elge cagımduu, kelgenine altı cılga ayak bastı deşken. Brigadir da salmaktuu oturdu. Ermek bular menen taanışkanına kubandı.

-Cañı kelgen tuuganıñar uşul cigitpi? - dep suradı ferma başçısı. -İ, cakşı, cakşı... Tıyakta emne iştedin ele, inim?

-Traktorist

-Cakşı, mında da anı iştöögö bolot, - dep ferma başçısı başın iykep koydu.

-Sizderde komplekstüü mehanizatsiya uyuşturulganbı?

-Anday zvenolor gana bar, - dedi ferma Ermetin közünö karap, anan içinen oylodu «İşker boluuçu cigit eken».

Keteerinde çakırgan tuuganı Ermek menen anın ke- linçegine birden köynök kiygizip uzatıştı.

Tuugandarına köçüp keligenden kiyinki bir ay içinde Ermek köp cerde konok boldu. Kelinçegi ekö on çaktıdan köynök kiyiştı cana beş kozuluu boluştu. Birok, anı bul kireşeler alaksıta alğan cok. Antkeni, al iş adamı, işsiz mınçalık cürüp körgön emes. Tuugandarı kolunan kelişinçe kütüp catsa da, anın köñülünön «Kızıl Oktyabr» ketpey koydu. Kiçinesinen öskön kıştağı cana andağı adamdar beş kolunday belgilüü. Al emi mında, kandaydır köp sezimder oygonup, köp nerselerdi bilip, köp kişiler menen mamile casoogo tuura keldi. Ferma başçısı menen taanışkandan kiyin anın işi cönündö da oylono baştadı. Ferma başçısı elge cagat eken, bul bir gana cagı, al emi ekinçi cagın alıp karaganda, al kün ötkörüp aylık alğan gana kişi. Emgekçilerdi tarbiyaloo, eldik mülkkö asteyildik menen egederçilik kılúu işterinde ötü ele naçar köründü. Uşul cañı sezimdi anıktoó maksatında Ermek ukkandarın Camankulga aytıp kördü. Buga agası kırtışı süyböy coop ayttı:

-Bizge uşunusu cakşı, - dedi al. Ookat-tiriçilik degen onoy emes. Çekçendegen birö kelip kalsa, eç nerse cıldırbayt...

-Başka fermalardın başçıları kanday boldu eken?

-Alardıkın caman deşet. Boloor-bolbos işterge köz kırın sala berse kerek. Birok, ıylap-kakşap cürüp ele oşolor planın atkarat?

-Bizdin fermaçı?

-Bul baarınan arkada deşet. Arkada kalıçu dele türü cok, beçaranın...

-Emi işteyin,- oyun ayttı Ermek, cumuşsuzduk abıdan zeriktirdi.

Ertesi ele ferma başçısı menen brigadir konokko çakırıldı. Alar içip-ceşip bolgondon kiyin:

-Erteñ kontoraga bargın, - deşti Ermekke.

Belgilengen ubakıtta Ermek kontoraga bardı. Ferma başçısı cok eken, traktor brigadiri traktorlordu bölgön kagazın karmap eşikte turgan. Añğıça arkı köçödön atçan ferma başçısı beri buruldu. Al keligende Ermek salam berdi. Birok, alik albastan atınan tüştü da kontoraga kirip ketti. Ermek buga tañ kaldı. «Bul emnesi munun? - dep oylondu

al, - cumuşçulardı teñine albaçu türü bar eken. Mümkün bul uşul ıkmasın satıp can bagıp cürgön bolbosun!» akırın oylono baskan Ermek artınan kirdi.

-Mınabul Almasbekovundu öçür, - dep başçısı, al bılıtır işke cattı ferma ıkpay ubara kılbadı bele. Anın orduna mına bul balanı caz, atayın tuğan dep kelip oturat.

Traktor brigadiri eç kanday karşılıksız ele Almasbekovdu çiyin taştadı.

-Atıñ kim?

-Ermek, Kerimbekov.

-Azır eerçitip barıp, özüñ karap turup ötközdürüp ber, - dedi ferma başçısı.

Brigadir Ermekti eerçitip kontoradan ığıp ketti.

Almasbekovdun koroosuna barganda eskireek asker tumagın kiygen cıluu çıray caş cigit DT traktorun tekşerip catıptır. «Uşul eken traktoru» dep oylodu Ermek. Kıyla ertereek çıkkın DT eskirip kalgandığın baykadı.

-Almasbekov, - dedi traktor brigadiri, - traktorundu mına bul balaga ötkörö turgan bolduñ. Azır aydap kontoraga bara bergile. Men da azır kelemen. Brigadir köçö boylop arı ketti.

Ermek traktordun motorun tegerete karadı, kabinaga baş bagıp, dağı başka cerlerin karmalap kördü. Küygön maydın cıtı kelip, özü traktordu sagınıp kalğanın da baykadı.

Almasbekov unçukpay köñülü kaytıp, may koldorun çüpürökkö aarçıp cattı. Añğıça ar caktan bir kempir çıga keldi da:

-Anau ne deyli? - dep Almasbekovdon suradı. Kıyazı, traktor brigadirinin birdemeler aytkanın terezeden körse kerek.

-Traktordu ötkörüp ber deyt, emne demek ele, - dedi cigit köñülsüz. Anan bir obongo salıp ıskırıp kaldı. Kempir Ermekti caman közü menen karap aldı da:

-Bere sal, köp korgenı sol bolsa, - dep kirip ketti.

-Siz kazaksızbı? - dep suradı Ermek Almasbekovdon.

-Ooba.

-Munu kaçan aldıñız ede? - Ermek traktordu eegi menen candap koydu.

-Munubu.... Munu baya künü berişken.

Almasbekov ıskırıp, emnedir birdemelerdi oylop, puskačka may cibere baştağı. Anan kayışın dayardap ot aldırmaq boldu.

-Koyo turuñuzçu, - dedi Ermek, - emne,, kapalanıp catasızbı?

-Kişinin bir az köñülü buzulat eken. Bıltır da cakşı iştep catsam traktorumdu başkaga alıp berdi. Bul cerde takır işeniç cok.

-Tameki tartçu beleñiz? - Ermek tameki sundu, anı tımızın alıştı.

-Traktor sizde kala bersin, men dağı başka bir cumuş tabarım. Mümkün talaaçılıkta işteermin...

Almasbekov işenbey Ermekke karap turdu da:

-Öz erkiñiz. Baarı bir bir künü bolboso bir kunu menden alat,- dep koydu.

Ermek andan çıgıp mehtsehe bardı. Anı-mununu karap bir saattay aylanıp cürgen soñ üygö keldi. Camankul Ermetin traktor albay koygonun ebak el ugup alıptır.

-Al emne kılğanıñ, - dep al inisine katuu tiydi. Bergenin alışıñ kerek da, al kazak menen cumuşuñ em. ne? - Atayın çıgımdar bolup fermanı kolgo alsa, - dep çal keyip-kepçip arı bastı.

Ermek içinen bir az irencip kaldı.

Oşol tünü başkalar uhtaganda, oozgu üydö Ermek ke linçegi menen şıbıraşıp süylöşüp cattı:

-Enem tüştö çaydı özü saldı, - dedi kelinçegi,- «Bizge çay tütpös boldu!» dep açuulangansıp, küñküldögö nün ugup kaldım.

-Murda çaydı kim saluuçu ele?

-Çay stoldn tartmasında ele turuuçu, men ele sala koyuuçumun.

-Ayaldar mayda sözdü ayta beret, erkek aga argasız makul bolot.

-Sen uşunday kitep sözün, ayta beresin, - dedi kelinçegi.

-Cok, men baykaymın da.

-Aytmakçı, keçinde ot cagayın desem, enem: «Köñdü ayap cakkıla, otun cayında da kerek!» dedi. Anan, men korkup dalayga çeyin ot cakkanım cok.

-O-alda senin korkoktuguñ-ay!

-Çın aytam, beker ele köçüp kelgen ekenbiz, - dedi kelinçegi. - Men kelin öñdönüp cürö albayt ekenmin. İçim caman buk bolup cüröt.

-Anda iş taap beriş kerek saga.

Ermektin traktor albay koygon kabarı tuugandar arasına tez taradı, «Ferma traktor berse, albay koyuptur!», «Al emnesi eken anın!», «Atasının balası da!», «Emi çalga salmagın salıp cata berebi?» degen sözdör Ermekke bilinbey üydön üygö kızıdırıp cürdü. Camankul kem- pirine aşkere korsuldap. Ermek bolso açılıp süylöböy kaldı. Albette, tuugan degen menen, artık çıgımdar bolo bermek bele, Çaldın oyunça: «Ermek bayakı atasın tartkan şormanday boydon kalıptır. Atası da ak cüröktük kılam dep uşinte berüüçü. Biröögö booru oorup emne kılart? Kuyruktu kısıp, el katarı can bağış kerek. Emi aytkan menen ferma aga dagı traktor bere alabı?.. Akıykatçılın kör munun!»

Ermekterdi Cusuy konokko çakıra elek boluuçu. Antkeni, maldan kolu boşoboyt. Koylordon töl aluu - bul çabandar üçün canın sabap iştey turgan mezigil. Bul ayaktaganda kozuları çıgımsız bolso - çabandar abıdan kubanıшат. Mart ayının ekinçi carımında Cusuy Ermekterdi konokko çakırdı. Kol tiybedi, iygiliktin ertekeçi cok emespi, dep üzür ayttı.

Ermek bargan soñ (tamak bışkıça) tuugandar menen şığı cok dep atalgan bul agası aga açılıp süylöp oturdu.

-Tuugan degen, - dedi Cusuy, - kötörölö tüşsöñ da, naçarlasan an da uşaktaшат. Degi bularga katışuunun kaceti cok. Tigi çal da oñoy çal emes,- dep al Camankuldu ayttı. - Menin öz atam bolo tursa da anın akılına köp könö berbeymin. Sen alıp bergen traktorun albay koydun bele?

-Alganim cok, - dedi Ermek cay gana. - Al özü cakşı işteyt tura. Ce orduna başka traktor berbedi, al dele biz öñdöö cumuşçu da...

-Anıñ tuura birok, emi işteşiñ kerek. Beker cürgönün cetet. Cazdın aldı menen üy saluuga kiriş, koldon kelişinçe cıgaç-taşına cardam berebiz.

-Bu siler kızık ekensiñer, - dedi Ermek, - tıyakta körbögön nerseni mında körüümö tuura kelip catat. Kıyazı, tuugandardın maga degen sonunu taraşa kerek... Men mında kelip bir mektep bütüröyün dep kaldım. Al bul sözdördü keleerdeki Camankuldun ubadaların eskerip ayttı.

-Eç nerse emes, buga açuulanuunun da kaceti cok. Baarbız ele şunday kündü körüp, bir tıyanakka kelgenbiz. Eldin tapşırgan cumuşun cakşı işte, mında ak neetüü cumuşçular köp. A tuugandardın sözünö kulak salbay ele koy... Meni barı caman körüşöt. Erten ele bir koyumdu soyup, aragımdı alıp, baarın konokko çakırsam: «Mına tuugançılıktı bilet degen uşul, Cusuydu beker ele kep-söz kılábız», deşip kayra maktay baştaşat, - dep al külüp kaldı.

Ermektin kandaydır köñülü açıla baştağı.

-Uşular tuugan-tuugan deşip kıyın küpüldöşöt, - dedi dağı Cusuy. - Birok, birne biri bir tıyın ciberişpeyt. Sen dağı tüşünö eleksin. Biröö çakırıp çay berse, sen dağı çakırıp çay berişin kerek. İş uşun day, inim, - Cusuy dağı küldü, - andan körö üyündü salıp elden cegen etterindi kayra taratuuga kamına ber. A menin sıyım karız emes...

Buga Cusuy da, Ermek da abıdan külüp alıştı. Al tuugandarına kelgenden beri mınçalık katkırıp külgön emes.

Aga-ini eköö tiriçilik cönündö kızuu sööbötkö öttü. Birin biri keede kubattap, keede karşı çıgıp talaşıp da catıştı. Degen menen Ermek özünün «Tuugandı bilbegen kara mürtez» agasın cakşı körüp kaldı. Antkeni, turmuşka bolgon köz karaştarı köbünçö okşoş çıkkın kişiler gana birine biri cakındayt, al emi andan başka nerseler danaker bolgon cakındık köpkö turuštuk bere albayt emespi.

-Baya traktor albay koygon küñü mehtsehke barsam, eskirgen bir DT talaada turat. Aga eç kim ee emes eken,- dep oyun ayta baştağı, - Ermek, - oşonu remonttop alsam dep oyloym...

-Koluñan kelesi? - dedi Cusuy işeñkirebey...

-Emne üçün koluman kelbeyt. Men birinçi klasstağı traktoristmin.

-Anda oşent, sözün eki kılğanıñ üçün emi saga traktor berişpeyt.

Ermek munu köñülünö tüyüp koydu. İş karbalas baştalarda dağı cıyırma kün bar. Uşul ubakıt içinde eski traktordu remonttop ülgürüşü kerek. Al azırtan ele ko- luna açkık alıp, traktordu çeçip kirgensip oylonup kaldı.

-Sen taanışa elek bolson kerek, glavmehanik cakşı kişi.

-Da-a, - dedi Ermek. Men bul işti erteñ ele baştaymın.

-Eger işke kirişip kalıçu bolsoñ, bizdin üygö köçüp çıgıp al. Men bardığına tüşünöm. Tuugançılık üçün emes, işine cardam üçün gana berem.

Ermek oylono kaldı da uşul akıl tüzük degen çeçimge keldi. Antkeni, cakını kündön beri Camankul küröñ kabak bolup köp açılıp süylöşpöy curgön. Camankuldun kempirinin çıragına may taamp, «Atasın tartat degen oşol, bizge ezelden ele cakşılığı cok emes bele!» dep catkanın kelinçegi ugup kalgan boluuçu. Bul sözdör alarga oor tiyse da, karılarga teñelüünü ılayık körüşkön emes. Anın üstünö çay-köñ cönündö da söz çıgıp, kıskasın aytkanda üy içinde tabıgıy türdö bir cagımsızdık öküm sürö baştağan.

Ermekter kaytaar uçurda Cusuy mınday dedi:

-Erteñ ceñeñ barsın, üydü şıpırsın bu kelin menen. Tazalap kirip algıla...

Cusuydun üyü da Camankuldun üyünün tömön cagina salıngan. Ertesi erteñ menen çayın içip bolgon son Ermek glavmehanikti izdep ketti. Cusuydun ayalı keldi da kelini eerçitip barıp cañı üyünö ot caga baştağı. Terezege turgan çañdı sürtüp, şıpırıp, zamatta ele kirüügö ılayık kıldı. Üstu gazeta menen cabılıp stoldo turgan televizordu da çüpürök menen aarçıp, çandan tazarttı. Ermek kelgiçe eköo cüktördü da taşıp, üy için tatınakay kılıp casap koyuştu. Üydün içi cılıganda, samoorgo çok salındı. Anan abısındar çayın içe oturup sözgö kirdi:

-Cañkı, - dep küyöösün eskiçe tergep Cusuydun ayalı baştağı sözdü, işten başkanı bilbeyt. Tuugandarı caman köröt. Oşondo da baarınan ookatıbiz tıñ. Gazetaga da cazıp, gramota menen da sıylandı...

Kelini unçukpay ugup oturdu.

-Tündö siler ketkenden kiyin, bul inimden ümüt kütüügö bolot dep uuldu cakşı körüp oturdu. Bul cerdin caştarının kee biri caman, cerge kirsın, arak içip alıp, atasın sabap abiyri ketkenderi da bar...

-Bizde, tigi «Kızıl Oktyabrde» çaştardın krucok- toru işteyt, - dedi kelini. - Çaştardın biröö mas bolup çatak çıgarsa, dostuk sotko tartışat, uyatkarışat. Anan eç kim da caman bolgusu kelbeyt.

-Atam silerdi caman körüp kalaar beken? Taarınbay ele koygula. Eşiktegi otundan, köndön caga bergile. Cazında dağı çaap alabız. Abaň aytıp koy degen...

-Koylorgo çöptü kanteer ekenbiz. Çöp tügönüp baratat, dep enem kankuulay beriçu boldu.

-Çöp bar,- dedi ceñesi. - Toodo celbey kalgan bir üymök çöp bar. Kündüz azır cayılat emespi, oşon- don bir araba alıp kelip alıp turarsıñar...

Çay içip bolgon son da ceñesi Ermekti bir saattay küttü. Aga otun, çöp cayın aytuu kerek ele. Birok, al keçige bergen soñ kete berdi.

Ermek keçki saat cetide keldi. Kolu-başı kapkara, tanooloru da maylanıp alıptır. Al canı üygö kirip keleeri menen köñülü birden açıla ketti. Kudum ele özünün tıyaktagi üyü. Balkim andan da artırgıraak, üstöldö televizor turbaybı.

Ermek kolu-başın cuup sürtündü da:

-Ceñem keldibi? - dep suradı.

-Keldi, stoodo çöp bar deyt, bir araba tarttırıp alsın» dedi. «Köndön tartınbay caga bergile», - dedi,- dep bardık cañılığın sekunda içinde küyöösünö aytıp ülgürdü kelinçegi.

-Cakşı-1, - dedi Ermek, tamekisin çıkarıp catıp,

-Remontko, kiriştinbi?

Ermek başın iykedi.

Al erteñ menen glavmehanikke colugup, dokumentterin toluk körsöttü. Anan özünün eski traktordu remonttop işke salaarın aytıp, buga cardamdaş boluusun ötündü. Glavmehanik Ermektin işine naticası emne menen bütöörün oylonboston ele makul boldu. Antkeni, al Ermektin ötünüçü maanilüü, dep bildi. Bul küngö çeyin traktoristter anın aldına kelse ele traktorunan zarlay turgan. Al emi, munun talabı cardam berüügö arzıy turgan iş da!

Ermek andan makulduk algandan kiyin ele Almasbekovdun traktoru menen şaldırıp, gusenitsaları da çaçıla cazdap turgan eski DTnı remont zalına süyrötüp aldı.

Anan mehaniktin cardamı menen açkıçtar alıp, birden işke kirişti. Tüşkü tamakka tarap catkanda al anı da unutup remontun ulanttı. Keçinde cedep kursağı katuu açkanda gana üygö kayttı.

-Keminde cıyırma kün alpuruşarmın. On beş kündö işke salsam degen oyum bar. Zapçasttarı bar ele bolso, tez bütörmün. Caman kişi karmagan maşına eken. Sen kantesiñ? İşteysiñbi? Baerten saançı kelinderge kezigip surap kördüm, orun bar deşti. Mındagılar üy salıp, anın için tuş kiyiz menen cuurkanga tolturup algan soñ ele emi akçanın keregi emne, degen oygo kelişet okşoyt.

Kelinçegi dastorkon cayıp tamak berüügö kamındı.

Kündör ötüp cattı.

Ermek kelinçegin saançılıkka kirgizdi. Üy ookatın bolso erteli-keç bütürüp cürdü. Traktordu bölüktöp, bardık mayda tetikterine çeyin cuup çıktı. Buga on kündöy ubaktısın zarıptadı. Mehanizmdegi ildetti kıldattık menen tekşerip, zapçasttarı barların saldı, cektorun, müldö iştep cıgıp, tonolgon traktorlordon alıp koştı. İyreygen cerlerin slesardın cardamı menen tüzöttü. Berilip iştegende kaytpas erk, talıkpays izdenüülör tabıla beret emespi. Kıyınçılıktı, cenip, közdögönünö cetüü ar kaçan berilip iştegendiktin cemişi.

Öñünön azıp kalgan Ermek mehtsehtin arcagındakı işten çıkkın maşına çasttarın taştooçu cerlerdi karap kayra kele cattı. Aga emi bir ele kiçine bölük kerek. Birok oşonu keçöötöh beri izdep tappay cüröt. Al aldında kütüp turgan glavmehanikti körgön cok.

-Ermek, - degende calt karadı. Taptıñbı?

-Cok.

Mehanik anın öñün karap turdu da:

-Şaarga RTSka, barıp kelsen deymen. Al cerde menin taanıstarım bar ele.

-Barsa barayın.

Keçinde Ermek üyünö öto kapalıu keldi. Antkeni, slesarlar üçünçü colu casap bergen lapkası da iyilip kerekke carabay kalgan.

Tamagın içip kitep karabastan krovatka özün taştadı. Erten RTStan birdeme tabılbası iş bütöt.

Eşik akırın açılıp üygö Camankul kirdi. Ermek salam ayıp, köñülsüz ordunan turdu.

-Traktorun büttübü?

-Bir tetigi tabılbay catat. - Ermek kandaydır içinen ızalana tüştü. Dağı pikir karşılığı ökümlür al bilip turdu. Çal beker kelip turganı çok.

-Tigi stolovoygo zavhoz kerek eken, mayлуу köö bolboy oşogo kirip alsañçı, katuu dele cumuşu çok, anın üstünö et-may kolunda obolot.

-Anı kaydan iştey alayın! Ermek özün zorgo toktottu. Anın saat boş süylögönünön ulam çını menen ele traktordon tacagan eken dep tüşündü.

-Bul cerdegiler eñ caman körgön balasın traktoristke beret. Cıgap curgen bir da bir traktoristti körö albadım. Uşundayında taştasañçı.

-Men elge şıldın bolo albaym, - dedi Ermek, - bir az kün menin erkime koyuñuzçu.

Çal tırıcıya tüştü. «Booru oorusa boorgo tebet» degen uşul. Bir tuugan bolson, dağı kıybay iştin cayın aytsa teciktenet. Kudu ele atası!»

-Kıynalbay iştep can baksın deym,- dedi çal ünün Katuu çıkarıp, - emkiler ters bolup çığışıptır!

Ermek keskin ayttı:

-Koyuñuz, men mında can bagalbay kelgenim çok. Ar bir kişide bir maksat bar da...

-Maksat? Maksat içiş, çeş! - dedi çal. Anan ordunan turup, - bulardın maksatı cilik mayın tügötüü,- dep küñküldöp koydu.

Ermek ızadan carıla cazdadı. Oşol tünü uktay albadı. Al oylonup catıp «Kızıl Oktyabr» estedi, Andagı kızuu işter, cagımduu dostuk lıpılatıp özünö tarta baştı. «Kayıp ele kelseñçi, - degensiye alar. Tuugandarıñ senden suuna baştı. Kel, ertereek kel!» Al başın silkip kötörüp aldı da kayra cattı...

Ertesi şaardagı RTSka ketti, birok eçteke tappay kuru kol kayttı. Çını menen ele uşu bir kişine temir bardık işin toktotobu? Tuura, temir kişinekey ele, eger al tabılbasa anda Ermektin бүткүл emgegi talaaga ketet. Al turgay aldıda oylop koygon komplekstüü zvenosu da işke aşpay kalat. Oşentip, al ceñilet kısıkası! Tuugandarına da, başka mehanizatorlorgo da ayta cürgüdey şıldıñ bolot. Andan kiyin bolso stolovoygo zavhoz

bolup kiret da may-talkanın mıkçıp, kolun calap degendey semire baştayt. Bul kezde çaldar «Ay-ay çaştar ay,- deşip, baştarın çaykap uurtun çıkıldıtaşat, - kayran küç, temir-tersekke ketken! Mına azır cırgadın».

Al RTSten kelip ele, aylası ketip traktorunun canında oylonup oturdu. Adamdın şayın ketirip, çıgar teşik taptırbay koygon oor minutalar ar kaçanda kişige kezige beret emespi. Dal uşunday uçurlarda kolunan eç nerse kelbese da, başın sılap, bir-eki ooz cıluu söz ayta bilgen kişi közdön uçat. Ermek oylonup oturup canına akırın basıp kelgen kişini da baykabadı. Kelgen kişi kagazga orolgon birdemeni Ermektin tak murdunun astına takaganda gana al başın kötörö koydu.

-Bul emne?

-Ermek karmap körüp ele kagazdı açta koydu da ırgıp turdu. Tışınan karagan kişi kagazga cılan orop kelip, tamaşalap karmata saldıdı dep oyloguçalık ele.

-Almasbekov, dosum!

Cıluu çıray Almasbekov Ermektin kubanıp tolkuganın körüp, unçukpay külümsüröp turdu. Ermek bolso, lapkalardı ööp, biylegen kişidey tıbırçılaptı.

-«B» kolhozuna bargam, - dep Almasbekov kubana tüşündürö baştı, - karasam senikinidey bir traktordu, buzup maşınaga ırgıtıp çatıştı. «Bul emneñer?» desem «Bul kereksiz temir» dep coop berişti. Daroo ele esime sen keke tüştün. Öz işimdi taştap, çeçinip alıp men da çetinen buzup kirdim.

-İ!

-Bir saattay alpuruşup çatıp lapkalardı çıgarıp aldım da «koy emi, baatırlar, canatan iştep bergenime içiñerden bolsom da ırakmat aytıp koygula!» dep columa tüştüm.

-Çoñ ırakmat! Mına emi kara tulparım erteñ ele startka çıgat. Cür emi, baatır, senin cakşılığındı bileyni.

Almasbekov buga ıpagan çok. Antkeni al içpey turgan.

-Senin cakşılığın için men seni unutkanım çok. Andan kore senin izgi tileğine men ırakmat aytam.

-Boldu emi, sen anı kozgoboy ele koy. Zvenogo men seni korsotsom makulsuñbu?

-Seni menen iştöögö bolot!

Ernek, üyünö ötö kubanıçtuu keldi. Remontko kirgenden beri unutup kalgan koylorun kördü. Alardı sugarganın, çöptü maasında salıp turganın ayalınan surap bildi. Tooktorunun al cayın da suradı. Kınıldap ırdagan boydon koroonu şıpmak boldu, birok, keç bolgon soñ anı erteñ menenkige kaltırdı da, otun carıp kirdi. Cargan otundarın kelinçegi üyge taşıp catkanda otun alıp berimiş bolup, anın kolun karmalap oynoy baştadı. Cıluu sezim boyun biylegen kelin mıyığınan külüp, kolun kara küçkö tartıp aldı.

Ertesi tuş ooganda. Ernektin traktoru telçip koroogo çıktı. Bir kaç traktoristter, glavmehaniik tegerekten anın ceñişin kuttuktaştı. Andan kiyin kıymılatkıçtın ünün ugup turup, glavmehaniik özü aydap kördü. Baarı cayında!

-Traktoristter,- dedi glavmehaniik ıñgayluu uçurdaı paydalanıp, - siler Ernektin ülgü algıla, berilip iştese kişinin kolunan kelbey turgan eç nerse cok, kördüñörbü iştin cayın...

«Kapitaldık remontko da carabayt», delinip esepten çıkarılğan traktordu işke caraktuu kılğan Ernektin zobolosu aştı. Mehanizatorlor anı barıktap, sıylap, maktap catıştı. Bul kabar elge taraganda «uşundayın bilip köçürüp kelbedimbi», - dep Camankul körüngöngö maktana bildi. Direktor Ernekti çakırıp alıp: «Sen bizdin mehanizatorlor arasında cañı iş baştay aldın», - dep baaladı.

Birok, Ernek özün kötörö kalğan mınday kırdaalga maktanıp ketken cok. Kişinin ilgerileşinin özü tolkun sıyaktuu birde örköçtönüp, birde basayıp turat emespi. Eldin közünö bir mezgil cakşı körüngön kişi dagı bir mezgilde caman körünüp kalışı mümkün. Ernek özünün kadir-barkın kötörüügö şart tüzdü, albette, oñoyluk menen kolgo kelbedi. Al emi bul cenişin bekemdep ilgeri umtulbasa anda akırın-akırın başka şartka orun beret, oşentip, anın kadir-barkı cılt etip kayra oç kön çıçalanın kıpınday çoğunun eç kaday ayırması kalbayt emespi.

Ernek traktorun işke cöndömdüü kılğandan kiyinki üçünçü künü, fermanın bardık traktorlorun sokolorun süyröp erteñ menen kontora aldına kelişti. Cerelge boyunça kişine kızıl celek kart traktorist Balbakovdun DTsına kadaldı. Ekinçi orunda Ernektin, andan kiyin anın zvenosundakı Almasbekovdun traktoru, dagı başkaları katarı menen tizilişti.

Ferma başçısı madıraya karap söz süylödü:

-İşiñerge iygilik tileymin. Bizge emi bir cañı komplekstüü zveno payda boldu. Munu coldoş Kerimbekov özü başkarat, andan kiyin al uçastoktordu belgilep, ayagında kelip, - kana, coldoştor, talaanı közdöy ma-rş, - dep külüp ciberdi. Ermek içinen küldü: «İ, bul payda bolup caralgandan kiyin gana koldoogo alat eken. Caralışı üçün araket kılbayt okşoyt».

Traktoristter traktorlorun ot aldırıştı. Anan artı-artınan kozgolgon toguz DT bolor-bolbos çanın buruksutup, talaanı közdöy özünçö bir mehanizatsiya kerbenin tüzdü...

Ermek rıçagdı bekem karmap, özünün cerinde birinçi iret sokonun tişin cerge saların oylop bara cattı. «Emi küzündö utup çıguu, andan kiyin keleer cılı... Öz küçünö söönüp özün gana ondoo kerek. Cusuy abam kalıs, birok anın da alsız ceri bar, al başkalarga taasir etüünü közdöböyt. Kutunun içinde gana catkan kımbat baaluu buyum öñdüü. A çal bolso, eskiligin ali taştay elek. Tuugan - bul aytaarga, sözgö gana kerek, al emi tuu ganga seönüp çaşaym deseñ müldö mayışasıñ. Tuugan kündö tiygen kün emes».

4.1.7. ŞEYŞEP

Ötkön aydın orto çeninde, magazin aldında inimdi, elüü minuta kütüümö tuura keldi. İnimdin bilegine saatımdı baylap catıp:

-Kırk ele minuta berem, — buyura süylödüm, - saat birde akçanı uşul cerde dayar kıl, uktuñbu?!

İnim üydü közdöy çurkadı. Köçögö çıkkanda dayıma canıma akça salıp çıkçu elem, bugün emnegedir bilbeym, anın orduna inimdi eerçitip çıgıpmın. İnimdi çurkatkan sebebim ortosuna kooz tor salıp, saymalangan şeyşepter düköngö keliptir. Bul maga öto kerek!

Men kişi kütüünü caman köröm. Çıday albaym. Özümdü da eç kimge kütürgön emesmin. Ubakit ötkörüü üçün magazine kayra kirdim. Dagı birden ele tigi üç şey şepke közüm tüştü. İnim kelgiçe biröö alıp ketpese eken!

Añgıça:

-Mına bul şeyşebiñizdin baası kança? degen ün çıktı. Calt karasam eki ayal vitrinanın aldına kelip kalıptır. «Kap, - dep oylono kettim, - alıp ketmek boldu!»

Ayaldar anın baasına etibar berbesten ele koldoruna alıp körüştü da birden caktırıştı.

-Sen da birdi al, - dedi kassaga akça tapşırıp catkan ayal canındakısına, - Kooz eken!

-Özümdö eki cup bar,- dep berkisi alğan cok. Men «Öh!» dep es ala tüşüm. Ayaldar çıgaarı menen satuuçu cigitke cakındadım:

-Sizge birdeme aytayın...

-Emne, karındaş?

-Canıma akça salbay kelipmin, men da bir şeyşel almakçı elem. Azırınça beş som ala turunuz da, tiginin birin başka cerge koyup koyuñuz. Carım saatta akça bolot...

-Cok, karındaş, - dedi satuuçu cigit başın çaykap, bizge aluuçulardın baarı okşoş...

Aylasızdan: «Eköö ele kaldı!» - dep kübürödüm. Köçögö kayra çıktım. Keleer ubağı bolo elek bolso da, inim ketken caktı karagılay berem. Bügün baldardın baarısı kök köynök kiyip çıkkan okşoyt, alıstan acıratıp bolboyt. İnım da kök köynögün kiyip cürgön. Magazinge kişiler kirip, çıgıp cattı. Alardın baarı ele «şey şep, şeyşep!» dep koburaşkansıyt.

Bir ubakta magazindin eşigin karay kaldım ele, bileginde asılğan kol sumkası bar bir kızdın şıp kirip ketkenin közüm çalıp kaldı. «Mına emi bul anık magazinge kirip bardım. Ekööbüz teñ vitrinadağı etikada kaldık da, anan birden ele bir kez taştadık.

-Oy, sen beleñ, - dedim men anın köönün özümö burup. Al menin eski klasstaşım Mariya boluçu.

-Dayardanıp catasıñbı, Cañıl, - dedi al (anın aytkanı menin toyum.) Anan şeyşepke dağı köz çaptırıp: - Mobu kelgen tura,- dep koydu.

-Kaysı, şeyşeppe? Bardık ele magazinde bar go, al, - dedim men kızarbay turup. Anan eptep Mariyamdın süygönü cönündö söz kozgop koydum da, magazindin tışına eerçitip çıktım.

-Meyli, emne bolso da körörbüz ayagın, - deyt beçara Mariyam oyluu kebete menen, al özünçö menmensip cüröt. Azır köp kezigişpeybiz...

«İnim kelip kalsa eken!» dep oylop catam. Közüm Mariyamda bolgon menen köñülüm şeyşapte. Mariyam “dartın” ayıp bütöör emes. Emi kanttim! Kaydagı sözdü baştap aldım ele, öz coluna kete bergeni cakşı ele da. Akırı anın sözün böldüm:

-Dagı ele bayagı deçi, kıskası, oşondoy bolo beret. Bizdin başbızdan da ötpödübü. Keregi cook, ayagın körörbüz, İn, ıras ele sen bir cakka ketip bara catkan cokuñbu?

Mariyam maga tañ kala karap kaldı. İçindegi dartın toluk ayıp bütö albaganına üşürüp da ciberdi:

-Cürçü, tigi şeyşaptan birdi tandap berçi, - debespi al.

Men cıgılıp cazdadım. «Munu körsöñör, öz kolum menen cakşısın tandap bermekçimin dagı....

-Kögüş güldüüsü cokpu?

-Cok, baarı uşunday....

Mariyam kalgan eki şeyşaptin birin alıp körüp caktırdı. Akça tapşıruu üçün kassa cakka baratkada:

-Mariyam,- dep çakırıp ala koydum, Cogorku magazinde kögüş güldüüsü bar ele. Sayması da sıpaaraak...

-Men anda da boldum,- dedi al,- közümö çaldıkpadı.

Uşunday köñülsüzdük üstündö dagı bir ayal payda boldu. Al kalgan calgız şeyşapti uzak karap turdu. Köñülündö akçasın esepetp atkan öndönöt. Mariyam bolso kagazga orolgon şeyşapti aldı da, meni menen koştoşup çıgıp ketti. Men aligi ayaldı andıp kaldım. Birok ayal emne üçündür şeyşapti alıp körbödü. Magazinden çıktı da, biröönü kütkönsüp, arı-beri karap köçödö turup kaldı. İçimdi birdeme cep bara cattı. İnim kelçü caktı kayra-kayra karaymın. Sekundalar minutalar saatka aylanıp cattı. Aligi ayal bolso dagı ele magazin aldında arı-beri basıp turdu. köçödön ötüp catkan kişiler kıcırmıdı keltirip, atayın şıldıñdaşıp aşıkpay basıp bara catkansıyt. Bir kişiden ubakıttın kaçça bolgonun suradım ele: «Birden beş minuta öttü», - degen cooptu uktum. İnim keleer ubaktısınan beş minuta öttü. Mına emi magazindegi birden-bir şeyşapti alalbay kalmak boldum. Bul ayal sözsüz tigi şeyşapti alğanı turat. Surap körsöm kanteer ele, eger al: «Şeyşep almakçı elem, erimdi kütüp turam», - dese anda iştin bütökönü. Şeyşaptan acırıp şılıkıyp üygö kaytmay.

Birok, turmuştı koş nersenin almaşuusunun ortusunda bir sekunddu minden birine cetpegen ubakit ötüörün da baykap kaldım. Mına emi arkı burçtan beri çurkap burulgan inimdi körö koyup eriksiz külüp ciberdim. O, mobu ayaldan murda alıp colgo tüşöm. İnım eköübüz magazinge entelep kirip keldik. Birok, aytıp aytpay ne kerek, ülgürö albay kalıppız. Bir erkek kişi akırkı şeyşepti alıp körüp catıptır. Men bolsom zamatta baktısız bolo kalgan közüm menen anı karap turup kaldım. «E, kудay, cakpay kalsa eken!» dep tilenip ciberdim. «Uşu kişinin birden ele zarıl cumuşu çıga kalıp, maselen artınan biröö şaşılış çakırıp alık- sıta ketse» dep da oylodum. Kanday kara neet elem deñizçi! Birok, tigi kişi aşıkpay çöntögünön akçasın çıkara başadı. Kanday erkek bul katındın buyumun alıp cürgön?! «E, kудay, akçası cetpey kalsa eken!» anan kolunda turgan akçanı özünön murdaraak közüm menen sanap çıktım. Akçası cetmek tügül aşat, al şeyşepti aldı.

Bütkül denem titirep turup inime atırıldım:

-Mından körö ölüp kalsañı, bir minut murda kelseñ bolo! - Açuum kelgeni oşonçoluk, inimden akçanı tartıp alam dep ayırıp ala cazdadım.

-Bul neme üydö dele bar go,- dep inım oozun tompoyttu.

-Cap, oozundu! — dedim men. Bul colu ünüm kattuurak çıkıp ketti. İnım korkkonunan oozun andan beter kımtıy tüştü.

-Karındaş, siz da alam dediñiz bele?

-O-oba! - degenimden közümön caş da mölt etip tömön kuladı. Andan körö közüm agıp tüşsö, baarın caap ketmek!

Satuuçu arı kirip, tak ele cañkılarday şeyşeptin bir tañgagın kotorup çıktı. Cibin kesken soñ, birdi çıkardı da, maga sundu.

-Dagı birdi alınız, dep mayıgınan küldü satuuçu.

-Mında catpasa emne bolot eken?! - dep küñküldödü inım. Al menden beş beter kızargan okşoyt.

Şeyşepti aldım. Birok, turmuştun özü kanday adilet debaysızderbi! Çının aytuu kerek, aç közdük keltirgen uyatka çıdoo - şeyşeptin eñ asılına catuudan da, kıskası: baarınan kıyın eken...

4.1.8. KAYNENE

Ayıldagı caştardın biri Saamıy askerdik mildetin ötöp kelgen soñ öz aylındakı Zakeş degen kızdı süyüp kaldı. Karı-kurtañdar buga köp koşulğan cok. Antkeni, kuda-sööktün alısta bolup, alıstan sıylaş- kanı cakşı. Anın üstünö: «Törkünü cakındın töşögü cıyılbayt!» deşet emespi.

Birok, kız da, cigit da öz süyüülörün, eski işenimge moyun sundurgusu kelbedi.

Kızdın tuulgandakı atı Zayrakan ele. Boygo cetip kadır-barkı aşkan kezde anı bardıgı ele Zakeş dep erkeletişçü boldu. Zakeş keçinde casana baştaganda enesi da küzgünün tuşuna kelet:

-Keçinde casanıp kayda barganı catasın? - deyt enesi kızının estüü közün karap.

-Kükündün üyündö bugün kızdar cıynalıp, bir az oturalı dedik ele, - dep koet Zakeş. Kıpkıızıl kalp aytıp catkanına küyünböyt. Eger çının aytıp «balança cerde meni Saamıy kütüp turat. Oşogo baram!» dese al kalp aytkanınan da caman könülsüzdük tuudurat. Oşondo da ene cürögü sezet, birook unçukpayt.

Al emi Saamıy künü keçke cumuşta bolgonu az kalgensip, tün carımı degen kezde gana üygö kaytat.

-Kayda cürdün? - dep surayt anın enesi. İçinen birdemeni sezet, emne aytaar eken degen kıyasta.

-Baldar menen ele boldum, - dep kaypaktayt Saz mıy - kinogo da bardık...

-Kinonor cakşı beken?

-Cakşı,- deyt da Saamıy ıñgaysızdanat. Enemdin: «tapkan kızıñ cakşı beken?» degeni go dep oylonot.

Ortodo üç-tört ay öttü. Saamıy Zakeşke üylöndü. Bizdin eldin saltı boyunça, caş kelin tüşköndön kiyin anı kaynene belgilüü ubakıtka çeyin, keede bir- eki balaluu bolguça koldo karmayt. Uşul ubakıt içinde üy içinin işteri cönündö bardık cagınan sabak beret. Eger enesi kızına üy ookatın naçar üyrötkön bolso, kaynenenin kolunan toluktalat.

Saamıyдын ata-enesi uul-kelinine oozgu üydü köşegölöp, catar üy kılıp berdi. Birok, caş kelindin erkinireek cürüşünö мүmkündük berişken cok.

-Kança kılğan menen ilgerki kişiler emespizbi, - dedi kaynenesi, - caş kelindin sapaaraak bolgonu cakşı.

Zakeş Saamıydı süyö bilgendikten kaynenenin kaada saktaganın oor körgön çok. Elden erte turup uy saadı, samoor koydu. Elden keç catıp eşikterdi bekitip, carıktı öçürdü. Sakalduulardın közüncö şaraktap külbödü, katuu ün çıkarıp bolup catkan sözdörgö da aralaşa ketpedi. İymenip, col boşotup, şıbırap süylöp bardık ookatın bütürö berdi.

Kelininin ıybaaluu, işker ekenin bilip, Saamıydın enesi başkalar aldında boyun kötörüücü boldu. Teñtuş karılarga maktanıp, kelinin andan beter iyikte yiriltüünü oyloodu. Birok, caş kelindin özünçö turmuşka degen köz karaşı, özünçö talamı bardır dep oylogon çok. Oyloso da anı bilmeksenge saldı. Özü da öz kezinde kelin bolgon da. «Balanı caşınan, kelindi başınan!» degen makal bar. Kiyinçereek - biz mından karıy tüşköndö küñübüz emne bolot. Azırtan tastandatıp, erkeletip cibersek, kiyin körgülüktü oşondo köröbüz. Saamıydı eerçitip alıp, kee bir kelinder öñdönüp kete berse bizdin koldon emne kelet. Başınan söz aşırbay, birdeme dese ele betten alıp turgan tacaal kelinder - başınan başkarılbağan kelinder dep oylonçu kempir.

Al emi Zakeş cagınan ayta turgan bolsok, al turmuşka çıga elekte kee bir kelinder eski saltka kançalık baş iyip cürsö da, kandaydır işti oñoy bütürüp cürgönsügön. Narı oşol casalma kıymılı özünö caraşıp turgan. Birok, anın çındık emes ekenin Zakeş öz başına kelgende toluk tüşündü. Emne üçündür, özü ar kaçan kılmişker öndönüp, al tügül keede sanda çok kişi öñdönüp, buk bolo baştaganın sezdi. Küyöögö tiyüü degen közgö körünbögön bir torgo çırmaluu degen söz tura, dep oyloodu Zakeş. Dağı bir cagınan alganda, iş uşul boydon kala beret dep al oylogon çok.

Bir küñü Zakeştin kız kezindegi dostoru kelişti. Zakeş koroodon ele çurkap barıp alardı kuçaktap kaldı. Kızdar menen üyrülüp, ötkön-ketkender cönündö, sagınuu. lar cönündö süylöşüp koroodo bir neçe minuta turup kalıştı. Zakeş dostorunun izdep keleerin bilgen. Birok, mınçalık kıyabın taap, buk bolo baştaganda kelip köñülün kötörüp keteerin oylogon emes. Zakeştin kubanıçı koynuna sıybadı.

-Cürgölö üygö kirebiz,- dedi Zakeş üy-cayluu kişi öñdönüp.

Kızdar birden ele makul boluştu. Körüü kerek, arcak-ber cagın baykoo kerek. «Buudaydın barar ceri tegirmenı» ekenin kızdar bilet emespi.

Zakeştin kaynenesi içki üydö cün tıtip oturgan. Eşik açılıp kirip kelgen kızdardı köp dele caktırbadı. Kelinin - cañıdan cakşı saltka üyrötüp kelatkanda, tastandap atasının töründö cürgön kızdar Zakeşti eeliktirip, arkı-berkini oylotup ketişi mümkün da.

-Sen kimdin kızıydın?- dedi kempir plaşcan kara kızga.

-Cañıl enemdin dep coop berdi kız.

-Basa,- dep koydu, kempir. Eneñdi tartıp, eki kolundu çöntögündön çıgarbayt turbaysıñbı. Sençi?

Kostyum-yubka kiyip, başına çarçı cooluk baylangan ak cuumal kız obduldu da coop berdi:

-Sartbaydın kızımın.

-Basa,- dedi kempir aga da, - atandı tartıp murduñ kırduu eken...

Kempir kelgen eki kızdı otura elekte ele uşunday sözdör menen «sındırıp» koyup, cünün tıtip otura berdi. Başka soz aytkan cok.

Kızdar ekzamen bergende da mınçalık kısılip körgön emes. Alar oturuşkandan kiyin biri biri menen şıbirap süylöp kalıştı. Zakeş kızdardı üygö baştaganışa ökündü, narı kısılip, dostorunun aldında uyalıp turdu.

-Kurbularıña çay kaynatıp berbeysiñbi?- dedi kempir bir ookumdan kiyin Zakeşke.

Zakeş kızdarga karadı ele, alar: «cok, ırahmat, içpeybiz!» degensip çüyrüñdöşüp koydu.

Akcuumal kız üydöğü casalgaga tegete karap kelip, kiyim capkıçtagı saymaga köz toktottu:

-Tigini kim saydı?- dep şıbiradı al Zakeşke.

«Men degendi bildirip al eegin özünö tartıp koydu. Plaşcan kara kız eerdin çıgarıp başın ekçedi. «Sen kantip ele uşunday saymak eleñ?»»

Bul kezde eşikten kirip kele catkan kişi bolso, üydö eç kim cok dep oyloguçalık ele. Uşunçalık tımtırs üydö emne öküm sürüp, emne biyilik kılıp catkanın kızdar içterinen tüşünüp oturdu.

Bir ubakta kızdar «emi keteli» dep şıbıraştı da, orundarınan turup ötü bir tezdik menen koroogo çığıştı. Asmanı biyik, tegeregi açık cerge çıkkanda kızdar emnegedir katkırıp külüp ciberiştı. Kempirdi tuurap süylep, plaşçan kara kız berki eköönü andan beter küldürdü:

-Menin kaynenem uşunday bolso, bir künü da turbas elem! - dep da ciberdi. Kızdardın koroodo şaraktap külgönü, birdemelerdi aytıp catkanı üydö oturgan kempirge daana ugulup turdu.

Zakeş dostorun colgo salgandan kiyin üygö kirip tüşkü çayga kam urdu. Al samoorgo suu kuyup, çakmak dayardap catkanda emnegedir könülsüz boldu. Kiyim, tamak, casalgaluu üy, özünün süygön cigiti - baarı ele bar. Birok, birdeme cetpeyt. Zakeşti öksütöt. Anısı murda öz kolunda bar boluçu, turmuşka çıktı da andan acıradı. Al baarınan da kimbata, baarınan da cagımduu ele!

Tüşkü tamakka kelgen Saamıy oozgu üygö kirdi ele, Zakeş bufetten birdeme karap catıptır. İçki üydün eşigi kıygaç açık boluçu. Saamıy kirip keleeri menen içki üydön kuru cötöldün ünü uguldu. Kempirdin munusu: «Mında kişi bar, üygö kirgen kimsiñ?» degeni.

Saamıy özünö calt karagan Zakeştin muñayım közün körüp emnegedir ayap ketti. Süykümdüü, narı estüü cubayının önü sınık ekenin Saamıy bugün baykagansıdı. Al Zakeşke cakın bardı da çaynek karmagan kolunan karmay öñünö tike karadı. Zakeş mınday tekşerüünü içinen caktırgan cok. «Koe ber, uyatı» degen işaret kıldı. Bul kezde oozgu üydö birden ele tınçtı oküm sürüp kalgan.

Kandaydır bir kişi kelip, Zakeştin canına barganda buuga aylanıp ketkensip, cımcırt bolo kalganınan ulam, kıcım paltosun camıngan kempir eşik túbündö payda boldu. Al eşikten baş baktı da cootkoto dagı cötölüp «eçteke bilgenim cok» degensip koroogo çıgıp ketti.

-Karmaba dese bolboysuñ, enem çıga keleerin bilgemin, - dedi Zakeş.

Saamıy kolun şiltedi.

Tüşkü çaydı içip catkanda çay kuyup oturgan Zakeştin közü Saamıydın közü menen kandaydır aykalışa ketti. Saamıy murutunan küldü da akırın közün kısıp koydu. Zakeş külüp cibere cazdap, kızara tömön karadı.

-Çınını alıp, çay kuy, cer tiktebey, - dedi kaynenesi. - Tuzdu maa cakın koyçu, çaydın takır ele daamı cok....

Zakeştin cürögündöki cıluuluk birden ele dağı köñülsüzdükkö orun berdi. «Çaydı emi mından artık kaday kuyuş kerek?» dep oylandı al tuz salgan kutunu enesine cıldırıp catıp.

Çayın uurtay oturgan kempir cañkı kızdar cönündö söz kozgop kaldı:

Emki kızdar erkek baladan da caman. Oşolordu algan kişi emne bolot?!

Ene, kaysı kızdardı aytıp catasız? - dedi Saamıy.

Zakeştin dostoru, koroogo çıgıp alıp şańkıl-da- şat ele, şańkıl-daşat...

İçinen irencip oturgan Zakeş bul sözdördü ukkandan kiyin andan beter köñülsüz boldu. Sözdün törkünü özünö tiyip catkansıdı. «Büröönün kızdarında kempirdin cumuşu emne?» Al uşunday oylop oturup, kaynenesine boşogon çınısın dağı körböy kaldı.

-Botom, çay kuybaysıñbı!

Şaşıp kalgan Zakeş çınını ala koem dep sütün tögün aldı.

Uşul bir körünüşkö Saamıy içinen kapadar bolo baştağı. Akıl-estüü kelinin mınday kakkılap oturuu nun emne keregi bar? Kempirge emne cetpeyt? Közünün karegi menen koşo tegerenip cürgönü az kelgensip, köñülgö tie turgan suuk söz uguu Zakeş üçün mülde kacetsiz ele nerse! Kelin estüü bolso, bul kaynata, kaynene, üydün ırısı. Anday kelindi başkaruu üçün, anı başkargan kişi andan da akılduu, estüü boluşu kerek da! Saltayara, eski kaadaga kamalay berüü, ısıluu-suuktuu sez uguzup, içinen kemirüü - bul ar kaday estüü kişini da azgırat. Turmuştun mınday, conokoy sırlarına bala emes. Mından murda ele enesinin kaada saktaganınan azdap çoçulagan boluşu. Azır kıyıtıp bolso da çındıktın uçun kılıtıytuu zarıl öndönüp turdu.

-Ene, - dedi Saamıy, kızdardın kaday cürgönün emne kılasız. Emne bolso ele ayta beret ekensiz. Biröönün çaş balasın antüügö bolboyt da...

Kiyinki sözdün törkünü Zakeş cönündö ekenin enesi da, Zakeş da tüşündü.

-Men emne deptirmin? - dep suradı kempir kayra. - Kızdardın ıybaaluu bolgonu cakşı da. Çopoçon boygo cetken kızdar köçönü başına kötörö şaraktaganı emne? Ayaldarga adeptüülük ele caraşat. Caman bolsun dep catat deysiñbı!

Zakeş unçukpay, «çatak ırbap ketpese eken» degen oydo oturdu. Saamıy karşı süylöp, talaşa ketken cok. Tüşünsö cañkı söz da ceterlik.

Enesi bolso, Saamıydın Zakeşke boluşaarın açık tüşündü. Munu al murda ele bocomoldogon...

Ortodo dağı bir neçe kün ötü çıktı.

Zakeş canı tüşkön kelin bolgonu üçün cumuşka çıga elek boluşu. Kelgendin ertesi ele cumuşka çıguu kandaydır ıngaysız ele. Bir ay, carım ay ubakıt ötkörüp barıp anan işke çıguu ılayıktuuraak körüngön. Azır bolso işke çıguu Zakeş üçün eşikke çıguu menen birdey boldu. Bir az tışta emgektense, başka kelinder menen ermekteşe köñülü da kötörülöt, bugu cazılat. Kaynenenin basıp turgan kaadasınan azdap bolso da kutulat. Oşon üçün al cumuşka çıkıksı keldi. Birok, aga kaynenesi mınday coop berdi:

-Elden-curttan uyat, cok degende üç-tört ay tura tur. Cetişpey catkan emne bar! «Bayakının kelini bir ay bolo elekte ele kızılçı otop cüröt» debeybi el...

-İnilerimdi sagındım. Üygö barıp kelsembi dedim ele,- dedi Zakeş akırın gana.

-İnilerindi sagınsañ çakırtıp al. Uyat bolot cañı tüşkön kelin atasınıkına cetip barsa...

Zakeş dağı tim boldu.

Saamıydın atası cooş kişi boluşu. Bala-çakanın işine köp aralaşçu emes. Birok, oşol künü keçinde kempirine kelini cönündö birinçi colu söz ayttı:

-Azırkı çaştardı bilbeysiñbi? Zakeştin erkine koysoñçu. Meyli baram degen cerine barsın. Estüü bala körünöt...

-Tim cat,- dedi kempir abışkasın çıkanatı menen ukup, - men emne caman bolsun dep catambı?!

-Özüñ bil, barkındı ketirip alasıñ go!

-Sen, bergen tamaktı içip con cür. Bolboso kuu baş kalasın! Bular ketişçü bolso, men da senden ketem. Bayka!

-Al bizdi sıylaganı üçün ıraazı boluşuñ kerek. Kim bilet anın ketip kalaarın?

-Unçukpa! Kaap, saa kудay bardır... - dedi da çal arı oonadı.

Maanilüü işter cönündö catkandan kiyin süylöşüünün karttar cagındakısı uşunu menen tındı. Al emi caştar dağı ele uşul maselenin özün eki türdüü çeçti. Saamıy: «Biz dele başkalar öndüübüz. Tuurasın betke aytuubuz kerek! Aga könbösö, bölünöm. Süygön carımdı kılmışsız ele, kacalay berişine col koygum kelbeyt!» dedi. Zakeş bolso, buga karşı: «Bularga katuu ketüünün keregi cok. Akırın-akırın tüşünöt» degen pikirde boldu. Bul öndüü printsipsiz keçirimpozdukka Saamıy könö koygon cok. «Uşul ayılda köp ele kelin bar, oşonun kaysınısı senin künündü körüp cüröt? Eger uşul baştan enemdin ters caktarın ayta cürbösök, akırı tübü - kim bilet, bir köñülsüzdük tuulup kalışı da mümkün. Oşon üçün men erteñ ele işti kozgoymun», degen oydu Zakeşke karşı koydu da oşol oyunda bekem turdu.

Aytkanınday ele ertesi Zakeş eşikte cürgöndö Saa mıy öz pikirin ata-enesine aytıp saldı.

-Ene, siz köp kaada saktabañız. Men özüm teñdüü coldoşturuman uyalıp cüröm!

-Kaada saktaganıñ emne? Daynı cok sözdü kozgoboçu, balam!- dedi enesi.

-Mununuz bolboyt, Zakeş cumuşka çıksın. Üyünö baram dese barsın...

-Zakeş eç kayda barbayt!- dep kesip ayttı kempir. - Al saga arızdanıp cüröbü? Katınıña boluşup enene akıl aytkandan uyalsañ bolo!

Eşikten Zakeş kirip keldi. Al kirip keleeri menen üyde bir köñülsüzdük barın seze koydu.

-Çındıktı aytuu kerek, minte berseñiz bizden ayrı lasız! - dep ciberdi açuulangan Saamıy.

Kempir «uşunday bolmok!» degensip uuluna kataal karap turdu da:

-Sen ketseñ biz ölüp kalat bekenbiz, - dedi. - Ket, seni tuup uşu daracaga cetkizgenim üçün ket. Beş münöt turbay cogol!- Bul sözdör az kelgensip, kempir kalçıldap ordunan turup, aldastap cıyıluu turgan cükkö cetip bardı. - Al, mınabul düpüyöndü al, baarın al! - Zamattın ortosunda cazdık, töşök, cuurkandar birinin artınan biri oozgu üydü közdöy uçup tüşüp cattı.

Kempirinin kıyalın bilgen çal küñküldöp eşikti közdöy cönödü:

-Kuday attı munu, celpinip albadıbı?!

Zakeş emne kılarn bilbey eşik túbündö turdu da kaldı. Çataktın mınçalık ırhap ketişi cönündö al oylop da koygon emes. «Emi eldin baarı menden ele köret. Azezildeg azgırıp Saamıyga tiyip algan soñ, karıgan ata-enesinen bölüp alıp colgo tüştü», deşet. Zakeş uşunu oylop, saysöögü sızdap turdu.

Saamıy da munu kütkön emes. Al iştin çındığın ayıp enesin epke keltirem dep oylogon. Birok, öz kolu menen aydagan egindin orduna koko tikenek önüp çıgaarın kim biliptir. Enesi karasanataylık menen, bulardın kutulayın dep catkansıdı. Meyli «cılan çakpay, cılkı teppey» özünçö ele el-curtka külkü boloor işti kozgogon soñ, menin emnem koroyt. Biz ölböybüz. Kana, işti baykaşa catarbız», dep oylogon Saamıy birden ele açuunun kuluna aylandı. Oozgu üygö çurkap çıktı da «ırgıtuu degen anday emes mınday bolot», degensip bayagı cuurkan-töşöktü andan arı koroogo ırgıta başadı.

-Mına ketse, mına ketse!

-Azır cogol, ekinçi közümö körünbö!- dep cattı enesi, - Ay, sen emne kılıp turasıñ?- Kempir Zakeşke karadı. - Kılarn kılıp koyup, kıl cip menen buup koyup emnege kılmyasıñ?! Bas, cogol! Sen emes öz balamdan da cakşılık kütüp turganım cok...

Saamıy içki üygö entigip kirip keldi, öñü kantalap ketiptir:

-Kiy kiyimiñdi, - dedi al Zakeşke buyruk ün menen. - Biz artık baş ekenbiz, bul üydö!

Zakeş kıymıldabay ordunda tura berdi. Anın akılduu közdörü cer tikteyt. Kütülböğön baktısızdık anın aylasın ketirip turgan.

Saamıy kalıp kalgan eki-üç kitebin alıp koroogo özünö tieşelüü buyumdar çaçılıp catkan cerge ırgıttı. Poldu oe-oe basıp, enesin candap ötüp, dağı birdemem kalgan cokpu degensip, üydün buluñ-burçturına karap, kayra-kayra kirip çıgıp cattı.

Köçödön ötüp bara catkan Saamıylardın koşunası koroodo caynagan cuurkan-töşöktü körüp, akırın basıp uruş-talaş bolup catkan üygö kirdi. Saamıy munu müldö caktırgan cok. Esi cok kişiler biröönün baktısızdığın kontsert körgöndöy kızığa karap, anısı az kelgensip kalp-çının aralaştırıp elge comoktoy cürmöcü bar emespi. Koşuna üygö kirgen soñ:

-Oy, emne bolgon silerge? Uyat go munuñar,- dedi.

Saamıy andan beter kızıp:

-Cür deym. Emne kılıp turasın? Ce aylanganı turasınbı! - dep kelip Zakeşti karuudan alıp tışka süyrödü. Birok, Zakeş çıkpıy koydu. Al Saamıydan kutuluuga tırışkanda alışa tüşköndöy köründü elge.

-Oy, balam, Saamıy saga emne bolgon? - dep koşunası aga cakındadı. Saamıy andan beter küçöp koşunasınan da kagıp taştadı:

-Siz aralaşpañız! - dedi al. Öz cönünüzçö kete beriniz! Al dağı Zakeşti alıp ketmek bolup bilekten aldı ele, Zakeş kolun culup alıp, Saamıyın közünö tike karadı:

-Men eç kayda ketpeym! — katuu ayttı al. Silerdi bölüp-carganı keldi deysiñbi meni?!

Saamıy da, anın enesi da, koşunası da Zakeşten mınday çeçkindüü söz ugabız dep kütökön emes. Saamıy emne deerin bilbey turup kaldı.

-Oo, akılından aylanayın, Zakeş! - dep ciberdi koşunası.

Ee berbey öörçüp baratkan örttü ıgın taap bir ele çaka suu menen öçürüü kanday gana kişinin kolunan kelet boldu eken! Saamıyın enesi özünün canılğanın seze koyup, uşunçalık cenil-baalanganına ökündü. Birok, tışınan anı bildirbestikke tırıştı. Abıdan karara küygön kişi öñdönüp, kara küçkö süylönö berdi:

-Ketkile, biriñ cakşı kişi bolup, birin küç körsötpöy. Akırı bir künü ketesiñer. Uşu baştan cogolgula...

Mına uşul kezde Zakeş zıpılday basıp bardı da kaynenesinin moynun kuçaktap, öpkölöp ciberdi:

-Kölököm, eneke, men ketpeymin. Munu baştağan da men emes...

Saamıy eşikti közdöy cönödü.

Kişiler ömüründö kara taştı da eritip cibere turgan meerim üstömdük kılğan minutalar sansız ekenin esine al, okuuçum! Çette karap turgan koşunasının cürögü elciredi.

Kempirdin közünön caş togolundu.

Eretsi erteñ menen Zakeş tura elekte kempir turup samoor koydu. Anın dabışın ugup Zakeş tez turdu da eşikke çıga berip verandadan kaynenesine tuş keldi. Kempir Zakeştin kolunan karmap, anın arıktap kalgan süykümdüü öñünö, akılduu közdörünö bir neçe sekunda karap turdu:

-Erkin cürçü, sadaga keteyin. İnilerindi körüp kel. Kinogo bar... Men öz eneñ emesminbi!

4.1.9. ACIROO

Siz meni, balkim, kee bir külüñdögön suluu ayalga köönü tüşüp kalaar dep oylorsuz. Sözsüz cañılasız! Antkeni, öz kezinde oşondoy bir suluuga kadimki canar too öñdүү calındadım da öçtüm. Biz, erkekter, çındıgında öz ömürübүздө suluu ayaldardın calooruy karagan közün, kümüş koñguroodoy şıñgıragan külküsün, can ergitken şirin sözün köp keziktire albaybız. Bul - suluulardın mıktılıgına emes, bul suluulardın kımbatın saktoo üçün turmuş koygon çenem! Erkekterdin suluularga kıyılıp tüşөөr sebebi da uşundan.

Men da ayalzatının birine aşık bolup, anın baldan şirin azabın tartuudan murdaraak torgo tüştüm.

Turmuş kuruu mezgili cetet eken, aga coltoo boloor nerseni izdebeyt emespizbi. İzdelүүçü nerse özünön özü tüşünүктүү. Suuguña toñup, ısıgıña bışkan ömürlük bir şerik kerek deybiz. Eger al çıyraluu bolso, artık ookat baş carmak bele, köz menen köñүлдün kurtu uu sepken çetinen kırıla bermek!

Mende balalık ömүрдөн oñoy kutul. Azır anı ene oturganım bolboso, urden kımbatı men bir ele cez tıynga turarlık boluçu. Emi bolso, mın akçalarımıdı artınıp cürүp da satıp ala albasbın!

Oşonçodon karagat közü oynoktogan, kara kaşl içkerek kelgen, capaldaş boyluu, subay-saltan, kara-toru kelin kayırmagıma iliniptir. Çındıgında kimdin kayırmagına kim ilingeni bir kudaydın özü bilet. Kapça meelesē da ok acalduuga tiet emespi. Al canımda basıp bara catkanda emçegin titiretip, anda-sanda külö karap, maa ıktay ketkende ayal aluunun kasiettүүлүgү boyuma kan oynotup, «süyүү, mahabat» degenderge ıraazı bolgon minutalarım esepsiz. Cok, okuuçum, azır esepsiz dep aytalbaym. Turmuş, kiçinerek düynödө esepsiz perse cok, baarının esebi bar ekenin, baştan ötken cakşılıktan da, camandıktın da akırı öz çöntögünön telönөөrүн dalildep berdi. Mından kişiler kaçıp kutula albasın da kördüm.

Maga turmuşka çıkкandan kiyin tuptuura segiz ay ötkөндө ay-künü tolup, ayalım erkeke töröp berdi.

Törөtkananın eşiği aldında kubanganımdan arı-beri basıp, cakamdı muunta karmap, mına bul sözdөrdү kaytaladım:

-Kuduretinden aylanayın, kudayım, balamdı ertereek koluma karmatkanınan min tegerensem azdık kılaar...

Men dinge işenbeymin. Kudaydın bul kuduretime calınuu oozuma kanday kelgenin bilbeym. Töröt üydün terezesine cabışa kalıp, süygön carımdın, başkaça aytkanda balamdın enesinin didarın körüügö ıntızarlandım. Akırı anı kördüm. Krovatta halatçan catkan eken. Çüpürökkö orolgon kol başınday naristem da canında catkansıyt. Ayalım ak cuumal tartıp, murdakıdan da öndüüröök. Al meni körö koydu da, akırın cılmaydı. Men eki camacayım kançalık çoyulsa oşonço çoyup, a tügöl oozumdu anırayta açıp tartınbay ele katkıp ciberipmin.

Terezeden ayalıma kolumdu bulgaladım da, şart burulup düköngö çurkadım. Köründük üçün sestralarga konyak, şokolad alıp catkanımda koldorum kaltırıp, esten tana arsalañdap, kubanganımdı sezdim, körgöndör külüşöt.

Törötkanadan çıkarıp alaarga «Moskviç» maşınası bar ayılda biröögö calınıp-cale berip catıp aya ayımdı alıp üygö köndürdüm. Meni nariste ılayık dos-duşmanım köp. Alardın közüñçö araba ce bortovoy maşinalardan padalanuunu ılayık körgönüm cok.

Biz cadırap caynap maşınadan saltanattuu tüşüp catkanıbizda kartañ ceñem böyrögümö ukup öttü.

-Öpköñdü bas, emnege arsalaktaysıñ?!

Men salmaktuu boluuga tırıştım. Birok, salmaktuu bolo albadım. Üygö ayaldar kele baştaştı. Emne işteş kerek ekenin da bilbedim. Kolunan kelgeni ele köl şal tüşö terdep, ayaldarga arak-şarap suna berüü boluptur.

Ayalım krovatta oturup alıp çıkanactay naristesine kökürögün takap, aga mıyığın kozgoy uzaktan uzak karayt. Munu köröm da: «Eh, eneler,- deymın içimen. - Enenin mildetinen artık dağı kanday ıyık mildet bar? Bular düynögö adam beret, adam!»

Ayalım tez tıñsıdı. Bardık şartın koluman kelişinçe casadım. Turmuş cakşı bolgon soñ emnesine ayanayın. Bir ayga çeyin muzdatkıçtan caş et üzülgön cok.

Balam üç aydan kiyin ele külüp çıga keldi. Ayalım eköübüzdün öñübüz kara toru bolso da, balabız çiykil sarı kelip, betin appak mayda tük kaptap turat. Anısına karaymbı, cıpcılañaç çeçintip alam da, balanı kursagıma catkızıp koem. Bakaday tırbalañdayt. Kuç

tırmaktarı menen boorumdu tıtat, kılcıñdap başın kötörüügö arakettenet. Men sarı başımdın uşunusun ölöörçö cakşı köröm!

Bir künü kütülbögön, tañ kalarlık bir okuya cüz berdi. Erteñ menen balam eköübüz cogorkuday oynop catkanıbizda, ayalım balıktay togolonup, taktaydı solkuldata, boortoktop canıma cata ketti:

-Karaçı murdu kudum ele özüñdün murduñdu tartıptır,- dedi al külüñdöp közümö karap.

-Cok,- dedim men ak köñülüm menen, - munun murdu senin murduñdu tartkan. Menin murdum, körböysüñbü, az bel baskak, a munuku bolso kırduu. Al tügül kırında kiçine döñü bar...

-Anda saga emnesi tartkan?- dedi ayalım dagı tigile karap.

Ayalımdın bul sözün caktırganım cok.

-Bala sözsüz maga okşop törölüşü kerek beken?- dedim men.

-Anan kimge okşoş? Menimçe adamga okşoyt. Antkeni, men dagı, sen dagı bardıgıbiz ele adambız.

Ayalım catkan cerinen açuulanıp tura kaldı:

-Emne sebepten maga okşoş debeysiñ?- dedi al kabagın salıp. - Anday aytpagandan kiyin munu başka kişinin balası degeniñ da!

Cürögüm şuu dey tüştü. Men kalp aytkandı cek köröm. Antkeni, mende kalp aytuuga macburlay turgan caman neet cok.

-Men oşondoy dedimbi?

-Aytpaganiñ menen belgilüü da, murdu okşoboyt degeniñ...

-Kuday urbadıbı, balanın murdu menin murduma okşop turabı?

-Okşop ele turat!- dedi ayalım meni karap mostoyup

-Boluptur, - dedim amalsız, okşogonu da, okşobogonu da baarı bir...

Birok, cürögümdün toltosunan biröö mıkçıy karmap, anı çakadagı muzdak suuga çılap turgansıdı. Munu tışıma çıgarganım cok. Bul kütülgön emes ele da. Anı kanday şaytan kıtıgılap, uşul abalga keltirdi boldu eken?

Añgiça töşögümdö catkan bala ıylay başadı:

-Me, bölö,- dedim ayalıma, - uykusu keldi.

-Özüñ bölö kerek bolso,- dedi ayalım bultuldap. - Adam eken dep tuup berse... al ters münöz körsötüp, taktaydı tarsıldata basıp eşikke çıgıp ketti.

Men anın artınan tañ kala karap kaldım. Sarı başımdı karasam, ıyın toktotup, kökürögümen emçek izdep cabışkak, muzdak erinderin deneme takayt. Kayra kelebi dep eşik cakka kulak türöm, şıbış bilinbeyt. Ün çıgarıp, selkildetip arı-beri bastım. Birok nariste sooronbodu. Akırı, aylam ketip, koroogo çıktım. Beykut turgan bak-darak, kaşaa tüştü közümö. Cok degende bir minuta murda alardın canınan ötkönü da bilinbeyt ayalımdın. Bala cırıldagan sayın birdemege kıcıırım kelet. Naristenin ünü kardıgıp, alsız gana kınılday başadı. Kiçinekey kursağı kabışat da kayra cazılat. Carım saattay ubakıt ötkön soñ bala uktap kaldı. Bir kezde çoñ ceñem menen ayalım kirip keldi. Ceñem birdemeni sezip salmaktuu boluuga arakettengenin baykap kaldım. Ayalım bolso, eki közü kızarıp çını menen ele ıylap alıptır.

Ceñem balanı aldı da, betin açıp, borguldana terdegenin kördü.

-Me, öpkösü kööp kalgan tura,- dedi ayalıma.

-Baksın özü balasın, - bark etti ayalım. Özü üy içinde birdemelerdi karmalap, arı-beri tez tez basıp cüröt. Emne kılıp catkanı belgisiz. Közüm oşondo. «Bul emnesi? Kanday baleeni baştap aldı?»

-Me, catkız!

-Catkızbaym!

-İ ölügüñdü köröyün-iy! - dep tildep ciberdi ceñem. Birok, mıyığınan külö ordunan turdu da, balanı krovatka catkızdı da, anan menden:

-Emne boldu, siler da uruşasıñarby? - dep sura dı.

-Uruşupturbuzbu?

-Anan emne?

-Oy ceñe, özünön özü bultupdap cüröt, balanın murdu...

-Koyçu degi, - dedi cenem sözümdü bölüp, Balanın murdu emne boluptur, senin murduna ele okşop turat. Caş bala bolbogondon kişin oşondoy söz kozgop emne kılasiñ?

-Oy, kara kaşka it bolup kalayın oşol cönündö oylosom!

-Anan, emne oylonoyyun dediñbi?

-Emi oylonuunun dele keregi cok, men cön ele catkam...

-Anan cata berbeysiñbi, balanın murdu cambaşıña sayıldırı? Uyat da...

-Oy ceñe, siz kızıık ekensiz, - dedim çıdabaganıman. Bilip anan süylöş kerek da. Cok degende sözünüzdün kimbati bolsun da.

-Koy, kölököm, - dedi cenem ordunan turup catıp. - El ukpasın. Siler caşsıñar, antpegile. Kelinim ıylap cetip barganında üydö kişi bar ele. Uyalganım-ay! Cakşı cür, seni eldin baarı cooş deyt. Koy, men keteyin. Kelinim, sen dağı keçirimdüü bol. Erkekter birdemelerdi ayta beret. Anın baarın terişirip otursak, tübünö cete albaybız...

Ceñem çıgıp ketti. Ayalım bolso közünö coolugun koyup, kudum menden katuu zıkım körgönsüp, korgolop alıptır!

«Oy, şumduguñ kurgar, munun men bilbegen sırı köp okşoboybu!» - dep oylop oturdum. Ayalım: «Emkisi bul!» degenip tez kıymıldap, balasın cañılap orodu da, kötörüp alıp eşikke cönödü.

Dağı bir baleenin uçugu saptala baştalsa kerek, men tınçsızdandım:

-Kayda barasıñ?

Ayalım öñün suutup, coopsuz çıgıp ketti.

Ketip bara catkanda anın balbıldagan közü menin közümö bir sekunda çağılışa tüştü. Öñü murgadıay bolso da, emnegedir öto ciyirkeniçtüü sezim payda bolo ketti maga. Tfu! Bul emne degen coruk? Kimdir biröölerge aytsam işeneer bele? Ayalımdın mınday münözü barın bilgen emes ekenmin da. Özümdö bar nerseler mında da bar depmin, körsö, munuku artıgıraak tura! Köñülüm suup, özümön özüm kılmişker bolo kettim. Eldin baarı bilip koygonsup, eşikke çıguu maga barıp turgan adepsizdik öñdöndü. Çındığında «Cetimge cötöldün emne keregi bar?» maga mınçalık naziktiktin zarıldığı cok ekenin da oyloym.

Oşol künü ayalım keç keldi.

«Kayda bardıñ? Kayda turdun?» dep suraştırğanım cok. Antüügö akım da cok. Emne üçündür anın uyge kelgenden kiyinki kılık-coruguna, süylögön sözünö kıldattık menen baykoo cürgüzö baştadım. Bul küngö çe yin oyuma kelbegen iş! Şektüü eç nerse bilinbegen son, azdap cibidim okşoyt. Birok, şektüü degen nersenin özü kanday boloorun bilsem buyurbasın!

Tuutuura üç kün uşul kalıbıbzdı buzbay cürdük. Antkeni, emne kılām dese ayalımdın erkinde ekendigin birinçi bergen sabagınan okubadımbı. Oşon üçün «tuzöö» erkin da kol tiygis ıyık mildet katarı özünö kaltırdım. Akırı, üy-bülödö, ebepten-sebep tabılıp degendey, üzülgön baylanış kayradan ulanıp da ülgürdü.

Ortodogu köñülsüzdük buuga aylanıp, özünön özü izsiz cogoldu. Ekinçi iret minday köñülsüzdük cüz ber- bestigi üçün eköobüz teñ aldın ala saktanmay bolduk!

Birok, ayalım:

-Sen emne üçün köñüldökünü açık ayta albaysıñ?- dep surap kaldı akırında.

-Menbi, mende caşıra turgan eç nerse cok.

Ayalım unçukpay oylonup cattı da:

-Men minday erkekti caman köröm, - dedi birden ele. - Azır da casap süylöp catasıñ...

-Kuday urbadıbı, kör-cerdi ayta berişim kerek beken?..

Al buga da coop katpadı. Men etibar bergenim cok.

Ertesi işten kelsem: üy içi cıpar cıttanıp, ayırıkça kooz cıynaştırılıptır. Al tügül koroolor da şıpırılıp, bardığı taptaza! Ötkön işterdin baarı özünön özü unutuldu. Ayalıma ıraazı bolgonumdu siz derden caşıra albaymın, al ayaldardın asmandagı cıldızınday sezildi maga...

Balam, özümçö ataganda, sarı başım bir caşka tolup, tamtuñ basıp kalğan kezde ayalım dagı boyuna bütökönün ayttı. Kubanıç! Men baldarımdın enesin, anı Munusuna karabay moynuma mingizip alıp, kötörüp curselem ardanbas elem. Antkeni, al töröp beret. Üy ookatına tıñ. Anın üstünö üy-bülödökü kıcı-kucunu cek köröm. Anday birdemenin çıga kalbastıgın közdep, köbünçö ayalımdın kabak-kaşına karaym.

Birok, oylonbogon dağı bir kırsık kütüp cürgönün bilbepmin. Kırsık dele emes, emne dep tüşündürsöm, aytoor bir bakıtsızdık! Bul bakıtsızdık uşul kungo cürögümdö ayıkpas cara kaltırgansıyt.

Bir künü tüşkö maal üygö kelsem, ayalım eki butun erkin sunup taştap, kınıldap ırdap, özü ala kelgen calgız çemodanga kiyimlerin ırettep salıp catıptır. Anısına etibar bergenim cok.

-Çayñ barbı? - dedim men.

-Tiginde kaynap turat. - A plita cakka eegin candap koydu.

Men oynop oturgan sarı başımdı koluma alıp:

-Azır ça-ay içebiz, maması bizge ça-ay beret... - dep oynoto başladım.

-Kuyup iç özüñ, - dedi al. Anan dağı kınıldap ırdap otura berdi.

-Emne boldu?

Ayalım: Eh, beçara!» degensip meni karap kaldı:

-Kuyup iç, men cok bolsom kantesiñ? Ce meni malaylıkka biröödön satıp aldıñ bele?

-Mına kızık... Aytör, senin kapısının çıga kalmay çırt etmeñ bar eken..

Bul sözdü kapaarına da albastan al murdagıday ele kınıldap ırdap oturup, kiyimlerin çemodanga salıp büttü. Ulutunup ordunan da turdu.

-Kişilerde adamgerçilik degen bir ıyık kasiet bar,- dedim men. - Bu, sen emne oylosoñ, oşonu gana casayt turbaysıñbı. Baerteñ men keteerde cakşı ele turbadıñ bele...

Ayalım: «Emne kılsam uşunu!» degensip ulutuna meni bir neçe sekunda tiktep aldı da, süykümdüü gana başın kıyşaytıp, kiyine ki baştıdı.

-Degi emne bolup ketti, sadagañ keteyin, aytçı?

-Sen ıyık kasietiñ menen çaşay ber, maa tiyişpe!

-Men saa tiyişip catambı?

Al: «Bilbeym!» degensip iynin kozgop koydu da, plasçın alıp kie baştıdı. Özgörgön. Öñümdö kıpınday da cıluuluk cok ekenin oşondo baykadım.

-Kayda barasıñ? dedim dağı tınçsızdanıp.

-Ketem,- dedi ayalım tike karap. Bul sözdü al çooçun cerden üygö ketiçu kişidey ele keskin ayttı. - Al- dağı balañdı cakşı bak.

-Bul emne deyt, ketkeni emnesi?

Ayalım sözümö coop bergen cok. Çemodanın kötörüp, sarı baştı ööp da koyboston çıgıp bara cattı.

-A tiginı kantesiñ? - dep kıykırıp ciberdim men.

-Emneni? Kayrılıp kaydıger suradı.

-İçindeki balanı!

-Bala cok, - dedi al sol kolunun alakanı menen için tez sızdırıp ötüp.

-Bar debedin bele?!

Ayal ızalana ketti:

-Uşu senden da katın bala tuuybu, itireytip! - Al şart çıgıp ketti.

-Atanı şermende aye «itireytip» deyt turbaybı - Men ızırındım. - Başın kesip alıp sotko özüm barar belem...

Opuzaluu uşul sözdördü aytkanım bolboso, emne bolup catkanına özüm da tüşünböy ordumda oturgan boydon kaldım. Çay bolso, plitada şaraktap kaynap cattı. Bar bütökönü uşul gana. Köpkö çeyin anın birotolo ketip kalğanına işene albadım. Birok, ketken eken!

Andan beri kıyla cıldar öttü. Al ayaldı eç cerden keziktire albadım. Sarı başım çonoydu. Eç nerse sezbeýt. Kızıl ot kısır kalmak bele, açuuma çıdabay bat ele üylönüp aldım. Meni üyrülüp kütöt, münözü cumşak. Andan balaluu da boldum.

Birok, tigi birinçi ayalım emne üçündür esimen ketpeyt. Keede kadimkidey eñsep sagınam. am. Al bul üydön calgız özü emes, menin ruhi düynömdön bir ülüş bölüp ala kелgensiyt. Oşon üçün men al ketkenden beri özümdü böksö sezem. Oylono kele, ayta ketüü kerek, kayra aga kıcıırım da kelet. «Al taştap basa bergidey men emne kıldım», dep oylonom...

4.1.10. MİHRİHAN

Professor Malovdon kiyinki cartı kılınga cuuk ubakit içinde Kargalıktığı uygur tilinin - ariyne öto sezilerlik bolboso da – kançalık özgörüş casaganı cönündö material cıynap izildöönü, köptön beri oylop cürçümün. Baktıma caraşa, aspiranturaga kirip bir cıl ötkön soñ, 1955-cılı ilimler Akademiyasının til izildöö filialı cagınan Kaŝgariyadığı Uygurlardın tilin izildöö ekspeditsiyası uyumdaŝtırıldı. Ekspeditsiyaga katıŝuuçular tizmesinde menin familiyam bar ekenin ukkanımda abdan kubandım.

Ekspeditsiya mindegen çakırım col basıp Kaşkar şaarına keldi. Al cerde tacribalar toptoo maksa tında, ubaktıluu Beşgirem degen kıştakta iştep cattık.

Bul çınıgı kızmata emes. Tek işke könüğü - kezikken kınıncılıktar bolso, çeçüünü bilüü üçün gana.

Birok, işke kirişip üç kün ötköndön kiyin, menin Ürümçügö kaytıŝım cönündö çukul telegramma, kelip kaldı. İşterimdi tapşırıp, colgo çıkmak boldum. Kaşkar ŝaarınan bat ele cönöp ketem dep oylogom, birok çukul cürüüçü maşına tabılbagandıktan üç kün örüü boldum. Akırı argasızdan Kuçar şaarına çeyin, poçta maşinası menen ketüümö tuura keldi.

Poçta maşinası col üstü beketterge toktoy berip, bizdi abdan zeriktirdi. Coldo Aydar degen kırgız cigit menen taanıŝtım. Anın süylöp ciberüügö eptüü erinderi, külündögön közdörü alide esimde turat. Adatta mınday kişi menen oñoy aralaşıp kete albaym. Birok, kişi zerigerlik sapar üstündö, eköobüz bat ele til tabıŝa kettik.

-Oşondoy bolot eken, - dep Aydar tınbay süylöyt. - Ar kürök öz alına caraşa alat» degendey, siler öñdüü ilim menen baş katırbasam da, peŝeneme cazılğan el kızmataın iştemiş bolup cüröm.

-Ürümçügö emne iş menen barasıñ?

-Ee, coldoş, bizde bir kölökösünö it catpagan cetekçi bar. «Barasın» - deyt - ketip kalam, «kelesin» deyt eken, cetip kelem. Ürümçüdö işteymın. Komandirovkaga kelgem. Ürümçüdö iştegen bir uuç kırgız kadrları barbız, anın içinde kamgaktay tomolonup, men de le toktoboym...

Poçta maşinası Takli-Makan çölün boylop üç kün col cürdü. Dem alğan cerde, kongon cerde Aydardı kepke salam, kitep okuym, kündölük cazam. Cataarda bolso, Aydardın kızıl colduu palazın cerge cayıp, üs tünö töşök sala baştaybız. Tüşüktün celsiz, melüün tünündö uykuga ketebiz.

Kuçar şaarına kelgen soñ, poçta maşinasınan түşüp kaldık. Antkeni, poçtanı mından arı başka maşına alıp ketet eken. Oşentip, kayra transport maşinasına oturuubuzga tuura keldi. Maşına Ürümçügö dağı üç kündön kiyin cürörün bildik. Amal cok, mında da üç kün örüü bolduk. Dendin eki kabat koridorluu bölmölörünün birin eecedik da, Aydar eköobüz cürör maşınanı kütüp catıp kaldık.

-E-e, dosum, sen bilbeysin. Gomindan kezinde Kuçar caman bolgon. Kaydaki dar teginen kaçkandar uşul şaarga toptoluuçu. Anan ayaldarın aytpaysınbı? Uygurdun eñ suluuları uşul Kuçardan çıgat. «Tulfandi futo, İencidi ma, Kuçadi yenganızı, Hamidi gua» degen ırlar beker çıkkın deysinbi, - deyt Aydar maa түşün- düröt.

-Al ıras, - deymen men, birok, azır kanday boldu eken?...

Çınında da Kuçardın ayaldarı cönündö elge köp sözder taralgan. Bul cerdeki ayaldar dinge camınıp açık cürgüzgön, denesin satuunun özünçö bir ıkması bolgon. Başka şaarlardan sooda kılıp Kuçarga kelgen köpöstör, möönöttüü katın albay ketişçü emes. Nebir suluu ayaldar mına uşul col menen baylık toptooçu. Mında ayaldın caktıruusu şart emes, erkek tandap caratsa ele boldu. Anı kança küngö, kança ayga ayaldıkka alaarın da erkek belgileyt. Köbünçö bul sooda işterinin Kuçarda kançalık cürgüzülüşünö baylanıştuu. Möönöt eki-üç kündön tartıp, bir neçe ayga çeyin boluşu mümkün. Moldolor niki kıyganda, mınça kündük ce mınça aylık dep möönötün taktap aytıp kıyışat. Möönöt büt köndö ayal oşol küyöösünön cıygan-tergenin, toylukka alğan kiyimderin büt alıp çıga beret. Anan dağı bir möönöttüü küyöönün kelişin kütöt. Daldalçıların köçögö koe berip, şaardın kaysı denine kaysı köpös kelip түşköñün akmalatat. Mınday ayaldar öz ara süylöşkөndө kança küyöögө tiygendigi menen maktanışçu. «Se- niki arañ ele otuz ceti boldubu, - dep alımsınbay süylöşө turgan. - A meniki kırktan aşkanı kaçan!» Alar özüлөрүнүн öтүүмдүүлүгүн уşunday даңазалаşкан.

-Sen meni eerçitip cürüp otur, - dedi Aydar cabışıp. - Ne bir kızıktı körsötөм. Daaratsız cer bas- pagan kurgur көрүнөсүñ. Cürü, köçөгө чыгабыз...

Men al bolboso da şaar kalkın baykoo, şaardı körüü için Aydarı eerçip bazarga çıktım. Caandan batkak bolgon köçönün çetterine kıdırata oturup alışıp, ayaldar kaymak, süt, ayran satıp catışat. Köbü cılanaylak. (Munu adat dese da bolot!). Çekesine tuşuro salıngan cooluktarının uçun arkalarına bo taştap koygon. Biz alardın aldınan cay ötüp bara cattık. Men oturgan ayaldardı süylötküm keldi. Antkeni, Kuçardakı uygurlardın tilindegi söz ırgagı (aktsenti) ote süykümdüü ugulat. Bul asirese ayaldarının sözündö açık baykalat. Alar tabigıy süylöp catkanda, sözdörünün ayagın bir türdüü maani berüüçü ün menen sozup aytışat. Bul Kaşkar öröönü, ce Kulca caktağı uygurlardın söz ırgagına müldö okşoboyt. Eger bizdin ekspeditsiya uşul cerge kelgen bolso, transkriptsiya üstünö ün belgilerin tuura koyuu için abıdan kıynalğan boloor elek.

Biz ayaldar menen atayın uzakka soodalaşıp oturduk da, eki karapa ayran satıp aldık. Karapasın aluu için ayaldar döñgö çeyin bizdi eerçip kelişti.

-Bir da bir suluunu körö albadım, - dep ökünöt Aydar kesedegi ayrandan uurtay oturup.

-Suluularga köp suktanba,- dep koem men.

-Koyçu ake, - Aydar oyunçını aralaş taarına ketet. - Tun camınıp baspagan kırgız ekensiñ!

Ertesi Aydar eköobüz köçölördü köpkö aralap cürdük. Men bul küngö çeyin musallas içip körgön emes. min. Oşon için musallas içip körölü» dep Aydarga keneş berdim. Biz kişilerden suragılap cürüp, musallas satuuçu üydü taap aldık.

Darbaza orduna koyulğan kiçine eşikten ötköndön kişin cıyırma adımça cürüp barıp, koroosuna kiret eken. Çakan koroogo cüzüm östürülüp baran casalıptır. Cüzümdün alakanday calbıraktarı, kündün ısıq ilebin kalkalap turgandıktan suu sebilgen koroo salkın eken. Koroonun üy cak kapşıtına carım metr biyiktikte supa kötörüp, anın üstünö bir barça eski lapaz salıp koyuptur. Tamga cölöngön bir dutar, anın ber cagında, palaz çetinde dört burç coozu turat. Musallas içüüçülör oşol coozunu tegerektey oturup ülpötçülük kursa kerek. Bul körünüş maga Kulcadakı kırgızdardın bozokanasın elestetti.

Añgiça arki üydön, on segiz caşar çamasındakı bir kelinçek çıgıp keldi da, supanın eşik cak dubalına süyönüp otura ketti. Kolunda çıyratıp oynogonu cüzüm- dün calbırığı. Al öto süykümdüü, narı öñdüü eken. Üstünde mayda güldüü ak çıt köynögü bar, kök mata

dambalının camaaçılğan bagelegi, koynok eteginen erkin çıgıp turat. Cılañaylak butun azdap kımırıp, bizden tartıngansıyt. Kara satinden tigilgen kemselinin topçuların atayın çeçip taştagan öndönöt. Bışıp cetilgen eki emçeği kemsel menen köynöktü barınça türtüp turdu. Kelindin ak cuumal cüzünön kandaydır bir tartımdıuluk, cagımdıuluk baykalat. Anın cönököy kiyimderi özünün suluuluguna caraşıp turat. Kelindin ar bir kıymılı tabıgıy, erkin bolup catkansıdı. Men tiktep karabay, cön gana köz kıyımın menen bakılay baştadım. Koyuu, narı kara kaşı kölöködö baykalbaptır. Başına salgan kızıl mata cooluk astınan karagattay közdörü menen bizdin emne kılaarıbızdı akmalap cay gana külündöp oturdu. Kıyazı çetten kelgeni bizdi al baykasa kerek.

Anı abıdan baamdap algandan kiyin Aydar carkıl dap açıla baştadı:

-Basa, uşunday sonun musallas bolot dep ukkam, cön ele köçö kıdıra bergen turbaybızbı. Mındayın bilsem...

Al kelinçekten közün albayt.

-Beri, meni kara, Aydar, musallasıñ, mas kılbaybı kişini?

Bul suroogo ordunan bir kozgolup alıp, kelinçek coop berdi:

-Mas kılbayt, cüzümdön casalat...

Men Aydarga karadım da:

-Murda içip körbögön soñ az içeli bir bötölkö içip körölü, - dep keñeş berdim.

-Ançalıktı ayaldar da içet. Caş cigitter da korkot eken? Kelinçek dagı sözgö aralaştı. Men anı daldalçılık kılıp catat go dep oylodum.

-İçeli, - deyt Aydar cılmıñdap. - Eköübüz ekini, törttü içeli, men alam.

-Başka cerde dagı bardır, cakşıraagın taap içeli, - dedim akırı. Aydar Musallas satuuçu üydü közdöy bastı.

-Eñ cakşısı uşul,- deyt kelin külündöp. - Bir körüp baykaş kerek da.

-Biz munun cakşı-camanın bilbeybiz.

-Bilip kalaarsız, biz dele tuulganda bile tüşkön emespiz.

Añgiça Aydar bir bötölkö koçkul kızıl musallastı alıp, aşıga cetip keldi.

-Tunuk emes eken, tunuguraagi cakşı deçü ele,- dedi al.

-Munun da kişiler öñdöü ne türörö bar. Tunuktarı da bar, birok, anın bir caman ceri kişini bihuş kılát,- dedi kelin.

-Oşonusu cakşı da, - dep Aydar cabışa ketti. Kelinçektı ıntızarlana cılmayıp karayt.

-Anın lazzatın körö albay kalasız. Bul kişini bihuş kılbat, bardık lazzatı soo keziñizde bolot.

Kelindin bul sözünö men dagı, Aydar dagı coop bere albay kaldı. Bizden başkaça söz çıkpaganı üçün boldubu ce başka sebep menenbi, aytoor, anın közündö bir türdüü akılduuluk cılt etti da, tömön karadı. Anan kayra başın kötörüp:

-İñizder, kanga paydası bar,- dep koydu.

Men özümö tiygen musallastı könbögöndüktön zorgo içtim, köbüröögün Aydar içti. Anın ketkisi cok. Bir az kıypaktağanı bilinet. Birok, keteli degenim üçün, köçögö çıktık. Aydar tamşandı:

-Mına bugün kördüm. Peri dese da bolçuday eken özün! Birok, akıl-esi durus emes go.

-Cindi demekçisiñbi?

-Cok, körböysünbü: bizdi söz menen ilip tartıp alat da, kiçine cakındasañ kadaydır özünö cologus kılıp koet.

-Mümkün al senin oyundagı ayaldardan emes çıgaar.

-Cakşı bolso, musallaskanada emne kılsın. Senin okugan ayaldarınan emes bular, madaniyatıñdı bilişpeyt!

-Okugan, madaniyattuu ayaldar perişte bolot demek- çisiñbi?

-Al kişi içti degen söz aynıdı degen söz,- dep kep berbeyt Aydar. - Kiçine oturalı dese, süylöşöt elek...

Ertesi tañ zaarınan turup alıp, took çakırıp catkanda salkın köçölör menen garacga tarttık. Maşına tegeregine cürgünçölör cıynalıp kalıptır. Alide abıdan carık tüşö elek. Cardamçı şofer cürgünçölördün belet nomerin çakırıp, kuzovaga irettep oturguza baştadı. Tört kişiden kiyin men, anan Aydar çıktı. Karı-caş, erkek-ayal bolup degendey kuzovdon cıyıрма dört adam orun aldık.

Erteñ menenki saat tört carımda maşınabız kozgoldu. Köçögö çıgaarımız menen ele salkın aba betibizge urunup, kaydagı bir koorukta çabılğan çaş bedenın cıtın keltirdi. Maşınabız şaardan uzap çıkkın soñ, may kuyup oozun buugan çanaçtay, özübüzdü taştap ciberip, şılıldap uykuga kırıştık. Kee bir uykusu kelbegen sergekter kınıldap ırdap kele catıştı. Cerge carık abıdan tüşkön kezde çala uyku menen estep koyup, bir biribizge karaşıp da aldık.

Bir kezde Aydar meni tizesi menen türtüp koydu da, eegi menen candap canımda oturgan kişini körsöttü. Karasam keçeeki musallaskanada körgön suluu kelinçek canımda oturuptur. Al keçeekidey ele narı suluu, narı süykümdüü. «Munun küyöösü kaysı boldu eken», dep oylop aga ılayıktuuraak kişini oturgandardan tappadım. Kelindin arı cagında sakalına ak kirgen bir abışka oturat. Al cülcüygen közdörü menen alıstı karap, kudum bir özünün çaştık ömürü oşol cakka ketip kalgansıp kıyal süröt. Men anı kelindin atası dep bildim. Antkeni, kelin abışkanın tizesine başın koyup, uktap ketken boluuçu. Aydardın ırığına may taamp, külündöy baştıdı.

Kelin şabdaalı salgan sebeti karmap oturgandıktan cakşı uktay albay barattı. Ulam oygonup, mazee bolo berdi. Men sebeti akırın koluna aldım da, karmap oturdum.

Kelinçek şaşkege çeyin erkin uktadı. Bir maalda al başın kötörüp, mandayına tüşkön çaçın orduna keltirdi, anan kabagın salıp, kaysı cerde ketip baratkanıbızdı baykoo üçün tegerekke köz taştadı. Ak cuu- mal cüzü azdap tolup, andan beter süyküm köründü. Al erten menenki tunuk abada, meerimdüü atasının kuça gında termelip, uykusun abıdan kandırgan öndönöt. Enesinin sütünö kana toygon kozuday montoyup, bir kezde maga karadı:

-Sizdi ubara kıldım, maga beriniz...

-Eç nerse emes, sebetin koluna berdim. Anın cakşılık cagı basım öndönüp, meni kandaydır özünö tarta berdi.

Bir azdan kiyn:

-Keçee sizdi bir cerden körsök kerek ele,- dedim keling.

-Ooba, keçee körüşkönbüz, Sizder Ürümçülük bolsoñuzdar kerek.

-Kulcalık. Siz özüñüzçü?

-Biz Ürümçülükpüz.

Bizdin ortobuzdagı maek uşundayça başaldı. Anda kandaydır bir tuuma ak köñüldüülük bar ekenin sezge nimden kiyin, erkin süylöşö başadım. Aydar bolso andan közün albayt, külündöyt, sözgö kıstarıla ketet. Men anın kelin menen süylöşüüsün da kamsız kıla oturdum. Mınday eki başka münözdögü adamdardın öz ara mamile casaganın körüü men üçün kızıık da.

Kara-Şaarga cakındap kele catabız. Sol cagıbızda Tenri toolorunun möñgülüü çokuları körünöt. On cagıbızda Takli-Makan çölünün çekende, söksööl öskön kumdak, kırbuusu kerilip catat. Bizdin «Gaz» tınımsız zımırayt. Basar colubuz alide uzak. Kün bolso ısıık!

Söz arasında kelindin atı Mihrihan ekenin surap bildim. Bul at kırgızça Meerkan. Anı menen taanışa kele, sapar üstündö dayıma boluuçu cakındık menen, ötmüşün añgamelep berişin ötündüm. Col kıskartuu baarıbızga ortok iş emespi. Anın üstünö oluttuu iş bolbogondo. Ürümçüdön Kuçarga karapayım el kattabayt da.

-Bizde emne ötmüş? Okubagan kişilerdın başınan emne ötöt, - dedi Mihrihan. Anın aktsenti emi tündük uygurlardın govoru menen ketti. Budagı anın zeyrektigin bildirip turdu.

-Oşondo da ar kişinin bir ötmüşü bar. Kokustuk ele bolboso, ar kimdin azırkısı anın ötmüşünün cemişi emespi, - dep men oyuman çıgarıp bir filosofıyanı ayta saldım. - Aytıñız, okugandardın da sizge teñele albagan ceri bar...

Mihrihan oylonup kaldı. Anan atasın bir karap aldı da:

-Emneni aytam, enem ıramatılık kiçinemde köp comok aytıp berüüçü. Men anın baarın bir ele aytıp bergende bilip alçumun. Birge oynogon kızdarga aytıp bersem, abıdan tañ kalışa turgan. Uşundan ulam enem meni «Meddan» deçü. Oşol öñdüü sizder da meni «Meddan» dep cürböñüzdör...

-Kantip ele, — deyt Aydar,- Al mülde başka nerse da,- Aydar da uygur tilin taza süylöyt eken.

-Aytıp ber, balam. Biröö barıktap kep surasa aga aytıp bergen cakşı. Keede kişi özünön söz suray turgandardı da tappay kalat, - dedi abıška.

Al kişi menin caman neette emes ekenimdi bilip, ortodogu maekke danaker bolgusu keldi.

Mihrihan ötmüşün aytuuga makul boldu.

-Ürümçüdöğü Hotengey köçösün bilesizder, i, bizdin üy oşol cerde. (Başınan aytayınçı). Enemdin eñ kencesi men ekenmin. Menden çondoru ölgönü ölüp, cogolgonu cogolup aytoor, üydö özüm ele çoñoygonumdu bilem. Mindan üç cıl murda on altı çaşımda, saa bala-boto boloyun degen bir cetimge ata-enem koşup koydu. Anın atı Mahammet boluçu. Bir cılday cakşı çaşadık. Men biröölördün kirin cuup, tıyın-tılır taptım, küyööm tabılğan ele kara cumuştu can-dili menen iştedi. İş kılıp eköölöp kıymıldap, karıgan ata- enebizdi bağıp cürdük. Tuptuura bir carım cıl ötkön soñ, Mahammet bir künü köp akça alıp kelip maga berdi. Kaydan alğanın aytkan cok. İştep tapkandır degen oygo keldik. Bir az kün ötköndön kiyin ele azdap içe baştadı. Catkanda dayıma anın oozu burkurap arak cıttanıp turuuçu. Aldı menen men aga unçukkanım cok.

Mihrihan ańgemesin toktotup, atasın karap aldı da dobuşun saal basıp mınday dep koydu:

-Bizdin ortobuzda eç kaday suukçuluk bolgon emes. Men anın içüüsün calınıp cürüp koyguzmakçı boldum. Al keede başka cerge konup da kalat. İştep tapkan ak çasın alıp da kelbeyt. Keede bir bolbogon zöökürlör dü üygö eerçitip kelüüçü boldu. Bir künü keçinde soo keldi.

-Sizge emne bolgonun bilbeymin, - dedim men, taarınan bolup. — Ce aytpayt ekensiz. - Ayagında kelip çını menen ıylap ciberdim. - Maa kiyim-keçek kerek emes, atam, enem, siz bolsoñuz ele boldu. Uşul küngö çe yin birer işti orundap ber dep sizge katuu turganım barbı? - dep ıyladım.

Mahammet uşul sözdörümdü ugup catıp, eç nerse ayt kan cok. Kurudan kuru üşkürö berdi. Men özümçö buk bolo baştadım, ce kişiğe aytalbaym. Ata-enem bilse da unçuguşpayt.

Söz uşul cerge kelgende maşınabız bir bulaktın boyuna kelip toktodu. Cardamçı şofer maşınaga cañıdan suu kuydu. Colooçular maşınadan basıp, butu-kolun cazıştı. Men tüşüp arı-beri Mihrihandın abıdan kızıktım. Maşınanın tezireek kozgolup, üzülgön

maektin kayra ulanışın takatsız küttüm. Akırı colooçular da çıgıp orundarına oturuştı. Maşına- bız çıgış tunduktu betke alıp saparın ulanttı.

-Söz altın oozuñuzda, - dedim men caylanıp oturup algan Mihrihanga karap:

-Oşentip, içim abıdan küyüp cürdü, - dep sözün uladı Mihrihan. - Anın kolunan camandık kelüüçü cigit emes ele. Közünön caman oyduñ uçkunun tabuu kıyın. Emne üçün ekeni belgisiz, bir küñü erteñ menen ketip, oşol boydon keçinde kelgen cok. Bir cerde iştep çarçagan son, konup kalgandır dep oyloduk. Birok, ın-cıñ cok cogolup ketti. Kimden suraym, koşunalarımız bizge koşulup tañ kalışat. Küñdör, aylar öttü, cok! - Mihrihan ulutundu.

-Al kaçıp ketiptir, - dedi abışka.

-«Koldo bar altındın barkı cok» degen uşul da,- dep şıpşınat Aydar.

-Anan küyööñüz tabıldıbı?

-Tabıldı, kayda ketet deysiz. Uşul carık düynö- de kişi cogolmok bele. - Mihrihan külüp koydu. - Tuptuura bir cıl ötkön soñ anın uşul Kuçarda cürgöñdü- gün bir kişi aytıp keldi. Bar ekenin ukkanımdan kiyin ele, Kuçarga kete turganımdı eneme aytım. Enem al kezde töşök tartıp catıp kalbagan menen, ileñ-salañ bolup, sirkoolop cürgön. Atam, - Mihrihan eegi menen abışkanı nuskadı, - az işööçü, kıskası alarga calgız özüm gana karap kalgam. «Karıganda bizdi taştap kayda barasıñ?» dep enem ıylap bolboyt. «Anday taştanaak nemeni emne kılasıñ», degensip kelip başka biröögö berüünü oyloyt. Men al kezde abıdan çoñoyup kalgam. Küyööğö berile elek kızdardan beter, üstü-üstünö cuuçular kirip, kulak-meemdi cey berdi. Asirese Muhammettin bir kezdegi zöökür coldoştoru meni ala kaçmak bolup da toorup cürüştü. Men alardıñ birine da köñönüm cok. Kir cuup cürüp maşınaga kirelik akça cıynadım. Eger üydögülör ınabasa, çaşırıuun ketüünü da oylodum. Birok, alar da menin peyilimdi tüşünüp, ıylap-sıktay ıraazılık beriştı. Oşentip men calgız özüm Kuçarga küyöömdü izdep ketip kaldım...

-İ, balkim kıyınçılıkta tapkandırsız?

-Co-ok, tapkanda da kудay mınday keziktirbes. Men maşınadan tüşüp catıp ele aga kabıla kettim. Körsö, oşol dendin koroosun şıpırıp, suusun taşıp kara kızmatın iştep cürüptür...

-Degi taalayı bar bala,- dedi abışka.

-Kiyimderi tıtık, - dep koydu da Mihrihan alıskı toonun eteklerine köz taştap unçukpay kaldı. Anın munduu cüzün körüp, men eriksiz tömön karadım.

Maşınabız sazdak cıttangan Kara-Şaarga kirip keldi. Ubakıttın kaday ötüp, kançalık col baskanıbizdı da baykabay kaldık. Keçki saat ceti bolup kalgan. Biz bul cerde kire mekemesinin konok üyünö tünömökçü bolduk. Abıška menen Mihrihan üçöbüzgö keçki tamak alıp berip, Aydar konok kıldı. Mihrihandı candap alek bolo baştı. Mihrihan külsö külüp, şıldındaşıp catkanı menen köñülümdö takır ele eköönün ebi kıyışpay turdu. Baarımız eşikke cattık. Azdan kiyin ele sebelep kelgen caan bizdi üygö kuup kirdi. Mihrihan ayaldar catkan bölmögö bölündü. Aydar buga abıdan ökündü:

-Kudaydın küñü!

-Emne boldu? - deymin men.

-Karabaysıñbı kuup kirgenin!

-Caan basılğanda çıgıp cataarsıñ.

-Emi keregi emne!

Men andan arı sürüştürbödüm. Maşına sokkulap, çarçaganım üçün bat ele uktap ketipmin.

Ertesi erteñ menen dagı üröñ-baranda colgo çıktık. Mihrihan bizge cıluu çıray körsötüp, başkalarga karaganda biz menen abıdan üyür alışıp kalgandığın bildirdi. Kün şaşkede ele ısıp koe berdi. Mihrihan kökürögündögü topçuların çeçip koyup, canımda erkin oturdu. Degi Mihrihandın tabiyattın özündöy erkin ekendigin aytıp tüşündürüüm kıyın.

-Mihrihan, siz okubagan beleñiz? - dep suradım men maşına colgo tüşüp algan soñ.

-Kantip okusun, calgız bala tursa, - dedi çal.

-Kana emese, köçökö sözüñüzdü ulañız.

-Zerikpediñizderbi? - Küldü Mihrihan. Anın külküsün tacabay uga berişin gana kerek.

-Co-ok, zeriget degeniñiz emne! Oşentip, Kuçardan küyöönüzdü taap aldıñız. Anan emne boldu?

-Ooba, anı Kuçardan taap aldım. Mihrihan emi sabırı suz ulutundu. - Ürümçügö keteli desem, azardabezer bolup ıylayt. «Makul emese», dedim da Kuçardan üy karmap turup kaldık. Emnesin aytayın, men barsam kirdep çirip kete cazdaptır. Kirin cuup, cırtık-teşiğñ caman kayradan adam kıldım. Beker cürgüçö dep topu sayuunu üyrönüp aldım da, topu casap satıp akça taptım. Al da iştep cürdü. Eki ay ötkön soñ dağı bayağı izine tuştı. Ürümçüdö birge cürüüçü zöökürlör dağı anı menen Kuçardan tabışıp aldı.

-Toktoñuzçu, Mihrihan, bu sizdin küyöñüzdü ökmöt bir cerge ornoşturgan emes bele? Azır bardık kesip uyumdaşkan da.

-Bilbeym, ökmötkö da iş surap barbasa kerek.

-Emi küyöñüz kaerde?

-Dağı kaçıp ketip oturbaybı! — Abışka kıcıır- danıp koydu.

-Mihrihan! dep özünö karatıp aldı Aydar, anın çıdamı tügönüp baratsa kerek. - Saa kim ele bolso... - dep kelip arı cagın aytalbay kaldı.

-Meyli, - dedi Mihrihan sabırduu ün çıkarıp. Men kiçinemde tiygemin... Al tirüü ele bolso, akırı tüzölüp ketet. Özü anday cürgönü menen ak köñül, cooş. Eki ayday boldu dağı cok...

Mihrihan özün ayıptuu sezgensip, aylanköçök bolup kalıp catkan coldun çetin karadı. Biz baarımız unçukpay kaldık. Maşına colun ulantuuda. Baykasam, Aydar da oylonup kele catat.

-Mihrihan, sizderde bala bolgonbu?

Al tumanduu kıyalın serpip, kozgolup koydu, Coop bergen cok. Anı beker uyku basıp cürbögön eken...

Maşına eñ ısıık degen caylardın biri Toksun şaarına erte ele keldi da, oşol cerde konmok boldu. Mında da transport mekemesinin meymankanası bar. Keçinde men alardı konok kılıp, tamaktı dağı törtöbüz birge içtik. Aytışına karaganda beçara Mihrihandın enesi cakında kaza boluptur. Atası karı kişi, calgız turalbay Kuçarga izdep kelip, kızın eerçitip bara catkanı eken.

-Emi, Mahammet dağı bir cerden tabılğıça atamdı бага turayın dedim. Kuçarda sizder menen musalm kanada coluguştuk. Oşo kunu anı-munu oylop köönüm abdan

cabırkadı. Bir cagınan enemdi körböy kalga nıma içim kuydu. El, musallas içse kaygını basat deşken soñ, bir içip köröyün dep kirem...

Keçinde meymankananın keñ koroosuna bir-bir boyronu suyrep meymankana, toşek sala baştadık. Kuzovadan cugun ırğıkanda Aydardın cuurkanın orogo kora lazdı mık nani, kayırıp ketiptir. Anı Mihrihan körö koydu:

-Toktoñuzçu, Aydar ake, dep iyne-cibin dayardadı da ayrıkta koluna,- camap alıp kirdi. Aydar aga bir tuuganıday mamile kıla baştaganın baykap turdum.

Çınında da uşul eki kün içinde biz Mihrihandı öz ka rındaşıbızday korup kettik. Anın kaygısına çın cüröktön ortok bolduk.

Töşök salıp algan soñ, men dalayga çeyin uktay albadım. Oñ cagımda Aydar catat, anın da uykusu kaçkan. Sol cagımda Mihrihandın atası, anın arı cagında özü catat. Men Aydardın uktay albay çabalaktaganınan ulam mınday dep tamaşaladım:

-Aydar, bugün kün caabas. Cıluu töşögünön koz golboy ele cataarsıñ!

-Ay, emi caabay kaldı go,- dedi Aydar, anan külüp ciberdi da: - caabasına közüm cetip kaldı, - dep koydu.

Men içimen küldüm. «Mihrihandın tabiyatı anın nap- sisinen uluu çıkkın eken»,- dep oylodum. Eh, Mihrihan, Mihrihan!

Uykum takır kelbedi. Alıskı asmanda cıldızdarcaynap turat. Kee bir cıldızdar kızıık, eñkeyip alıp közünün astı menen meni karagansıyt. Keesi külündögönsüyt. A kee biröölörü nurun çaçıp erkin turgansıyt. «Birok, aalamdın sıırı bir ele, okşoş ele» degensip baardıgı cımındap öz alınça küyöt. Al emi kee birleri tarap-tarapka çolok nurlar çıkarıp turat. Anısı - arbaygan kızıl buttarı bar canıp turgan bir canıbar öndönöt. Canıbar demekçi, Toksun öto ele ısıık cer. Mında cergiliktüü el «Eşek» dep koyuuçu kadimki ele sarı çayan köp. Oşon üçün cürgünçülör caykısı ısııkta köbünçö üygö catuudan korkup, tışka tünöşöt. Al çaksa kışi keminde üç kün turbay kalat. Men da oşonu oylop ar caber cagımdı kımtılanıp, ıñgaysızıraak cattım. Bir kezde uktap kalıpımın.

Ertesi Toksundan çıkıp Ürümçügö erte ele keldik. Coldo Mihrihan menen baştakıday ele bir tuugandarça mamilede bolduk. Küyöösünün emnege kaçıp cürgönün suradım ele, bilbey turganın kınınala ayttı. Maa en kerek bolgon suroo uşundayça coopsuz kalgan. Birok, anın kızıık sıırın kiyin tüşünüü mümkündüğü boldu. Ürümçügö kelgenden

kiyin üç ayça turup kaldım. Keteer de eldik sotto iştegen bir dosuma, tünöp ketüümö tuura keldi. Al özü ak konul, tüz tabiyattuu cigit boluçu.

-Ko-oş baatır, şakıldatıp ele tergep catasın bı? - dep tamaşaladım.

-Koom bolgon soñ, tergelüüçülör çıgat da, - dep koyup al meni kütö baştıdı.

Anı menen körüşpögönümö bir neçe cıl bolgon. Abdan sagıngandığımız uçun oşonço cıl içinde korgon bilgenibizdi ayıp, azdap içip, çer cazışıp uzakka oturduk.

-Aldıncı künü, - deyt dosum Brendi aragınan uurtay oturup, bir kızıkttuu açık sot cürgüzdük. El da köp cıynaldı...

Men anın sözün süröp «i, anan» dep koyup oturam.

-Ürümçüdö bir ataktuu zöökür bar ele, atı - Muzat boluçu. Mından bir carım cıl murda bir çaş balanın ayalına aşık bolup kalat. Al ayaldı körsöñ sen da aşık bolup kalasıñ, kart boydok emessiñbi, - dep tamaşaladı al. Men anın bayakı Mihrihandı ayıp catkanın tüşüngönüm cok. - Ötö suluu çaş ayal eken. Anan aligi zöökür «munu kantip kolgo tüşürüp alsam» dep oylop cürüp, anın küyöösünö kumar üyrötüünü ılayık köröt. Anısı cooş, cetim öskön bala eken. Kumar üyrötkön künü zöökür utturup koygon bolup, köp akça beriptir. Ertesi azıraak, anın ertesi dağı azıraak, kıskası beş-altı künden içinde zöökürdü bala «cılañaç» kaltırat.

-A bala tuzaktuu «kapkandı» bilbeyt da...

-Ooba, «men çını menen ele utup catam» dep, kumarga abdan kirişip alat. Bir on çaktı kün ötkörüp barıp, akçanı cogoto elekte zöökür balanı kayra şıpıra baştayt. Ortodo sezip koybosun dep bir-eki colu utturumuş bolup da koyuptur.

-Munuñ bir kızık eken, i, - dedim men.

-Munun baarın zöökür sot aldında ayıp moynuna aldı. Oşentip, al özu utturumuş bolgon akçaların kayra şıpırıp alğan soñ, kalp ele katındarın sayımış bolgon kişilerdi taap akırkı iret taukaga oturuşat. Munu da bala tuşunboyt. Oynogun dep kızıkırgan on al da katının oyunga katışat. Mina uşunu kela kütüp turgan zöökür çükösün kalçayt da birden ele keltirip alat.

-Ooy zalim oy, turmuştun özündöy casaganın karaçı?

-Oşentip, zöökürüñüz beş sekund içinde üç katınduu bolotenti, kurun katındı birdey karmap turuu Akmet uruksat kılbayt» dep keneş kuruşup, berki eki Katın üçün akça kesip tölötüp alğan bolot. Al emi zöökür özünün aşığın öto kımbatka baalayt. Bala anı ömür boyu işteşe da tölöy albayt eken. Emne üçün dese, «bulardın katındarı karı, a seniki caş, arı suluu, uşul akçaga tatıktuu» deşet. Anan ce katınındı ce, akçandı ber degende bala oylonboston ele katının berüügö kasam içet. Bala üyünö kelip katının köröt da kutulgus bir balaaga kriptir bolgonun tüşünöt. Bereyin dese kelinçegin kıybayt, berbeyin dese kasamınan korkot...

-Göödök dese, saa çurkap kelse bolmok, oñoy ele bütürmöksün da.

-Ökmöt orundarına aytpaym degizip da kasam alıptır baladan. Akırı bala Ürümçüdön bezip Kuçarga kelet, - dedi dosum et karmap, maylangan kolun aarçıl catıp.

Kuçar atalgan soñ kandaydır maa taanış okuya bayandalıp catkansıp, esime kimdir biröölör tüşö baştadı. «Çını menen ele oşol bolup cürböşün», degen oy menen dosumdun sözün bölüp mınday dedim:

-Toktoy turçu, men dagı uşuga cakın bir okuyanı bilçü elem, caş suluunun atı Mihrihan bolup cürböşün?

-Ooba, Mihrihan.

-Eh, Mihrihan, Mihrihan! - dedim da orduman turup kettim. Dosum maa tañ kala karap kaldı.

-Sen bulardı taanıysıñbı? Kaydan cürüp bilesiñ?

-Taanıym, abdan taanıym, beçara Mihrihan, al ali da köz aldımda elestep turat. Bul iş silerge kandayça bilindi?

Tigi bala Kuçarga ketken soñ zöökür Mihrihandı aluu üçün köp arakettenet. Birok korkot. Kiyin Mihri han küyöösün izdep Kuçarga barsa, zöökür da artınan barat. Zöökür al cerde da balanı kıynayt.

-Tüşünüktüü, balanın Kuçardan kaçkan sebebi da oşol turbaybı.

-Ooba, bala ekinçi kaçkandan kiyin Mihrihan Ürümçügö atası menen kelet. Eki ay ötkön soñ ele bala Ürümçüdö payda bolup kalat. Zöökür köçödön balanı şap karmayt da bir üygö alıp barıp «Öltüröm, bolboso utup alğan katınımdı ber!» dep bıçağın suurup,

balanın kokosuna takayt. Zöökürdün mına uşul akırkı araketi, özün bizge baştap keldi. Bala amalsız kelip tündö ayalına aytat. Ertesi ele kelinçek bizge arızdandı. Zöökürdü daroo kolgo aldık da, izildöo cürgüzdük. Aldınkı künü bolso, el cıynap açık sot kıldık. Zöökür türmögö kesildi, bala koe berildi. Mihrihanıñız kıyın eken,- dep dosum özünün korutundusunda. - Köpçülük aldında, ozunun turmuşu buzulup azap çekkenin, mayın tamızıp turup aytıp bergeninde zöökürgö kıcırdanbagan kişi kalgan cok.

-Çaşasın Mihrihan! - dep ciberdim men kubanıp...

Uşu tünkü kabardan kiyin, menin oyum köpkö çeyin, kayda bolsom da bütündöy Mihrihanda boldu. Anın musallaskanadagı algaçkı körünüşi, col boyundagı şirin aňgemesi, Aydardın palazın lıpıldatıp camap kirgeni - kıskası bardığı köz aldıman birbirden ötü berçu boldu. Mümkün anın elesi mende dagı uzakka saktalar, dep oylooyım.

4.1.11. «KIZIR ALEYSALAM»

Mından köp cıldar ilgeri şaar-kalaa dep ataluuçu. Al kezde azırkıday asfalt köçölör, tınımsız agılğan maşınalar mülde cok.

Kalaanın dayıma çan kaptap catuuçu, çetki köçösünön ötüp alğan son, ısıktı şiridey katkan boz çologun teminip, çımın-çirkeylüü araba coldo bir kişi kele cattı. Kedeylik keliştire titip salğan kara kök kaşkar çepkenin, mınçalık alıs colgo köynökçön ke- tüü sölököt bolgonduktan gana iynine ilip alğan. Bir zamandarda kadimki kalpak katarı casalsa da, azır köktölgön samın kapka köbürök okşogon kuuş kiyizi başında. Kalaalık tuuganı uşul ukmuştay kalpaktı kolunun uçu menen karmap, arı-beri alasaldırıp, başın çaykap katuu namıstandı da, kezdemedi şırılıp casalğan bir kalpak satıp bermekçi boldu. Birok, İmakeñ caydın kündörünö karaganda baş kiyim kışında zarıl ekenin eskerip, şırımadan körö tumak alıp ber degendi bildirdi. Bıyıkı cazdı bolso, başındagı «samın kap» da alat emespi. Oşentip, tuuganı bul «es- tüülüktü» da başın çaykap kabıl alğan soñ, kulun terisinen casalğan kadırese tumak alıp kiygizdi. Al caman kalpaktı ciyirkene alasaldırıp, bul kulun tumaktı kızığa alasaldırıp da, ömür boyu kiyüügö, caray turganın oylop içinen kudundagan ele. Azır bolso, oşol tumak kurcundun bir cak közün calgız eelep, kancıganı da, İmakeñdin köñülün da kıyla dömpöytüp ke- le cattı.

Sapırık urgan borpuldak coldo al türdüü oylorgo çömüldü. Canga batkan cakır turmuş kişiğe emnelerdi oylontpoyt. Uşunday calgız kele catkanda eki böyrögü tışına

tepken bir namiyan coldo catsa, şıp tuşe kalıp, ala koeru menen başka colgo burulup kete berse anı eç kim da baykamak emes. Dalay ele kişilerin kimbattuu buyumdarı tüşüp kalıp, başka kişiler taap alıp cürgönü belgilüü da. İmaken tee alıstan namiyan körgönsüp, boz çologun kokus teminip aldı, birook, anısı çunan etip başın ekçegeñi bolboso, kaşañ cürüşünön tangañ cok. İmakeñdin demi suup, biliner-bilinbes ulutunup da aldı.

Mına uşul kezde aldı cagınan eşek mingen bir kişi köründü. Sakalı kuuday ak, caydak töş, kuş murun çal eşegin kındatıp kele catkan ele. Anın butunun uçunda kaçan casalganı, dağı kança cıl çıdaarı belgisiz kök kepiçi ilinüü. Sogonçoğu cerge süyrölöt. Eşegi menen kalıñ kuuraydı aralap ketse da, tüşüp kalbay turgan bul kepiçtin özü ele comoktordogu maşayıktardı elestetet.

«Maşayık» çal uturu kele catkan kişini alıstan baykap, kamçılangañ ak tayagın booruna kısıp, öto ele musapırsıy tüştü. Tayaktan aybıgıp kındıñdagan sur eşek, emi urbasın sezip ilkip kaldı. Birok, tiginin üstündögü caman çepkendi, başındağı «eski samın kaptı» körgeñ soñ: «Bul kedeyden emne çıkmak?» - dep oylodu da, çal candap öto bermek boldu. Degen menen, çaldın kıtmır közü tompoygon kurcundu kuru cibergen cok. Al candap öto berdi da tayagı menen eşegin moynuna urup toktotup, özü artına kayıldı:

-Ay, balañ! Çaldın ünün ugaarı menen boz çobur tıktoktodu. Çal kayrılıp canına keldi da, İmakeñdin ayak-başına köz cügürtüp öttü:

-Balañ, peşeneñ carık eken. Men Sultaniywayıs mazarına kele catam. Duba okup koeyun!

Çal uşunu aytıp tayagın çomuna kısıra koydu da, kolun caydı:

-O-omiyn!

İmakeñ da kolun cayıp, tañ kala çaldı karadı. Çal içinen kübüröp birdemelerdi okup cattı. Tigi bolso, «O, kudañ, - dep içinen calınıp cibardi, — bir cakşılık bere kör. Kızaraley salam go bul!»

-Allahu akbar,- dedi çal. Anan, betin sıypagan alakandarı menen sakalın da sıypap ottu. İmaken bata kılıp catıp çaldın közündö tañ barın baykadı, kalarlık momunduk barın baykadı.

Ayar çal sözgö kirdi:

- "Seni emi bak karayt, balam. Cerge tüşö kalıp kıbıla cakka uç kadam attagın da, bir katuu çalma alğın.

İmakeñ boz çoburdan ırgıp tüşüp, batıştı kozdoy uç attadı da bir topuraktı ala, koyup turup kaldı.

-Balam, çalmandı bismilla dep menin alakanıma sal.

-Bismilla,- dedi İmakeñ topuragın çaldın ala kanına ayardap koyup catıp.

-Balam,- dedi çal,- kıbılanı karap eki kolun- du booruna alıp çın neetiñ menen tobo oku.

Başın tömön iyip, çın ıkılası menen uyugan İmakeñ kıbılanı karap, eki kolun booruna aldı.

Bir azdan kiyin çal mınday dedi:

-Balam, beri kara, mına bul alıp bergen çalmañ- bismilla dep oozuna sal, çaynap cep koersuñ!

Tigi saal kiçireyip kalgan topuraktı oozuna sal dı da, çaynap-çaynap cutup ciberdi. Topurak kant koşkondoy tattuu eken. Topuraktın tattuu daamı İmakeñdi eriksiz cer karattı.

-Balam,- dedi çal şaşpay süylöp, — kurcununda kişinin ıraazılığsız alıngan nerse turat. Al emne?

-Albı? - dep suradı İmakeñ şaşkanınan. Anan: «Şırıma kalpaktı ele albay, kap, tumakka ıraazı bolgon emes tura?» dep oylop ülgürdü.

-Korcunundagı emne dep catam?

-Tumak...

-Oşogo duba tüştü.

İmakeñdin kolu kaltırap, kurcundan tumaktı arañ çıgardı da çalga sundu.

-Canında tıyın-tıpır cokpu?

-Cok.

-Anda,- dedi çal,- tigi kurcundu ber...

-Bul kurcun kişiniki, - dedi İmakeñ birdemege şekşine tüşüp. Al küypölöndöp boz çoburuna cakındap, çılбір-tizginin cıynaştıra baştadı. Munun kıymılına şekşigen çal eşeginen tüşö kaldı da, tumaktı koltuguna kısa koyup, alakanın cayıp, köktü karap kübüröp kaldı. İmakeñ bolso, atına mindi da, coluna tüştü.

«Kızıraleyssalamga» kapısının coluguu İmakeñdin için tuz calagandan caman açıştırdı. «Kupra kuup cetip tumaktı tartıp alsambı», degen da oygo keldi. Birok, korktu. Antkeni, çaldın kızır ekenin ce kadimki kişi ekenin acıratuuga anın akılı cetpey catkan ele, Degen menen cürö kele, iştin maanisin da andadı. «Kızır paygambar, kitepterde ayılışına karaganda, coluk kan kişisinen buyum algan emes. Aga buyumdun da eç ke-regi cok. Demek, tigi çal sözsüz aldamçı bolgonu da», degen oygo kelgen ele.

«Aldayt degen uşul da, - dep munaydı İmakeñ ökünüp, üygö emne dep baram, kayran gana tumagım. Koe tur men dele öz kezinde kalam şarifti oodarbadım bele...»

Boz çobur ilkiy basıp İyri-Suu kııştagına tuyagı ilingende İmakeñ bir cayıma dükönçüdön «darılıkka» dep cabışıp catıp, üç meyiz surap aldı. Anın canında sokur tıynı cok boluuçu. Meyiz kolgo tiygen son, boz çoburdun tilegine karşı, şıp üstünö mine koydu da, colun uladı. Al beri çıkkan soñ, at çaldırıp oturup cerden topurak alıp, anı meyizge koşup alakanına mıcığılay berdi. Topurak menen meyiz kamır bolgondo, anı üçkö böldü da, kurgasın dep caman kalpagının kırbuusuna kıstara saldı.

Al ordunan «ya pirim!» dep kıykırıp turdu. Emki iş ele aldınan çıkkan kişini aldoo bolup kalgan ele. Beçara boz çoloktun cerge cabışa kalıp catkanına karabastan, suuluktan silke tartıp, kıymıl sayın «bismillanı» kaytalay berdi. Atına mingen soñ tışkı kebetem da okşosun degen oy menen kancıgasındaki boş kurcundu çeçip, at üstünön ele iynine arta saldı. Oşentip, İmakeñ anda-sanda «Alla!» dep koyup, een coldo küñgürönüp, zikir çalıp kele cattı.

Bir kezde aldınan kilem kurcunduu üç atçan kişi çıga keldi. Bular soodager uygurlar boluuçu. «Uşulardı aldap körsömbü!» degen oy İmakeñe kıl dey tüştü. Soodagerler ötü bergen kezde:

-Toktogula, baldar, - dedi İmakeñ entigip.

Soodagerler tizginin tartıp, dagı emne aytaarın bilbey şaşıp kalgan tigrini tañ kala tiktep kalıştı. İmakeñ esine kelip, emi eerdin kozgoyun degende:

-Bastırğıla,- dedi cürgünçölördün biri. - Bul bir cürgön cindi neme da...

Soodagerler cürüp ketti. «Atandın etin cegir dese, cindi neme deyt tura!» dep kübüröp, demi suugan İmaken ordunan aran kozgoldu. Al oylono kele zikir çalganın taştap, moynundagı kurcunun da kayra kancıgasına bayladı. Mintip kızır paygambar bolguça, cön cürüünün özü aga çınıgı bakıt sezildi. Birok, tuuganı belek kılğan birden bir tumagın estegende, içi küygöndün üstünö küyüp cattı.

Col boyunda Gör-Cılga, Şaytan-Say degen atı ukmuş cerler bar ele. Al cerler cönündö narı kızık, narı korkunuçtuu sozdor el içine köp taralgan. Kimdir bir colooçu oşol cerden şaytan körsö, ekinçi bir colooçu kaçıp cürgön at başınday altın körgön imiş. Uşul sebeptüü tegeregindegi elder bul cerlerdi bir türdüü korkunuç menen oozgo alışa turgan. İmaken uşul, cerge kelgende kün beşimden oop ketken ele. Bir kezde aldı caktan corgo mingen bir bala cana kartañ ayal çıktı. Ayaldın başında eleçek, kiygeni dukaba çepken, belinde saymaluu beldemçi, kara baçayı cuurkan üstündö teñselet. Balanın başında caşıl dukaba kaptalgan kızıl çaçılıu kara körpö tebetey, kiygeni kürön çiybarkut beşmant, saymaluu kara satin kur kurçanıp, kara taz barkut körpöçö üstünö konup algan. Bala enesinen arkan boyu ozup kele cattı. Ekööndö teñ şaraktağan kümüş cabdık.

Corgosun katuu saldırıp kele catkan bala İmakeñdi körö koyup, tizginin tarta enesine katarlaştı. Türünö karaganda birdemeden çoçulaganı baykalat. Bul kılık İmakeñe birden oy saldı. Al kempirdin kurcununa alıs- tan ele köz çaptırıp, içinde baaluu buyum barın da seze koydu. Ene-bala corgosun saldırıp ötü bererde:

-Balam toktoy tur, - dedi da, İmaken oştunup köktü karap kaldı.

Colooçular toktoştı. İmakendin tışkı kebetesi uuru-karakçıga karaganda musaapırlarga köbüröök okşoy turgan. Oşon üçün ene-bala andan köp çoçulagan cok.

İmakeñ köktön közün albay turup, kolun caydı:

-O-o, kuday calgız eken! Calgızdın carı bolo kör,- dep ciberdi ıylamsırap. - Makul, makul ay- tayın... ya subahan alla zulcalal...

Ene-bala mınday maşayıktı keziktirebiz dep oylogon emes ele. Bala çımında ele calgız boluuçu.

-Beşeneñ carık, zobolon biyik boluuçu bala ekensiñ, - dedi al. - Cay kolundu batamdı bereyin!

Ene-bala cuurattay, uyup kolun caydı. İmakeñ kübüröp batasın bergen soñ, kebelbesten sözgö kirdi:

-Men Sultaniavayıs mazarınan kele catam. Kızır aleysalam colugaar kişini kabaçısımin. Bul saylardan katuu cürüügö üügö caramaydı ayaş. Im-m, bala özünüz dükübü?

-Özümdükü, aylanayın, calgız balam ele...

-Oloy bolso-o, - dedi İmakeñ ogo beter kasiettüüsünüp ünün sozo, atıñardan tüşüp, cüzüñördü kıbilaga karatıp, üç adım attagandan kiyin cerden topurak alınar...

Tigiler unçukpay ele attarınan tüşö-tüşö kalıştı da, attap-attap barışıp cerden topurak alıştı.

-Topuragınardı «bismilla» dep alakanıma salıtsar.

«Bismilliani» ayıp catkanda bala menen enenin ünü titirep çıktı. Alar ar bir kıymıl sayın İmakendi munduu karap, al talap kılğan ar nersege dayar turuştu.

-Atıñardın çılbrın bek karmap, çın ıkılasınar menen «İnna a taynanı» üç kaytara okugula!

-Kasietiñden aylanayın carıktık, biz anı biliçu emes elek...

-Anda, anda emese, menin aytkanımdı kaytalap aytıñar, alla özu keçirer... dedi tigi salmak menen.

Ene-bala katarlaşa kıbilaga cüz burdu. Berki bolso, saktanıp eki cagın karap alğan soñ bilgenin ayta baştağı:

-Azırbudayni, çalmayçıyni, çarkurayni, çamalayni..

İmakeñ uşundayça üzüp-üzüp, oozuna kelgendi ayta berdi. Bir cagınan kalpagının kırbusundagı meyiz koşkon topuraktı çalma menen almaştırdı. Al emi közü ayaşının kancıgasındagı kurcundu tekşerip cattı. Berkiler emne aytsa çın neetteri menen carışa kaytaloodo.

-...O kudayni, kulkuldayni, kurutmayni, kurukalmayni, şaarlayni, Şarapat, - dep ciberdi İmakeñ eñ ayagında kayın ecesinin atı esine tüşö kalıp. Anan alakanındaki topurakka «süf!» dep dubasın tamamdadı. Tigilerdi beri karatıp alğan soñ, eki topuraktı eköönün alakanına saldı da, çaynap cep cibergile dep buyurdu.

Tattuu topurak tilderine tieri menen ene-bala bir birine calt karaştı.

-Balam, seni kıldır daarıyt, bak karayt,- dedi İmakeñ. Senin körpöçönö duba tüşüp turat.

-Alıp ber, balam, alıp ber, - dedi köz caşı kılğırıp, büt denesi balkıp turgan ene.

Bala kümüş basmayıldı çeçti da, kara taz barkut körpöçönü alıp İmakeñe sundu.

-Ayaş, uşunday balanı törögön sizdi da kудay beker caratkan emes. Siz da birdeme ırım kılıñız... - dep ayalga kayrıldı İmakeñ.

Ayal emne bererin içinen oylono birdemelerdi aytıp kübüröp kurcundu közdöy bastı. Kurcun oozu sögülgöndö bışkan ettin cıtı bur dedi. İmaken şilekeyin bildirbey cutkan menen aç kursağı aşkere kuruldap koe berdi. Ayal bargan cerinen kiygen segiz kez kök torgundu bulak ettire suurop çıktı da. İmakeñe sundu. Mınday «cayıl dastorkondu» koldon çıkarıp ciberüü İmakeñe kıyın boldu. Oşol uçun al dağı çok degende, bışkan etten bir kaysap kaluunu közdödü.

-Ayaş önü cıluu kişi izdep eki kündön beri uykusuz, naarsız kele catam. Beçara ak boz atımdın kursağı açkadır, çaldırayın. Buyurgan daam bolso, biz da tataarbız...

Uşunu ayttı da atınan tüşüp, col ceegin ıktay berdi İmakeñ.

Ayal unçukpay kurcundan bir bütün koydun cambaşın suurop çıktı da, İmakeñe keldi:

-Kasietinden aylanayın, barar ceribiz ıraak ele. Siz mından ooz tiyiñiz, biz attanalı,- dep бүгүлө түштү ayal. İmakeñe mına uşul gana kerek bolçu. Ene-bala corgoloruna minişti da, teñseltip colun uladı.

Bular uzay bergende: «Öh, eç kim colukpaganı cakşı bolbodubu!» dep oylogon İmakeñ cambaşın mayınan lapıddata kesip cep cattı.

Al etke toyup, şaşpay atına mindi. Anan, özünün aldatkanın unutup, tigilerdi miskılday murdun «gink» ettirdi da, üyünö col tarttı.

Oşentip, Şaytan-Sayda Kulubek baydın uulu kızır- aleysalamga coluguptur degen söz elge tez taraganı şonço, munu İmakeñ erte bi töşögünön turup catıp ugup: murdun dağı bir colu «gink» ettirdi. Al emi ene-bala bolso, üyünö ceteerm menen aksarbaşıl aytıp soyup, elge tamak bergeni çındık boluçu.

4.1.12. ULGAYGANDAR

Azır kee bir elderde ulgaygan kişiler, meyli al erkek, ce ayal bolsun, kolunan kelgenin iştep, cok degende kelin-kesegine cardamdaşıp, idiş-ayagın cuup bergendi oor körüşpöyt. Al emi bizdin elde, maselen aytalık, bir çaldın arık boyunda çaynek cuup oturganın köz aldınızga elestetip körüñüzçü. Bilip turam, buga sizdin tımızın kıtıgıñız kelet.

Mart ayının ayak çeninde Sonunbala degen kempir kiçi uulu Keñeştin koluna keldi. Küyöösü Ata Mekendik soguşka attangan kündön tartıp, bul kişi mal-canga erkekten kem kamkorduk kılğan cok. Kolunda kalgan eki balasın turmuşka telçitip, çoñoytup çoçoytup degendey, бүгүнкү күнгө cetkizdi. Küyöösü bolso, soguştan kayrılğan cok. Al emi özü bolso, бүгүнкү күндө, өз milde tin atkarıp бүtkönsüp, ookattan kol üzüp, baldarı menen kelinderinin işteşin kaaladı. Munun başka sebepteri da bar: al uulunun üyünö kelgen sayın andağı bülölör kandaydır başka öñdönüp, alardın aldında azdap casakerlenüünün zarıl ekenin da seze turgan. Keede mına bul öñdüü içki tolkuular da payda bolot: tentek neberesinin kulagınan çoyup turup, anı tartipke çakıruunu içinen oylono tursa da, oşol kulakka mancalar kıpçuur öndüü cakınday bergende: «Sabır kılıñız, bulardın kulagın özüñörünün ata-enesi çöet. A siz bolsoñuz öz kezindegi kulaktardı çoyup bolgonsuz!» degen öñdüü bir caman oy tüşö kalat da, sunulgan kol erik- sizden kaltıray baştayt. «Kapıray, bul emnesi? Bular dele öz balam emespi!»- dep kayrattanıp kolun kayra sunguça, albette, iştin saati ötö çıgat. Meyli kim bol- so da tentektik kılğan balanın kulagın azdap çoyup, akıl uguuga macburlasa andan eç nerse bolboyt. Bala- nın kulagın culup degi albayt emespi. Birok, kezeginde oşol kulaktı çoyuu kempirdin kolu menen iştelip cat- kanda kelin balanın (eç kanday caman oyu cok bolso da) akırın gana karap koyuusu, cogorudadı bir türmök sezimdi oygotkon ele da. Munu bir dep turuñuz. Ekinçiden, çay ce tamak içip oturganda «içiñiz, ceñiz!» degen sözdör möndürdöy caap tursa da, kaşık menen sarı maydı ilip baratkada köz kurguruñ «lıp» etip kelindin cüzünö tüşö kalmay adat payda boldu. Özü turgan üydö az bolso da emgektenbestik uşul abalga tüşürüp koygonup al tüşüngön cok. Oşonun baarına karabastan, uulu enesinin cakşı tamaktanıp, den soolugun çıñdaşın kaalayt. Albette, adam balası munu kantip sezbesin. Cakşı neettegi kişinin közü da, sözü da beşeneden belgilüü emespi. Al emi keliniçi, caşıra turganı cok, kelini terisi tar, tamak-aşka karoo ele da, karı kişinin kez-kez kaalap cegen tamagına köz

salıp, azdap çetke uşaktap da ciberüüçü. Anın üstünö baldarına baylanıştuu birer colu kınır süylögönü da Sonunba laga katuu tiygen. Tegin cerden ört çıkpıy emespi. Kelin ulgaygan ata-eneni baldarı baguuga mildettüü ekenin kapaarına albay, karı kişinin eki ele maaniluu suygıncıgu bar, dep tüşünö turgan. Biri, özü turgan üydögü baldardı booruna tartıp, alarga enelik kamkorduk körsötüşü. Ekinçisi, kelin balasının uyunde sugalak tık kılbastığı. Birok, ar kaday ene öz balasının üyündö bul şarttardı taamay atkaram dese, bat ele özünözü cük sanap çıga kelişi mümkün da.

Kence uulu Keñeştin koluna keleerde Sonunbala cogorku sanaalardan oolok boloormun dep oylogon. Antkeni, bul üydögü kazan-ayakka bir kezderde özünön başka eç kim da eelik kılğan emes. Minabereki tuş kiyiz menen cerge cayılğan şırdak da öz kolu menen casalğan.

Enesinin kelgenine kence uulu Keñeş da, kelini Turar da cetine albay abıdan kubanıştı. Kozusun soyup, kolu-koñsusun çakırıp, bir çeti enesin eerkeley kaldandaştı. Turar garderdon capcañı tukaba palto suurup çıktı da, enesine captı. Al abısının cakşı tüşüngöndüktön kaynenesinin köönün kötörüü cagın da kolgo alğan boluuçu. Sonunbala iştin baştalışına karap cana sırdana uul-kelinine söönüp, bul üydö cakşı turaarına közü cetti. Uşul ötkön bir neçe ay içinde kempir kuuray başın sındırıp koyboston, kaldandagan ak könül uulu menen ıybaluu kelininin alakanında çaşadı. Anın kadır-kımbatı kün sayın cañılanıp turdu. Turmuştı sıy menen urmat catka karata adamgerçiliktüü kılık-coruk. Öz kişi sıyga bölönsö, bul sagınıçtın cemişi. Sagınıç bütkön soñ al adattığı bölönün birinde aylanmak. Birok, Sonunbala özün erteñ dağı biröönün cırgalduu üyü kütüp turgansıp, Keñeştin ookat-tiriçiligine mülde aralaşpadı. Keede al çaşoodo özün tieşelüü birer ülüş paydalanılбай kalıp baratkansıp buk bolo baştay turgan. Munusun tiş carıp biröögö muñ katarı çakkan cok. Astına cumşaktap töşök saldırıp, koş cazdıktı başına koyup erteli keç cata berdi.

Catsa cata bersin, azırınça anın baktına köz artkandı koyup, dağı bir çal cönündö söz kozgoylu.

Oşol ele ayılда caşı altımıştan aşıp kalğan Arzıbek degen çal calgız çaşooçu. Anın küyöögö bergen eki kızı cana bala-çakaluu bir uulu bar tursa da, alardı kolunda çaşagısı kelgen cok. Kempiri kaza bolgon soñ, özünün eski tamına üyrülüp cattı da koydu. Çındığında bul bir kızıк çaşoo ele:

-E-e, ba-atır,- dep mekişene süylöp al tiyişken kurbularına coop katçu. - Men baarınardan cakşı çaşap catam. Kelinim kazan-tabagın kaçan kaldırataar eken dep tördö üñküyüp oturbaymın.

-A sen calgız tamda catıp ölüp kalsañ biz kaydan bilebiz?

-Sen ölööründö bala-bakırañ sagaalap turup uzatarın kuday bilet.

-Makul,- deşet kurbuları,- kirlerindi kantip catasıñ? Kana, aytçı?

Mınday suroogo Arzıbek cetsilip kalçu da, külüp, şıbırap mınday deçü:

-Ay, beri karagılaçı, tün içinde dambalımdı samındap, mıkçıp-mıkçıp alam da, cayıp koem. Aga da köndüm eptep...

-Könböy kara cerge kir,- kurbuları da külüşöt. -Uşintip cürüp aram katasıñ go bir küñü!

Degen menen, çal öz teñdüülörünö kadirman boluuçu. Oşon üçün anın kurbuları kam körüp, üyünö bat-bat kelip, al abalın suray turgan. Kızdarı da et-mayın ala çurkap, köynök-könçөгүн cuup, calgız turdum degiçelik kıynalçu emes.

Bir küñü anın kurbuları dagı keldi da çaldı ortogo aldı:

-Baldarıñdın kolunda turguñ kelbese, mınabereki Keñeştin enesi keliptir. Oşogo ebin kıyıp koysok kaday deysin?

-Sonunbalagabı? - Arzıbek çoçumuş boldu.

-Anançı.

-Kantip? - dedi dagı.

-O-o, alda momunum-ay!- dep ciberdi bir kurbusu- «Kantip» deyt turbaybı. Baldarıña barbagandagı oyun mından başka emne?

Arzıbek kızıl büylölörün ıgara moyundalıp külüp ciberdi da sakalın sılap obonun sozdu:

-Anday kün kayda-a...

«Baya ele uşun aytpaysınbı!» degen kıtıgı köz menen karaşıp kurbuları da külüp ciberiştı. Andan beter külkü bolsun üçün bir kurbusu:

-Sonunbalanı caktırbasañ anda Batmanı al,- dep külküsin basuu üçün murdun tartıp koydu.

Arzıbek cılaan çakkanday ırgıdı. Çaldar bakçañ- daşıp buga ayabay külüşti.

Külkü kozgogon bul kempirdi el içinen «baktısız kempir» dep koyuşat. Çınında anı körgön kişi bir kezderi al dagı caş bolgon dese işengiçilik emes ele. Kandaydır şudunday basıp, eki cagın sergek karanıp, keçede bara catkanda anın öñünön ömürgö degen kumarlık, tamgalagan kataaldıktan başka eç nerse baykalıçu emes. Kişiler menen mamilede bolso, kaygıluu közdörün kadap, eñ zarıl maseleden söz kozgoy alıçu. Uşunday coruktarı menen al kelinine cakpay turganı belgilüü iş. Asırese bir türdüü könümüş adat menen lıpıldata tamak içkende, kelinini çıdap otura albay tiyişe kete turgan. Bir küni kelinini ısıkçaal balasına arnap satıp kelgen kompotton eç kim çokto, söömöyü menen ilip tartıp cep catkanın körüp kaldı. Kıcırı kelgen kelin kompottu kolunan culup aldı da, şkaftın üstünö tak ettire koe saldı.

-Kişine ele ooz tiydim, - dedi kempir söömöyün calap. Men da daamın köröyün da...

-Birdemeni çaşıp cegendi koysonuz bolo, - kelinini ızalana süylödü. - Kaçan bolso mınday bolo ber- sem, çetinen büldürö baştaysız...

-Senin kelatkanıñdı bilip turup ele cegem... «Karılarga kelgen ölüm buga emnege kelbeyt!» dep uguza küñküldöp, kelinini içkeri kirip ketti.

Caman kişinin börkü kazanbaktay degendey Batma baykuştun ar bir kıymılı menen çın cüröktön aytkan sözdörü, kutula cadagan kelinin çekten aşıra kıcırdantçu. Munu kempirdin öz balası da cakşı bilet. Al kelin menen kaynene ortosundagı çoktun calınga aylanıp ketişinen çoçulayt. Emne üçün deseniz, iş eñ sonunda, ce ayalı menen turuu ce enesi menen kaluuga barıp takalat emespi. Kempirdin balası salmaktuu cigit, bolpoyup baarın başınan ötkörö cürüp, enesine da, ayalına da bir ooz katuu söz aytkan çok. Enesinin karıgan sayın emnegedir sugalak bolup baratkanın tars közün cuump, körböy koyuuçu. Albette, al cönündögü sözdörgö da dülöy bolup çıga kele turgan. Tamak keñiri, bir kişi kançalık içip-cep cibermek ele, masele oşonu kanday cegeninde bolup catpaybı! Batma munu sezip da koyçu emes. Birok, anın bir cakşı ceri «Neberelerimdin tamanına kirgen tikenek kara çeçekeyime kirsın» dep oylooçu. Baldarga üyrülüp tüşüp, alardı boor etindey

cakın tartıp calınıp-calbarıp, öpkösün kagıp kirgende kelini da ötkön ketkendi unutup koyuçu.

Arzıbek çal Batmanın bul cagın eske alçu emes. Kayra anın caman cagın köbüröök eskerüüçü.

Oşentip çaldar Keñeştin üyün közdöy basıştı. «Baldarı epke kelse, Sonunbala makul bolboy emne», degen oy alarda basım turdu. Çaldar cer-suu cönündö kıcıldamış bolup Keñeştin üyünö kelgende Sonunbala eki kabat töşök üstündö oyluu oturgan ele. Kelgenderdin içinde Keñeş caktırgan Dosberdi abışka da bar bolup çıktı.

-Sonunbala küülü-küçtüü turasınbı?- dedi çaldar.

-Şugurçuluk, - degen coop aytı kempir, arañ ele oozun bülk etkizip.

Çay aldığa kelgende Dosberdi çal maseleni kozgodu:

-Balam, Keneş, mına beregi aksakaldar çoğulup alıp senden birdemeni ötüngönü keldik. - Çal çırğa özün ortogo taştadı da çaydan bir eki uurtap cibardi. Eki közü Keñeşte.

-Aytıñızdar, koldon keleer işten ayanmak belem,- dedi Keñeş. İlgeri-kiyin çaldar cıynalıp kelgeni da uşul boluçu anın üyünö.

-Ömürlüü bol. Senin estüülügüñö biz kubanabız,- kuu çal bul sözdör menen Keñeştin tamanına dağı bir kirpiç koyup öttü.

«Emne söz çıgaar eken» degen Keñeş çay sunup, kant salıngan talinkelerdi cıldırıp degendey özün alaksıta baştadı.

-Balam, mınabu eneñe bir kurbu taptık!

Keñeş selt ete tüştü. Emne deerin bilbey bir enesin, bir çaldardı caltañdap karagılay berdi. Al atañ tirilip kelatat dese mınçalık aylasız kalmak emes.

-Akıl-esiñ bar, balam. Arzıbek caman çal emes. Bükçüyüp çögüp ce alcıp kep-söz bolo elek. Buyursa anı ata kılıp al. Ayıldın kadırman kişisi ele, calgız, ubal bolup cüröt...

Çay kuyup oturgan Turar külüp cibere cazdap arañ ele oturdu. Körsö, kempirlerge da uşunday cuuçu kelet tura! Sonunbala emnegedir muñkanıp, tartınbay ele üş- kürüp algan son, markum küyöösün esine ala baştadı. Keneş çaldarga tik karay albay eñkegenden eñkeyip emne aytaarın bilbey başı kattı.

Çaldar cooptuu kolmo kol algısı keldi.

-Kana balam, süylö, - dedi bir çal. Sonunbala sen da süylöy ber otur...

-Ay,- dep başın kötördü Keñeş, eki oyluu ün çı garıp. -Enem kazan-ayak karmagandan çıgıp kaldı go...

-Andan kam sanaba, karmay cürgen bayagı ele ayak- tabak da...

Az cımcırttıktan kiyyin:

-Abam, enemder menen öz aldımızça akıldeşip körölü, - dedi amalı ketken Keñeş akırı.

Çaldar Keñeştin coobun ılayık taptı da tarkalıştı.

Alar üydön çıgaarı menen ele kelin külüp ciberdi. Keñeş bolso enesine karap cılmayıp:

-Bul emnesi, ene, bulardın?- dep koydu.

-Al abışkalardın köpkönü!- dedi enesi. Birok, kelininin şıldıñday külgönün içinen caktırgan cok.

-Tıfu!- dep koydu da Keñeş ordunan turup, bul canılıktı agasına cetkizmekke cönöp ketti

Anın agası namısköy neme boluçu. Bul kabardı ugaarı menen kıcırı kelip ordunan tura kaldı.

-Çaldardı kagıp taştas kerek ele,- dedi inisine kayrılıp karap. - El etegin açıp külböybü, ce bir biz taptakır kırılıp kalsak makul! «Karıgan enesin bagalbay bir abışkaga uçkaştırıp ciberiptir», degen sözdü ukkança ölgönübüz artık!

Keñeş taş tiştegendey unçukpay kaldı. Bu da çındık!

-Enem emne deyt?

-Al kişiden cakşılıktuu dele suraganım cok...

-Bar, bar dagı Dosberdi çalıña ayt: «biz ali öle elekpiz» de. Calgız enebizdi eki birdey azamat bagıp algıçalıgıbiz bar. Arzıbekke ubal deşse, kempirlerin berişsin!

Söz büttü. Keñeş iştin bolboy turganın Dosberdi çalga aytıp berdi. Çaldar baştarın sırduu çaykaştı da, tim boluştu. Sonunbalanı baldarı murdakıdan da alpeştep, бага baştadı. Birok, anın Arzıbek çalga köñüldöngönün özünön başka eç kim bilbegen boydon kaldı.

Al emi, Arzıbek çal Sonunbalanın kolgo konbosun ukkandan kiyin, özünün çaşoosuna azdap ıraazı bolboy kaldı. Oydo cok aytışıp, anın köñülün kozgoştı da, andan kiyin çaldar tim catıp alıştı. Koroogo kirip kelgende caman bolso da bir ak cooluktun kıbırap cürgönü cakşı ele da. Çal emnegedir calgısıraçu boldu.

Ar күnü Arzıbek çal kuuraydın sınığın karmalap, eşigi aldındagı köpke oyluu oturat. Köçödön arı-beri etken kişiler aga salam beret, çal alik alat da, emnegedir alarga mildettüü öndönüp, bir türdүү kıcaalattık basat. Anan al eegin tırmalamış bolup ötkön kişilerdin artınan oysuz karay beret. Bu da bolso, özünün calgızdığ cönündө eldin cek körüp, ce booru oorup eskere turganın içinen teren sezgendiginin natıycası ekenin çal cete tüşünө algan cok.

Kündördün birinde Batma kempir şuduñday basıp, anın eşiginin aldınan ötup bara cattı. Arzıbek bolso, bayagı ele ordunda oturgan. Al Batmanı kördü da:

-O-o, Batmasınbı, beri kele ket,- dep kolundagı bir tal çöptü bulgap koydu. Batma canına bat ele cetip keldi.

-Emne, cete barıçu öndönüp şudundaysıñ? Bir salmaktuuraak karısañ bolo...

Kempir «öh!» dep anın canına бүктеle otura ketti da, beti-başın bırıştırıp alıstı karadı.

-Tirүү candın baarı kıbırap cürgөndө çөгүp kalgan sen deysiñbi. Dagı «katın alam» dep elge şıldıñ bolgonundu kanteyin, Sonunbalanın ookattuu baldarı anı saga karmata bermek bele. Meeñ böksörgөнү oşol...

-Oy eykekiygiy dese, anı tapkan men bekemin?

-Kimiñ tapsañ anıñ tap, emi saga kempir emes ke lin kerek!

Arzıbektin cürөгү şuu dey tüştü.

-Oy, kудay atkan, cel öpkө, kimdin bat ölöörün kудay билет. Sen emne maga tik sayılıp kalgansıñ!

-Oşol, saa tik sayılam. Ölbösön tamındı saktap, kuu tayganday kubarıp otura ber. Tigi baldarıña barsan bolo...

Teñtuşunan cüdöy tüşkön Arzıbek sınıp süylödü:

-Baldar kaysı cırgataar deysiñ, karıganda kelindin kolun karap oturganım caman boloor. Sen özüñ kadaysıñ?

-Meni kудay alat deysiñbi, cüröm eptep. İşi kılıp cañkı kıbıragan neberelerim aman bolso boldu, tukum emespi.

Balasının üyündö Batmanın kıyınçılık tartıp cüröörün Arzıbek cakşı bile turgan. Al kıyınçılıkka karabastan baldarına cakşı tilek bildirişi çaldı oygo salıp koydu.

Bir azdan kiyyin Batma cer tayanıp, obdulup ordunan turmak ak boldu:

-Basayın. Cok degende arı-beri bassañ bolo. Alaksıyt eleñ da Akırı barıp baldarındı paanalaysıñ go...

-Batma, oturçu. Alarga bargım dele kelbeyt. Baldar kolunan kelgenin berip catışpaybı... - Çal az mukaktanıp barıp keskeliriktin kaptalın elestetken Batmalın mancaların karmap aldı. Sen. Sen... er ekensiñ degi...

Batma kolup culkup tartıp alıp, çaldın betine şıldınday karadı:

-Emne, aytaarıñ barbı? O-o-uu, kolgo tüşüp turgan keziñ eken.

Arzıbek kayrattanıp, tamagın bir casap aldı da, mınday dedi:

-Koy, Batma antip şıldıñdaçu emes. Senin baldarına da menin baldarıma da baş-köz bolup turalı. Sen mında kelip alsañçı...

Batma betin çımçıp algan soñ bat ele salmaktuu bolo ketti da kolun serepçilep, betin bırıştırıp, alıstı karap kaldı.

-Emne deysiñ?- dedi çal ünü kaltırıp.

-Saa tier alım cok, emne demek elem! Uruşsa-talaşsa da baldarımdın köz aldında turganım maa çon kanimet. Oolak cür arı, el ukpasın!

Mınday cooptuu kütpögön Arzıbek ogo beter sına tüştü. Birok, çaldar munu köndürüşü mümkün degen ümüt cılt etti da, kayra esine kele baştağı. Ertesi ele bayagı Dosberdi çal baştağan cuuçularga barıp çal kıyıttı ele, alar colotpoy koydu. Bir ele

uyalganımız ceteer, emi barıp Batmanın balasınan söz ugaar alıbiz kaysı, deşti alar. Salı suuga ketip kıyın abalda kalgan çal alardan çıkkan soñ bayagı ele oturgan cerine kelip cabaştap catıp kaldı.

Oşol küñü Arzıbek çal uktap catıp tüş kördü. Tüşündö Batma menen birge çaşap kalgan imiş. Eköo özdörünö berilüüçü pensiyaların ayırım çöntöktöründö saktaşat eken. Arzıbek üygö kirip kele catıp, poldo catkan elüü tıyındık monetanı ala koydu. Munu körgön Batma şuduñdap basıp keldi da, cabışa ketti.

-Kele tıyınımı!

-Bul özümükü.

-Meniki, çöntögümün mınabu cerinen tüşüp kalgan...

Amalı ketken Arzıbek kara küçkö külüp, kempirin kıtıgılap özünön alıstattı:

-O eykeygiy dese, mendegi akça kayda ketet, - al oozun çormoytup erkekete süylödü, - momposuy alıp berem, momposuy...

Añgiça kempirdin taramış koldoru soymondop moneta salıngan çöntökkö kirip baratkanın baykap, Arzıbek bulkunup kaldı ele, oygonup ketti. Canında Batma cok ekenin bilip, çal birdemelerdi koburap arı oonadı.

Tañ atıp, cerge carık tüşüp, tuş-tuştan koroozdor carışa çakırıp catkanda çaldın koroosuna kaldırap bir araba kirip keldi. Arabada uulu, kelini cana eki neberesi bar ele. Çal ordunan turup, terezeden alardı körö koydu da, kiyimin tez kiyinip aldılarının çıktı.

-Emne mınça erte, bir cakka attandıñarbí?

-Eç kayda attanbadık, - dedi uulu murutunan külüp, baldarın arabadan tüşürüp catıp, üygö cürüñüz, bugün kantsem da alıp ketem...

Balasının üyü cakın boluuçu. Çal sözdü ukmaksanga salıp tamdı arı aylanıp ketti.

-Bol, üygö kir da anı-munusun caygaştırıp ciber,- dedi ayalına çaldın uulu. Kelin üyünö şıp kirip ketti.

Arzıbek arcaktan kele catıp, balasına şaşpay mınday dedi:

-Okşoş, anda turdu emne, mında turdu emne?

Balası cer karap külüp:

-Okşoş bolso cürüñüz. Çaydı üydön içebiz, - dedi da baldarın çaldı közdöy sala berdi, bargıla, atañardı üygö cetelep kete bergile...

Baldar tomurandaşıp çurkaştı da, çalga asıla ketiştı:

-Cüy, cüy, üygö bayabız... alıp çalkalay keriliştı alar.

Çaldı etekten, koldon Çal bir üyün bir neberelerin karap:

-Makul, aylanayındar, baralı, baralı,- dey berdi. Anın calgızdık cabırkatkan cürögüñ nebereleri elciretip, boyuna cıluu kan taray baştağan ele. Al baldardın kiçinekeyin koldorunan karmap, darbazadan çıga bergende cuurkan-töşöktü arabaga salıp catkan kelin küyöösünö kayrıldı:

-Mınça emne şaştırdıñ? Aşıkpay ele...

Küyöösü bırs külüp ciberdi:

-Töşögündö catkanda kötörüp çıgıp arabaga salayın degem. Antip kamılgasız basıp kalbasak, dağı bir tegetetip oylop alsa, barbay da koyuşu mümkün. Al üygö kirip bara catıp eşik aldındagı eski üköktü bir tepti. - Mına bu kargış tiygen sasık tumoolor alardın közünö emne bolup körünöörün bilesinbi? Munun orduna çaldı televizor karay turgan kılúu kerek.

Kelin kerebetti cıynaştırıp cürüp, çaldın baş cagınan orolgon bir kagaz taptı da açıp ciberdi ele, bir kempirdin sürötü cana bir kol cooluk çıktı.

-O-oy, şumduk,- dep tañırkadı kelin, mına büsüröt enemdiki go.

Küyöösü kelip ala koydu:

-İ-i, enemdin sürötü tura. Men surasam berbey koygon!

-Munusuçu! — kelin cooluktu söömöyü menen türtüp koydu.

-Kana. Munu oşol enem saysa kerek...

-Oy tobo-o!- kelin cakasın karmap, saal gana mıyığın kozgodu.

Çaldı alparıp alğan soñ balası da, kelinı da üyrülüp cakşı kütüp aldı.

Al emi Sonunbala uşul okuyalar bolup catkanda çoñ uuluna barıp bir ayça catıp, kayra keldi. Birok, balası Keneş da, kelinı Turar da bul colku kelişinen bir özgörüş barın

baykadı. Al murdakıday emes, bir az kırtanıp, boloor-bolbosko çırtıldap, kiçine baldardı özünö cuutpay kalğanın bildirdi...

4.1.13. DAŞA

Aprıl ayının orto çeni. Şaar üstündö koyuu sur tuman. Çakırım alıstağı üylör munarıktap, suz körünöt. Gorizont sargıç tartıp, öödölögön sayın kirgil suunun tüsün alğan. Üylördün çatırında: köçö ceekterinde ala telek kar catat. Biyik trubalardan kötörülögön tütündör, buular ıçıış tündüktü közdöy capırılıp, iyreleñdeyt, Aba suuk, narı nım, cagımsız.

Bölmönün içi da küügümdöp köñülsüz, kaygı-kapa çakırıp turgansıyt. Kaydadır bir cakka ketip, kimdir biröö menen mundaşkım kelet.

Daşanı eerçitip keldim. Bul caşı cıyırma beške cakındagan ak cuumal, koy köz kelin. Al keede şat, keede munduu. Maek üstündö biliner-bilinbes ulutunup, oyluu süylöyt. Cakında küyöösünö oor operatsiya casaldı. Meerimsiz rak. Turaktuu ceri mından beş miñ çakırım alıs. Daşa küyöösünö karaylap köptön beri mında.

Saal suuk tartkan bölmödö sviterin kımtılana camınıp, canıman orun aldı. Süylöşpöybüz. Bardık nerse tüşünüktüü, cañılık cok öñdönöt. Caşıraarı barbı, mendegi köñül tumanı serpile baştı. Cakşı oylor cıltıldap köz cardı. Koltuguma kanat bütüp, tike küngö uçuuga dayardangansıym. Ee nerseden kaparsız, sutka boyu uşunday otura berüünü kaalaganımdı sezem. Eköbüz teñ sıykırluu ırakat kölündö cay gana kalkıp ba ratkansıybız.

-Al azır mülde süylöböyt, - dedi Daşa «sıykırluu ırakaat kölünön» kokus ırıp çıkkansıp. - Baarı bir ölüm...

Söz emne cönündö ekenine tüşünböy kalgansıdım. Birok, kütülbögön başka bir düynönün sürötü köz aldıma tartıla ketti. Al düynönün meni menen eç kaday baylanışı cok öñdönöt. Mına kızık. Daşa başka oydo, men başka oydo oturgan ekenbiz. Özün kutula cadagan bayakı azap! Saal ıñgaysızdık bastı meni.

-Da... Baktısızdık!- dedim amalsız Daşanın oyuna ortok un menen. - Bir az cakşı boloyun deybi?

Daşa tömön karap başın çaykadı.

-Kündön küngö caman!

Men tameki tamızdım.

-Vraçtar birdeme aytışabı, emne deşet?

-«Baarı bir kişi bolboyt», deşet.

-Uşunday açık aytabı, özünün közüñçöbü?

Daşa dağı başın çaykadı.

-Maga ayttı, emnesine çaşırat.

Men Daşadan közümdü alıp başka caktı karadım. Anın tımızın kaygısı azdap bolso da maga cuga baştağanın sezdim... Carım minuta murda payda bolgon cakşı oylor izsiz cogoldu.

-Al kişini bir körsöm dedim ele,- dedim men. Daşanın anı ölöörçö cakşı köröörünö közüm cetip turdu.

-Münözü, sözü kıziktırat...

Daşa eki ancı kebete menen oylono ketkensidi:

-Sizge okşoyt,- dedi al maga karap, köp süylö- böğön kişi, oyloyt.

-Emne oyloyt boldu eken?

-Eç nerse oyloboso da oyluu körünöt...

-Sizdi abıdan cakşı körsö kerek.

-Im,- dedi-Daşa başın iykep kubattap. - Opera- tsiya boloor aldında atayın köpkö süylöşüp oturduk. «En akırkı colu süylöşüp oturabız!»- dedi al. - Daşa nazarın temen saldı. - Akırında: «Ugup al, mından arı menin ünümdü eç kaçan ukpas bolosun! Men seni cakşı köröm, süyemí» - dedi.

Men emne aytaarımı bilbeym. Operatsiya casaganda anın dıbış ııgaruu organdarın büt alıp taştaganı esime tüştü. Kaydadır alista muñduu muzıka oynolup catkansıyt, köñülüm buzula ketti. Orduman turdum da terezege bardım. Munarıktangan alıskı üylör oor kaygıdan cüdögönsüyt. Sur tuman kökürögümdön kayradan orun aldı.

Bir kezde Daşa cay basıp, artıma ötü cakın kelgenin baykadam. Anın cıluu demi dalıma tiyip turdu. Ayaldardın meeriminde çek barbı?

-Al cönündö ekinçi süylöşpöylü, makulbu? A?

Men arkama buruldum. Birok, meni ayagan közdördü uzak karoogo darmanım cetpedi. Unçukkanım çok. Bardık nerse maga canı sezilet. Emne aytıp alaksıtışım kerek ele. Anı bilbedim. Baykaşıma karaganda Daşa meni küyöösünö okşotot, menden cıluu mamile kütöt. Bar bolgonu uşul gana. Albette, buga da mümkün. Kıpınday bolso da biröönö cakşı sezim berüü kişilik mildet emespi tiriçilikte.

Kün cılıy baştı. İvan Bunindin «Karangı alleyasın» baraktap oturam. Radio orustun munduu eldik ırlarınan kontsert berüüdö. Kişini ezgen calgızdık canıma sagaalap cürgönün sezem. Bir kezde eşik caktan ötü etiyattık menen nazik kağılgan ün uguldu.

-Kiriñiz.

Daşa kirip keldi. Emnegedir köñüldüü. Moynuna mala-kızıl kapron cooluk baylap, caykı kögültür plasçın kiygen. Cılanbaş. Çaçın keçigesine bir muunap baylap, kalğanın arkasına boş taştagan. Süykümdüü cıt bölmögö tolo ketti. Araptın «Mayası». Körüşpögönübüzgö on neçe kün bolgon. Al külöt. Buluttan çıga kalğın kündöy ısıtıp ülgürdü meni.

-Sizdi «barbı, çokpu», dep,- deyt torunan şarap, kolbasa alıp catıp: - Men azır kayra ketişim kerek...

-Emne boldu, Daşa?

-Eç nerse bolgon çok,- külündöyt al. - Cön ele...

Men şaşkalaktap çay dayarday baştım. Daşa kiyimin çeçip, stoldu sürtüp, çını-ayaktardı cuup ıretke keltire baştı. Kıymılı tez, narı keskin. Çay kaynagança terezelerdi, kiteptardi da bir-bir sürtüp, çañın üylöp ülgürdü. Kereksiz kagazdar, tameninin kaldıktarı - kıskası artık baş nerselerdin baarı zamattın ortosunda öz cayın taptı. Akırında, şıpırındını gazetaga orop, cuunuuga ketti.

Daşanın kelgenine kubandım. Asirese anın köñüldüü bolgonu mende bir türdüü ıraazılıktı payda da kıldı. Birok, köñülüm birdemeni sezgensi, saal bürkölüp turganımdı da baykaym. Eköobüzdün ortobuzda kenen-kesiri cıyırma cıl catat. Daşada caştık,

suluuluk, nazıktık - baarı kemeline kelip turgan uçur. Al emi mençi? Özümdu anın katarına kantip koem. Bul özünçö türmek! Anan anın kaygısı, azaptanışı özünçö catkan çoñ türmek emespi, eger mende uşul eköönön biyik turgan kandaydır bir ümüt payda bolso, anda cañılıştık ketir gen bolom! Bul çındık da!

Daşa küzgüğü karanıp, çaçın töböşünön cara taradı da:

-Uşunday taraganım cakşıbı ce bölböy çoquu ta raganım cakşıbı?- dep suradı.

-Bölböy el koy, - dedim men külüp, çındığında kaysınısı aga caraşaarı cönündö oylogonum cok.

Al taranıp bolgon soñ şkaftan balzam izdep kirdi. Menin oylorum menen anın işi cok. Uzak cıldar birge çaşagan kıybas adamınday ele «Kaldı bele degi?» dep surap koet. Anın azırkı kılık-corugu alıskı köñüldüü sapardan kaytıp kelgen üy eesin elestetet. Başın dagıların unutup. kayradan caralganday caynap külöt.

Çayga oturganda:

-Siler kantip cazasıñar? - degen suroonu kokus ayta saldı al. Bul suroo arkıluu meni da kubanıçka bölöğü, birer cıluu söz aytıp sıymıktantkısı kelgepsiyt.

Men eriksiz küldüm. Anın süröttü cakşı tarta turganın bilüüçü elem. «Sıymıktanuunu» özündö kaltır- gım keldi.

-Okşoş, - dedim men. Siz süröt tartıp catkanıñızda kanday kıyaldar biylik kılaarın bilesiz da. Aga emneler türtkü boloorun da cakşı tüşünösüz. Sizge bosk, maga söz gana kerek...

-Men cazuuçulukka kızıgam...

-A men sürötçülökkö kızıgam dedim.

Buga eköölöp kurulay küldük. Kantsek da, özübüzdü cagımsız birdemeden zordop alıstatıp catkanıbızdı tüşünüp oturgansıybız. Stakandarga balzam tamızıp, üstünö şarap kuydum. Uşul kıymıl üstündö, kırgız balzamı cönündö atayın uzun sonor söz kozgodum. Albette, bizdin kooz cergebiz, andagı esepsiz darı çöptör. Daşa boloor-bolbos sözgö da külüp, berile ugup catkan sıp, meni tiktep kalat. Al tiktegen sayın men anın canı cok, kuru gana sürötün körüp oturgansıym. Cenil- celpi suroo berip, coop algıça şaşat. Emne kılaarın bilbey catkanı anık. Sezip, bilip oturgan men andan beter kıynalam. Birok,

eköölösök da bul kırdaaldı uzakka sozo albadık. Kançalık saktansa da tuyuk cana carılбай koyboyt tura...

-Bügün erteñ menen küyöm eşikke çııp, bir saat tay taza abada oturdu, - dedi Daşa akırı.

«Basa, - oylono kettim men, - emi tüşünüktüü!»

-Cakşı kabar, demek cakşı bolo baştaganı da...

Daşa adattagısınday başın çaykadı da tömön karadı. Öñü suzdana ketti. Añgiça, calbırak üstünön togolongon caan tamçısınday bir “berme” kirpiğine iline ıldıı kuladı.

-Tañ atkança canında, orundukta ürgülöp oturam... Kuday-ay!

-Mından arı al cönündö süylöşpöybüz debediñ bele?- dedim men.

Daşa bul sözgö etibar bergen cok. Ayaldık, boşonduk anda biylik kura baştadı. Emi soorotuu paydasız dep tüşündüm. Orduman turup bölmödö arı-beri basa baştadım. «Iyla, baykuşum ıyla,- deym içimen, - balkim sergiysiñ!» Daşa ıylap da, süylöp da cattı. Men köbüñçö tüşünbödüm. Köz aldıma ömürü körböğön kişim elestedı. Bakalooru bütündöy alınıp taştalğan, alkımındagı teşikke rezine tütük ornotup, oşol arkıluu kışılday dem alıp catkan carım can biröö. Ün cok. Ooruunu sezse da kınkıstap özün alaksıtılbayt. Tışınan karaganda eç ceri oorubagan mopmomun kişi!

Daşa ıyın basalbayt.

-Beçara-ay, közü cıltırıp calooruy karayt. Men emne ayla kılam. Cindi bolup ketişim mümkün!

Men da özümdü cemeleym. «Çabal, adamın, - dep oylonom. - «Kubanıçıma ortok kılayın, cok degende bir az sergiyin, buk cazayın», dep keldi da maga. Carkıl dap, anımunu aytıp, birer saat bolso da alaksıtılbadım. Al menden dal uşunu gana kütkön da!»

Eşikte kün cadırap tiyip turat. Bak daraktar bür baylap sargılt-caşıl tüs alğan. Trotuarlarda ceñil kiyingen adamdar külö süylöşüp cay basışat. Alar çe nemsiz baktıluu adamdarday sezildi maga. Daşanın da carkırap künü tiyip turgan ömürü bolgon. Al kezde бүgünkü baktısızdık kütülböğön emes. Al emi, cıldar ötöt, erteñ al murdagıdan da baktıluu caşap бүgünkü sün unutat...

Oydon serpilip Daşanın sözünö kulak koem.

-Altı cıl birge çaşadık, - deyt al bışaktap. Bir da bir adamdı irencitkenin körgönüm çok. Evropada, Afrikada sayakatta bolduk. Yaponiyada da... Doktorduk dissertatsiyasın cañıdan gana baştağan. Bul kanday kırsık, oy beçara-ay...

-Kayrat kıl, Daşa, ıylap ayıktıra albaysıñ!

-Emne kılaarımıdı bilbeym. Anın orduna men oorusam emne?

Çay da şarap da içilgen çok. Alar da köñüldün tıñ kezın caktıruuçu türü bar. Daşanın mından bir saat murda caynap kirip kelgeni köz aldına elestey beret. Birinçi iret taanışkanıbızda da uşunday açık-ayrım ele. Anın külküsü maga kaçankı bir ukkan comoktogu kızdı elestetet. Al kız külgön sayın oozunan altın teñgeler tögülüp turgan ele da. Nesi bolso da, anın tagdıru meni birotolo ozuno karatıp algansıyt. Maga an dan başka oy kirip da çıkpıyt. Ansayın mende aeoçuluk, bir tuugandık sezimder basım bolo baştadı. Çındıgında, al menin aldımında kaysalagan caraluu maral öñdönöt...

Daşa keçki saat altıga cakındaganda ketti. Iylap bolso da çerın cazgan öñdönöt. Koştoşkondo bolso, cepildene tüşkönün sezirdi. Anın közdöründö ümüt uçkundanı kayra cıltılap turdu...

Şaardın süykümdüü narı merimdüü may ayı baştaıldı. Kün Bürkölö tüşüp, tögüp-tögüp alat da zamatta çayttay açıla ketti. Caandan kiyinki cagımduu tunuk aba ga kişiler cımıray çıgıp seyil kuruşat. Adam kerkünün, tabiyat körkünün boektoru daanalana tüşöt. Mındayda kişi köbüröök ergiyt, ömürgö degen suktanuu küçöp, dünüyö tügöl bir mezgil biylik kurat. Köpkök as manda bolso, balkıgan altın tabak oynop nur çaçıp, öz aldınça kubangan adamdarga kuulana külündögönsüyt.

Uşunday kündördün birinde Daşa dağı kirip keldi. Önü sınık. Közü kızara kirtiyp, tün boyu uktabaganı bir karaganda ele bilindi.

-Emne boldu. Daşa?

Al meni kaydıger candap öto berdi da terezege cakındap artına buruldu. Cüz aarçısın közünö basıp unçukpayt. Men aga cakındap, emne bolgonun dağı suradım.

-Tünde, saat birde küyööm öldü!- dep kabarladı Daşa.

Men ukpay kalgansıdım. Kandayça, mümkün emes, de- gen oy cabışa ketti maga.

-Emne deysiñ?

-Tündö küyööm öldü!

Men artıma çekindim. Unçugalğanım çok. Terezeden körüngön alıskı biyik üylördün töböşündö, meni alaksıtuu üçün birdemeler erbendep biylep cürgönsüyt. Men alardan köz ayırbay kızığa karaymın. Özüm körböğön adamdın ölümündöy emes, cakın adamımdan ayrılğandığı oor sezim biyledi meni. Bul bir ukmuş sezim ele!

Bir karasam Daşanın halatının etegi kara-koç kul kan.

-Daşa, aldığı kandı karañız...

Daşa eñkee karadı da etegin çımçıy saal kötördü.

-Oşonun kanı,- dedi al eç nerse bolbogonsup salmaktuu gana. Tikken ceri sögülüp ketse kerek!

Men andan beter çoçup kettim. Daşanın canına cetip bardım da çekesine alakanımdı bastım. Kızuu çok.

-Çay içesizbi?

Al başın çaykadı. Birok:

-Şarap bolso, azıraak,- dedi:

Rom kuyup berdim, içip ciberdi. Stakanga kuyup catkanımda anın önünön bir türdüü kataaldık cılt ete kalgansıdı. Men andan közümdü alalbaym. Eç kim çok bizden, - dedi al maga tike karap. Saat uče barıp buyumdarın alıp keleli, eköübüz. Men mında aran keldim...

Alıs cerde calgızdık caman dart. Daşa baarın oylop, başınan ötkörüp, özündö çok kataal münözdü atayın mençiktenip, andan abaylap paydalanıp catkansıyt. Murdagısı az kalgensip, anın nazik denesine tagdır akırkı oor cuktü arta salgan, kötörö algıs zil astında tişin tişine basıp, çımırkanıp oturat al. Oşol oor kırdalda meni esine algan, menden cardam bolooruna da toluk işengen.

Bölme içi tım-tırs. Köçödön tınımsız agılğan maşinalardın gürülü unutulgan. Ortodo söz çok köpkö oturduk. Bir ryumka romdon başka eç nerse oozuna algan çok. Men anın közünü karagım kelbeyt. Çenemsiz kaygıya batkan adamdardın közündö kubanıçtın, ümüttün al tügül kuuluk-şumduktun da kıpınday belgisi kalbayt. Anday kişi

özündö köz bar ekenin da unutat. Aylanı ketirgen meerimsizdik menen kataaldıkka karşı, akırkı karmanaar küçün salgan çınıgı õñ gana kalat alarda.

Saat ekiden ötköndö oorukanaga bardık. Daşa küyöösü catıp kaza bolgon krovattı cıynaştıra baştadı. Krovat başındagı tumboçka üstündögü vazaga koyulgan coogazın güldörü cañı ele üzülgöndöy tirüü. Anı keçöö satıp kelgenin ayttı. Tartmadan özünün buyumdarın ıçgarıp, tor baştıkka iretsiz sala baştadı. Emi alardın mülde keregi cok öñdönöt. Tartmanın tübündö bir somduk monetalar aralaş mayda tıyındar köp cattı. Birok, andan Daşa bir tıyın da algan cok. Baarın caygaştırıp bolup ketüügö iñaylana bergende, al burçtagı kiyim ilgiçti közdey bastı. Anın muundarı kaltırıp baratkanın körüp turdum. Kiyim ilgiçten sur kürmönü çeberdep aldı da iyinden karmap içine köz cügürtüp öttü. Ooruluular andan köz ayırbayt. Bir kezde kürmönü cıttap alıp, kökürögünö kısıp ökürüp ıylap dubalga soono ketti al. Men cetip bardım... Emne toktoto alayın. Çıdap oturalbagan ooruluular ileeley basıp, birinin artınan biri ıçgıp ketip cattı...

Kaytıp kelgenden kiyin özünün murda catkan bölmö sünö caygaştı. Anın kaaloosu boyunça men kırgızça sorpo casadım. Birok, carıtıp içken cok. Küyöösünün kürmösün camınıp, ıylap otura berdi. Cerdeşteri ertesi kelişti. Bizdin eldin sıy-urmatı menen meerimin alardan da ayaganım cok. Catar orun, tamak-aşı öz aldınça dayıma dayar turdu.

Üçünçü küñü kaygısına çıdabagan kelin oorup kaldı. Kızıusu kötörölüp, tamak tatuunu mülde toktottu. Tez cardam çakırıp, aptekalardı kıdıruuma tuura keldi. Cerdeşteri ölüktün anı-munusu menen alek.

Daşa ıylay-sıktay oturup küyöösünün külün alıp kaytuuga makuldugun berdi. Al oorup catkanına karabastan, başınan ayagina çeyin kara kiyinip, krematoriyaga bardı. Oşol tünü uçuuga belet da alıştı...

Zańkaygan aerovokzalda oturabız. Keçki saat on. Zal tolgon cürgünçülör. Alardın öndörünön tımızın kubanıç baykalat. Saparga çıguu da, sapardan üygö kaytuu da köñüldü kötöröt emespi. Daşa bolso, alarga okşoboyt.

Men bir nerseni bilgim kelet. Dagı bir cagınan Daşanı ayaym. Bile turgan nerse Daşanın oorusun küçötüp, bardık ötkön kaygılıu körünüştördü kaytalaşı mümkün. Birok, oylono kele, baarı bir mensiz da alda neçe eskerilip, köz caşı alda neçe tögülüşü mümkün, oşon üçün anın bir gana kaytalanışına sebepker bolsom eç nerse bolbos, degen tıyanakka keldim.

-Men birdeme surayın, - dedim Daşaga. - Küyööñ kaza boloor aldında eç nerse caza alğan cokpu?

Daşa şaşpay kol sumkasın açıp, içinen kiçine bloknottu suurop çıktı da:

-Mına,- dep maga sundu. Daşa bloknottu kayradan aldı da birinçi süylömdü kotordu:

«Daşa, canım, men kandaydır özümdü naçar seze baştadım! Bügün uktabacı!» bul birinçi cazganı. Ekinçisin carım saattan kiyin cazdı.

«Uşunçalık katuu oorup catam, ooru mınday bolot dep eç kaçan oylogon emesmin! Mından körö ölsem emne!»

«Balkim, oorup oorup basılar deg kondo bolgon go beçara!» dep oylono kettim.»

-Bul kattı okugandan kiyin ıylap ciberdim, - dedi Daşa. - Anan, mañdayıman sılap... kıyla oturdu. Karasam közünön caş kuyulup catıptır. Ün çıkarıp da ıylay albayt, baykuşum-ay...

-Andan arı?

-Andan arı meni soorotuu üçün: «Azır cakşı bolup kaldım, ıylaba?» dep cazdı. Bul eñ akırkı cazganı. Birok al köz caşın can üzgüçö toktoto alğan cok. Emnelerdi oylodu eken... –

-Tüşünüktüü, mından başka eç bir cazgan cokpu?

Daşa başın çaykadı. Özünün süyüktüü adamın gana ayagan, baarına çıdagan. Anı tınçıtıp catıp kaza bolgon! Bul da özünçö tataal tagdır-ov!

Karşı aldımızda bulardın reysinin registratsiyası cürüp cattı. Daşa ontop arañ oturat. Baktısız cubaylardın bir-birine degen süyüüsü menin say söögümdü sızdatuuda. Ubakit ötpögönsüyt. Kayra-kayra tameki tamızam. Tezireek ketüüsün kaalap oturam.

-Sizge ırahmat, - dedi köz caşın tıyalbagan Daşa. - Cardamıñızdı eç kaçan unutupaym!

Anın çın cüröktön alkoosu maga cakşı oy saldı. Ününön adamdık urmat, sıy, tereñ kadır baykalat. Carım saat ötkön soñ urnanı kuçaktagan Daşa aeroportko ketüüçü avtobustan orun aldı. Anı terezeden daana körüp turdum, urna salıngan karton caşıkti aldına koyup, coolugu menen betin basa ıylap oturdu al.

Bulardı uzatıp salgandan kiyin köpkö köñülsüz cürdüm.

Beş kündön kiyin Daşadan kat aldım. Alide ayığa albaganın cazat. Katta dağı mınday sözdör bar: «... keede, özümdü capadan calgız sezüüçü boldum. Baarın taştap, baarın satıp, booruker el - siler cakka ketip kalgım kelet...»

4.1.14. İYİK SEZİM

Iyık sezim - bul uçuna köz cetpegen biyik çoku!

Köz aldıma kök tiregen biyik aska turat. Aga karaym da kızığam, kızığam da oylonom: bul düynödö seni körböğön, saga suktanbagan kişi az çıgaar çındığında. Antkeni, saga çıguu tilegi ar bir kişinin tabiyatına bütkön şirin eñsöölörü menen cuurulgan. Adatta, kişilerdin tunuk sezimderi biyikke umtulup. Seni mara kılrat. Cerdin dal özögünön önüp çıkkansıp, asman küñügö bağıt algan ukmuştay zalkar bolson da, sende bayırkı adamdardın cıluu cürögünün cönököy izderi catat....

Eki adam batpagan tar çıyır beline orolo öödölöyt. Bir taalay çıyırı, bakıt çıyırı. Ar bir kişi bul çıyırğa öz aldınça iz kalıruuga tiyiş. Al emi, sara kötörölüp, senin töbene tamanın tiygizgender kaygıka- siret, ıza-korduk, üröy-korkunuç degenderden mülde arılat. Tübölökkö beykuttuk ornop, cuktuktun, cetişpestiktin kişeni bıt-çıt bolgonsuyt. Andan arı tımızın sagınıçtın, kubanıçtın sezimderi oygonup, bütkön boy balkıyt.

Düynögö adam bolup caraluunun sıymığı terendep baş kötöröt.

O, sıykırduu, aska! Sende bulutsuz asman köp. Kün nuru birinçi tiyip, akırkı nurları seni menen koştolot. Sende kün nuru mol. Töböndö salkın cel cüröt da, çerler cazılıp, köñüldör cumşarat. Denege cagımduu kan tarap, tattuu çımırkanuu payda bolot. Kişige bütkön marttıktın, erdiktin, meerimdın, berilgendiktin calını aloolonot. Mina oşondo, ubakıt toktop, büt düynö bir saam es ala tüşkönsüyt...

Iyık sezim - bul nazik gül!

Caz kündörü açılğan bul güldün ömür küçü cıldar boyu sozulat. Kişinin can düynösün tolkutkan nazıktıktın, koozduktun, köñüldü ergitken cagımduu cıttın soolbas bulagı öndönöt al. Köp sandagan kooz köpölöktör anı tegerene uçat, alardın da kıpınday armanının bir maarası oşol öndöñöt.

,Kırmızı barkut, kat-kabat celekçeler tenselgen çaşıldık arasınan boy kötöröt.. Adatta anın şoola çaçıp turganın körösüz. Karap tursañız, ömürdün tübölük öçpös şamı öndüü boygo kubat, kıymılga medet. Al kişilerdin küügüm tartkan kökürök boştuguna caygaşıp, pur çaçıp turgan kan kızıl gauhar taştı elestetet. Anın sıykırına kabilgandar tiriçilik tüyşügün unutat. Karagan sayın karagısı kelet. Oşondo al başka bardık kızıqçılıktan keçüügö macburlayt. Anıy cıtı adam seziminin en tereñine cetet. Kişide anı menen ömür boyu ırakattanuu tilegi özünön özü payda bolot.

Birok, al nazık, arı sezgiç gül. Sizden çıdamduuluktı, adal kütümdü talap kılát. Al aram oy menen cılmaygan kişi aldında sooluy baştayt. Nurlanıp kulpu nuusun toktotot.

Iyık sezim - bul kaarduu deñiz!

Çeksiz ketken kaarduu deniz özünçö köölgüyt. Adam balası kımbat baalagan şuru menen bermettin esepsiz baylığı munun tereñine çaşırganan deşet. Birok, andakı bermet menen şor suu miñ sandagan adamdardın köz çaşın tüşündürüügö tiyiş..

Adamdar aga tüşünüügö kumar. Antkeni, adatta al meerimdüü deñiz. Aga tunuk bulaktar, dartka dabaa araşan suular kuygandıktan tüşkön adamdardı külgündöy tazartıp, ömürgö degen süyüüsün tereñdetet.

Anın kaardanuusunun sebebi emgiçe açılbağan sır. Al kaarına alganda ceekterine ak köbük bürküp, tüyülö cıyrılıp, cindene baştayt. Tusı kara küröñ tartıp buzulat. Üstündö oor buluttardın kerbeni kırkalayt. Çağılgandar ot kamçısıñ üyrüp, kara tumandı tilgilep çartıldıyt. Oor deñiz tüp kötörölö kozgolup, bir bel aşıp ıldıy kulagan, toodoy tolkundar örköçün cönötöt. Üröydü uçurgan dülöy kürüldök terenden ugulat, candan tüñültöt. Büt düynönü capırıp, tebelep ötçüdöy küülönöt, ceekterin tıtkılayt. Turuştuk bere albagan toolor urap, cerler cemirilip catkansıyt. Aga kabilgan adam çabal oydon tez kutulat, kamgaktay uçup, tıyanaksız, ümütsüz aldastayt. Aga carık düynö menen koştosu baarınan ceñil sezilet!

Tabiyat küçünün uluu kocosu bolso da, adam balası özün alsız sezip, çenemsiz kaygıga bataar uçuru oşondo payda bolot.

Iyık sezim - bul süyüü!

4.1.15. KÖZDÖR, KÖZDÖR...

Colooçulap bara catıp, «N» selosunun kiçinekey; cüdöo aşkanasına kirdim. Köbünçö mından arı-beri ötkön şoferlor azıktanışat. Aşkananın cüdöölüğü col üstündöğü şoferlordun cupunu kiyimderine, oroy şıldındaşıp, erkin oturuularına mümkündük berip turgansıyt. Şoferlor gana emes, mınday cerge kirgen ar kanday kişi emne kılsa da ön sezilçü türü cok. Bizde, adatta, köpçülük cıynaluucu cerde tameki tartılбайt. Birok, mında kök tütün dayıma aşkananın töböşün kaptap turat. Tamak berilüüçü teşikten, piyaz menen kuurulgan mayluu ettin cıtı çıgıp, daamduu tamaktın buusuna semirgen aşmaçının çulcuylan beti da körünüp kalat. Mında kirgenim bolboso, tamak içüügö tabitim tartkan cok. Buga aşkananın naçar tazalığı sebepçi emes, col üstündö tamaktanıp, caylanıp otura albaymın. Buga könüp da ketipmin. Oşondo da, bir stakan karanday çay aldım da, sigaret tartıp, şoferdun tamaktanıp bütüüsün kütüp, çette otura berdim.

Bir kezde çañkıldagan kırgız ayaldın ünü baarıbizdın nazarıbizdı oodardı. «Aşkananın tolboy catkan bir kemtigi uşul ele!» dep oylodum men.

-Uyatsız! - dep çañkıldadı ayal karşındagı cakşı kiyingen cigitke kadalıp. Ayal canatan beri üstöldördü tazalap, ayak-tabaktardı cıynaştırıp cürgön.

-Sen cugundu cıynaganıñdı bil. Maa çañkıldaba, tüşündüñbü?- cigit mayluu koldorun üstöldün üstünö silkip-silkip koyup, ayaldan oolaktay berdi.

Açuulangan ayaldın közünön bul tiyişüüdön kumarı kanbay kalğanın baykoogo boloor ele. Cigit munu tüşüngön cok. Al eşik cakka bardı da, ayaldın caman küñküldögün ugup kayra keldi. Anın kebetesinen opsuz kıcırdanuu köründü. Añkoo kişi: «Emi boluçusu bolot!» dep oyloguçalık ele. Birok, iş mülde teskerisinçe ketti. Ayal özünö cakındap kele catkan, kara-küröñ kataal öngö eki sekundaday karap kaldı da, tabaktardı stolgo koe koydu. Menin közümö al, azır ele çabıla ketüüçü kapkandı elestetip cattı. Arada üç sekunda ötkön cok, ayalga cakındagan cigittin sol cak beti «çuu!» dey tüştü. Cigit muştumun tüyüp kulaçtay bergende, cakın stoldo oturgan orus şofer bilekten aldı. Cigit kolun culup alalğan cok. İçi küygöndüktön anın oozunan ötü köp cagımsız sözdör çıgıp ketti. Anın emne ayıp catkanı menen işibiz bolgon cok. Antkeni, al bizge tüşü nükütü ele. Kulagıbiz ızalanıp, murgadıdan beş beter çañkıldagan ayalda boldu.

-Arsız... Sen öñdöngöndördün kesiri elge tiet. Oy, botom, tamagın içip bolup mayлуу kolun mınabul aşıp kalgan nanga aarçıp catat, akmak...

Masele emi tüşünüktüü boldu. Çındığında ele koldun kiri menen mayga uşalangan nan kükümdörü üstölde catkan. Biz emne deeribizdi bilbey turup kaldık. Nan kükümünön kötörülgön közdör ceñil oyçul, kesirdüü cigitke bagıttaldı. Men uşul kadalğan közdördün köbünö serp salıp ülgürdüm. Zamattın ortosunda sereygen tulkular, surdangan öndör menen kaarduu közdördün bütün bir komplektisi payda bolgon ele. Caşı kırktar çamasına kelip kalgan, togolok kırgız şoferdun közü içki düynösün baarınıkınan açık-aykın bayandap turgansıdı. Cek körüü sezimi tuudurgan mınday karoonu men kemde kem uçuratam. Anın küröñ kirpikteri üstünkü kabagına camına, azır ele sayıla ketüüçü nayzaday oktoluptur. Köz karakteri duşmandın buytap. ketpestigin küzötkön kandaydır kekçil capayının tiktöösün elestetet. Ebak unutula baştagan kıyınçılık, açarçılık anın közündö öz ökümün cürgüzüp turgansıyt. Kesirdüü cigit bir da biröönün közünö tike karay albadı. Al başın tömön saldı da, köptün ortosunan suurulup eşikke çıgıp ketti. Anın ketip bara catkan kebetesinen: «Mından körö uşul turgan kişilerdin biri kulak tüpkö keliştirip bir ursa cakşı bolmok!» dep oylogonu bilinip turdu. Tigilgen közdör üçün anın karapayım dıykan ce professor bolgonu bir tıyın ele. Bul kırdaal eç kanday tituldu koşpogon adamdardın çındık mamilesi da. Al çıgıp ketkenden kiyyin da kalgandar al cönündö süylöşkön cok. Antkeni, mınday cosunsuz işke koşumça tüşünüktün keregi emne?

Biz colgo çıktık.

Birok, bul cüdöo aşkanada ötkön cogorku kiçinekey okuya col boyu köz aldıman elestey berdi. Tınçıktagı cırgal turmuşun özü da kişinin zeenin keyite turgan işterdi oylobogon cerden çıgara koeru belgilüü. Birok, baarınan da canağı közdör uluu emespi. Adatta mınday közdör arzıbagan nerselerge caralıp, özün körsötö albayt.

Kudum uşul öñdüü nukura tigilgen karakterdi men mindan beş-altı cıl murda körgömün. Al kezde biz turgan kıştaktı (Kıtayda) taştaktuu adırlar, kaçandır bir zamandarda cürgön kıyan-selden ebegeysiz zor nugu ortogo alıp turuuçu. «Kommunnalar» kandaydır bir cerlerden eşekter menen topurak taşıp kelip, şağıl taş üstünö egin cööktörün casagan. Anan al topuraktardı eroziyadan saktöo üçün, egin

ayanntarının ceekterin carım metrdey kötörüp koyuşkan. Bul köbünçö şal akızdarın eske tüşüröt.

Kündün kakıragan ısıgına çıyıldap ırdagan uygur ayaldar, erteden keçke çeyin añızdarda kuyut çaçaar ele. Kuyut degeni kık. Eşek aydagan kartañ uygurlar köçölördön zorgo cıynagan azıp-rolak cañı tezekterin da oşol anızdarga tögüp turuşkan. Aydoo mezgilinde bolso, ögüzdör cetişpegendikten ar bir ceökkö kişiler bölünöt da, katar turup alışıp ketmen menen bir kelki oodara baştaşat. Uroi sebileeri menen dagı kuyut çaçilat. Al emi, sugaruu kezinde bolso, cööktün ceegine belçesine çeyin köömp koyulgan karapalardagı kişinin baarın, ayaldar çomuç menen arıktağı suuga kuyup turuuga tiyiş. Kendum iş katarı, cumuş ustundegu ayal-erkekterdin baarı karapalardan başka bey sabat cerge zara kılışpayt.

Kol baladay bapestep östürülgön egin, orulup cıynalaarı menen kandaydır bir kampalarga conotulot. Kayradan dagı tüyşüktüü cumuş baştalat. Buuday orduna ak konok sebile baştayt...

Kıştaktı carıp ötkön şosse coldo maşınalar tınımsız agılıp, bozgult çañ tuş taraptı dayıma kaptap turat. Mınday çandar köbünçö maşınalar batıştı közdöy ötköndö udurguyt. Al emi, alar çığıştı közdöy ötkende «zarlap» arañ bara catkandarın körçübüz. Asirese, avgust aylarında şossenin çañı, oor cüktüü ma şınanın ünü künü-tünü bir basılıuçu emes!

Bir künü tüştön kiyin «kommunalar» menen şosse canındagı cööktö, çığıştı közdöy ötüp catkan maşınalar kolonnasın karap turduk. Baarımız ele mından on neçe minuta murda kolubuzga karmatılğan bir-bir covendeni, karapa cınıga kuyulgan kara çayga çılap cep çıkkanbız. Covende degenibiz ak konoktun ununa azdap tatıtıp buuday unun koşup casagan nan. Beti boz çangıl tartıp, çiyki-bışuusu bilinbegen uşul bir kiçinekey ençibiz bizdin carım kündük cumuşka ketken al-kubatıbizdı kamsız kılıuga tiyiş. Birok, bul köbünçö ümüt boyunça gana kala turgan. Kursagıbiz kañçalık açsa da, baarı bir dagı bir covende kolubuzga tiybesin bilip, kanaat etpeske aylabız da cok. Tüştüktün aloolongon ısıgı, toe içpestik - tıştan kelgen men emes, cergiliktüü dıykandardın özün da şiridey karartıp cibergen.

Şossedegi oor maşınalardın kabinalarınan avtomat karmagan soldattardı kördük. Alar cardanıp turgan «kınırılğan» dıykandardı körmöksöngge salıp ötüp catkanın

bayk, adım. Brezent menen cabılğan kuzovada aştık salıngan kıska meşoktor daana bilinip turdu.

Men canımdağı çala toyut dıykandardı karadım ele, bütkün boyum dürküröp koe berdi. Ömürümdö mınçalık kadalğan közdördü körgön emesmin. Avtomaşınalar şosseden eriksiz burulup kelip katıñkı kirip ketip catkansıdı maga. Ünsüz kumsargan cüzdör taş bolup katıp kalgansıyt. Alar içip-cep taragan sayın titirep, çeke tamırları bülöölönöt. Kaarduu közdördün kudureti ötüp catkan maşınalardı buuga aylantıp, bulçundarı, tıptıypıl kılıp ciberişi kerek ele. Teskerisinçe, karapayım kişilerdin közdörünön çaçıragan ukmuştuu uçkunar buuga aylanıp, abaga siñip cogolup catkansıdı.

Biz cöök kırında kañça turganıbzdı bilbey kaldık. Oor maşınalardın kuyruğu da üzüldü. Mına oşondo cardanıp turgandar maşaşkanday bir oozdon ıñıranıştı!

Men alardın ulutungandan kiyinki, baktısız közdörün kayra karagım kelgen cok. Antkeni, baktısız közdör ar kaçanda kayratsızdıktı, başkaça aytkanda maanisizdikti gana körsötöt. Maşınalar ötüp catkandagı kaarduu közdör menin esimde tübölük saktalıp kaldı. O-oba, bul közdördü düynönün uluu akterloru da sahnada tuuray almak emes!

«N» selosunun cüdöo aşkanasınan çıkkandan kiyinki eske alğan közdör mına uşunday boluuçu. Çındığında ayıpsız adamdardın kaarduu közdörü kötörö algıs zil, ukmuştuu bir korkunuç dey beriñiz...

4.1.16. AK ÇAÇ CÖNÜNDÖ KİÇİNE TARIH

(Darektüü añgeme)

Keñ-Suuluk murdagı cooker Orozbaev Kazak baş kiyimin alğan sayın töböşündöğü ak çaçına eriksiz közüm tüşöt. Adatta saamayga buurul tıs kirip, andan kiyin bolso, çaç akırındap büt agara baştaşı kerek ele. Bul, albette, biologiyalık protsesstin bir neçe cılga sozulğan zakonduu cemişi. Kazak kırtan cañı ele aştı. Bul çaç agaraar mezigil emes. Al emi, anın töböşündöğü kapkara çaçtın bir barmak basım ceri gana kuuday appak!

-Bu, sizdin çaçıñız kızık eken?

-Çaç soguşta agargan çaç, - deyt al.

-Kaysı soguşta boldunuz ele?

Kazak az oylandu da «bile berbeysiñ go» degen kebete bildire süylödü:

-Mançcuriyada, yapon dun Kvanton degen armiyasın talkalaganda...

Kırk cıl ömür sürüp, karapayım eldin kanın suuday agızgan, birok, ne barı eki cumanın içinde gana bıtçıtı çıkkın bul armiyanın tarıhı maga belgilüü.

1905-cılı Pekinde tüzülgön eski Kıtay menen Yapon kelişimi boyunça, Mançcuriyanın tüştügündögü carım Liaodun aralı Yapon imperatoruna arendaga berildi. Soguştuk strategiyalık maanisi bar bul cerden eski Rossiyanın biyligin coyup taştap, bet cüzünön kara neettigin caşıra bilgen. Yaponduk diplomattar, tüştük Mançcuriya temir colun «korgoo» maksatında on altı min soldatın turguzuu ukugun koşo aldı. Oşentip Mançcuriyada Yaponduk soguştuk ştabı kuruldu da al armiyaga «Kvanton armiyası» degen naam berildi. Mançcuriyanı guandun (kvanton) dep atoo murda ele bar boluuçu. Antkeni, Mançcuriya Sanhayguandın çığışın ala catkandıktan anı «guandun» (Sanhayguandın çığışı) deşe turgan. Bul armiya 1931-cılı eski Kıtay ökmötünö calaa caap, soguş açtı da, bir cıl ötkön soñ бүткүл Mançcuriyanı karatıp aldı. Marionetikalık Mançcuu ökümotün tüzdü. Bul kırdaal armiyanın sanın cüz miñge cetkizdi.

Al emi, ekinçi düynölük soguştun örtü Evropada bıķşıp öçkön 1945-cılı Kvanton armiyası bir million ele da, anı caktagan kuurçak Mançcuu ökmötünün cüz cetimiş miñ soldatı, eki cüz miñ çamasındagı cakşı kuraldangan politseyleri bar ele. SSSRge degen kara neettik cagınan bul üç kuralduu küç sinonim sözdördöy maanileş boluuçu. Kıskaşı, faşizmdin çığıştığı oçogun birotolo coyuu üçün Kızıl armiyanın ülüşünö tiygen kuralduu duşmandın sanı bir carım milliongo cakın ele. Birok, biröönün cerinde ösüp-önüp, köpkölön tartkan bul coykun küç, dañktuu kızıl armiyabızdın coruguna cıyırma küngö da turuştuk bere alğan cok!

Mına oşol coruk kezinde Orozbaev Kazak cıyırma beşter çamasında eken. Aga bölüktör ara telefon baylanışın cürgüzüü tapşırılğan boluçu. 45-cıldın segizinçi avgustu. Közgö saysa körüngüs tün. Okean buluttarı kaptap, Hasan-köl öröönünö neşer tögüp turdu. Soguştuk kırdaal - cookerler uktoogo ca- tışkan emes! Aylana tınç, ubakit ölçögön saattar gana, aga koşulup birdeme sezgen cüröktör gana tıkıldayt.

Tünkü saat on eki. Bardık dayardık бүткөн. Kazak özü aydap cürgön eki döñgölöktüü araba koşulup, aga telefon apparatı, başka da carıluuçu zapas buyumdar tıkan caygaştırılğan. Dayıma carkıldap, kuudul süylöp, cookerlerdi küldürüp cürüüçü

şayır Savin alide dayardığı menen alek. Al samuraylarga arналган «limondorun» cayğastıruuda.

9-avgust. Tüñkü saat bir. Birden ele reproduktorlor işke koşuldu. Başkı komandovanienin buyrugu tündü carıp zañkıldadı. Tomogolor tartılıp, kiraandar kökölödü. Zamattın ortosunda büt tegerekti motordun cana atılğan zambirektin ünü kaptap kaldı... Cer-köktü titiretken alp küç samuraylardı basa-köktöp, çar taraptan kuuşurup bara cattı. Duşman koopsuz dep oylogon too-tokoylordogu cığaçtar sulap cıgılıp, kızıl cookerlerge col berdi...

Modencañ (Modantszyan) şaarın eelep turgan kvantonduktar karşılıktan kiyn tüştüktü közdöy bet alıştı. Bul körünöö kaçuu ele.

Samuraylardan boşotulğan cerlerde şaardı közdöy arabalar kerbeni kele cattı. Bulardın içinde Orozbaevdin çakan arabaçası da, şayır Savindin arabası da bar ele. Coldon kvantonduk tutkandar kezige ketti. Baarı batkakka oonagan megilcindey çambılala...

-Bizdin «suluular» uşunday tura!- deyt Savin cayrañdap.

Bir kezde aldınkı arabada kele catkandar, eki kişinin boortoktop cılıp, coldu kesip ötkönün körüp kalıştı. Kerben toktodu. Alar cılıp oturup kamyş cabılğan een fanzaga kirip ketiştı.

Savin arabasınan ırgıp tüştü da:

-Coldoş komandır, - dedi. - Men yapondorgo bir da bir «limon» berelekmin. Uruksat etiñiz!

Komandır soldattarga fanzanı kurçoogo buyurdu.

Dayıma aldınkı pozitsiyanı eñsegen Savin, calpı bölüktün şañduu cürüşünön tolkundanıp, samuraylardın boortoktop cılıp baratkanına kümön menen, karay alğan cok. Oşo zamat fanzaga cetip bardı da eşigin bulkup aça koydu. Oşo zamat tapança atılıp, Savin cerge cata kalgansıdı. Cookerler fanzaga ok caadı rıp ciberiştı. Aylası ketken eki samuray çığışıp: «Banzay!» dep kıykırıştı. Koldorunda yaponduk kiçine celek. Anan közdü açıp-cumgança koynundagı granatalarının cibin culkup tartıp alıştı ele, carık düynödö bir neçe sekund gana tik tura alıştı!

Cookerler. fanzaga cetip barışsa, açık münöz Savin ebak kurman bolgon eken. Arabadağı bey-cay cookerler duşman cerinde özün kaday alıp cürüü kerektigin tüşünüştü. Keçke maal bularga kubattuu procektorlor cüktölgön avtomasçınalar kelip koşuldu. Col batkak, cürüş akırın. Soguş cürgüzüp catkan aldınkı bölüktör kançalık uzap ketkenin bilüü kıyın...

Savindin böödö ölümü Kazakka katuu taasir berdi. Ölümgö başın baylap ap koygon yaponduk soldattar cönündögü ukmuştay sözdör esine tüştü. Birok, soguş degen soguş! Sen duşmandı öltürbösoñ, duşman seni sözsüz öltüröt.

Orozbaevdin arabası eñ arkada kele cattı. Keç kirip, kaş karaydı. Arkadağı maşinaların carıgı karañgılıktı közöp ötüp, arabalar kerbenin daana körsötöt. Col şaarga cakındaganda bir deñsöönü aşıp ötüüçü. Al emi döñsöögö çıga berse, Modantszyan şaarı daana körünöt. Kazaktın atı öödö çıkkanda dayıma tınıp-tınıp çıga turgan. Munu coldoşturu bilgendikten aga köp kılçaktaçu emes. Arabalar döñsöögö tün kirgende cetiştı. Kazak atın es aldıra cürüp, kerbenden alısıraak kaldı.

Döñsöögö çıga bergende bir darbaza açıla ketti da, Kazaktın arabası oşonu közdöy burulup kaldı. Kazak attardı colgo salmak boldu, birok, aga boy bergen cok. Añgiça, arabada turgan mılıktı biröo tartıp alıp, attı aydap koroogo tez kirgizip ciberdi. Bul albette, öz kişiler emes, duşman degen uşu da, añdıp catışkan. Kazak arabadan sekirip tüştü da, darbazaga umtuldu. Birok, darbaza kayra bekilip kalgan boluçı. Al koynunan granatanı aldı da arabadağı carılıuçu zattarga ırğıtıp kaldı. Araba cak bir carık etkenin bile, andan arı emne bolgonun sezgen cok!

Katuu carılıudan soñ Kazaktın coldoşturu cetip keliştı. Alar koroodo talkalangan at-araba, ölgön üç samuray cana eç ceri caralanbay sulk catkan Kazaktı körüştü. Savin bere albay ketken «limondu» Kazak bergenin coldoşturu daroo tüşünüştü.

Bir neçe kün ötkön soñ soguştuk oorukanada Kazak közün açtı. Kulagı ukpayt. Birok, sestralardın, vıraçtardın toktoo kıymılı aga cıluu taasir berip cattı. Anın uguu nervderi katuu düülökköndüktön normalduu iştebey kalgan ele.

Bir künü tün içinde Kazak çoçup oygonup ketti. Aga carılıular, ukmuştay kürküröölör ugulgan ele. Al başın kötörüp tınç körünüştü baykay koydu. Demek...

Ekinçi sentyabr künü kulagı kadimkidey açılıp kalgan Kazak, reproduktordon Yapon imperialistlerinin şartsız tize bükköndüğün cana bir kaçça milliondogon adamdardın kanın suuday agızgan, ekinçi düynölük soguştun, birotolo ayaktalgandığın öz kulagı menen uktu.

Köñülü kötörölüp, tuulup-öskön ceri esine tüşkön Kazak akırın barıp, küzgügö karandı. Ukmuş! Dal ele töböşündö bir barmak basım çaç bütündöy agarıp kalgan. Kazak arı-beri karandı da, köpkö deyre ak çaçınan közün alalğan cok. Çındığında, mindegen dostorunun tekken kanına karaganda, al arzıbagan ele iş! Anı unutu zarıldığının özün unutup koyuuga bolot emespi.

Körsö, ak çaç çeyrek kılımgı cuuk ubakıt ötken soñ da, cırtkıçtar tobunun-Kvanton armiyasının talkalanganın eske salaar belgi bolup kalgan tura...

4.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE HİKÂYESLER

4.2.1.KANIKEY'İN ALTIN BİLEZİĞİ

Dörgö ve aynı zamanda bir falcı olan Erlikhan “Ey, Manibatmahum” deyip elinin desteği ile ayı postundan doğruldu. O, akşam tapınağa giderek ateşin önünde Latmanat’a ibadet edip zühural yapmak niyetiyle oturdu. Onu çağırmaya gelen asker çekindiği için kapıdan içeri giremedi. Bilge, kapıya yaklaşıp çömelip yaşlılığın verdiği ıstırapla inledi ve köşeden mavi ipeğe sarılı kalın bir kitabı zorlanarak aldı. Asker yardım etmek istedi fakat lider gözünü yumarak sol eli ile yavaşça “Dokunma!” der gibi işaret etti. O ağzını şapırdatarak:

- Han yalnız mı? dedi. Asker üzgün bir ifadeyle:
- Ulu Sultanım onu bilemem, dedi.

Direğe bağlı kahverengi-sarı ata Erlikhan’ı bindirdikten sonra tozu toprağa katarak Han çadırına doğru yol aldılar.

Gün ikindiye vardığında Koñurbay, Gobi Çölü’nün ılık havasında bir vadideyken serin rüzgâr esmeye başlamıştı. Çin’in sarı ipeğiyle kaplı çadır direklerinin bağlanmış yerleri ak gümüş ile işlenip yere ayı postları döşenmişti. Köşedeki kaplan postunun üzerinde düşünceli bir şekilde oturan Koñurbay, öğleden beri hiç yerinden kımıldamamıştı. O, kendi kaderi hakkında derin düşüncelere dalmıştı. Askerler bulundukları yerde bu yazı rahat geçirmişlerdi. Çünkü Hanlığın etrafında ona başkaldıracak boy kalmamıştı. Kanlı savaşlar onları dize getirmişti. Han Koñur’un en küçük hanımı Setkil, Han çadırında oraya buraya koşturup kendi işleriyle meşguldü. Yaşı on altıya yeni giren Setkil, Nayman boyundan ganimet olarak gelmişti.

Saf altından yapılmış püsküllü mızrak tutan iki asker çadırın kapısı önünde kazık gibi donakalmıştı. Han çadırından uzakta kurulmuş yörük çadırlarında bekçiler, sultanın yardımcıları, esir edilen göçebe boyların kızları ile şarap içip gönül eğlendiriyorlardı. Onlardan başka daha uzakta gerilmiş iplere bağlı alçak küçük eyerli savaş atları otliyordu. Çadırlardan ve atlardan uzakta yüzlerce delikanlı atlarını koşturarak toz toprak içinde onları oraya buraya yürütüyorlardı. Dışarıdan bakıldığında, Han otağının yaklaşık bir kilometre kadarı düşmana korku veren heybetli askerlerle çevrilmişti.

Erlikhan etraftakilere yaklaştığında onlar atlarından inip, dize gelip dizilerek set oldular. Askerin eşlik ettiği kahverengi-sarı rahvan at kendine boyun eğen askerlerin arasından geçip onlardan uzaklaştı. Altın, gümüş ile süslenmiş sarı Han çadırına yaklaştığında, Erlikhan atından inerek yürümeye başladı. Kutsal kitabı göğsüne bastırdı. Gerek duyulmadıkça o, otağa çağrılmazdı. Yürürken: “Yine kan dökülmeye başlayacak Ey Manimatmahum!” diye düşündü.

Dörgö çadıra on adım kaldığında, çömelip dizleri üzerine yürüyerek kapının önüne geldi. Altın mızraklı askerler eğildiler. Genç ve güzel Setkil önden çıkıp eğilerek selam verdikten sonra komşu çadıra gitti. Dikkatlice çadırın kapısından süzülerek içeriye giren Erlikhan’ın avuç içleri ayı postunun üzerinde, alnı yerde hareketsiz kaldı. Boğuk ve ihtiyar bir ses:

-Gel! dedi.

Dörgö emekleyerek üç-dört adım ilerledi ve önündeki mindere başını koydu. Boğuk çıkan bu soğuk sesi kulaklarıyla da duydu:

- Erlikhan başını kaldır. Sen deminki kitabınla konuş. Cevabın net olsun! Kalbi güm güm atan Erlikhan: “Manibatmahum!” diye mırıldandı. Koñurbay:

-Ben bu yıl kaç yaşına geldim? Dedi.

Erlikhan:

-Ulu Hanım, bu yıl yılan yılı, siz doksan yaşındasınız.

Koñurbay memnun bir sesle:

-Hıım, daha kaç yıl yaşarım, söylesene, dedi.

Savaşa girdiğinde ya kazanacağını ya da bir kaza ile karşılaşacağını söyledi kitabına bakarak. İnancı gözlerini yuman dörgö, kocaman elleriyle kitabı başının üzerine koyarak içinden bir şeyler mırıldandı. Sonra o fal kitabının bir yüzünü sivri bir şeyle işaretledi ve biraz önceki yerinden indirerek dizine koydu. Koñurbay kısıp gözlerini süzerek alacağı cevabı düşündü. Erlikhan:

-Kırgız... Hıım, dedi ve devamını getiremedi. Ancak sözünü yeniden toparlayıp: “Çocuğun yetişmesine daha on iki yıl varmış...”

Han kısıp gözleriyle etrafı süzüp falcının sözünü düşünmeden sinirlenerek baktı:

-Hangi çocuk? Sen benim kalan yaşımlı söyle!

-O, dedi Erlikhan yeniden dikkatlice kitabına bakarak:

-Siz de bir müçöl¹⁷ yaşarsınız.

-“Kırgız çocuk...” mu dedin?

-Babasını öldürdüğünüz Kırgız çocuk on ikisine geldiğinde...

-Eee, Koñur’un sesi sert çıktı.

-Sizi... Başınızı... Kitapta söylendiğine göre...

-Kesecek mi? Koñurbay sağ bacağını yavaşça çekti. Korkmak ne bilmeyen kahraman bu sefer korktuğunu ayağını çekerek göstermiş oldu. Erlikhan kaygılı bir sesle:

-Öyle, dedi.

“Demek Kahraman Manas’tan geriye bir çocuk kalmış, sonunda ecelim ondan olacak!” diye alaylı bir düşünce Koñurbay’ın göğsüne iğne gibi saplandı. “Kırgız dediğin hafife alınmaz. Manas’ın yönetiminde kimseye boyun eğmemişlerdi. Yöneticinden ayrılıp bize mecbur kalan sıkıntı da yaşayan bir milletin küçücük bir yavrusundan mı olacak ecelim? O zaman yedi sülaleye rezil olacağım”

Koñurbay’ın yüzü gerilip çenesi titremeye başladı. İlerlemiş yaşına rağmen gerilen bilek kasları koluna sığmıyordu. Derin bir nefes aldı ve kelimeleri dişlerinin arasından zorla çıkardı:

-O köpek yavrusu ölmeli!

Erlikhan ürperdi, dişsiz ağzını şapırdatarak doğruyu söylediğine çok pişman oldu. Çok fazla öfkelenen Koñurbay’ın, birinin kanını içmeden sakinleşmezdi!

- Kitabınla ile tekrar konuş, anlat kudurmuş bunak! Ben o çocuk ölecek diyorum!

Dörgö kitabına titreyerek dikkatle baktı.

- O köpek yavrusu ölmeyecekmiş, dedi.

- Ne o, Tanrı mı? Sonsuza kadar mı yaşayacak?

- Kitap öyle diyor.

¹⁷ İnsanın on ikinci, yirmi dördüncü, otuz altıncı gibi her on iki yılda bir gelen doğum yılı.

“İhtiyar köpek”, diyerek öfkelenen Koñurbay’ın çene kemikleri titredi.

-Seni bu saçma sapan kitabın ile Tanrı’na göndereceğim!

O sırada çadırın kapısını aralayan güzel Setkil, Hanın kahverengiye çalan yüzünü görünce ürperdi. Fakat kapıyı kapatıp da geri çekilmedi. Nutku tutulsa da böyle bir durumda kendisine ihtiyaç duyulacağını sezen Setkil, kapı ağzında bekledi. Dörgöye çevrilmiş acımasız gözler güzel Setkil’e yöneldi. Küçük hanım bu heybetli gözlere çok bakamadı. Onun gözü söylediği sözlerden dolayı pişman olup kıvranan, yalvarırcasına korkarak bakan Erlikhan’a takıldı. Falcı küçülüp, endişelenip, insani özelliklerini çoktan kaybetmiş, titreyerek oturuyordu. Dörgönün durumu kedinin ağzındaki canlı bir fareye benziyordu. Kalça:

-Köökör! diye bağırdı.

Çadırın kapısı sertçe kapandı ve hızlıca uzaklaşan ayak sesleri duyuldu. İhtiyar Koñurbay, çadırın köşesinde eskiyip duran fakat kendine özgü olan savaş aletlerine, Manas’ın başına vurulmuş ay baltasına göz ucuyla bakarak oturdu. Çadırın içi sanki kimse yokmuş gibi sessizdi. Geleneksel halk inançlarına bağlı olan Hünkâr, sonunda kendini tutamamış, nefes alışı hızlanmış, burun deliklerinden hışırtılar çıkmaya başlamıştı. Bu zaman diliminden faydalanarak, inançlı kişiliğini ortaya çıkarıp, gelecek hakkında kitapta söylenen bu saçma şeylerin gerçek olup olmayacağını düşünüyordu. Aksi takdirde kendini sınavı, en güven veren şey neyse ona karar vermeye çalışıyordu. Güç eldeyken insanoğlunun her türlü kötülüğü yapacağı aşikârdır. Bu kural eskiden beri belli olsa da insanoğlu ölümle burun buruna gelince yeni bir şeymiş gibi oluyor. Çünkü bu sınavdan geçen de geçemeyen de bunun gibi fikirleri halka yaymadan mezara kendisiyle beraber götürür. Koñurbay biraz daha yumuşayarak:

-Bu kâğıtların ve senden başka kim konuşabilir? dedi.

- Batur bilge, diyerek cevap verdi Erlikhan.

-Hım, diye mırıldandı kalça. Onun hissiyatına göre: “Eğer bu bunak soruya cevap verirse, kitaptaki saçmalık gerçek olacak ve bu onun ölümü olacak. Sessiz kalırsa bu da demek oluyor ki ben o köpek yavrusunun elinden ölmeyeceğim, bunun eceli gelmemiş demektir!” diye karar verdi.

-Sana bir sorum var, cevap ver. Başına geleceklere buna göre karar verilecek. Dinle, insanın özünde bilinmeyen üç düşmanı var, nedir bunlar?

Onun sesinden, birdenbire ortaya çıkan öfkesinin dağıldığını gözlemlemek mümkündü.

Bu soru Erlikhan'dan önceki falcı Mırgentseren'e de sorulmuştu. Bilinmeyen kader, o soruyu bu çadırda tekrardan sorduruyordu. Erlikhan bunu nerden bilebilirdi. Hayatın aldatıcı umuduna inanan ihtiyar, gözünün kenarına gelen acı yaşları sildi, oturup düşündü ve hiç acele etmeden cevap verdi:

-Ulu Han, insanın üç meçhul düşmanı dil, göz ve kulaktır. Bu üçü...

Fal bakmak için kullanılan âşık kemiği, alçı değil çik düştüğünden dolayı ihtiyar kalçanın nefesi kesildi. Dörgö zihnindeki bulmacayı aydınlatmıştı. Tekrardan burnundan solumaya başladı. Sonunda eceli Kırgızın oğlunun eline kaldı. Hem de onun en küçük çocuğundan olacaktı eceli. Koñurbay uzattığı bacağına uyuyuşunu hissetti ve bacağına topladı. Kâhinin söylediği bu utanç verici şeyleri hiç kimse bilmemeliydi.

Çadırın kapısı açıldı ve güzel Setkil iki tarafı çizgili, gümüş ağızlı, altın işlemeli kapağı olan kabı sağ eline, gümüş kâseyi sol eline almış vaziyette içeri girdi.

Koñurbay kabı eline aldı ve sinirden moraran yüzünü Erlikhan'a çevirdi. Daha sonra zehirli şarabı dökerek tekrar bilincini kaybetmeye başlayan dörgönün önüne koydu:

- İç!

Erlikhan öleceğini anlamıştı. Çünkü bu kötü kaderi Koñurbay'dan başka hiç kimsenin bilmemesi gerekirdi. Eskiden beri Hanların sırrıdır bu. Han yaşayacağı kötü, zorlu günleri halkının bilmesini istemez. Dörgö elleri titreyerek kâseyi aldı ve üzgün bir şekilde etrafına baktı. Katilin karşısında yalnız ve çaresiz olduğunu düşündü kendi kendine. Ne olduğu belli olmayan karışımın olduğu çanağı ağzına yaklaştırırken düşeceğini hissederek ağzını açtı. Erlikhan: “ Ey Manibatmahum!” diyerek içti ve yavaşça bardağı yere koydu. Hanın kutsal arzusunu yerine getirmiş olmanın hoşnutluğu vücuduna dağılmış gibiydi. Ölümün karşısında bile kendini öldüren Hanın yüzüne bakamadı. İhtiyar falcı gittikçe halsizleşerek ayı postuna başını koydu ve sırtüstü devrildi. Sağ gözünden akan yaş şakağına ulaşmadan kurudu. Sadece Pekin'de üretilen ve sadece kendisinde bulunan Çin'in test edilmiş bu zehri, falcının nefesini birdenbire kesmişti.

Bu vahşeti başından sonuna kadar izleyen güzel Setkil gözyaşlarını tutamayarak üzüntüsünü gizleyemedi ve içini çekerek:

- Bu felaketi getiren kâseyi görmekten tiksiniyorum. Dudakları bu çanağa değen yüzlerce insan gözümüzün önünde can verdi. Onların arasında kadınlarınız, çocuklarınız, hizmetkârlarınız, savaşçılarınız, diğer kabilelerin Hanları bile var. Hepsi size iyi niyetleriyle geldiğini söyleyip öldüler. Hepsini gördüm. Yüreğim sızlıyor ve artık dayanamıyorum. Bu zavallı insanlar neden kendi ecelleriyle can veremiyorlar? Çıldırarak üzereyim, bu yaptıklarınızı anlamıyorum, dedi.

En sevdiği genç hanımının sözünü sonuna kadar dinleyen Koñurbay sinirlenip: “Çünkü sen kadınsın!” diyerek sert bir sesle Setkil’i susturdu. Narin kadın korkudan ağlamayı kesti.

Güneş batarken Erlikhan’ın cesedi sarı benekli, kahverengi bir ata yüklendi. Daha sonra ceset manastırdaki keşişlere teslim edildi. Bu hadise manastırdakiler için yeni bir şey değildi.

Kırgız Hanı Yakup Han ve yanındakiler Koñurbay’ın adamları tarafından çevrelenmiş halde yürüyorlardı. Koñurbay’ın kan kokan otağına yaklaştıkça Yakup Han’ın bütün vücudu titriyor, dağa taş korkuyla bakıyor, etrafa dalgın dalgın göz gezdiriyordu.

Erlikhan’ın cesedi götürüldükten sonra yaşlı Koñurbay bütün gün “Manas’tan kalan çocuğu” nasıl ortadan kaldıracığını düşünüyordu. Şimdi onun başına gelecek şeyleri kendinden başka hiç kimse bilmiyordu. Şimdi, çocuğu ortadan kaldırırsa Yüce Tanrı’nın yazgısına karşı kendi istediğini yerine getirmiş olurdu. “Ağzından süt kokan bir Kırgız çocuğunun kafasını kesmek ne demek! Fakat Kırgızlar Nayman, Kurutkan değil! Bunların hızlı atlara binen çevik süvarileri yüzlerce otağımızı ezip geçmedi mi? Onlar birbirlerine bağlı olsalar da yöneticilerinden ayrılmış bir halk. Yaylası yakın, yazın hayvanlar için uygundur. Yaşadıkları hayat boyunca onların başını kaldırtmamak gerek. Kırgızların başını ezip, vergi alıp, karşı gelenleri kesmek gerek. Oy dünya oy! Kahraman Manas’tan soy kalmış. Aslandan sadece aslan doğar, porsuk yavrusu doğmaz! Ah Kırgızlar ah! Bize lazım olan “küçük çocuğu” göstermez ve bildirmezler. Ben buna inanıyorum. Bunlar böyle bir halk. Kendi yağında kavrulsalar da yine de bir şeyler olması mümkün. Kırgızlara inanan birkaç ahmak çıkmasın!”

Yakup Han süvarileri ile otağın yanına büyük bir gürültüyle geldiğinde terleyene kadar koşmuş atlara doğru gelen yüzlerce askeri birlik onların yollarını kapattı. Bıyıkları yanaklarından aşağı dökülen iki esmer muhafız Yakup Han'ı attan indirip, Han'la görüşmenin şartlarını söyledi:

- Uzanıp başının yettiği yeri çizeceksin ve olduğun yerde duracaksın. Sonra yatıp, başının yettiği yeri işaretleyerek, yine o yere gidip yine yatacaksın. Bu yürüyüşü Hünkârın otağına varıncaya kadar tekrarlayacaksın.

Muhafız belli bir ses mesafesi yakınındaydı. “Biz bu kutsal mekâna bu şekilde gideriz. Bırak kamçıyı... Çabuk, yat!” Yakup Han çekingen bir sesle:

- Ben Kırgızların hanıyım. Koñurbay Han bunu iyi bilir. Vergi dün deveye yüklenip kendisine ödendi. Ben ihtiyarım, böyle sürünerek gidemem, dedi.

Gizli görevi gerçekleştirmek için Yakup Han'ın karşısına çıkan bıyıklı askerler, sinirlenerek birbirlerine baktılar.

- Burada Kırgız yok. Konuşmamız vergi hakkında değil. Bizim kanunlarda Hanlığa gelenler genç veya yaşlı diye ayırt edilmez. Söyleneni yapmazsan...

- Ölürsün! dedi diğer asker bağırarak. Sonra katlanmış kamçısını Yakup Han'ın ensesine dayayıp, “Yat!” diyerek dürttü. Canı sıkılan Yakup Han diz çöktüğü yere göz gezdirdi, yere düştü ve öfkeyle dolu bir şekilde uzandı.

- Şimdi kalk!

Acımasız iki askerin gözetiminde yatıp kalkarak Hanlığa yönelen Yakup Han'ı bakan süvariler atlarından indiler ve bu utanç verici durum içinde yüzlerini eyerlerine çevirdiler. Hepsi kendini yetersiz hissederek düşmana belli etmeden içlerinden hüngür hüngür ağlıyorlardı.

Yakup Han kan, ter içerisinde gece yarısı Han çadırına yaklaştı. Tan ağarıncaya kadar orada oturup beklemesi gerekti. Çare yok! İnsanın idaresi sadece kendi elinde olduğunda yiğitlik gösterir, her şey yapabilir. İdaresi başka birine geçerse değersizleşir, hor görülür. Bu ezelden böyledir. Hor görülmeye dayanamayanlar kendilerini öldürürler. Şimdi Koñur han değil de onun bu askerleri isteseler Yakup Han'ın başını alabilirler, buna kim ne diyebilirdi.

Tan ağarıp Gobi ölü’nden esen soğuk rüzgâr dikenlerin başını okşarken, tabiat canlanmıştı. Yakup Han yorgun düşmüş, bitkin vücudu titriyor, ağız kuruyup, dili damağına yapışmıştı. Etraftaki sarı çadırlara benzer özel çadırlarından uzun kaftanlarıyla örtünmüş askerler tuvalete gitmeye başlamış, ordu hareketlenmeye başlamıştı. Her yandan dumanlar yükseliyordu. O sırada uzakta süvarilerin sesi duyulup, elliye yakın asker yaklaşp, atlarından inerek eyerlerini düzeltip, homurdanıp, yan yana dizildiler. Çadıra yakın hareketsiz oturmuş farklı giyinen ihtiyara bakıp da önemseyen yoktu. Şafak sökmeye başladığında yakındaki bir çadırdan bir asker savaş aletlerini kuşanmış, salınarak çıkıp geldi ve atlı askerleri gözetlemeye başladı. Yedekteki kızıl at önüne doğru çekildi. Üzeniği takıp, hızlıca binerek, öbürleri toplanana kadar süratle yola çıkıp at üstünde hazır oldu. Yaygarayı koparan emir duyuldu. Atların karnına vurulan kamçı sesleri, dolu vurmuş göçebe çadırı gibi tıpır tıpır ediyordu. Atlılar Yakup Han’ın geldiğı yöne doğru tırıs ederek yöneldi. Böbürlenlen askerlerin uzaklaşmasıyla aniden yüzlerce asker ortaya çıktı. At toynaklarını tırmalayan ot kökleri dışarı fırlamış, o yana bu yana savrulmaya başlamış, toz dumana karışmıştı. Edepsizce kahkaha atan, yaygara koparan, yüksek sesler gittikçe çoğalarak otağın etrafında bir anda her zamanki gibi gürültü koptu.

Çadırların ortasına atılmış gereksiz eşyalar gibi duran ve aç oturan Yakup Han etrafına göz gezdirip, kesilmiş kır bitkisinin başını büküşü gibi içi sızlayarak düşünüyordu.

Gümüş ibrikler parlatılmış, düz bellerine kızıl ipek kuşanmış kızlar, gülüşüp, tepsiler ile gümüş bardaklar taşıyarak sarı çadıra girip çıkmaya başladılar. Güneş yükselmeye başladığında bıyıklı iki asker çıkıp geldi.

- Kırgız Han, Ulu Hanımıza emekleyerek gideceksin. Çadırdan girerken alnını yere koyup cevap bekleyeceksin. Hadi!

Eli ayağı uyuşan zar zor oturan Yakup Han, öleceksem erkenden öleyim diye düşünerek çadıra doğru emekleyerek gitti.

Kidan yöresinden hediye gelen kaplan derisinin üzerinde düşünceli bir şekilde oturan Koñurbay çadırın kapısından yere sürünen kalpağın ucuna ve deve yününden yapılmış kaftanın omuz kısmına gözü ilişti. Kalpağı görür görmez: “Sinsi Kırgız, beni öldürecek olan yiğidin dedesi.” diye düşündü. Han yasalarına itaat edip alnını yere sürerek gelen ihtiyar Kırgızın giyimi Koñurbay’ın yüreğini hoplattı. O, kendini yok

edecek Manas'tan kalan çocuğu görmüş gibi ürperdi. Yakup Han'ın burnuna postun tozlu acı kokusu gelip başını yünlerden bir karış yukarı kaldırdı. Hırıltılı, yaşlı bir sesin:

- Daha da kaldır başını Han Yakup. Otağa gelinceye kadar oğlun Manas'ı bin kere hatırlamışsındır! O, gerçekten cesur bir adam, üstün bir kişiydi. Hem öldürdü hem de böyle konuşuyor diye geçiriyorsundur içinden. Ben onu öldürmeseydim Han çadırında böyle oturabilir miydin? dediği duyuldu.

Yakup Han doğruldu. Fakat Koñurbay'ın yüzüne bakamayıp iki dizine iki dirseğini koyup yaslandı.

- Burada barış ve huzur içerisinde yaşayan komşuyduk. Koñurbay eskilerden konuştu:

- Yaramaz oğlun her iki taraftan da kan dökülmesine sebep oldu. Haa, evet onun oğlu varmış, doğru mu?

Sorunun amacını anlamayan Yakup Han:

- Onlar bizden uzakta yaşar. Bilmiyorum, ben diğer hanımımla başka yerde yaşıyorum.

- Hımm, Manas'ı taklit ederek yay geren, mızrak uzatıp, balta sallayan çocukların var mı?

- Yok.

- Hımm, sizin için de bizim için de iyi. Sen Manas'tan kalan çocuğu gizlemiyorsun değil mi? Bunu bilirsin!

Yakup Han bükdüğü boynunu kaldırıp:

- Bilmiyorum, dedi.

Düşüncelere dalıp, öfkeyle gözlerini süzen Koñurbay:

- İşte, dedi. Onun nerde olduğu şöyle dursun varlığı bile saklanır. Onu korumak için yüzlerce, binlercesi ölüme bile Kırgız hazır. İnatçı şeyler! dedi. Fakat kuşkularını gizleyerek:

- Halk içerisindeki korkusuz bahadırlar ile bilgeleri toplamak ata dedelerinizin eski geleneği, âdetidir. Hanlık böyle şöhet bulur, diyen Koñurbay zeki halkın hanı önünde

hata yapmamak için sözünü bitirdi. Sineği öldürmek için uygun ortamın olması gerekmez mi? Han, ordusunda bilge ve kahramanları toplasa da gerektiğinde onları temizlemeyi, peşlerinden halkın gitmemesi için onları uzak tutmak gerektiğinin, eski Çin siyasetinden biri olduğunu anlatmak istemişti. Fakat bir Han olarak sözünü yarım bırakmayı doğru bulmadı. Koñurbay öksürdü ve ipek kaftanın yağlanmış eteği ile ağzını silerek yavaşça konuştu:

- Manas'ın oğlu Han otağımızda büyüsün, öz oğlum gibi yetiştiririm. Onun yerine bir oğlumu ya da bir torunumu vermeyi düşünüyorum. Hımm bunu kabul etmezsen ailenden en uzak bir tane torunun bile kalmaz, yine de sen bilirsin. Sen yine de bana bu konuda yardımcı ol, Han otağından istediğini al. Manas'ın oğlunu bize ver. O zaman siz de biz de rahat ederiz. Kan dökülmesinden bıkmadınız mı? Yok, eğer aklına yatmadıysa sebeplerini söyle de duyalım, dedi.

Yakup Han Koñurbay'ın aklından geçenleri şimdi anladı. Çocuk obaya alınsa da ölür oba dışında kalsa da ölür. Tamam demezse, Koñurbay'ın acımasız emirleri ile yüzlerce adamının kanı su gibi akar. Yurdunu yuvasını yağma ederler. Yakup Han başını kaldırıp, uzayan sakalını okşayarak cesaretini toplayıp:

- Han, kendi kılıcınla öldürdüğün bahadırın bebeğine saldırmak erliğin şanına yakışmaz. Eğer o bu dünyadaysa, sizin bu iyi niyetinize mutlaka karşılık verecektir, dedi.

Koñurbay öfkeyle güldü. “Ne ahmak!” diye düşündükten sonra hemen saldırması gerektiğini anladı. Onun yanak kasları sertleşip, geniş burun delikleri açılıp, yüzü sinirden kararıp, nefes alışından öfkesi açıkça belli oluyordu. Koñurbay, Erlikhan'dan önceki falcı Mirgentseren'in “Kırgızlar her zamanki gibi kan dökmekten anlar. Onları ancak bu şekilde yönetebilirsin.” dediğini hatırladı.

- İki günden sonra asker gider. Kurt yavrusu, o asker tarafından öldürülür. Bu iş de böylece biter! diyen Koñurbay kendini tutamadı.

Gürültüyle çıkan bu acımasız ses karşısında Yakup Han'ın tüyleri diken diken oldu.

- Ha olmazsa dağlara saklanırsınız, diyen ihtiyar Koñurbay, artık çekineceğim bir şey kalmadı der gibi, dişlerini sıkarak:

- Bu baş eğmeyi istemenin işaretidir. Düşman arayıp bulur sizi. Düzlüğü yurt edinmeyenler düşmanın ayakları altında kalacaklarını ezelden beri bilirler. Bu yüzden

de halkımızdan çok insan öldü. Sizin sinsî düşüncelerinizi ben bilirim. Bir Kırgız bağırursa yüz Kırgız hazır olur. Sadece korkudan boyun eğmiş gibi duruyorsunuz bilmiyor muyum sanıyorsunuz? Cezanızı verip, halkınızı tamamen yok edeyim mi? Erkeklerinizi biçip soyunuzu kurutmak gerek. “Bebeklere el uzatmak kahramanlığa yakışmaz.” diye saçmalıyorsun. Git istediğini yap. İki günden sonra asker gelir. Ondan sonra olacaklardan ben mesul değilim! Koñurbay üzerine giydiği Han kaftanını düzeltti ve:

- Laftan anlamaz yaşlı köpek! dedi.

Çadırdaki etrafı gözetleyen iki asker Yakup Han’ın iki kolundan tutup sürükleyerek çadırın dışına çıkardı. Nefesi kesilen ihtiyarı uzak bir yere bıraktılar ve:

- Hadi git! dediler.

Sendeleyen Yakup Han, süvarilerine uzun bir zaman sonra vardı. Süvarileri atlarını hazırda tutup bir yerde toplanıp gece boyunca Yakup Hanı beklemişlerdi. Beti benzi atan Yakup Han’ı böyle gören askerin yürekleri yandı. Yakup’u ata bindirip oradan gitmek için acele ettiler.

Kırgızlar obadan uzaklaştıktan sonra kendilerini özgür hissettiler. Fakat Yakup Han rahvan bir atın üzerinde sallanarak giderken gördüğü ve duyduğu şeyler hakkında tek kelime etmedi. Hanın ahvalini gören atlılarda sessizce ilerliyordu.

Kırgızlar yurt kurdukları bölgenin sınırına geldiklerinde akşam olmak üzereydi. Sınır önlerinde bekleyen atlı askerler gelenleri görünce telaşlanarak yanlarına gittiler. Önde sallanarak gelen Yakup Han’a eşlik eden kızıl atlı, bıyıkları dudaklarının her iki yanına düşmüş askerler siyah yüzlü, sert ve heybetli görünüyordular. Onlar yaklaştığında diğerleri yolu boşaltıp kenara çekildiler. Koñurbay’ın atlıları yolu açmaya çalışırken itişip kakışan insanlara itibar etmeyip ilerlediler. Askerlerin eyerleri üzerinde güzelce işlenmiş at aletleri parlıyordu. Diğer askerlerin eyerinde gümüş kemer, gümüş kaplama askı, gümüş işlemeli ayakkabı, nakışlarla bezenmiş keçe halı, perdeye benzeyen eşyalar aceleyle bağlandığı için atın karnına vura vura gidiyordu.

Rüzgâr yerdeki tozu havaya kaldırdığında Yakup Han kendine geldi. İntikam ateşiyle yanan kara gözleri at üstünde sessiz sakin, dik dik bakıyordu. Yol boyunca hiç kimse ağzını açıp konuşmadı.

Güneş batmak üzereydi. Şimdi onların karşısına dumanı göğe yükselen bir Kırgız köyü çıktı. Yaklaştığında onların Kırgız olduklarını anlayan biri koşarak onlara doğru geldi. Çadırlar boşaltılıp, kadınlar etraftaki şeyleri toparlayıp, aceleyle hareket ediyorlardı. Ağıtlar yakılıyor, hüngür hüngür ağlama sesleri duyuluyordu. Oba ortasında kötü koku yayan yangının etrafında dolaşan üç dört adam külden bir şeyler çıkarıyordu. Obanın çevresinde koşuşan köpekler, insanların başına gelen belaya içlenir gibi uluyorlardı.

- Oy kurban olduklarım, Kırgız mısınız? Bize saldırdılar, soyumuz kurudu! Kurban olduğum yurdum, bu nasıl bir felaket! Erkek çocukları beşikleri ile yaktılar. Bunları da mı görecektik. Koşup gelen adam olanları içi sızlayarak, güçlükle anlattı:

- Çocuğunu yangının içerisinden kurtarmaya çalışan kadınları ateşe sürükleyip onları da çocuklarıyla birlikte yaktılar. Aman Allah'ım, Manas'ın çocuğunu vermezseniz bütün Kırgız çocukları ateşe atarız, dediler. Obanın çocuklarını büyük küçük demeden yaktılar! Kurban olduklarım bu aşağılamaya nasıl dayanırız! Neden susuyorsunuz?

Yakup Han kederinden titreyerek atın yelesine düşerken yanındakiler onu tuttular. Kırgızların korku dolu yüzleri sinirden morarıp, gözleri ateş püskürüyordu. Yolcular Hanın durumuna bakarak eve hemen gitmeyi düşündüler. Onların sessizce gitmesi üzerine yalnız kalan oba halkı başını elleri arasına alıp ağlayarak:

- Ey yalan dünya! Meğer kaplan Manas ölmüş! Ölmeyeydin Manas, ölmeyeydin! Ey ölümü yenemeyen Manas! Bizi böylece sahipsiz bıraktın. Ey kahraman Manas, kardeşim Manas, bundan sonra rahat yat! Ölmektense bizi de beraberinde götürseydin! Onlar dumanı tüten obaya bakıp, avazları çıktığı kadar bağırarak ağlıyorlardı.

Yakup Han eve girer girmez yatağa düştü. İhtiyar bedeni sanki alev almış yanıyordu. Aksakallılar çağırılıp, beyaz, sarı başlı hayvanlar kurban edildi.

Çok eziyet çeken Yakup Han gece olunca ancak kendine gelebildi. Çocuklarını, gelinlerini, akrabalarını evlerine gönderip yaşlı hanımına başına gelenleri anlatıp inleyerek yatağına uzandı. Sabah halk toplandığında, Kırgızın iyisi kötüsü bir araya geldiğinde ne diyecekleri, nasıl bir karar verecekleri önemliydi. Her ne kadar kalabalık ve güçlü olan düşman hor görülse de onların dediği olmayacak mıydı sonunda?

Şifalı otların köküyle karıştırılarak güzelce mayalanmış, kuvvetlendirici kımız altın kâseye konularak Yakup Han'a sunuldu. Bakdöölöt üst üste konulmuş yastıklarda inleyerek oturan kocasına:

-Kımızdan bir iki yudum alın beyim. Kendi soyunuzun azabını çekmek için doğmuşsunuz!" dedi ve ekledi:

- Ey Tanrım, bu nasıl bir acı? Hepsinin sebebi sanki bu yaşlı kadının evladı. Kendi halinde sessiz yaşayan halkı perişan etti. Gariban halkım, gariban yurdum. Tamamen yok olacağız! Koñurbay ahmak değil. İntikam almak için bekleyen çocuğun yaşıyor olması onu korkutuyor. Manas olmasa da Kırgızlar ölmedi ya. İstedğini verin. Eğer ondan kurtulmazsak, halk perişan olur. Halk sana lanet eder. Efendi Koñurbay'ın dileğini yerine getir, tasalanma da çocuğu ver. İshalden bile ölen Kırgız çocukları yok mu? Halkın onuru ve özgürlüğünden bahsettiğimiz gün bugündür!

Böyle konuşmaları sevmeyen Yakup Han, nefes almakta zorlanıp diğer tarafına döndü. Dış düşman azmış gibi içimizde de bir düşman varmış. Kumalar da birbirlerine az düşman değil. Tüm Kırgızların gurur duyacağı bir kahraman doğuramayan Bakdöölöt ezelden beri Çıyırdı'dan nefret ediyordu. Manas'ın neslinin yok olmasını, Koñurbay kadar o da istiyordu. Onun için şimdi akıldan geçenleri tereddüt etmeden söylemenin tam vaktiydi.

Bu sözler Yakup Han'ı daha kahrlandırdı. Onun yataktan birkaç gün kalkamayacağını anlayan Bakdöölöt duruma el attı.

Gece boyu gözünü kırpmayan Yakup Hanın yakınları güneş doğup Han uykuya daldığında gözlerini ovuşturarak çadırdan çıktılar. Bakdöölöt kunduz yakalı kürkünü giyinip, hizmetçilerin yardımıyla yüzünü yıkayıp, eleçekini düzeltip dışarı çıktı.

Gün ışıdı. Dağdan yükselen güneş ışıkları çiy kaplı yaprakları inci gibi parlatıyordu. Sabahın serin ve temiz havasını soluyan Bakdöölöt kürküne bürünüp, uzakta celedeki¹⁸ kısrakların seslerini dinleyip, bağlanmamakta direnen tayları izliyordu. O çok dalgındı. Hatta gece Yakup Han'ın yanında otururken yanındakileri unuttuğu zaman olmuştu. "Çelimsiz bir kadının tek oğlu Kırgızların başına geçip, düşmana karşı durdu. Benim çocuklarım bunu yapamadı. Aslında, onların ellerine dizgin değmiş değil.

¹⁸ Atların sıryala bağlandığı iki ucu iki kazığa bağlı kendir, urgan.

Şimdi, görünüşe göre sıra çocuklarımda. Han Yakup bugün yarın bu dünyadan göçüp giderse, hanlık boş mu kalacak? Kendim oturmasam bile geleneğe göre çocuklarımdan biri oturacaktır. Zavallı Kırgızlara bir baş gerekir. Bunun için aralarına karışma ve fark edilme zamanı, Koñurbay'ın gönlüne girmekten başka yol yok.” Bakdöölöt kendince böyle gizli bir karar aldı.

Tulumdaki sabadan Çin'in seramik kâseleriyle ikişer kez içen kardeşler, babalarının kötü durumuna üzölmüş gibi görünüyordı. Fakat kımız açken içildiğinden biraz çarpmıştı. Bir iki adım öteden yavaşça yaklaşan Bakdöölöt'ü gören gelinlerden biri aceleyle, başköşedeki kadife minderi hazırladı. Onlar çekinerek kapıyı açıp, gümüş ibriğe su doldurup, bakır tepsiyi hazırladılar. Belki, anneleri sabah çayını Köböş'ün evinde içer. Bakdöölöt iki oğlunun da burada olmasına içten içe sevindi. Her şey istediği gibi olacaktı!

Bakdöölöt kendisi için hazırlanmış olan dört katlı mindere geçip oturduktan sonra sunulan sabahki kımızdan bir yudum içip kâseyi geri uzattı. Daha sonra gümüş işlemeli ipek kürkünün eteklerini toplayıp gelinlerin dışarı çıkmasını emretti. Köböş ile Abike annelerinin heybetinden biraz çekinip, başlarını yere eğip onun ne diyeceğini beklediler. Bökdöölöt içini çekerek:

- Aslanlarım, babanızın hastalığını biliyorsunuz. Kötüyü söylemeyince iyilik olmuyor denildiği gibi, babanızı ahirete uğurlarsak, bunu layığıyla yapmak tüm halkın görevidir. Fakat bununla birlikte aksiliklerin eksik olmayıp, çaresiz kaldığımız bir dönemdeyiz. Eğer Han'ın sırrı başkaları tarafından bilinirse, o zaman ne han sarayının ne hanlığın ne de hanın ailesinin hiçbir kıymeti kalmaz. Özetle içimizi yakan ateşi söndürmek için size söylemek istediğim bir sırrım var. Ancak bunu başka birinin duymaması iyi olur. Artık büyüdüğünüz çocuk denilecek yaşı geçtiniz ama aynı zamanda akıllı da sayılmazsınız. Halkın menfaatini düşünme çağındasınız. Püsküllü mızrak tutup, kılıç sallayıp, yay çekmese, Manas'ın bir üstünlüğü yoktu.

Annesinin övgü dolu sözleri karşısında heyecanlanan Abike uyanıklık edip, yerinde duramayıp söze karıştı:

- Korkma anne, o kolay. Sen başta olmak üzere tüm kadınlara karalar giydirip yas tutulmasını, yıl boyunca ağıt yakılmasını sağlarız. Batıda Kıpçak, doğuda Koñurbay'dan başlayıp tüm askerlerin Hanına, güneyde Temirkan dünöre kadar Kırgızların uzak

boylarına varana kadar haber göndereceğiz. Hiç görülmediği kadar at yarıştırdı, ödül olarak sürüyle yıldı ve ahır dolusu koyun veririz.

Köbüş:

-Senden bir fazla gömlek eskitmişliğim var, diyerek kardeşini azarladı ve ekledi:

- Bekle, söylenileni sonuna kadar dinlesene! dedi.

Abike:

- Ne var, annemiz akıl danışıyor. Bende bildiklerimi...

Bakdöölöt üzgün bir sesle:

- Aslanlarım, ben size akıl danışmaya gelmedim. Sizi zorlu bir işe salmak için geldim, dedi.

Bu sözler karşısında afallayıp kalan çocuklar tekrardan kendilerini toparladılar.

- Pekâlâ, söyleyiniz o halde... Bizim elimizden her şey gelir, dedi Abike.

Köbüş öfkeyle:

- Ne akılsızsın, ne konuşuyorsun? Bir beklesene ne her lafa atlayıp yerli yersiz konuşuyorsun? dedi.

- Ne, sen kendini akıllı mı zannediyorsun? Ne zamandan beri? Daha dün Sart boyundan olan o yengeyle evlensem mi, bir kızla değiştirilemeyecek dul kadın var, diye benden tavsiye istememiş miydin? Senin ne kadar akıllı olduğunu görürüz. Abike derin bir nefes aldı, annesinin yanında ağabeyinden işittiği lafları guruna yediremedi.

Annesinin ne düşündüğünü merak eden Köbüş'ün düşünceleri Abike'ninden farklı değildi. Kanıkey hakkındaki gizli düşüncelerini annesine söylediği için çok utanan Köbüş'ün canı sıkılıp "Çenenı kapat!" diye bağırarak için kendini zor tuttu. "Çocuklarımm!" diyen kederli, hoş bir ses tekrar duyuldu.

- Evlatlarımm, sizler yıllarca söylenegelmiş şu sözü hatırlayın. Birbirleriyle kavga edip, birbirlerinin sözüne itibar etmeyen, birbirlerinin açığını arayan halkta bereket olmaz. Köbüş'ün, Kanıkey'le evlenmek istemesi, küçük erkek kardeşin ağabeyinin dulunu alıp ona sahip çıkması bir Kırgız geleneğidir. Bu iyi bir şeydir. Fakat bunların yapılması için önümüzde çok büyük engeller var. Küçük şeylerle oyalanıp, olmadık yere

sorun çıkartıp, alakasız şeylerle zaman geçirirseniz avuçlarındaki altın tahtın, meradaki binlerce hayvanın ne değeri olur! Bundan böyle sizlerin sebepsiz yere inatlaştığınızı görmeyeceğim. Şimdi dinleyin, Bakay¹⁹ halka yaklaşmaz oldu atını bizlerden uzaklara sürüyor. Ona göre, Manas'tan sonra halkı koruyacak insan yokmuş. Sizler neden bunu hak etmeyesiniz? Göze girip iyi şeyler yapan herkes bunu hak eder. Harekete geçin. Şuan Kırgızların hepsi beşikteki küçük erkek bebeklerini kaybetmek üzere.

Köböş ile Abıke bu sözleri anlamayıp birbirlerine baktılar. Bakdöölöt sözüne devam etti:

- Koñurbay babanızı çağırıp, Kırgızların bir çocuğa mı yoksa bin çocuğa mı ihtiyacı olduğunu sormuş. Gönderdiğim askerlerin gözü önünde Manas'tan geriye kalan çocuğu yok edin. Eğer bunu yapmazsan Kırgız köylerine saldırır, geride tek bir çocuk bırakmadan yakarız, demiş. Babanız dönüş yolunda bir Kırgız köyüne Kalmukların saldırdığını, çocukları yaktıklarını görmüş.

- Haa, babam neden hastalanıp yatağa düştü diyorum bende. Süvarileri geldiğinden beri hiçbirisi hiç kimseye bir şey söylemedi. Moralleri çok bozuk!

- Peki, istişare ederek, Manas'ın oğlunu askerin gözü önünde ortadan kaldırmaya karar verdik. Başka çare yok. Bugün sizler gidip kolaçan edin. Şu Sart kadın obasıyla Tört-Kül'ün neresine yerleşmiş, evini nereye kurmuş bakın, çocuğun orada olup olmadığını öğrenin. Benim söylemeye çalıştığım zorlu iş budur.

Köböş ile Abıke rahatlayıverdiler. “Bu muydu yani?” der gibi neşeyle omuzlarını silkeleyip birbirlerine baktılar.

- Dikkatli olun aslanlarım! Manas'a hançer kaldıran Sart kadın sizleri sakatlamaktan çekinmez.

- Pekâlâ, asker ne zaman gelecekmiş?

- Yarın.

Akşama doğru keşiften gelen iki er, yüksek sesle görüp öğrendiklerini birbirleriyle yarışır şekilde annelerine anlatıyorlardı. Onlar:

- Bulduk, öğrendik, her şey yolunda! diyorlardı. Anneleri ise:

¹⁹ Destadaki bilge kişi.

- Sakin sakin konuş, Köbüş sen anlatsana?

Köbüş boğazını temizleyip konuşmaya hazırlandığında:

- Ah, o bilmiyor, o geride kalmıştı. Ben öndeydim. Ben buldum. Yakalayıp hepsini öğrendim, dedi.

- Kimi?

Annesi gibi ağırbaşlı olmaya gayret gösteren Köbüş:

- Sen bir beklesene, diyerek kardeşini susturdu.

- Biz Tört-Kül'e vardığımızda akşam olmuştu. Ormandaki ağaçların gölgesine geldiğimizde, açık alanda ak çadırları olan köyü hemen tanıdık. Atlarımızın gemlerini çıkarıp, iplerinden tutup, otlattık. İkimizde ne olur ne olmaz diye düşünerek, ucuna kurşun dökülmüş kamçılarımızı almıştık. İkimizin de gözü köydeydi. Bir ara ormanın içinden geçen kısrakları toplayan bir köle gördük.

- Ben... İlk önce ben gördüm! dedi Abıke.

Bakdöölöt içten içe hayıflanarak üzüntü içinde dinlemeye devam etti. "Eehh dertli dünya. Gençliğimde kahraman doğurtacak bir erkek çıkmadı ki karşıma." diyerek pişman bir şekilde düşüncelere daldı.

- Sonra, onu yakaladık ve her şeyi sorduk.

- Ses etmiyordu, ucu sivri mızrak ile dürttük.

- Sonra o anlatmaya başladı. Semetey ak otağda gümüşten kaplı beşikte yatıyormuş. Sart yenge çocuğun yanından ayrılmıyor ve sürekli ağlıyormuş. Köyde karşı gelecek erkek de yok, dedi.

Heyecanlanan Abıke:

- İlginçti! Ucu sivri kamçı ile omzunun üzerine bastığımda sırtüstü düşüp yere serildi. Hemen yakalayıp aldım, çığlık atıp, beti benzi sarardı ve size anlatacağım ağalar, vurmayın diye yalvardı, dedi.

- Meğerse Sart yengenin kölesiymiş!

Abıke telaşla devam etti sözlerine:

- Daha da ilginç, kokuyordu. Kamçıyla ile baldırına vurduğumda hizmetçinin pantolonu yırtılıp onun altına doldurduğunu gördük.

Köbüş utanır gibi olup yere bakarak kıkırdadı.

Bakdöölöt'ün rengi değişmişti:

- O hizmetçiye ne yaptınız? Sizleri tanıyor muydu? dedi.

- Tabi tabi tanır her zaman gördüğümüz köleydi.

- Ormana götürüp kavak ağacına bağlayıp ağzına başındaki başörtüsünü tıkip gittik.

- Hımm, dedi Bakdöölöt rahatlayarak.

- Biliyorduk ki, böyle yapmazsak asker gelene kadar gidip kadına her şeyi anlatır, kadın da çocuğunu saklardı.

Annesi gümüş işlemeli ipek elbisesinin eteklerini toplayarak:

- He, yarın için yemek hazırlatıp yanına al ve askeri karşılayın. “Babam ağır hasta, Manas’ın obasına varıp, istediğinizi biz sizin için yaparız deyin!” Sonra Kalmukların istediğini yapıp onları uğurlayın, dedi.

Bakdöölöt gitmek için kalkarken Abıke annesini durdurdu ve:

- Sonra daha da ilginç Tört-Kül'den çıkışta taşlıkta Şuutugul'a rastladık.

- Koca kalpaklı Şuutugul, diye ekledi Köbüş.

“Bravo, Bakdöölöt'ün kahramanları hayırdır böyle nereye at koşturuyorsunuz?” diye sorguladı. Ben, “Al sana at koşturmak dedim” ve kurşun dökülmüş kamçıyla vurduğumda, başındaki kocaman kalpağı düştü ve kendisi de deveden fırladı, diye yalan söyleyip ikisi de kahkaha attılar. İşin içine yalan girmeseydi deliliğin tadı olmazdı!

“Koca kalpaklı Şuutugul” lakaplı adam Manas'ın en iyi neferlerindendi. Şuutugul Tört-Kül taraflarında haramilerin iz sürdüğünden şüphelenmişti. Manas öldüğünden beri halk burayı yurt edinen, yalnızlaşan Bakay'a gidiyordu.

Tam öğle vaktiydi. Altın Dağ zirvelerine yerleşen kümeleşmiş seyrek bulutlar göze çarpıyordu. Masmavi gökyüzünün enginliğinde, yavaşça süzülen bir kartal aniden aşağıya yöneldi. Tekrardan havalanınca şiddetli bir ses yükselerek “şank” etti. Aşağıda bülbülü şakıyan, guguk kuşlarıyla dolu bir orman vardı. Duru ve temizliğiyle huzur veren,

ormanın hem kıyısına hem de ortasına içeri uzayıp giden nehir, güneşin altın ışıklarıyla şakalaşıp oynatarak akıyordu. Bu yeşil vadi Manas'ın cesedinin çıktığı kutsal mekândı.

Köyün ortasında on iki kanatlı ak çadır, onun yakınlarında yer alan Manas'ın en yakın kıymetli adamları, askerleri, çadırın yanında hizmetçilerin, kölelerin, çobanların küçük çadırları vardı. Ormanın yakınlarında ise tayların bağlı olduğu geniş celeler vardı. At sürüleri sıcakta, andiken ağacının gölgesine çekilmiş, hepsi ormana gizlenmişti.

Son celede kısarak sağan bir hizmetçi ile köle ormanda yavaşça ilerleyip beliren ve tekrar çalılığa gizlenen bir gölge gördüler. Gömleğini dizine indirip oraya doğru yürüyen hizmetçi:

- Cañgılçak! dedi.

Tayın gemini sıkılaştırırken ormana doğru bakan köle:

- Onun orada ne işi var? Aklına eseni yapan biçare! dedi ve cevap beklemeden kısaraklara taş atarak, onları ormana doğru sürdü.

O siluet önceki gün Abike ve Köböş'ün bağladığı çobanların ise çözdüğü köleydi. O, süt dolu göğsü ağrısı da çadırdaki kalan yavrusunun yanına varamayıp geceyi ormanda geçirmişti. Açlık ve yemek yiyememenin verdiği azap, az daha aklını kaybettirecekti. Köle de olsa bir kardeş gibi ona değer veren Kanıkey bunu duysaydı, onun ihanetini asla affetmezdi. Bu Manas obasının kuralıdır.

Görkemli ak çadırın sağ iki tarafına Manas'ın ucu sırlı mızrağı, ak keltesi²⁰, miğfer, kalkan, kılıç ve hançerleri asılmıştı. Bunların altında yiğitlikten kalan eyer takımı Kırgız geleneğine göre yapılmıştı. Kanıkey tepeden tırnağa siyah giyinip, bu kutsal eşyaları düzelter, günde üç kez ağıt yakıyordu. Bu koca çadırdaki sadece üç kişi yaşıyordu. Çıyırdı, Kanıkey ve beşikteki Semetey.

Kanıkey öğle ağıdını yaktıktan sonra, derin bir iç çekerek: "Fani dünya!" dedi. Diğer tarafa dönüp ağıt yakarak, elini, yüzünü yıkadıktan sonra gönlü hüznü dolu bir şekilde hizmetkâr kadının hareketlerine baktı. Hizmetçi çıkıp gittikten sonra başköşede kaygılı oturan Çıyırdı'ya baktı:

²⁰ Manas destanında anlatılan Manas'a ait kerametli bir tüfek.

- Anne, dün gece çok enteresan bir rüya gördüm, yorumlayın. Başa geleni çekmekten başka çaremiz var mı?

Sol bileğindeki altın bileziği çıkarıp acele etmeden o tarafa bu tarafa çevirip incelemeye başladı ve:

- Bakdöölöt'ün haramileri köyün içine doğru ilerliyor, onlar güçlü-kuvvetli görünüyordu. Elimde ipek bir halat vardı. Abıke'ye kement atıp, düşüremedim. Daha sonra ortalık karıştı. Bu bileziği köle Cañılçak'a vermişim. Bu rahmetli annemin vasiyetiydi. Korkarak uyandım. Manas öleli bir yıl bile olmadı. Karalar giyip, kan yutup otururken bu haramiler çocuğa bir kötülük ederler diye korkuyordum, dedi.

Başından çok işler geçmiş olan yaşlı hatun Çıyırđı bu sözlerden sonra daha da sessizliğe gömüldü. Bir şeyler olacağını hissetti. Bir süre sessizce oturduktan sonra, yerinden kalkıp bir kâse soğuk su alıp, çocuğun beşiğiyle, Kanıkey'in başında gezdirip, suya tükürüp, kâseyi suyla birlikte kapıdan dışarı fırlattı. Yeniden yerine geçip oturduktan sonra kunduz yakalı fistanının kenarlarını içe kıvrıp söze başladı:

- Yavrum, kötü niyetli zalimler düşmanlık etmeden durmazlar. Manas'tan kalan şu biriciğimi Tanrı'm korusun. Metanetli ol, Tanrı'ya sığın, Temir Han dünüre git. O, Manas'a damadım der ve onu severdi. Yeğen-torununa özenerek bakıp büyütür. Güveneceğimiz son kişi odur. Biriciğimi düşmanlardan koru evladım! Bana gelince, bir ayağım mezarda, bana bakma. Bakay ile haberleşip, Buhara'ya yola çık. Bu bir işaret, rüyanda gördüğün ip sana yol olacak. Tanrı sizi korusun, kazasız-belasız ulaştırın. Bu biricik yavrum sağ salım büyürse vatanına geri dönecektir, dedi.

Kanıkey ağlamaktan kuruyan gözyaşını akıtıp, Semetey'in beşiğine başını koymuş hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu. Onun içi yanıyor, nefes yerine alev çıkıyor gibiydi.

- Nasıl edeyim, yüce Kırgız halkımdan, yurdumdan, bereketli yerimden, nasıl ayrılırım! Kahraman kocamın yüce ismimi unutulur? Ben talihsizi Manas'ın ruhu çarpmaz mı?

O esnada, gökyüzünde süzülüp dolaşan kartal tam da ak çadırın tündüğüne konup, çınlayarak öttü ve tekrardan havalandı. Hayallere dalıp dalgın dalgın oturanlara güç verdi. Onun çınlaması "Namus, halkın namusu!" der gibiydi. Erlik erliği doğurur. Bir aslanın, bir kartalın ve bir insanın erliğinde doğal bir uyumun özü vardır. Biri harekete geçerse

ikincisi, üçüncüsü art arda coşacaktır. Kartalın sesiyle Kanıkey silkinip kendine geldi. Doğrusu ağlayıp sızlayıp öylece oturması onun derdine çare değildi. Kanıkey cesaretini toplayıp yavaşça ayağı kalktı ve siyah giysilerini çıkarıp, ak hançeri asılan altın kemerini beline bağladı. Çok önceden savaşa hazırlıklı olmak gerekir. Savaş olmasa da her daim teyakkuzda olmanın zararı yoktur. Gençken savaş eğitimi alan Han kızı Manas'tan geriye kalan evdeki savaş aletlerine göz atıp, ihtiyaç halinde onu nasıl kullanacağını düşünüyordu.

Kanıkey düşüncelerinden sıyrılmamıştı ki, elinde sağdığı kısırağın kovasını taşıyan hizmetçi ak çadıra girdi:

- Dönüp bakın hanımım, obanın yan tarafından şüpheli atlılar geliyor! dedi.

Kanıkey sertçe emir vererek:

- Atı getiriniz! dediyse de atı getirecek hiç kimsenin olmadığını anlayınca “Şimdi ne olacak?” der gibi Çıyırdı'ya baktı.

- Yakalandın mı? En azından öncesinden haberimiz olsaydı bari, dedi. Fakat daha önce at sırtından hiç inmemiş bu kahraman kadın halkın ve kocasının namusu için son nefesine kadar mücadele etmeye hazırdı. Aybaltasını eline alan Kanıkey bir şey düşünmüş olmalı ki tekrar yerine koydu. Sonra hızlıca gümüş kaplamalı beşikte yatan Semetey'i telaşla çözmeye başladı.

Obanın orman tarafından kızıl atlarıyla Kalmuk askeri başta olmak üzere askerleriyle yola düşen Abıke ve Köböş, Manas'ın önceki vezirlerinden Kel Baymat ve İhtiyar Kırgıl dâhil ona yakın atlı doğruca ak çadıra yönelmiş geliyorlardı. Dağlardan ve ovalardan da bir yığın asker köye doluştu. Köböş'ün askerleri Çıybıt ile Adıbay kısırakların olduğu yere varıp at taylarını salıverdiler. Kölbay ve Koçkor önderliğinde peş peşe sıralanan bir grup, akasyalar arasında yürüyen develeri ve otlakta yayılan bir grup koyunu ürkütüp, kurtlar saldırıya geçmiş gibi gürültü kopardılar.

Kırgızların yılmaz kahramanları hakkında çokça şey duyan ve kendi de hiçbir şeyden korkmayan kızıl atlı Kalmuk askeri, Manas'ın ak çadırının önüne vardığında kalbi yerinden fırlayacakmış gibi olup, atın dizginlerini çekip yalpalayarak durdu. Atlarından atlayan Köböş ile Abıke Azrail gibi çadıra girdi:

- Durun, kahrolası haramiler! Çıyırdı baltasını sallayıp beşiğe yaklaşan Abıke'nin yolunu kesti. Abıke yaşlı kadını iterek, gümüş kaplamalı beşiği tam ortadan ikiye ayırdı. Birdenbire ağlayan çocuğun sesi duyulup, yerdeki kıymetli halıya kan yayılıverdi. Kanıkey ak hançerini kınından çıkarıp Abıke'ye yönelerek:

- Senin böyle yapacağın belliydi harami, dedi. Fakat hemen yanı başında onun iyi bir koruması vardı. Köböş'un sivri mızrağı onun omzunun arkasına isabet etti, sağ göğsünü yarıp geçti. Kanıkey hassas noktasına isabet eden kırbaçtan dolayı kendini kaybedip yüklüğe yaslandı. Fakat "Yavrum!" diye çığlık atan Cañılçak'ın sesini duyar duymaz kendine geldi. Göğsü sütle dolup, sızlayan Cañılçak, kargaşadan yararlanarak dışarıdaki çadıra girip çıkmıştı. Kanıkey keregeye dayadığı baltasını alıp, çığlık atan hizmetçinin başını ikiye ayırdı:

- Katiller, hepsini öldüreceğim! Ey zalimler, bu yaptığınız yanınıza kalmaz! Lanet olsun size! dedikten sonra Kanıkey tekrar halsizleşip yere yığıldı.

Kızıl kana boyanan gümüş kaplamalı beşiği, bebeğin bağırsağını yukarı kaldırarak gösterip askerlerin önüne attı. Koñurbay'ın verdiği görev böylece sona ermişti.

Kanıkey'in bilincinin yerinde olmayışından yararlanan Köböş ile Abıke, telaşlanıp yalnız kalan Çıyırdı'dan çekinmeden Manas'tan kalan araç-gereçleri, silahları talan ettiler. Dahası, ak çadırın çitalarını söküp, keçe kısmını söküp alıp uuklarını bıraktı. Onlar bir çay demleme gibi kısa bir vakit içerisinde hain planlarını gerçekleştirip, köyde bir keçi yavrusu dahi bırakmayıp, düşmandan daha beter yıkıp, çekip gittiler. Bu Bakdöölöt'ün işiydi.

Bu haramiler köyden uzaklaştılar. Uluyan köpeklerin sesleri azalıp, ortalık sakinleşip ses-soluk kesildiğinde Çıyırdı, Kanıkey'in yüzüne su serpip onu kendine getirdi. Çıyırdı'nın endişesi bütün vücudunu sarmıştı. Düşman ona saldırmadan önce onu kendine getiremezse ölebilir diye düşündü.

Sağ göğsündeki yaranın üstündeki gömleği yavaşça tutup sütü dolan sol göğsünü ovalayıp, bir süre oturdu Kanıkey. Düşmana hançer sallayamadığından dolayı üzüлp, çitaları sıyrılıp dökülen çadırın arasından gökyüzüne göz attı. Sanki gökyüzünde süzülerek dolaşan kartal bunu hissetmiş gibi, iki kez aşağı süzülüp, Kanıkey'in önünde saygıyla eğilip, tekrar havalandı. Kanıkey alçak sesle:

- Anne, çocuğa uzanıp alacak kadar gücüm yok. Karnı acıkmıştır üstelik!

Çıyırdı, hizmetçinin kara çadırına gidip, eskimiş bezler arasında, beşiğe sığmayıp ayağı dışarı fırlayan, terleyip yatan bal yanak Semetey'i getirdi. Hiçbir şeyden haberi olmayan bebek annesinin göğsüne yapıştı.

Karanlık çöktüğünde Bakay'ın gönderdiği Şuutugul beraberindeki iki atla çıkıp geldi.

Ses etmeyen Kanıkey, yola çıkmak için hazır sayılırdı neredeyse. Yola çıkmadan önce Cañgılçak'ın cesedine göz atıp, hüznünlendi. Sonra cesedi başköşeye yatırıp, üstünü ipek bir kumaşla örttü. Cesedin etrafına yedi kandil yaktıktan sonra annesinden kalan altın bileziği çıkarıp cesedin göğsüne yerleştirdi. Gömmeye bir hayırsever çıkacaktır. Bundan dolayı evden güçlkle ayrıldılar. Önce Çıyırdı'yı ata bindirdikten sonra, Kanıkey ayağını üzengiye koyup, eyere başını dayayıp, gözyaşıyla karışık mırıldandı:

- Elveda yurdum! Ey fani dünya! Yaşadıkça ülkemin bayrağını dalgalandıracağım! Elveda vatanım!

Üç atlı gecenin karanlığında bir anda gözden kayboldu. Onlar önce Bakay'a, daha sonra yanlarına yolu bilen birini alıp Buhara'ya doğru yola çıktılar.

Böylece basiretli falcı Erlikhan'ın ölmeden önce söylediklerinin gerçekleşeceğini Koñurbay ve hatta Bakdöölöt'ün haramileri de bilemediler.

4.2.2. BİR TADIMLIK TUZ

Su havzasına yakın sazlıklar arasından çıkan ince uzun bitkiler arasında saklanan yalnız bir Kırgız ailesi yaşırdı. Eskiden beri yerli Uygur çiftçiler buraya yerleşmiş, yamaçta daima ayakta kalan evin kalıntılarından başka bu yerde bu güne kadar korunan dört eski Uygur evi vardı. Kent kasabası buraya daha uzakta kalıyordu. Fakat pazarcıların buraya yay olarak gidip gelmesi bir alışkanlık haline gelmişti. Bundan dolayı buraya gelip gitmekte zorluk çekmezlerdi.

Halkın söylediğine göre geçmiş yıllarda birçok Kırgız buraya tekrar göç edip yerleşmişler. Bunlardan biri de Kelginbay adında bir ailedir. O vakitler Kelginbay otuz beşinde genç bir delikanlıyken ağır tifo hastalığına yakalanmış. Yolculuk vakti geldiğinde onun hanımı Oymokçon halktan ayrılıp eşini iyileştirmeye karar vermiş. Böylece onlar

bu uzak diyarda yaşamak zorunda kalmışlar. Kelginbay'ın akrabaları kefenini bile hazırlayıp:

- Ah Oymokçon! Kocanı kurtardın. Artık sıkıntı çekmezsın. Atalarımızın ruhları kocanı korusun. İyileştirip halka karıştır, diyerek dua etmişler.

Kelginbay'ın kaderi Oymokçon'a teslim edildikten sonra kayınpederinin sakalından aşağı yaşlar dökölüp şöyle demiş:

- Şu dünyadaki tek oğlum, o sana emanet. Beni kendi toprağıma defnedin, yaşlandığımda Allah beni memleketimden ayırmasın. Torunumu annene ver onunla avunayım.

Oymokçon emzirmekte olduğı yavrusunu kayınvalidesine uzatıp gözyaşını kimseye göstermeden sildi. Kaynatası gitmeden önce:

- Al şu bohçayı sakla. Eğer geri dönerse suda eritip ağzına damlat. İyileşirse kendisine ver, diyerek bir torba uzatmış.

Memleketini özleyen Kızgızlar memleketlerine gitmek için yaya olarak yola düşmüşler. Yüzü moraran, dudakları kuruyup inleyen Kelginbay, ona göz kulak olacak olan çaresiz hanımı Oymokçon'a kalmış. Oymokçon canını dişine takarak hasta kocasının etrafında dört dönüyor ne yapacağını bilmiyordu. Mahmur gözlerinden yaşlar akıtarak kocasının başını kucağına alıp sarılarak birçok gece uyumamış.

Günler göz açıp kapayıncaya kadar geçmişti. Saçları tamamen dökölüp elmacık kemikleri çıkmaya başladığında Kelginbay kendine geldi. Günde bir demlik kaynamış su içip damarları dışarı fırlamış olan incecik parmaklarına bakıp döşeğe uzanıp yatıyordu. Hastalığı hafiflemişti, memleketine yetişmek için yola çıkmak istediğinde artık çok geçti. Sınırlar kapanmış, Kelginbay mecburen burada kalıp su havzasına dört ev daha inşa edip çaresiz uzun yıllar burada yaşadı.

O zamandan bu yana neredeyse otuz yıl geçmişti. Kelginbay ihtiyarlayınca onun başına devasız, çetin ağır bir keder düştü.

Gomindanlık döneminde zalimler yönetimdeyken o zorlu yıllarda ülke genelini tifo hastalığı sardı. Çok ölen oldu. Birçok evden duman tütmez oldu. Kent kasabasının çevresindeki tepeler birer mezarlığa döndü. Ölümle arttıkça iki kişi sedyeyle cansız bedenleri taşıyıp rastgele bir yer kazıp onları gömüyorlardı. Kefen bulamayınca

yorganların yüzleri çıkarılıyor, yurtta çarşaf kalmayınca kimi cansız bedenler kamyandan yapılan hasıra, kimilerinininki ise yaş yoncaya sarılıp öyle gömülüyordu. Bu felaket dini de etkiledi. Halkın birbirine olan iyilikleri, muhabbetleri tamamen unutuldu.

Bu hastalık belası Kelbinbay'ın dayanağı Oymokçon'u da yiyip tüketiyordu. O, zavallı yaşlı kadını bir çarşafa sarıp gömdü. O, mezarcı ve bir yakın komşusu ile birlikte bir mezar kazıp toprağa verdi hanımını. Onu gömdükten sonra ihtiyar adam mezar başında homurdanıp uzun bir vakit oturdu. Neredeyse kırk yıldır birlikte yaşadığı hanımıyla vedalaşmak kolay mıydı? Canının diğer yarısının bütün hâl ve ahvali gözlerinin önünden geçiyordu. Aslında o sadece hanımına değil, hayatın sıcak, şefkatli kollarına da veda ediyordu.

Güçlü yaşlı adam mezarın başında bir süre durduktan sonra eteğini silkeleyip kalktıktan sonra gözyaşlarını avuç içiyle sildi ve evine doğru yürüdü.

Yaşlı adam evine döndükten sonra evin dört tarafına göz gezdirdi. İlk önce onun gözü çivide asılı duran eşinin mavi kumaş gömleğine ilişti. “ Ey Rabbim! Şu dünyada benim kadar bahtsız biri var mı? İnsanları yiyip tüketen bu hastalık benden neden çekiniyor!” diye düşündü yaşlı adam. Bu soğuk görünümlü evde kendisinden başka kimsenin olmadığını hatırlayınca zavallı ihtiyar adam oturup ağlamaya başladı:

- Ey Yaradan, al emanetini! Bunu bana çok görme, derken yaşlı adamın gözündeki yaş sakalından aşağıya dökülüyordu. O bomboş evde bir süre ağlayıp durdu. Sadece yavrusu ölen bir deve böyle gözyaşı dökerdi.

Eğer insanoğlunda ümit diye bir şey olmazsa o vakit hiçbir şeye sabır gösteremez. Hayat insana her ne kadar kaygı, tasa verse de ümit ve zaman karşısında onlar her zaman çaresizdir. Yaşlı adam Kelginbay kendini yakan bu derdi gözyaşıyla yıkar gibiydi. Biraz rahatlayıp kendini toparlayınca kendi kendini teselli etti. Kendi kendine konuşup kendisini cesaretlendirdi.

Bahtsız insanlar kendi geçmişi hakkında düşünmeden duramaz mı? Sanki yaşlı Kelginbay'ın geçmiş hayatı gözünün önüne gelmişti. Evdeki dağınıklığı toparlayıp eski bir hurca bastı. Böylece bir şeyler yapmış oldu. Evi topladıktan sonra eski minderine yayılarak oturdu ve cebinden küçük bir bohça çıkarıp dikkatlice düğümünü açmaya başladı. Bohçanın içinde bir tutam tuz vardı. Kelginbay tuzu avucuna döküp birkaç kez diline değdirip tadı çok tatlıymış gibi tuzlu tükürüğü iştahla yuttu. Ne kadar zor olsa da

bu bir tutam tuzdan yalayıp, medet umarak gönlünü avutuyordu aslında. O bir tutam tuz yaşlı Kelginbay’a ümit ve güven verici hayat arkadaşı, özlem ve hasretinin yayıcısı oldu.

...

Ata toprağına geri dönemeyip bu yabancı diyarda yalnız yaşamak zorunda kalmaları üzerine Oymokçon topu topu bir kız iki erkek doğurmuştu. Onların ikisi vefat etmiş, kader acılı yaşlı adama arkadaşlık etsin diye birini bırakmıştı. Çocuğun adı Eşbol’dü. Aslında o ilçe kasabasında okuyup öğretmen olduktan sonra ilkokulda çalışmaya başlamıştı. Fakat üçüncü yılında Gomindan polisi tarafından tutuklandı ve hapse atıldı. O zaman onun suçu: Çocuklara kendi vatanları hakkında ilk kez kendi hikâyelerini anlatmasıydı. “Sovyet topraklarında sizler gibi çocuklar yaz tatillerinde Kırım’a gidip oynuyorlar. Boyunlarına kızıl boyunluk bağlanacak” diyordu. Bu söylediği şey onun dergide gördüğü fotoğraflarla sınırlıydı. Gomindan casusları o zamanlarda bunun gibi sözleri söyleyen kişileri takip ederek, o kişi hakkında bilgi toplayıp bu durumu geçimlerini sağlayacak bir meslek haline getirmişlerdi. Eşbol Sovyet halkı hakkındaki “konferanstan” sonra beşinci günü gecesinde silahlı güçler tarafından tutuklanmıştı.

O zamanlar küçük halkların en iyi yetişmiş olanı öğretmen olabiliyordu. Fakat bu görevi Gomindan Çinliler beceremediği için sadece kendi vatandaşlarını çalıştırıyorlardı. “Hayvanlarla ilgilenin, ekinleri ekin, size okulun ne gereği var. İnsanlar okumadan da hayatlarını sürdürebiliyor!” diyerek açıkça propaganda yapıyordu.

Öğretmenler için yürütülen bir kumpas vardı ki hepsi olmasa da arada sırada birisi bu tuzağa düşerdi. Onların yerine tecrübesiz, bilgisiz kişileri veya mollaları, sofuları koyarlardı. Gomindançılar halka iyi olarak gösterdikleri eğitim sistemini böyle yaparak mahvediyorlardı. Öğretmenin evine gece geç saatlerle silahlı kişiler saldırdığında iz bırakmadan öğretmeni ortadan kaldırırdılar.

Gomindan askerleri içeri girdiğinde yaşlı Kelginbay çocuğunun canlı canlı ölüme gittiğini hissedip onu okuttuğu için kendine lanet ederek yatağında sessizce oturdu.

Askerler koku alır gibi iz sürüp, evdeki tüm kâğıtları toplayıp aldılar. Sonra emir vermeye başladılar:

- Kalk, giyin!

Subay bu iki söze oldukça aşınaydı.

Eşbol acele etmeden giyindi. “Geri dönemeyeceği bir yere” gittiğine dair içinde bir his vardı. O: “Ben şimdi hayatla vedalaşmak için şu vakitten sonra anne-babamı hiç göremeyeceğim bir yere gitmek için hazırlanıyorum.” diye düşündü. Her neyse üstünü giyinip kapıya doğru yöneldi. Yatakta ölü gibi bitkin bir halde yatan zavallı Oymokçon hıçkırığa hıçkırığa ağlayıverdi. Yaşlı Kelginbay telaşla:

- Eşen! dedi. O çocuğunu böyle adlandırarak seviyordu.

- Bekle!

Deminden beri korku içerisinde olan zavallı anne kocasının sesinden cesaret alıp yerinden doğrulup koşarak Eşbola sarıldı. Evin içi insanın dayanamayacağı şekilde hüznle doldu. Metanetini koruyan yaşlı adam arkasını dönüp gözyaşlarını sildi. Eşbol hem cesur hem de akıllı bir gençti. Ayrıca her ne durumda olursa olsun ne yapacağını bilen biriydi.

- Kurban olayım anneciğim, ağlama. Canım sağ olursa geri geleceğim, deyip annesinin gözyaşlarıyla ıslanan yüzünü öpüp, koklayıp teselli verdi. Gariban annesinin daha çok ağlayası geldi. Kelginbay:

- Bırak, ne metanetsizsin Allah lanet eder, onun için dua et. Deminki bohçan nerede? Tuzdan bir tutam aldığında nasip olur belki geri gelir. Yaşlı Kelginbay’ın gözyaşı sakalından aşağı süzülürken bir yandan da konuşuyordu. Fakat bohçayı gizli yerinden kendisi gidip getirdi. Yaşlı adamın eli titreyerek:

- Eşen, bu tuzdan biraz al, ye. Atalarımızın tuzu bu tuzda saklı. Kendi toprağımızın tuzu! dedi.

Bu sözler ağzından çıktıktan sonra yaşlı adam biraz sakinleşti. Gerçekten bu kutsal tuz Eşbol nereye giderse gitsin onu koruyacak ve geri getirecek gibiydi. Vedalaşmadan önce babasının bu eski inancını kırmak istemedi. Tuzdan çok az eline döküp ağzındaki yumruyu dilinin üzerine koyup yuttu.

Kederli annenin eli hâlâ Eşbol’un boynundaydı. O ağlayıp duran annesini kendisinden uzaklaştırıp gözyaşını avuç içiyle sildi ve Gomından askerlerinin önüne düştü. Ayağını güçlkle yerinden oynatıp kapıdan dışarı attı. Evin içinde yüksek sesle ağlama sesleri duyuldu.

Bu olayın üzerinden bir yıl geçmişti ki ilçe çapında unutulmaz tifo hastalığı baş gösterdi.

Kelginbay daha yeni yeni kendine gelmişti ki merhametli karısı tifo hastalığına yenik düştü ve koca bomboş evde yalnız kendisi kaldı.

Kelginbay hanımını gömmeye yardım eden Uygur komşusunun eve girdiğini bile fark etmiyor öylece düşünüp duruyordu. Komşusu da kendisi gibi kara sakallı, şefkatli biriydi. Komşusu dizlerinin üzerine oturup:

- Hüküm Allah'ındır! Sabırlı ol Kelginbay. Kötü zamanlar mal yokluğunda değil başın yokluğundan anlaşılır. Allah Eşbol'unu görmeyi nasip etsin. Elimizde büyüdü. Günün birinde ansızın sağ salim çıkıp gelir. Cesaretini topla, su kaynatıp iç, hayata dört elle sarıl, oğlunun iyiliği için dua edip, çabala. Kirli bir şeyin varsa bizim çocuklara verirsin temizlerler. Ölenle ölünmez. Allah nasip ederse iyi olursan gidip halkına katılırsın, dedi.

Yaşlı Kelginbay içi hüznü dolu şekilde bu sözleri dinleyip oturuyordu.

Talihsizliğinde bir sınırı olmalı sırası geldiğinde o kendi özgür iradesiyle yerini mutluluğa bırakmalıydı. Bu da hayatın bir diğer sırrıdır. Kelginbay'ın hanımı öldükten sonraki yıl durumlar şaşırtıcı bir şekilde değişti. Zulüm ve haksızlık sona erdiğinde halk zulme karşı isyana başladı. Gomindan taraftarları inine giren yılan gibi kalelerine girip saklanmışlardı. Fakat tarihte halkın gücünün karşısında hiçbir şey duramamıştır. İnsanların tümü bu mücadeleye katıldı! Topuz-gürz kullanan bir grup halk yeni silahlanmış olan Gomindan ordusunun yolunu kesip perişan etti. Halkın askerleri düşmanın silahlarını, teçhizatını ele geçirip muzaffer bir şekilde ilerledi. Bağımsızlık hareketi o kadar çabuk yayıldı ki bir ay geçmeden İle bölgesi tamamen bağımsızlık ordusunun eline geçti. Milli ordu kurularak Altay, Tarbagatay bölgelerinde zulme maruz kalan kardeş halkı hürriyetine kavuşturmak için mücadeleye başlandı. Bu, dünyadaki faşizm merkezinin yıkılışının şanlı kırk beşinci yılının başıydı.

Yaşlı Kelginbay kalan ömrünü yalnız geçirse de zaman çok hızlı geçiyordu. Hüznün kafesinden biraz da olsa kurtulmaya başlamıştı. Yüreğinin buz kesen tarafı Gomindan taraftarları ile birlikte geçip gitmiş gibiydi.

Bunun gibi güzel geçen günün birinde yaşlı Kelginbay çok mutlu bir haberle coştı. Öğlen vaktiydi. Asker forması giyen bir yabancı genç birden eve girdi.

- Kelginbay'ın beyin evi burası mı?

- Evet, kurban olduğum diyerek zavallı yaşlı adam yerinden kalktı. Son yıllarda onun evine hiç kimse gelmiş değildi.

- Yaşlılığımı ver sen kimin oğlusun yavrum?

- Caparovlardanım.

- Haa, Kırgızsın galiba?

Gelen genç iç cebinden bir fotoğraf çıkarıp yaşlı adama uzatarak:

- Tanıyor musunuz? dedi.

Zavallı yaşlı adam fotoğrafı görünce hüngür hüngür ağlamaya başladı. O, Eşbol'un fotoğrafıydı. Aklını kaybeden adam fotoğrafa bakıp bir çocuk gibi başını büküp ağladı.

- Ağlamayın amca. Binbaşı Kelginbaev Eşbol artık bir komiser. Gomindan'ın cezasını veriyor. Savaş meydanında yürürken bu fotoğrafı bana verip şöyle demişti: "Babam yaşıyorsa fotoğrafı kendisine ver. Eğer o yoksa annem vardır ona ver," diye emaneti vermemi istedi, dedi Caparov.

Yaşlılığından dolayı evladına duyduğu özlem sisle kaplı bir kaya gibiydi. Ama şimdi harika bir rüzgâr çıkıp sisi kaldırmış ve yaşlı adamın kalbindeki özlemi net bir şekilde göstermeye başlamıştı. Eskiden umutsuzdu artık inançla güven bir aradaydı. Bu duydu zavallı yaşlı adam için dayanılmaz bir hâl alıyordu. Genç delikanlı yavaşça:

- Aksakal, rahatlayınız. Çocuğunuz hayatta olduğu için mutlu olunuz. Bende Eşbol gibi Gomindan üyeleri tarafından gözaltına alınanlardan biriydim. İçlerinde Eşbol'unda olduğu ona yakın tutuklunun ellerini ayaklarını kelepçeleyip bizi de alıp götürdüklerinde üç askeri öldürüp kelepçeleri çözüp dağa kaçtık. Sonra bizde gidip isyancılara katıldık. Böylece şimdi Gomindan taraftarlarından intikamımızı alıyoruz. Durumumuz böyle. Şimdilik hoşça kalınız!

Yaşlı Kelginbay hızlıca Caparov'u kolundan kavrayıp:

- Ağzını seveyim. Tuzdan ağzına al da öyle git. Sağ salim dönmen için bir sebeptir, dedi.

Takati kalmayan yaşlı adam yiyecek bir şeyler ararken diğer yandan sorular sormaya başladı:

- Eşen gelir mi, gelmez mi?

- Henüz gelemez.

- Hangi kabiledensin yavrum? Ee bizim gölün çevresinden misin? Eşen ben sağken gelip beni görsün, diyerek delikanlıya ekmek uzattı.

Fakat oğlu üzülmessin diye hanımı hakkında söz etmedi. “Anne-baban hayattaymış deyin biriciğime”.

Sonra askeri uğurladı.

“Ey kutsal toprağımın tuzu, Eşen’imi koruyup kollamış! Öldüklerim dirilmiş, sönen ışığım yanmış gibi oldu! Ey kutsal toprağımın tuzu, şimdi biriciğimi belaların okundan koru! Zavallı adamın yüzü gülüp başındaki endişe ve kederden kurtuluşu olur muydu? Yıllardır ömrünün rezillik içinde geçen günleri silinip gidecek mi? Öz vatanımın tuzu şimdi biriciğimi kendi halkına bağışla,” diyen zavallı yaşlı adam yalnız evde atkıyı boynuna atıp, iki eliyle yakasını tutarak uzun uzun mırıldandı.

Yerinden doğrulduktan sonra üzüntüsüne ortak olan komşusunu böyle bir sevinçten yoksun bırakmak istemeyen Kelginbay, yaşlı Uygurun evine doğru yöneldi.

...

Aylar gelip geçti.

Yeme içme, giyim kuşam açısından halk rahata kavuşmuştu. Bir sis gibi ortalığı kaplayan bulutlar dağıldı. Özgürlük ateşiyle yanıp tutuşan birçok vatandaş eline silah alıp meydana yöneldi. Özgürlük için genç delikanlılar meydanda kanını döktü. Gomindan taraftarlarının çok fazla olduğu Cinhı denen yerde fazlaca kan döküldü. Ulusal ordu halkın bağımsızlığı için geri atmadan ilerledi. Sonunda Urumçi’nin büyük kapısı açıldı ve Cinhı Gomindan taraftarlarından temizlendi. Eşbol da bu büyük katliamda hayatını kaybetti. Halkın özgürlüğü için vuruşup özgürlük için koşturdu. Cinhı’ya kadar ilerleyip kendisi o yerde sonsuzluğu beklemeye koyuldu. Eşbol’a bütün tabur eşlik edip, onu gömdü. Onlarca silahtan havaya ateş açılarak komiserin ölümünden duydukları büyük üzüntülerini dile getirdiler.

Zavallı yaşlı adam oğlunun kötü haberini duyunca bayılıp, yere yığıldı. Komşusu yüzüne su vurup kendine getirince yaşlı adam değişik hallere girip telaşa yerinden fırladı.

- Biriciğim, yavrum! diye feryat ederek yeniden yere yığıldı.

Yanındakiler gözyaşı dökerek acı kaderinden kurtulamayan bu kulun derdine ortak oluyorlardı. Uzun yıllar kaygı ve kederden kurtulamayan bu yaşlı adam sanki bir gün içinde çökuvermişti. Saçı ağarıp, elmacık kemikleri fırlayarak eskisinden de beter bir halde yatağa düştü. Kaygı basan yaşlı adamın bu gördüğü günler batsın.

Ertesi gün Uygur komşusu gariban yaşlı adamı kendi evine götürüp ona evin sağ tarafında rahat edebileceği bir yer ayarladı. Görme yetisini kaybedip geriye sadece ölümü beklenen yaşlı adamın hayatına üzülmeyen kalmadı. Kelginbay bazen kendine geliyor bazen de kendinden geçiyordu. Fakat avucundaki bir tutam tuzun olduğu torbayı bırakmıyordu.

- Dün Eşenim gelince gücümü topladım. Köyüme döneceğiz sanki. “Baba haydi memleketimize gidelim tüm hüznleri unutalım. Şimdi tuzunu bölüşüp yiyelim.” Eşenim diye, söylendi yaşlı adam.

Öte yandan bazen sayıklamayla karışık her zamanki gibi kendi hayatıyla ilgili vardığı sonuçları anlatıyordu. Yalvarır gibi elindeki tuzu gösteriyor ve:

- Benim en büyük hayalimdi, Eşen'imın elinden tutup halkın yanına varmak, yurduma kavuşmak. Şimdi kendi göbek bağımın kesilip, doğduğumda ilk yıkandığım yere varayım. Bu Issık Gölü'n benim doğduğum yerin tuzu. Ey kurban olduğum Uygur kardeşlerim Eşenimle beni ikimizi uğurlayın. Bizim öz yerimizin tuzu bizi çekiyor. Acıktığımda çoğu kez bu tuzu yalayarak doydum. Çoğu kez zor zamanlarda yanıma alıp ve gönlüme basıp daima cesaret buldum. Bu tuz benimleyken kendimi yurdumda halkım ve kardeşlerimin yanında gibi hissediyorum. Ben yurdumu özlediğimde, hasretini çektiğimde bu tuzdan yalayarak özlemimi gideriyorum. Fani dünyada bundan daha kıymetli bir şey yok. Halktan ve yurttan ayrılıp özlem çekmekten daha acı bir şey yokmuş! Ben Issık Göl'den gelip burada cefa çektim. Zenginlerin zulmünü, yoksulların horlandığını gördüm bu yüzden ölmekten korkmuyorum. Öz vatanımı görmeden ölürüm diye korkuyorum! Gördüğüm aşağılanmadan dolayı değil halktan, yurdumdan ayrı kalmış olduğuma üzülüyorum. Ey kardeşlerim beni uğurlayın. Kendi yurdumun tuzu beni çekiyor, bizi ata yurduna çağırıyor, diyordu.

Bunları diyen Kelginbay gözünü kırpmadı, ağzına bir lokma koymadı. Aradan üç gün geçtikten sonra yaşlı adam iyice halden düştü ve iyice zayıfladı.

Kelginbay bir sabah yatağında ölü bulundu. Uzun yıllar kaygı ve üzüntü, özlem ve hasretle tükenen gariban yaşlı adam ıstıraplı hayatına sonsuza kadar veda etti. Onu defnedenlerin söylediğine göre yaşlı adamın ağzında öz vatanından bir tutam tuz varmış.

4.2.3. MEZARLIĞA KADARKİ YOLDA

Sabah güneş ışıklarının yayılmaya başladığı kuşluk vaktinde Koysun nine kocasını izliyordu. Semaverin bacasına üfleyince uçuşan küllerden dolayı yüzünü buruşturan koca karı:

- Oh ne iyi... Hazır şeyi, diyerek ahır tarafına baktı. İşe çoktan başlamış olmalı, dedi.

İhtiyar adam ahırın üstündeki merdivenlerden iniyordu. Üzerinde omuzlarına attığı siyah kadife nevgürlü cepken başında Kırgız işlemeli ak şapkası vardı. O merdivenlerden iner inmez bağlı duran gri rahvan eşeğin yularına doğru yürüdü. Yaşı sekseni aşkın adam eğik bir şekilde ağır ağır yürüyordu. Koca karı sinirlenerek:

- Tövbe tövbe, yürümesine bakın! Ah, o yere yığılıp öleceğin gün nerde! dedi.

Yaşlı adam küçük gözlerini parmaklarının ucuyla ovaladı ve karısına yan yan sinirlenerek bakıp:

- Kapa çeneni! Sabah sabah kötü söz ağza alınmaz.

- Dırdır erme diyor bir de, senin yerinde başka biri olsa alırdı. O vereyim diye bir kez söylüyor bilmiyor musun? dedi. İhtiyar adam nisbet yapar gibi:

- Bir kez söylediyse yine söyler, dedi.

Sonra âdeti üzere söylenmeye başladı:

- Tuğlan batsın, insanı rahat bırakmaz oldu.

- Getir!

- Görüyorsun gidiyorum? İhtiyar adam biraz bitkin gibi söyledi bunu.

- Yaşlandıkça Allah belasını verdi bunun! dedi karısı.

Semaveri üfleyip söndürdükten sonra içeri götürmekte olan kadın ve kocası başlarını, eşeğe taraf çevirip baktılar. İki büklüm olup dar omuzlarını kaldırmakta eziyet

eken ihtiya adamın boynu karısının kalbini yumuşattı. “ Yaşlandı” diye dūřındū o. “Bir zamanlar bunun karşısına ne yiğitler çıkardı!”

Onların Doru rahvan dedikleri gri rahvan eřek iyi yūryūřū, gūlūlūęū ile kōyde tanının bir eřekti. Tezek tařımak, odun getirmek, balyaları getirmek, un yūkleyip tařımak açısından birçok evi emeklerinden mahrum bırakmadı. Hatta mayıs ayında çocuklar ıřkın toplamak için de ihtiya adamın gri rahvan eřeęini isterlerdi. Eřek ne kadar çalıřırsa çalıřsın ihtiya onu umursamıyor, birisi eřeęi istedięinde iřte orada der gibi çenesiyle eřeęi gōsterir bōylece herkesin gōnlūnū ederdi.

Bazen ona sığırdan kalan yem verilirdi. İhtiyar adam yaklaştığında gri eřek uzun kulaklarını dikip ona baktı. Eřek önūne konan yemi bitirmişti. İhtiyar adam eşeğin bağlı olduğu kazığı çekip eve doğru yōneldi. Onları avluda demir tekerlekli kūuk bir araba bekliyordu. Bunu sezen eřek biraz huysuzlaşıp tepişmeye başlasa da ihtiya adam halatla boynuna vurdu.

- Seni gidi kerata!

Yaşlı adamın yeni inřa edilmiş dōrt bōlmeli evine soba kurulması için iki yūz kırmızı tuğla az gelmişti. İnşaatta alışan uzak akrabalarından biri kerpiç alıp vermeye razı olmuştu. Yaşlı adamın gitmesi gereken yer burasıydı.

Kolhoz buraya ū kilometre uzaklıktaydı. İnřaatçılar tam da oradaydı. Oraya gitmek için daę eteęindeki yol daha elveriřliydi. Hem yakın hem de yolcu arabalarına uzaktı. Yol çalılıkların dibinden ekili tarlalar boyunca doęruca daę sularıyla buluřarak ortaya dōřenmiř bir řekilde ilerliyordu. Kōyūn eteęinde eskiden beri var olduęu bilinen mezarlar vardı. Bařka bir deyiřle yol kenarındaki bu mezarlar adı sanı unutulmuř, izleri kaybolmuř, topraęa gōmūlū pek çok hayata kapı aralıyordu.

İhtiyar adam bir hengāmeyle arabasını yūkleme işini bitirdi. Koca karı kapının önündeki tahtada otururken:

- řuradaki kıza da uęra. řehre gidecek mi, ūęrenip gel, dedi.

O kocasının hareketlerini bařtan ařaęı sūzūyordu. İhtiyar adam:

- Kalpak ile kamçıyı getir! dedi.

Koysun ninenin kulağına bu söz çok tatlı geldi. O oturduğu yerden yavaşça doğrulup kalktıktan sonra sol elini beline koyup sakince eve doğru yürüdü. İhtiyar adam eski eyer altlığını altına koyup, arabasına oturup, dizginleri eline alıp karısını bekledi. Kalpak ve kamçıyı arkasında tutan yaşlı kadın evden çıkıp gelirken kendisini nedense eski askeri çağda yiğidini ata bindiren genç gelin gibi hissetti. Fakat elindekileri arabaya doğru fırlatarak elindekileri arabaya koyup seslendi:

- Çabuk gel! dedi.

Araba hareket etti. Yola çıktıktan sonra gri rahvan eşek, kulaklarını serbest bırakıp başını sallayıp var olan hünerini gösterir bir şekilde sakince ilerliyordu. Yürüyüşüne göre kulaklarını sırayla hareketlendiriyordu. Araba hafif, eşek keyifliydi. Uzaktan bakıldığında üzerinde siyah lekesi olan gri bir örümcek gidiyor gibiydi.

İhtiyar adam köşeyi döndükten sonra yaya yürüyen yaşlı Küykö hanıma ulaştı. Küykö bir kuş kadar küçük ve zayıf biriydi. Araba yaşlı kadının yanını geçip durdu. İhtiyar adam zapt edilemeyen eşekle sanki bir genç kadının yanından geçmiş gibi hissetti kendini.

- Hey Küykö iyi misin?

Yaşlı kadın iki büklüm ağrıyan belini doğrultarak:

- A bu da kim diyordum. İyilik, ne olsun, dedi.

- İyi, nereye?

- Sevgili dünürümüz Kazak vefat etti. Bütün gün oradaydım. Bugün defnedecekler.

İhtiyar adam düşünceli bir şekilde:

- Hımm, imanı ona yoldaş olsun! İyi bir adamdı. Gel otur, dedi.

Küykö siyah kadife elbisesinin eteklerini toplayıp arabanın tekerleğine ayağını koydu. İhtiyar adam arkaya dönüp bakıp yaşlı kadının yepyeni görünen mestine göz attı. Onun bu görüntüsü sanki hiç çocuk olmamış bu dünyaya yaşlı olarak gelmiş hissi uyandırıyor. Sonra kendisi de kalkıp yana kayıp Küykö'ye oturması için yer açtı. Yaşlı kadın arabaya oturur oturmaz iki elini göğsüne basıp sessiz ve düşünceli bir şekilde oturdu. Böyle yaparak o eski toprak\insan olduğunu gösteriyordu. İhtiyar adam arkasına tekrar dönüp baktıktan sonra gri eşeğini dehledi. Demir tekerlek taşlara vurdukça araba zıplamaya başladı. Tekerlek zıpladıkça oturanlarda onunla beraber sallanıyordu.

Yolun bazı yerleri taşlı bazı yerleri topraktı. Araba büyük taşlı yolu geçtikten sonra topraklı yola girdi. Sivrisinekler vızıldıyor, yolun her iki tarafı da çok güzel görünüyor, insanın içine huzur veriyordu. Yirmi metre kadar yüksekten serçeler (turgay) kanat çırparak havada uçuyorlardı. Tüm âlem sessizleşmiş sanki dünyada sadece ikisi varmış gibi yol alıyorlardı. Huzurlu bir şekilde yol alırken bir şeyler hatırlayan ihtiyar adam gözlerini kırparak, çenesini hareket ettirdi ve sessizce oturan yaşlı kadınla birden konuşmaya başladı:

- Eskileri hatırladın mı?

Görünüşe göre yaşlı kadın da “eskileri” hatırlamış ama bu durumdan hoşnut olmamış olsa gerek yüzünü buruşturmuş, yüzü belli belirsiz kızarmıştı. Fakat hemen kendini toparlayıp:

- Neyi? dedi.

İhtiyar adam yularla eşeğin kalçasına vurdu ve yüzünü buruşturarak yaşlı kadına imalı bir şekilde bakıp: “ Unuttun mu hadi ya?” dedi.

Hayatta sadece çok nadir şeyler unutulmaz. Bazen “Bunu hiç unutmayacağım” diye yemin eden insan dahi unutmak istemediği bir şeyi unutabilir. Ama unutulsa bile zaman zaman bir şeyler buna sebep olur ve o şey hatırlanır. Küykö “geçmişi” unuttuğunu göstermeye çalışarak konuyu değiştirdi:

- Sen neden gidip başsağlığı vermiyorsun? dedi.

İhtiyar adam hararetli bir şekilde konuşarak:

- Niye gitmeyeyim, dedi. Cenazeye katılmazsam ayıp olur. Bana kimse haber etmedi. Küykö düşünceli bir ifadeyle:

- Önceki gün vefat eder etmez şu motoruyla küçük oğlu gelivermiş. Eskisi gibi haber gönderme nerdeee!

İhtiyar adam buna ses çıkarmadı.

Ancak ihtiyar adamın “eski günlere” ilişkin anıları önceden yaptığı şeyleri hatırlatıyordu. Biraz yol aldıktan sonra eşek, başını suya sokarak durdu. Ağzıyla höpürdetmeye alışkın kül renkli eşek ağzının her iki tarafından dışarıya doğru su fışkırtıyor ve yutuyordu. İhtiyar adam onun ipini serbest bırakıp dönüp kadına baktı.

Otoyoldan gelip geçen arabaların gürültüsü çok duyulmuyordu. Çekirgelerin sesleri ve kuşların cıvıltısı birbirine karışmış sanki sadece akan suyun sesi hüküm sürüyordu. Kırmızı gerdanlı güzel serçeler büyük ağaç dallarında oradan oraya uçup duruyordu. Suyun kenarındaki taş konmak için gelen su serçesi eşek arabasına endişeyle bakıp kuyruğunu sallıyordu. Arkın her iki tarafındaki topraklı kısımlara küçük mavi kelebekler konuyor tabiatın onlara sunduğu güzelliklerin tadını çıkarıyorlardı. Hava sıcak ve etraf baş döndürücü güzelliklerle doluydu. Hafifçe esen yel onlara pelin otunun kokusunu taşıyordu.

Gri rahvan eşek su içtikten sonra anırıp kulaklarını yana büküp yerinde durdu. İhtiyar adam geçmişe dalmış eşeğinin su içtiğini unutmuştu. O zamanlardan kalan anlaşılması güç olan sır neydi? Şimdi o sır tekrar peyda olmuş yaşlı adamın gönlünde yeniden nüksetmişti. O, Küykö'ye yan yan baktı ve:

- Sen unutmuş olabilirsin ama ben unutmadım. Biz gençken çok deliymişiz bunu anladım. Benim elimde ölüyordun...

Küykö yine rahatsız oldu. Fakat artık yapacak hiçbir şey yoktu, iş işten geçmişti! İhtiyar adamın ona bir şey söylemeye hakkı var mıydı?

Küykö alçak bir sesle:

- Sen deliysen bende deliymişim, dedi. Ne suç işlemişti de onu dövmüştün? Şimdi olsam sana gününü gösterirdim, dedi.

İhtiyar adam gülüp üstünü şöyle bir düzeltip bakışlarını diğer tarafa çevirdi.

- Sürsene eşeğini? dedi Küykö.

İhtiyar adam kendini toparlatıp eşeğin ipini çekerek:

- Haa, dedi. Kavga dediğin böyle olur. O da vurdu ben de. Ondan geri kalmadım.

- Rahmetli mülayim biriydi, diyen Küykö hâlâ daha kocasını koruduğunu belli ediyordu. -Unutamadığın şey bu mu?

- Nasıl unutayım kadından dayak yemiş sözü kolay kolay unutulur mu? Unutamadığım şey bir adamdansa bir kadından dayak yemek. Bu basit bir şey mi? Yaşlı kadın:

- Senin o zamanlar böyle olacağın belliydi. Kimseyi dinlemez olmuştun. Ama o kavgadan sonra aklın başına geldi, biliyorsun sen de, dedi.

- Bak baak, diyecek oldu ihtiyar adam içten içe öfkelenerek. Ondan sonra gözüme görünmedin!

- Görünsem ne yapacaktın senin yaptığın doğru muydu?

Yaşlı adamın içi daha da dolup gururu incindi. Gözlerinin önüne utanç verici bir sahne belirdi. Yaşlı kadına üzgün bir şekilde bakıp başını salladı. Bir müddet sonra:

- Bana nasıl bir garezin varmış öyle? İki ay boyunca halkın içine çıkamadım, dedi ihtiyar adam.

Küykö bu cilveli soruya cevap veremeyip buna içten içe sevinerek kazanmanın vermiş olduğu gururla başörtüsüyle ağzını kapatıp oturdu. Fakat o ateşli zamanlardaki olaylar daha dün yaşanmış gibi ikisinin de gözlerinin önündeydi. Her ikisi de düşünceliydi. Pişmanlık, dargınlık, yanlış anlaşılma, onları takip etmiş etraflarını kuşatmıştı. Küykö yüzünü buruşturup kin dolu gözlerini bu adamdan ayırmıyordu.

Arçaluu-Ayrık yaylasına çıkanlar haziranın ortalarında yerleşmişlerdi. Bele kadar uzayan otlar, pınarın başına kadar sıra sıra dizili çadırların dumanı gökyüzüne doğru yükselmiş taze biçilen otlar iplere bağlanmış balyalar yapılmıştı. Atlar kişniyor, böğüren sığırların, meleyen kuzuların, havlayan köpeklerin sesi uzaktan duyuluyordu. İhtiyarlar şerine işine girişmişlerdi. Gençler eğlence yapmak için köknar ağaçlarının dibine altı bakan kurup yemek pişirmek için ocakları hazırladılar. Gece eğlence başladığında kızlar anne-babalarına nazlanıp, ‘baş tañıp’ için evlerinden et, yağ ve kaymağı kaplara koyup taşımak için onlara danışıyordu. Köknarların dibinde yengeler yemek hazırlıyor, kızlar, delikanlılar salıncakta sallanıyor, ağız kopuzların sesis etrafa yayılıyor. Daha sonra “dümpüldök”, “şabiet tebüü” ve “ak söök” denen oyunlar oynanırdı. Böyle gecelerde insanın tüm hayatına yön verecek bir takım duygular ortaya çıkardı. Geceyle başlayıp geceyle örtünen bu saf ve temiz duygular insan yaşamının tekrarı olmayan ve baharda bir kez açan kardelenleri hatırlatıyordu.

On beş yaşındaki Küykö annesiyle Arçaluu-Ayrık yaylasındaki dayısının yanına gelmişlerdi. O günü köyün tüm gençleri köknar ağaçları altında toplaşıp oyun için hazırlanıyorlardı. Akşama doğru Külüypa teyzesiyle ve Küykö de salıncığın dibinde bittiler. İkisi nişanlı ve gençtiler o vakitler. Elbiselerinin göğüs kısmındaki gümüş düğmeler, inciler, boncuklar birbirine vurup yavaş yavaş şingirdiyordu. Gelinlerin saçındaki boncuklar ile küpelerinin şingirtisi onların peşini bırakmıyordu. Delikanlıların

kahkahaları gelinlerin iğneleyici şakaları kulakları çınlatıyordu. Yarım ay yaylada serin bir esinti bırakarak yüzünü gizlemişti. Genellikle ay ışığında oynanan “ak söök” oyunu bu kez ayın karanlığında oynanmıştı. Kemiği ararken Küykö komşu köyden gelen Sultan isimli gencin yanından ayrılmıyordu. Her ikisinin içine de insanların bilmediği güçlü, şirin bir duygu yuva yapmıştı. Kız Sultan’ı iyi tanıyordu. Fakat genç onu tanısa da onun aklında orta boylu, nazik, hiç konuşmayan kızın alevlenen sıcak nefesi kaldı sadece. O geceki oyundan sonra Sultan Arçaluu-Ayrık köyüne kımız içmek için geldi. Fakat sessiz ve konuşmayan bu kızla hiç karşılaşamadı. O yüklüğün yanında oturup el işi yapan kızların hiç birini ona benzetemedi. Bir zamanlar karşılaşip tutkuyla yanan kutsal duyguların bıraktığı iz o kızların hiç birinin gözlerinde yoktu. Sonunda aylar, yıllar geçti. Bu olay Sultan’ın aklında güzel rüya kaldı. Ve Sultan kızı unuttu. Küykö ise o ilk hissettiği sıcaklığı yüreğinde korumuş uzun süre onu içinde saklamıştı. Onunla ne kadar rastlaşmışsa da Sultan’ın gözlerinde böyle bir sıcaklık bulamadı. Kadınlık gururuyla sabretti. Sultan’ın köyüne gelin olup gittikten sonra da ona karşı alevlenen yüreğinin ateşi sönmedi. Sultan’ın yabancı gibi bakan gözlerini gördükçe gelinin yüreği sızlayıp içindeki duygunun yerini nefret duygusu kaplamaya başlamıştı. Onun Sultan’a olan duygusu kalbinde saklı olduğu kadar onun için işlenen mendiller de evin bir köşesinde kimsenin bilmediği bir yerde yıllarca saklı kaldı. Üzerindeki işlemeler özlemlerin, hasretin bitmeyen arzusunun görüntüleri idi.

Bir gün Küykö evde yalnız otururken Sultan gelip atını bir direğe bağladı. Küykö tutuşup yerinden kalkıp tekrar oturuyor ne yapacağını bilemiyordu. Atını bağladıktan sonra içeri giren Sultan, geline boş boş bakarak:

- Sopa yok mu? dedi.

Küykö kendisini zorlayıp doğrudan yüzüne bakmadan cevap verdi:

- Demin atla gitmişti.

Sultan, gelinin hüznünlü çehresine ve çaresizliğine aldırış etmedi. Dik bir şekilde durup çadırın duvarına başını çevirip bakarak:

- Sultan geldi dersin o anlar, dedi.

Genç adam arkasını döndü ve acele etmeden ayağını kapıdan dışarı gitti. Tam bu sırada ayran ikram etmek için eline kâseyi alıp çıgdana²¹ yönelmişti ki delikanlı yüzüne bakmadan çıkıp gitti. Keçe kapı çarparak kapandı ve Küykö yere yığılacak gibi olup söveye yaslandı. Tam o esnada elindeki kâse yere vurup ortadan ikiye ayrıldı. Bu karşılaşma elbette Küykö'nün Sultan'a olan sıcak kalbini sonsuza dek buz gibi etti. Sultan adlı tüm erkeklerden nefret edip onlara kin gütmeye başladı. Onu görmeyi hiç istemiyordu artık.

Ancak istemese de karşısına çıktı.

Bir gün dışarıda kopan gürültüyü duyan Küykö koşarak dışarı fırladığında kocasını kamçıyla döven Sultan'ı gördü. Çaresiz kalıp ne yapacağını bilemeyen gelin çığlık atıp ne olduğunu anlamamıştı. Neden koştuğunun farkında bile değildi. Telaşla eline bir şey alıp koşmuştu. Ne olduğunu kendisi de bilmiyor, endişeleniyordu. Eline aldığı sopayla Sultan'ın alınına vurduğunda Sultan geri çekilip atın yelesine tutundu. “Bravo yavrum!” diyen sesi duyup arkasına dönen Küykö karşısında kaynatasını gördü. Utancından elindeki sopayı bırakıp çadıra koştu.

O zamandan bu zamana yıllar geçmişti. Bu arada çok önemli tarihi olaylar yaşandı. O zamanlar açıklanamaz gibi görünse de zaman ve hayat yavaş yavaş sırları açığa vurmuştu. Yaşlanan Sultan şimdi bile küçük bir şeyin sırrını dahi açıklığa kavuşturamıyordu. Düşünemiyor düşünüp de bulamıyordu.

Eşek arabası mezarlığa doğru yaklaştığında “gri eşek” istemsizce kulaklarını çırparak hareket ettirdi. Sultan da Küykö de konuşmuyordu. Önlerinde mezarlığın sırlı taş ve duvarları, aldıklarını emmiş gibi hüznü bir şekilde duruyordu.

Demir tekerlek taştan taşa vurup zıplayarak arabanın arkasını bir o yana bir bu yana sallıyordu. Sanki taşlardan dolayı zıplayan iki kutu varmış gibiydi. Arabada yukarı yukarı atlayıp duran iki hafif sandık vardı. Birisi saflıkla karışık anlaşılmaz, darmadağın ve doluydu. Diğeri ise kimseye söylenemeyecek sırlarla dolu bir kutuydu.

²¹ Çadırın içerisinde tabak ve yiyeceklerin yerleştirildiği üst bölme.

4.2.4. HATMI ÇİÇEĞİ

İnsanlarda olan yüce merhametin gereği olarak her sabah serin havada özenle yetişen hatmi çiçeğine bakmayı kendime görev edinmiştir. Hatmi çiçeğine bundan birkaç gün önce açacağı çiçeklerini yeşil yaprakları arasına sakladığını görmüştüm. Öteden beri var olan bencilliğim onun yerini değiştirmeye mecbur bırakmıştı beni. Böylece onu berrak dağ sularının fışkırıp aktığı derenin kenarına diktim. Çokça dal çıkarıp erkenden çiçek açsın istedim.

Gökyüzüne doğru uzayan hatmi çiçeğimin yazın ilk çiçek açışı dün gibi aklımda.

Olgunlaşan hatmi çiçeğinin çiçek açmadan önceki (tabiatın hünerine bakar mısınız!) ilk tomurcukları uzun saptan son bulan yuvarlak kıvrıkcık yeşil yapraklarının dibinde belirmeye başladı. O tıpkı ağzını ekmekle doldurmuş olan küçük çocuğumun dudaklarını anımsatıyordu. Elbette bu hatmi çiçeğinin ömründeki en önemli işiydi. Her gün onun çiçek açmasını sabırsızlıkla bekliyordum ve yanında büyüyen yabancı otları koparıyor etrafını temizliyor, çapayla dibini gevşetiyordum. Gerçi insana faydası olmayan bu yabancı otlar hızla yeşerip büyüyen çiçeğimin hayatına ortak oluveriyorlardı. Bu yabancı otların arsızca büyüebildiklerini çok iyi biliyordum. Aslında yabancı otlara göre faydalı otlar çok daha fazla bakım gerektirmez mi?

Her geçen gün büyüyen filizler gözüme daha canlı, daha sevgi dolu görünüyordu. O ince yumuşak uzantılar bir şeyleri benden kıskanıyor gibi küçük yapraklarıyla ortasına saklanıp duruyordu.

Bir gün sabahleyin arkın berrak suyunda güzelce yıkandıktan sonra her zamanki gibi hatmi çiçeğinin yanına gittim. Ey dünya! Onun önceki filizlenen yerlerinin ucundan beyaz çiçekler çıkmaya başlamıştı. Bu benim için yeni bir haber gibiydi. Çok narin bir maddeden özenle işlenen bu beyaz çiçek benim emek verdiğim hatmi çiçeğimin ilk zaferiymiş gibi göründe gözüme ve çok zaman önce unuttuğum şeyleri hatırlattı. Belki ben bu dağın eteğinde dünyaya geldiğimde evimizin etrafında böyle hatmi çiçekleri hoş bir şekilde sallanıyordur. Bu mümkün, o hatmi çiçeğinin dallanıp budaklanmasıdır. Bu doğru, bunda hiçbir hata yok! Ben yeniden doğmuş gibi “Aaa demek dünya denilen yer böyle bir şeymiş deyip etrafıma bakmışımdır muhtemelen”. İşte o zaman bembeyaz çiçekleriyle bu hatmi çiçeğinin dalları göründü bana.

Ortaya çıkan o ilk hatmi çiçeğimi dikkatlice inceledikten sonra ona her zamankinden daha çok âşık oldum. Çünkü ona bağladığım ümidimi karşılıksız bırakmadı.

Sonunda hatmi çiçeğimin ilk çiçeği tamamen açıldı. Çiçek, seramik bir kâseyi andıran narin yapısı ve sevecenliğiyle bence halkın gönlünü okşayıp, hoş ediyordur. Benim ona zaman ayırmam gerekiyordu. Hâlâ daha yapmam gerekenler vardı, hâlâ daha yabani otları yolmam gerekiyordu.

Birkaç gün geçtikten sonra köpüren yeşil yapraklar arasında dalları boyunca açılan çiçekler çoğaldı. Her taraf açılan çiçekler, narinliğiyle tüm canlıları mest etmeye başladı. Diğer küçük dallarda da çiçekler açarak dağın özgür rüzgârında sallanan doğal bir çiçek buketi ortaya çıktı. Onların sayısı tabiatta artarak ölümle yaşam arasında gizlenip sonsuzlukla bütünleşiyordu.

Yaz ortalarında çok daha fazla seramik kâseler çoğalıp, dalların ucunda uçuşuyorlardı. Fakat doğa onun yaşamı için her şey sunmuş olmasına rağmen nedendir bilmem âşık olduğum ve değer verdiğim bu ilk çiçeğin solmaya başladığını fark ettim. Onun ilk çiçek açışı karşısında duyduğum heyecan hâlâ daha kalbimdeki değerini koruyor. Doğanın sırrını kendisi çok iyi biliyor olsa gerek çiçekleri solmasına rağmen hiçbir güç onu hayattan koparamaz, vazgeçiremezdi. Onda bir tür cesaret ve devam eden yaşam enerjisi vardı.

- İnsanlara onun çiçeklerinin nasıl açtığını gösteren, fark ettiren bendim. Artık çiçekler açılsın. Bir çiçeğin güzelliğinin tadını çıkarmak istersen bana bak der gibi duruyorlar.

Onun benim gönlümdeki yeri şöyle:

- Sana canı yürekten teşekkür ederim! Sen çiçeklere olan arzumu ilk karşılayansın, benim gönlüm böyle diyordu.

Ayrıca bu durumun herkes için geçerli olmadığını hissediyordum. Çiçeklerden bal toplayanların benimle aynı şeyleri düşünecek kadar zamanları var mı acaba? Genellikle uçan bir arı konduğu çiçeğin nektarını emdikten sonra onun lezzetinin kalmadığını benden daha iyi bilir. Onun en güçlü savunucusu olan ben bile sevdiğim çiçeğe bunu yakıştıramadım.

Bir gün bir sürü seramik kâselerinden en alttakinin, ilk açılan çiçeğin buruşup tamamen solup onun hayatının artık durduğunu gördüm. O zaman bile bende ki kıymetini hiç kaybetmemişti!

Başka bir gün ona bakım yapmaya gittiğimde ilk çiçek mevsiminin sonuna gelmiş çiçekleri dökülmüştü. Onun yerine devetabanının kökü gibi yuvarlak bir düğme kalmıştı. Bir zamanlar çiçeğin dibinde çokça olan küçük yapraklar şimdi benden bir şeyler saklıymış gibi içine kapanıp kalmıştı. Onu rahat bıraktım, o son kez sevdiğini kısıkanıyordu sanki. Şimdi sapının baş kısmında da gösterişli seramik kâseler birbiriyle yarışarak açılıveriyordu.

Güz ayları gelip soğuklar başladığında sapların en ucundaki filizlerde çoğalıp çiçek açmaya çalışıyordu.

İlk kar dağın tepesine düştüğünde hatmi çiçeklerim gözüm gibi baktığım yerde bembeyaz çiçekler açıp yayılıyordu. Bu sahne bana bazı insanların saçlarının beyazlanışını hatırlatıyordu. Onların etrafları soğuk olmasına rağmen gönülleri çiçek gibi açar. Ertesi gün soğuk rüzgâr vardı ve karla karışık yağmur yağdı. Hatmi çiçeklerim her zamanki gibi gizlice açılıp uzaktan göz kırptıyordu. Acı gelin otu yapraklarını dökmüş sarı sert gövdesi kalmıştı geriye. Sabahın erken saatlerinde kırağı düşüp saksağanlar ötmeye başladı. Buna rağmen son tomurcukları da çiçeklerini açtı.

Kıymetli seramikteki çiçeğin ilk açılışından bu yana dört, beş ay geçmesine rağmen dalları boyunca büyüyen tomurcuklar devamlı çoğalarak çiçek açtı. Hatmi çiçeklerinin güzelliğinden dolayı benim gönlümde hep hoşnut oldu.

Sonraki mevsimlerde ilk açılan sevgili hatmi çiçeğinin dibinde kalan yuvarlak düğmesi olgunlaştı ve etrafa onlarca yeni tohum saçmayı başardı. O ilk gönle neşe verişinin yanı sıra önümüzdeki yaz da birçok hatmi çiçeğinin ışığı görmek için hazırlanan en sevimli “seramiği” olacaktı!

Hâlâ daha dallarının ucundaki tomurcuklar yeni yeni çiçeklerle dolup taşıyordu. Bu benim emeğimin meyvesiydi. Önümüzdeki birkaç kış bu hatmi çiçeğinin tomurcukları solmayacak gibiydi. Seneye yazında hatmi çiçekleri açılacak ve halk arasında benim gibi çiçek sevenler olacak. Fakat benim doğuşunu ilk gördüğüm hatmi çiçeğimin ömrümün sonuna kadar gözümün önünden hiç gitmeyeceğinden şüphem yok!

4.2.5. HIRSIZ

Kolhozun elma bağıının tüm sorumluluğu üstlenen ve buranın bekçiliğini yapan yaşlı Bököbay, tüm zamanını bu bağda geçiriyordu.

“Günümüz insanları “Bir elma için kim kötü bir işe kalkışıp bağa girsin?” diye düşünebilir. Elmaları çuvalla çalmak kimsenin aklının ucundan bile geçmez. Bunu düşünmeye bile gerek yok. Çocuklar da okulda okuyup eğitim alıyorlar. Onlar bu dünyanın bariz koruyucularıdır. Onlar bizi değil kendilerini korurlar. Zira biz zamanı geldiğinde elmayı da bahçeyi de bırakıp gideceğiz. Dolayısıyla hiç kimse el uzatamaz,” diye düşünüyordu Bököbay. Fakat bu fikrin gerçek hayatla bağdaşp bağdaşmadığı yaşlı adamı ilgilendirmezdi.

Bahçedeki elmalar kızarıp dallara ağırlık yapıp henüz olgunlaşmamış olsa da görenlerin ilgisini çekiyordu.

Tan ağarırken yaşlı bekçi kalkıp bahçeyi dolaşmak için gittiğinde halk hâlâ uykudaydı. Öte yandan bazı evlerde dumanlar tütmeye başladığında güneş çoktan yükselmişti. Uzaklardan horozlar ara vermeden ötüyordu. Bu sırada söğüt gibi dört tarafa yayılan sarı renkli ayçiçeklerinin yüzlerinin güneşe dönme vaktiydi. Arklarda duru, temiz sular şırıldayarak akıyordu. Serin hava su boyunca insanın yüzüne vuruyordu.

Bököbay bütün bunları her gün görse de yarın yine görmek isterdi. Bunu arzuluyordu. Bizim gibi yaşlılar için canı tatlı derler, yok, aslında toprak tatlı, yurt tatlı! Vakti geldiğinde bunlardan kopmak zor. İnsan bütün bu şeylerin meyvesi, başka bir deyişle elması değil mi?

Güz gelmiş elmalar olgunlaşmıştı. O vakit yaşlı adamda bahçıvanlık yapıyordu. Hırsız yoktu, olmasa da yine bahçeye göz kulak olmak gerekiyordu. Çünkü bahçenin bakımı için kolhoz bu adama belli bir ücret veriyordu.

Öğle vakti nasılsa eve gidesi geldi. Avludaki dışkıyı demir kürekle oradan çıkarması gerekiyordu. Sonraları çevirse de kurumayabilirdi. Güz yağmurları başlayacaktı. Yaşlı adam elmalara bakarak bunları düşündü ve geri döndü. O bekçilik yaparken bağı bırakıp bir kez olsun evine gitmeyi düşünmemişti. Bağdan çıkarken

nedendir bilinmez bir hırsızın gelip elmaları koparacağından hatta dalları kıracağından şüphelendi. “Niye öyle yapsınlar ki, elmalar olgunlaştığında sahip çıksam yeter, hırsız hazır mı bekliyormuş? Önceden hırsızların hayvan çaldığı da söylenirdi. Şimdi elmaları kim ne yapsın?”

Bököbay böyle düşündükten sonra elma bağının kapısını sıkıca kapatıp her zamanki gibi sağına soluna bakınarak evine gitti.

Dallardan aşağı doğru sarkan elmalar sessiz bağın içinde göz alıcı görünüyor güneş gibi parlıyordu. Bazı elmalar kızarıp veya sarıya dönmüş halde taptaze görünüyor. Öte yandan bazı elmalar ise: “Ben olgunlaştığımda “pat” diye düşüp eriyip giderim. Bulursan yersin!” der gibi yaprakların arasında saklanıyorlardı. Bunlara hileci, kurnaz elmalar denir. Çünkü insanlar onları en son yerler öyle değil mi?

Sığır otlatmakta olan yedi yaşındaki Erkin bağın çitine yaklaşıp içerideki elmalara göz gezdirdi. Bu kadar çok elma yaşlı Bököbay’ın himayesindeydi. İçinde serçeler uçup duruyordu. Erkin bir serçe olsaydı uçup içeri girse bekçi görmez, başkanda önemsemez, elmaların tatlılarından dalından koparıp alıp kuru ağaçların arasına geçip doyuncaya kadar yiyebilirdi. Burada çikolatadan da tatlı elmalar vardı.

Erkin çitin kenarına göğsünü yaslayıp elmalara bakıyordu. Buzağıları unutmuştu. Ta uzaktan bir elma diğerlerinden daha büyük görünüyor. Kıp kırmızıydı. Onun kızaran yerinden “kart-kurt” diye bir ısırik alsa, tatlı suyu ağzına yayılırdı. Ara sıra emip ısırıveriyordu. Onu yuttuktan sonra tekrar hevesle bir ısırik alıp diğerlerine yönelip onları da ısırımaya başladı. Erkin bunları düşünerek ağzından akan suyu yuttu. Acaba Bököbay dede nerede, hangi elmanın dibinde? Oğlan boynunu uzatıp, eğilip ağaçların dibine göz gezdirdi. Fakat elinde bastonu olan bir bekçi görünürde yoktu.

Tam o esnada Erkin’in ayakları hareket ederek hemen öteki taraftan çitin deliğinden bağı geçti. Beş adım daha atsa elmanın dibinde olacaktı. Onu ilkin olgunlaşmamış sert, yeşil elmalar karşıladı. Bunlar güz elmalarıydı. Kızarmış, çok tatlı elmalar daha ötede göz kırparak Erkin’i devamlı kendine doğru çekiyordu. Bir, iki adım attıktan sonra harikulade oldukça fazla elmaların arasında buldu kendini. Şimdi geriye sadece elini uzatmak kaldı. Erkin için şimdi serçe olmanın gereği yoktu. Eğer kırmızı elmalardan epeyce toplasa taşıyamayabilirdi. O elmalar serçeden daha büyük görünmüyor mu!?

Bu sırada Bököbay bahçeyi boş bıraktığına gönlü el vermemiş olsa gerek ki geri bağa doğru yürüdü. O her bahçeye girdiğinde ortadaki tümseğe çıkar bahçeyi kolağan ederdi. Tümseğe çıkıp baktığı an da bahçede birinin olduğunu fark etti.

- Kahrolasica! Hırsız girmiş. Tezeğiyle yere batasica! Yere batasica, diye söylendikten sonra yaşlı adam hızlıca bahçeye daldı. Erkin peşinden gelen bekçiye fark etmedi. Bu vakte kadar epey bir elma koparıp yemiş olabilirdi. Gözü elmaya doymuştu fakat onların çokluğuna hayran kalıp sürekli bağın içinde daha ileriye sürükleniyordu.

- Hey çocuk!

Erkin korktu, kaçamayacağını anlayınca olduğu yerde öylece kalakaldı. Bököbay gelip çocuğu bileğinden kavradı. Bu onun için beklenmedik bir şeydi.

- Ne yapıyorsun burada? dedi Bököbay. Şaşırp kalan çocuk afallayarak:

- Elma arıyordum, dedi.

- Ne, elma mı kaybettin ki! Hani elmaları topladığın çantan nerede? Babanı mahkemeye vereceğim! Yaşlı adam çocuğun elini tutarak kenara çekti. Erkin aceleyle ileri doğru atılıp:

-Buzağıyı arıyorum, dedi.

Çocuğu sürükleyen yaşlı adam yolun ortasında durup çocuğu kendine doğru çevirdi ve:

- Kopardığın elmaları nereye attın? diye sordu.

- Koparmadım.

- Aç ağzını!

Çocuk korkudan ağzını açıp gökyüzüne baktı. Yaşlı adam onun ağzını inceledi elma kırıntısına dair bir şey göremedi. Çocuğun ağzında elma kokusu da yoktu.

- Peki neden girdin buraya?

- Öylesine, siz yoktunuz.

- Ben olmasam da elma çalınır mı?

- Ben çalmadım.

- Ya öyleyse kim? dedi Bököbay.

- Bilmiyorum.

- Defol! Bir daha gözüme görünürsen gününü gösteririm sana! diyen yaşlı adam çocuğun silkeleyip bıraktı.

Özgürlüğüne kavuşan çocuk hızlı bir şekilde hendeğe doğru koştu.

Yaşlı adam çocuğun koşarken arkasına dönüp baktığını gördü ve içi burkuldu. Siniri geçmişti. “Başka bir çocuk olsa elmadan toplayıp çoktan götürmüştü!” diye düşündü Bököbay.

Erkin hendekten uzaklaştığında yaşlı adam onu geri çağırdı. Çocuğun canı çekmese buraya gelir miydi?

-Hey dur, sana elma vereyim! Çocuk, yaşlı adamın elindeki elmayı görse de hendeği geçip cevap vermeden gitti.

Yaşlı Bököbay’ın keyfi kaçtı. Koparıp aldığı elmayı bağın dibine atıp devam ederken: “Tezeğin batsın! Keşke buradan ayrılmasaydım” dedi.

4.2.6. AKRABA

Akraba kavramı kimilerine göre derin, kimilerine göre sığdır. Bazılarına göre ise akrabalık kavramı hiç yoktur. Bizde ise akrabalık kavramı saygınlığını korumaktadır. Hasta olduğunda ateşler içinde yanarken aynı zamanda soğuktan üşümek gibidir. Bu bizim halkımızın ezelden beri sürdürdüğü geleneğidir. Fakat bu durum çeşitli örf ve adetler ve gelişen toplumsal-sosyal gelişmelerle ilişkili olarak devam edecek olan hayat silüetleri değil midir? Hiçbir güç buna engel olamaz.

“Kızıl Oktyabr” sovhozu birçok farklı milletten oluşuyordu. Onlardan bazıları hayatlarını düzene soktukten sonra akrabalarını aramaya başlardılar. Genellikle varlıklıyken akrabalarıyla uzaktan görüşmek onlara zevk vermezdi. Uzun süredir uykuda olup akrabalık duygusunu uyandırıp, hatırlayarak başlarını belaya sokarlardı.

Bunun gibi bir olay genç makinist Ermek’in başına geldi. Onun akraba anlayışı kâğıttan da inceydi. O akrabasız yaşamın mümkün olduğunu kendi hayatında delilleriyle var olduğunu bilmiyor değildi.

Onun akrabaları uzakta yaşıyordu. Nedendir bir sebepten dolayı Ermek'in babası Kerimbek akrabalarına darılıp taşınmıştı. Ermek'in kendisi de başka bir yerde doğmuş, bebekliği, gençliği “Kızıl Oktyabr” a denk gelmişti. Bundan dolayı yaşça büyük kim varsa ona akrabaymış gibi gelirdi.

- Merhum Kerimbek genç yaşta vefat edip dünyadan göçtü, senin hiçbir şeyden haberin yoktu, diyorlardı uzaktan gelen akrabaları. Biz aslında çok büyük bir sülaleyiz.

Ermek kendi sülalesi hakkındaki sözleri dinleyip duygulansa da elinden gelen saygı hürmeti gösterip akrabalarını yolcu ederdi. Onlar her ne kadar etkileyici sözler söyleseler de burada rahat olduğunu da düşünmüyordu.

Bir gün birden bire içine bir ateş düştü. Eğer iradesiz biri olsaydı bu durum onu çok etkilerdi. Güz ekim-dikim işleri de başlamıştı. Birkaç yıldır Ermek'in sahip olduğu traktörü bu yıl ekip başı bu sefer kendi yeğenine tahsis etmişti. Oyalansın diye Ermek'e bozuk olan eski traktörü verdi. Bu traktörle iş de olmaz bir şey de kazanılmazdı. Ekip başı neden böyle yapmıştı? Çünkü o kendi yeğeninin daha çok kazanmasını istiyordu. Bu yerde Ermek'le hiç kimse amca-yeğen değildi. Ermek ekip başına:

- Ben bu traktörle çalışamam, dedi. Benim çalıştırdığım traktörü yeğeninize ne sebeple verdiniz? dedi.

Başkan onu daha da kızdırmak istercesine:

- Bu benim işim değil, çiftlik yöneticisinin bileceği iş, dedi ve yürüyüp gitti. Ermek'e de işin aslını öğrenmek düştü.

Ermek çiftliğe varıp sinirli bir şekilde:

-Bu eski traktörü kullanmak istemiyorum! dedi. Çiftlik yöneticisi:

- Kararını ver ve çalış. İyi traktörle herkes çalışır çok iyi bir makine ustası olduğun için bu traktörü sana verdik. İşine dön! dedi. Çiftliktekiler kendi işlerini bırakıp dönüp Ermek'e baktılar. Ermek elini sallayıp:

- Çalışmıyorum, deyip evine doğru yönelen Ermek sinirlenerek: “Bir de iyiymişim söylediklerine bak. Gönül almak için bulduğu saçmalıklara da bakın. Benim traktörümü başkan başka birine vermedi mi, ne de olsa kendi yeğeni o!” diye söylendi.

Yine de Ermek ertesi gün kendisi için belirlenen traktöre gitmeye karar verdi. Akşama kadar yatakta yatarken bu karara vardı. İşini bırakmayacaktı. Olduğu kadar çalışmam lazım. “Nasıl olsa benim süremediğim yeri de onlar sürecektir artık”, diye aklından geçirdi.

İşe başladı. Traktör sürücü olduğundan beri bu kadar üzülmemişti. Kışın birinin rastgele tamir ettiği traktör sonbaharda bir şekilde Ermek’in eline geçti. O, güz ekim-dikim işleri bitince traktörün altında yatıp, üstüne kapanarak tüm vaktini traktörü tamir etmekle geçirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse işi çok fazla değildi. Özellikle yorulduğu zamanlarda traktörün yanına varıp birilerinin kendisini hor gördüğünü hatırlar, traktörden nefret eder, içinden küfürler ederdi. Eğer bu kötü traktör olmasaydı bu kadar cefa çekmezdim diyerek kabul ettiğine pişman oluyordu.

Traktörcü olarak çalıştığından beri birçok kez ekip başı ve çiftlik yöneticisinden laf yemişti. Tüm bunları umursamıyordu. Çünkü yöneticilerin işlerinden dolayı böyle sinirlenmeleri olağan bir şeydi. Yöneticilerin sinirlenmesinde işçilerin de payı olduğundan azarlamalarını dikkate almaz, yüz ekşitmezdi. Eğer Ermek bu sovhazda çalışmasaydı da bu tür şeyler yine başına gelirdi. Eninde sonunda Ermek olmasa da bir traktörcü bunu tamir edecekti. Bunların farkında olsana rağmen nedense bu sefer yöneticilerin yaptığı Ermek’in içine oturmuştu. Bu benim akıllandığının, olgunlaştığının işaretidir. Belki de işin doğası böyleydi, o bunu akıl edememişti. Akıl cebinizde bulundurup gerek duyduğunuzda çıkardığınız bir şey değil, hayat akli sezip onu yöneterek yol alınan sayısız zaman dilimi değil midir?

Güz ekim dikim işleri sona erdi. Güç bela traktörün tadilatı halledilmişti. Ermek kendini rahatlamış hissetti. Müdür onun çektiği zorluğu göz ardı etmeyip bu yıl alacağı yeni “DT”yi (traktör) ona vermeye karar verdi. Ermek buna çok sevindi. O kadar mutluydu ki başkanın kendi yeğenine destek olduğunu, bozuk traktör yüzünden mağdur olduğunu unutmuştu.

O doğuştan temiz kalpli biriydi. Henüz gelmemiş traktör hakkında tatlı tatlı düşüncelere dalıp bakımını yapıp, zamanında yağlayacağını ve en az üç, beş yıl tamir etmeden işleteceğim diye arkadaşlarına methediyordu. Yeni traktör eline geçtikten sonra hiç kimse onun bir vidasına bile dokundurmayacaktı. Çünkü traktörde çok emeği vardı ve kendi geçimini sağlayan bir araçtı. İşte o zaman millet Ermek kimmiş anlayacaktı.

...

Sonbahar işlerinin biter bitmez millet düğün, aş hazırlıklarına başarlardı. Ermek'in baba tarafından yakın akrabalarının da düğünleri vardı. Onlar düğün için uzaktaki akrabalarına mektup göndermişlerdi. Mektubu eline alan Ermek karısına danıştı. Karısı:

- Geçen yıl da düğünleri vardı, gidemedik. Bu yıl da gitmezsek ayıp olur. İyisiyle kötüsüyle akraba sonuçta, dedi.

- O vakit gidelim. Ne lazımsa hazırla. Karısı:

- Diğer dayıya da uğrar mıyız? diye sordu. Onları da görmek gerek. Oraya kadar gittikten sonra onlara uğramazsak ayıp olur, dedi.

- O vakit onlar için de bir şeyler hazırlayın, dedi Ermek.

- Eli boş gidilmez, hediye almak gerek. Sandıktaki otuz metre kumaşın yirmisini alalım. Yanımıza da iki yüz som alalım. O kadar gitmişken... dedi karısı.

- Peki, sen Kırgız geleneğini akrabalık ilişkilerini benden daha iyi bilirsin.

Karısıyla birlikte ikisi de hazırlandıktan sonra tüm akrabalarını ziyaret etmek için iki yüz kilometreden fazla yol kat ederek eski ata topraklarına geldiler.

Akrabaları onları iyi karşıladı. "Büyümeğe buna denilir kendi akrabalarını arayıp geldin," diyerek genç-yaşlı herkes onlardan hoşnut oldu. Bir günde iki-üç ev onları ağırladı. Yaşlılar merhum Kerimbek hakkında konuşurken oğlu Ermek duygulandı. Kahkaha atan yengeleri "bizim oğlan" diyerek kadehlerini tokuşturuyorlardı.

Şu dünyada akrabalık hayatının devamlılığını sağlamak ne kadar şerefli bir şeydir. Ermek "Kızıl Oktyabr"da kendisine bu kadar saygı duyulduğunu düşünmemişti. Meğer onun kadir-kıymeti uzaklarda saklıymış. İnsan böylesine kıymetli, onurlu bir yaşam sürmeli.

Ermek dayılarında da diğer akrabalarının yanındaki gibi saygı gördü. Saygı denince bizim halkımız en iyisini yapardı. Onlar altı gün akrabalarının yanında kaldılar. Çok kısa kalmış olsalar da ayrılık vakti geldiğinde kurşun gibi gözyaşı döktüler. Veda günü geldiğinde aksakallılar toplaşıp Ermek' e teselli vererek:

-Yavrum, biz mi yanlış yaptık baban mı yanlış yaptı bilinmez nihayetinde baban buralardan göçüp gitti. O iyi biriydi. Akrabalar arasında kavga-gürültü her zaman olan

bir şeydir. Buralardan göçüp gittiği doğru. O zamanlar sen doğmamıştın henüz. Artık büyümüşsün ve bizi görmeye gelmişsin. Çok teşekkür ederiz sana. Hayatın olduğu yerde ölüm de vardır. Bir kişi öldüğünde arkasından gözyaşı döküp onu gömecek bir yakınının olması iyidir. Günümüzde her yerde aynıdır. Eskiler “erkek doğduğu yere aittir,” derlermiş. Yavrum, akrabaların yanına taşınmaya ne dersin? dediler.

Böyle bir şey Ernek’in aklının ucundan geçmemişti. Büyüklerin arasında saygı görüp bu sözleri duyduktan sonra onun bu konu hakkında düşünmesi gerekiyordu.

- Evlat, göçüp gelmek kolay iş. Arabayı alıp getiririz. Fakat ölçüp tartmak, etraflıca düşünmek, tek taraflı düşünmemek lazım. Biz hemen cevap beklemiyoruz senden, iyi düşün. Eğer gelmek istersen o vakit bize haber ver, dedi babasının akrabası. Ernek elini yanağına dayayıp düşünceli bir şekilde:

- Tamam, dedi. Bende bir düşüneyim. Bizim geçimimiz orada iyi. Burada olursa ev meselesi nasıl olacak? dedi. Yakın akrabası yaşlı Camankul:

- O konuyu merak etme. Bizde hazır iki avlulu ev var. Oğlum çiftçilik yapıyor. Buraya gelip ev-bark olana kadar bizim evde kalabilirsin. İki baş kişiyi ağırlamak zor değildir, dedi. O, bu sözleri işittikten sonra etrafında oturan yaşlılara baktı. “Uzaktan gelen bir akrabasına sahip çıkmak elimden gelir”, der gibi sırayla oturanlara baktı.

Ernek daha sonra Camankul’un evinden ayrıldı. Camankul’un oğlu Cusuy sovhozda çoban olarak çalışıyordu. Cusuy otobüs durağına kadar onlara eşlik etti. Taşınma konusundan söz açıp Ernek ağabeyinin fikrini öğrenmek istedi. Ernek dostça:

- Gelirsem yeni bir traktör alır mısınız? diye sordu.

Cusuy isteksizce:

- Nerde olursan ol bir iş bulunur, diye cevap verdi.

- Traktörcülerin kazancı iyi olsa gerek burada.

- Duruma göre değişiyor.

“Benim taşınıp gelmemi istemiyor mu?” diye düşünen Ernek kısa bir soru sordu:

- Buraya taşınıp gelmem iyi olur mu olmaz mı? Yoksa orada kalmak daha mı iyi olur?

- Ben bu konuda yorum yapamam çünkü nerede olursanız olun çalışıp kendi geçiminizi sağlamak zorundasınız.

Ermek burada kaldığı birkaç gün içinde yakınlarının, “Akrabalık nedir bilmez, inattır!” deyip Cusuy’u sevmediklerini fark etti. Şimdi bile onun cevaplarından bir dedikodu kokusu yayılıyordu. Gerçekten de akrabanın kadir-kıymetini bilmiyor, o, akrabasını düşünmüyordu. Benim gibi uzaktan gelip saygı duyulup itibar görse akrabalığın ne olduğunu anlardı. Ermek, bir yerde uzun yıllar birlikte yaşayan akrabalar birbirlerinin kadir kıymetini ne kadar bilebilir ki diye düşündü.

Ermek ile tokalaşan ağabeyi, onlar otobüse bindikten sonra:

-Mektup yazıp, halini-ahvalini bize bildir,” dedi. Sonra “Hoşça kal kurban olduğum. Uğurlar olsun!” deyip Ermek’in karısına bir baktı ve otobüsten indi.

...

Ermek “Kızık Oktyabıra” neşeli geldi. Akrabalarının verdiği yiyeceklerden arkadaşlarına ikramda bulundu. Kendisini nasıl beklediklerini anlatıp yalnız olmadığını bildirmek istiyordu. Söz arasında: “Ermek’in canı sıkılırsa göçüp gider ona göre,” diyerek araya şaka yollu laf sokuyorlardı. Ekip başı ve çiftlik müdürüyle karşılaştıklarında Ermek böbürlenip gerile gerile söylendi:

- Yeni traktörler henüz gelmemiş, gelmesi gerekirdi. Eğer yeni traktör vermezlerse benim buradan ayrılacağımı bilin.

Ermek çok iyi traktörcülerden biriydi. Bazen onun gereksiz sözleri affedilebilirdi. Yöneticiler makine ustasını idare etmek zorundadır. Onun için makine ustasının belirli gereksinimlerini karşılamamanın ve onunla manevi açıdan ilgilenmenin gerekli olduğunu çiftlik müdürü iyi bilirdi. Dahası akrabalarının Ermek’i sabırsızlıkla beklediklerini fark edip:

- Bir yere gidecek misin? Burası iyi. Şimdilerde akraba dediğin nedir, bir demlik çay, dedi çiftlik müdürü. Ermek isteksizce:

- Güzünkü gibi hayat sürmek istiyorum. Kimin kimsen olmayınca ayrımcılığın olduğunu bilmiyor değilim, dedi. Çiftlik müdürü samimane bir şekilde:

- Ermek ben seni kardeşim gibi severim. Sen iyi bir çalışansın. Güzünde o traktör sana verilmeseydi onlarca arazi sürülmeyecekti. Biz özellikle sana güvenip verdik. Bunda hiçbir akrabalık söz konusu değil. Bu işin bir gereğidir, dedi.

Ekip başı söze karışarak:

- Ben yeğenimdense seni tercih ederim, Onun tembelliğe eğilimi var. Eğer ona senin kullandığın traktörü verseydik işi bitiremezdik, dedi.

Ermek iyi niyetle söylenen sözler karşısında yumuşasa da hemen ikna olmadı.

- Size mutlaka yeni bir traktör verilecek. Bu Mihail İvanoviç'in kendi sözüdür. Biz traktörü yalnız onu kullanabilecek birine veriyoruz.

Ansızın Ermek'in aklına hiç düşünmediği bir şey geldi. Bunun sebebi akrabalarından gelen saygı ve hürmetten başka bir şey değildi. Bazen o kararsız kalan tüm insanlar gibi "Kızıl Oktyabrda" kalmayı bazen de akrabalarının yanına taşınma kararsızlığı yaşıyordu.

Sonunda bir gün dostlarından akıl alıp onlara danışmak zorunda kaldı. Ondan daha iyi bilenler vardı sonuçta. Ermek arkadaşlarına içinden geçenleri söyledi:

- Doğrusu akrabalık güzel bir şeymiş. Fakat buraya çok alıştım. Sizler de benim akrabamıssınız gibi hissediyorum. Şimdi göçüp gideyim desem içimde hep bir burukluk olacak.

Arkadaşları kendi halinde, ellerinden her iş gelen, her şeyden anlayan insanlardı. Arkadaşlarından biri:

- Her yer birbirine benzer, Sen akrabalarına ne kadar güvenirsin bilmiyoruz ama burada sana gönül koyan kimse yok, dedi. Bir diğeri:

- Karnın tok sırtın pek. Burada edindiğin dostların var akraba da olsa kimse kimsenin ağzına ekmek koymuyor. Kardeşlerin, dostların gibi kim yiyecek koyar ki ağzına? dedi. Üçüncü bir komsomol dostu:

- Ayrıca Komsomolsun sen. Biz nerede olursak olalım halk için çalışacağız. Genel anlamda nerede olursak olalım bu böyle. Gidip gitmemek senin kararın, dedi.

- Görünüşe göre sizler akrabalarımın yanına taşınmamı istemiyorsunuz. Öyle değil mi?

- Bildin, dedi dostları.

Bu danışmadan sonra Ernek akrabalarını düşünmeyi bıraktı. Doğrusu “Kızıl Oktyabr” sovhozunda o hiçbir kötülük görmemişti. İnsanın alıştığı çevreden kopması ve kışın ayazında taşınması kolay değil. Yakınlarına henüz taşınamayacağını bildiren bir mektup yazıp göndermeye karar verdi. Öyle de yaptı. Karısı da buna katıldı. Akrabalarının beklediği cevap mektubunu yazdıktan sonra işler rayına oturmuştu.

Mektubun gönderilmesinin üzerinden bir ay geçmişti. Fırtınalı bir kış günü Ernek uzaktaki bir hayvan çitliğine yem taşıyordu. O yepyeni bir “DT” almıştı. Diğer traktörler tamirde olduğundan değil bu görevin yalnızca Ernek’e ait olduğundan. Çünkü zorlu hava şartlarında traktör sürücüleri içerisinde sadece Ernek’e güvenilebilir ve traktörü sadece Ernek güvenli bir şekilde kullanabilirdi. O her zaman olduğu gibi bir ton yemi traktörün çektiği kızağa yükleyerek güneşin doğuşuyla ambardan yola çıktı aldı.

Sert bir kar fırtınası vardı. Bu vadide kar fırtınası varsa kuru soğuk olur. Kar fırtınası insana yolunu kaybettirir. Ayaz olduğunda güneş parlarsa bile insanın elleri ve ayakları kangıran olur. Kar yağdığında rüzgâr karı savurur fakat nedendir yine de sıcak olur.

Ernek kalın giyinmişti. Motora gaz vererek el freninden elini çekmeden devam ediyordu. Yüz metreden sonra yol görünmüyordu. Fakat tecrübeli makine ustası yolu tahmini olarak hesap ediyor, traktörünün yönünü değiştiriyordu. Kar gittikçe artıyor ve bazı yerlerde yol tamamen görünmez hale geliyordu. Ernek arkasını dönüp baktığında çuvalların karla kaplandığını gördü. Eğer bir atlı böyle bir yolda yürüseydi çoktan ölmüştü. Ernek, bundan on yıl önce yemlerin atlı arabalarla taşındığını hatırladı. O zamanlar on dört yaşlarında bir çocuktü. Kerimbek de hayattaydı. O, savaştan geldikten sonra kendi eceliyle ölmüştü. Ernek babası hakkında düşüncelere daldı. Düşünce dediğin bir daldan diğerine atlayan serçe gibi değil miydi? Kerimbek hayatında pek çok zorlukla karşılaşmış komünistlerden biriydi. Halk içerisindeki birtakım adaletsizliklerle barışamadı ve bunlarla sonuna kadar mücadele etti. Göz bebeği olan tek çocuğuna ömrünün sonuna kadar baktı, büyüttü. O küçük oğluna:

- Sen büyüyeceksin. Hayatın birçok zorlu yollarından geçeceksin. Fakat yavrum iradesiz olma. Yaşamak için her zaman rahat, geniş bir yol olmayacak, demişti ve eklemişti babası:

- Hayatta insanoğlu çok ilginç şeylerle karşılaşılıyor, İnsan gibi yaşamak istiyorsan bunlara aldanma. Rahatlığında bir başı ve sonu vardır.

Ermek bu sözleri derinlemesine anlamasa da hatırladı. Sonrasında babası ölmüş ailenin yükü onun boynuna kalmıştı. Bundan dolayı askere de gidememişti. Daha sonra okulunu bitirip makine ustası oldu, evlendi. Aniden annesi vefat etti. Fakat hayat devam ettiğinde Ermek'in de kendine gelmesi, aklını başına toplaması gerekiyordu. Böyle bir şeyi kimsenin başına gelmesin. Ermek bütün bunları düşünerek yol alıyordu.

Kar azaldı. Fakat dağ rüzgârı arttı. Yol boyunca yağan karları rüzgâr o taraf bu taraf savurarak rastgele yığılmış dev kar kümeleri oluşturmuştu. Ermek saatine bakınca epey yol kat ettiğini düşündü.

On dakika sonra uzaktaki dağlar her zamanki gibi görünür hale geldi ve güneş doğdu. Arkaya dönüp baktığında çuvalların üzerindeki karları rüzgârın çoktan süpürdüğünü gördü. Şimdi öğleden sonra burada don başlayacak. Tepelerin hepsi çıplak olur. Yol kenarında duran kepçe biriken karları kürüyordu. Böylece Ermek yoluna devam etti. Tekrar babası hakkında düşünmeye başladı. "Neden göçüp gelmişti? Başka insanlarla geçinebilen babam nasıl oldu da akrabalarıyla geçinememişti. Babam sözünün eri bir insan olduğu için herkes ona saygı duyuyordu. Ben bunu nasıl hissedemedim!" Akrabalarının kötü insanlar olmadığını o kendi gözleriyle görmüştü ya?

Hayvan çiftliğine yaklaştığında yol dağın eteklerinden geçiyordu. Hava yumuşak olmasına rağmen yağın karlar yol boyunca uzanmış duruyordu. Ermek buna alışkındı. Ahşap evler ve hayvan barakaları, tv ve radyo alıcıları, antenleri net olarak görünmeye başlamıştı.

Yem getiren traktör deponun önünde durduğunda depoyla görevli adam öfkeyle gelip:

- İki gün oldu yem gelmeyeli. Eğer bugün gelmeseydin, Frunze'ye telegraf gönderecektim, dedi.

Depo görevlisi anahtarını hazır ettiğinde çobanlar çuvallarını hazırlayıp yetiştiler. Ermek motoru kontrol ederken:

- Aksakal bu senin hatan. Sonbaharda yeteri miktarda yem tedarik etmek gerekirdi. Depo yetmiyorsa yapılmalı, dedi.

Depo görevlisi cevap vermeden çuvalları çobanların omzuna koydu. Ambara az sayıda çuval girdi, çoğu dışarıdan çobanlara dağıtıldı. Ambarcı hepsini yerleştirdikten sonra gönlü açılıp keyfi yerine geldi. Ermek'i evine alıp önüne yiyecek koyarken:

- Öbür günde gelmen gerekir, dedi. Ermek çayını yudumlarken:
- Gönderseler gelirim de, yol kötü, dedi.

Ermek ısınıp yemek yedikten sonra tekrar gelmeyi kabul etti ve boş kızığını sürükleyerek yola düştü. Çiftliğin postacısı paketleriyle gelip kabinde oturdu. Yaşlı adam çok şefkatli, başından çok şeyler geçmiş biriydi. Ermek bir arkadaş bulduğu için mutluydu. Dağa doğru çıkarken yükselen motorun sesiyle çiftlikten uzaklaştıktan sonra bir pehlivan gibi "DT" sınırlı gazıyla adım adım ilerliyordu. Yaşlı postacı:

- Bundan beş yıl önceydi, kışın bu çiftliği ziyaret edemezdik. Artık iki günde bir uğrayabiliyoruz, dedi.

- Ee baba, şimdi durumlar farklı. Yaşlı adam oturmaktansa yol kısalsın diye düşünerek:

- Babanla ikimiz çok yolculuk ettik. Çok zor bir kişiydi. Doğru olmayan bir iş gördüğünde öfkelenirdi, dedi. Ermek ona eşlik eden yolcuya göz ucuyla bakarak:

- Siz nerden tanıyorsunuz? dedi.

- Nasıl tanımam. Kerimbek benim eski dostumdu. Bu vadide tanımadığım kimse nerdeyse yoktur. Kendisi komünistti.

Ermek yola çıktıktan sonra ilk kez dönüp yaşlı adama baktı.

- Babam akrabalarından neden ayrılp geldi, onu da biliyor musunuz? diye sordu Ermek.

- Tabi ki biliyorum, daha önce bana birkaç kez anlatmıştı.

- Bildiklerinizi anlatır mısınız? Sigara içer misiniz?

Yaşlı adam sigara çıkardı. Ermek birini dişlerinin arasına alarak kolunu kaldırarak onu hemen ateşledi. Sonra yaşlı adama tekrar bakarak onu dinlemeye hazır olduğunu gösterdi.

- Babanın söylediğine göre akrabalarına darılıp taşınmış olsa gerek.

- Onu biliyorum neden dolayı darılmış, paylaşamadıkları nedir? Neden olmuş?

Yaşlı adam sigarasının dumanını havaya savurarak düşündü ve motorun sesinden daha yüksek bir şekilde konuşarak:

- Camankul adında bir akrabanız var. Onun babasıyla senin baban kardeşidir. Fakat ikinci hanımdan olsa gerek.

- Biliyorum.

- Kolhozlar yeniden kurulduğunda Camankul amcanızın dayısı zengin olduğu için malı-mülkü devletin eline geçti. Senin baban köyde yönetici pozisyonunda olduğu için bu olayda geri duramamış! Camankul'un annesi bu durumdan hiç hoşnut değildi. Ne de olsa o da bir kardeşi idi. Böylece kavga başlamış olsa gerek. Sonunda öz akrabaları (Camankul'da dâhil) babana iftira edip, şikâyet etmeye başladılar. Nihayetinde "Kumanın külü bile düşman" değil midir? O vakitler haddi aştığını söyleyenler oldu. Camankullar babanı suçlayıp dilekçe verdiler. Fakat hükümet denetim yapıp babanın suçsuz olduğunu ispatladı. Kerimbek de rahatlayıp Sovyet yönetimi için canı pahasına çalışmaya başladı. Haset eden akrabaları: neden bu tek anadan olan yalnız şeyi yok etmiyoruz, deyip öldürmeyi de düşünmüş olmalılar. Yöneticiler ona dokundurmazlar, kimse ona dokunamazdı. Yaşlı postacı geçmişe göz önüne getirip uzaklara daldı.

- Hımm, dedi Ermek.

- Bir padişahın düzenini yıkıp yeni bir düzen meydana getirmek, bu kolay bir iş değil! Ayrıca halkın zihninde yerleşmiş olan eski düşünce yapısını bir buyrukla ortadan kaldıramazsın. Bu çok zaman alan ve çok çaba gerektiren bir iş. Birçok vatandaş bizim bu günlerimiz için mücadele edip büyükçe kazanlarda kaynatılmadı mı?! dedi yaşlı adam.

Ermek sabırsızca:

- Peki nasıl göçüp geldi, diye sordu.

Yaşlı adam epeyce dolu olan sigarasından birini tutuşturarak sorusuna karşılık verdi:

- Galiba baskı devam etmiş olmalı. Bu çok garip bir durum olsa gerek.

- Anlaşıldı!

Daha sonra ikisi de tek kelime etmedi, sadece uğuldayan ayazın sesini hayallerinde dinleyerek oturuyorlardı.

“Baskı.” Ermek henüz böyle bir şey yaşamamıştı. Demek onunda büyük bir etkisi varmış. Bu cahillik, olgunlaşmamak olsa gerek. Şimdi kimin kimle ne işi olur? Değişti her şey. Tüm yaşlıları gibi “Sonuçta babam zayıf karakterliymiş,” diye düşündü. “Eğer onların baskısından rahatsız olmasaydı kaçıp gelmezdi. Ya da o zamanki şartlar onu gerektirmiştir?!”

Yaşlı adam düşünceli bir şekilde otururken:

- Rahmetli burada iyi çalıştı ve iyi yaşadı, dedi.

- Kimden bahsediyorsunuz?

Yaşlı adam sigarasının geri kalanını içip tabanı ile söndürürken:

- Senin babandan bahsediyorum. O buraya taşınıp geldikten sonra üst düzey işlerde çalıştı. Tıpkı bir akraba gibi olduk biz burada.

Ermek yaşlı adamı sevmişti. Yaşlı adamın şefkatli yüzüne ara ara bakıp duruyordu. Sonunda Kerimbekov hakkında bilmesi gereken gerçeği öğrenmişti. Yine de görmeye gittiği akrabalarından gördüğü sıcaklıkla bu edindiği bilgi pek örtüşmüyordu. Camankul dışarıdan bakıldığında o kadar da kötü niyetli birine benzemiyordu.

O sırada karşıdan “Kızıl Oktyabrın” ağaçları net bir şekilde görülmeye başlamıştı.

...

Ermek hayvan çiftliğine yemi dağıtıp geldikten sonra avluda bir yük arabasının durduğunu gördü. Şoför arkadaşlarından biri gelip kendisini bekliyor olabilirdi.

Fakat Ermek traktörün suyunu dökerken montunu sırtına atmış uzun içlik giyinen birinin avlu tarafından çıkıp kendisine doğru geldiğini gördü. Bu onun uzaktaki amcası Camankul’dü. Ermek onu hemen tanıdı. Yaşlı adam:

- Oo kurban olduğum biriciğim, dedi. Ellerini açarak gelip Ermek’i bağrına bastığında nedense çocuğun morali bozuldu. Gözlerinin ucuna gelen yaşını saklayarak amcasına sarıldı. Ermek iyi kalpli bir genç olarak yetişmişti, onun böyle yapmasına kalbi dayanmamıştı.

- Eee nasılsın bakalım?

Ermek başını salladıktan sonra yaşlı adamı eve buyur etti.

Camankul'un yanı sıra iki kişi daha gelmişti. Onlar da akrabalarındandı. Ermek misafirlerinin hepsiyle selamlaşıp, onları sıcak bir şekilde karşıladı. Akrabalarının belli bir niyetle geldiğini düşünen Ermek kendi hayatının çok rahat olduğunu göstermeye çalıştı. Üstelik akrabalarını ziyaret ettiğinde bu adamların evinde güzel ağırlanmamış mıydı? O, kıyafetlerini çıkardıktan sonra oradaki diğer akrabalarına hâl hatır sordu. Camankul:

- Cusuy'da gelecekti. Hayvanlara bakan adam çocuğu olan kadınlara benzer öyle değil mi? Görünüşe göre ona izin vermediler, dedi.

Ermek'in karısı ikinci kez misafirlere sofrayı kurup, çay verdi.

Ermek misafirleri ve yakınlarıyla bu yıl ki çift sürme, yerlerini kaybeden mal sahipleri, yeni ekipmanlar hakkında konuşup sohbet etti. Çay içtikten sonra mutfakta karısıyla beraber koyun mu yoksa sogum etinden mi koyalım, içki hangisinden olsun diye bunun gibi misafir ağırlama meselelerini planladılar. Sonunda misafirlerden başka kimseyi çağırılmayı ve kurutulmuş tuzlu etten pişirmeye karar verdiler.

Etler pişerken misafirlerin önüne üçüncü kez sofrayı açıldı ve yüz gramlık kadehler büyük sofranın yanına dizildi.

Hem çay hem de içki koyuldu.

Misafirlerden Camankul'un dışında hepsi içki içiyordu. Et pişene kadar içenler sarhoş olmuş akıllarına ne geliyorsa söylüyorlardı. Fakat kimse neden geldikleri hakkında hiçbir şey söylemedi. Ermek bunu öğrenmeliydi. Misafirler alınları terlemiş bir vaziyette oturuyorlardı. Etler ikram edilmeye başlamıştı. Etin ardından bir semaver çay içilip yatış için hazırlandı. Akrabalarının düşüncesini öğrenemeyen Ermek, yarın söylerler diye düşündü. Gelenler aslında sıradan kişiler değillerdi. Ertesi gün Ermek'in düşündüğü gibi oldu. Sabah çayını içerken asıl mesele hakkında ona ilk konuşan Camankul oldu.

- Evladım, Ermek şöyle gel yanıma oturuver. Gelinim sen de şöyle yanıma gel, diyen yaşlı adam oturanların dikkatini üzerine çekti. Sonra avuçlarını ovalayıp söze başladı:

- Ermek senin baban benim kardeşimdir. O bir anneden doğan tek çocuktu. Sen ondan geriye kalan tek oğulsun. Sen uzakta olunca benim gözüm arkada kalıyor. Burada

bu kutlu sofrada oturuyorum, sen başka bir yere gitme, uzaklaşma bizden. Sen de benim çocuğumsun. Yaşlı adamın gözünden yaş aktı.

Oturanlar:

- Evet, haklı, oğlusun tabi! diyerek Ermek'e baktılar. Burada tek başınasın kendini yalnız hissetmez misin, dediler. Yaşlı adam mendiliyle gözyaşını silerek:

- Gönderdiğin mektubu çok zaman önce aldım, Bana öyle deme kurban olduğum. Yaşamın olduğu yerde ölüm de vardır ve yaşıml ilerledi. Bugün yarın ölsem sen bana toprak da atamazsın. Yaş yüce değildir, ecel yücedir derler. Şayet size bir şey olsa biz ne yaparız. Etraflıca düşünüp ağabeyler-akrabalara danışıp, seni ne yapıp edip yanımıza taşımaya karar verdik. Evi biz kendimiz tedarik edeceğiz. Bir yıldır senin tüm istediklerine biz akrabaların olarak boyun olamadık. Doğru değil mi? dedikten sonra yanındakilere baktı Camankul.

- Evet doğru, Ermek'i koruyup kollamayacaksak bizim akraba olmamızın ne anlamı var?! dedi diğerleri.

Ermek ve karısı ikisi de sessizce susup, kendi kendilerine düşündüler. Onlar kendi kendilerine ne kadar makul bir cevap bulsalar da ortak bir karar vermeden bir şey söyleyemezlerdi. Böylesine önemli bir konuyu müzakere etmek Kırgızların bir geleneğidir.

- Senin için bir evi boşaltıp ayarladık. Önceki gün çocuklar badana yaptıklarını söylediler. Camankul yalandan öksürüp:

- Ev konusunda endişelenme! dedi.

Ortamda bir dakika kadar sessizlik oldu.

Oturanlardan biri "toplantının" bu dağılışına yakışır bir söz buldu:

- Dün biz yola çıkarken Cusuy'un küçük oğlu, "Ermek abimi getirmeyecek misiniz?! diye tekrar tekrar sordu seni götüreceğimizden emin bir şekilde. Merak etme, dedim. Saf, masum çocukların yüreği bir şey olmadan önce sezmiş. Akrabalık denen şey kolay değil ya!

- Hıım, nasıl sezmesin, hassas yürek işte böyle gençlikte de olur yaşlılıkta da. Camankul telaşlı bir şekilde:

- Ermek, senin için bu bembeyaz sakalımda buraya geldim. Gelmiyorum deyip beni böyle gönderme yavrum! dedi sakalını sıvazlayarak.

Ermek daha fazla sessiz kalamazdı. Karısına göz attı ve şöyle dedi:

- Olur, biraz düşünelim. Akrabalarımızı bırakmayacağız. Fakat şimdi bu taşınma işi nasıl olur ki? dedi.

Bu yanıt karşısında oturanların kalbine bir ferahlık geldi. “Akıllı çocuktur demedik mi?” diyerek birbirlerine bakiştılar.

- Teşekkür ederiz kurban olduğum. Bugün bizim bayramımızmış. Bu dünyada uzaktaki akrabanın hali kötüdür, diyen Camankul’un gözleri doldu. Misafirlerden biri:

- Bizim orada sovhozdakiler zengindir. Her bir evde inek, birkaç koyun var. Akrabalarında senin için hayvan tedarik ederler, dedi.

Ermek onların zenginliğini kendi gözleriyle görmüştü. Bir sonraki iş müzakere etmekti. Öğleden sonra bir cevap vermeleri gerekiyordu. O bunu düşündüğünde nedendir sovhozdaki işleri, kendi hayatı, düzeni anlamını yitirmiş gibiydi. Doğrusu onu yeni bir hayat bekliyor değil miydi? Bundan önce de bu konuyu arkadaşlarıyla konuşmuş, onlara danışmışsa da taşınma, buralardan uzaklaşma hissini hiç bu kadar yoğun hissetmemişti. Nedense bu sefer bir şey onu büyülemişti.

Misafirler çaylarını içerken, Ermek kapıdan dışarı çıkıp karısıyla baş başa konuştu. Karısı Ermek’in gözünün içine bakarak şöyle dedi.

- Güzün gittiğimizde dayımda taşınmamızı istememiş miydi? Akrabadan uzak...

Bu söz ona bir tokat gibi gelmişti. Eğilip otururken:

- Ne yapmak lazım? dedi.

- En başta hiç istemiyordum. Sadece yarım ağızla söylediklerini düşünüyordum. Şimdi araba alıp gelince... Yine de sen bilirsin, dedi karısı.

Ermek halının üzerinden fırlayarak kalktı. Ani bir kararla:

- Hadi gidelim, akrabaları kırmayalım, dedi.

Uzun süredir kafasını kurcalayan bu meselenin bitmesi Ermek’i rahatlatmıştı. Söz bitti artık.

O hafifleyerek dışarıya çıktı. Akrabaları Ermek'in bahçesini inceliyordu. Ahırda koyun ve tavukları vardı. Hatta mahzeninde kışlık için sebzeler bile vardı. Yıgılı hayvan gübresi, kütükler öylece duruyordu. Fakat ev-bark sovhoza aitti. Avludan çıkıp gelip köknar ağacından olan kütüğün üzerine oturan Camankul:

-Koyun kısır mı, dedi.

Ermek amcasına yaklaşarak:

- Evet kısır. Çevremdekiler hep Rus olduğu için küçük şeyler yetiştiriyorum, dedi.

Sonra o dönüp tavuklara baktı.

Ak tavuklar yiyecek bir şeyler bulmak için eşiniyorlardı.

- Hımm, kaz-ördek bakmayan Rus olur mu?

- Biz onlarla komşu olalı on yıldan fazla olmuştur. Merhametli, iyi insanlardır. Kötülük nedir bilmezler. Yazın bana arı kovanı verdiler, deyip İvan ve Stepan'ı övdü Ermek.

- Ruslar iyidir, iyi niyetle yaklaşırlar, diye ekledi yaşlı adam. Sonra:

- Hadi yavrum biz gidelim artık. Karınla ikiniz ne karara vardınız, söyleyin.

- Ne söylemek lazım, akrabalarımızın yanına taşınmalıyız da...

- Ah, teşekkür ederim kurban olduğum, deyip yaşlı adam yerinden kalktı. Ee sen gidip dükkândan bir şeyler almalısın, diyerek şoförü gönderdi.

Semaver kaynarken sofrada koyuldu. Şoförün getirdiği içkiyi içip, nasıl taşınılacağı konusu görüşüldü. On gün geçtikten sonra araba onları almak için geldi. Ermek'in buradakilerle Kırgız geleneğine göre vedalaşması gerekiyordu. Bunu akrabaları da kabul etti.

...

Bu haber Ermek'in "Kızıl Oktyarda" kalan arkadaşlarını çok etkiledi. Fakat onun verdiği sözden dönmeyeceğini de biliyorlardı. Kendi köyüne, yurduna göçüp giden sadece Ermek değildi ya sonuçta. Pek çok kaliteli işçiler gitmedi mi? Hatta onlardan geri dönenlerde oldu. Diğerlerine göre burası en gelişmiş sovhozdu. Üretim planını daima fazlasıyla yerine getiriyordu. Bunun sebebi nedir? Bu çoktan beri bilinen çok açık bir meseleydi. İyi organize olup başkalarını kayırma durumu yoktu bu sovhozda. Personelin

çoğu eğitimli ve onlar her işçinin görevini kendi görevi gibi görür. Kişisel ve ortak sorunların üzerinde durup, meseleleri ölçüp tartıp öyle karar verirler. Onun müdürü Sosyalist Emek Kahramanıdır. Takımlara ayrılmış gruplar zaten oluşturulmuştur. Farklı milletlerden oluşan bu sovhoz tek bir ailenin üyeleri gibi uyum içindedirler. Bunun gibi düzenli, sevimli karışık ekibimiz az değildir.

Ernek araba gelene kadar tüm işini bitirdi. Mahsullerini, otlarını, kütüklerini sattı. Daha sonra arkadaşları ve komşularına veda yemeği verdi ve gelen arabaya eşyasını toplayıp karısını da yanına alarak yola düştü.

Araba gelmeden bir gün önce Ernek müdürün odasına gitmişti. Müdür ellili yaşlarda zayıfça, ak saçlı adamdı. Kırgızca'yı iyi bildiğinden onun yanına gelen Kırgızlar Rusça konuşsa da o Kırgızca cevap veriyordu. Herkesin kendi lisanıyla içindekileri daha iyi anlatabileceğini o iyi biliyordu.

Ernek içeri girdiğinde onu sıcak bir şekilde karşıladı:

- Hımm Kerimbekov, gideceğini duydum. Seni kim kovdu? dedi.

- Hiç kimse kovmadı, akrabalar bırakmadı.

Müdür gülümseyerek:

- Nerede akrabalık çok olursa orada bilgisizlik çok olur. E bizim gibi adamlar birbirine dosttur. Git, git... Fakat bizi iyi bir tamirciden mahrum bıraktın.

- Gelip sizi görmek, sizinle vedalaşmak istedim.

- Öyle mi, tamam oldu o zaman. Gittiğin yerde başarılar diliyorum.

- Elbette Mihail İvanoviç.

Müdür yerinden kalkıp Ernek'in yanına geldi. Onun sıcakkanlılığı yüzünden okunuyordu.

- Ben her şeyi biliyorum. Benim babam madenci, Rusya'da önde gelen komünistlerden. O Sovyet Birliği kurulduktan sonra buraya Kırgızistan'a gelip maden ocağı açtı. Fakat şu anda mevcut değil. Biliyor musun Ernek güzel temennilerde miras olarak aktarılır. O biraz tereddüt edip duraksadıktan sonra: "Babanı iyi tanırım. Hatıralarımızı kendimiz inşa etmiyor muyuz? Şimdi senin işinde başarılar diliyorum. Var git yoluna." dedi.

Ermek bunun böyle olacağını düşünmemişti. Rus'un yüreğinden çıkan Kırgızca sözler onu duygulandırmıştı. Ermek müdürle tokalaşp, vedalaşarak çıkıp gitmişti.

Şimdi yarından sonra ne yapmak gerekiyordu? Artık vakit geçirebileceği, burada kalması için oyalanacağı hiçbir şey kalmamıştı. Dönerken komsomol komitesine gitmeyi uygun buldu. Orada bir kıızı kitap okurken gördü. Ermek yavaşça yanına varıp öksürdü. Korkan kız sadece gülümseyerek bakıverdi.

- Hoşça kalın ben taşınıyorum.

Kız olaylardan habersiz:

- Nereye, dedi.

- Aya.

- Sen aya gidiyorsun ben başka bir galaksiye gitmeye çalışıyorum, dedi kız gülerek.

- Galaksiyi bırak, işte bu kıızıl evine(dipnot ver kütüphaneye demek istiyor) sahip çıksan daha iyi olur.

- Nedenmiş? Bu vadide benim kadar kıızıl eve sahip çıkan azdır, dedi kız.

Ermek komünist gençlik üyesi başkanının nerede olduğunu sordu.

- Tezeklerin döküldüğü yerde. Doğru ya bugün Ermek'in DT'si ile tonlarca gübre götürecekti. Aklına sonradan gelmiş olmalı ki:

- Kitaplarını yarın getirip vereyim, dedi.

Kız oturduğu yerden kalkarak:

- Ha, bu arada sana yukarıdan gelen bir hediye var, dedi. Sonra gidip kitaplıktan bir yığın kitap çıkarıp:

- Dün geldi, dedi.

Kızıl ev kitap okuyanları dikkate alıyor ve halkın eğitimini denetleyecekti. Toplantıda kitap okuyanların fikirleri, diğer kitaplardan edinilen izlenimler tartışılarak ilgi çekici konular ele alınırdı. "Bu kitap masadaki bir düşünce!", " Bu kitap bizim hayatımıza yakın!" deyip kitaplardaki olayları kendi başından geçmiş olanlar ilgiyle anlatırlardı. Daha sonra etkinliğe katılanlara okuduğu kitap sayısı kadar hediye verilip, organizasyonlar yapılırdı.

- “Bizim öncü gençlerimizden olanlar” diye tabir ettiği kişileri göndermez müdür, dedi kız.

- Biraz önce ondan dua alıp çıktım.

Kız tekrar kitabına döndü. Daha sonra kız kitaptan başını kaldırarak:

- Hediyeinin birçok kişi önünde verilmesi gerekirdi, dedi.

- Bunu yapamayız. Toplanınca bunu hatırlat, dedi Ermek.

Ermek oradan çıkıp koltuğunun altındaki kitabıyla dükkâna geldi. Dükkânda kimse yoktu, herkes çalışıyordu. Dükkâncı kadın:

- Taşınıyor musun, diye sordu.

- Imm, dedi Ermek sadece.

- Veda yemeği hani?

- Birini al, nedense sıkıldım.

Ermek elinde bir şişe ve bardakla kapıdan çıktı. Fakat görünürde kimse yoktu. İsteksizce dükkâna geri döndü ve yüz gram kadar döküp içip kalanını dükkân sahibine geri verdi. “ Bu burda dursun”, dedi.

Ermek evine geldiğinde tavukları gıdaklayarak yem istiyor, onu takip ediyordu. Yem döktükten sonra tavukların birbirini gagalamalarını izledi ve onlarda da kıskançlık duygusunun olduğunu gördü. O tavukların kötü niyetli olduklarını düşündü. “ İnsafsızlar, çekişmeseler de verdiğim yem hepsine yeter de artar bile!” dedi.

Şimdi ne yapmalı? Ermek’e her şey sıkıcı geliyordu. Daha on gün önce onun hayatında her şey akışındaydı. O şimdi ne de olsa bir dönüm noktasındaydı. Yarın ne olacağı belirsiz. Halkın hepsi işteydi. Onlar: “İşte bak sensizde bizim işimiz yürüyor!” der gibiydiler.

Tavuklarının yanında biraz durduktan sonra koyunlara su ve ot verdi. Fakat bu bile onu oyalamaya yetmedi. Eve girdi ve yatağa uzandı. Karşısında evin eskimiş, sıvalı dört köşesi vardı. Uyumak ve kurtulmak istiyordu. Fakat tam tersine kapattığı gözleri açılarak dağınık düşünceler ardı ardına geliyordu. Bir tarafta yaşlı Camankul diğer tarafta sevgi dolu Mihail İvanoviç ve çalıştığı yakın arkadaşları duruyordu. “Ah, ben ne harika insanları geride bırakıyorum!” Yerinden kalkıp kapıyı kilitledi ve dükkâna doğru yöneldi.

Bir kadın dükkândan şeker alıyordu.

- Deminkini versene. Şuradan taze bir şeyler ver, dedi Ermek. İçmek istiyorum.

Dükkân sahibi hesaplayıp kadının para üstünü verdikten sonra hemen içkiyi getirdi. Ermek bardağı yarısına kadar doldurup içiverdi:

- Al, kalanını siz için, deyip bardağı bırakıp çıktı.

Dükkâncı kadın:

- Bu çocuk böyle değildi. Taşınacakmış diyorlar, dedi.

Şeker alan kadın bardağı kaldırıp bırakıverdi ve:

- Ah, şimdi o taşınıp ne yapacak, dedi. Daha sonra:

- Nereye giderseniz gidin mutlu olun! diyerek iyi dileklerde bulundu.

Ermek aceleyle çıkıp kasabanın eteklerindeki mezarlığa geldi. Zenginlerin yaptırdığı bu mezarlıklar heybetli görünüyordu. Mezarlıkların çevresi demir çitlerle çevriliydi. Birçoğunun yeri belli değil, boş toprağı doldurmuşlar gibiydi. Zengin olduğunu iddia eden biri o kadar ahmak ki mezarına kartal, aslan figürü oydurmuş. Ermek o mezarın önüne geldiğinde alaycı bir şekilde güldü. Onun içinde yatan kişi hiç de dışındaki mezar taşına layık olmasa gerek. Bu değirmenin suyu nereden geliyor? Hepsi belli ki namussuz! Öldüğünde bile yüzüzlüğünün işaretlerini başına koydurmuş. Ermek'in bu kadar hayıflanmasının sebebi güzelce dekore edilmiş bu mezarın içinde saklanan cesedin bir zamanlar binlerce somu açgözlülük ederek kendi zimmetine geçiren mal deposu müdürünün olmasıydı. Şaşırtıcı olan ise borçlandıktan sonra üç gün geçmeden tüm parayı bitirip mahkemelik olmadan ortadan kaybolmasıydı. Sonunda o çaldığı parayla mezarlık yaptırabilmiş. Halkın söylediğine göre mezarlığı eski parayla on binden fazla som edermiş!

Ermek nefret ettiği mezarlığın yanından geçerek ana-babasının mezarlığına geldi. Mezarlar taş kilitli sovhoz tarafına koyulmuştu. Bir metre kadar olan beyaz taş: "Burada komünist Kerimbek Caynakov yatıyor", diye sonuna da onların doğum ve ölüm yılları yazılıydı. Ermek gururla babasının kilit taşındaki yazıları okudu. Sonra taştan gözünü ayırmadan uzun uzun baktı. Yarın o gidecek fakat onlar sonsuza kadar burada

kalacaklardı değil mi? “Onlar geldi bizi büyüttü. Biz yine gidiyoruz, onlar kalacak!” diye mırıldandı Ernek. Bu onun anne-babasının sonsuz mekânlarıyla vedalaşmasıydı.

...

Ertesi sabah daha vedalaşmadığı arkadaşlarıyla da vedalaşıp arabayı bekledi. Araba bugün gelecekti. O avluyu ve evi temizleyip, avluyu topladı. Kapının yanına diktiği ağaçlara baktı. Sonunda gelip evin pencerelerini silip temizledi. İşlerini halledip vakit geçiriyordu.

Öğle vakti olduğunda tanıdık yük arabası avluya gelip durdu. Tavukları gece kümeste tutup ipe bağlamıştı. Bir saat içinde tüm eşyalarını, hayvanlarını arabaya yükleyen Ernek evine son kez baktıktan sonra yola çıktı. Onu uğurlayan komşularıyla da memnun ayrıldı.

Ernekler Camankullara vardığında güneş batmak üzereydi. Ernek’i bekleyen akrabaları ellerine birer şişe içki alıp Camankul’un evine doğru akın etmeye başladılar.

- Oo beşik bağın sıkı olsun²², diyorlardı Camankul’a. Daha sonra Ernek’in elinden tutup, çekiştirip öptüler.

- Geliniz kurban olduklarım, deyip Camankul açıkça övünerek kapının önünde bir o taraf bir bu taraf yürüyüp duruyordu.

- Halkıma yurduma kurban olayım...

Eşyalar indirilip her şey yerleştirildikten sonra insanlar eve girdi. Ernek sevinip elbiselerini çıkardı ve sofraya açıp halka çay ikram etmeye başladı. Evin küçüğü, gösterdiği çaba ve hizmetten memnundu. Başköşede oturanlardan biri:

- On altı, dedi.

Herkes ona dönüp baktı.

- Biz şimdi on altı hâne olduk, dedi adam gururla.

Yengesi çekinerek:

- Al, oğul bundan içmeyecek misin? deyip kibarca ona uzatarak:

²² Çocuğu olanlara söylenen, ‘Hayırlı olsun’ anlamındaki söz.

- İıı şey bundan da koyalım mı? dedi.

Başköşedekilerden biri:

- Koy, döküver. Senin elinden yiyip içeceğimizi düşünmüyorduk. Bu bir sevinç, bir düğün bayram değil mi? dedi.

Ermek içkileri döküp şingirdatarak tepsiye koydu ve uzatıp ikram etti. Herkes içiyordu. İçmeyen tek bir kişi bile yoktu. Olması gerektiği gibi kadehlerini rahatlıkla kaldırıp koyuyorlardı.

Camankul kocaman çakısını bileyip odada oturanların yanına girip çevresine sevecenlikle bakarak:

- Hey millet, çocuk için sakladığım bir koçum vardı, dedi. Oturanların burnuna önceden hazırlanmış taze çorba kokusu geldiğinde içten içe sevindiler. Biri atılarak:

- Hadi o zaman Ermek'in halkına sağ salım katılışı şerefine içelim. Oy Camanke sizin elinizde bir şey vardı sanki, dedi.

- Şuna da şuna da koyuver, dedi Camankul ve çakısını bırakıp bir kadeh aldı eline.

Kadehler kaldırılıp ağızlara götürüldü. Oturanlar şimdi Ermek'in gelişi şerefine samimi fikirlerini söylemeye başladılar. Kalabalıkta neler neler söylenmez. Birkaç söz söylendi:

- Otuz üçüncü yıl olsa gerek, ambardan bir çuval arpa çalıp götürüyordum karşıma merhum Kerimbek çıktı. Ah ne kadar utanmıştım, dedi Moğol bıyıklı biri. O görür görmez: "Bu ne?" dedi. Ben aşağıya baktım. Dilinin ucuna bir şey geldi ama söylemekten vazgeçti. Boynumu büktüm, öyle azarladı ki. Korkuyordum şimdi ne olacaktı. Beni ofise getirip çuvalı indirip yoluna devam et deyip kendisi gitti.

- Aslında biliyorsunuz mübarek çok sert biriydi. İnsanlara karşı art niyetli de değildi, deyip ekledi birisi. Ermek: "Babam doğru yapmış dememek için kendini zor tuttu. Dürüst insandı babam" diyerek kendini zor tuttu.

- Daha sonra, ertesi gün sorguya çekti.

- O zamanlar hepimiz çalışıyorduk, ama onun gibi iyi niyetli birini bu bölgede bulmak zordur. Biz öyle şeyler yapamazdık. Biri gelir yapmayın kurban olduklarım deyip yalvarıp yakarır işte Kırgız geleneği dediğin budur. Bir başkası söze atılarak:

- Biz onun gibilere kıyamazdık. Bir gün kim olduğunu hatırlamıyorum, bu köyden birine bir at vermiştim. O vakit ekip başıydım ya, diyerek o böbürlenerek arkasına yaslandı. O zamanlar Merhum Kerimbek açeykeydi²³. Nereden duyduğunu bilmiyorum. “Sen zengin aileden birine at vermişsin” deyip azarlamıştı. Ah, o, zenginlere saldırır dururdu.

- Eee neler neler yaşamadık, baştan neler neler geçti. Ah ne olacağını biliyoruz. Allah bu günümüzü aratmasın! Halkın geçimi düzeldi varlıklı olduğu zamanlar kadınlar Çin kumaşı dışında başka bir kumaş düşünmüyorlar.

Artık sohbet şimdiki zamanla devam etti. Ermek sohbele karışmak istedi. Fakat kendini ne kadar zorlarsa zorlasın konuşacak bir şey bulamadı. Sadece başını sallamakla yetindi.

Bardaklar üçüncü kez kadeh için kaldırıldıktan sonra çay içme işi bitti. Artık sofranın sahibi sadece votkaydı. Ermek sadece genç kadınların oturduğu alana geçti. Hepsi Ermek’e bakıp kaldı. Tanımadığı kadınların dikkatli bakışlarından utanan Ermek hızlıca kapıdan çıktı. Kapıda semaver kaynatan genç yengesi gülerek bakıp:

- Girişteki odada gelinleri, kızları gördün mü? Onlar bizim köyün güzelleri, dedi ve Ermek’in paltosunun düğmelerine bakarak, kaynıyla sohbet etti.

Ermek rahatsız olup kadınların bölümünü fark etmediğini söyleyerek dönüp gitti. Geri döndüğünde:

- Hey oğul, dikkatli gir, diyen yengesinin sesini duydu o.

Ermek girişteki odaya geçip ayakkabısını çıkarıp oturanlara göz atıp, kayıtsızca yanlarından geçti. Fakat kendi eşi dışındakilerin yüzünü seçemedi. Dik dik ona bakan birkaç göz diğerlerinden ayrılıyordu.

Neşeli, heyecanlı dakikalar geçiyordu.

- Sen oradan taşınıp geldin, burada ne iş yapacaksın? Koyun çobanlığı yapabilir misin?

Başka biri onun sözünü bitirmesine müsaade etmeden:

²³ Grup başkanı.

- Ee bir iş bulunur. Akrabalarıyla tanışsın, bir-iki ay dirlensin. Ondan sonra uygun bir bulur, dedi.

- Yok, aslında söyleyeyim de, demekle yetindi ve sustu. Ernek:

“Ne yapmalı”, diye soru sorup yine kendisi cevap verdi içinden. “Bildiğim traktörcü işini yapayım, traktörümü kullanayım da!”

O, bu günün ne kadar eğlenceli olduğunu asla unutmayacaktı. Çünkü o kendini şanslı hissediyordu. Saygı gösterip çevreden birçok insan tarafından kendisine de saygı duyulduğunu hisseden kişi doğal olarak içten içe mutlu olmaz mı? Fakat kendine yönelen birkaç yabancı bakışları fark etti. Aslında yabancı değil, çok tanıdık geliyordu. Böyle kendisini yabancı hissetmesi için çok sebep var, bu çok normaldi.

Yemeği yiyen halk ev sahibine teşekkür ederek dağıldı. İçenlerden hiçbirisi sarhoş olmamıştı. Bu kadar çok içip de nasıl dayanabildiler? Ernek bu duruma şaşırıp kaldı.

Ernek ve eşi girişteki odada yattılar.

- Bizim için hazırlanan oda burası mı, dedi karısına.

Işığı kapatan kadın kocasına baktı ve başını salladı. O bir hayli yorulmuş, geldiğinden beri buranın geliniymiş gibi ses etmeden çalışmıştı. Karısı fısıltıyla:

- Sen gelmeden önce çok daralmıştım, sıkılmıştım. Buradan başka hazırda başka bir ev yok gibi görünüyor, dedi.

Ertesi gün o erkenden kalkıp sobayı yaktı. Çok kibar bir şekilde etrafı dikkatlice gezdi. Ernek karısının bu davranışından dolayı içten içe rahatsız olmuştu. Böyle bir şey yapmasına gerek yoktu.

Ernek sabah çayını içtikten sonra pencereye doğru yaslanıp büyük yengesine döndü:

- Yenge elektrikler ne zaman gelir?

- Akşam saatlerinde gelir belki, dedi yaşlı kadın. Bana yenge deme anne de, yengelerin daha çok genç canım, diye ekledi.

Ernek bunu akıl edemediği için biraz utandı.

O sırada içeriye Cusuy girdi. Gece boyunca koyunlara bekçilik yaptığından dolayı karşılamaya gelememişti. Üstelik o diğerleri gibi içki getirmedi. Cusuy'un ciddi yüzünü görür görmez selamlamadan önce “Merhametsiz, akrabalık nedir bilmez”, diyen halkın dedikodusu birden Ermek'in aklına geldi. O zamanlar kendisini uğurlamaya gelen Cusuy: “Gelmesi gitmesi konusunda ben bir şey söyleyemem” diyerek kayıtsız kalmamış mıydı? Ermek bunları hatırladıkça söylenenlerde gerçeklik payı var diye düşündü ve şimdi tam da bu gerçek söze karşı gelen biriymiş gibi kendisini suçlu hissediyordu.

- Nasılsın, sağ salim geldiniz mi, diyerek gelen Cusuy, Ermek'le tokalaştı ve nakışlarla bezenmiş keçe halının köşesine dize gelip oturdu. Odanın içine göz gezdirip pencereden görünen anteni görüp Ermek'e baktı. Muhtemelen çoktan beri eve gelmemişti.

O, ağabeyine ne diyeceğini bilmiyordu. Ağabeyinin de ağzını bıçak açmadı. Ancak tam bir sessizlik içinde oturduktan sonra:

- Güzeel, deyip güldü Cusuy.
- Hâlâ çobanlık mı yapıyorsunuz, dedi Ermek.
- Evet şuan yavrulama dönemi. Çok yoğunluk var.

Sobanın arkasındaki yaşlı kadın söze atıldı:

-Çocuklar iyi mi?

- İyiler, siz nasılsınız, diyen Cusuy annesine baktı. Yaşlı kadın kahırlanarak:

- Artık ben iyileşmem ki. Kalp hastalığım nüksetti. Şu, seylan çayı getiririm demişti, dedikten sonra inlemeye başladı.

Bir süre oturduktan sonra: “Artık gideyim” diyerek yerinden kalktı Cusuy.

- Çay iç, diyen yaşlı kadın başını kaldırdı ve başörtüsünü düzelterip, inleyerek yerinden kalktı. Dolaba doğru yönelerek beze sarılı soğuk eti çıkarıp Cusuy'a verdi.

- Şunu emziren hanımına ver yesin.

Eti alan Cusuy çıkıp gitti. Ermek dışarı çıktı. Bu görüşme Ermek'te kötü bir izlenim bırakmıştı. “Kızıl Oktyabrdan” beri yüreğindeki sıkıntı onu yeniden sarmış gibiydi. Ağabeyini gözünün önünde yeniden canlandırdı. Onun gelip gidişi nedense çok ruhsuz,

soğuk göründü ona. Cusuy halk tarafından da seilmeyen farklı bir kişiye benziyordu. Bunun nedeni ne olabilirdi?”

Böylece yeni konuğumuz kendi yerinde ilk gününü zar zor geçirdi. Akşam geç saatlerde daha genç olan yengesi sessizce ve aceleyle geldi ve: “Oğul bugün bizim evde misafir olun!” diyerek görkemli bir sesle misafiri davet etti. Onun evi yakın olduğundan Ermek daha sonra gitmeye karar verdi.

Elektrikler geldikten sonra o alıcının çalışıp çalışmadığını kontrol etti ve rastgele bir müzik açıp dinledi.

Karanlık çöktüğünde Ermek ve karısı misafirlik için çağrılan yere zamanında vardılar. Ev sahibi:

- Gel kurban olduğum, diyerek yerinden doğruldu.

Ermek evin içine girip otururken geçimlerinin kötü olmadığını gördü. Bir süre sonra çiftlik müdürüyle başkan da geldi. Dışarıdan bakıldığında mülayim görünen siyahi adamın kendisinin halk tarafından çok sevildiğini bildiğinden başı dik bir şekilde oturduğunu fark etti Ermek. Bu adam hakkında çok şey duymuştu. Çok hayırsever, iyi niyetli, insanları nasıl yöneteceğini bilen, halkı seven biriymiş. Gelişimin üzerinden altı yıl geçmiş. Başkanda ciddi bir şekilde oturuyordu. Ermek onlarla tanıştığına memnun oldu. Çiftlik başkanı:

- Yeni gelen akrabamız bu genç mi? Hımm iyi iyi. Orada ne iş yapıyordun kardeşim, diye sordu.

- Traktör kullanıyordum.

- İyi, burada da aynı işi yaparsın, diyerek çiftlik başkanı başını salladı.

- Sizde takımlara ayrılmış gruplar var mı?

- Bu tür gruplar var, dedi çiftlik başkanı. Ermek’in gözünün içine bakarak: “İş bilen, deneyimli bir gence benziyor”, diye düşümdü içinden.

Çıkarken onları yanına çağırarak akrabası Ermek’le karısına hediye verdi.

...

Akrabalarının yanına yerleştikten sonraki bir ay içinde Ermek çok yerde misafir oldu. Evlerinde misafir edenler onlara elbise ve kuzu hediye etmişlerdi. Fakat bu

kazançlar Ermek'i cezbetmiyordu. Çünkü o sürekli çalışıyormuş, şimdiye kadar hiç işsiz kalmamıştı. Akrabaları onun gönlünü her ne kadar hoş tutmaya çalışsalar da “Kızıl Oktyabr” onun aklından hiç çıkmadı. Küçüklüğünden itibaren büyüdüğü köyü ve oradaki insanları avucunun içi gibi biliyordu. O şimdi burada birtakım yeni duygular edinmiş, pek çok şey öğrenmiş, birçok kişiyle yeni ilişkiler edinmek zorunda kalmıştı. Çiftlik başkanıyla tanıştıktan sonra onun işi hakkında düşünmeye başladı. Çiftlik başkanı halk tarafından sevilen biriymiş bu bir yana diğer taraftan bakıldığında ise o kendini idare ettirmek için aylık maaş alan bir kişiydi. İşçileri eğitme, halkın mülküne içtenlikle sahip çıkma konusunda çok kötü görünüyordu. Bu yeni sezgisini tespit etmek maksadıyla Ermek duyduklarını Camankul'a söyledi. Amcası ona hoşnutsuz bir şekilde cevaplayarak:

- Bizim için bir sıkıntı yok. Geçim denen şey kolay değil. Kibirli biri gelse hiçbir iş ilerlemez, dedi.

- Diğer çiftlik başkanı nasıl acaba?

- Onun kötü olduğunu söylüyorlar. Olup olmadık tüm işlere şeylere karışıyormuş. Fakat her ne kadar koştursa da diğer çiftliklerden farkı yokmuş?

- Ya bizim sovhoz?

- O hepsinden geride diyorlar. Aslında geride kalacak da bir durum yok, garibanın...

- Artık çalışmalıyım. İşsizlik gerçekten çok rahatsız edici bir şey, diye söyledi Ermek.

Hemen ertesi gün çiftlik başkanıyla ekip başı davet edildi. Onlar yiyip içtikten sonra:

-Yarın yanımıza gel, dendi Ermek'e.

Ermek kararlaştırılan saatte gitti. Çiftlik başkanı yokmuş. Traktör ustabaşı traktörleri tanımlayan bir kâğıtla kapıda duruyordu. O sırada at sırtındaki çiftlik başkanı sokağın başında görüldü. O geldiğinde Ermek selam verdi. Ancak selamı almadan atından inip içeri girdi. Ermek buna şaşırdı. “Neyi var bunun?” diye düşündü o. “İşçileri küçümsüyor gibi. Belki de böyle ağırdan alarak kendini mi saydırıyor!” diye sessizce mırıldanan Ermek onun arkasından içeri girdi. Çiftlik başkanı:

- Şu Almasbekov'u sil. O geçen yıl işi kaytararak bizi zora sokmuştu. Onun yerine bu çocuğu yaz, akrabaları için ta uzaktan geldi, diyordu.

Traktör ustabaşı karşı gelmeden Almacbekov'un adını sildi.

- Adın ne?

- Ermek Kerimbekov.

- Şimdi götür ve traktörü teslim et bu çocuğa, dedi çiftlik başkanı.

Ustabaşı Ermek'i yanına alıp ofisten ayrıldı.

Almasbekov'un bahçesine vardığında eski bir askeri üniforma giyen sıcak görümlü bir genç adam "DT" traktörünü inceliyordu. "Dedikleri traktör buymuş," diye düşündü Ermek. İlk traktörlerden olan DT'nin eskidiğini fark etti. Traktör ustabaşısı:

- Almasbekov, traktörü bu çocuğa devredeceksin. Şimdi traktörü afise götürün, bende birazdan geleceğim, dedi ve ustabaşı sokak boyunca ardı sıra gitti.

Ermek traktörün motoruna etraflıca baktı. Kabinine dışarıdan bakıp başka yerlerini de inceledi. Yanmış yağ kokusunu alınca kendi traktörünü özlediğini fark etti.

Almasbekov sessizce, gönlü incinerek yağlı ellerini bir beze sildi. Tam o sırada yaşlı bir kadın çıkıp geldi ve:

- Bu ne demek oluyor, diyerek Almasbekov'a sordu. Muhtemelen traktör ustabaşısının bir şeyler söylediğini pencereden görmüştü. Genç adam somurtarak:

- Ne diyecek traktörü teslim edin diyor, dedi. Sonra bir ezgi tutturup, ıslık çalmaya başladı. Yaşlı kadın Ermek'e yan yan bakarak:

- Sana çok görmüşler onu, ver gitsin, deyip gitti.

Ermek Almasbekov'a:

- Siz Kazak mısınız? diye sordu.

- Evet.

Ermek traktörü çenesiyle işaret ederek:

- Bunu ne zaman aldınız? dedi.

- Bunu mu? Bunu geçenlerde verdiler.

Almasbekov ısılk çalıp bir şeyler düşünerek motora yağ dökmeye başladı. Daha sonra kemeri hazırlayarak ateşi yaktı.

- Lütfen durunuz, niçin kaygılanıyorsunuz? dedi Ermek.

- İnsanın morali bozuluyormuş. Geçen yılda iyi çalışıyordum yine traktörü başkasına verdiler. Bu yerde hiç güven yok.

Ermek sigara uzatarak:

- Sigara içer misiniz? diye sordu. Almasbekov uzatılan sigarayı sessizce aldı.

- Traktör sizde kalsın ben başka bir iş bulurum. Belki tarlada çalışırım.

Almasbekov inanamayarak Ermek'e baktı ve:

- Siz bilirsiniz. Fark etmez bugün olmasa da elbet bir gün benden alırlar, dedi.

Ermek oradan çıkıp traktörlerin olduğu mekâna gitti. Ufak-tefek şeylerle oyalanıp bir saat kadar dolaştıktan sonra eve geldi. Camankul, Ermek'in traktörü almayı reddettiğini halktan duymuştu. O, yeğenine ağır konuşarak:

- Niçin böyle yapıyorsun? Verileni alman gerek, o Kazakla işin ne? Özellikle masraf ederek çiftlik başkanıyla konuşmuştum diyerek söylendi.

Ermek bu duruma biraz içerledi.

O gece herkes uyurken girişteki odada Ermek karısıyla fısıldaşarak konuşuyordu:

- Annem öğle çayını kendisi yaptı, dedi karısı. "Bize çay dayanmıyor!" diye sinirlenip söylendiğini duydum.

- Önceden çayı kim yaparmış?

- Çay masanın çekmecesindeydi, bende alıp yapardım.

- Kadınlar önemsiz şeyleri konuşuyor, erkeklerde bu duruma çaresiz katlanıyor.

- Sen böyle kitap gibi konuş tabi, dedi karısı.

- Hayır ondan değil, fark ettim.

- Ha, bu arada akşam sobayı yakayım dedim annem: "Tezek yakın, yazın odun lazım olacak," dedi. Sonra ben de korkup uzun süre sobayı yakmadım.

- Belki de o senin korkaklığındır!

- Gerçeği söylemek gerekirse, boşuna taşındık biz. Ben gelin gibi davranamam. Kendimi kötü hissediyorum, dedi karısı.

- O zaman bir iş bulmak lazım sana.

...

Ermek'in traktörü almadığı haberi akrabaları arasında hızla yayıldı. "Çiftlik ona traktör vermiş o almamış!" , "Nedenmiş?," "Babasının oğlu ne de olsa!," "Yaşlı adama yük olmaya devam mı edecek?" diye söylenen sözler ev ev dolaşıyordu. Camankul, karısına olup olmadık şeyler için kızılıyordu. Ermek ise konuşmaz olmuştu. Tabii akraba da olsa sürekli onlara bakacak değil ya. Camankula göre: "Ermek babası gibi bahtsız biri olmuş. Babası da böyle değil miydi? Birine üzölmüş de ne olmuş sanki? Kuyruğu kısıp halk içine karışmak gerek. Artık çiftlik ona bir daha traktör verir mi? Adalet onun neyine!"

Cusuy, Ermek'i misafir etmemişti henüz. Çünkü hayvanlardan dolayı boşta kalamamıştı. Koyunların yavrulama dönemi çobanların canla başla çalıştığı dönemdir. Bu dönem sonlandığında kuzular iyi olursa çobanlarda mutlu olur. Mart ayının yarısından sonra Cusuy, Ermekleri misafir etti. Davet etmekte geç kaldığı için özrünü belli etti.

Ermek Cusuylara gittikten sonra yemek pişene kadar akrabalarıyla arası açık olan bu amcası ile Ermek açık açık konuştular.

Cusuy:

- Akraba, dediğin, yükselsen de düşsen de dedikodunu yapar. Bunlarla sıkı fıkı olmanın anlamı yok. Hoş o yaşlı adam da kolay biri değil, dedi Camankul için. Öz babam olsa da onun dediklerini yapmam. Sana aracı olarak aldığı traktörü almamışsın. Verilen traktörü almak istemiyor musun? Ermek yavaşça:

- Almadım. O kendisi çalışıyor ve onun yerine başka bir traktör vermedi. O da bizim gibi işçi sonuçta, dedi.

- O da haklı ama senin de çalışman gerekiyor. İşsizsin, boştasın. Bahardan önce ev yapmaya başla, elimizden geldikçe kirecine, taşına yardım ederiz. Ermek:

- Bir hoşsunuz. Orada görmediğim şeyleri burada görüyorum. Anlaşılan akrabalarım bana karşı iyi niyetleri sona ermiş. Ben burada hayatımda görmedikleri gördüm, dedi. O bu sözleri Camankul'un ona verdiği vaatleri hatırlatarak söyledi.

- Önemli değil, sinirlenmene de gerek yok. Hepimizin başından böyle olaylar geçmişti böyle olacağını düşünüp bir sonuca vardık. Halkın verdiği işi iyi yap, böyle iyi niyetli işçiler çok. Fakat akrabaların söylediklerine kulak asma. Hepsı benden nefret ediyor. Sabah bir koyun kesip, içkimi alıp hepsini davet etsem: "İşte akrabalık böyle olur. Cusuy'la boşuna konuşmamazlık etmişiz," diyerek hemen beni övmeye başlarlar, dedi o gülerek.

Ernek'in içi biraz da olsa rahatlamıştı. Cusuy tekrar gülerek:

- Bunlar akraba akraba diye boş boş konuşurlar. Fakat birbirine beş para vermezler. Sen daha anlamadın. Biri çaya davet etse senin de onu davet etmen gerekir. Durum böyle işte kardeşim. Böyle durmaktansa evini inşa edip yediğin etleri geriye dağıtmak için gayret et. Fakat benim benim davetim geriye ödenmesi gereken bir borç değildir, dedi.

Buna hem Cusuy hem de Ernek çok güldü. O akrabalarına geldiğinden beri hiç bu kadar gülmemişti.

Akrabalar ikisi birlikte hayat hakkında koyu bir sohbe daldılar. Bazen birbirlerini cesaretlendirdiler bazen de birbirlerini eleştirdiler. Özellikle Ernek kendisinin "Akrabaları arasında merhametsiz olarak tanıdığı" akrabasının hiç de öyle olmadığını gördü. Çünkü hayata karşı bakışları aynı olan kişiler birbirlerine yakınlaşır ve bunun gibi şeyler yakınlığı perçinleştirir öyle değil mi?

- Traktör almadığım gün traktörlerin bulunduğu yere gittim. Eski bir DT tarlada duruyordu. Onun sahibi yokmuş.

Ernek onu tamir edip almayı planlıyordu.

- Elinden gelir mi, dedi Cusuy inanmayarak.

- Neden elimden gelmesin. Ben usta bir traktörcüyüm.

- O vakit öyle yap, ilk verileni almadığın için sana traktör vermezler artık.

- Dün akşam siz gittikten sonra bu akrabasının elinden her şey gelir deyip oğlanı övdü. Buradaki gençlerinin her biri kötü. Böyleleri yere batsın. İçki içip babasını dövüp namusunu satan da var.

Ermek'in hanımı:

- Bizim orada "Kızıl Oktyabrda" gençlerin klüpleri vardır. Gençlerden biri sarhoş olup kavga çıkartsa dostluk mahkemesine çıkarıp yargırlarlar. Bundan dolayı kimse böyle kötü bir duruma düşmek istemez, dedi.

- Bu yaptığınız babamın hoşuna gitmez size gönül koyar. Ama sizde alınmayın. Darılmayınız. Kapıdaki odundan tezekten istediğiniz kadar yakın. İlkbaharda tekrar toplarız. Ağabeyiniz öyle dedi...

- Koyunları nasıl besleyeceğiz. Otları tükeniyor, diyen annem ima eder gibi oldu.

- Ot var. Dağda yığılı duran bir sürü ot var. Bir ara gidip alırsınız, dedi yengesi.

Çay içildikten sonra yengesi Erme'yi bir saat kadar bekledi. Ona odun ve otun ilgili anlatacakları vardı. Fakat o akşam geçikince yengesi gitti.

Erme akşam saat yedide geldi. Eli kolu simsiyah, burun delikleri de yağlıydı. Eve girer girmez gönlü açıldı birden. Aynı kendi evi gibiydi. Belki ondan da daha fazlası. Masada bir de televizyon vardı.

Erme elini kolunu yıkayıp sildi ve:

- Yengem geldi mi? diye sordu.

- Geldi, "ahır veya ağıl ot var diyor. Bir ara alıp getirsin. Tezekten çekinmeden yakabilirsiniz." dedi diye tüm gelişmeleri saniyeler içerisinde kocasına yetiştirdi karısı. Erme sigarasını çıkarırken:

- İyi-i-i, dedi.

- Tamir etmeye başladın mı?

Erme başını salladı.

O, sabah erkenden tamir ustasıyla görüşüp tüm belgeleri gösterdi. Sonra eski traktörü tamir edip çalıştıracağını söyleyerek bu konuda ondan yardım istedi. Tamir ustası Erme'in işinin sonuçlarını düşünmeden kabul etti. Çünkü Erme'in isteğinin önemli

olduğunu biliyordu. Bugüne kadar traktörcüler her önüne gelen traktörden dert yanıyordu. Ancak ermek'in talebi yardım etmeye değermi!

Ermek ondan onay aldıktan sonra Almasbekov'un o kötü traktörüyle eski bozuk duran traktörü tadilat yerine getirdi. Traktörün tekerlerindeki zincirleri söküp eski DT'yi tamirhaneye götürdü. Daha sonra tamircinin yardımıyla anahtarları alıp hemen işe koyuldu. Öğle yemeği için ara verildiğinde yemek yemeği unutup tamire devam etti. Akşam yemeği için karnı çok acıkınca eve gitti.

- En az yirmi gün uğraşacağım. On beş gün içinde çalışır duruma getiririm diye düşünüyorum. Yedek bir parça varsa çabuk bitiririm. Kötü birinin elindeymiş makine. Sen ne yapacaksın? Çalışacak mısın? Rica edip inek sağan gelinlere rastlayıp sordum, yer var dediler. Buradakiler ev yapıp onun içini duvara asılan süslü örtülerle, yorganla doldurduktan sonra paranın ne gereği var, diye düşünürler galiba.

Karısı sofrayı kurup yemekleri servis etmeye başladı.

...

Günler gelip geçti.

Ermek'in karısı süt sağma işine başladı. Ev işini akşamları yapıyordu. Traktörü söküp tüm küçük parçalarına kadar yıkadı. Bu iş yaklaşık on gün sürdü. Mekanizmadaki arızayı titizlikle gözden geçip yedek parçalarıyla değışti. Olmayanı tamamen çalışmayan traktörden tedarik etti. Eğri yerleri kaportacının yardımıyla düzeltti. Kendini verip çalıştığında yenilmez bir irade yorulmak bilmez uğraşlar bulunur, öğle değil mi? Zorlukların üstesinden gelmek ve bir hedefe ulaşmak sıkı bir çalışmanın sonucudur.

Bitkin düşen Ermek atölyenin arkasındaki eski araba parçalarının atıldığı yere bakıp geri dönüyordu. Artık sadece küçük bir parçaya ihtiyacı vardı. Fakat onu dünden beri aradığı halde bulamıyordu. O önünde bekleyip duran tamir ustasını bile görmüyordu.

- Ermek, dediğinde dönüp baktı.

- Buldun mu?

- Hayır.

Tamirci onun yüzüne baktı ve:

- Şehirdeki traktör merkezine gidip gelsen diyorum. Orada benim tanıdıklarım var.

- Git dersiniz gideyim.

Ermek akşam eve çok üzgün geldi. Çünkü kaportacıların üçüncü kez yaptığı dişli da eğilip işe yaramaz hale gelmişti.

Yemeğini yiyip kitabını açmadan kendini yatağına attı. Yarın erkenden traktör merkezinden bir şeyler bulunmazsa iş biter.

Kapı yavaşça açılarak eve Camankul girdi. Ermek selam verip keyifsizce yerinden doğruldu.

- Traktörün işi bitti mi?

- Bir parçası bulunamadı.

Ermek içten içe öfkelenildi. Yine ona muhalefet edeceğini biliyordu. Yaşlı adam boşuna gelmezdi.

- Öbür kantine bekçi gerekmiş. Bol kazançlı değil ama bu işe girene kadar yapacak fazla iş yok. Üstelik elinde bol miktarda etin ve yağın olacak. Ermek kendini zor tutarak:

- O iş elimden gelmez ki! dedi. Onun bu boş konuşmalarının devam etmesiyle traktörden hevesinin kaçtığını fark etti.

- Burada insanlar en beceriksiz gördüğü çocuğunu traktöre verir. Mutlu olan bir traktörcü görmedim. Daha işin başındayken bırak.

- Ben halka rezil olamam. Birkaç gün bana izin verin, dedi Ermek.

Yaşlı adam alındı. Yüksek sesle:

-Merhametten maraz doğar dedikleri şey bu olsa gerek. Akraba olduğum için iş buluyorum onu da beğenmiyor. Aynı babası! Zorlanmasın, rahat etsin istiyorum. Şimdikiler inat edip çıkıyorlar! dedi.

Ermek sert çıktı:

- Bırakın, ben buraya geçim sıkıntısından dolayı gelmedim. Herkesin bir gayesi vardır.

- Gaye mi? Gaye yemek, içmek olmalı, dedi yaşlı adam. Daha sonra yerinden doğrulup:

- Bunların maksadı iş beğenmediği için perişan olmakmış, diye mırıldandı.

Ermek öfkeden çıldırmak üzereydi. O gece uyku tutmadı. Düşüncelere daldığı bir an da “Kızıl Oktyabri” hatırladı. Oradaki heyecan verici şeyleri, güzel dostlukları gözünün önünden geçti. “Geri dönecek misin?” der gibiydiler onlar. “Akrabaların senden soğumaya başladı. Dön, çabucak dön!” başını bir kaldırdı ve geri yattı.

Ertesi gün şehirdeki traktör merkezine gitti fakat hiçbir şey bulamadan eli boş döndü. Bu küçük demir parçası gerçekten her şeyi çözecek miydi? Evet küçük bir demir parçası da olsa büyük bir iş başaracaktı. O bulunmazsa Ermek’in bütün emeği boşa gider. Hatta ileride düşündüğü kooperatif ekibi işi de gerçekleştirmeyecekti. Böylece o yenildiğini kabul etmiş olacak, akrabalarına ve diğer tamircilerin diline düşecekti. Ondan sonra da kantine bekçi olarak girer, yağı ve buğdayı doyasıya yer ellerini ovuşturur, şişmanlardı. O zamanda yaşlılar: “Vah vah şu gencin haline bakın,” diye başlarını üzüntüyle sallayıp konuşacaklardı. Artık ne yapmak lazım “Tüm vaktini hurdalıkta geçirmiş!” derler.

O, traktör merkezinden gelmiş, çaresizlik içinde traktörün yanında dalgın dalgın oturuyordu. İnsanın moralinin bozulduğu, çaresiz kalıp bir çıkar yol bulamadığı zor anlarında karşısında çeşitli insanlar çıkacak ya? Böyle zamanlarda elinden hiçbir şey gelmese de başını okşayıp bir-iki güzel kelime söyleyen birini ara gözleri. Ermek düşünceli otururken yavaşça yanına yaklaşan adamı fark etmedi bile. Gelen kişi kâğıda sarılı bir şeyi Ermek’in tam burnunun dibine soktuğunda, o başını kaldırdı.

- Bu ne?

Ermek kâğıdı açıp baktığında yerinden fırladı. Dışarıdan onu gören biri kâğıda yılan sarılı olduğunu, birinin ona şaka yaptığını düşünürdü.

- Almasbekov, dostum!

Güler yüzlü Almasbekov, Ermek’in sevinip heyecanlandığını görüp içten içe sevindi. Ermek sevincinden havalara uçup, dansçılar gibi kendini durduramıyordu.

- “B” kolhozuna gittim, dedi. Almasbekov sevinerek anlatmaya başladı:

- Baktım ki seninki gibi bir traktörü söküp arabaya yüklüyorlar. “Bunu ne yapacaksınız?” diye sorduğumda “Bu işe yaramaz demir” diye cevap verdi. Hemen aklıma sen geldin. Kendi işimi bırakıp üzerimi çıkarıp traktörün parçalarını sökmeye başladım.

- Hııımm!

- Bir saat kadar uğraşıp dişlilerini söküp “Haydi yiğitler deminden beri sizin için iyi çalıştım, teşekkür edin bana!” deyip yola düştüm.

- Çok teşekkür ederiz! Artık siyah tulparım yarın işe başlar. Yürü, haydi yiğit, bu yaptığın iyiliğin karşılığını vereyim.

Almasbekov bunu kabul etmedi çünkü o içmiyordu.

- Senin yaptığın iyiliği unutmadım. Aksine ben sana teşekkür ederim.

- Yeter artık baştan anlatma. Ekip başına seni önereceğim karşı gelmezsin değil mi?

- Seninle çalışılabilir!

Ermek evine mutlu bir şekilde döndü. Tamire başladığından beri unuttuğu koyunlarını gördü. Zamanında onlara ot ve su veren karısına onların nasıl olduğunu, tavuklarının da nerede olduğunu sordu. Kalkıp bahçeyi süpürecek oldu fakat geç saat olduğunu fark edince işi sabaha erteledi. Onun yerine odun kırmaya başladı. Kırılan odunları karısı eve taşıırken ona odunları verdi. Onun elini tuttu ve şakalaşmaya başladı. Sıcak duyguların tüm bedenini kapladığı gelin bıyık altından gülererek elini çekip aldı.

Ertesi gün öğle vakti olduğunda Ermek’in traktörü avluya doğru hareket etti. Birkaç traktör sürücüsü, tamirci ustaları onu çevreleyerek zaferinden dolayı tebrik ettiler. Ondan sonra ustabaşı da sürüş denemesi yaptı. Her şey yolundaydı! Durumdan faydalanan ustabaşı:

- Traktörcüler, sizler Ermek’i örnek alın. Bir insan çok isterse elinden kurtulacak bir şey yoktur. Gördünüz mü işi, dedi.

...

“Her şeyi baştan sona değiştiren de işe yaramaz” denilerek gözden çıkarılan traktörü işe yarar hale getiren Ermek’in itibarı arttı. Tamirciler onu övüp, saygı göstererek methettiler. Bu haber halk arasında yayıldığında “Onun öyle olacağını bildiğimden onu buraya taşınmasını sağladım”, diyen Camankul gururlandı. Müdür, Ermek’i çağırıp: “Sen bizim makinistler arasında yeni bir iş çıkardın,” diyerek onu övdü.

Fakat Ermek böyle bir durum karşısında bile övünmedi. İnsanın ilerleyişi bir dalga gibidir. Bazen yükselir bazen alçalır. Bir ara insanların gözünde iyi olan başka bir zaman kötü görünebilir. Ermek kendi kadir-kıymetinin bilinmesine imkân sağladı. Bu elbette

kolay olmadı. O şimdi bu zaferini ileriye taşımazsa yavaş yavaş yerini başka koşullara bırakabilir. Dolayısıyla onun birden bire parlayan kıymeti bir kıvılcımdan farksız olmaz mı?

Ermek traktörünün faaliyete geçmesinin ardından, üçüncü günü, çiftliğin tüm traktörleri pulluklarını çekerek erkenden ofise geldiler. Geleneğe göre küçük kıvılcık bayrak yaşlı traktörücü Balbakov'un D.T'sine asıldı. İkinci sırada Ermek'in daha sonra Almasbekov'un traktörü vardı. Diğerleri de art arda dizildiler.

Çiftlik başkanı gururla bakarak şöyle dedi:

- İşlerinizde başarılar dilerim. Yeni bir ekip grubu ortaya çıktı. Bunu yoldaş Kerimbekov yönetecek.

Daha sonra çiftlik başkanı kimin hangi araziye alacağını belirleyip, sözlerinin sonuna geldi:

- Hadi yoldaşlar tarlayı sürer gibi marş, diyerek güldü. Ermek de içinden gülererek: "Demek ki bu kişi her şey bitip ortaya çıkarılıp yararlı hale getirildikten sonra destekliyormuş insanları. Çabalamadan hiçbir şey meydana gelmez," dedi.

Traktörçüler traktörlerini çalıştırdılar. Daha sonra birbiri ardına hareket ettirilen dokuz D.T belli belirsiz tozun içinde kaybolup, tarlaya doğru bir konvoy oluşturdular.

Ermek kolu sımsıkı tutarak kendi arazisinde ilk kez pulluğun dişini yere koymuş olmanın mutluluğunu yaşıyordu. "Şimdi sonbaharda kazanç elde edecek daha sonra gelecek yıl... Kendi gücünüze güvenerek kendinizi motive etmeniz gerekir. Cusuy amcam adaletli olmasına rağmen onun da zayıf bir yönü var. O başkalarına yol göstermeyi amaçlamıyor. Bir kutunun içinde saklı duran kıymetli bir eşya gibi. Hele şu ihtiyar eskiliğini hâlâ bırakmadı. Akriba dediğin sadece konuşurken var. Akribayla konuşup söylemek, irtibatı kesmemek gerekir. Eğer akribaya sığınıp yaşayayım dersin çok yıpranırsın. Akriba, her gün ışığını saçan bir güneş değildir."

4.2.7. ÇARŞAF

Geçen ayın ortalarında mağazanın önünde kardeşimi elli dakika beklemek zorunda kaldım. Saatimi kardeşimin bileğine bağlarken:

- Sana kırk dakika veriyorum. Saat bir de parayı burada hazır et duydun mu, diye tembihledim.

Kardeşim eve doğru koştu. Dışarı çıktığımda daima para alıp öyle çıkardım. Bugün nedendir bilmem onun yerine kardeşimi peşime taktım. Kardeşimi koşturma sebebim ise ortası süslü, işlemeli çarşafların mağazaya gelmiş olmasıydı. Bu benim için çok elzemdi!

Birini beklemekten nefret ediyorum. Dayanamıyorum. Bende hiç kimseyi bekletmem. Vakit geçirmek için tekrar mağazaya gittim. Bir an da gözlerim orada duran üç çarşafa takıldı. Kardeşim gelene kadar birisi almasa bari.

O sırada:

- Bu çarşafın fiyatı ne kadar? diye bir ses geldi. Dönüp baktığımda iki kadın vitrinin önünde duruyordu. “Eyvah, onu alıp götürecekler!” diye düşünmeye başladım.

Kadınlar onun fiyatına bakmadan ellerine aldılar ve görünüşe göre beğendiler. Kasiyere parayı uzatan kadın yanındakine:

- Sen de birini al, güzelmiş! dedi.

- Bende iki çift var, dedi ve almadı.

Ben: “Oh” deyip rahatladım. Kadınların dışarı çıkmasıyla satıcı gence yaklaştım:

- Size bir şey söyleyeceğim, dedim.

- Nedir, kardeş?

- Yanıma para almadan geldim. Bende bir çarşaf almak istiyorum. Şimdilik beş som alınız da birini başka bir yere ayırınız. Yarım saate para hazır ol...

Genç satıcı başını sallayarak:

- Olmaz kardeşim. Alıcıların hepsi böyle yapıyor, dedi.

Çaresizce: “İki tane kaldı!” diye mırıldandım. Sokağa çıktım tekrar. Kardeşimin Gelmesine daha çok olmasına rağmen o yöne bakıyordum. Bugün çocukların hepsi haki yeşil gömlek giymiş gibi uzaktan ayırt edilemiyor. Kardeşimde haki yeşili gömleğini giymişti. İnsanlar mağazaya girip çıkıyordu. Onların hepsi: “Çarşaf çarşaf!” diye söyleniyorlardı.

Uzaktan mağazanın kapısına bakıyordum. Kolunda çanta asılı bir kızın hızlıca dükkâna girdiğini gördüm. “Şimdi bu kesin satın alır”, diye düşündüm. Kısırçılıkla mağazaya girdim. İkimizde vitrindeki aynı çarşafa bakıp durduk ve onunla birden göz göze geldik.

-Aaa sen de mi, dedim. Ona doğru döndüm. O benim eski sınıf arkadaşım Mariya’ydi.

- Hazırlanıyor musun Cañıl, dedi. (Onun kastettiği benim düğünümdü.) Sonra çarşafa tekrar göz atıp:

- Aa bunlar gelmiş, dedi.

- Hangisi, çarşaf mı? Tüm mağazalarda vardır muhtemelen, dedim yüzüm kızarmadan. Uzun uzun Mariya’nın sevgilisi hakkında konuştum ve mağazanın dışına kadar peşine takılıp çıktım.

- Eh bakalım sonu ne olur göreceğiz, diyordu zavallı Mariya düşünceli bir şekilde. O aslında havalıdır. Uzun zamandır görüşmemiştik.

“Keşke kardeşim gelse!” diye düşünüyordum. Gözüm Mariya da olmasına rağmen aklım çarşaftaydı. Mariya derdini anlata anlata bitiremedi. Şimdi ne yapayım. Konuşmayı ben başlattım ama kendi yoluna gitseydi iyi olurdu. Sonunda onun sözünü keserek:

- Her zamanki gibi değişen bir şey yok desene. Bizim başımızdan da geçmedi mi? Yaşayıp göreceğiz. Ee bu arada sen bir yere mi gidiyordun? dedim.

Mariya şaşkınlıkla bana baktı. İçindeki sıkıntısını tam olarak ifade edemedi için oflayıp:

-Yürü, hadi şu çarşafardan birini seç, demesin mi?

Neredeyse düşecektim. “Şuna da bakın, kendi elimle en güzelini seçip verecekmişim bir de.”

- Mavi çiçeklisi yok mu?

- Yok, hepsi aynı.

Mariya kalan iki çarşaftan birini beğendi. Parayı ödemek için kasaya yaklaştığında:

- Mariya, üst mağazada mavi çiçeklisi vardı. Hem nakışları da daha ince ve nazik, diyerek seslenip durdurdum.

- Ben oradaydım gözüme çarpmadı, dedi o.

Bu hoş olmayan durum üzerine bir başka kadın peyda oldu. O kalan tek çarşafa uzaktan baktı. Aklından parasını hesaplıyor gibi görünüyordu. Mariya ise poşete konulan çarşafı aldı ve benimle vedalaşıp mağazadan çıkıp gitti. Ben biraz önceki kadını takip ettim. Fakat kadın nedense çarşafı almadı. Mağazadan çıktı ve sokakta durup sanki birini bekliyormuş gibi etrafa baktı. İçimden bir şey beni yiyip bitiriyordu. Kardeşimin geleceği yöne tekrar tekrar baktım. Saniyeler, dakikalar saate dönüştü. Biraz önceki kadın da mağazanın önünde o taraf bu taraf bakıp duruyordu. Sokaktan geçenler öfkelenip sanki dalga geçer gibi acele etmeden yürüyorlardı. Birine saatin kaç olduğunu sordum: “Biri beş geçiyor”, dendiğini duydum. Kardeşim beş dakika gecikti. Mağazadaki çarşafılardan birini bile alamadım. Kesin bu kadın çarşaf alacak. Eğer sorsam o: “Çarşaf alacağım eşimi bekliyorum.” derse iş biter. Çarşaf almayıp moralim bozuk bir halde eve doğru yöneldim.

Fakat hayatta iki şey arasında kalındığında saniyenin binde birinden daha az bir sürenin geçtiğini fark ettim. Şimdi de diğer köşeden koşarak gelen kardeşimi görüp, istemsizce güldüm. Nihayet kadından önce alıp kendi yoluma gideceğim. Kardeşimle ikimiz mağazaya nefes nefese girdik. Fakat ne olsa beğenirsiniz, yetişemedik. Bir adam kalan son çarşafı alıyordu. Bense umutsuz gözlerimle ona bakıp kaldım. “Eyvah, Allah’ım beğenmez inşallah!” diye dua ettim. “ O adamın aniden bir işi çıkıp gitse mesela birisi ona seslenip çağırırsa,” diye düşündüm. Nasıl bir girdap. Fakat o kişi acele etmeden cebinden parasını çıkardı. Nasıl bir adam bir kadının alacağı eşyayı alır?! “Ey Rabbim parası yetmese bari!” Onun elinde duran parayı ondan önce ben gözlerimle sayıyordum. Parası yetti o adam çarşafı aldı.

Bütün vücudum titreyerek kardeşime çıkıştım:

- Bundan böyle öleceğini bilsen de zamanında gel! O kadar sinirliydim ki kardeşimden parayı çekip alıp yırtasım geldi ama yapmadım.

- Bundan zaten evde yok mu, diye kardeşim ağzını doldurdu.

- Kapa çeneni! dedim ben. Bu kez sesim yüksek çıktı. Kardeşim korkudan ağzını açıp da tek bir kelime edemedi.

- Kardeşim sen de mi almak istiyorsun?

- E-eveet! derken gözümünden yaş süzüldü. Gözlerimden yağmur gibi yaş boşaldı.

Satıcı geri içeri girip, bir top yeni çarşaf çıkardı. İpini çözdükten sonra birini çıkarıp bana uzattı. Satıcı bıyık altından gülerek:

- Birini alınız, dedi. Kardeşim ise:

- Bunda uyumasa ne olacak sanki! diye mırıldandı. O benden daha beter kızarıyor gibiydi.

Çarşafı aldım. Fakat hayatın özü ne kadar adil dersiniz! Doğrusunu söylemek gerekirse açgözlülüğün verdiği ayıba dayanmak yatak örtüsünün en kalitesinde uyumaktan daha zormuş, her şeyden zormuş.

4.2.8. KAYNANA

Köyün gençlerinden olan Saamıy askerliğini bitirip döndükten sonra kendi köyündeki Zakeş adında bir kız âşık oldu. Aileden ileri gelen büyükler bu durumu pek de hoş karşılamadılar. Çünkü dünürlerin uzaktan olması daha iyidir. Üstelik “Akrabası yakın olanın evi toplanmaz.” derler öyle değil mi?

Fakat kız da delikanlı da birbirlerine olan sevgilerini eski inançlara kurban etmek istemediler.

Kızın göbek adı Zayrakan’dı. Büyüyüp yetişkin olduğunda herkes ona Zakeş diyerek onu şımartıyorlardı. Zakeş akşama doğru aynanın karşısına geçtiğinde annesi de onun karşısına geçip kızını baştan aşağı süzerek:

-Akşam akşam süslenip de nereye gidiyorsun? dedi.

- Bugün kızlarla Kükün’ün evinde toplaşıp oturalım dedik de, dedi Zakeş. Kızarıp kaldı ve söylediği yalandan dolayı utanmadı. Eğer doğruyu söyleyip: “Falanca yerde beni Saamıy bekliyor. Oraya gidiyorum!” dese o yalan söylemekten daha beter can sıkıcı bir şey olur. Öyle olsa bile anne yüreği bunu sezmiş fakat bir şey dememişti.

Saamıy ise tüm gün geç vakte kadar çalışıyor ancak akşama doğru eve dönüyordu. İçten içe bir şeyler sezen annesi:

- Neredeydin? diye sordu.

- Çocuklarlaydım. Sinemaya gittik, diyerek geçiştiriyordu.

- Film güzel miydi?

Saamıy rahatsız olmuş bir şekilde:

- Güzeldi, dedi. Annesi: “Bulduğun kız iyi mi bari?” diyerek takıldı ona.

Aradan üç, dört ay geçti.

Saamıy, Zakeş’le evlendi.

Geleneğe göre genç kız evlendikten sonra kayınvalidesi belli bir süre bazen de bir-iki çocuk olana kadar geliniyle birlikte yaşar. Bu süre zarfında kaynana ev işlerinin tüm ayrıntılarını gelinine öğretir. Eğer gelinin annesi kızına ev geçimini iyi öğretmemişse kaynanasının yardımıyla tamamen öğrenir.

Saamıy’ın ailesi bu yeni çifte kalmaları için girişteki odada köşögö hazırladılar. Ancak yeni gelinin özgürce hareket etmesi pek mümkün değildi.

- Biz eski toprağız gelinlerin büyüklerine saygılı olması gerekir, dedi kaynanası.

Zakeş, Saamıy’ı sevdiğinden dolayı kaynanasının kurallarına uymakta zorluk çekmedi. Milletten önce kalkıp ineğı sağdı, semaveri yaktı. Evdekilerden geç yatıp kapıları kilitleyip, ışıkları söndürdü. Yaşlı adamların önünde kahkahayla gülmedi. Yüksek sesle söylenen sözlere karışmadı. Çekinip, teslim olup, fısıltıyla konuşup tüm ev işlerini bitirdi.

Gelininin alçak gönüllü, hürmetkâr, evi çekip çeviren birisi olduğunu gören Saamıy’ın annesi başkalarının yanında gururlanıyordu. Onunla denk olan kadınlara onu övüp gelininin daha da kendine hizmet etmesi istiyordu. Fakat taze gelininin kendine ait bir hayatının olduğunu, onun da kendi istek ve arzularının da var olabileceğini düşünemiyordu. Düşünse de görmezden geliyordu. Kendisi de bir zamanlar gelin olmuştu. “Çocuğı küçüklüğünde gelini gençliğinde terbiye etmek lazım” diye bir atasözü var. Sonraları biz yaşlandığımızda bizim halimiz ne olur. Şimdi istediğini yapmasına izin verip şımartırsak sonra görürüz günümüzü. Bazı gelinlerin yaptığı gibi o da Saamıy’ı peşine takıp götürürse biz ne yaparız. Baştan haddini bilmeyen, bir şey söyleyen alttan almayan, şirret, kavgacı gelinler, gençliğinde terbiye edilmemiş gelinlerdir.

Zakeş'e gelecek olursak o evlenmeden önce bazı gelinlerin eski geleneğe boyun eğdiğini ve böylece işlerini kolaylıkla yürüttüklerini görmüştü. Fakat o hareketler yapmacık olsa da göze batmıyordu. Ancak bunun doğru olmadığını kendi evlendikten sonra büsbütün anladı Zakeş. Nedendir o bazen kendini bir suçlu gibi görüyordu. Bazen de saygın bir kişi gibi davranıyordu. Bu durumdan sıkılmaya başlamıştı. Zakeş, evliliğin görünmez bir kafeste kalmak olduğunu düşünüyordu. Öte yandan işlerin bu şekilde devam edeceğini düşünmüyordu.

Bir gün Zakeş'in bekâr arkadaşları geldi. Zakeş avludan koşarak gelip onlara sarıldı. Kızlarla geçmişe dair özlemlerini dile getirip, avluda birkaç dakikalığına sohbete daldılar. Zakeş arkadaşlarının onu ziyarete geleceğini biliyordu. Ancak bir işi ustalıkla yapıp sıkılmaya başladığında bir an da böyle neşeleneceğini düşünmemişti. Zakeş'in sevinçten içi içine sığmıyordu. Zakeş ev sahibi gibi davranarak:

- Hadi eve girelim, dedi.

Kızlar hemen kabul ettiler. Evi içini merak ediyorlardı. "Buğdayın varacağı yer değirmendir!" Kızlar bunu bilmiyor değildi.

Zakeş'in kaynanası içerideki odada yün didiyordu. Kapı açılıp da içeriye kızların girmesi pek hoşuna gitmedi. Geline daha yeni geleneği öğretirken çekinmeyip babalarının evindeymiş gibi hareket eden kızlar Zakeş'i kendilerine benzeterek aklını çelebilirlerdi. Yaşlı kadın siyah pelerinli kıza:

- Sen kimin kızıydın, dedi.

- Cañıl ninemin, diye cevap verdi kız. Yaşlı kadın:

- Ha, Annene çekmişsin. Ellerini cebine sokmadan duramıyor musun? Ya sen? dedi.

Takım elbise giyip başına kareli bir eşarp bağlayan beyaz tenli kız ileri atlayarak cevap verdi:

- Sartbay'ın kızıyım.

- Ha, babana çekmişsin, burnun sivriymiş, dedi yaşlı kadın ona da.

Yaşlı kadın gelen iki kızı daha oturmadan haklayıp, yününü didmeye devam etti. Başka da söz söyleyen olmadı.

Kızlar sınava girerken bile böyle strese girmemişlerdi. Oturduktan sonra birbirleriyle fısıltıyla söyleştiler. Zakeş kızları eve çağırdığına bin pişman oldu. Hem de utanıp arkadaşlarının yanında mahcup oldu. Yaşlı kadın bir süre sonra Zakeş'e:

- Arkadaşlarına çay yapıp vermeyecek misin? dedi.

Zakeş kızlara bakıverdi. Onlar: “Yok teşekkür ederiz, içmeyeceğiz”, diyerek burun kıvırdılar.

Beyaz tenli kız evdeki süslü eşyalara etraflıca bakıp elbise askısının üzerindeki işlemeye gözleri takıldı. O fısıltıyla Zakeş'e:

- Bunu kim işledi? diye sordu.

“Yani, şeyey demek istediğim”, ben der gibi çenesiyle kendisini gösterdi. Siyah pelerinli kız başını salladı: “Sen böyle bir nakış işleyebilir misin?” dedi.

Bu sırada kapıdan içeri biri girse içeride hiç kimse yok zannederdi. Böylesine sessiz bir evde kimin hüküm sürüp kimin yönettiğini kızlar tam anlamıyla anladılar.

Bir ara kızlar: “Artık gidelim” diye fısıldaştılar ve yerlerinden kalkıp hızlıca avluya çıktılar. Havadar, etrafı geniş, açık yere çıktıklarında kızlar nedendir kahkaha atarak güldüler. Yaşlı kadını taklit ederek siyah pelerinli kız diğer ikisini daha da güldürdü:

- Benim böyle bir kaynanam olsa bir gün durmam, dayanamam, dedi.

Kızların avludaki kahkahalı gülüşleri, konuşmaları içeri de oturan yaşlı kadının kulağına net bir şekilde gidiyordu.

Zakeş arkadaşlarını yolcu ettikten sonra eve girip öğle çayını hazırladı. O semavere su koyup ateşi tutuştururken nedense canı sıkılmış, keyfi kaçmıştı. Kıyafetler, yemekler, süslü eşyalar, kocası hepsi vardı. Fakat bir şeyler eksikti Zakeş'in hayatında. Daha önce her şey kendi elindeydi. Evlendi ve sonra o şeylerden ayrıldı. O, her şeyden kıymetli, her şeyden güzeldi!

Öğle yemeğine gelen Saamıy girişteki odaya geçmişti. Zakeş yemek takımlarının koyulduğu dolapta bir şeylere bakıyordu. İç odanın kapısı aralıktı. Saamıy içeri girer girmez içerideki odadan kuru bir öksürük sesi duyuldu. Yaşlı kadın şöyle dedi: “Kim o, kim var orada?”

Saamıy kendisine bakan Zakeş'in hüznü bakışları karşısında nedendir acıma duygusu hissetti. Sevimli, zeki karısının renginin soluk olduğunu Saamıy bugün fark etti. O, Zakeş'e yaklaşarak çaydanlığı tutan elinden kavrayıp doğruca yüzüne baktı. Zakeş bu yaklaşımdan hoşlanmadı. "Bırak ayıp!" diyerek işaret etti. O vakit girişteki odada bir an sessizlik hüküm sürdü.

Birinin gelip Zakeş'in yanına geçtiğini, ortamın sessizleştiğini fark etti yaşlı kadın. O kadife paltosuna bürünerek kapının ağzına geçti. Kapıdan başını çıkarıp baktı ve oyalanır gibi tekrar öksürerek: "Fark etmedim", diyerek avluya çıktı.

- Tutma denilince tutmazsın, annemin çıkıp geleceğini biliyordum, dedi Zakeş.

Saamıy elini indirdi.

Öğle çayını içerken çay dolduran Zakeş'in gözü Saamıy'ın gözleriyle buluştu. Saamıy bıyık altından güldü ve gözlerini kıstı. Zakeş gülümsedi ve utanıp kızarak önüne baktı. Kaynanası:

- Bardağı alıp çay dök, yere bakma. Tuzu bana uzat, çayın hiç tadı yok, dedi.

Zakeş'in yüreğindeki sıcaklığın yerini birden huzursuzluk aldı. O, tuzun kutusunu annesine doğru iterken: "Çay daha nasıl yapılabilir?" diye düşündü.

Çayını yudumlayan yaşlı kadın genç kızlardan bahsetmeye başladı:

-Şimdiki kızlar erkeklerden de kötü. Onları alanın vay haline!

-Anne hangi kızlardan bahsediyorsun? dedi Saamıy.

- Zakeş'in arkadaşları, avluya çıkıp güldüler de güldüler.

İçeride keyifsiz bir şekilde oturan Zakeş'in morali bu sözleri duyduktan sonra daha da bozuldu. Sözler kendisine dokunduruluyor gibi görünüyordu. "El alemin kızlarıyla ne işi olur yaşlı kadının?" O böyle düşünürken kaynanasının boşalan bardağını dahi görmedi.

- Evladım çay doldurmayacak mısın?

Zakeş acele edip bardağı almak için uzanırken yanlışlıkla sütü döktü.

Bu sahneden sonra Saamıy'ın içi hüznü doldu. Aklı başında bir gelinin böyle azar ıstımasının ne gereği var? Yaşlı kadına yetmeyen ne? Mahcup olup gözbebeklerini etrafta dolaştırması azmış gibi aynı zamanda kalbini acıtan soğuk sözler duyması da Zakeş için

tamamen gereksizdi. Eğer gelin akli başında biriye kaynakata, kaynakana için evin bir rızkıdır. Böyle bir gelini yöneten kişinin ondan daha akıllı, mantıklı olması gerekir! Eski geleneği bahane ederek sürekli azarlanıp özgürlüğünü kısıtlanan her akıllı insan çığrından çıkar. Hayatın böyle basit sırlarını değil Saamıy, çocuklar bile akıl eder. Saamıy artık çocuk değildi. Daha öncede annesinin gelenekleri konusunda biraz endişeliydi. Şimdi üzeri kapalı da olsa gerçekleri söylemenin, annesini uyarmanın gerekli olduğunu anladı.

- Anne, kızların davranışı nasılsa nasıl, ne yapacaksın? Her şeye karışyorsun. Birinin genç bir çocuğuna şöyle yap böyle yap diyemezsin ya, dedi Saamıy.

Hem annesi hem de Zakeş bir sonraki sözün Zakeş'le ilgili olduğunu anlamışlardı.

- Ben ne demişim ki, diye sordu yaşlı kadın tekrar.

- Kız kısmının utangaç olması iyidir. Yetişkin kızların sokağın başında kahkahayla gülmesi de nedir? Kadınlara edepli olmak yakışır. Kötülükleri için mi söylüyorum sanki!

Zakeş kavga çıkmasın diye sesiz kaldı. Saamıy ters konuşup tartışmadı. Anlamak isteyen tek bir söz yeterdi.

Annesiye Saamıy'ın Zakeş'in tarafını tutacağını biliyordu. Bunu önceden de kestirebilmişti.

...

Aradan birkaç gün geçti.

Zakeş yeni gelin olduğu için işe gitmemişti. Geldiğinin ertesi günü işe gitmek uygun olmazdı. Bir, bir buçuk ay geçtikten sonra işe gidebilirdi. Ne de olsa işe gitmek kapıya çıkmakla bir gibiydi. Biraz dışarıda çalışsa, diğer gelinlerle arkadaşlık etse içi açılı, morali düzelir rahatları. Az da olsa kaynanasının baskınlarından kurtulurdu. Bu yüzden o işe gitmek istiyordu. Fakat kaynanası ona şöyle söyledi:

- El aleme ne der, en az üç-dört ay uzak dur. Neyin eksik! Falancanın gelini bir ay olmadan işe gidiyor, demez mi halk?

Zakeş sonunda yavaşça:

- Kardeşlerimi özledim, eve gidip gelsem diye düşündüm, dedi.

- Kardeşlerini özlediysen çağır onları. Ayıp olur yeni gelinin baba evine gitmesi.

Zakeş sustu.

Saamıy'ın babası mülayim biriydi. Çoluk-çocuğun işinde pek karışmazdı. Fakat o akşamleyin yaşlı karısına gelini hakkında ilk kez konuştu:

- Şimdiki gençleri bilmiyor musun? Zakeş'i de kendi haline bırak. Bırak gitmek istediği yere gitsin. Akıllı çocuk görüyorsun.

Yaşlı kadın kocasını dirseğiyle dürterek:

- Sus, yat. Ben kötülüğüne mi söylüyorum?! dedi.

- Sen bilirsin, saygınlığını kaybedebilirsin!

- Sen önüne konulanı ye gerisine karışma. Yoksa kimsesiz kalırsın! Onlar giderse bende giderim. Dikkat et!

- O bize saygı gösteriyor bundan memnun olman lazım. Kim dedi onların gideceğini?

- Kapa çeneni?

- Eh Allah var... dedi yaşlı adam ve dönüp uyudu.

Önemli mevzular konuşulduktan sonra sohbetin en sert tarafı böylece sona erdi. Gençlerse kendilerince bu muameleye şöyle bir çözüm yolu buldular. Saamıy: "Biz de herkes gibiyiz. Doğrusunu söylemek gerek! Buna ikna olmazsa evimizi ayırırız. Sevgili yârim suçsuzken azarlamasına izin veremem!" dedi. Zakeş ise buna karşılık: "Onlara karşı bu kadar sert olmana gerek yok. Zamanla anlarlar", diyerek akıl verdi. Böyle bir psensipsizlik affedilemezdi Saaamıy için. "Köyde birçok gelin var. Onların hangisi senin gibi gün geçiriyor? Eğer baştan annemin olumsuz yönlerini konuşmazsak sonunda kim bilir nasıl bir hayal kırıklığı yaşanacak. Ben hemen yarın iş konusunu açacağım." diye düşünen Saamıy, Zakeş'e karşı çıktı ve kararında katiydi.

Söylediği gibi ertesi gün Zakeş dışarıdayken Saamıy kendi fikrini ailesiyle paylaşarak:

- Anne sen çok gelenekselcisin. Ben kendi yaşlılarımdan utanıyorum! dedi.

- Gelenekselcisin ne demek? Gereksiz sözler sarf etme yavrum! dedi annesi.

- Bunu yapmayın, müsaade edin Zakeş işe gitsin. Babasının evine gitmek istiyorsa gitsin.

- Zakeş hiçbir yere gidemez, diyerek kestirip attı yaşlı kadın. Beni sana mı şikâyet ediyor? Karınla bir olup annene akıl vermeye utanmıyor musun?

Zakeş kapıdan içeriye girdi. İçeriye girer girmez evde tuhaf bir şeylerin olduğunu hissetti. Sinirlenen Saamıy:

- Doğruyu söylemek gerek, böyle yaparsanız evi ayırırız! dedi.

Yaşlı kadın “olacağı buydu” der gibi oğluna sertçe baktı ve:

- Gidersen git biz ölmeyiz. Git, seni doğurup bu zamana kadar bakıp büyüttüğüm için git. Beş dakika dahi durma! dedi.

Bu sözler yetmezmiş gibi yaşlı kadın titreyerek oturduğu yerden kalkıp telaşla yığılı halde duran yüklüğe yaklaşıp:

-İşte dünya senin olsun hepsini al! der demez o anda yastık, yatak, yorganlar birbiri ardına girişteki odanın ortasına doğru uçmaya başladı.

Karısının huyunu bilen kocası homurdanarak kapıya doğru yönelirken:

- Ya Rabbim bu şimdi susmaz! dedi!

Zakeş ne yapacağını bilemeden kapının eşiğinde duruyordu. Tartışmanın bu kadar şiddetleneceğini düşünmemişti. “Şimdi herkes beni suçlar. Şeytan gibi Saamıy’ı kandırıp evlendi sonra yaşlı anne babasından ayırıp rahatladı” derler. Zakeş böyle düşünürken içi sızladı.

Saamıy da bunu beklememişti. O işin aslını anlattıktan sonra annesinin ikna olacağını düşünmüştü. Fakat kendi eliyle sürdüğü ekinin yerine dikenli bir otun çıkacağını kim bilebilirdi. Annesi art niyetle onlardan kurtulurum diye yapıyordu. Böylece, “Yılan sokmadan, yılık tepmeden (hiçbir sebep yokken)” (atasözü) halkın kendisine gülmesine sebep olduktan sonra işin içinden sıyrıldı. “Biz ölmeyiz. Biz hallederiz” diye düşünen Saamıy birden öfkesine yenik düştü. İçerideki odaya koşarak girdi ve “Fırlatmak öyle olmaz böyle olur.” diyerek biraz önceki yatak yorganı daha uzağa, avluya atmaya başladı.

- İşte gitmek öyle değil böyle olur! dedi Saamıy.

Annesi ise:

- Şimdi defolun, gözüme görünmeyin! dedi Daha sonra yaşlı kadın Zakeş'e bakarak:

- Sen ne yaptığını zannediyorsun! Yapacağını yapıp ince bir ip gibi işledin, daha ne yapacaksın? Çık git! Değil senden öz çocuğumdan bile bir şey beklemiyorum.

Saamıy içerdeki odaya nefes nefese girdi, rengi kaçmıştı. O, Zakeş'e emredici bir sesle:

- Üzerini giy! Biz artık fazlayız bu evde! dedi.

Zakeş hareketsiz olduğu yerde öylece duruyordu. Onun akıllı gözleri yere bakıyordu. Beklenmeyen bu talihsiz olay onu çaresiz bırakmıştı.

Saamıy kalan iki üç kitabını alıp avluya, kendi eşyalarının dağıldığı yere fırlattı. Ayaklarını yere sertçe vurarak yürüyerek annesinin yanından geçip başka bir şeyim kaldı mı diyerek evin dört köşesine bakıp tekrar tekrar girip çıkıyordu.

Sokaktan geçip gelen Saamıy'ların komşusu avluda serilen yatak-yorganı görünce sonunda yavaşça kavganın yaşandığı eve girdi. Saamıy bu durumdan hiç hoşlanmadı. Akıllı olmayan insanlar birinin mutsuzluğunu konser izler gibi hayretle izler. Dahası yalanla karıştırarak masal anlatır gibi halka anlatırlar değil mi? Komşu, eve girdikten sonra:

-Ah, ne oldu size? Ayıptır böyle şeyler, dedi.

Saamıy daha da sinirlenerek:

- Yürü diyorum. Ne yapıyorsun? Geri mi dönmek istiyorsun? diyerek Zakeş'i güçlkle dışarı sürükledi. Fakat Zakeş çıkmadı. Onu öyle gören onun Saamıy'ın elinden kurtulmaya çalıştığını zannederdi.

- Ah, yavrum Saamıy sana ne oldu? diyen komşusu ona yaklaştı. Saamıy daha da hiddetlenip komşusuna:

- Siz karışmayın, kendi işinize bakın! diye çıktı.

O an Zakeş'i götürmek için bileğinden tutuverdi. Zakeş elini çekti ve doğrudan Saamıy'ın gözünün içine bakıp sert bir şekilde:

- Ben hiçbir yere gitmiyorum, dedi. Ben annenle aranı açıp anne-oğulu ayırmaya gelmedim, dedi.

Saamıy, annesi ve hatta komşusu bile Zakeş'in böyle kararlı bir duruş sergileyeceğini düşünmemişlerdi. Saamıy akıl edip de ne söyleyeceğini bilemedi.

- Aklına kurban olduğum Zakeş! dedi komşusu.

Ansızın çıkan yangını söndürmek insanın kendi elindeymiş! Saamıy'ın annesi hatasını anlayıp ortalığa düştüğü için yaptığı şeyden dolayı pişman oldu. Fakat dışına onu yansıtılmamaya çalıştı. Yine de altta kalmak istemeyip çoktan kararını vermiş biri gibi güçlkle çıktı sözler ağzından:

- Gidin, yapacağınızı yaptın kendini iyi göstermeye çalışma. Eninde sonunda gideceksiniz. Şimdiden gidin, dedi.

O vakit Zakeş hızlıca yürüyerek gidip kaynanasının boynuna sarılarak onu öptü:

- Kurban olduğum, anneciğim ben gitmiyorum. Kavgayı başlatan da ben değilim.

Saamıy kapıya doğru yöneldi.

İnsan isterse en katı yüreği yumuşatabilir. Merhametin üstün geldiği sayısız dakikaların olduğunu unutma okuyucum! Kenardan olup bitenleri izleyen komşusunun yüreği ferahladı.

Yaşlı kadının gözünden yaş süzüldü.

Ertesi gün Zakeş uyanmadan yaşlı kadın semavere su koydu. Ardından onun sesini duyan Zakeş hızlıca kalkıp kapıya çıktığında verandada kaynanasına denk geldi. Yaşlı kadın Zakeş'in elinden tutup onun zayıflayan güzel yüzüne, çakmak çakmak yanan gözlerine birkaç saniye bakıp:

- İçin rahat olsun kurban olduğum. Hadi kardeşlerini gör, gel. Sinemaya git. Ben senin öz annen değil miyim?! dedi.

4.2.9. BOŞANMAK

Siz benim gülüşü güzel bir kadına âşık olduğumu düşünüyorsunuz. Kesinlikle yanılıyorsunuz! Çünkü gençlik yıllarımda böyle bir güzele eski bir volkan gibi alevlenip söndüm. Biz erkekler aslında hayatımızda güzel kadınların yalvarır gibi bakan gözlerine,

gümüş çanlar gibi çınlayan kahkahalarına, içimizi eriten tatlı sözlerine pek rastlamayız. Bu güzel kadınların vazgeçilmez olmasından değil onların kıymetini anlamak için hayatın bir kuralıdır! Erkeklerin güzellere istemsizce âşık olma sebebi budur.

Bende bir kadına âşık olup acısını çekmeden önce onun baldan tatlı sözüne kanıp tuzağa düştüm.

Evlilik yapmanın zaman geldiğinde bahanelere sığınmıyoruz. Aranılacak şey apaçık ortadadır aslında. İyi günde kötü günde bir arada olabileceğimiz ömürlük bir hayat arkadaşını arıyoruz.

Benim çocukluğum çok çabuk geçip gitti. O günlere geri dönmek istiyorum. Çocukluğum benim için çok değerlidir. Ne kadar para versem de o günleri geri alamam.

Fıldır fıldır oynayan gözleri, kara kaşları, ince hareketleri boynu, yalnızlığı, siyah tenli genç kadın oltama takılmıştı. Aslında kimin oltasına kim takılı Allah bilir. Nasıl nişan alırsanız alın ok ölecek olana isabet etmez mi? O yanımdan geçerken göğüslerini sallayıp, ara sıra gülüp bana yaklaştığında bir kadın almanın gerekliliğini tüm hücrelerime kadar hissedip “sevgi, muhabbet” denen şeylere minnet duyduğumuz zamanların sayısı çoktur. Hayır okuyucum, artık sayılamaz olduğunu söyleyemem.

Hayat, şu büyük dünyada sayılamayacak hiçbir şeyin olmadığını her şeyin bir hesabı olduğunu, iyiliğinde kötülüğünde eninde sonunda insanın kendi cebinden çıkacağını ortaya koydu. İnsanların bundan kaçamayacağını da gördüm.

Evlendikten tam sekiz ay geçtikten sonra ay dolunay olduğunda eşim bir erkek çocuk doğurdu.

Doğumhanenin kapısı önünde sevincimden o taraf bu taraf dolaşıp heyecanla şu sözleri tekrarladım:

- Kudretine kurban olayım Rabbim. Çocuğumu erkenden kucağıma verdiğin için ne kadar şükretsem azdır.

Ben dine inanmıyorum. Allah'ın bu kudretine hamd etmek ağzıma nasıl geldi bilmiyorum. Doğumhanenin penceresine yapışıp, sevgili yârimin başka bir deyişle çocuğumun annesinin yüzünü görmeye hasret kaldım. Sonunda onu gördüm. Yatakta önlüğüyle yatıyordu. Beze sarılmış el kadar bebeğim de annesinin yanında yatıyordu. Karım beyaz teniyle öncekinden daha da güzel görünüyordu. O beni gördü ve sonunda

tebessüm etti. Dudaklarım ne kadar uzadıysa o kadar uzatıp ağzım ayrılacak kadar açıp kakhaha attım.

Pencereden el salladım ve hemen dönüp markete koştum. Göz aydınlığı için hemşirelere konyak, çikolata alırken mutluluktan ellerim titriyordu. Gülünç bir haldeydim. Beni böyle görenler gülüştüler.

Doğumhaneden çıkarmak için köyden birinin Moskviç arabasıyla karımı eve getirmesi konusunda anlaşılmıştı. Benim de kendime göre dostum düşmanım var. Onlara göre taksi veya kamyoneti ona layık görmüyormuşum.

Biz neşeyle arabadan indiğimizde yaşı geçmiş yengem yanımdan beni dürterek:

- Kendine gel neden sırtıyorsun? dedi.

Ben toparlanmaya çalıştım ama kendimi tutamadım. Eve kadınlar gelmeye başladı. Ne yapmak gerek onu da bilmiyordum. Elimden geldikçe onlara içki ve şarap ikram ettim.

Karım yatağa oturup dirsek kadar bebeği göğsünü dayayıp yavaşça hareket ettirerek, uzaktan uzağa onu izliyordu. Bunu görünce içimden: “Ah anneler”, “Annelikten daha kutsal bir görev var mı? Onlar dünyaya birer insan getiriyor, insan!” dedim.

Karım hemen toparladı. Elimden geldiğince rahat etmesi için tüm imkânları sağladım. Evlilik hayatımız iyiydi, elimden gelen her şeyi yapıyordum. Bir ay kadar buzdolabından eti eksik etmedim.

Oğlum üç aydan sonra gülmelere başladı. Karım ve ben esmer olsak da çocuğumuzun yüzü sarı, bembeyaz tüylerle kaplıydı. Onunla ilgilenmek için kıyafetlerini giydirip kucağımda uyutuyordum. Kurbağa gibi çabalıyordu. Sert tırnaklarıyla bağrımı yırtıyor ve başını kaldırmaya çalışıyordu. Ben onun sarı kafasını ölesiye seviyordum ki!

Bir gün beklenmedik ve şaşırtıcı bir olay oldu.

Sabahleyin oğlumu oynatırken karım gelip yanıma uzandı. O gözlerime bakıp gülerek:

- Kara burnu tıpkı seninkine benziyor, dedi. Ben ise kibarca:

- Yok, onun burnu seninkine benziyor. Benim burnumu görmüyor musun? Onunki biraz yatsı ve sivri. Kenarında küçük bir çukur var, dedim.

Karım dik dik bakarak:

- Peki, sana neresi benziyor? dedi.

Karımın bu sözü hiç hoşuma gitmedi.

- Çocuğun tıpa tıp bana mı benzemesi gerekiyor? dedim ben.

- Peki, kime benziyor?

- Bence insana benziyor. Çünkü ben de sen de hepimiz insanız.

Karım yattığı yerden sinirlenerek kalktı ve hiddetlenerek:

- Neden bana benziyor demiyorsun? Öyle değilse bu başkasının çocuğu mu demek istiyorsun? dedi o.

Kalbim yerinden fırlayacak gibi oldu. Ben yalan söylemekten nefret ederim. Çünkü beni yalan söylemeye sevk edecek hiçbir durum yoktu ortada.

- Ben öyle mi dedim?

- Konuşmandan anlaşılıyor, burnu benzemiyor diyorsun.

- Allah aşkına, yalan mı söyleyeyim? Allah çarpmaz mı? Çocuğun burnu benim burnuma benziyor mu?

Karım bana bakıp somurtarak:

- Aynısı! dedi.

- Olabilir, benzeyip benzememesi o kadar da önemli değil, dedim çaresizce.

Fakat sanki birisi kalbimin derinliklerine bir çivi saplayıp onu soğuk suya soğuk çıkarıyordu. Bunu dışarıya yansıtmadım. Bu beklenen bir şey de değildi. Nasıl bir vesveseye kapılıp da bu duruma gelmişti?

O sırada yatakta yatan çocuk ağlamaya başladı.

- Al işte, uykusunu böldün, dedim karıma.

Karım sinirlenerek:

- Sen beşiğe yatır. Bende seni adam zannedip bu çocuğu doğurdum, deyip kapıyı çarpıp dışarı çıktı.

Ben onun arkasından hayretle bakakaldım. Sarı kafalıma (bebeğe) baktığımda ağlamasını durdurmuş benim göğsüme yapışıp meme arıyordu. Göğüs arayışı içinde

soğuk dudaklarını vücuduma yapıştırıyordu. Tekrar gelir diye kapıya kulak kesildim tek bir çıtırtı yoktu. Seslenip bir o tarafa bir bu tarafa dört dolaşıyordum evin içinde. Bebekse hâlâ huzursuzdu. Sonunda dönüp avluya çıktım. Sakince duran ağaç ve çit gözüme ilişti. Karımın bir dakika önce onların yanından geçip geçmediğini de bilmiyordum. Bebek her çığlık attığında ben sinirlenecek bir şeyler buluyordum. Bebeğin sesi kısılıp bitkin bir şekilde inlemeye başladı. Küçük boğazı tutuluyor ve tekrar açılıyordu. Yarım saat kadar sonra bebek uyuyakaldı. Bir zaman sonra büyük yengemle karım geldi. Yengem bir şeyler olduğunu anladı. Bundan dolayı temkinli hareket ediyordu. Karımsa iki gözü kızarmış, gerçekten ağlamıştı.

Yengem çocuğu alıp yüzünü açıp terlediğini gördü ve:

- Al, ciğerleri dolmuş, dedi karıma. Karım yüksek sesle:

- Baksın kendi çocuğuna, dedi. Kendisi ise ev de bir şeylerle meşgul, hızlıca bir o taraf bir bu taraf geçip geliyordu. Ne yaptığı belli değildi. Gözüm üstündeydi. “Bu da nesi? Bu nasıl bir felakettir?”

- Al, çocuğu yatır!

- Yatırmıyorum!

- Ölünü göreyim! diyerek azarladı yengem. Fakat o bıyık altından gülererek olduğu yerden kalktı ve çocuğu yatağa yatırdı. Yengem bana:

- Ne oldu size, kavga mı ettiniz? diye sordu.

- Kavga mı etmişiz?

- Ya ne oldu?

- Ah yenge, kendiliğinden yüzünü asıp kızıyor. Anlamadım ki, çocuğun burnu...

Yengem sözümü keserek:

- Yaa. Çocuğun burnu aynı senin burnuna benziyor, ne var bunda? Çocuk da değilsin niye böyle yapıyorsun? dedi.

- İt olayım bir daha bu konu hakkında bir şey dersem!

- Sen ne düşündüğünü söyledin mi?

- Şimdi ne düşündüğümün bir önemi yok, ben hiçbir şey yapmamıştım...

- O zaman niye konuştun? Çocuğun burnu seni rahatsız mı ediyor? Uyuttun mu? Ayıptır...

- Ah yenge bir hoşsun. Bilip bilmeden konuşmamak gerekir. En azından sözünün bir kıymeti olsun, dedim sabırsızca.

Yengem yerinden doğrularak:

- Bırak, kurban olduğum. Kimse duymasın. Sizler yetişkin iki insansınız. Yapmayın böyle şeyler. Gelin ağlayarak geldiğinde evde biri vardı, utandım ay! Güzel davran, herkes seni mülayim biri olarak bilir. Ben artık kalkayım. Gelin sen de affedici ol. Erkekler olur olmaz her şeyi söyler. Bütün her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünecek olsak baş edemeyiz, dedi.

Yengem çıkıp gitti. Karımsa gözüne yazmayı çekip kendini benden koruyormuş gibi uzak tutuyordu sanki!

“Ah, bu nasıl bir felakettir. Geçer geçmesine ama onun benim bilmediğim bir sırrı var gibi” diye düşündüm. Karım: “Bu böyle bitmedi” diyerek hızlıca kalkıp çocuğu sardı ve kapıya doğru yöneldi.

Bir başka felaket daha yaklaşıyor galiba diye tedirgin olup:

- Nereye gidiyordun? dedim.

Karım başını eğip cevap vermeden çıkıp gitti.

Çekip gittiğinde onun sinirden alevlenen gözleri benim gözümün önüne geldi bir anlığına. Her ne kadar karım olsa da nedendir bir tiksinti duygusu peyda oldu bende. Vay be! Nedendi bu tavır? Birine söylesem bana inanır mıydı? Karımın böyle bir karaktere sahip olduğunu bilmiyordum. Bilmeden bir şey mi yapmıştım? En fazla ne yapmış olabilirdim! Gönlüm soğuyup kendi kendime suçlu bir şekilde öylece kalakalmıştım. Herkesin bildiğini düşünüyor, kapıya çıkmak bana edepsizlikmiş gibi geliyordu. Aslında nazlanmak benim neyime. Böyle bir kibarlığın gereği yok diye düşündüm.

O gün eşim geç geldi.

“Nereye gittin? Neredeydin?” diye sorasım gelmedi. Hesap sormaya hakkım da yok. Eve geldikten sonra ki hâl ve hareketlerini, söylediklerini dikkatle gözlemlemeye

başladım. Şimdiye kadar aklıma hiç böyle bir şey gelmemişti. Şüpheli bir şey olmadığını anladığımda biraz daha yumuşadım. Şüphe denen şeyin ne olduğunu bilmiyordum bile!

Tam tamına üç gün boyunca bu durumumuz devam etti. Çünkü ne yapmam gerektiğine karımın karar verdiğini daha ilk günden öğrenmemiş miydim? Bu yüzden düzeltmeyi dokunulmaz kutsal bir görev olarak ona bıraktım. Sonunda aramızdaki buzlar eridi. Evde ciddi manada bir şey olmuş gibi kopan bağlar yeniden onarılabilirdi.

Ortadaki tatsızlık buharlaşıp kendiliğinden ortadan kalktı. İkinci kez böyle bir huzursuzluk olmasın diye ikimizde çabalıyorduk.

Fakat karım:

- Sen neden içindekileri açık açık söylemiyorsun? diye sordu sonunda.

- Ben mi? Benim gizleyecek hiçbir şeyim yok, dedim.

Karım sessizce düşündü ve birdenbire:

- Ben böyle bir adamı sevmiyorum. Yine aynı şeyden bahsediyorsun, dedi.

- Allah aşkına olmayan bir şeyi konuşmaya gerek var mı?

O buna da cevap vermedi. Bende üzerinde durmadım. Ertesi gün işten geldiğimde ev temizlenmiş, mis gibi kokuyordu. Avlu süpürülmüş, her yer tertemizdi! Önceki işlerin hepsi kendiliğinden unutulmuştu. Karıma minnettar olduğumu sizlerden de saklayamam. O kadınların içinde gökyüzündeki bir yıldız gibi göründü bana.

Çocuğum benim tabirimle sarı kafalım bir yaşına geldiğinde güçlükle emeklediği bir gün karım hamile olduğunu söyledi. Ne büyük bir mutluluk! Ben çocuklarımın annesini hiçbir şeye aldırmaksızın boynuma bindirip taşımaktan utanmam. Çünkü o karnında çocuklarımızı taşıyor. O, ev geçindirmede iyi. Artık evde kavga-gürültüden nefret ediyorum. Böyle bir şeyin olmasını önlemek için genellikle karımın tavrına göre hareket ettim. Fakat beklenmedik bir felaketin daha bizi beklediğini nereden bilebilirdim. Bu bir felaket değil nasıl desem bir bahtsızlık. Bu bahtsızlık bu güne kadar devam eden onarılamaz bir yara olarak kalacak.

Bir gün öğle vakti eve geldiğimde karım rahat bir şekilde bacaklarını uzatmış, mırıldanarak şarkı söyleyip eline aldığı bir bavula intizamla elbiselerini yerleştiriyordu. Önemsemedim.

- Çayın var mı? dedim ben. O, yanan ocağı işaret ederek:

- Orada kaynıyor, dedi.

Ben oynayıp duran sarı kafalımı kucağıma alıp:

- Şimdi çay içeriizz, annesi çaay koyacak... diye oynamaya başladım.

- Kendin dök iç, dedi o. Daha sonra mırıldanıp şarkı söylemeye devam etti.

- Ne oldu?

Karım: “Ah zavallı!” diyerek bana baktı.

- Koy iç, ben olmasam ne yapacaksın? Beni hizmetçi olarak mı aldın?

- Çok ilginç. Durup dururken huyun niye değişiyor. Daha ben kapıdan girmeden senin ters ters konuşasın varmış, dedim.

Bu sözümü üzerine almayıp biraz önceki gibi mırıldanarak şarkı söyleyip elbiselerini bavula yerleştirme işini bitirdi. Oflayarak yerinden kalktı. Ben:

- İnsanda biraz insaf olur. Sen aklından geçenleri yapmadan duramıyor musun? Sabah işe giderken iyiydin şimdi ne oldu, dedim.

Karım: “Şuna ne yapsam?!” der gibi oflayarak birkaç saniye bana dik dik baktı ve sevimli bir şekilde sadece başını çevirip giyinmeye başladı.

- Şimdi ne oldu, kurban olayım, çıldıracağım söyle!

- Sen kendi insanlığınla yaşa, bana dokunma!

- Sana dokunmayayım mı?

O: “Bilmiyorum,” diyerek omuzlarını silkeleyip pardesünü giymeye başladı. Farklı biri vardı karşımda sanki. İşte o zaman içimde küçük de olsa bir merhamet kırıntısının kalmadığını onun yüzüne bakınca fark ettim.

- Nereye gidiyorsun? dedim endişelenerek. Karım ters ters bakarak yabancı biriyle konuşuyormuş gibi sertçe:

- Gidiyorum. Yanındakine iyi bak, dedi.

- Bu ne demek? Gitmeyeceksin değil mi? Ya diğerine ne olacak? diye haykırdım ben.

- Hangisine? diye dönüp kayıtsızca sordu.

- Karnındaki bebek!

O, sol elinin avuç içiyle hızlıca karnını ovuşturarak:

- Bebek yok, dedi.

- Var diyordun hani!

Karım öfkeyle:

- Bir kadın senden çocuk yapar mı? Kendine bir bak! deyip hemen çıkıp gitti. Ben çok öfkelenerek:

- Yazıklar olsun “Kendine bir bak” deyip durmuyor mu bir de! Başını kesip mahkemeye kendim gider teslim olurum ya...

Böyle tehditkâr sözler söylemenin dışında elimden bir gelmeyip oturduğum yerde kaldım öylece kalakaldım. Çaysa ocakta kaynayıp duruyordu. Her şey olup bitmişti. Uzun bir süre tamamen bizi terk ettiğine inanamadım. Fakat gitmişti! O zamandan bu yana uzun yıllar geçti. O kadına hiçbir yerde rastlamadım. Sarı kafalım büyüdü. Hiçbir şey bilmiyor. “Alevlenen ateş öyle kalır mı?”. Acıma dayanamayıp hemen evlendim. Şimdiki eşim bana uyum sağlayan yumuşak huylu biri. Ondan da çocuğum oldu.

Fakat o ilk karım nedense aklımdan çıkmıyor. Bazen eskisi gibi, arzulayıp özlüyorum. O bu evden sadece kendisi değil benim ruhumun da bir kısmını alıp götürmüş gibi. Bu yüzden o gittiğinden beri kendimi eksik hissediyorum. Düşününce ona kızdığımı söyleyebilirim. “Beni terk etmesini gerektirecek ne yaptım” diye düşünüyorum.

4.2.10. MİHRİHAN

Profesör Malov’dan sonra yaklaşık yarım yüzyıl içinde Kargalıktaki Uygur dilinin çok dikkat çekmese de ne kadar değiştiği hakkında materyal toplayıp araştırma yapmayı çoktandır düşünüyordum. Şansıma doktora girdikten bir yıl sonra 1955 yılında bilimler akademisinin dil araştırma şubesi tarafından Kaşkar’daki Uygurların dili üzerine bir araştırma gezisi düzenlendi. Keşif gezisine katılanlar listesinde ismimin yer aldığını duyduğumda çok mutlu oldum.

Keşif ekibi binlerce kilometre yol kat ederek Kaşkar şehrine ulaştı. Orada deneyim kazanmak için geçici olarak Beşgirem köyünde çalışıyorduk. Bu gerçek bir hizmet değil, yalnızca karşılaşılan sorunların üstesinden nasıl gelinir bunu öğrenmek geçici bir durumdu.

Fakat işe başladıktan üç gün sonra benim Urumçi'ye dönmem gerektiğine dair acil bir telgraf aldım. İşlerimi teslim edip yola çıktım. Kaşkar şehrine hemen dönerim diye düşünüyordum. Fakat hemen giden bir araç bulamadığım için üç gün mahsur kaldım. Sonunda çaresiz Kuçar şehrine kadar posta arabasıyla gitmek zorunda kaldım.

Posta arabası yol üzerindeki duraklarda durup bizi oldukça bunaltmıştı. Yolda Aydar adında bir Kırgız genciyle tanıştım. Onun konuşkanlığı, gülümseyen gözleri hâlâ aklımda. Genelde böyle bir insanlarla kolay kolay anlaşılamam. Fakat sıkıcı olan bu yolculukta ikimiz de anlaştık.

- Öyle olacakmış, diyen Aydar durmadan konuşuyordu. “Her kürek kendi hakkını alır.” Sizler gibi bilimle uğraşmasam da kendi payıma düşen halk hizmetini yapmaya çalışıyorum.

- Urumçi'ye ne için gidiyorsun?

- Hey yoldaş, bizim “gölgesinde köpek yatmayan” bir yöneticimiz var. “Git” diyor, gidiyorum. “Gel” diyor, geliyorum. Urumçi'de çalışıyorum. İş gezisine geldim. Urumçi'de çalışan bir avuç Kırgız personelimiz var. Bunların arasında rüzgârda uçan çalı topağı gibi ben de durmadan çalışıyorum.

Posta arabası Taklamakan çölünde üç gün boyunca yol aldı. Mola verdiğimizde Aydar'ı konuşturuyor, kitap okuyor, günlük yazıyordum. Yatacağımız zaman Aydar'ın kırmızı yolluğunu yere serip üstüne yatak yapıyorduk. Güneyin rüzgârsız, ılık gecesinde uyuduk.

Kuçar şehrine vardıktan sonra posta arabasından indik. Çünkü postacı başka bir arabayla yola devam edecekmiş. Bu yüzden tekrar nakliye aracına binmek zorunda kaldık. Arabanın üç gün sonra Urumçi'ye gideceğini öğrendik. Çare yok üç gün daha çekecektik bu çileyi. Otelin iki katlı odalarından birini tutuk ve Aydar ile beraber gelecek olan arabayı bekledik.

- Ya dostum, sen bilmezsin! Gomindanlık zamanında Kuçar çok kötü haldeydi. Nerde kaçak var bu şehre toplanırlardı. Sen bir de onların karılarını gör. Uygurların en güzelleri Kuçarlıdır. “Turfan’ın üzümü, Karışehrin atı, Kuçar’ın kadınları” diye söylenen türküler boşuna mı söylenmiş sanıyorsun, diyerek Aydar bana anlatıyordu.

- Bu doğru. Peki şimdi nasılmış? dedim ben.

Doğrusu Kuçar’ın kadınları hakkında halk arasında söylenen birçok söylenti var. Buradaki kadınlar din kisvesi altında açıkça gerçekleştirilen bedenlerini satmanın kendince bir yöntemleri vardı. Diğer şehirlerden ticaret yapmak için Kuçar’a gelen tüccarlar bu kadınlara uğramadan geri dönmezlerdi. Bazı güzel kadınlar bu yolla servet biriktirirler. Bu durumda kadının beğenmesine gerek yoktu, erkeğin onlardan birini seçmesi yeterliydi. Onu kaç günlüğüne veya aylığına kendisine eş olarak alacağını da erkek belirlerdi. Çoğunlukla bu ticaret ne kadar süreceği Kuçar’da ne kadar kalınacağına bağlıdır. Bu süre iki üç günden birkaç aya kadar devam edebilir. Hocalar şu kadar gün veya şu kadar aylık diyerek süreci netleştirdikten sonra nikâh kıyarlar. Bu süre dolduktan sonra kadın o kocasından aldığı eşyaları, düğün için aldığı elbiselerin tamamını kendisi alır. Daha sonra başka geçici bir kocanın gelmesini bekler. Onları bu şekilde pazarlayanlar kadınları sokağa koyup şehrin hangi yöresinden hangi tüccarların geleceğini takip ettirir. Böyle kadınlar kendi aralarında söyleşirken kaç tane kocaları olduklarıyla övünürler. “Seninki sadece otuza mı ulaştı?” diye çekinmeden konuşurlar. “Ay benimki çoktan kırkı aşmıştır!” Onlar kendi rağbetlerini böylece artırır.

Aydar ısrarla:

- Sen beni de beraberinde götür. Sana ilginç bir şey göstereceğim. Abdestsiz yere basmayan hor görülür. Hadi dışarı çıkalım, dedi.

Ben Aydar olmasa da şehir halkını tanımak ve şehri görmek istiyordum. Aydar’ı takip edip pazara kadar gittim. Yağmurdan çamura bulanmış sokağın kenarlarında sıra sıra dizilmiş kadınlar kaymak, süt, ayran satıyorlardı. Çoğusu yalın ayaktı. (Buna alışkanlıkta denebilir!) Alınlarına düşen yazmaların iki ucunu arkalarına atmışlardı. Biz onların önünden yavaşça geçiyorduk. Oturan kadınlarla konuşturmak istedim. Çünkü Kuçarlı Uygurların dilindeki aksan kulağa çok hoş geliyordu. Bu durum özellikle kadınların konuşmalarında açıkça görülüyordu. Onlar doğal bir şekilde konuştuklarında kelimelerin sonunu farklı bir anlam ifade edecek bir ses tonuyla uzatırlar. Bu Kaşkar

vadisi veya Ulca yakınlarındaki Uygurların aksanına hiç benzemiyordu. Eğer keşif gezimiz buraya gelseydi ses işaretlerini transkripsiyona doğru şekilde yerleştirmek çok zor olurdu.

Biz kadınlarla özellikle uzun uzadıya pazarlık yaptık ve iki kap ayran aldık. Kadınlar kaplarını geri almak için tepeye kadar bizi takip ettiler. Aydar kâsedeki ayranını yudumlarken üzülerek:

- Bir tane bile güzel göremedim, dedi.

- Güzellere çok aldanma, dedim ben.

Aydar şakayla karışık:

- Ya, gerçekten mi? Sağına soluna bakmadan yürüyen bir Kırgızsın, dedi.

Ertesi gün Aydar’la beraber sokaklarda uzun uzun yürüdük. Ben bu güne kadar şarap hiç içmemiştim. Bu yüzden “Bir içip de tadına bakalım” diye düşünüp Aydar’a danıştım. Sora sora kırmızı şarap satıcısının yerini bulduk.

Bahçe kapısının yerine konulan küçük kapıdan geçtikten sonra yirmi adım kadar yürüyüp avluya girdik. Küçük avlu üzüm yetiştirmek için yapılmıştı. Üzümün avuç içi kadar olan yaprakları güneşin sıcaklığını kesiyor böylece su serpilen avluyu serin saklıyordu. Avluyla ev arasının her iki tarafına yerim metre yükseklikte bir sedir konulmuş, onun üzerine bir parça eski yolluk serilmişti. Duvara doğru bir dutar asılmış, onun diğer yanında yolluğun kenarında dört döşeli masa duruyordu. Şarap içenler o masanın etrafına oturup eğleniyor olsalar gerekti. Bu sahne bana Kulca’da boza yapan Kırgızları hatırlattı.

Tam o esnada evden, tahmini on sekiz yaşlarında genç bir gelin çıkıp geldi ve sedirin kapıya bakan tarafına yaslanarak oturdu. Elinde büküp oynadığı üzüm yaprakları vardı. O oldukça şirin ve sevimli görünüyordu. Üzerinde küçük çiçekli beyaz pamuklu elbisesi vardı. Koyu mavi şalvarının yamalanmış bacağı, elbisesinin etek kısmından serbestçe çıkmıştı. Yalınayak yavaşça hareket ediyor ve bizden çekiniyor gibi görünüyordu. Siyah satenden dikilen dış kıyafetinin düğmeleri özellikle açılmış gibi görünüyordu. İki dolgun göğsü dış kıyafetiyle elbisesini tümüyle dışa doğru itiyordu. Gelinin beyaz tenli yüzü oldukça sempatik görünüyordu. Onun sade kıyafetleri güzelliğiyle uyum içerisindeydi. Gelinin her bir hareketi doğal ve kendine özgüydü. Ben

belli etmeden alttan alttan bakıyordum. Koyu kara kaşı gölgede fark edilmiyordu. Başına aldığı kırmızı pamuk eşarp altındaki parlak siyah gözleriyle bizim ne yapacağımızı tebessüm ederek takip ediyordu. Muhtemelen yabancı olduğumuzu anladı.

Onu fark eden Aydar neşeyle açılmaya başladı:

- Ha, bu arada güzel bir şarap olduğunu duymuştum neden boşu boşuna sokakta gezmişiz? Böyle olacağını bilseydim...

O, gelinden gözlerini alamıyordu.

- Dön, bana bak Aydar, şarabın sarhoş etmez mi adamı?

Bu soruya yerinden kalkıp doğrulan gelin cevap verdi:

- Sarhoş etmez üzümünden yapılıyor.

Aydar'a baktım ve:

- Önceden içmediğimiz için küçük bir şişe içip deneyelim, diye önerdim.

- Kadınlar bile bu kadar içer. Genç delikanlılar korkar mı hiç?

Genç gelinde söze karıştı. Ben onun bu tavrını şarabı satmak için yaptığını düşündüm. Aydar ima yoluyla:

- İçelim. İkişer tane alalım, diyordu.

- Belki başka bir yerde de vardır. İyisini bulup içelim, dedim sonunda. Aydar kırmızı şarap satan eve doğru yürüdü. Gelin gülümseyerek:

- En iyisi bu. İçip denemeniz gerekir, dedi.

- Bunun iyi mi kötü mü olduğunu nasıl anlayacağız?

- Anlarsınız, biz de anne karnında öğrenmedik ya.

O sırada Aydar bir şişe koyu kırmızı şarabı içip kendinden geçmişti.

- Ağır değilmiş, ağır olsaydı daha iyi olurdu, dedi o.

- Bununda insanlar gibi çeşitleri var. Ağır olanı da var fakat onun kötü yanı insanı sarhoş eder, dedi gelin.

- O daha iyi değil mi, dedi Aydar üstü kapalı. Genç, geline taraf gülümseyerek baktı.

- Sonra onun tadını alamazsınız. Bu insanın aklını başından almaz. Tüm lezzetini ayıkken hissedersiniz.

Gelinin bu sözüne bende Aydar'da cevap veremedik. Başka bir şey söylemediğimiz için mi yoksa başka bir sebepten mi bilmem onun gözlerinde bir çeşit akıllılık hissettim. Daha sonra o yere baktı. Sonra tekrar başını kaldırıp:

- İçiniz kana iyi gelir, dedi.

Bana ikram edilen şaraba alışık olmadığım için zorla içtim. Çoğusunu Aydar içti. Onun gidesi yoktu. Geline karşı biraz meyilli olduğu anlaşılıyordu. Fakat gidelim dediğim için sokağa çıktık. Aydar hayran hayran:

- İşte şimdi gördüm. Bir peri gibiydi kendisi. Fakat akılsızdı biraz.

- Deli mi demek istiyorsun?

- Yok, öyle değil. Önce bizi sözle ölçüp tarttı. Biraz yaklaşıncı kendinden uzaklaştırdı.

- Belki de o senin düşündüğün kadınlardan değildir.

- İyi olsa meyhanede ne işi var. Senin bildiğin okumuş kadınlardan değil bunlar, kültür nedir bilmezler!

- Okuyan, kültürlü kadınlar melek mi demek istiyorsun?

- İçen kişi delirmiş, aklını kaybetmiş demektir. Biraz daha otursaydık sohbet ederdik.

Ertesi gün erkenden kalkıp horozlar öterken serin sokaklardan geçerek otogara vardık. Yolcular aracın etrafına toplandı. Henüz gün ışımamıştı. Muavin yolcuların bilet numaralarını söyleyip onları sırayla arabaya almaya başlamıştı. Dört kişiden sonra ben, benden sonra Aydar bindi. Genç yaşlı, kadın erkek arabada toplam yirmi dört kişi vardı. Arabamız erkenden saat dört buçukta yola çıktı.

Sokağa çıkmamızla soğuk hava yüzümüze çarptı. Bir yerlerden bir korudan yeni biçilmiş taze yonca kokusu geliyordu. Arabamız şehirden uzaklaştıktan sonra keçi derisinden yapılan yağ konulup ağzı bağlanan tulum gibi kendimizi salıverip, başımız bir o taraf bir bu tarafa düşerek uykuya daldık. Bazı uykusu gelmeyen uyanıklar mırıldanıp,

şarkı söylüyorlardı. Güneş ışıkları yere düştüğü vakit uykulu uykulu esneyip birbirimize baktık.

Bir ara Aydar beni diziyle dürttü ve çenesiyle yanımda oturan adamı işaret etti. Baktığımda dün geceki meyhanede gördüğüm güzel genç gelinin yanımda oturduğunu fark ettim. O dünkü gibi hem güzel hem de sevimliydi. “Onun kocası hangisiydi acaba?” diye düşünüp ona layık birini oturanlar arasında bulamadım. Gelinin diğer yanında beyaz sakallı yaşlı bir adam oturuyordu. O kısılan gözleriyle uzaklara bakıp sanki kendi gençlik çağlarına gitmiş gibi hayallere dalmıştı. Ben onu gelinin babasıdır diye düşündüm. Çünkü gelin adamın dizine başını koymuş uyuyordu. Aydar ekmeğine yağ sürülmüş gibi gülmeye başladı.

Gelin kucağında bir sepet şeftaliyle oturduğu için iyi uyuyamamıştı. Devamlı uyandı ve bundan rahatsız oldu. Ben sepeti kendi kucağıma alıp tuttum.

Genç gelin gece yarısına kadar rahat bir şekilde uyudu. Bir ara başını kaldırıp alnına düşen saçlarını düzeltti ve sonra kaşlarını çatıp nereye vardığımızı görmek için etrafa göz gezdirdi. Beyaz tenli yüzü daha dolgun daha da sevimli göründü. Berrak sabah havasında, sevgi dolu babasının kucağında sallanıp uykusunu almış görünüyordu. Annesinin sütüne doymuş yavru bir kuzu gibi canlanıp bir ara bana baktı:

- Size zahmet verdim, bana veriniz...

- Hiç önemli değil, deyip sepetini ona verdim. Onun güzelliği ağır basıyor, beni kendine çekiyordu.

Biraz sonra:

- Dün gece sizi bir yerlerde görmüş olmalıyım, dedim geline.

- Evet dün görüşmüştük. Siz Urumçulusunuz galiba?

- Kulcalıyım. Siz nerelisiniz?

- Biz Urumçuluyuz.

Aramızdaki konuşma böyle başladı. Ona karşı içimde bir miktar iyi niyetimin olduğunu hissedince onunla rahatça konuşmaya başladım. Aydar ise gözünü ondan ayırmıyordu. Tebessüm ederek söze girdi. Ben onun gelinle konuşmasını sağladım. Bu

kadar farklı kişiliklere sahip insanların birbirine nasıl davrandıklarını görmek benim için ilginçti.

Kara şehre varmak üzereydik. Sol tarafta Tanrı dağlarının buzullarla kaplı tepelerini görüyorduk. Sağ tarafımızda ise Taklamakan Çölü'nün efadra bitkilerinden oluşan kumlu çalıları yüksek tepeler oluşturmuş, bir sıra halinde uzanıyordu. Bizim gaz durmadan işliyordu. Hâlâ daha gidecek çok yolumuz vardı. Havaysa sıcaktı!

Sohbetin ortasında gelinin adının Mihrihan olduğunu öğrendim. Bu Kırgızca Meerkan demekmiş. Onunla konuştuğça doğal olarak ortaya çıkan samimiyetle geçmişini anlatmasını istedim. Yolun kısaltmak hepimizin işine gelmez mi? Ayrıca ciddi bir iş olmadıktan sonra hiç kimse Urumçi'den Kuçar'a gelmez.

- Bize ne olmuş, bizim başımızdan neler geçsin ki? Okumayanların başına ne gelmiş, dedi Mihrihan. Onun aksanı kuzey Uygurların ağızına kaymıştı. Bu aynı zamanda zekâsını da gösteriyordu.

- Herkesin bir geçmişi vardır. Tesadüf olmasa da insanların bugünü onların geçmişinin bir yansımasıdır, dedim fikrini ortaya atan bir filozof edasıyla. Okuyanların sizinle denk olamayacağı yönleri var.

Mihrihan düşünüp durdu. Sonra babasına şöyle bir baktı ve:

- Nasıl söylesem rahmetlik annem ben küçükken çok masal anlatırdı bana. Hepsini bir çırpıda anlatabilirim. Beraber oynadığım kızlara söylesem çok şaşırırlardı. Bundan dolayı annem devamlı bana: "Meddan" (eski masallardan anlatan) derdi. Sizde bana meddan demeyin.

- Nasıl yani? O tamamen başka bir şey diyordu Aydar. Aydar da Uygur dilini akıcı bir şekilde konuşabiliyordu.

- Anlatıver yavrum. Birisi bir şey sorup konuşmak istediğinde ona karşılık vermek iyi bir şeydir. Bazen insan kendisiyle oturup iki çift kelimedecek birini bulamaz, dedi yaşlı adam.

O, benim kötü bir niyetimin olmadığını biliyordu. Orta yollu olmaya çalışıyordu. Mihrihan geçmişini anlatmayı kabul etti.

- Urumçi'deki Hotengen caddesini biliyorsunuzdur. Bizim ev orada. (Baştan anlatayım). Annemin en küçük çocuğu benim. Benden büyükler ölmüş. Git gide azalmışız. Evde tek başıma büyüdüm. Bundan üç yıl önce on altı yaşında ailem beni evlendirdi. Onun adı Mahammet'ti. Bir yıl kadar iyi yaşadık. Ben birilerinin gündeliğe gidip çalıştım. Kocam da bulduğu vasıfsız işlerde canı pahasına çalıştı. İkimiz birlikte çalışıp anne- babamıza baktık. Tam bir buçuk yıl geçtikten sonra Mahammet bir gün yüklü bir miktar para getirip bana verdi. Nereden, nasıl aldığını söylemedi. Çalışıp kazandıklarındandır diye düşündük. Bir zaman geçtikten sonra azar azar içmeye başladı. Uyuduğunda daima ağzı içki kokardı. İlk başta görmezden geldim.

Mihrihan konuşmaya ara verip babasına baktı ve sesini biraz alçaltarak:

- Bizim aramızda hiçbir soğukluk yoktu. Ona içmemesi için yalvarmayı bırakmıştım. Daha sonra eve gelmemeye başladı. İşten kazandığı parayı da getirmiyordu. Bazen peşine taktığı ne idüğü belirsiz insanları eve getiriyordu. Bir gece ayık olarak geldi. Ben tersleyerek: "Sana böyle ne oldu bilmiyorum" dedim. "Hiç konuşmuyorsun". Sonunda: "Bana elbise, öte-büte lazım değil babam, annem, sen olsan yeter. Bu zamana kadar bir şeyler yapman konusunda sana zorluk mu çıkardım?" diyerek ağladım. Mahammat beni dinlemesine rağmen hiçbir şey söylemesi. Bomboş faydasız oflayıverdi. Kendi kendimi yiyip tüketmeye başladım ve hiç kimseye bir şey söyleyemedim. Ailem bu durumu sezmiş olmasına rağmen onlar da sessizliklerini korudular.

Konu buraya geldiğinde aracımız bir pınarın başında mola verdi. Muavin araba için yeniden işe koyuldu. Yolcular arabadan inip bir o tarafa bir bu tarafa volta atarak açıldılar. Mihrihan'ın hikâyesi ilgimi çok çekmişti. Aracın hemen hareket edip yarıda kalan sohbetin devam etmesini sabırsızlıkla bekliyordum. Sonunda yolcular binip yerlerini aldılar. Aracımız kuzey doğuya doğru hareket etti. Yayılıp oturan Mihrihan' a bakarak:

-Siz anlatın, dedim.

- Böyle işte, içime oturmuştu, diyerek anlatmaya devam etti Mihrihan:

- Kimseye zarar verecek bir delikanlı değildi. Onun gözlerinde art niyetli bir kıvılcım bulmak zor. Neden bilmiyorum bir gün erkenden çıkıp geç saate kadar eve gelmedi. Çalışmaktan bir yerlerde düşüp kalmıştır diye düşündük. Fakat hiçbir iz bırakmadan ortalarından kayboldu. Kime sorayım bilemedim. Komşularımız dahi bu

duruma şaşırp kaldılar. Günler, aylar geçmesine rağmen hâlâ ortalıkta yoktu! diyen Mihrihan iç çekti.

- O kaçıp gitti dedi, yaşlı adam. Aydar :

- Altın eldeyken kıymeti bilinmez, deyerek söylendi.

- Heee sonra bulundu mu kocanız?

Mihrihan gülümseyerek:

- Nereye gidecek bulundu? İnsan bu dünyada kaybolur mu? dedi.

- Tamı tamına bir yıl geçtikten sonra birisi onun Kuçar'da olduğunu söyledi. Bunu duyduktan sonra Kuçar'a gideceğimi söyledim anneme. Annem o zaman yatağa düşmemişti henüz ama zar zor ayakta duruyordu, rahatsızdı.

Mihrihan çenesiyle yaşlı adamı göstererek:

-Babam az çok çalışıyordu. Kısacası onlara sadece ben bakıyordum. “Yaşlandığımızda bizi bırakıp nereye gideceksin?” diye ağlıyordu annem. “Öyle seni bırakıp giden amdamı ne yapacaksın?” diyerek başka birine vermeyi de düşündü. Ben o vakit artık büyümüşüm. Bekâr kızlardan daha çok bana dünürücü geliyordu. Bunu duymaktan kulaklarım şişmişti artık. Özellikle Mahammat’ın ne idüğü belirsiz arkadaşları beni kaçırmak istediler. Ben onların hiçbirisiyle ilgilenmedim. Çamaşır yıkamaya başlayıp yol için para biriktirdim. Eğer evdekiler kabul etmezse onlardan gizli gitmeyi de düşünmüştüm. Fakat onlar benim çok istediğimi anlayınca onlarda benimle hem fikir olup ağlayıp sızlasalar da kabul ettiler. Böylece ben yalnız başıma kocamı Kuçar'da aramaya gittim.

- Hımm, belki bulmakta zorlandınız mı?

- Yoo, isteseydim Allah bu kadar çabuk karşıma çıkarmazdı. Arabadan indikten sonra onunla karşılaştım. Gördüğümde o bir ahırın avlusunu süpürüp, suyunu taşıyıp, sıkı bir şekilde çalışıyordu.

- Doğrusu şanslı adammış, dedi yaşlı adam.

- Üstü başı yırtık pırtıktı, dedi Mihrihan ve uzaktaki dağın eteklerine göz atıp sessiz kaldı. Onun bu durumunu görünce ben istemsizce yere baktım.

Aracımız sazlık kokan Karaşara girdi. Zamanın nasıl geçtiğini, ne kadar yol kat ettiğimizi fark etmedik bile. Saat neredeyse akşamın yedisi olmuştu. Geceyi burada bir kurumun misafirhanesinde geçirecektik. Yaşlı adamla Mihrihan üçümüze akşam yemeği getirmişti, Aydar misafir etti. Mihrihan gülse gülüyor alay ettiğinde alay etse de ikisi de birbirine uymuyordu.. Hapimiz dışarıya çıktık. Bir süre sonra sağanak yağmur bizi tekrar içeriye kovaladı. Mihrihan kadınların yattığı odaya geçti. Aydar buna çok üzüldü.

- Allah'ın yağmuru, yağacağı tuttu!

- Ne oldu, dedim ben.

- Görmüyor musun içeri hapsoldük!

- Yağmur durduğunda çıkarsın.

- Şimdi ne gereği vardı!

Ben daha fazla kurcalamadım. Araba tuttuğu için yorgun düşüp hemen uykuya daldım.

Ertesi gün erkenden sabahın alacakaranlığında yola çıktık. Mihrihan bize güleryüz gösterip başkalarına nazaran bizimle daha samimi olduğunu hissettiriyordu. Gün, kuşluk vakti ısınmaya başlamıştı. Mihrihan göğsündeki düğmeleri çözüp yanıma rahatça oturdu. Doğrusu Mihrihan'ın doğa kadar özgür olduğunu söylemek zor. Araç yola çıktıktan sonra:

- Mihrihan sen okuma-yazma biliyor musun? diye sordum.

- Nasıl okusun tek başına bir çocuk, dedi yaşlı adam.

- Hadi o zaman dışarıdaki sohbete devam ediniz.

- Sıkılmadınız mı? diyerek güldü Mihrihan. Onun gülüşünü sıkılmadan dinleyebilirsiniz.

- Yooo sıkılmak ne demek! Böylece Kuçar'da kocanızı buldunuz. Peki sonra ne oldu?

- Evet onu Kuçar'da buldum. Mihrihan'ın sabrı dağıldı, neşesi kaçtı, derin bir iç çekti. Urumçi'ye gitmek için çok dil döküp ağladı. "Olmaz", dedim ve Kuçar'da bir ev tutup orada kaldık. Nasıl söylesem ben gittiğimde tükenmiş haldeydi. Yıkayıp, üstünü başını temizleyip, yırtıklarını dikip yeniden adam ettim. Boş durmayayım diye takke

işlemeyi öğrendim ve takke satıp para kazandım. O da çalıştı. İki ay geçtikten sonra yine peşine düştüler. Urumçi’de peşine düşen haydutlar Kuçar’da da buldular onu.

- Dur Mihrihan, devlet bir yere yerleştirmede mi kocanı? Tüm meslekler oluşturulmuştu.

- Bilmiyorum. Belki de devlete iş istemek için gitmemiştir.

- Kocanız şimdi nerde?

- Yine kaçıp gitti mi? diyen yaşlı adam sinirlenmişti.

- Mihrihan! dedi seslenip Mihrihan’ın bakışlarını üzerine çekti Aydar. Onun sabrı tükeniyor gibiydi. “Bunu sana kim yapıyorsa...” diyecek oldu ama gerisin geri susup kaldı. Mihrihan sakın bir sesle:

- Peki, ben küçük yaşta evlendim. O yaşadığı müddetçe bu durum elbet bir gün düzelecektir. Her ne kadar böyle davransa da kalbi temiz, iyi huylu, mülayimdir. İki ay oldu hâlâ ses yok, dedi.

Mihrihan kendini suçlu hisseder gibi uzayan yolu seyretmeye başladı. Biz hepimiz sessizliğimizi koruduk. Araba yoluna devam ediyordu. Aydar’ın da düşüncelere daldığını fark ettim.

- Mihrihan sizin çocuğunuz var mıydı? dedim.

O düşüncelerinden başını kaldırıp biraz yerinden doğruldu. Cevap vermedi. Kendini boşuna uykuya vermiyormuş.

Araba en sıcak denilen yerlerden biri olan Toksun’a erkenden ulaştı ve orada mola verdi. Burada otobüs firmasının bir oteli vardı. Akşam ben onları misafir ettim. Yemeği dördümüz birlikte yedik. Anlatmasına göre zavallı Mihrihan’ın annesi yakın zamanda vefat etmiş. Babası yaşlı olduğundan yalnız kalamazdı. Bu yüzden Mihrihan’ın kocasını aramak için Kuçar’a birlikte gelmişlerdi.

- Mahammat bir yerlerden çıkıp gelene kadar babama ben bakmaya karar verdim. Kuçar’da sizinle meyhanede rastlaşmıştık. O günü olumsuz şeyler düşündüğüm için çok hayıflandım. Diğer taraftan annemi göremediğim için içim yanmıştı. İnsanlar şarap içmenin insanın üzüntüsünü hafiflettiğini söylüyorlar. Bende içip hafiflemek istediğim için gitmiştim.

Akşam otelin geniş avlusuna teker teker hasırları sürükleyip yatak yapmaya başladık. Römörktan eşyasını atarken Aydar'ın yorgana sarılı battaniyesi çiviye takılıp yırtıldı. Onu gören Mihrihan:

- Durunuz, Aydar abi deyip iğne-ipini hazırladı ve yırtılan yeri eline alıp yamadı. Aydar'ın ona kardeşi gibi davranmaya başladığını fark ettim.

Aslında bu iki gün içinde biz Mihrihan'ı kardeşimiz gibi görmüştük. Onun acısını yürekten hissedip acısına ortak olduk. Yatak hazırlama işleri bittikten sonra ben uzun süre uyuyamadım. Sağ tarafında Aydar yatıyordu ama onunda uykusu kaçmıştı. Sol yanımda Mihrihan'ın babası, onun öte yanında kendisi yatıyordu. Ben Aydar'ın uyumadığını bildiğimden kımıldanmaya devam ederek:

- Aydar bugün yağmur yağmayacak. Sıcak yatağını bırakma da yat! diyerek onunla şakalaştım.

- Artık yağmur yağmayacak bundan eminim, diyerek güldü Aydar.

Ben içimden güldüm. “Mihrihan'ın karakteri onun nefsinden yüceymiş”, diye düşündüm. Ah Mihrihan ah!

Gözüme uyku girmedi. Yukarıda gökyüzünde yıldızlar parlıyordu. İlginçtir bazı yıldızlar eğilip gözlerinin altından bana bakıyor gibiydiler. Bazısı gülümsüyordu. Bir başkası ise ışığını yayıp özgürce parlıyordu. “Fakat âlemin sırrı birmiş, birbirine benzermiş”, der gibi hepsi yanıp sönerek kendince parlıyordu. Bazıları ise az da olsa etrafa ışık saçıyordu. Ona dikkatli bakınca yanıp duran kızıl bacaklı bir canavar zannedilebilirdi. Canavar derken Toksun o kadar sıcaktı ki burada gökyüzündeki yıldızı bile böyle şeylere benzetebiliyordu insan. Burada yöre halkı tarafından “Eşek” diye adlandırılan sarı akrep çoktu. Bu nedenle yolcular yaz sıcağında çoğunlukla evde yatmaktan korkup dışarıda yatarlar. Eğer sokarsa insan üç gün kalkamaz yerinden. Bende bunu düşünüp her tarafıma bakıp, üzerimi iyice kapatarak huzursuz bir şekilde yattım. Bir zaman sonra uykuya dalmışım.

Ertesi gün Toksun'dan çıkıp Urumçi'ye erkenden vardık. Yolda Mihrihan ile baştaki gibi kardeşlik ilişkimiz vardı. Kocasının neden kaçtığını sorduğumda sıkılarak bilmediğini söyledi. Benim için en önemli soru böylece cevapsız kalmıştı. Fakat onun ilginç sırrını sonradan anlama olanağı buldum. Urumçi'ye geldikten sonra burada üç ay

kaldım. Gitmeden önce geceyi halk mahkemesinde çalışan bir arkadaşımın yanında geçirmek zorunda kaldım. O temiz kalpli, dürüst karakterli bir gençti.

- Sevgili kahraman, yine milleti durmadan sorguya çekiyor musun? diye şakalaştım.

- Toplumdan illa ki sorgulanacaklar çıkacaktır, dedi.

- Toplantıdan sonra araştırmacılar çıkar bende gelirim, dedim. O beni beklemeye başladı.

Onu görmeyeli epey zaman olmuştu. Birbirimizi çok özlediğimiz için yıllar içinde başımızdan geçenleri anlatıp, biraz içip, içimizdekileri döküp uzun uzun sohbet ettik. Arkadaşım brendi rakısını yudumlarken:

- Bir gün önce, ilginç bir duruşma gördük, halk da oldukça fazlaydı, dedi.

Ben onun konuşmasını desteklemek için “ee, sonra” diyordum.

- Urumçi’de bilinen zorba bir adam vardı. Adı Muzat’tı. Bundan bir buçuk yıl önce bir genç çocuğun karısına âşık olmuş. O kadını görsen sen de âşık olursun, yaşlı bir bekâr değil misin? diyerek şakalaştı.

Ben onunla aynı Mihrihan’dan konuştuğumuzu kestirememiştim.

- Çok güzel genç bir kadınmış. Daha sonra zorba “ Ben bunu nasıl ele geçirebilirim”, diye düşünürken kocasını kumara alıştırmakta bulmuş çareyi. O uysal, yetim bir çocukmuş. Kumar öğrendiği gün zorba adam çocuğa çok para kazandırmış. Ertesi gün daha fazla daha fazla, onun ertesi günü daha derken kısacası beş, altı gün içinde çocuk zorbayı kumarda yenmiş, donuna kadar almış.

- İyi ama o çocuk aptalın “hile yaptığını nereden bilsin.” nereden bilsin de...

- Evet, “Ben gerçekten çok kazanıyorum ve daha çok kazanacağım” diye düşünerek daha çok kumar oynar. Aradan on gün geçer. Parası çoğalmaktadır. Zorba, çocuğa verdiklerini geri almaya başlar. Çocuğu ortadan kaldırmaya niyetlenir. Olup biteni anlamasın diye bir, iki kez kaybetmiş gibi yapar.

- Oldukça ilginçmiş, dedim ben.

- Zorba tüm bunları mahkeme günü itiraf etti. Her şeyini geri aldıktan sonra elinde bir şey kalmayınca kadınlarını para karşılığında ortaya atan kişileri bulmuş ve son kez

zarı atmışlar. Böylece o kaybettiği paralarını yeniden kazandıktan sonra kendisine kadınlar konusunda yalan söyleyenleri, kaybettiğinde kadınlarını ortaya atıp yenildiklerinde vermeyenleri, bulur ve son kez zar atar. Çocuk bunu da anlamaz. Orada bulunan zorbanın adamları biliçli bir şekilde ona elinde bir şey kalmadıysa karını ver diye oyuna davet ederler. Oyuna iyice alıştıktan sonra elinde bir şey kalmayınca eşini ortaya atıp oyuna katılır. Zaten bunu bekleyip duran zorba zarını atar.

- Ey zalim hayat yaptığına bak?

- Böylece beş saniyede zorba adamın üç karısı olur. “Şimdi bu üç kadına birden evlenmeme hükümet izin vermez,” diye düşünüp önceki iki kadın için para alır. O zorba kendi aşığına çok paha biçer. Çocuk o parayı ömür boyu çalışsa da ödeyemezmiş. Niyeyse, “Bunların karıları yaşlı, seninki genç ve güzel, bu paraya değer”, diyormuş. Daha sonra “Ya kadını ya parayı ver” dendiğinde delikanlı düşünmeden karıyı vereceğine söz verir. Çocuk eve gelip karısını gördüğünde kafese sıkışmış bir kuş gibi kaldığını düşünür. Vereyim dese hanımına kıyamıyor vermese yemininden korkuyor.

- Ahmak sana koşarak gelseydi sen onu kolayca bitirirdin.

Arkadaşım etin yağından yağlanan ellerini silerken:

- Hatta hükümet yetkililerine söylemeyeceğine dair yemin ettirmişler çocuğa. Sonunda çocuk Urumçi'den ayrılıp Kuçar'a geliyor, dedi.

Kuçar adı geçince sanki bana tanıdık bir hikâye anlatılıyormuş gibi aklıms bazı kişiler gelmeye başladı. “Sakın o olmasın!” düşüncesiyle arkadaşımın sözünü kesip şöyle dedim:

- Dur! Ben buna yakın bir hadise biliyorum. Genç ve güzel kadının adı Mihrihan mıydı?

- Evet, Mihrihan.

- Ah Mihrihan, Mihrihan! dedim ve yerimden kalktım. Arkadaşım şaşkınlıkla bana baktı:

- Sen onları tanıyor musun? Nereden tanıyorsun?

- Tanıyorum, çok iyi biliyorum. Zavallı Mihrihan hâlâ daha gözümün önünde. Bu konuyu nasıl öğrendin?

- Çocuk Kuçar'a gittikten sonra zorba adam Mihrihan'ı elde etmeye çalışıyor. Fakat korkuyor. Sonra Mihrihan kocasını bulmak için Kuçar'a vardığında zorba da peşine takılıyor. Zorba orada da çocuğu rahat bırakmıyor.

- Şimdi anlaşıldı. Çocuğun Kuçar'dan kaçma sebebi de ondanmış.

- Evet. Çocuk ikinci kez kaçıp gittikten sonra Mihrihan babasıyla Urumçi'ye geliyor. İki ay geçtikten sonra çocuk Urumçi'de ortaya çıkıyor. Zorba çocuğu sokakta aniden yakalayıp bir eve götürüp: “ Öldürürüm seni kazandığım karımı ver!” diyerek bıçağını çıkarıp çocuğun gırtlığına çöker. Zorbanın bu son girişimidir, kendisi yakalandı. Çocuk çaresiz kalıp, gelip o gece karısına olan biteni anlatır. Ertesi gün hanımı bize şikâyetinde bulundu. Zorbayı hemen tutukladık ve soruşturma başlattık. Önceki günse halkı toplayıp açık bir mahkeme yaptık. Zorba hapis cezasına çarptırıldı. Çocuk serbest bırakıldı. Mihrihanınız akıllıymış, dedi arkadaşım sonunla özetle.

- Kalabalığın önünde bana zorba adam yüzünden hayatının mahvolduğunu ve acı çektiği söyleyen insanlar vardı. Zorbanın yakalandığına çok sevindiklerini söyleyip adama lanet okuyorlardı.

- Yaşasın Mihrihan, dedim sevinerek.

...

Bu geceki haberden sonra nerde olursam olayım aklım hep Mihrihan'daydı. Onun meyhanedeki ilk hali, yoldaki tatlı hikâyesi, Aydar'ın palazını çabucak yamayışı kısacası her biri teker teker gözümün önünden geçti. Onun hatırası uzun bir zaman benimle birlikte yaşayacak gibi duruyor.

4.2.11. HIZIR ALEYHİSSELAM

Bundan yıllar önce şehir “kalaa” olarak adlandırılırdı. O zamanlarda bugünkü gibi asfalt sokaklar, sürekli akıp giden arabalar yoktu.

Şehrin daima tozla kaplı olan sokağını geçerek sıcak havada gri kuyruğu kesik atına deriden olan yularını geçirip, dehleyip sivrisineklerle kaplı araba yolundan biri çıkıp geldi. Yoksulluktan dolayı yırtılan koyu mavi ipek kabanını yolda yürürken sırf gömlekle görünmek için giyinmemiş, omzuna ilıştirmişti. Zamanında kalpak olarak yapılmış başındaki şapkası şimdi ise eskimiş, perişan hale gelmiş. Şehirli akrabası bu şapkayı

elinin ucuyla tutup o taraf bu taraf evirip çevirip baktı ve başını sallayarak çok üzüldü ve ona bir şapka almaya karar verdi. Fakat İmakeñ şapkanın yazdansa kışın daha gerekli olduğunu düşünüp kalpaktansa kış şapkası almayı istedi. Bu yazı nasıl olsa başındaki perişan kalpakla geçirecekti. Bunun üzerine akrabası bu hatırlatmaya da başını sallayarak onayladıktan sonra at derisinden yapılmış normal bir kış şapka alıp taktı. O, önceki kötü şapkayı beğenmemiş olacak ki at derisinden yapılmış şapkayı hızlıca evirip çevirdi. Ömrünün sonuna kadar bu şapkayı kullanacağını düşünerek içten içe sevindi. Artık şapka onun heybesinin bir gözündeydi yerini almıştı. Bunu gören İmakeñ'in gönlü kabarmıştı.

Tozu dumanı yükselen toprak yolda çeşitli düşüncelere daldı o. Bu canına tak eden fakirlik kimleri kimleri düşündürmesindi. Böyle tek başına gelirken yolda iki yanı dışına çıkmış, parçalanmış bir para kesesi bulsa, hızlıca o keseyi alıp başka bir yöne dönse onu hiç kimse fark etmezdi. Birçok insanın değerli paralarını kaybettiğini başkalarının da bulduğu bilinen bir gerçek. İmakeñ uzaktan para kesesini görmüş gibi altındaki gri atını dehledi. Fakat atı eski tembel yürüşünü bozmadı. İmakeñ'nin hevesi kaçıp belli belirsiz iç çekti.

O sırada önünde eşeğiyle bir adam belirdi. Sakalı bembeyaz, göğsü açık burnu küçük bir adamdı. Yaşlı adam eşeğini otlamaya bırakmadan önce onu kısa adımlarla hızlıca yürüttü. Ayağında ne zaman yapıldığı ve kaç yıl daha duracağı belli olmayan mavi lastik ayakkabı vardı. Topuğu dışarı çıkmıştı. Eşeğiyle otluk bir alandan geçiyor olsa da ayağındaki lastik ayakkabı yere düşmeden duruyordu. Bu haliyle aslında masallardaki olağanüstü kahramanı anımsatıyordu.

“Kahramanı anımsatan bu ihtiyar” önüne çıkan kişiye uzaktan bakıp kamçı olarak kullandığı ak bastonunu göğsüne sıkıştırıp hüznümlendi. Bastondan korkup hareketlenen boz eşek dedenin ona vurmayacağını anlayıp adımını yavaşlattı. İmakeñ'e bakıp üstündeki kötü kabanı, başındaki eski püskü şapkayı gördükten sonra: “Bu fakirden ne çıkaracak?” deyip yanından geçip gitmek istedi. Fakat yaşlı adamın kurnaz gözü içinde bir şeylerin olduğu, şişkince duran heybeye takıldı. O tam yanından geçerken eşeğin boynuna vurup durdu:

- Hey yavrum! dedi. Yaşlı adamın sesini duyar duymaz safkan olmayan boz eşek hemen durdu. İhtiyar, dönüp İmakeñ'nin yanına geldi ve İmakeñ'yi baştan aşağı süzdü:

- Yavrum merhametli birine benziyorsun. Ben Sultaniyvayıs mezarlığından geliyorum. Dua edeyim sana!

İhtiyar böyle söyledikten sonra bastonunu eyere sıkıştırıp dua için elini açtı:

- Amiiiiinnn!

İmakeñ de ellerini iki yana açtı ve şaşkınlıkla ihtiyara baktı. İhtiyar içinden mırıldanıp bir şeyler okudu. İmakeñ ise: “Ey Allah’ım lütfen bana bir iyilik ver. Bu Hızır Aleyhisselam olmalı!” diye içinden yalvardı.

- Allahu Ekber, dedi ihtiyar. Sonra avuç içine sığmayan sakalını sıvazladı. İmakeñ dua ederken yaşlı adamın gözünde hayranlık uyandıracak bir nuranilik olduğunu fark etti.

İhtiyar ihtiyatlı söze başladı:

- Talihin yüzüne güldü yavrum. Atından inip, kibleye doğru üç adım at ve hızlıca yerden toprak parçası al. İmakeñ gri safkan olmayan atından yere atlatıp batıya doğru üç adım attı ve bir avuç toprak aldı.

- Yavrum, bismillah diyerek toprağı benim avucuma koy.

İmakeñ: “Bismillah” diyerek toprağı ihtiyarının avucuna dikkatlice koydu.

- Yavrum, dedi ihtiyar. Kibleye dönüp iki elini bağrına koyup içtenlikle tövbe et.

Başını aşağı eğip tüm ihlasıyla kibleye yönelen İmakeñ iki elini göğsüne koydu. Bir süre sonra ihtiyar adam şöyle dedi.

-Bana bak yavrum. Bu aldığın toprağı “bismillah” diyerek ağzına koy, çiğne ve yut!

İmakeñ önceden aldığı bir parça toprağı ağzına koydu ve çiğneye çiğneye yuttu. Toprak şeker gibi tatlı gelmişti ona. Toprağın güzel tadı İmakeñ’i istemsizce utandırdı ve o başını yere eğdi.

- Yavrum, dedi ihtiyar acele etmeden konuşarak. Heybenin içinde rızası olmadan alınan bir şey var. O ne?

- O mu? diye sordu İmakeñ aceleyle. Sonra: “Keşke kalpağı alsaymışım kalın kışlık şapkayı isteyerek almamış,” diye düşünürdü.

- Heybendeki ne diyorum?

- Kışlık şapka...

- O zaman dua ona düştü.

İmakeñ titremiş elleriyle elini kaldırıp torbasından kulaklı şapkayı güçlölkle çıkardı ve ihtiyara uzattı.

- Yanında para-mara var mı?

- Yok.

- Öyleyse, şu torbayı ver, dedi ihtiyar.

- Bu torba başkasının, dedi İmakeñ şüphelenerek. O aceleyle boz eşeğin dizginini çekiftirmeye başladı. Onun hareketlerinden şüphelenen ihtiyar eşeğinden indi ve şapkayı koltuğunun altına sıkıştırıp, avuçlarını açıp göğēe bakarak mırıldandı. İmakeñ ise atına binip yoluna devam etti.

“Hızır Aleyhisselam” ile aniden karşılaşma İmakeñ’in içini tuz yalamaktan daha beter sızlattı. “Geriye dönüp şapkayı alsam mı?” diye bir düşünce geldi aklına. Fakat korktu. Çünkü ihtiyarın Hızır mı yoksa sıradan bir insan mı olduğunu ayırt edecek kadar zekâsı yoktu. İlerleyip biraz yol aldıktan sonra o işin rengini anladı. “Hızır Aleyhisselam” kitaplarda anlatılana göre karşılaştığı kişiden bir şey almazmış. Onun bir eşyaya ihtiyacı yok. Demek ki o ihtiyar adam kesinlikle bir sahtekâr diye düşündü.

“Aldatmaktır bu”, diyerek üzölen İmakeñ pişman oldu. “ Gitti güzelim şapka. Bende bir vakit bir hadisi şerifi değiftirmemiş miydim?”

Boz aygır ilk kez İyri-Suu kasabasına toynağını değdirdiğinde İmakeñ esnafın birinden yalvara yakara üç tane kuru üzüm aldı. Çünkü o beş kuruşsuzdu. Kuru üzüm eline geçtikten sonra boz aygırı dirense de hemen üstüne atladı ve yola devam etti. Bir yandan da otlayan atın üzerine çıktıktan sonra yerden aldığı toprakla üzümü karıştırıp avucunda yuvarlayıverdi. Toprakla üzüm hamur haline geldiğinde onu üçe böldü ve kurusun diye eski kalpağının kenarına sıkıştırdı.

O olduğu yerde “Ya Pirim” diye bağırdı. Onun şimdiki işi önüne çıkan ilk kişiyi kandırmaktı. Biçare gri kısa kuyruklu atının yere yatıp yapışıp kalmasına bakmadan suluk zincirinden çekip her hareketinde “Bismillah” diyordu. Atına bindikten sonra hâl ve ahvali de benzesin diye eyerin terkisine takılan kayıştaki boş torbayı çözüp omzuna attı. Böylece İmakeñ ara ara “Allah” deyip ıssız yolda mırıldanarak zikir çekiyordu.

Bir zaman sonra önüne heybeleri kilim kumaşlı olan üç atlı çıktı. Bunlar Uygur tüccarlarıydı. “Bunları mı kandırısam”, diye düşündü İmake bir anda.

Tüccarlar yanından geçerken İmake nefes nefese:

- Çocuklar durun, dedi.

Tüccarlar dizginlerini çekip ne söyleyeceğini merak ederek şaşkınlıkla ona baktılar. İmake ne yapacağını enine boyuna tekrardan aklına getirerek, kendini toparayıp bir şey derken:

- Devam et, sür atı, dedi yolculardan biri. Bu bir meczup olmalı...

Tüccarlar gitti. Onlar gittikten sonra İmakeñ kendi kendine: “Babanın etini ye, bana deli diyor, deli sen de ne saçmalıyorsun?” diye mırıldanıp nefes nefese kalan İmakeñ yoluna devam etti. Böyle düşünürken zikir çekmeyi bırakıp boynundaki heybeyi de geriye eyerdeki kayışa bağladı. Kendini Hızır Peygamber olarak düşünmek bile gerçekten mutlu hissettirmişti. Fakat akrabasının kendisine aldığı o tek hediye şapkayı hatırladığında yüreği sızladı.

Yol boyunca Gör-Cılga, Şaytan-Say olarak bilinen muhteşem yerler vardı. Bu yerlerle ilgili bazı ilginç ve korkutucu hikâyeler halk arasında oldukça yaygındı. Rivayete göre bir seyyah orada şeytanı görmüş. Bir başka seyyah ise oraya buraya yuvarlanan at başı kadar altın görmüş. Bu nedenle bu çevrede yaşayan halk bu yerleri anlatırken korkuyla ağızlarına alırlar. İmakeñ buraya geldiğinde saat beşi geçmişti. Bir ara at üstünde bir çocuk ve yaşlı bir kadın çıkageldi. Kadının başında bir eleçek, üzerinde kadife bir elbise, belinde işlemeli bir kemer vardı. Kara ipek kumaş yorganın üstünde sallanıyordu. Çocuğun başında yeşil kadifeyle kaplanmış kırmızı renkle karışık siyah tüylü bir başlık ve kahverengi bir kadife kaftan vardı. Beline siyah ipe işlenmiş kemer bağlanıp, onun üzerine kara akbaba tüyü konulmuş. Çocuk annesinden önde geliyordu. İkisinde atının eyerleri, dizgizleri gümüştü.

Rahvan atını seri bir şekilde yürütüp gelen çocuk İmakeñ’i görüp atının dizginlerini çekerek annesiyle yan yana geldi. Hâl ve hareketlerine bakılacak olursa onların bir şeylerden korktuğu belliydi. İmakeñ bunu fark etti. Bu durum İmakeñ’i düşündürdü. O yaşlı kadının heybesine uzaktan göz attı ve içinde değerli bir şeylerin olduğunu sezdi. Anne-çocuk atlarını koşturmak için hareket ettiklerinde:

- Dur yavrum, dedi İmakeñ peşlerinden bakarak.

Yolcular durdu. İmakeñ'in dış görünüşü hırsızdan ziyade bir garibana benziyordu. Bundan dolayı kadın ve çocuk ondan çok korkmadılar. İmakeñ gözlerini gökyüzünden ayırmadan ellerini açtı:

- O Allah tektir! Yalnızların yardımcısı o, diyerek ağlamaklı oldu. Tamam tamam söyleyin... Ya suphanallah zulcelal...

Anne ve çocuk böyle bir muhteremle karşılaşınız diye hiç düşünmemiş olsalar gerekti. Çocuk aslında tekti.

- Senin bahtın açık, itibarlı bir çocuksun. Ellerini aç, dua edeyim sana! dedi İmake.

Çocuk ve annesi sakince denilene uyarak ellerini açtılar. İmake mırıldanıp dua ettikten sonra tereddüt etmeden söze girdi:

- Ben Sultanıavayıs kabristanından geliyorum. Hızır Aleyhisselam'dan gelen bir haberciyim. Bu taşlı, susuz yerlerden geçmek zor, anne. Hım çocuk sizin mi?

- Benim kurban olduğum, tek oğlum.

İmakeñ daha da olağanüstü bir davranıp sergileyip, sesini uzatarak:

- Öyleyse, atlarınızdan inip, yüzünüzü kibleye çevirip, üç adım attıktan sonra yerden toprak alın...

Tek kelime etmeden atlarından indiler. Adım adım yürüyüp yerden toprak aldılar.

- Toprakları "Bismillah" diyerek avucuma koyun.

"Bismillah" derken çocuk ve annesinin sesi titriyordu.

Onlar İmakeñ'in her bir hareketini takip edip tedirginlik içinde tüm söyleneni yaptılar.

- Atların yularını sıkıca tutup ihlasla "İnna a taynanı" yı üç kez okuyun! dedi İmakeñ.

- Kurban olduğum yaradan biz onu bilmiyorduk.

- Öyleyse benim söylediklerimi tekrar edin. Allah bağışlayıcıdır, dedi ciddiyetle.

Çocuk ve annesi yan yana durup kibleye yüzlerini döndüler. İmakeñ ise gizlice iki yana dönüp baktıktan sonra bir şeyler uydurmaya başladı:

- Azırbudayni, çalmayçıyin, çarkurayin, çamalayin...

İmakeñ bunun gibi bir şeyler dizip ağzına geleni söyledi. Bir yandan da kalpağının köşesindeki üzümle karışık toprağı başka bir toprakla değiştirdi. Gözüyle kadının atının eyerindeki heybeyi kontrol etti. O ne söylerse diğerleri de onun söylediğini içtenlikle tekrar ediyorlardı.

- Ey Allah'ım, kulkuldayni, kurutmayni, kurukalmayni, şaarlayni, diyerek İmakeñ en sonunda baldızının adını bile öyleyiverdi. Sonra avucundaki toprağa “tüü” deyip duasını tamamladı. Diğerlerine dönüp baktıktan sonra iki ayrı toprağı ikisinin eline ayrı ayrı koydu ve çiğneyip yutmalarını buyurdu.

Tatlı toprak dillerine değer değmez çocuk ve annesi birbirlerine baktılar.

- Yavrum, seni Hızır koruyor bahtın açık olacak. Senin postun dualıdır, dedi İmake. Gözleri yaşlı, tüyleri diken diken olan çocuğun annesi:

- Al yavrum aliver, dedi.

Çocuk işlemeli gümüş eşyasını (gümüş tabak, çanak) çıkarıp kara akbaba tüylü postunu İmakeñ'e verdi. İmakeñ kadına dönüp:

- Anne, Allah seni böyle bir çocuğu doğurmak için yaratmış. Sizde bir şeyler veriniz, dedi.

Kadın ne vereceğini içinden düşünürken bir şeyler mırıldanıp heybesine doğru yürüdü. Heybenin ağzı açıldığında pişmiş etin kokusu yayıldı. İmakeñ ağzının akan suyunu yutarken aç karnı gurulduyordu. Kadın gidip yeni olan, sağlam ipekten yapılmış kumaşı hızlıca çekip çıkardı. İmakeñ'e uzattı. Böylesine “zengin bir sofradan” yoksun kalmak İmakeñ için zor olacaktı elbette. Bu yüzden o yok dese de pişen etten yemek istedi.

- Anne, merhametli insanları takip edip, iki gündür aç, susuz dolaşıyorum. Biçare gri atımın karnı aç, otluyor. İzin verirsiniz bizde yemekten tatmak isteriz.

Böyle söyledikten sonra atından inip, yolun kenarına yaklaştı.

Kadın sessizce heybesinden bir koyun budu çıkardı ve İmakeñ'e yaklaşıp:

- Kerametine kurban olayım, bizim gideceğimiz yer uzak, siz bunun tadına bakınız, biz atlanalım, dedi ve döndü kadın. İmakeñ'in ihtiyacı olan şey de buydu. Çocuk ve annesi atlarına binip yalpalayarak yollarına devam ettiler.

Onlar uzaklaştığında: "Oh neyseki kimseye denk gelmedik, bu iyi oldu", diye düşünen İmakeñ uyluk kemiği yağından şapırdatarak yedi. Ete doyduktan sonra aceleyle atına bindi. Sonra insanları aldattığını unutup gidenlerin arkasından alaycı bir şekilde bakarak burnunu kıvrıp evine doğru yöneldi.

Böylece Kulubek beyin oğlu Şaytan-Say'da Hızır Aleyhisselam'a rastladığı sözü çabucak yayılmıştı. İmake bunu ertesi gün yatağından doğrulur doğrulmaz duyup önce burnunu umursamaz gibi "gingk" ettirdi. Çocuk ve annesi ise evlerine varır varmaz adak adayıp, hayvan kesip halka yemek verdi.

4.2. 12. YAŞLILAR

Bazı halklarda bazı yaşlı insanlar erkek veya kadın olsun yaşları ilerlemesine rağmen ellerinden geldiğince çabalayıp en azından gelinlerine yardım ederek bulaşıklarını yıkıyorlar. En azından bulaşık yıkayıp kendilerini rahatlatıyorlar. Bizim halktan birinin mesela bir yaşlının nehir kenarında çaydanlık yıkadığını hayal edip gözünüzün önüne getirin. Biliyorum buna sizin de kıs kıs gülesiniz geliyor.

Mart ayının sonunda Sonunbala adında yaşlı bir kadın en küçük oğlu Keñeş'in evine geldi. Kocasını İkinci Dünya Savaşı'na gittiğinden beri bu kadın hayvanlarla uğraşıyor, erkeklerden geri kalmıyordu. İki çocuğunu evlendirip barklandırıp, büyütüp, tek başına mücadele edip alını ak bir şekilde bugünlere getirdi. Kocasısı savaştan geri dönmedi. Artık görevini tamamlamış, geçim derdini bir tarafa bırakıp, çocuklarıyla gelinlerinin çalışmasını istiyordu. Bunu başka sebepleri de vardı. Şöyle ki: Oğlunun evine her gelişinde sanki o evin kendisine yabancı olduğu hissine kapılır gelinlerine iyi görünmesi gerektiğini düşünürdü. Bazen de içinde fırtınalar kopardı: Haylaz torununun kulağını çekip yaramazlık etmemesi konusunda uyaracağını düşündüğünde elini çocuğun kulağına götürüp parmakları arasına sıkıştıracağı zaman kendi kendine şöyle düşünüyordu: "Sabırlı ol, onların kulağını kendi anne-babası çeker. Sen vakti zamanında gerekeni yapmış kendi çocuklarının kulağını çekmişsin zaten!" Buna benzer bir düşünce aklına gelince uzattığı eli istemsizce titremeye başlıyordu. "Peki bunlar kim? Onlarda

benim öz çocuklarım değil mi?” diyerek cesaretlenip elini tekrar kaldırdığında iş işten geçmiş oluyordu. Kim olursa olsun yaramaz bir çocuğun kulağını biraz çekip aklını başına devşirse bu kadardan hiçbir şey olmaz. Çocuğun kulağı çekmekle kopacak değil ya. Fakat bir keresinde yaşlı kadın çocuğun kulağını çekmiş gelin (hiçbir kötü niyeti olmasa da) sadece dönüp bir bakış atmıştı. O zaman bile kendini göz hapsinde gibi hissetmişti. Bu birincisiydi. İkincisi ise yemek yiyip çay içmek için sofraya oturulduğunda “bundan da yiyin, şundan da alın” gibi sözler her ne kadar üst üste söylense de kaşıkla yağdan sürüp aldığımda gelinle göz göze geldiğimde gözlerini kaçırırdı. Hâlbuki kendi yaşadığı evde sürekli oturmaktan, hiçbir meşgalesi olmayışından bu hale gelmişti. Bunu kimsenin düşündüğü yoktu. Tüm bunlar görmezden geliniyor oğlu annesinin iyi beslenip sağlıklı olmasını istiyordu. İnsanoğlu bunu nasıl anlamaz? İyi niyetli insanın yüzünden belli değil midir? Gelinine gelince gizleyecek bir şeyi yok. Kaynanasının yemeklerini bile kıskanırdı. Bazen yaşlı kadının yemek istediği yemeklere bile kıskanarak bakar hatta dedikodusunu yapardı. Bunun üzerine bir de çocuklarla uğraşmak zor diye dert yanması da Sonunbala’yı derinden üzmüştü. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz değil mi? Gelin, yaşlanmış anne babaya çocuklarının bakması gerektiğini umursamaz. İnsanın iki önemli mutluluğu var diye düşünür. Birisi kendi evlatlarını bağrına basıp onlara annelik şefkati göstermek. İkincisi gelininin evinde açgözlülük yapmaması. Fakat herhangi bir anne öz çocuğunun evinde bu şartları yerine getirmek istese de kısa sürede kendini yük olarak görebilir.

Küçük oğlu Keleş’in evine gelirken Sonunbala yukarıya saydığımız endişelerden uzak olacağım diye düşünmüştü. Çünkü bu evdeki tencere-tava bir zamanlar sadece kendisine aitti. Şurada yere serilmiş sırdağı²⁴ kendi eliyle yapmıştı.

Annelerinin gelişine küçük oğlu Keleş de gelini Turar da çok sevinmişlerdi. Bir kuzu kesip konu-komşuyu çağırıp bir yandan da annelerini şımarttılar. Turar gardıroptan yepyeni kadife bir palto çıkarıp giydirdi annesine. O eltisini iyi tanıdığı için kaynanasının gönlünü hoş etme görevini üstlenmişti. Sonunbala işin en başında oğlu ve gelinine iyi dileklerde bulunup bu evde iyi yaşayacağından emindi. Geçen birkaç ay içinde yaşlı kadın boş boş yatıp, kaldığı süre boyunca iyi niyetli oğlu ile mütevazı gelininin evinde yaşadı. Onun kadir-kıymeti her geçen gün yenileniyordu. Hayatta saygı gösterip hürmet etmek

²⁴ Nakışlarla bezenmiş keçe halı.

insanı bir davranıştır. Kendisi saygı duyarsa bu özlemin bir meyvesidir. Hasret bittikten sonra onlar sıradan bir aileye dönüşeceklerdi. Fakat Sonunbala'nın huzurlu evi daima onu bekleyip duruyor gibiydi. Keleş'in aile işlerine hiç karışmamıştı. Bazen kendi iâşesini bölüşüp ona yardımcı olamadığı için üzülyordu. Bu derdini kimseye de anlatamıyordu. Altına yumuşak döşegini serip, başın yastığını koyup geç saat yattı. Bırakalım o uyusun şimdilik onun mutluluğuna imrenip bir başka yaşlı hakkında konuşalım.

Arzıbek adındaki yaşlı bir adam aynı köyde yalnız başına yaşıyordu. Onun kocaya verdiği iki kızı ve çoluğa çocuğa karışmış bir oğlu olmasına rağmen yaşlı adam onların yanında yaşamak istemiyordu. Karısı öldükten sonra kendi eski evinde yaşamaya alışmıştı. Aslında bu ilginç bir yaşam öyküsü.

- Ee geenç, deyip içten içe gülererek, konuşup ona sataşan arkadaşlarına cevap verirdi.

- Ben hepinizden iyi yaşıyorum. Gelinim ne zman yemek hazırlayacak diye diğer odada dertlenip oturmuyorum.

- E sen yalnız başına evde ölüp kalsan biz nerden bileceğiz.

- Sen öldüğünde çoluk-çocuğun yanında olacak mı peki, bunu yalnız Allah bilir.

- Doğru haklısın. Çamaşırlarını nasıl yıkıyorsun? Hadi söyleyiver, dedi arkadaşları.

Böyle sorular karşısında yenik düşen Arzıbek şöyle cevap verdi:

- Şöyle ki, geceleyin içliğimi sabunlayıp iyice sıkıp asıyorum. Ona da alıştım, üstesinden geliyorum. Yere batasica, alışmayıp da ne yapacağım, deyince arkadaşları gülüştü.

- Böyle yaparak hata ettiğini anlayacaksın bir gün! dedi arkadaşları.

Yaşlı adam akranları tarafından saygı gören bir kişiydi. Bundan dolayı arkadaşları ona acıyor, ilgileniyor, sık sık evine gelip hâl hatır soruyorlardı. Kızları da etini, yağını getirip, kıyafetlerini yıkayıp yalnızlığını hissettirmiyorlardı.

Bir gün arkadaşları yine gelip yaşlı adamı ortalarına aldılar ve:

- Çocuklarınla beraber yaşamak istemiyorsan buraya Keleş'in annesi gelmiş. Onunla konuşup anlarsan sizi baş göz edelim. Bu uygun olur mu? Arzıbek şaşırarak:

- Sonunbala mı? dedi.

- Elbette.

- Nasıl olur? diye ekledi.

- Ah zavallı! dedi bir diğer arkadaşı. “Bir de nasıl olur diye soruyor? Çocuklarının yanına gitmemesinin sebebi buymuş demek ki?” dediler.

Arzıbek kızıl dişlerini çıkarıp üzerine alınarak bu duruma ister istemez razı olup güldü. Sakalını sıvazlayıp şöyle dedi:

-Hani, nerde o günleerr...

“Daha baştan öyle söyleseydin?!” diyerek gülen gözlerle baktı arkadaşları. Daha çok güldürmek için bir arkadaşı:

- Sonunbala’yı istemiyorsan Batma’yı al, deyip gülmesini bastırmak için burnunu çekti.

Arzıbek yılan sokmuş gibi fırladı. Yaşlılar keyiflenip buna utanmadan güldüler.

Kahkahalara sebep olan bu yaşlı kadın halk arasında “bahtsız kadın” olarak biliniyordu. Aslında onu görenler bir zamanlar onunda genç olduğuna inanmazlardı. Tuhaf bir şekilde iki tarafa dikkatlice bakıp dışarı çıktığında yüzünde yaşama arzusuna dair belirgin bir ciddiyetten başka hiçbir şey fark edilmiyor. İnsanlarla hoş sohbetli olsa kaygılı gözleri kaybolup en önemli meseleleri bile konuşabilirdi. Gelininin bu tür davranışlarından hoşlanmadığını o da biliyordu. Özellikle bir alışkanlık olarak şapırdatarak yemek yediğinde gelini tahammül edemiyor, laf sokuyordu. Bir gün gelini çocuğu için komposto ayırmıştı. Kimse yokken kaynanasının kaşla göz arasında onu alıp yediğini gördü. Öfkelenen gelin kompostoyu elinden çekip aldı ve dolabın üstüne tak diye bıraktı. Yaşlı kadın kaş ile göz arasında yalayıp:

- Birazcık tadına baktım, dedi.

Gelini onu azarlayarak:

- Bir şeyleri gizlice yemeyi bırakın. Ne zaman dışarıya çıksam gizlice yemeye başlıyorsunuz, dedi.

- Senin geleceğini bile bile yedim...

“Yaşlılara gelen ölüm buna niye gelmez!” deyip mırıldanarak söylenen gelini içeri gitti.

“Kötü adamın borkü kazanbak²⁵ gibidir”, derler. Zavallı Batma’nın her hareketi ve içtenlikle söylediği bu sözleri ondan kurtulmak isteyen gelinini haddinden fazla öfkelenirdi. Bunu yaşlı kadının oğlu da iyi biliyor. O gelinle kaynanası arasındaki korun aleve dönüşmesinden korkuyordu. Çünkü bu işin sonunda ya karısı ya da annesi arasında tercih yapmak zorunda kalacaktı. Yaşlı kadının oğlu hakkaniyetli bir gençti. Olup biten şeylerden dolayı ne annesine ne de karısına ağzını açıp bir şey demezdi. Nedense annesinin yaşlandıkça doymak bilmeyen birisine dönüştüğünü tamamen unutup görmezden geliyordu. Elbette ki o, annesi hakkında söylenen sözleri de duymazdan gelirdi. Yemekler bol, bir kişi ne kadar yiyip içebilirdi. Mesele onu nasıl yediği değil miydi? Batma bunu anlamadı bile. Fakat onun şöyle güzel bir huyu vardı: “Torunlarımın tabanına girecek diken benim kara gözüme girsin”, diye düşünürdü. Çocuklara düşküdü. Onları bağrına basıp ağlayıp sızladığında gelini de tüm olup biteni unutturdu.

Arzibek yaşlı Batma’nın bu yönünü unutmuştu. Tekrar onun kötü huyunu daha çok hatırlayıverdi.

Bunun üzerine yaşlılar Keleş’in evine doğru yürüdüler. “Ya çocuklar kabul eder de Sonunbala kabul etmezse o zaman ne olacak?” diye düşünerek gittiler. Yaşlılar havadan-sudan konuşmak için Keleş’in evine geldiklerinde Sonunbala iki katlı döşek üzerinde düşünceli halde oturuyordu. Gelenlerin içinde Keleş’in sevdiği ihtiyar Dosberdi de vardı. Yaşlılar Sonunbala’ya:

- Nasılsınız? Haliniz, vaktiniz yerinde mi, diye sordular. Yaşlı kadın ağzını güçlkle açarak cevap verdi:

- Şükür, dedi.

Çay önlerine geldiğinde ihtiyar Dosberdi konuyu açtı.

- Yavrum Keleş, büyükler olarak senden bir şey rica etmek için geldik buraya.

İhtiyar Dosberdi kendini ateşin ortasına atmıştı. Çaydan bir, iki yudum aldı. İki gözü Keleş’teydi.

- Söyleyiniz elimden geliyorsa nasıl hayır diyeyim, dedi Keleş. Eni-sonu yaşlıların bu eve toplanıp gelişi bu olmuştu. Kurnaz ihtiyar nabza göre şerbet vererek:

²⁵ Göçebelikte kazanın kırılmaması için çubuktan örülmüş kılıf.

- Ömrün bol olsun. Senin aklına hayranız biz, dedi.

“Ne söyleyecekmişsiniz?” diyen Keleş çay ikram edip şekerin olduğu tabağın yerini değiştiriyormuş gibi yaparak dikkatini dağıtmaya çalıştı.

- Yavrum annene bir arkadaş bulduk!

Keleş ürperdi. Ne diyeceğini bilemeden bir yaşlılara bir de annesine çekinerek baktı. Babası dirilip gelse böyle çaresiz kalmazdı.

- Akıl mantık var yavrum. Arzıbek kötü bir insan değil. Beli bükülüp bunamış değil henüz. Eğer razı olursan onu baban bil. Köyün saygılı bir insanıdır. Yalnız ve kimsesiz...

Çay döküp oturan Turar gülmemek için kendini zor tuttu. Bak şu işe, yaşlı kadınlara da görücü gider miymiş? Sonunbala nedense üzülüp içini çektikten sonra rahmetli kocasını hatırladı. Keleş yaşlılara doğrudan bakamayıp, başını eğip ne diyeceğini bilemedi.

Yaşlılar hemen cevap almak istediler.

- Hadi oğlum konuş, dedi yaşlılardan biri. Sonunbala sen de söyleyiver, dedi.

Başını kaldıran Keleş:

- Ah, deyip iki kez düşünüp konuşmaya başladı:

- Annemin kap kaçak yıkayıp ev işi yapacak hali yok.

- Ev işinde ne var ki.

Kısa bir sessizlikten sonra sonunda çaresiz kalan Keleş:

-Abimlerle, annemle öncesinde biz bir konuşalım, dedi.

Yaşlılar Keleş'in cevabını uygun buldu ve gittiler. Onlar evden çıkar çıkmaz gelin güldü. Keleş ise annesine bakıp hafif bir gülümsedi.

- Bu da nesi anne, dedi.

- Onlar ne yaptığını bilmeyen bir takım yaşlı insanlar, dedi annesi. Fakat gelinin alay eder gibi gülüşü hiç hoşuna gitmemişti.

- Tıfu, diyerek Keleş yerinden kalktı ve haberi abisine iletmeye gitti. Abisi gururlu biriydi. Haberi duyar duymaz öfkelenip yerinden kalktı.

- Yaşlılara hadlerini bildirmek gerek, dedi kardeşine dönüp bakarak. Millet dalga geçip gülmez mi? Yerin dibine girsek yeridir! “Bakamadığı yaşlı annesini yaşlı bir adama verdi”, lafını duymaktansa ölsek daha iyi!

Keleş olduğu yerde taş kesildi. Bu doğrudu!

- Annem ne düşünüyor?

- Ona doğru dürüst bir şey sormadım.

- Git, git de ihtiyar Dosberdi’ye söyle “Biz henüz ölmedik” de. Annemize ikimiz aslanlar gibi bakmasını biliriz. Arzıbek’e acıyorlarsa kendi karılarını versinler!

Böylece konu kapanmıştı. Keleş, bu işin olmayacağını ihtiyar Dosberdi’ye söyledi. Yaşlılar başlarını gizemli bir şekilde sallayıp sustular. Sonunbala’nın çocukları öncesinden daha çok annelerine ilgi göstermeye başladılar. Fakat onun yaşlı Arzıbek’te gönlü olduğunu kendinden başka hiç kimse bilmiyordu.

Yaşlı Arzıbek işinin olmadığını duyduktan sonra hayatından şikâyet etmeye başlamıştı. Düşünmeden söyleyip onu ümitlendirdikten sonra yaşlılar sessizliğe bürünmüştü. Avluya girdiğinde iyi kötü bir ak yazmanın ortalıkta dolaştığını görmek güzel olurdu. Yaşlı adam nedendir kendini iyice yalnızlaşmış hissetti.

Her gün yaşlı Arzıbek kapının yanındaki kütüğe oturup düşüncelere daldı. Sokaktan geçenler ona selam veriyor o da onların selamını alıyordu. Nedendir bunu bir görev addedip içi daralıyordu. Sonra o çenesini kaşıyıp gelip geçenlerin arkasından dalgın dalgın bakıyordu. Bu durum insanların ya ondan nefret edeceği ya da yalnızlığı nedeniyle acıyacağı yönündeki derin duygusunun bir sonucuydu.

Bir gün yaşlı kadın Batma yürüyerek onun kapısının önünden geçiyordu. Arzıbek ise her zamanki yerinde oturuyordu. O Batma’yı gördü ve:

- Oo Batma sen misin? Geliver, deyip elindeki bir dal çöpü yana attı.

Batma hızlıca yanına gitti.

- Ne yapıyorsun? Bir yere yetişiyor gibisin. Biraz yavaşlayın yaşlısınız...

Yaşlı kadın “eh” deyip onun yanına oturdu. Yüzünü buruşturup uzaklara baktı.

- Tüm canlılar hareket ederken çöküp kalan sen değil misin? Evleneceğim diye insanlara rezil olmuşsun. Sonunbala'nın varlıklı oğulları onu sana verirler miydi? Aklının azaldığı bu...

- Ah yaşlı kadın bu fikri ben mi ortaya attım.

- Kim ortaya attıysa attı şimdi sana yaşlı kadın değil gelin gerek!

Arzıbek'in yüreği ağzına geldi:

- Ah, Allah bilir kimin daha önce öleceğini. Sen neden bana sataşıyorsun?

- Evet, bu doğru dik dik konuşuyorum. Ölmeyeceksen evinde tek başına yaşlı köpek gibi oturmaya devam et. Çocuklarınızın yanına gitsenize.

Akranına dönerek kırılgan bir şekilde şöyle dedi:

- Çocuklar sanki benim gitmemle mi mutlu olacaklar? Yaşlı insanın gelininin eline bakması kötü olur. Sen kendin nasılsın?

- Allah canımı almıyor. Torunlarım sağ salım iyi olsunlar yeter. Netice de onlar benim soyumu devam ettirecekler öyle değil mi?

Çocuklarının evinde Batma'nın zorluk çektiğini çok iyi anladı Arzıbek. Onun bu sıkıntılarına rağmen çocuklarına iyi dileklerde bulunması yaşlı adamı düşündürdü.

Bir zaman sonra Batma eliyle yerden güç alarak ileriye doğru eğilerek oturduğu yerden kalktı:

-Yürüyün en azınsan etrafta dolaşın. Oyalanmış olursunuz. Sonunda gidip çocuklarınıza sığınacaksınız galiba.

- Batma, oturuver. Onlara gitmeyeceğim. Çocuklar ellerinden geleni yapmıyorlar mı?

Yaşlı adam biraz kekeleyerek gidip kertenkele gibi görünen Batma'nın elini tuttu.

- Sen, sen cesurmuşsun.

Batma elini çekip alıp yaşlı adamın yüzüne alaycı bir şekilde baktı:

- Ne bir şey mi söyleyeceksin? Oy çaresiz haldeymişsin.

Arzıbek cesaretlenip boğazını temizleyip şöyle dedi:

- Bırak Batma, kimse alay edemez. Sende bende çocuklarımıza yeterince göz kulak olduk, ilgilendik. Sen buraya gelsene.

Batma elleriyle yanaklarını cimcikledikten sonra hemen kendini toparladı ve elini uzağı görmek için alnına koyup, yüzünü buruşturup uzağa bakarak:

- Ne diyorsun? dedi yaşlı adam sesi titreyerek.

- Seninle evlenmeyeceğim başka ne diyeyim. Çocuklarımla kavga da etsem onların yanında olmaktan mutluyum ben. Uzaklaş kimse duymasın, dedi yaşlı sesiyle.

Böyle bir cevap beklemeyen Arzıbek daha da kırıldı. Fakat yaşlıların onu ikna edeceğinden umutlanıp ve yeniden aklı başına geldi. Ertesi gün Dosberdi'nin topladığı görücülere gidip yaşlılara bu durumu çıtlattı fakat onları bu duruma dâhil etmedi. Bir kere utandığımız yeter şimdi gidip Batma'nın oğlundan bir şeyler dinleyecek yüzümüz yok dediler. Hayal kırıklığına uğrayıp zor durumda kalan yaşlı adam onlardan çıktıktan sonra daha önce oturduğu yere gelip yanlamasına uzandı.

O gün yaşlı Arzıbek uyurken bir rüya gördü. Batma'yla birlikte yaşıyormuş. İkisi de emekli maaşlarından ayırdıklarını ceplerinde saklıyorlarmış. Arzıbek eve girdiğinde yerde duran elli kuruşluk madeni parayı aldı. Bunu gören Batma koşarak gelip parayı onun elinden çekip aldı.

-Ver kuruşumu!

- Bu benimki.

-Benimki cebimden düşmüştü. Çaresiz Arzıbek yalandan gülüp yaşlı kadını gıdıklayarak kendinden uzaklaştırdı.

- Öyleyse benim param nereye gitti?

O ağzını şişirip, dudaklarını büzüp şımarık bir şekilde konuştu:

- Akide şekeri alabilir miyim? Akide şekeri...

O sırada yaşlı kadının adaleli ellerinin paranın bulunduğu cebine uzandığını fark ettiğinde Arzıbek irkildi ve uyandı. Yanında Batma'nın olmadığını anlayan yaşlı adam bir şeyler söyleyip tekrar uzandı.

Şafak atıp yere ılık düşüp karşılıklı ötüşen horozlar yarışmaya başladığında yaşlı adamın bahçesine bir araba girdi. Arabada oğlu, gelini ve iki torunu vardı. Yaşlı adam

yerinden doğrulup pencereyi aralayınca onları gördü ve kıyafetlerini giyinip yanlarına gitti.

- Niye böyle erkenden, bir yere mi gidiyorsunuz?

Çocuklar arabadan inerken oğlu bıyık altından gülerek:

- Hiçbir yere gitmiyorduk, dedi.

- Eve giriniz bugün her şeye rağmen sizi götüreceğim.

“Oğlunun evi yakındı”. Yaşlı adam bu sözleri duymazdan gelip evi dolaşıp gitti.

Yaşlı adamın oğlu karısına:

- Gel eve gir de ıvır-ıvır toplayalım, dedi.

Gelin hemen girdi eve. Arzıbek öteden gelip oğluna sakince şöyle dedi:

- Orada olsam ne olacak burada olsam ne olacak farketmez? Oğlu yere bakıp güldü:

- O halde gel, çayı evimizde içelim. Babalar çocuklarına yol göstermek için vardır, dedi.

Çocukları yaşlı adamı götürmek için gelmişti. Çocuklar toplayıp zıplayarak koşup yaşlı adamın boynuna atıldılar.

- Gel, gel hadi hadi eve gidelim.

Yaşlı adamın eteğinden, elinden çekiştirip heyecanlandırdılar onu. Yaşlı adam bir eve bir de torunlarına bakıp:

- Tamam kurban olduklarım gidelim, gidelim, dedi. Yalnızlıktan incinen yüreği torunlarla dolmuş, vücuduna bir sıcaklık yayılmaya başlamıştı. Çocukların küçük ellerinden tutup bahçe kapısından çıkarken yatağını yorganını arabaya yerleştiren gelin kocasına dönerek:

- Niye acele ettirdin sakın ol.

Kocası “pıs” diye güldü: “Yatağında uyuyorken yorganıyla beraber arabaya koymak istedim. Böyle yapmazsak düşünecek vakti olursa gelmekten vazgeçebilir.”

O, eve girdiğinde kapının yanındaki eski tahta sandığı tekmeledi:

- Bu kahrolası veba onların gözüne ne olarak görünüyor biliyor musun? Onun yerine yaşlı adam televizyon izlemeli.

Gelin yatağı toplarken yaşlı adamın yastığını altında sarılı bir kâğıt buldu. Açtığına bir yaşlı kadının resmi ve bir de mendil çıktı. Kâğıdı tekrar saran gelin:

- Vay çapkın! Bu fotoğraftaki annemin galiba, dedi.

Kocas gelip elinden çekti:

- Vay annemim fotoğrafıymış. Ben istediğimde vermemişti!

Gelin mendili işaret parmağıyla iterken:

- Bu nedir! dedi.

- Nerde, bunu annem işlemiş olsa gerek.

- Hay da! diyen gelin yakasını tutup bıyık altından güldü.

Yaşlı adamı alıp götürdükten sonra oğlu da gelini de epeyce bir zaman beklediler. Bu olaylar yaşanırken Sonunbala büyük oğlunun yanına giderek bir ay kadar orada kaldı ve geri döndü. Fakat hem oğlu Keleş hem de gelini Turar bu ziyarette bir tuhafılık olduğunu fark ettiler. O eskisi gibi değildi, biraz alıngan olur olmaz herkesi tersleyip küçük çocukların yanına yaklaşmasına izin vermiyordu.

4.2.13. DAŞA

Nisan ayının ortalarıydı. Şehrin üzerinde yoğun sis olduğundan yakındaki evler bile puslanmış, keyifsiz görünüyordu. Ufuk çizgisi sarıya dönüp nerdeyse kirli su rengini almıştı. Evlerin çatılarında sokak kenarlarında boylu boyuna karlar vardı. Yüksek bacalardan yükselen dumanlar kuzey doğuya doğru kıvrılarak ilerliyordu. Hava soğuk, nemli, huzursuz ediciydi.

Odanın içi kasvetli, kederi üzerine çekiyor gibiydi. Bir yerlere gidip biriyle dertleşmek istiyordum.

Daşa'yı yanımda getirdim. O yaklaşık yirmi beş yaşlarında beyaz tenli, koyu kahverengi gözlü bir gelindi. Bazen mutlu bazen üzgün konuşma esnasında sebepsiz yutkunup düşünceli konuşuyordu. Yakın zamanda kocası ağır bir ameliyat geçirdi.

Acımasız kansere yakalanmıştı. Yaşadığı yer buraya beş bin kilometre uzaktaydı. O uzun zamandır kocasına bakıyordu.

Soğuk bir odada kazağına sımsıkı sarılmış bir halde yanıma oturdu. Konuşmuyorduk. Her şey anlaşılıyordu yeni bir haber yok gibiydi. Gönlümdeki sis aniden dağılmaya başladı. İyi düşünceler parlayıp doğdu. Omuzlarımda kanatlarım varmış da uçmaya hazırlanıyormuş gibiydim. Her şeyden habersiz gün boyu böyle oturmak istediğimi hissediyordum. İkimizde huzurun ağır ağır akan büyümlü gölünde yüzüyorduk sanki. “Huzurun büyümlü gölü”nden aniden fırlayıp çıkan Daşa:

- O hiç konuşmuyor. Her şeyin sonu ölüm... dedi.

Ne hakkında konuştuğunu anlamadım. Fakat gözlerimin önünden ummadığım başka bir dünyanın silüeti geçti. O dünyanın benimle hiçbir ilgisi yok gibiydi. Çok ilginç... Daşa ve ben ikimizde farklı şeyler düşünüyormuşuz. Kendini biraz önceki azaptan kurtar! Beni bir huzursuzluk basmıştı. Daşa’nın fikrine ortak olan bir sesle:

- Evet mutsuzluk! dedim çaresizce. Nasıl, daha iyi mi?

- Günden güne daha da kötü! diyen Daşa yere bakarak başını salladı. Ben sigara yaktım.

- Doktorlar bir şey söylüyor mu? Ne diyorlar?

- “Çok yaşamaz diyorlar.” dedi.

- Bunu onun yanında açık açık mı söylüyorlar?

Daşa tekrar başını salladı.

- Bana söyledi, niye saklasınlar?

Ben Daşa’dan gözümü ayırıp başka tarafa baktım. Saklamaya çalıştığı gizli hüznü az da olsa bana tesir etmişti. Yarım dakika önce peyda olan güzel düşünceler iz bırakmadan ortadan kaybolmuştu.

- Onu ben de bir görseydim, dedim. Daşa’nın onu ölesiye sevdiğini anladım.

- Huyu, karakteri, sözü ilgi çekiyor...

Daşa kararsız bir şekilde düşüncelere dalmıştı. O, bana bakarak:

- Size benziyor. Çok konuşmayan biri, bir şeyler düşünüyor, dedi.

- Ne düşünüyormuş?
- Bir şey düşünmese de düşünüyor gibi görünür.
- Sizi çok seviyor olsa gerek.

Daşa başını eğerken mutlu oldu ve:

- Hımm. Ameliyat olmadan önce uzun uzun, çokça konuşurduk dedi.

“Son kez konuşuyoruz dedi o!” dedi o. Daşa bakışlarını aşağı çevirdi. En son: “Dinle, bundan sonra sesimi hiç kimse duymayacak! Ben seni çok seviyorum, seviyorum!” dedi.

Ben ne söyleyeceğimi bilemedim. Ameliyat esnasında onun ses tellerini kaybettiğini hatırladım. Uzaklarda bir yerde hüznü bir şarkı çalıyormuş gibi hissettim, moralim bozuldu. Yerimden kalktım ve pencereye doğru gittim. Uzaktaki sevinç dolu evler bu ağır kederden dolayı huzursuz olmuş gibiydi. İçimi yeniden sis kapladı.

Bir ara Daşa’nın yavaşça yürüyerek arkamda bana çok yaklaştığını fark ettim. Onun sıcak nefesini ensemden hissettim. Kadınların şefkatinde bir sınır var mı?

- Onun hakkında bir daha konuşmayalım, tamam mı?

Ben arkamı döndüm. Fakat içimi acıtan gözlerine uzun bir süre bakacak takatim yoktu. Diyecek bir lafım da yoktu. Tüm her şey bana oldukça yeni görünüyordu. Ne söyleyip dikkatimi dağıtmalıyım ki? Onu bilemedim işte. Anladığım kadarıyla Daşa beni kocasına benzetiyor, benden sıcak bir muamele bekliyordu. Hepsi bu kadar. Elbette bu da mümkün. Bir an bile olsa birine karşı güzel duygular beslemek insan hayatında olması gereken bir durum değil mi?

Hava ısınmaya başladı. İvan Bunin’in “Karanlık Yol” adlı kitabını okuyordum. Radyoda ünlü Rus halk şarkılarından oluşan bir konser vardı. İnsanı ezen yalnızlığın beni takip ettiğini hissediyordum. Bir ara kapı alışılmışın dışında kibarca vuruldu.

- Giriniz.

Daşa içeri girdi. Nedense keyfi yerindeydi. Boynuna soft kırmızı yazma bağlayıp, mavi yazlık bir pelerin giymişti. Başı açık, saçının bir kısmını ensesine toplamış kalanını arkasına atmıştı. Hoş bir koku odayı doldurdu. Bu Arapların kullandığı bir esanstı.

Görüşmeyeli on gün olmuştu. O gülüyordu. Buluttan çıkan bir güneş gibi beni ısıtmaya başlamıştı.

- Burda mısınız değil misiniz? diye size bakmaya geldim. Bir kadeh şarap ve salam alıp eline:

- Benim hemen dönmem gerek, dedi.

- Ne oldu, Daşa?

O, gülerek:

- Hiçbir şey olmadı. Öylesine... dedi.

Ben aceleyle çay yapmaya başladım. Daşa elbiselerini çıkarıp, masayı silip, bulaşıkları yıkayıp dizmeye başladı. Hareketleri hızlı ve çok keskindi. Çay olana kadar pencereleri, kitapları da bir bir silip tozlarını almayı da ihmal etmedi. Gereksiz kâğıtlar, sigara atıkları kısacası önemli olan her şey kısa süre içinde kendi yerini aldı. Sonunda çöpleri bir gazeteye sıkıştırıp elini yıkamaya gitti.

Daşa'nın gelişine sevinmişim. Özellikle onun bana samimi davranması hoşuma gidiyordu. Fakat gönlümde bir şeyler sezip, duygularımın depreştiğini fark ettim. Aramızda aşağı yukarı yirmi yaş vardı. Daşa gençliğinin ve güzelliğinin doruk noktasına ulaşmış dönemindeydi. Peki ya ben? Kendimi onun yanına nasıl yakıştırabilirdim. Bu benim kendi hapisanemdi! Onun kaygısı, acı çekişi benim için büyük bir zindan değil miydi zaten? Eğer ona karşı birtakım ümit beslersem hata etmiş olurum! Bu bir hakikat!

Daşa aynaya bakıp saçını tepeden topladı ve:

- Böyle açık kalsa daha mı güzel yoksa ayırmadan toptasam daha mı iyi olur? diye sordu.

- Ayırma öyle dursun, dedim gülerek. Aslında hangisinin ona yakışacağını düşünmemiştim. Saçını taradıktan sonra dolaptan ilaç aramaya gitti. Benim düşüncelerimle ilgilendiği yoktu. Uzun yıllar birlikte yaşayan biri gibi, "Kaldı mı?" diye sordu. Onun tavrı uzun ve eğlenceli bir yolculuktan gelen bir ev sahibini anımsatıyordu. Baş ağrısını unutup yeniden doğmuş gibi dolu dolu gülüyordu. Çaya otururken:

- Sizler nasıl yazıyorsunuz? diye aniden bir soru sordu. Bu soru sayesinde bende mutluluk hâsıl oldu. Güzel bir şeyler söyleyip beni gururlandırmak istedi.

İstemsizce güldüm. Onun resmini güzel bir şekilde çizebiliyorum. Bu “gurur”u kendime saklamak istedim.

- Dedğim gibi, resim çizerken hangi hayallerin sana hükmettiğini bilirsin. Ayrıca seni neyin motive ettiğini, seni ona neyin ittiğini bilirsin. Size boya bana sadece söz lazım...

- Ben yazmayla ilgileniyorum.

- Ama ben de resim yapmakla ilgileniyorum dedim.

Buna ikimizde boş boş güldük. Sonuçta zorlansak da kendimizi faydasız şeylerden uzaklaştırdığımızı anlıyorduk. Bardaklara balzam²⁶ damlatıp üstüne şarap döktüm. Bu hareket üzerine Kırgız ilacı hakkında özel, uzun ve sesli bir konuşma yaptım. Öte yandan bizim güzel topraklarımızda sayısız şifalı bitkinin olduğu bir gerçektir. Daşa olur olmaz sözlere gülüp dikkatlice dinliyormuş gibi yaparak bana dik dik bakıyordu. O her baktığında ben onun endişeli boş fotoğrafına bakıyormuşum gibi hissediyordum. Basit bir soru sorarak ve cevabını almak için acele ederdi. Ne yapacağını bilmediği çok açıktı. Hissedip bunu bilmek bana daha çok acı veriyordu. İkimizde aynı ahval içinde olsak da bu durumu uzatamazdık. Ne kadar saklamaya çalışsak da belirsiz ve kurtuluşu olmayan bir şey...

- Bugün erkenden kocam dışarı çıkıp bir saat kadar açık havada oturdu, dedi Daşa sonunda.

“ Hadi ya!” düşüncelere daldım ben. “Şimdi anlaşıldı!”

- Güzel haber, demek iyileşmeye başladı.

Daşa her zamanki gibi başını salladı ve yere baktı. Yüzündeki neşe kaçmıştı. O esnada yaprağın üzerinden yuvarlanan yağmur damlası gibi bir “inci” kirpiğine takılıp düştü.

- Sabaha kadar onun yanında sandalye de iki büküm uyuklayıp oturdum. Ah Allah’ım ya!

- Bu konuyu artık konuşmayalım dememiş miydin? dedim ben.

²⁶ İlaç.

Daşa buna itibar etmedi. Tam anlamıyla özgür olamamak onun sabrını yavaş yavaş tüketiyordu. Artık teselli vermenin ona bir faydası olmadığını anladım. Ayağı kalktım ve odanın içinde dolaşmaya başladım. “Ağla zavallım, ağla. Belki ferahlarsın!” dedim içimden. Daşa hem ağlıyor hem konuşuyordu. Ben çoğu zaman anlam veremiyordum. Gözümün önüne hayatımda hiç görmediğim kişi geldi. Başkalarının yardımıyla ayakta durabilen boğazındaki deliğe lastik bir hortum sokulmuş ve onun yardımıyla hışırdarak nefes alıp duran yarım bir ruh. Ses yok. Acı hissetse bile inleyip kendi dikkatini dağıtamaz. Dışarıdan bakıldığında hiçbir yeri ağrımayan sakın bir kişi!

Daşa’nın ağlaması kesilmedi.

- Zavallı adamın gözleri parlayıp ona yalvarır gibi bakıyor. Elimden ne gelir? Bu gidişle delirebilirim!

Ben de kendime kızdım. “Güçsüz adamın tekiyim”, diye düşündüm. “Sevincimi paylaşayım, hüznümü dağıtayım, biraz rahatlayayım”, diye geldi bana. Neşelenip, oradan-buradan konuşup bir saat bile olsa dikkatini dağıtamadım. Benden beklediği tam olarak buydu!”

Dışarıda güneş parlıyordu. Bahçedeki ağaçlar fark edilir derecede hardal rengini almıştı. Kaldırımlarda günlük kıyafetleriyle insanlar gülüp konuşuyor yavaş yavaş yürüyorlardı. Onlar bana inanılmaz derece de mutlu insanlarmış gibi geldi. Daşa’nın da parlak bir hayatı vardı. O zamanlar böyle bir şeyin başına geleceğini bilemezdi. Yıllar geçiyor, yarının her zamankinden daha mutlu yaşamaya çalışıyor bugünü unuttuyordu.

Düşüncelerimden sıyrılıp Daşa’nın sözüne kulak kesildim. O, içini çekerek:

- Altı yıl birlikte yaşadık. Bir kişiyi bile kırdığını görmedim. Avrupa’da, Afrika’da dolaştık. Japonya’da bile... Doktora tezine yeni başlamıştı. Bu nasıl bir illettir ay, biçarem oy... dedi.

- Cesaretini topla Daşa ağlayarak onu iyi edemezsin!

- Ne yapacağımı bilmiyorum. Onun yerine ben acı çeksem keşke, ne olur ki?

Ne çay ne de şarap içildi. İkisinin de çay ve şaraptan ziyade gönüllerini rahatlatmaya ihtiyaçları vardı zaten. Daşa’nın bir saat evvel neşeyle içeri girişi gözümün önüne geldi. İlk tanıştığımız zaman bile böyle açık sözlüydü. Onun gülüşü bir zamanlar

duyduğum bir masaldaki kızı hatırlatıyordu bana. O kız güldüğünde ağzından altın paralar dökülüyordu. Ne olursa olsun kaderi beni devamlı kendine çekiyordu. Ondan başka bir şey düşünemiyordum. Sonraları bende ona karşı bir kardeşlik duygusu oluşmaya başladı. Aslında o benim karşıma telaşlı ve yaralı bir ceylan olarak çıkmıştı.

Daşa akşam saat altı gibi gitti. Ağlasa da gönlü açılmış, ferahlamış gibi görünüyordu. Vedalaşırken onun hafiflediğini hissettim. Gözlerinde yeniden bir umut ışığı parlıyordu.

...

Kentte güzel bir mayıs ayı havası esmeye başlamıştı. Hava bulutlanıp şiddetli yağmur yağıp ardından hemen açılıverdi. İnsanlar yağmurun ardından temiz havada yürüyüşe çıkmıştı. İnsan ve tabiatın güzelliğinin renkleri net bir şekilde belirginleşmeye başlamıştı. Böyle zamanlarda insanın içi dolup taşar, yaşama sevinci artar. Hatta bir süreliğine dünyaya hâkim olduğunu düşünür. Masmavi gökyüzüyse yumuşak bir altın tabak gibi nur saçıp, altında sevinen insanlara muziplikle güler.

Böyle günlerin birinde Daşa çıkıp geldi yine. Yüzünden düşen bin parçaydı. Gözleri kıpkırmızı, gece boyunca uyumadığı bir bakışta anlaşıyordu.

- Ne oldu Daşa?

O beni görmezden gelip pencereye döndü. Mendilini gözüne bastırıp sessizleşti. Ona doğru yaklaşıp ne olduğunu sordum.

- Gece saat bir de kocam öldü, diye haberi getirmişti Daşa.

Ben ne diyeceğimi bilemeyip susup kaldım. “ Bu nasıl olur, mümkün değil,” deyip yapıştı bana.

- Ne diyorsun?

- Kocam bu gece öldü!

Ben geri adım attım. Dinleyemedim. Penceren görünen uzaktaki yüksek evlerin tepesinde dikkatimi dağıtacak bir şeyler hareket eder gibi beni kendine çekti. Gözümü onlardan ayırmadan o ilginç şeylere bakıyordum. Hiç tanımadığım insan değil yakınımı kaybetmiş gibi oldum. Tuhaf bir hismiş!

Dönüp baktığımda Daşa’nın elbisesinin uçları koyu kırmızı kandı.

- Daşa üzerindeki kana bak...

Daşa eğilip baktı ve eteğini parmak ucuyla tutarak kaldırdı. Hiçbir şey olmamış gibi sakince:

- Onun kanı. Dikişleri atmış olsa gerek! dedi.

Onun için daha çok endişelendim. Yanına gidip avuç içimi alnına bastırdım. Ateşi yoktu.

- Çay içer misin?

O başını salladı. Fakat:

- Şarap varsa, biraz... dedi.

Rom koyup verdim, içti. Bardağa döktüğümde onun yüzünde aniden bir acımazlık belirdi. Ondan gözümü alamadım. Bana dik dik bakarak:

- Bizden hiç kimse yok. Saat üç de gidip eşyaları alıp gelelim ikimiz, dedi.

Ben kararsız kaldım.

Uzakta yalnız yaşamak kötü bir hastalık gibidir. Daşa her şeyi düşünüp aslında kendinde olmayan merhametsizlik duygusunu bilinçli olarak kendine mal etmiş, ondan dikkatlice faydalanıyordu. Kader bir öncekinin yanı sıra son ağır yükü de onun narin vücuduna yüklemişti. Dişlerini sıkıyor ve dayanılmaz yükün altında kıvranıyordu. Bu acılı günde beni hatırlayıp, benim ona yardım edeceğime inanmış.

Odanın içi sessizdi. Sokaktan aralıksız gelen arabaların gürültüsü de kesilmişti. Tek bir kelime etmeden uzunca bir vakit oturduk. Bir bardak romdan başka ağzına hiçbir şey sürmedi. Onun gözlerine bakamıyordum. Aşırı kederden bunalmış insanların gözlerinde sevincin, umudun hatta en ufak bir kurnazlığın belirtisi yoktur. Böyle biri kendi gözleri olduğunu bile unuttur. Dönüp gelen merhametsizlik ve acımasızlık dışında geriye kalan son güçleri onların gerçek yüzleridir aslında.

Saat ikiden sonra hastaneye gittik. Daşa kocasının öldüğü yatağı toplamaya başladı. Yatağın başucundaki komidinin üzerindeki vazoya konulmuş laleler sanki yeni koparılmış gibi canlıydı. Onu dün aldığını söyledi. Çekmeceden eşyalarını çıkarıp file bir çantaya düzensiz bir şekilde koymaya başladı. Artık onların hiç gereği yok gibiydi. Çekmecenin dibinde bir som madeni parayla karışık birçok küçük madeni para vardı.

Fakat Daşa onların tek bir kuruşunu bile almadı. Her şeyi yerleştirip topladığında köşedeki elbise askılığına doğru yürüdü. Onun vücudunun titrediğini görebiliyordum. Elbise askılığından gri ceketini ustalıkla aldı ve omuz kısmından tutup içine göz gezdirdi. Çevresindeki hastalar ondan gözünü ayıramadılar. Bir ara ceketin kokusunu duyunca göğsüne bastırıp, hıçkırarak hıçkırarak ağlayıp duvara yaslandı. Ben yetiştim. Neyi durdurabilirdim? Dayanamayan hastalar yavaş yavaş yürüyüp, birer birer çıkıp gittiler.

Hastaneden dönüp geldikten sonra önceden kocasının kaldığı odaya geçti. Onun isteği üzerine Kırgız çorbası yaptım. Fakat kendine gelip de içemedi. Kocasının ceketine yapışıp ağlayıp durdu. Ertesi gün memleketinden hemşehrileri geldi. Saygımı ve şefkatimi onlardan da esirgemedim. Yatacak yer, yeme içme işini kendisi hazırladı daima.

Üçüncü gün acısına dayanamayan gelin hastalandı. Ateşi yükseldi ve yemek yemeyi tamamen bıraktı. Hemen ambulans çağırıp, eczaneleri dolaşmak zorunda kaldım. Hemşehrileri ölünün ufak-tefek işleriyle meşguldüler.

Daşa ağlayıp sızlayarak kocasının külünü alıp memlekete dönmeyi kabul etti. Acısına rağmen başından aşağı kara giyinip krematoryaya²⁷ gitti. O gece uçmak için bilet aldılar.

Kocaman havaalanında oturuyorduk. Saat akşamın onuydu. Salon yolcularla dolup taşmıştı. Yüzlerinde gizli bir sevinç okunuyordu. Bir yolculuğa çıkmak veya bir seferden dönmek oldukça heyecan verici değil midir? Daşa ise onlar gibi değildi.

Şunu söylemeliyim ki: Daşa'ya acıyordum. Daşa'nın hastalığı artıp tüm geçmiş sıkıntılarının tekrarlaması mümkün. Fakat düşünüldüğünde ben olmasam da bir şeyler hatırlayıp gözyaşı dökebilir. Bundan dolayı hiçbir şey yapamazsam da onun geri dönmesine sebep olabilirim kanısına vardım.

- Bir şey sormak istiyorum. Kocan ölmeden önce hiçbir şey yazmamış mıydı? dedim Daşa'ya.

Daşa aceleyle çantasını açıp içinden küçük bir not defteri çıkardı ve:

- İşte burada, diyerek bana uzattı.

²⁷ Ölülerin yakıldığı yer.

Daşa not defterini tekrar aldı ve ilk cümleyi okudu: “Daşa, canım ben epey bir zamandır kendimi iyi hissetmiyorum. Bugün uyuma!” Bu ilk yazdıklarıydı. İkincisini ise yarım saat sonra yazmıştı. “Çok kötü ağrım var. Acı çekmek böyle bir şeymiş, hiç böyle düşünmemiştim! Böyle yaşamaktansa ölmeyi yeğlerim!”

“Belki de böylece ağrılarının azalacağını düşünmüştü zavallı adam!” diye düşündüm.

- Bu mektubu okuduktan sonra ağladım. Takdiri ilahi, ömrü bu adarmış, dedi Daşa zorla oturarak.

Dönüp baktığımda gözlerinden yaşlar akıyordu. Yüksek sesle ağlayamıyordu da zavallım.

- Daha sonra?

- Daha sonra beni rahatlatmak için: “Artık iyiyim, ağlama” diye yazmış.

Bu onun son yazdığı şeydi. Fakat o ne yapsa gözyaşlarını durduramıyordu. Acaba neler düşünüyordu...

- Anlaşıldı. Bundan başka bir yazısı yok mu?

Daşa başını salladı. Sevdığı adama acıyordu sadece ve her şeye rağmen sabrediyordu. Onu sakinleştirirken o ölmüştü! Bu aynı zamanda zor bir kaderdi.

Karşımızda onların uçak kayıtları yapılıyordu. Daşa inliyor zar zor oturuyordu. Talihsiz çiftin birbirine olan sevgisi içimi sızlatmıştı. Zaman geçmiyordu sanki. Tekrar tekrar sigara içip duruyordum. Biran önce gitmesini istiyordum. Gözyaşlarını tutamayan Daşa:

- Teşekkür ederim. Yardımlarınızı hiçbir zaman unutmayacağım! dedi.

Onun içten, samimi teşekkürü bana kendimi iyi hissettirdi. Onun sesinde insanlığa karşı duyduğu bir saygı, hürmet derin bir kıymet bilme vardı. Yarım saat geçtikten sonra ölünün sandığına sarılan Daşa havaalanına giden otobüste yerini aldı. Onu pencereden açıkça görebiliyordum. Sandığa sarılı karton kutuyu önüne koyup yazmasıyla yüzünü kapatıp ağlayarak oturuyordu.

Onları uğurlayıp döndükten sonra uzun bir süre kendime gelemedim.

Beş gün sonra Daşa'dan mektup aldım. Tam olarak iyileşemediğini yazmıştı. Kağıtta ayrıca şu ifadeler vardı: "... Bazen kendimi her şeyden vazgeçmiş biri gibi yapayalnız hissediyorum. Tüm her şeyi bırakıp, satıp iyi kalpli, merhametli insanların yanına, sizin yanınıza gelmek istiyorum..."

4.2.14. KUTSAL DUYGU

Kutsal duygu sonu görülmeyen büyük bir doruktur! Gözümün önünde yüksekçe büyük bir kaya duruyor. Ona bakıp heyecanlanıyorum, heyecanlandıkça düşünüyorum. Bu dünyada seni görmeyen sana hayran olmayan çok az insan vardır. Çünkü sana tırmanmak isteyen her insanın içi tatlı arzularla doludur. Genellikle insanların safiyane duyguları yükseklerle çıkmak için çabalar ve insanı doruk noktasına taşır. Tam yerin altından filizlenip çıkıp, her gün gökyüzüne uzanan hayranlık uyandıracak kadar görkemli olsan da sende eski insanların sıcak yüreklerinden saf izler var.

Dar bir patikada iki kişi yavaşça yürüyor. Bu yol bir mutluluk, saadet yolu. Buradan geçen kişiler bu yola kendi öz izini bırakmak zorunda. Öte yandan sana ulaşip senin tepene ayağını değdirenler derdinden, öfkesinden korku denen şeylerden tamamen arınır. Sonsuz huzur sağlanıp yokluğun prangaları kırılır. Sonra gizli kalan özlem ve sevinç duyguları uyanıp filizlenir.

Dünyaya insan olarak gelmenin gururu derinden hissedilir.

Ey sihirli kaya! Senin bulutsuz birçok gökyüzün var. Sana ilk dokunan güneşin ışıklarıdır, son ışıkları yine sana eşlik eder. Senin çok fazla güneş ışığın var. Tepende serin rüzgârlar eser ve sohbetler edilip gönüller yumuşar. Vücutta hoş bir kan dolaşır ve tatlı bir karıncalanma hissi peyda olur. İnsanda bütün cömertlik, yiğitlik ve merhametin belirtileri ortaya çıkıp alevlenir. İşte o vakit zaman durur, tüm dünya bir anlığına rahata kavuşur.

Kutsal his narin bir çiçektir!

İlkbaharda açılan bu çiçeğin canlılığı yıllarca sürer. İnsanın hayatına neşe katan bu nazik çiçek gönle hoşluk verip gönlü yumuşatır, güzel bir koku yayar kurumayan pınar gibi. Etrafında çok sayıda kelebekler uçuşur, onların hayallerinin de en küçük bir parçasını süsler gibi.

Yeşilliklerin arasında sallanan kırmızı kat kat kadife yapraklar öne çıkar. Genellikle onları etrafa yayılmış halde görürsünüz. Baktığınızda sonsuza dek sönmeyen hayat mumu gibi daima güç ve kuvvet sağlar. O insanların karanlık bastığında göğüs boşluğuna yerleşip ışık saçıp duran kan kırmızısı değerli bir elması andırıyor. Onun büyüüne kapılanlar hayatın zorluğunu unuturlar. Baktıkça bakası gelir insanın. Dahası o diğer tüm çıkarlardan kurtulmanızı sağlar. Onun kokusu insanı, duyguların en derinine sürükler. İnsan ondan ömrünün sonuna kadar keyif alma arzusu duyar.

Fakat o hem nazik hem de hisli bir çiçektir. Sizden sağlam ve dürüst bir bakım ister. O kötü düşüncelerle gülümseyen birinin yanında solmaya başlar. Güzelliğini yitirip parlamayı durdurur.

Kutsal his, o azgın bir denizdir! Sonsuz olan azgın deniz kendi kendine durulur. İnsanoğlunun çok değer verdiği inci ve mercanlardan oluşan hesaplanamaz bir zenginliğin derinliklerinde saklandığı söylenir. Ancak ondaki (içindeki) inciyle tuzlu su binlerce insanın gözyaşıyla açıklanmalı.

İnsanlar onu anlamak istiyorlar, arzuluyorlar. Çünkü genellikle o şefkatli bir denizdir. Ona temiz pınarlar, dertle deva karışan sular dökülünce insanları gençleşmiş gibi tazeleyip onlara yaşama sevinci verir.

O öfkesinin sebebi hâlâ bilinmeyen bir sırdır. O öfkelendiğinde kıyılarına beyaz köpükler saçar, peş peşe dalgalanıp hiddetlenmeye başlar. Rengi koyu kahverengiye döner. Üstünde ağır gri kümeleri belirir. Şimşekler çakıp korku salarak siyah dumanı yükselir. Boğucu deniz kabarıp harekete geçerek taşar ve yere vurur böylece dağ gibi dalgalar hörgüç oluşturur. Derinlerden yürek parçalayan korkunç, sağır edici bir uğultu duyulur. Bütün dünyayı kaplayıp ayakları altına alarak yıkıp geçer, coşar ve kıyılarını döver. Dayanamayan dağlar parçalanıp dökülerek yerleri aşındırır. Ona kapılan insan bu güçsüz düşünceden hızla kaçıp kurtulur. Bir çalı gibi uçup ümitsizce telaşlanır. Hayatla vedalaşması diğer her şeyden daha kolay gelir!

Doğanın büyük efendisi olsa da insanoğlunun kendini zayıf hissettiği ve büyük kaygı taşıdığı zamanlar olur.

Kutsal his o, aşktır!

4.2.15. GÖZLER GÖZLER...

Seyahat ederken gidip “H” kasabasının küçük virane lokantasına girdim. O taraf bu taraf geçip gelenler sürücüler burada karnını doyurmak için dururlar. Lokantanın viraneliği bu yol üzerinden geçen sürücülerin sıradan kıyafetleriyle kabaca şakalaşıp serbestçe oturmalarına olanak sağlıyor gibi. Sadece şoförler değil böyle bir yere kim girse nezaket duygusunu kaybeder. Bizim kültürümüzde topluluk içinde sigara içmek hoş karşılanmaz. Fakat mavi duman burada mutfak tavanını daima kaplardı. Yemeğin servis edildiği delikten soğanla kızartılmış yağlı et kokusu ve lezzetli yemeklerin buharına şişman aşçının tıknaz yüzü de karışırdı.

Buraya uğrayınca yemek yeme iştahım kaçtı. Bunun sebebi yemekhanenin temizliğinin kötü olması değil yolda oturup yemek yiyemememdi. Buna alıştım. O zamanda bir bardak siyah çay almış kenarda bir masaya geçip sigara içiyor şoförün yemeğini bitirmesini bekliyordum. Bir ara bir Kırgız kadının sesi hepimizin dikkatini o yöne çekti. “Lokantanın bir tek eksiği sanki buydu!” diye düşündüm ben.

- Utanmaz arlanmaz! diye ince ve keskin bir sesle çıkıştı kadın karşıdaki iyi giyimli gence bakarak. Kadın sabahtan beri masaları temizleyip tabak çanağı topluyordu.

- Haddini bil! Bana sesini yükseltemezsin, anladın mı? diyen genç yağlı ellerini masanın üzerine vurup kadından uzak durdu. Kızgın kadının gözlerinde bu tartışmadan hıncını alamamış olduğu fark ediliyordu. Genç bunu anlamadı ve kapıya doğru yöneldi. Kadının kötü kötü mırıldandığını duyup geri geldi. Yüzünde kontrol edilemeyen bir öfke vardı. Safın biri: “Şimdi ne olacak!” diye düşüncesini dile getirdi. Fakat işler tersine döndü. Kadın kendine doğru yaklaşan esmer acımasız yüze iki saniye kadar baktı ve tabakları masanın üzerine koydu. Bence o yapacağı bir sonraki hamleyi hayal ediyordu. Aradan üç saniye geçmemişti ki kadına doğru yaklaşan gencin sol tarafında bir gürültü koptu. Genç yumruklarını sıkıp elini kaldırdığında yan masada oturan Rus şoför bileğinden yakaladı onu. Genç kolunu çekemedi. Canı yandığından dolayı onun ağzından hiç de hoş olmayan sözler döküldü. Onun ne söylediği bizi ilgilendirmiyordu. Çünkü o bize karşı hoşgörülüydü. Kulaklarımız çınlıyor, kadının sesi öncekinden daha yüksek çıkıyordu.

- Arsız... Bu yaptığınla insanları rahatsız ediyorsun. Tüh sana yemeğini yiyip yağlı elini kalan ekmeğe siliyor, ahmak...

Mesele şimdi anlaşılmıştı. Aslında masanın üzerinde kirli ellerle yağa sürülmüş ekmek parçaları duruyordu. Biz ne diyeceğimizi bilemeden öylece kalakalmıştık. Ekmek kırıntılarından ayrılan gözler hoppa ve kibirli gence çevrilmişti. Böyle uzun uzun bakan gözlerle dikkat kesildim ben. Bir anda gerilen bedenler, somurtkan yüzler ve kızgın gözler ortaya çıktı. Yaşı kırka yakın yuvarlak yüzlü top çehreli Kırgız şoförün gözleri iç dünyasını her şeyden çok daha net anlatıyor gibiydi. Böylesine nefret duygusu uyandıran kin dolu bir bakışla karşı karşıya gelmiştim. Onun kahverengi kirpikleri üst gözkapağına saplanan mızrak gibi ileriye doğru fırlamıştı. Gözbebekleri düşmanı kollayan bir tür vahşinin bakışlarını hatırlatıyordu. Uzun zamandır unutmaya çabaladığı zorluklar, açlık onun gözlerinde hüküm sürüyordu hala. Kibirli genç adam kimsenin gözüne bakamıyordu. Başını yere eğerek kalabalığın arasından sıyrılıp kapıya çıktı. O çıkıp gittikten sonra arkasından: “Birinin böylelerinin kulağının dibine yapıştırırsa iyi olur!” diye düşündükleri belliydi. Dik dik bakan gözler için onun sıradan bir çiftçi veya profesör olması hiçbir şey ifade etmiyordu. Bu durum hiçbir unvanı önemsemeyen insanların gerçek meselesiydi aynı zamanda. O gittikten sonra arkasından konuşan olmadı. Çünkü böyle toplumsal normlara aykırı olan bir şeyi düşünmenin anlamı ne olabilirdi ki onlara göre?

Biz yola çıktık. Ancak yemekhanedeki bu küçük olay yol boyunca gözümün önünden gitmedi. Mutlu ve huzurlu bir hayat sürerken insanın hiç aklına getirmediği üzücü şeylerin bir gün ortaya çıkacağı kaçınılmaz bir durumdur. Ama hepsinden de önemlisi gözlerin yüceliği değil mi? Genellikle böyle gözler önemsiz şeyler için yaratılmış olup kendi öz değerini bilmez.

Buna benzer gerçekten dik dik bakan gözleri ben bundan beş, altı yıl önce görmüştüm. O zamanlar (Çin’de) yaşadığımız köy kayalık tepeciklerden oluşuyordu. Nasıl olmuşsa bir zamanlar yıkıcı sel felaketinden sonra devasa bir kanalla çevrilmiş. “Gomindan” bir yerlerden eşekle toprak taşıyıp çakıl taşlarının üzerine ekinler için kanallar yapmışlar. Sonra o toprakları erozyondan korumak için ekin arazilerinin yanlarını yarım metre kadar kaldırmışlar. Bu bana çoğu zaman “Şal (çukur)” efsanesini hatırlatır.

Güneşin kavurucu sıcaklığında şarkı söyleyen Uygur kadınlar sabahtan akşama kadar çukurlarda gübre yayarlarmış. Kuyut gübre demektir. Eşek süren yaşlı Uygurlar

sokaklardan güçlükle topladıkların yeni tezeklerin birazını o çukurlara dökermiş. Ekim dönemi öküz eksikliğinden her bir ark için insanlar gruplara ayrılıp yan yana dizilerek çapayla parçalayıp çevirmeye başlarlarmış. Tohum ekilir ekilmez bir yandan da gübreyi yayarlarmış. Sulama vakti geldiğinde ise çalışanlar arktaki sudan çömlek ve kovalarıyla su alıp sulama yapmaları gerekirdi. İş gereği çalışan kadın ve erkeklerin hepsi çömleklerden başka herhangi bir yere küçük abdestlerini yapmazlarmış.

Özenle yetiştirilip büyütülen ekin toplanır toplanmaz bazı depolara gönderilir. Sonra sonra yine yoğun bir çalışma başlar. Buğday yerine bu seferde akdarı (mısır) ekmeye başlarlar.

Kasabadan geçen stabilize yoldan arabalar devamlı akıp toz bulutu her yanı kaplar. Böyle tozlar genellikle arabalar batıya doğru gittiğinde u uşurlar. Onlar doğuya doğru gittiğinde zorlanarak yol aldıklarını görüyorduk. Özellikle ağustos aylarında karayolunun tozu, ağır kamyonların sesi gece-gündüz susmazdı.

Bir gün öğleden sonra “gomindan”larla karayolunun yakınlarındaki arkta doğuya doğru geçip giden araba konvoyunu izliyorduk. Hepimiz ondan on dakika önce elimizde tuttuğumuz eski bir k seye konulan siyah çaya covendeni batırıp yiyorduk.  ovende dediğimiz şey beyaz darının ununa biraz buğday unundan katılarak yapılan ekmektir. Gri yüzlü bulanık renkli olup çiğ pişi olarak bilinen bu küçük şeyin bir parçası bize yarım günlük işe gitme gücü sağlıyordu. Fakat bu küçük bir umuttu sadece. Karnımız her ne kadar a  olsa da hepimiz bir daha elimize covendenin geçmeyeceğini bilip çaresiz buna kanaat ederdik. Güneyden gelen kavurucu sıcak ve içme suyu eksikliği sadece dışarıdan gelen beni değil aynı zamanda yerli çiftçileri de yakıp kavuruyordu.

Karayolundaki ağır arabaların kabinelerinde makineli tüfek tutan askerleri gördük. Onları izleyip duran çekinen çiftçileri görmezden geldiklerini fark ettim. Brandyyla kaplı gövdesinde yiyecek dolu kısa çuvallar açıkça görülüyordu.

Yanımdaki yarım çuval hayvan yemi olan çiftçilere baktım. Bütün vücudum titredi. Hayatımda hiç böyle gözler görmemiştim. Araçlar karayolundan istemsizce kıvrılarak gelip gidiyorlarmış gibi geldi bana. Sessizleşen yüzler taş kesilmiş gibiydi. Onlar yiyip içtikçe kasları titreyip alınlarındaki damarları  atlayacakmış gibi oluyordu. Bu çökeli gözlerin kudreti arabaları buhara çevirip yok etseydi yeriydi. Aksine sıradan insanların gözlerinden çıkan olağanüstü kıvılcımlar buhara dönüşüp, havaya karışarak kayboldu.

Arkın kenarında ne kadar durduğumuzu hatırlamıyorum. Ağır araç kuyruğu da kesilmişti. İşte o an da gözlerini kocaman açıp hayretle bakanlar bir şeye hazırlanmış gibi hep bir ağızdan bağıştılar.

Ben onların öfkelenerek nefes alış verişinden sonraki hüznü dolu gözlerini bir daha görmek istemiyordum. Çünkü mutsuz gözler her vakit cesaretsizliği başka bir deyişle boşluğa bakan gözler demektir. Arabaların geçişi esnasındaki öfkeli gözler benim hafızama sonsuza dek kazındı. Evet, bu gözleri dünyanın en büyük oyuncularını bile sahnede taklit edemez!

“H” kentinin virane yemekhanesinden çıktuktan sonra hatırladığım gözler böyleydi. Aslında suçsuz insanların öfkeli gözleri dayanılmaz, inanılmaz bir korku salıyor diyebiliriz.

4.2.16. AK SAÇ HAKKINDA KISA BİR HİKÂYE

(BELGESEL)

Keñ-Suuluklu eski savaşçı Orozbaev Kazak ne zaman şapkasını taksa gözlerim ister istemez beyaz saçlarına düşüyordu. Genellikle şakaklardan ağarmaya başlayıp daha sonra saçın tümü ağarıyor olsa gerek. Bu elbette birkaç yıl süren biyolojik bir sürecin doğal bir meyvesidir. Kazak kırk yaşına yeni girdi. Bu saçların ağaracağı bir yaş değil. Öte yandan onun tepesindeki simsiyah saçlarının bir parmak kadar yeri kuğu gibi bembeyazdı!

- Şu sizin saçınız ilginçmiş doğrusu.

- Savaşta ağırdı bu saçlar, dedi o.

- Hangi savaşlarda bulunmuştunuz?

Kazak biraz düşündü ve “sen bilmezsin” gibi bir ifade takınarak şöyle dedi:

- Mançurya’da Japonların Kvanton denilen ordusu yenildiğinde...

Kırk yıl ömür sürüp sivil halkın kanını su gibi akıtan fakat ne var ki iki hafta içinde yok edilen bu ordunun tarihini bana sorun.

1905 yılında Pekin’de kurulan eski Çin ile Japonya arasındaki antlaşmaya göre Mançurya’nın güneyindeki Liaod adasının yarısı Japon imparatorluğuna kiraya verilmişti. Savaş stratejisi için önemli olan bu yerden eski Rusya’nın gücünü nasıl

kaldıracağını ve kara harekâtlarını nasıl gizleyeceğini bilen Japon diplomatlar Güney Mançurya demir yolunu “korumak” maksadıyla on altı bin asker yerleştirdiğini de hukuken duyurdu. Böylece Mançurya’da bir Japon askeri karargâhı inşa edildi ve bu orduya “Kvanton ordusu” adı verildi. Mançurya’da Guandun “Kvanton” diye bir isim önceden de vardı. Çünkü Mançurya Sanhayguan’ın doğusunu aldığına ona “Guandun” (Sanhayguan’ın doğusu) denirdi. Bu ordu 1931 yılında eski Çin hükümetine iftira atıp savaş açtı ve bir yıl sonra da tüm Mançurya’yı kuşatıp aldı. Kukla bir Mançur hükümeti oluşturuldu. Bu durum ordunun sayısını yüz bine çıkardı.

Bu arada II. Dünya Savaşı Avrupa’yı kasıp kavururken 1945 yılında Kvanton ordusunun bir milyon askeri vardı ve onu destekleyen kukla Mançur hükümetinin yüz yetmiş bin askeri, yaklaşık iki yüz bin iyi silahlanmış polisleri vardı. S.S.C.B’ye göre dezavantaj olan şey bu üç silahlı gücün aynı anlamı taşıyor olmasıydı. Kısacası doğuda patlak veren faşizmin tamamen ortadan kaldırılması için Kızıl Ordu’nun payına düşen silahlı düşmanın sayısı bir buçuk milyon civarındaydı. Fakat birilerinin topraklarında gelişip-kalkınan, büyüyen bu yıkıcı güç şanlı Kızıl Ordu’muza karşı yirmi gün bile dayanamadı.

Bu hadisenin yaşandığı zamanlar Orozbaev Kazak yaklaşık yirmi beşlerindeymiş. Birimler arası telefon iletişimini yürütmeye görevlendirilmiş. Kırk beş yılının ağustos sekiziydi. Göz gözü görmeyen bir gecede okyanusu kapkara bulutlar kaplayıp Hasan-Köl vadisine şiddetli şekilde yağmur yağmaya başladı. Savaş vaziyeti alan askerler uyumuyordu! Ortalık sessiz, sadece zaman ölçen saatler ve onunla birlikte atan kalpler vardı.

Saat gecenin on ikisiydi. Tüm hazırlıklar tamamlandı. Kazak’ın bizzat kendisinin kullandığı iki tekerlekli arabaya telefon aparatları ve diğer patlayıcı yedek eşyalar koyuldu. Daima neşelenip gülüp söyleyen askerleri güldüren Savin hâlâ hazırlıklarıyla meşguldü. O samuraylara alınan “limonları” yerleştiriyordu.

Dokuz ağustos. Gece saat bir. Hemen hoparlörler çalıştırıldı. Kumandanın emir sesi geceyi yarıdı. Kösele başlıklar takılıp vaziyet alındı. O gün atılan top ve motor sesleri etrafı kapladı. Yer ve göğü titreten dev güç samuraylara baskı yapıp dört bir yandan sıkıştırmıştı. Düşmanın güvenli diye düşündüğü dağ ve ormanlardaki ağaçlar devrilerek kızıl askerlere yol verdi.

Modencang (Modantszyan) şehrini ele geçiren Kvanton ordusu saldırıdan sonra güneye doğru yöneldi. Bu görünüşe göre bir kaçıştı.

Samuraylardan kurtarılan şehirlere doğru araba konvoyları ilerledi. Bunların arasında Orozbaev'in küçük arabası ve neşeli Savin'in arabası da vardı. Yolda Kvandon'un esirlerine rastlandı. Hepsi sanki çamura saplanmış dişi domuz gibiydi. Savin neşe saçarak:

- İşte bizim “Güzellerimiz” böyledir! diyordu.

Bir ara öndeki arabayla gelenler iki kişinin yüz üstü sürünerek yolun karşısına geçmeye çalıştıklarını gördüler. Konvoy durdu. Onlar uzaklara kamıştan yapılan tenhadaki bir kulübeye girdiler.

Savin arabasından atladı ve şöyle dedi:

- Yoldaş komutan, ben Japonlara bir de “limon” vereyim. İzin verirsiniz!

Komutan askerlere kulübeyi kuşatmalarını emretti. Her zaman en önde olmayı arzulayan Savin genel birliğin görkemli ilerleyişinden heyecanlanıyor, samurayların yüzüstü sürünerek kaçamayacaklarını biliyordu. Hemen kulübeye ulaşip kapıyı açtı. O esnada bir tabanca ateşlendi ve Savin yere yığıldı. Askerler kulübeye ok yağdırdılar. Çaresiz kalan iki samuray çıkıp “Çok yaşa” diye haykırdılar. Elllerinde küçük bir Japonya bayrağı vardı. Daha sonra göz açıp kapayıncaya kadar göğüslerindeki el bombasının ipini çektiler. Hayatlarının sadece son birkaç saniyesinde ayakta durabildiler!

Askerler kulübeye vardıklarında neşeli Savin çoktan ölmüştü. Arabadaki hırçın askerler düşman topraklarında nasıl davranmaları gerektiği anladılar. Akşam güçlü projektörlerle dolu araçlarda gelip onlara katıldı. Yol çamurlu olduğundan yavaş yavaş ilerliyorlardı. Savaşa giden ön birliklerin ne kadar ilerlediklerini bilmek zor.

Savin'in böyle beyhude ölümü Kazak'ı derinden etkiledi. Kendilerini ölüme adan Japon askerleriyle ilgili şu muhteşem sözleri hatırladı. “Fakat savaş savaştır! Sen düşmanı öldürmezsen düşman seni öldürecektir.” Orozbaev'in arabası en arkada geliyordu. Akşam olmuş karanlık çökmüştü. Arkadaki arabaların ışıkları karanlığı delip arabaların oluşturduğu konvoyu vuruyordu. Yol şehre yaklaşırken bir tepeden geçiyordu. Tepe aşılsa Modantszyan şehri net bir şekilde görülecekti. Kazak'ın atı yukarıya doğru çıktığında her zaman ara vererek giderdi. Yoldaşları bunu bildiğinden arkaya dönüp

bakmıyorlardı. Akşam olduğunda tepeye varılmıştı. Kazak atını dizginlemek için konvoydan uzaklaştı.

Tepeye çıktıklarında yol bir bahçeye çıktı ve Kazak'ın arabası o tarafa doğru yöneldi. Kazak atları yola saldı fakat onlar gitmemek için direniyordu. O sırada arabadakilerden silahlı biri havaya ateş edip atı dönderip hızla bahçeye sürdü. Elbette kendilerini değil düşmanı gözetlemek içindi. Kazak arabadan atladı ve bahçe kapısına yöneldi. Fakat bahçe kapısı tekrar kapanmıştı. O göğsünden el bombasını aldı ve arabadaki parlayan eşyalara attı. Arabanın sadece yanıp parladığını gördü. Sonrasını hatırlamıyordu bile!

Şiddetli patlamanın sonrasında Kazak'ın arkadaşları geldi. Onlar avluda paramparça olmuş at arabası, ölen üç samuray ve hiçbir yara almamış hareketsiz yatan Kazak'ı gördüler. Savin'in veremediği "limonları" Kazak'ın verdiğini anladılar.

Birkaç gün sonra askeri hastanede Kazak gözlerini açtı. Kulağı duymuyordu. Fakat hemşirelerin ve doktorların yoğun çabaları onu olumlu etkilemişti. Onun işitme sinirleri zarar gördüğünden normal çalışmıyordu.

Kazak bir gece sıçrayarak uyandı. Patlamalar ve inanılmaz gürültüler duydu. O başını eğdiğinde iyi olduğunu fark etti. Demek ki...

Eylül ayının ikinci gününde kulakları öncekinden daha iyi olan Kazak hoparlörden Japon emperyalistlerine kayıtsız şartsız diz çöktürüldüğünü ve milyonlarca insanın kanının dökülmesine sebep olan II. Dünya Savaşının sona erdiğini kendi kulaklarıyla duydu.

Heyecanlanıp doğup büyüdüğü yeri hatırlayan Kazak sonunda gidip aynaya baktı. İnanılmaz! Sadece tepesinde bir parmak kadar saç dışında hepsi beyazlamıştı. Kazak başını iyice inceledi ve çoğu yeri beyazlamış olan ak saçından gözlerini alamadı. Aslında binlerce dostunun dökülen kanına baktığında bu onun yanında çok küçük bir şeydi! Geçmiş unutmak kendini unutmak gibi değil midir?

Görünüşe göre çeyrek asır sonra bile bu ak saçlar Kvanton ordusunun yok edilmesini hatırlatacak gibi duruyordu.

SONUÇ

Çalışmada günümüz Kırgız yazarlarından Aman Saspayev'in on yedi hikâyesi üzerine bir inceleme yapılmıştır. İnceleme yaparken Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcı Yöntemi'nden yararlanılmıştır.

Yazar 1929-2015 yılları arasında yaşamıştır. Roman, hikâye, masal türlerinde eserler vermiş ayrıca Çince-Kırgızca Sözlük hazırlamıştır. Farklı dillere çevrilen eserleriyle Kırgız halk edebiyatının ve kültürünün taşıyıcısı olmuştur. Saspayev, Sovyetler Birliği Dönemi ve sonrasında oluşturduğu eserlerinde sistemi yücelten veya aşağılayan söylemlerden uzak durmuştur. Kırgızistan'a döndükten sonra yayımladığı Gülkayır adlı hikâyesi durum öykücülüğünün en güzel örneklerinden biridir. Her ne kadar durum öykücülüğünün öncüsü olsa da olay öykücülüğünden de geri kalmamıştır. 1916 yılında Kırgızistan'da gerçekleşen milli ayaklanmada Saspayev'in akrabaları Çin'e kaçmıştır. Saspayev ve ailesi ise daha sonra akrabalarının teşvikiyle Çin'e gitmiş ve uzun yıllar Çin'de yaşamıştır. Bundan dolayı yazarlık hayatına Çin'de başlamıştır.

Aman Saspayev'in incelemesi yapılan hikâyelerinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Hikâyelerin iç bütünlüğünü sağlayan zaman, mekân, kişiler ve bakış açısı eserlerin yapısına uygun olarak kullanılmıştır.
2. Farklı bakış açılarının kullanıldığı hikâyelerde daha çok tekil bakış açısının tercih edildiği gözlemlenmiştir.
3. Çoğusu Sovyetler Birliği Dönemi ürünü olan hikâyelerin öyküleme zamanı 1900'lü yıllar olmuştur. İncelenen metinler birden fazla olduğu için buna bağlı olarak mekânlarda değişiklik göstermiştir. Hikâyeler arasında destan özelliği taşıyan hikâyenin yanı sıra Sovyetler Birliği dönemini yansıtan hikâyeler de vardır. İlk eserlerini Çin'de vermeye başlayan yazar, mekân olarak Doğu Türkistan bölgesini, Urumçi ve çevresini hikâyelerinde kullanmıştır. Açık ve kapalı mekânlar her hikâyede anlatının gidişatını göre farklılık göstermiştir.
4. Hikâyelerde günlük hayatta karşımıza çıkabilecek sıradan insanlara yer verilmiştir. Orta halli sınıfı yansıtan kişilerden başka hikâyelerde fakirlikle mücadele eden kişilere de rastlanır. Çiftçi ve işçi kesimi hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan kişilerdir. Yazarın hikâyelerinde olumsuz kahramanlara rastlanmamıştır. Olumsuz olarak

nitelenen kahramanlar hikâyelerin sonunda yaptıklarına pişman olmuştur. Yazarın hikâyelerinde yer alan güçlü, cesur ve vefakâr kadın profilleri dikkat çeken diğer kişilerdir.

5. Hikâyeler siyasi düzey açısından değerlendirildiğinde şu sonulara ulaşılmıştır: Bazı hikâyelerde Sovyetler Birliği Dönemi'nin yansımaları görülür. Çiftlikler, sovhoz ve kolhoz sistemi bu yansılardan bir kaçıdır. Bunun dışında Çin Milliyetçi Partisi olan Kuomintang siyasi bir yapı olarak varlığını göstermiştir.

6. Önemli bir yere sahip olan kültürel unsurları ise şöyle değerlendirmek mümkündür: Saspayev, hikâyelerinde atasözlerine, deyim ve ikilemelere bolca yer vermiş Kırgız halk kültürü sözlü geleneğinden yararlanmıştır.

7. Önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkan halk inanışları ise şu şekilde açıklanabilir: Hikâyelerde dini uygulamalara pek rastlanmaz. Bunun yerine daha çok atalar kültü ve su kültü karşımıza çıkar. Farklı bir inanç sistemi olarak ölünün yakılması yer almaktadır.

8. Hikâyelerde geçen ekonomik yapı ise Sovyetler Birliği'nin getirmiş olduğu sistem üzerinde toplanmıştır. İnsanlar sovhoz, kolhoz ve çiftliklerde çalışarak geçimlerini sağlamaktadır. Fakirlik ve zenginlik olarak iki uç noktaya ayırabileceğimiz bir ekonomik düzey çok nadir bir şekilde karşımıza çıkar. Hikâyelerde orta halli bir ekonomik düzey gözlemlenmiştir.

9. Hikâyelerde anlatının kaynağı çeşitlilik göstermektedir. Saspayev, 1962 yılında memleketine döndükten sonra 1966 yılına kadar 'Santaş' köyünün devlet çiftliğinde işçi ve traktör sürücüsü olarak çalışmıştır. *Akraba* adlı hikâyede Ermek bir traktörcüdür ve traktörün tüm parçalarına hâkimdir. Bu durum anlatının kaynağı olarak okuyucuyu yazarın kendi hayatına götürür. Dönemin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısına bakıldığında Sovyetler Birliği Dönemi ve Çin siyasi yapısı hikâyelerin anlatı kaynağını oluşturan diğer unsurlardır. Tarihi gerçeklik ise karşımıza çıkan bir diğer anlatı kaynağı olmuştur. Yazarın *Ak Saç Hakkında Kısa Bir Hikâye* başlığını taşıyan eseri Çin-Japon Savaşı'nı konu edinmektedir.

Aman Saspayev, yazdığı hikâyeleri ve kullandığı kendine has üslûbüyla Kırgız edebiyatı içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Saspayev, küçük yaşta yurdundan ayrılrsa da Kırgız halk kültüründen kopmamıştır. Bu durum yazdığı eserlerinde kendini göstermiştir.

Kırgız durum öykücülüğünün öncüsü kabul edilen Saspayev olay öykücülüğünden de geri kalmayarak üstün bir başarı elde etmiştir. Onun hikâyeleri okuyucuyu içine çeken, okuyucunun ufkunu açan Kırgız halk edebiyatı ve kültürüne katkı sağlayan eserlerdendir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, S. (2001). *Elçin Efebdiyev'in Romanları Üzerine Bir Çalışma - Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme-* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adıgüzel, S. (2013). *Modern Azerbaycan Edebiyatında Dede Korkut*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

Aktan, C, (2009). “Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 38-59.

Aktaş, Ş. (2022). *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Alimov, R, (2019). “Âşık Oyununda Yüzlerinin Adlarının Kökeni Üzerine”. *Uluslararası İdil-Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 158-176.

Arıkoğlu, E. (2018). *Kırgızca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Bengü Yayınları.

Artıkbayev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*. (Çev.: Mayramgül Dıykanbayeva). Ankara: Bengü Yayınları. (2004).

Atyaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Bozkurt, N. (1993). “Çadır”. *İslam Ansiklopedisi*, (VIII, 158-162). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çebi, S. (2022). *Özbek Yazar Ma'suma Ahmedova'nın Hikâyeleri (İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Çelebi, İ. (1998). “Hızır” . *İslam Ansiklopedisi*, (XVII, 406-409). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çetin, N. (2017). *Türk Romanı Tahlilleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2021). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2022). *Türk Hikâyesi Tahlilleri*. Ankara: Korkut Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çolakoğlu, F., İlban, M., Güleç, E., Karabıyık, Ş. (2021). “Türkistan’dan Günümüze Türk Mutfak Kültürünün Gelişimi: Geleneksel Türk Muftağının Günümüz Yeme-İçme Alışkanlıklarındaki Yeri”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 27 (251), 269-288.

Demir, T. (2006). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları.

Dıykanbayeva, M. (2017). “Kırgız Kültüründe Boz Üy”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (38), 217-226.

Dıykanbayeva, M. (2009). “Kırgız Türklerinde Ölüm”. *Milli Folklor Dergisi*, 21 (82), 89-97.

Dıykanbayeva, M. (2013). “Kırgız Türklerinde Evlilik ve Buna Bağlı İnanışlar”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (49), 131-144.

Dıykanbayeva, M. (2017). *İlk Kırgız Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme*. Konya: Kömen Yayınları.

Dıykanbay, M. (2021). *Başlangıçtan Bağımsızlığa Kırgız Romanı 1917-1990*. Ankara: Fenomen Yayınları.

Dıykanbay, M. (2021). “Kırgız Kadınlarında Saç, Başlık ve Statü”. *Milli Folklor Dergisi*, 17 (132), 198-207.

Eroğlu, A. H. (2017). *Halk İnanışları El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

İşcanoğlu, İ. B. (2017). *Bağımsızlık Sonrası Kırgız Kadın Yazarların Eserlerinde (Nesir) Halk Kültürü Unsurları* (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güngör, A. (2021). <https://gungorname.com/kirgizlarda-giyim-kusam/>.

Kıral, E. (2018). “Kayıp giden Bir Değer: Saygı”. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5, (1), 4-10.

Koçkunov, A. S. (2002). “Kırgız Halkı ve Geleneksel Kültürleri”. *Türkler Ansiklopedisi*, (XIX, 544-550). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Narlı, Mehmet. (2002). “Romanda Zaman ve Mekân Kavramı”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (7), 91-106.

Oy, A. (1991). “Atasözü”. *İslam Ansiklopedisi*, (IV, 44-46). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.

Polat, K. (2002). “Kırgız Türklerinin Günlük Hayatında Gelenekler ve Halk İnanışları”. *Türkler Ansiklopedisi*, (XIX, 551-559). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Sasykulova, C. (2011). “Aman Saspayev’in Öykülerinde Kişiler Dünyası”. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), 1823-1827.

Sasykulova, C. (2021). *Aman Saspayev Cana Memduh Şevket Esendaldın Añgемelerinin Salıştırma-Tipologiyalık Analizi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı*. Ankara: Ötüken Yayınları.

Toker, İ. (2009). “Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50, (2), 93-112.

Turan, O. (2018). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe Sözlük* (12. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçar, H. (2020). “Bir Kültürün Özellikleri: Türklerde Su Kültü”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 24-47.

Uludağ, S. (1991). “Aşk”. *İslam Ansiklopedisi*, (IV, 11-17). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.

Yaman, A. (2009). “Savaş”. *İslam Ansiklopedisi*, (XXXVI, 189-194).

Yangılar, F., Oğuzhan, P., Çelik, P. (2013). “Eşsiz Bir İçeceğimiz: Kımız”. *Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 123-134.

Yaşar, R. (2019). “Eski Türk Cenaze Törenlerinde Ölü Yakma Âdeti”. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 275-295.

DİZİN

A

Adıgüzel, S. -----428
 ak çadır ----- 96, 126
 Ak Söök -----127, 165
 Akraba ----- 14, 116, 324, 349
 Aktaş-----428
 Albastı -----115
 altı bakan ----- 24, 126, 127, 165, 312
 Artıkbayev -----428
 âşık kemiği-----128, 281
 Aydar 17, 18, 28, 29, 36, 54, 55, 64, 73,
 78, 88, 99, 104, 105, 106, 131, 136,
 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238,
 239, 240, 241, 242, 376, 377, 378,
 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385,
 386, 389

B

bel kuda VI, VIII, 4, 7, 8, 12, 17, 21, 23,
 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35,
 37, 38, 43, 47, 54, 58, 59, 60, 61, 66,
 67, 70, 72, 75, 76, 80, 81, 82, 85, 86,
 87, 91, 92, 94, 95, 98, 100, 104, 106,
 107, 109, 111, 114, 115, 116, 117,
 121, 122, 123, 124, 125, 128, 129,
 130, 134, 135, 139, 280, 282, 283,

284, 285, 288, 289, 290, 291, 293,
 296, 298, 299, 300, 303, 305, 306,
 307, 309, 312, 313, 316, 317, 318,
 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326,
 327, 331, 332, 333, 334, 335, 336,
 337, 338, 339, 340, 341, 342, 344,
 345, 347, 348, 349, 350, 351, 352,
 354, 356, 357, 358, 359, 360, 365,
 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373,
 374, 376, 377, 378, 379, 381, 382,
 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390,
 392, 393, 397, 400, 406, 408, 409,
 410, 415, 416, 418, 419, 420, 422,
 423, 424, 425, 426

beşik kuda 10, 14, 16, 17, 19, 20, 23, 73,
 102, 113, 122

Bir Tadımlık Tuz---4, 5, 12, 33, 44, 63,
 67, 87, 89, 91, 94, 102, 114, 116, 119,
 123, 133, 135, 136, 137

Boşanmak - 7, 16, 27, 35, 52, 64, 67, 68,
 70, 78, 80, 81, 89, 97, 106, 112, 120,
 131

boz üy----- 95

Bozkır -----127

Ç

Çaçpak-----109

çadır-----22, 23, 95, 125, 126, 277, 294
 Çarşaf--- 6, 15, 27, 35, 50, 67, 100, 102,
 103, 112, 138, 357, 358
 Çetin -----428
 Çıyırdı 11, 42, 43, 83, 96, 113, 125, 126,
 135, 139, 157, 158, 159, 160, 289,
 294, 295, 296, 297, 298
 Çin VIII, 3, 4, 5, 6, 8, 13, 23, 30, 33, 38,
 62, 63, 73, 75, 87, 91, 94, 102, 104,
 277, 282, 285, 289, 341, 419, 421,
 425, 426
 Çin milliyetçi partisi----- 91
 Çobanoğlu, Ö. -----428

D

Daşa----7, 19, 30, 37, 58, 59, 63, 64, 65,
 67, 71, 79, 81, 88, 92, 99, 103, 107,
 116, 124, 125, 137, 139, 140, 260,
 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267,
 268, 406, 407, 408, 409, 410, 411,
 412, 413, 414, 415
 Defin-----123
 Dıykanbayeva -----429
 Din -----112, 430

E

Ekim Devrimi ----- 63, 109
 Eleçek-----110
 Ermek 14, 15, 25, 26, 34, 35, 47, 48, 49,
 50, 63, 66, 70, 76, 82, 83, 84, 91, 97,
 98, 100, 103, 105, 106, 107, 111, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 130, 136,

137, 138, 139, 140, 181, 182, 183,
 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204,
 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211,
 212, 213, 321, 322, 323, 324, 325,
 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332,
 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339,
 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346,
 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353,
 354, 355, 426

Eşbol 13, 44, 45, 91, 114, 119, 169, 170,
 171, 172, 173, 301, 302, 303, 304,
 305

G

Gomindan---- 13, 33, 38, 45, 63, 87, 91,
 135, 172, 232, 301, 302, 303, 304,
 305, 419
 Gözler Gözler -8, 20, 30, 38, 59, 63, 65,
 67, 75, 79, 81, 84, 85, 99, 100, 103,
 104, 105, 107, 129, 137, 140

H

Hatmi Çiçeği ---6, 13, 24, 33, 45, 66, 83
 Hırsız --6, 13, 25, 34, 46, 66, 70, 77, 90,
 100, 102, 104, 111, 133, 136, 138,
 318, 319
 Hızır Aleyhissalam 7, 18, 29, 37, 56, 67,
 77, 78, 81, 83, 85, 99, 104, 107, 108,
 110, 114, 136, 391, 392, 394, 396

J

Japon savaşçılar ----- 20

K

Kanıkey'in Altın Bileziği - 5, 10, 22, 32,
41, 62, 63, 66, 69, 72, 76, 77, 82, 83,
86, 87, 88, 92, 95, 96, 101, 104, 111,
112, 113, 119, 121, 123, 125, 128,
129, 130, 132, 133, 134, 135, 137,
138, 139

Kaynana --- 7, 15, 16, 27, 35, 51, 64, 67,
68, 70, 73, 78, 80, 90, 92, 97, 102,
106, 116, 117, 119, 122, 130, 131,
138, 139

Kişiler-----2, 9, 224, 254, 430

Kolhoz -----23, 63, 308

Kutsal Duygu -----8, 19, 20, 38, 59, 80

Küykö--5, 12, 23, 24, 43, 72, 74, 76, 80,
92, 98, 127, 162, 163, 164, 165, 166,
167, 309, 310, 311, 312, 313, 314

L

levirat -----121, 130

M

ManasVIII, 5, 10, 11, 23, 42, 43, 62, 72,
77, 82, 83, 86, 87, 96, 113, 121, 123,
125, 126, 128, 130, 132, 134, 139,
143, 151, 152, 153, 156, 157, 279,

280, 282, 285, 286, 288, 289, 290,
291, 292, 293, 294, 295, 296, 297

Mezarlığa Kadarki Yolda- 5, 11, 32, 43,
66, 69, 72, 74, 80, 92, 97, 98, 102,
107, 108, 109, 126, 139

Mihrihan -- 7, 17, 18, 28, 29, 36, 54, 55,
56, 63, 64, 67, 68, 70, 73, 76, 78, 80,
86, 88, 92, 97, 99, 100, 104, 105, 106,
109, 117, 131, 133, 136, 138, 139,
237, 238, 239, 240, 241, 242, 244,
382, 383, 384, 385, 386, 387, 388,
389

O

Orozbayev Kazak -----8, 61, 87

Orta Asya ----- 95, 107, 108, 128

Orta Asya Türkleri-----128

S

Saamiy-7, 15, 16, 27, 35, 51, 52, 80, 92,
102, 119, 122, 216, 217, 219, 220,
221, 222, 223, 224, 359, 360, 362,
363, 364, 365, 366, 367, 368

Samuraylar----- 20

Sarı Benekli İt -----5, 9

SaspayevVI, VII, VIII, 1, 3, 4, 5, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 62, 63, 64, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 108,

109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122,
 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129,
 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
 137, 138, 139, 140, 425, 426
 Seda Çebi-----108, 428
 Semetey --10, 11, 42, 43, 82, 86, 87, 92,
 113, 125, 126, 129, 133, 134, 156,
 157, 293, 294, 295, 296, 298
 Sovhoz----- 14, 63, 65
 Sovyetler Birliği VI, 32, 33, 34, 35, 36,
 37, 38, 62, 63, 65, 90, 92, 94, 425,
 426
 su kültü ---12, 13, 24, 28, 30, 37, 39, 43,
 44, 70, 73, 75, 89, 95, 101, 102, 113,
 115, 129, 172, 286, 289, 295, 297,
 299, 303, 305, 310, 311, 318, 338,
 354, 362, 368, 378, 406, 416, 419,
 421, 426

T

 TDK----- 86, 94, 97, 103, 104, 105, 110,
 111, 122
 tebetey -59, 82, 111, 302, 324, 336, 348,
 394, 397, 405, 411
 Tekin-----430

traktör-----4, 47, 49, 50, 64, 84, 98, 100,
 322, 324, 325, 326, 327, 328, 346,
 347, 348, 349, 352, 353, 354, 426
 tündük ----- 96, 237
 Türkistan -----3, 106, 425, 428
 Türkiye Türkçesi----- V
 Türkler-- 90, 98, 99, 106, 113, 116, 119,
 122, 123, 131, 429

U

Uygur --- 3, 5, 13, 18, 24, 28, 45, 54, 56,
 75, 100, 103, 104, 106, 116, 129, 298,
 303, 306, 376, 382, 393, 419
 Uygur kadınlar ----- 75, 100, 129, 419
 Uygurca -----4, 54, 62

Y

yerleşik hayat----- 62
 yerleşim türleri ----- 94

Z

Zakeş --7, 15, 16, 27, 35, 51, 52, 73, 80,
 92, 97, 102, 106, 116, 117, 119, 131,
 138, 216, 217, 218, 219, 220, 221,
 222, 223, 224, 359, 360, 361, 362,
 363, 364, 365, 366, 367, 368

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hatice YAVUZ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
İletişim	
E-Posta Adresi	